Google

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

6000780120

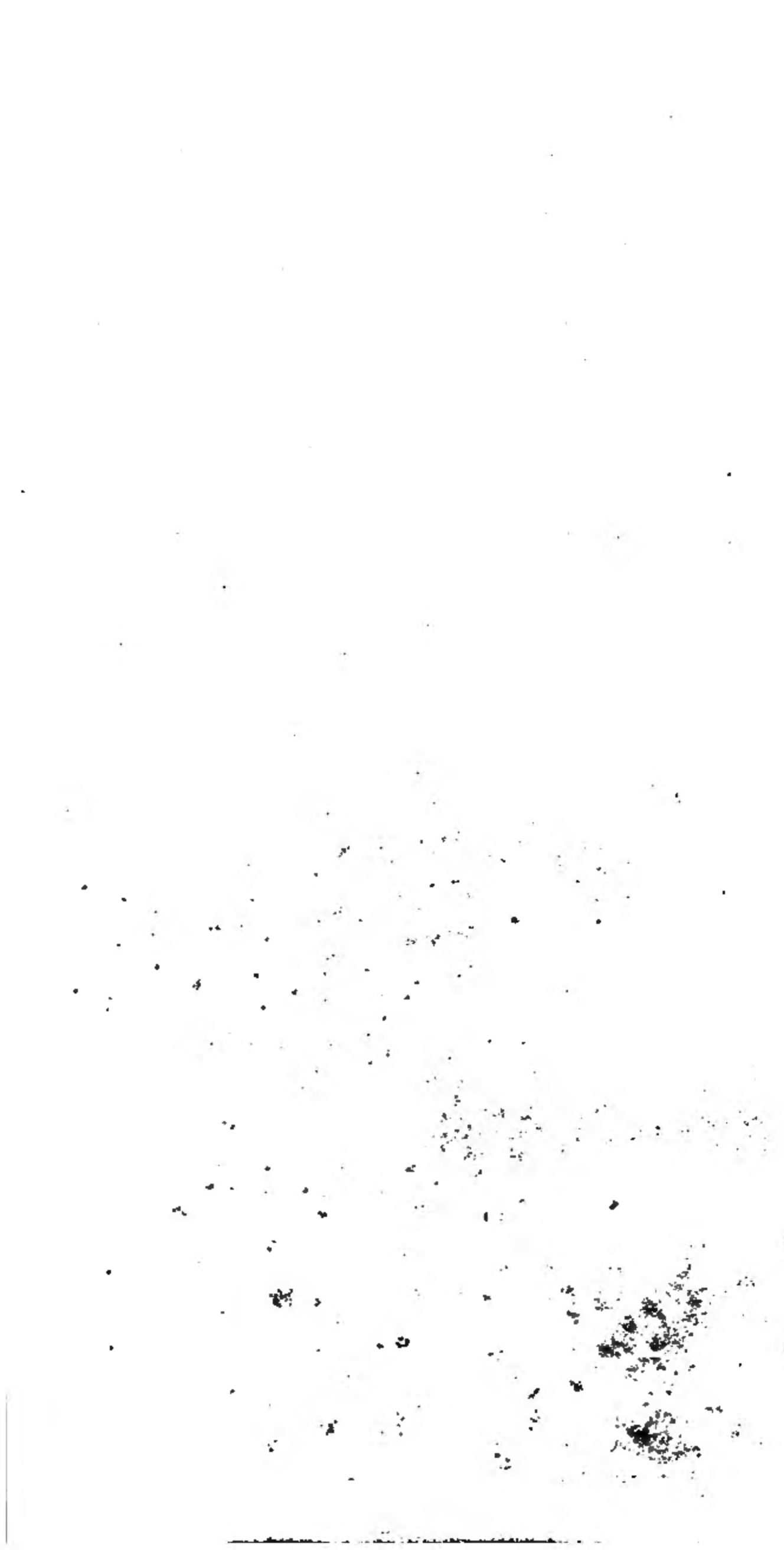

SVENSKA FOLKETS

HISTORIA

FRÅN ÄLDSTA TILL NÄRVARANDE TIDER.

Femte Bandet.

Med Sak- och Namnregister öfver de utkomna Fem Banden.

KONGL. BIBLIOTEKET

STOCKHOLM.
HÖRBERGSKA BOKTRYCKERIET,
1854.

216 f 225.

SVENSKA FOLKETS

MEDELTIDS-HISTORIA.

Andra Afdelningen.

Från medlet af XII århundradet till år 1319.

II.

STOCKHLOM.
HÖRBERGSKA BOKTRYCKERIET,
1854.

Svenska Folkets
MEDELTIDS-HISTORIA.

Fortsättning af Andra Afdelningens Vite Kapitel.

I. *)

Thorkel Knutssons styrelse af riket under Konung Birgers minderårighet. Derefter uppkommande misshälligheter mellan Konungen och hans bröder Hertigarne Erik och Valdemar, sedan dessa uppnått myndiga år.

(Åren 1290—1305).

Till förmyndare för sina söner och styresman för riket under minderårigheten af den äldsta bland dem, den tio-årige Birger, som sex år derförut blif-

---

*) Att gå till mötes de ofta framstälda önskningarne om smärre underafdelningar, indelas nu återstoden af det föregående kapitlet i trenne tidskiften.

vit erkänd för sin faders efterträdare på thronen [1], hade Magnus, omgifven af sitt råd och rikets store, på sin dödssäng utnämnt Marsken Thorkel Knutsson. Och i detta val, det bästa han kunnat träffa, bedrog Konungen sig så litet, att detsamma kan sägas icke mindre ända Konungens säkra blick i bedömandet af sina män till ära, än det hedrar den till det högvigtiga, ansvarsfulla värfvet utsedda mannen, att på ett så trofast och utmärkt sätt hafva motsvarat den döende Konungens till honom satta stora förtroende. Man vet om Thorkel Knutssons börd och hans förfäder intet med visshet [2]. Han är af krönikorna intill denna tid så alldeles okänd, att det år först med hans utnämnande till föreståndare för riket under den unga Konungens omyndighetsålder, hans namn hos dem förekommer; endast i urkunderna nämnes han före denna tid *en* och annan gång, men blott såsom bevittnande dels enskiltas, dels Konungens bref [3]. Han intager sista rummet bland dem af Konungens råd och landets store, som år 1288 beseglade Magni stora gåfvobref till Clara kloster„ och icke heller tillägges honom der något värdighetsnamn [4]; men att han hört till

1) Se föregående Bandet, s. 695.

2) Att Messenius, Peringskiöld och andra ej blott veta att uppgifva hans ätt, men äfven uppräkna hans förfäder flera ättleder igenom, behöfver väl knappt nämnas. Huru högst ovissa emellertid deras uppgifter äro, såsom grundande sig endast på gissningar utan stöd af urkunder eller andra tillförlitliga underrättelser, kan skönjas redan deraf, att de så litet med hvarandra öfverensstämma, att den ena hänförer honom till Folkungaätten, den andra till Ulf- eller Trolleätten, hvadan de äfven olika uppgifva hans förfäder.

3) År 1283 bevittnar han ett af Carl Estridsson (Riddare och Rådsherre) utfärdadt köpebref till sin fränka Fru Ragnhild; år 1285 ett Konung Magni bref; år 1287 en skedd förlikning i en arfstvist, och år 1288 Konung Magni gåfvobref till S:t Clara kloster. Detta är äfven allt, hvad om honom förekommer i urkunderna intill denna tid.

4) Marsk eller Marskalk var han då ännu icke, emedan af samma gåfvobref befinnes, att Häkan Tunesson, som äfvenledes

Konungens råd, är troligt, ehuru icke med full bestämdhet något derom kan sägas [5]. Det enda, man om honom med visshet vet, är, att han varit befryndad med landets stora slägter [6] och en af dess största jorddrottar såsom rik på gods och gårdar [7].

---

beseglat detsamma, då innehade denna värdighet ("Haquinus Tunisun Marskalcus"). Här likasom i de öfriga uti noten 3 åberopade brefven nämnes Thorkel Knutsson vid sitt blotta namn ("Thrugillus Knutsun" — "Thorgillus Knuzs sun" — "Thyrkillus Knutsson" — "Thurgillus Knut sun").

5) Det beror nemligen deraf, huruvida alla de i förbemälta gåfvobrefvet nämnda landets förnämsta, "proceres," tillika voro "consiliarii;" se föreg. Bandet, n. 1360.

6) Ingeborg, Åbjörn Sixtenssons husfru, förordnar år 1296 om sina gods med bifall och samtycke af sin älskelige frände Konungens af Sverige Marskalk Thorkel Knutsson (till hvilken hon säger sig sätta ett stort förtroende) jemte sin frände Peter Ragnvaldsson och sin broder Filip Ulfsson; *Dipl. Sv.* N:o 1185. Ingeborg sjelf var en dotter af Ulf Carlsson (Riddare och härförare i Konung Magni tid); hans son Filip Ulfsson, Ingeborgs bröder, förekommer längre fram äfven som Riddare och Rådsherre i Konungarne Birgers och Magnus Eriksson tider; Peter Ragnvaldsson har jemte Thorkel Knutsson beseglat ett Konung Magni bref af år 1285 och nämnes i åtskilliga föregående urkunder bland Carls, Ulf Jarls sons, slägtingar. Han således och lika med honom Ulf Carlsson och Thorkel Knutsson hörde alla till Ulf Jarls stora, vidtgrenade slägt.

7) Såsom kan skönjas af de utaf honom skedda jordabyten, af hvilka det märkligaste är det, som han 1303 gjorde med Konung Birger, till hvilken han öfverlåter sina gods Öna i Dalarne, Hjortatorp och Aghastad med allt, hvad under dessa egendomar lydde; vidare Norberg jemte hela sin andel i jern- och stålberget samt allt, hvad han för öfrigt egde i Dalarne; dessutom Östby i Vestmanland, Husaby, Ödmarke och Skira i Nerike, qvarnen i Rytlu bredvid Grenna samt de honom tillhörande trenne qvarnar i Thorsberg: detta allt i utbyte mot hela den Konungen tillkommande tredjedelen i allmänningarne eller den allmänneligen så kallade Konungslotten inom Linköpings och Vexiö stift jemte Tuna i Tjust och godset Bry - - - i Östergötland, hvilka sistnämnda egendomar med derunder hörande lägenheter ursprungligen uppstått af konungslotten eller tredjeparten i allmänningarne; och detta med sådant villkor, att hvarest någon del af förenämnda, till honom nu öfverlåtna allmänningar befunnes på behörigt sätt

Han synes i Konung Magni sista regeringsår efter Håkan Tunessons död hafva blifvit nämnd till ri-

---

och i godo afskiftad såsom Konungens lott, densamma vare odlad eller icke, inom stängsel eller utom, skulle i allo med gårdar, nybyggen, åkrar, ängar, betesmarker, skogar, fisken, qvarnar m. m. utan all minskning tillhöra honom och hans arfvingar, och vore så, att något af tredje parten i förenämnde allmänningar befunnes afhändadt genom byte mot deremot svarande gods eller genom försäljning af Konungens förfäder eller företrädare i föregående tider, huru långt som helst i tiden tillbaka, skulle, hvad jordabytet beträffade, detsamma blifva beståndande, derest han (Thorkel Knutsson) antoge det för godt, men i annat fall han ega rättighet att upphäfva det, och likaså att återkalla och återtaga det genom försäljning eller på annat sätt afhändade, eller ock efter billighet kunna fordra full godtgörelse derför, så att förenämnda konungslott i sin helhet, intet derifrån undantaget, skulle evärdligen och oåterkalleligen tillhöra honom och hans arfvingar ("Ipse vero Dominus noster Rex, ratione recom-"pensationis pro predictis bonis et possessionibus, dimiserat "et assignaverat nobis et nostris heredibus totalem partem "de communibus prediis in Diocesibus Lincopensi et Wexio-"nensi sitis, sibi attinentem, vulgariter dictam Kunungslut, "nec non et curiam suam Tuna in Thynst et possessionem "Bry - - - - in Oestgotia, cum singulis earum attinentiis, quæ "quidem curia et possessio de prefata tertia parte communium "prediorum dinoscuntur derivatæ. Hoc adjecto, quod ubi-"cunque compertum fuerit, quod aliqua pars de prediis su-"pradictis, communibus scilicet, nobis dimissis, rite et ami-"cabiliter diuisa et distincta fuerit, ac nomini Regio taliter "assignata, sive culta sit, sive inculta, videlicet in curiis, co-"loniis, agris, pratis, pascuis, silvis, piscariis, molendinis, vel "molendinorum locis, infra sepes et extra, ipsa pars ad nos "et nostros heredes pertineat, diminutione qualibet preter-"missa. Si autem aliquid de tertia parte predicta possessio-"num per commutationem inventum fuerit dimissum pro "aliis equivalentibus bonis, ita quod de hoc gerimus nos con-"tentos, hujusmodi commutatio rata maneat atque firma. Si "vero secus factum fuerit, ipse Dominus noster Rex nobis "facultatem liberam dedit et commisit, taliter dimissum vel "revocandi et reassumendi, vel etiam satisfactionem plena-"riam, prout justum est, petendi pariter et acquirendi. Pre-"terea voluit idem Dominus noster Rex, ut quicquid de parte "predicta prediorum per commutationem vel venditionem fa-"ctam forsan per progenitores ipsius, vel alio quocumque modo,

kets Marsk, ty från denna tid skrifver han sig "med Guds nåde Svea och Göta Konungs Marskalk [8]".

"fuerit alienatum vel distractum, retroactis temporibus quan-
"tumcunque antiquis, hoc integraliter ad nos devolvatur, ita
"quod nichil penitus sit exceptum, quin totum nobis cedat,
"quod in premissis suo nomini dinoscitur attinuisse, prout
"in litteris suis super hiis confectis plene patet. Hanc igitur
"bonorum et possessionum commutationem, inter ipsum Do-
"minum nostrum Regem et nos rite et legitime factam, tam
"ratam et irrevocabilem habere volumus ex utraque parte,
"quod neque per eundem Dominum nostrum Regem, neque
"per nos vel heredes nostros aut suos revocari valeat, aut
"aliquatenus irritari. Hoc etiam adjecto, quod si quid in bo-
"nis, prediis vel possessionibus predictis, quæ nos ipsi Do-
"mino nostro Regi dimisimus et assignavimus, impetitum vel
"calumpniose fuerit impeditum, ita quod hoc diebus nostris
"sibi non poterimus appropriare, vel de prediis nostris aliis
"sufficienter refundere, heredes nostros ad hoc faciendum esse
"volumus obligatos. Similiter et ipse Dominus noster Rex
"tenebitur ad tantum nobis vel heredibus nostris refunden-
"dum, sicut de predictis possessionibus aut prediis nobis per
"ipsum assignatis impetitum fuerit vel impeditum, quod si
"diebus suis factum non fuerit, successor suus, qui post eum
"regni regimen susceperit, hoc idem nomine suo tenebitur
"adimplere;" *Dipl. Sv.*, N:o 1403). Af denna märkliga urkund, när man dermed äfven jemnför andra härförut åberopade urkunder (se föreg. Bandet, s. 656. Jfr s. 653—54), synes klart följa, att tredjedelen af allmänningarne eller den ointagna, gemensamma marken af ålder varit ansedd såsom tillkommande Konungen. Och månne icke detta förhållande går tillbaka till djupaste fornåldern, så att vid första bosättningen eller landets första intagande tredjeparten af de öde skogssträckor och vildmarker eller af all den oskiftade mark, som icke tillhörde eller tillkom enskilta med uteslutande besittningsrätt varit tillagd Konungen såsom dess lott, och att derifrån det öfver hela landet, i alla dess landskap spridda Upsala öde eller de sedermera genom odlingar uppkommande kronogodsen leda sitt egentliga ursprung? Med detta antagande blir äfven Göta rikets förhållande till Upsala Konungen något annat, än man vanligen vill föreställa sig det. Uppkomsten af småkonungarikena och Småkonungarnes gods få deraf i mycket äfven sin förklaring. Otvifvelaktigt är, att det ursprungliga tillvägagåendet vid hufvudstammarnes bosättning i vårt land och deraf uppkommande allmänna och enskilta förhållanden ännu i mycket tarfva sin utredning,

En stor dödlighet och hård tid utmärka de första åren efter Konung Magni död, serdeles året 1291. Detta år dogo efter hvarandra fyra af Sveriges Biskopar: Biskop Bengt i Linköping, Konung Magni efterlefvande broder, Biskop Anund i Strengnäs, som bragt till fullbordan stiftets domkyrka, men med grämelse såg densamma nedbrinna samma dag, hon var invigd, Biskop Boetius i Vexiö, äfven kallad Bove eller Bo, och sist Upsala Erkebiskopen Johannes, innan han ännu erhållit Pallium och blifvit i det höga embetet invigd [9]. Samma år dogo många höfdingar och rikets store, en Anund Haraldsson, som hela Magni regeringstid igenom troget som Riddare och Rådsherre stått vid sin Konungs sida [10], en Carl Ulfsson, en Gustaf Tunesson

---

så vidt en sådan är möjlig. — Icke blott ofvannämnda urkund, men äfven andra af Thorkel Knutsson med Erkebiskop Nils Allesson i Upsala och med S:t Clara kloster i Stockholm gjorda egendomsbyten (*Dipl. Sv.*, N:is 1397 och 1419) vittna, sammantagna med hans testamente (*Dipl. Sv.*, N:o 1496), att han varit en af landets rikaste jordegare.

8) "Dei gratia Sveorum Gothorumque Regis Marskalkus."

9) Derföre han äfven i urkunderna kallar sig och kallas blott "Electus Upsaliensis ecclesiæ", emedan det icke var tillåtet att skrifva sig "med Guds nåde Erkebiskop", innan pallium från Rom erhållits, och den valde blifvit till embetet vigd. Johannes var Biskop i Åbo, då han efter val af domkapitlet i Upsala kallades att intaga den erkebiskopliga stolen, hvilket val äfven bekräftades af Påfven, som tillät, att Johannes löstes från det band, hvarmed han var bunden vid sin förutvarande kyrka; *Dipl. Sv.*, N:o 1019.

10) Han har bevittnat och beseglat de vigtiga Alsnö och Skeninge stadgarne, äfvensä det stora gåfvobrefvet till S:t Clara kloster och dessutom ännu en stor mängd af Konung Magni öfriga bref, så att det synes, såsom han städse och närmast omgifvit Konungen. Han var äfven den, som jemte Erkedjeknen Johannes i Upsala sändes till Gottland, att bringa öns förhållande till Sveriges rike på en fastare och bestämdare fot (se föreg. Bandet, s. 631 ff). Sitt testamente upprättade han år 1291 den 9 April och ihogkom deruti efter sin tids anda och sed kyrkor och kloster med rika gåfvor, men glömde icke heller sina trogna tjenare och andra sina från-

eller Turesson, Vestgöternas Lagman, och ännu andra af de ädlaste familjerna, och qvinnor som män. Man återfinner nu mer i urkunderna blott få af dem, som i Konung Magni tid handhafde ärenderna, öfvervarade de stora rådplägningarne, bevittnade och beseglade Konungens bref. Kyrkan förlorade utom sina här förut nämnda öfverherdar äfven många andra af sina tjenare, så af det högre som lägre presterskapet [11]. Och då dödligheten var sådan bland de stora, bättre lottade familjerna i landet, är troligt, att densamma icke varit mindre bland de öfriga folkklasserna. Många, säges det, dogo af hunger [12]. Missvexter hade troligen alstrat hungersnöd, hungersnöden åter smittsamma, pestartade sjukdomar. Såsom märkeligt finnes äfven antecknadt, att samma år stod Motala å en dag stilla och likaså Norrköpings å flera dagar, och *stilla* stodo ännu andra elfver, äfven de stridaste [13].

---

der och vänner, hvarutom han gaf 20 marker rent silfver till lösen för den af honom utlofvade, men icke fullbordade korsfärden, (*Dipl. Sv.*, N:o 1041). I sitt signet förde han till vapenmärke en vingad lilja. Ericus Ol. nämner bland de betydande män, som detta år dogo, äfven en Amund Carlsson, Lagman i Södermanland; denna uppgift anses af Stjernman (*Sv. och G. Höfd. M.*) origtig i så måtto, att Ericus Ol. kallat honom Amund Carlsson i stället för Amund Haraldsson. Men att den sistnämnde varit Lagman, bestyrkes ingenstädes af urkunderna; af dessa inhemtas endast, att han varit Riddare och tillhört Konungens råd. Icke heller hvarken benämner han sig sjelf i sitt testamente Lagman, eller tillägges honom denna värdighet af hans enka Ingeborg i det af henne samma år kort efter mannens död upprättade testamente.

11) Ericus Ol., sedan han nämnt några af de mest betydande män, som dogo detta år, tillägger: "Item multi Nobiles et potentes utriusque sextus. Item Prælati Ecclesiarum et Clerici". Jfr *Ine. Script. Sv. Chron.* Näppligen finnes intill denna tid för något år så många testamenten upprättade som under året 1291.

12) "Perierunt multi fame". *Chronol. Vetusta* (N:o XVII bland *Script. r. Sv.*)

13) "Hoc anno stetit fluvius et amnis in Motalum ad unum di-"em, sed circa Norcopiam ad multos dies, quod etiam de

Snö föll vintern igenom detta år till ovanlig myckenhet [14], och kölden var äfven det följande året så stark, att man till häst kunde färdas öfver Kattegat från Opslo till Jutland [15].

Samma år eller det nästföljande, icke långt efter Konung Magni död, hölls ett möte i Örebro. Men hvad dervid förehades och afhandlades, derom vet man icke mer, än att då vigdes Isar till Biskop i Strengnäs efter den aflidne Biskop Anund. Kort tid derefter trädde rikets män åter tillsamman i Stockholm, då på samma gång Magni likbegängelse föregick och hans jordiska lemningar högtidligen nedsattes i den för dem beredda grift i Gråmunkarnes dervarande klosterkyrka [16]. Och samma tid, detta skedde, rustades det till en härfärd mot Finnland.

"multis aliis fluviis et torrentibus, etiam rapidissimis, factum "referunt illo anno". Ericus Ol.

14) "A:o 1291. Snjo vetr mikill" — "Jökul vetr mikill ok "felli vetr". *Islenzkir Annalar.*

15) "A:o 1292 Congelatum est mare tanto rigore, ut equitari "poterat de Opslo ad Jutiam". *Chron. Dan.*, hos Langebek, l. c., V. Samma starka köld äfven antecknad för året 1296.

16) Dessa möten och det ringa derom förmäles, känna vi endast genom ett af Biskop Brynolf år 1297 utfärdadt vittnesbörd om Dan Jonssons dervid gjorda afsägelse af all sin rätt till de 2:ne gårdar, som hans broder Biskop Anund testamenterat till Strengnäs domkyrka; *Dipl. Sv.*, N:o 1203. Såsom vi ofvan sett, dog Biskop Anund, efter alla sammanstämmande vittnesbörd, år 1291; förrän under sednare hälften eller mot slutet af samma år, kanske icke heller förrän det följande året, kan hans efterträdare Isar hafva blifvit invigd i embetet. Så vidt Biskop Brynolfs uppgifter således äro rigtiga, har Konung Magni jordfästelse eller likbegängelse icke föregått förrän närmare 2 år efter dess död, måhända icke heller förrän om våren 1293, ty till detta år hänföra enstämmigt samtliga krönikorna härtåget mot Finnland till Karelarnes underkufvande, och Biskopen säger, att mötet i Stockholm hölls samma vår, krigsfärden mot Karelen företogs och Konung Magni likbegängelse firades ("Convocato iterum "concilio Domini nostri Regis in Stokholm, tempore quo ex"peditio estivalis ad Karelos primo mittebatur, et exequiæ

Sedan slutet af XII århundradet hade Christendomen i detta land ännu fortfarande haft hård kamp och hårda strider att bestå, derföre äfven dess framträngande derstädes gick med långsamma steg. Kustlandet af det egentliga Finnland och troligen någon del äfven af Nyland utgjorde ännu länge Finska kyrkans egentliga område. En tid lång hade efter den tredje Biskopen Folkvins död [17] ingen Biskop der varit insatt, emedan för Christendomens derstädes ännu så vacklande tillstånd, inbyggarnes halsstarrighet, landets vildhet och de städse omhvärfvande farorna endast ett brinnande nit för det heliga verket kunde förmå någon att intaga en biskopsstol, der mödor och arbete, kamp och strid och martyrkronan vissare väntade än en fridsam, af verldslig höghet och glans omstrålad förvaltning af det heliga embetet. Så mycket mindre, då omsider till det ansvarsfulla värfvet kallades en man, som sjelf en tid bortåt

---

"Domini Magni piæ memoriæ quondam Regis ibidem cele-"brabantur"). Detta långa dröjsmål med Magni likbegängelse kan möjligen hafva och har sannolikt äfven haft sin grund deri, att klostrets kyrkobyggnad och den för Konungen der tillämnade grift ännu icke varit så fullbordade, att, på sätt sig borde, hans jordiska stoft der ännu kunde mottagas, en förmodan, som äfven vinner styrka deraf, att Konungen, få månader före sin död, den 30 Juni 1290 gaf till klostret en viss del af Norrmalm, för att der hemta sand och lera till kloster- och kyrkobyggnaden (*Dipl. Sv.*, N:o 1018). Den nuvarande griftvården öfver honom är tillkommen i Johan III:s tid; men om Konung Magni stoft verkligen hvilar derunder, är mycken ovisshet underkastad, emedan vid gjorda undersökningar och gräfningar icke ringaste tecken eller spår funnits till någon fordom der uppkastad graf. Att Konungen blifvit begrafven i höga choret framför högaltaret, lider näppligen något tvifvel; men kyrkan har sedan denna tid undergått väsendtliga förändringar genom ombyggnader och förbättringar; se derom Rothlieb, *Beskrifn. öfver Riddarholmskyrkan*, och Wendelii *Beskrifning om Gustafvianska grafven.*

17) Om tillståndet i Finnland mot slutet af XII århundradet, se föreg. Bandet, s. 191 ff.

predikat för samma folk och för den heliga saken utstått många lidanden, drog Romerska Stolen i betänkande att bekräfta det skedda valet, oaktadt den valde icke var född af äkta säng[18]. Detta skedde år 1209. Sitt säte hade Biskopen, man vet med visshet icke, om ursprungligen i Nousis, hvar den helige Henriks stoft hvilade, eller i det nära till Åbo liggande Rändämäki, der i XIII århundradet flere af Finnlands Biskopar sägas hafva sin lägerstad[19]. Någon höfding, satt till landets styrelse och försvar, omtalas icke, så att det här sig nybildande christna samhället efter utseende varit öfverlemnadt åt sina egna krafter, och Biskopen i allt varit dess öfverhufvud. Han uppbar de utskylder, som erlades af de öfvervunna, till Christendomen omvända Finnarne ej mindre än af de Svenska nybyggarne, efter arten af hvarderas näringsfång. Nousis och Rändämäki synas genom sina kapell eller små trädkyrkor, troligen de äldsta i landet, ännu varit de enda föreningspunkter för de Christna, och ringa äfven var väl ännu antalet af de omvända och i christen tro stadigblifvande Finnar. Såsom sednare förhållanden gifva vid handen, har kustlandet af Nyland till väsendtligaste delen varit intaget och bosatt af Svenska nybyggare, hvaraf det äfven erhållit sitt namn såsom ett för dem nytt eller af dem nyuppodladt land[20]. Men ehuru de bildade hufvudstödet för den Svenska besittningen och ostridigt hade mer kunskap om åkerbruket och

---

18) *Dipl. Sv.*, N:o 136. Men hvilken den nyvalde Biskopen var, vet man med visshet icke, emedan hans namn icke uppgifves. Jfr längre fram noten 29.

19) *Fragm. Chron. ant. Episcop. Finland.*, hos Porthan, *Sylloge Monum. ad hist. Fenn.*

20) Det är icke osannolikt, att vid kustlandets besittningstagande af Svenskarne en stor hop Finnar, som icke ville underkasta sig och bekänna sig till den nya läran, för Svenska vapnens öfvermakt då dragit sig undan till det inre af landet.

bättre än de infödda förstodo att odla landet, voro de likväl ännu alltför få, att på en gång kunna tillvägabringa någon väsendtlig förändring i härvarande förhållanden. Och så mycket än för Christendomens planterande nitiska munkar och prester under mångahanda öden och faror arbetade att utså de första frön till Christendom på ena sidan upp i Tavastlands bygder, på den andra uppåt öfre Satakunda mot Qvänernas eller Österbottningarnes land till, blef den Christendom, som förmådde framtränga till dessa trakter, dock ej blott alltför ofullkomlig, men led äfven mångfaldiga afbräck, så länge ännu en fast fot för densamma icke kunde vinnas genom grundläggningen af en kyrka och en christen församlig såsom plantskola derför. Tavasterna, i de Ryska krönikorna kallade Jemer[21], hade beständiga strider med sina östra grannar Karelarne och deras bundsförvandter Novgoroderna, Voterna, Ingrerna. Hemsökta i sitt land af dem, sökte de hjelp och försvar af de i sydvest om dem varande Christna. Dessa gjorde dopets mottagande af dem till villkor för sin hjelp, men de, då ej mer de fruktade något, sedan fienden dragit bort, jagade ifrån sig och med fiendtlighet bemötte de prester, som kommo att förkunna den nya läran och genom dopet inviga dem i den nya tron[22]. Så finna vi Tavasterna än i förbund med Svenskarne och de christna Suomerna[23] bekriga Novgoroderna samt de med dem förbundna stammarne vid Ladoga och Neva, än åter, troligen dock icke utan all skuld från de christna presternas sida, utöfva de förskräckligaste grymheter så mot dem som öfriga Christna, ej skonande dem af sin egen stam, som genom det christna dopet vändt sig från sina fäders gudar, slitit de närmare, innerligare banden med sina fränder, med

21) Se föreg. Bandet, s. 88.
22) Jfr föreg. Bandet, s. 191—92.
23) Om dem se föreg. Bandet, s. 88, noten 224.

hela sin folkstam, och blifvit fremmande för dess helgedomar[24]. Det är öfverhufvud icke långa tider mellan hvarje gång, Ryska krönikorna veta att tala om strider mellan Jemerna och de Ryska Novgoroderna. Så berätta de, huru Furst Jaroslav Wsewolodowitsch år 1227 med Novgoroderna företog en härnadsfärd öfver hafvet mot Jemerna, bröt in i deras bygder, bekrigade hela landet och gjorde otaliga fångar, så många, att Novgoroderna ej kunde föra dem alla med sig, men nedhöggo en del och frigåfvo andra. Denna fiendtliga hemsökelse besvarade Jemerna det följande året med ett hämndtåg till östliga kusten af Ladoga. De kommo i båtar till denna sjö, landstego, plundrade, härjade i trak-

---

24) Vi förnimma nemligen af Gregorii IX:s år 1237 affärdade skrifvelse till Upsala Erkebiskopen och dess Lydbiskopar, att underrättelser kommit till Romerska Stolen, huru ett folk af namn Tavaster, som först genom presternas nitälskan och mycket arbete med stor möda blifvit omvändt till christna tron, nu återvändt till sin gamla villfarelse och med tillhjelp af nära intill boende folkstammar, korsets fiender, i grund förstört Guds kyrkas nya plantering i Tavastland samt rasade mot allt, som bar det christna namnet, stungo ögonen ut på christna prester, stympade dem till händer och lemmar eller invecklade dem i halm och läto dem så förtäras af elden, öfvade lika grymheter äfven mot andra christna, dödade barn, för hvilka Christi ljus lyst i döpelsen, utsleto inelfvorna på de fullvexta och offrade dem sedan åt sina afgudar, tvungo åter andra att springa omkring ett träd, till dess de liflösa nedföllo till jorden; *Dipl. Sv.*, N:o 298. Man ser, att Tavasternas förkastelse af den christna tron och det hos dem uppblossande hatet mot de christna presterna och christna namnet inför Romerska Stolen blifvit utmålade med de gräsligaste färger; allt får väl icke tagas så noga efter orden, eller också har det, som möjligen kunnat vederfaras en och annan, blifvit skildradt som ett allmänt förhållande; dessutom kan väl äfven antagas, att de christna presterna sjelfva genom våldsgerningar mot folkets helgedomar eller annat sitt obetänksamma och alltför häftiga förfarande, ehuru sådant med tystnad förbigås, mot sig och Christendomen upptändt folkets hat och förbittring.

terna af Olonez och Issady[25], förde fiendtliga vapen öfverallt omkring, gjorde många fångar och slogos med Ståthållaren i Ladoga Wolodislav, som med Ladogaboerna drog ut mot dem. Han sedan lägrade sig på en ö i Neva, att afskära för dem återtåget. Nu skickade Jemerna några af sina män att underhandla om fred, för att återkomma till sitt land. Då fredsförslaget förkastades, nedergjorde de alla fångarne, gåfvo sina båtar till pris och flydde sjelfva inåt skogen. Men här möttes de af de utaf Novgoroderna uppbådade Ishorerna[26]. Dessa förföljde de flyende, nedhöggo en hop af dem, och äfven af de öfriga, som sökte undkomma genom Karelen, blefvo många på fältet, i skogarne, i byarne, öfverallt hvart de kommo, af Karelarne nedergjorda, så att af de tvåtusen man eller mer, som dragit ut, blott få återkommo hem till sina bygder[27].

En man af namn Thomas, bördig från England, munk af Predikar-orden och förut kanik i Upsala, var denna tid Finska christna församlingens öfverherde, efter de gamla biskopskrö-

---

25) Olonez bekant som hufvudstaden i Gouvernementet af samma namn, och Isadij ännu i dag en by, 9 verst nedanom gamla Ladoga, på högra stranden af Wolchov; Lehrberg, *Untersuchungen zur Erläut. d. älteren Gesch. Russlands.* På återtåget nemligen kommo de till Wolchov. Man behöfver här således icke förklara Issady blott för en lastageplats eller hamn.

26) En gren af Ingermanlands ursprungliga invånare.

27) Så berättelsen i de Ryska krönikorna; se *Utdrag ur Ryska annaler af* M. Akiander, i Åttonde årgången af Finska Litteratur-Sällskapets Tidskrift *Suomi;* Jfr Lehrberg, l. c. Skulle man blindt eller i allt sätta tro till dessa krönikors uppgifter om de stora nederlag, Jemerna städse lidit, och den mängd fångar af dem som dels blifvit bortförda, dels nedergjorda, tyckes det, som Tavasterna, de så kallade Jemerna, mer än en gång borde hafva varit i grund utrotade. Likväl finner man dem efter hvarje sådan nedergörelse snart åter lika starka och lika modiga; Jfr föreg. Bandet, not. 238.

liga skrifvelserna äfven om Finska Biskopens kapitel och klerker, deras med Biskopen gemensamma öfverläggningar och samtycke till besluten[37], hvaraf synes, att han varit omgifven af prester och munkar till biträde och rådförande vid förvaltningen af sitt stift och Christendomens fortgång, såsom förhållandet äfven var i Svenska kyrkans första tider[38]. Men på ett egentligt domkapitel i Finnland får väl denna tid ännu icke tänkas. Inrättningen af ett sådant tillhör först sednare hälften af ifrågavarande århundrade, i andra eller ännu vissare tredje Biskopens tid efter Thomas.

Dessa spridda drag, de enda, som kommit till vår kunskap om Finska kyrkans tillstånd denna tid, häntyda dock på dess fortgående utbildning och mer och mer vunna stadga. Svåraste arbetet och hårdaste kampen var med de omgifvande hednastammarne, att för anfall af dem skydda den christna församlingen och för Christendomen tillika bana väg till dem sjelfva. Den Svenska bosättningen i Finnland, dess allt vidare utbredande och den skedda hemsökelsen vid Ladogas och Nevas stränder af de Svenska vapnen[39] hade väckt äfven Ryska Novgorodernas uppmärksamhet på den nya uppstigande makten i ett land, som gränsade intill deras. De sågo Svenskarne trakta att underlägga sig landet och dess inbyggare genom införandet af en ny lära, den Romersk-christna, och till motvägande af detta, att hämma Svenskarnes företag, sökte äfven de på samma väg att försäkra sig om den närmast till dem gränsande Finska folkstammen, de stridbara Karelarne, genom deras

---

37) "Episcopus Finnensis, capituli sui accedente consensu" — "Cum consilio ejusdem Episcopi et clericorum suorum;" så i de påfliga skrifvelserna redan åren 1229 och 1232, rörande Finska kyrkan och dess Biskop.

38) Se föreg. Bandet, s. 322 ff.

39) Se Dersammast., s. 127.

vinnande för den Grekisk-Ryska kyrkan, att sålunda genom en gemensam gudadyrkan, gemensam lära och tro närmare draga dem till sig och fästa dem vid Novgorodska väldet. Christendomsverkets fortgång blef således tillika en strid om landet med Ryssarne eller Ryska Novgorodska makten. Furst Jaroslav Wsewolodowitsch, så berättar en Rysk krönika, utsände år 1228 prester till Karelen, att döpa dess inbyggare, och detta med sådan framgång, att föga fattades, att icke alla blefvo döpta[40]. Men mindre genom detta, emedan Karelarne fortfarande förblefvo hedningar, vida mer och mest af allt motverkades christna kyrkans och Svenska besittningens framsteg genom den Gottländska och Tyska handeln. Östersjöstädernas köpmän synas på sina färder genom Finska viken, Neva och Ladoga äfven hafva drifvit en art af byteshandel med de närmast derintill gränsande Finska stammarne. Och det är troligt, att bland de invid kusten af det gamla Karelen, söderut från det nuvarande Viborg liggande öar Björkö, såsom af dessa den förnämsta och af alla Östersjöfarare känd för sina goda landningsplatser, utgjort marknadsstället för denna handel[41]. I utbyte mot skinn och pelsverk, af de Ty-

---

40) *Suomi*, l. c.

41) Lehrberg, l. c. Man har i arkivet i Lübeck funnit en gammal urkund rörande Gottländska och Tyska köpmännens handelsfriheter i Novgorod. Det heter der, att köpmännen, sedan de kommit till Berko inom Novgorodska Furstens område, skulle stå under Furstens och Novgorodernas beskydd, så att dessa skulle ansvara dem för all den skada, dem kunde tillskyndas på denna färd, så på fram- som återresan ("Cum mercatores Theuthonici vel Gotences veniunt in Ber-"ko, in regno Regis Nogardiensium, erunt sub pace et pro-"tectione Regis et Nogardiensium, et quicquid eis in ditione "Nogardiensium injurie irrogatum fuerit, super hoc Nogardi-"enses respondebunt; eandem protectionem et pacem habe-"bunt mercatores predicti in reditu ad locum prefatum, quam "et in veniendo. Cum autem mercatores veniunt in aquam,

ska köpmännen högt skattade varor och de förnämsta eller de enda, de halfvilda Finska folkstammarne

---

"quæ dicitur Ny *(Neva,)* fruentur libertate, quam ab an-"tiquo in omnibus habuerunt"). Att med *Berko* här förstås den ofvannämnda, nära intill kusten af det gamla Karelen liggande ön Björkö, af Ryssarne fordom kallad *Beresovoi*, nu vanligen *Biorko*, kan antagas som sannolikt och föga tvifvel underkastadt, på hvilken grund Lehrberg ansett äfven detta vara ett styrkande skäl, att Karelen tillhört det gamla Novgorodska furstendömet, som, efter hans påstående, då skall hafva sträckt sitt område intill Kymmene-elf och i äldsta tider ända till Bottniska viken. Lappenberg deremot har (i det *Urkunden und Acten* omfattande 2:dra Bandet af Sartorii *Gesch. des Ursprunges der deutschen Hanse)* med ovederläggliga skäl ådagalagt, att förenämnda urkund icke är annat än ett från Tyska och Gottländska köpmännens sida förberedt utkast till de handelsfriheter, som de ville hafva sig tillerkända af Novgorod, men hvilket såsom handelsfördrag aldrig blifvit stadfästadt eller från Novgorods sida erkändt och bekräftadt, ehuru det i många delar ligger till grund för den sedermera, vid pass några och trettio år derefter, omkring år 1269 af Furst Jaroslav Jaroslawitsch och Novgoroderna skriftligen stadfästade förnyelse af de från ålder Tyska och Gottländska köpmännen medgifna fria handelsfärder och handelsfriheter inom det Novgorodska området. Detta är det äldsta kända, skriftligen författade handelsfördrag mellan Novgoroderna och Östersjöstädernas köpmän. Der förbinda sig Fursten och Novgoroderna att betrygga köpmännens färder och ansvara dem för all skada, sedan de kommit till Kettlingen (nuvarande Kronstadt) inom Novgorods område, tillförsäkrande dem äfven samma skydd, så långt Novgorods välde sträckte sig, men frånsade sig deremot allt ansvar, derest köpmännen derutom ville sträcka sina köpfärder till Karelen (se föreg. Bandet, s. 636 ff). Af Gottländska och Tyska köpmännens förutnämnda utkast till handelsfriheter på Novgorod ser man, att de önskade dess skydd äfven för sin köpenskap med Karelarne, den närmast till Novgorod gränsande Finska folkstammen. Af det verkliga fördraget åter framgår, att Novgoroderna och deras Furste försäkrade dem om skydd och fria handelsfärder endast inom Novgorodska furstendömet, eller så långt deras makt sträckte sig, hvaraf klart följer, att de icke betraktade Karelen såsom ett underlydande eller dem underdånigt land, hvaröfver de utöfvade något egentligt välde. Ännu hade Svenskarnes va-

ännu denna tid hade att erbjuda, tillfördes Finnarne allehanda redskap, skepps- och lifsförnöden-

---

pen icke sträckt sig inom gränserna af Karelen, så att detta icke kunde vara orsaken till det af Novgoroderna vägrade skydd för köpenskapen derstädes. Novgorods ursprungliga förhållande till Karelen är ännu icke utredt och torde svårligen med någon full visshet kunna utredas. Man finner Karelarne och Novgoroderna ofta draga tillsamman i krigsfärder, men åter vid andra tillfällen bekriga hvarandra. En art af freds- och vänskapsförbund synes väl mellan dem på det hela hafva egt rum, men att Karelen stått i ett beroende eller skattskyldigt förhållande till Novgorod, derför har man inga fullt antagliga bevis, och om i sjelfva verket något sådant varit förhållandet, har detta troligen dock icke sträckt sig öfver hela Karelska folkstammen, men endast omfattat någon gren deraf eller den närmast intill Ladoga och Neva gränsande delen af landskapet. Ryska krönikorna, då de berätta om ett af Novgoroderna år 1311 öfver hafvet företaget härnadståg till Nemzernas land (som här vill säga ett Svenskarne tillhörande eller af dem bebodt land, emedan Ryssarne under *Nemez*, *Nemzen* fordom öfverhufvud förstodo hvar och en, som icke talade Ryska, synnerligast dock Tyskar, Danskar och Svenskar, hvilkas språk sinsemellan hade mycken likhet) mot Jemerna (i Finnland), förmäla om en dervarande flod, som de gifva namn af Handelsfloden, hvilken Novgoroderna aldraförst då bemäktigade sig. Finska lärde, kunniga om landets läge, anse dermed betecknas den 20 verst inåt landet gående Pojo-fjärden och anföra jemte andra skäl till grund för denna sin förmodan äfven det, att sedan urgamla tider flera årsmarknader varit hållna i denna trakt, såsom ännu i dag årsmarknaderna vid Pojo, Lojo och Karislandsbro anses för de mest betydande i landet, och dessa årsmarknader antagas hafva uppstått derigenom, att Tyska eller Hanseatiska köpmän den tid, de innehade hela den nordiska handeln, då kommo äfven till Finnland och uppslogo sina handelsbodar der, hvar läget lät hoppas det mesta tilloppet, i hvilket afseende trakten kring Pojo för den lätta gemenskapen genom denna fjärd med det inre af landet var serdeles gynnande, såsom ock en gammal sägen vet förmäla, att samma plats, der Eknäs nu ligger, fordom varit en sammelplats för köpmän från Lübeck och Reval (Hipping, *Bemerkungen über einen in den Russischen Chroniken erwähnten Kriegszug der Russen nach Finnland*). Men då Rein (*De loco, quo, arma Tavastis*

heter, hästar, jern och vapen, såsom de begärligaste och mest behöfliga för dem, hvarigenom de, bättre

---

illaturus, appulerit Birgerus Dnx) antager, att denna trakt redan i XII århundradet eller åtminstone från början af det XIII:de varit en marknadsplats för Gottländska och Tyska köpmän och att på denna väg genom dem kommo till Tavasterna vapen och jern samt andra förnödenheter, hvaröfver Biskopen i Finnland och Romerska Stolen (såsom ofvan kommer att förmälas) föra så mycken klagan, emedan genom den Tyska och Gottländska handeln de hedniska Finnarne kommo i besittning af krigiska verktyg, förekommer detta oss högst tvifvelaktigt. Om än Svenskarne redan denna tid icke skulle hafva intagit hela kustlandet af Nyland och sträckt sina bosättningar ända till Kymmene-elf, såsom Porthan dock anser sannolikt, kan dock föga tvifvel vara derom, att trakten omkring Pojo-fjärden såsom den närmast gränsande intill det egentliga Finnland, hufvudsätet för den christna kyrkan, varit bosatt af Svenska nybyggare, och det är icke gerna troligt, att midt ibland de christna bosättningarne kunnat idkas en för dem och deras kyrka förderflig handel genom vapens och andra förnödenheters tillförande åt fiendtliga, dem omgifvande hedniska folkstammar. Det säges ock uttryckligen i Ryska krönikorna, att Novgorodernas förbemälta härnadståg gick till Nemzernas land; inom dessas område således låg handelsfloden, som de aldraförst bemäktigade sig. Det bör ock anmärkas, att det är först i XIV århundradet den så kallade Handelsfloden omnämnes, och sannolikt har, sedan Svenska bosättningarne i Nyland blifvit talrikare, mer vidgat, mer stadgat sig, och rörelsen, gemenskapen mellan dem och Sverige blifvit lifligare efter Tavastlands underkufvande af Birger, en marknadsplats bildat sig på denna kust och Gottländska och Tyska handeln äfven dit banat sig väg. Men att denna handel åtminstone icke före XIV århundradet eller slutet af det XIII:de sträckt sig dit, kan inhemtas af det utaf Magnus Ladulås med Gottlänningarne år 1285 afslutade fördrag, hvari medgifves Gottlänningarne frihet, att årligen göra handelsfärder till Karelen, men ingalunda företaga sig att dit medföra sådana varor, som voro förbudna ("Concedimus eis, "ut singulis annis gratia mercationis exercendæ libere possint "velificare ad Karelos, ita tamen quod merces a jure prohibitas "secum nullatenus deferre præsumant;" *Dipl. Sv.*, N:o 815. Jfr föreg. Bandet, s. 633). Således ännu denna tid var Gottländska och Tyska handeln på Finnland inskränkt till Karelen. Också säges det icke uttryckligen i kyrkans klago-

beväpnade och bättre rustade, kunde med mera framgång upptaga striden med Svenskarne, mota deras framträngande och mot dem öfva fiendtligheter. Hjelp af verldsliga makten mot detta onda var i sakernas och de politiska förhållandenas dåvarande skick föga att vänta eller hoppas. Men förr hade icke till Romerska Stolen berättelse kommit om det betryck och de vedervärdigheter, Finska kyrkan hade att utstå genom den fremmande handeln på dessa kuster, innan Påfven grep till de mått och steg deremot, som stodo i hans makt. Honorius III anbefalte Biskopen i Finnland, att utfärda förbud för de kringboende Christna att segla till hedningarne och tillföra dem lifsmedel samt annat, hvad dem behof gjordes, och han gaf Biskopen makt och myndighet, att afkunna kyrkans bann öfver de mot förbudet ohörsamma[42]. Påfven tager Finnlands christna folk och presterskap jemte dess Biskop under Romerska Stolens skydd, och handhafvandet af detta skydd uppdrager han åt Biskopen i Linköping såsom Gottländska kyrkans öfverherde samt åt Cistercienser-abboten derstädes jemte Prosten i Visby såsom de, hvilka suto vid sjelfva hufvudsätet för den Gottländska handeln, med rättighet för dem, att lägga kyrkans straff på alla, som vågade på något sätt förgripa sig mot de personer, det land och folk, som stodo under Heliga Stolens hägn[43]. Honorii III:s efterföljare på Romerska Stolen Gregorius IX förnyade sin företrädares förbud mot han-

---

mål öfver denna handel, att det var till Tavasterna köpmännen förde vapen och andra förnödenheter, utan det öfverklagas blott i allmänhet, att genom denna handel nämnda varor kommo de mot Christendomen fiendtliga, hedniska folkstammarne tillhanda. Lätt äfven kunde från Gottländska och Tyska köpmännens marknadsplats på kusten af Karelen de tillgränsande Tavasterna åtkomma samma varor.

42) *Dipl. Sv.*, N:o 206. Påfliga skrifvelsen utfärdad i Lateran år 1221.

43) *Dipl. Sv.*, N:o 245. År 1229.

deln med de hedniska Finnarne, tillräknar denna förderfliga handel i synnerhet den blinda vinningslystnaden hos de Gottländska köpmännen, som, ehuru sjelfva bärande det christna namnet, ej sky att tillföra vapen och alla slags förnödenheter åt christna kyrkans fiender, anbefaller derföre Gottländska kyrkans styresmän, att tillhålla dervarande köpmän, vid hotelse af kyrkans bann och utan rättighet till besvärs anförande deremot inför Romerska Stolen, att afstå från denna handel och likaså från all handel med de tillgränsande Ryssarne, så länge dessa fortforo, att med fiendskaper och förhärjelser hemsöka de till Christendomen omvända Finnar och på allt sätt arbeta hän på den nyplanterade kyrkans undergång i deras land. Lika befallningar utgå från Romerska Stolen till Biskopen och Prosten i Riga samt Cisterciienser Abboten i Dünamünde, att, i hvad på dem månde ankomma, vaka öfver efterlefnaden af förbudet mot förenämnda handel och med kyrkans bann bestraffa förbrytelser deremot[44]. Äfven Erkebiskopen i Upsala och Sveriges samtliga Biskopar anmanas, att i allt, hvad de förmådde, vidtaga mått och steg, och äfven uppmana Svea rikets inbyggare att derutinnan förena sig med dem, till hämmande af de hedniska Karelarnes, Ingrernas, Esternas, Woternas härjningar och föröfvande af våldsamheter mot de närboende christna Svenskar, samt allvarligen tillse, att icke vapen och jern, krigs- och lifsförnödenheter måtte tillföras de mot Christendomen fiendtliga folkstammarne[45]. Och då till Rom sedan kommo under-

---

44) *Dipl. Sv.*, N:is 250, 253. Båda skrifvelserna utfärdade från Perugia år 1229.

45) *Dipl. Sv.*, N:is 254, 255, båda af år 1230. Mellan "pagani Ingrie et Watlandie" (Ingermanlands ursprungliga inbyggare) nämnes "Lippie" i det ena af de påfliga brefven, men "Lappie" i det andra; att här tänka på Lappland och Lapparne har ingen grund och intet skäl för sig;

rättelser, huru Tavasterna, efter det Christendomen förut bland dem vunnit insteg, återfallit till hedendomen och föröfvade grymheter mot allt, som bar det christna namnet[46], utsänder den Helige Fadern brinnande uppmaningar till alla Christna i Svea rikets bygder och nästgränsande öar, att rusta sig till ett allmänt härtåg mot affällingarne och de med dem i förbund varande barbarer, och att detta måtte af dem ske så mycket villigare och ifrigare, tillförsäkrades alla dem, som togo till vapen för Christi kyrkas försvar, lika syndaförlåtelse och lika rättigheter med dem, som drogo till heliga landet, att strida för Christi sak[47]. Äfven korsherrarne i Lifland, Christi ärade stridsmän, uppmanades på det bevekligaste, att efter samråd med Biskopen i Finnland draga ut mot de otrogna, med de hedniska Finska folkstammarne förbundna Ryssarne och genom ett manhaftigt försvar af den nyplanterade christna kyrkan i Finnland sålunda öka sina redan af Gud och Christendomen vunna förtjenster[48]. Att dessa uppmaningar icke heller varit alldeles fruktlösa, synes man kunna sluta af de händelser, som följa.

Nemligen sommaren år 1240, berätta Ryska krönikor, kom en väldig här af Svenskar, Norrmän, Jemer och Ssumer[49], Svenskarne med

---

med det förbråkade *Lippie* och det ännu mer förbråkade *Lappie* måste här ofelbart förstås Lifland, Livonia, och dermed således syftas på Liverna och Estlands inbyggare såsom samgränsande med Ingrerna och Woterna; det fanns dessutom i Estland en ort benämnd *Lappegunda;* se föreg. Bandet, n. 231.

46) Se härförut not. 24.

47) *Dipl. Sv.*, N:o 298. Påfliga bullan utfärdad i Lateran år 1237.

48) *Dipl. Sv.*, N:o 276.

49) Nemligen Suomer, inbyggarne af det egentliga Finnland; se föreg. Bandet, s. 88. Att Jemerna åter drogo tillsamman med Svenskarne, kan förklaras antingen deraf, att inbyggarne i nedre delarne af Tavastland redan voro vunna för

sin Furste och sina Biskopar, på skepp i stor mycken het till Neva, lade der till vid mynningen af Ishora, tågade mot Ladoga och hade i sinnet icke mindre än att intaga Novgorod och hela Novgorodska området. Samma sommar kommo från en annan sida de Liflandska korsriddarne anryckande mot Novgorodska furstendömet, bröto öfver Narva in i Ingermanland, slogo Woterna, pålade dem skatt, anlade en fästning i Koporje, intogo Tessov, plundrade köpmän och härjade hela trakten ända till trettio verst nära Novgorod, på samma tid en annan här af dem inföll i Pleskovska området, eröfrade Isborsk, slogo Pleskoverna, uppbrände deras förstad och tvungo dem till en skymflig fred. Alexander Jaroslawitsch var då Furste i Novgorod. Han med Novgoroderna och Ladogaboerna skyndade att möta de från Neva mot Ladoga[50] antågande Svenskarne och Finnarne. På helgonen Kyriks och Ulitas dag den 15 Juli, som då var en Söndag, stötte de fiendtliga härarne på hvarandra. Då ledo Svenskarne, säga samma krönikor, ett sådant nederlag, att sedan de lastat två skepp fulla med de förnämsta mäns lik, låtit dem före sig gå till hafvet och kastat de öfriga fallne, som voro otaliga, i en grop, som de gräft, drogo de med öfverlefvorna af hären, hvaraf många voro sårade,

---

Christendomen och som sådana skilde sig från den öfriga stammen, eller också att Jemerna öfverhufvud gerna drogo med, när det gälde ett härtåg mot deras huvudfiender Ryssarne. Så vidt åter tillit kan sättas till de Ryska krönikorna, att äfven Norrmän voro med, har detta väl endast varit några Norrska äfventyrare, eller sådana, som efter de inre oroligheternas dämpande i Norrige sökte ett annat fält för sin oroliga kraft, tilläfventyrs äfven uppmuntrade af de välsignelserika nådelöften, som innehöllos i de påfliga uppmaningarne till ett korståg till försvar för Christi betryckta kyrka i Finnland.

50) Staden gamla Ladoga ligger invid floden Wolchov, på venstra sidan deraf, vid pass 12 till 14 verst från Ladoga-sjön.

under samma natt i all skyndsamhet bort, utan att afbida Måndagsmorgonens ljus. Bland de fallnes antal var äfven deras anförare, och några berätta, att äfven en Biskop blifvit dödad. Af Novgoroderna åter och Ladogaboerna stupade tillsamman blott tjugu man[51]. Det var af denna seger, såsom vunnen vid Neva och så högt firad af de Ryska krönikorna, Furst Alexander sedan erhöll tillnamnet Newsky[52]. Han följande året äfven fördref Tyskarne ur Woternas land, förstörde i grund det af dem anlagda fästet i Koporje, återeröfrade Pleskov och slog derefter de Tyska Riddarne i en blodig drabbning på isen af Peipus-sjön, hvarigenom Novgorod äfven på denna sida räddades från den öfver staden hängande fara[53].

Härtåget till Neva samfält af Finnarne och Svenskarne var tvifvelsutan ett verk af Biskop Thomas, och äfven Liflandska korsriddarnes dermed samtidiga anfall mot Novgorodska området skedde troligen efter samrådande och öfverenskommelse derom med honom, som genom det gemensamma företaget och Novgorodska statens anfallande på en gång från tvenne sidor i en tid, då Ryssland, hemsökt af de fruktansvärda Mongolerna, blödde under deras svärd, trodde sig kunna bryta den Novgorodska makten, derigenom på en gång betrygga den Svenska besittningen för alla anfall från denna sida och tillika afskära de hedniska Finska stammarne allt bistånd derifrån, sålunda befästa christna kyrkan i

---

51) Lehrberg, l. c., gör härvid den anmärkning, att derunder väl endast böra förstås de förnämsta eller höfdingarne för skarorna, emedan Ryska krönikorna vid uppgifter af denna art aldrig taga afseende på menige hopen eller det lägre manskapet.

52) På lika sätt den Romerske Scipio af sina i Afrika vunna segrar blef kallad Africanus.

53) *Suomi*, l. c. Jfr Lehrberg, l. c., och Karamsin, *Gesch. des Russischen Reiches.*

dess redan vunna område och derjemte bana väg för Christendomens lättare, allt vidare framträngande. Då vi tillika under samma Biskops tid se Romerska Stolens uppmärksamhet hänvänd på Finska kyrkan, och denna af Heliga Stolen omfattas med sådan ifver och värma, är troligt, att äfven detta var en frukt af hans omtänksamhet genom de från honom omedelbart eller genom de Svenska Biskoparne efter hans framställningar till Rom ingångna berättelser om tillståndet och hans anropande af Heliga Stolens skydd för den från alla sidor hårdt beträngda Finska kyrkan. Men så mycket han i alla rigtningar arbetade och verkade för Christendomsverkets framgång och dess för all framtid säkra befästande, måste han dock på sin ålders dagar se alla sina ansträngningar i detta hänseende till väsendtligaste delen fruktlösa. Hans kraft dukade omsider under för det hårda, mödosamma arbetet, och nu föllo äfven tunga på hans själ de brott, hvartill han genom sin alltför stora ifver och häftighet gjort sig skyldig, då genom öfverdrifven bestraffning han vållat en menniskas död, och han dessutom äfven tillåtit sig att förfalska påfliga bref. Han ansåg sig icke mer värdig att bekläda det biskopliga embetet och leda det christna verket, utbad sig och äfven erhöll år 1243 Romerska Stolens tillstånd att nedlägga biskopsstafven[54], sökte och

---

54) I de gamla Finska biskopskrönikorna säges det, att han drog sig undan för Ryssarnes och Karelarnes raseri ("Thomas obiit "in Visby Gotlandiæ, quo se contulerat propter Ruthenorum "et Curonum furorem;" med *Curonum* måste här ofelbart förstås Karelarne); i Påfven Innocentii IV:s skrifvelse åter till Erkebiskopen i Upsala och Predikar-ordens Prior i Danmark, att mottaga Biskop Thomas' i Finnland afsägelse af embetet, heter det, att denna skedde för de samvetsförebråelser, han gjorde sig öfver ofvanmälta, af honom begångna förbrytelser: "Thomas Episcopus Finlandiæ nobis humiliter "supplicavit, ut cum idem quendam fecerit mutilari, qui hu"jusmodi occasione mortem incurrit, ac quasdam litteras

fann stillhet och fred i ett kloster eller hos ett andligt brödraskap i Visby på Gottland, der han äfven, sedan han till sina ordensbröder Predikarmunkarne i Sigtuna skänkt sina böcker[55], år 1248 slutade sina dagar.

Våra inhemska krönikor veta intet om det förutnämnda härtåget till Neva, såsom icke föranstaltadt af Svenska styrelsen och icke utgående från Sverige. Rikets tvedrägtsfulla, oroliga inre förhållanden under nära hela tiden af Erik Läspes tjugu-åtta-åriga regering hade aflägsnat tankarne på tillståndet i Finnland och icke tillåtit några kraftigare åtgärder till befordrande af Christendomsverkets framgång eller befästande och utvidgande af Svenskarnes besittning derstädes. Men sannolikhet har det, att under dessa oroligheter flere af Knut *Långes* och Holmgers slagna anhang; andra af bragdlystnad, af lust för äfventyr och begär efter byte, då det gälde en härfärd mot det rika, mäktiga Novgorod; många äfven, som, bevekta af Påfvens uppmaningar och de herrliga löften, hvilka gåfvos dem, som väpnade sig till försvar för den unga Finska kyrkan mot dess fiender Ryssarne och hedningarne, gjorde sig en förtjenst af korsets antagande och derigenom tilläfventyrs äfven afbördade sig ett redan förut afgifvet korslöfte[56], icke få således af enskilta frivilliga dragit öfver till Finnland och deltagit i den af Biskop Thomas pådrifna härrustnin-

---

"Apostolicas præsumpserit diabolico instinctu falsare, propter "quod non potest licite pastorale officium exercere, cessionem "ejusdem recipere curaremus" (*Dipl. Sv.*, N:o 321). Men hvari förfalskningen af de påfliga brefven bestått, och under hvilka förhållanden och mot hvilken Biskopen utöfvat den hårda misshandling, hvaraf döden följt, derom inga upplysningar.

55) *Dipl. Sv.*, N:o 358.

56) Hvartill man äfven kan sluta af de gåfvor, som i flera af denna tidens testamentariska förordnanden bestämmas att utgå såsom lösen för en utlofvad, men icke fullbordad korsfärd.

gen och färden till Neva[57]. Den olyckliga utgången deraf, hvarigenom nya faror och hemsökelser voro att befara för de Svenska bosättningarne och christna kyrkan derstädes, christendomsverkets för öfrigt under loppet af ett århundrade så ringa framgång under kamp och strid med de tillgränsande hedniska stammarne lade öppet å daga otillräckligheten af dervarande christna samhällets egen kraft, att, öfverlemnadt ensamt åt sig, tillvägabringa någon väsendtlig förändring i detta land. Man insåg nödvändigheten, att till betryggande af Christendomsverket och den Svenska besittningen derstädes med vapenmakt tämja de vid dess gränser i hedendomens mörker ännu stadda folken och genom deras upptagande i det christna samfundet bringa dem i ett närmare förhållande till Sveriges rike. Ännu hade icke heller intill denna tid från detta land till riket ingått någon skatt, och detta tilläfventyrs äfven varit en medverkande orsak till den ringare uppmärksamhet, man egnat åt tillståndet och tilldragelserna derstädes. Men i sista åren af Erik Läspes regering, när rörelsen af de inre oroligheterna lagt sig, hufvudmännen för dessa fallit, tvisterna med Norrige voro bilagda, fred med detta rike in-

---

57) Ryska krönikorna och legenderna förmäla, att Konungen eller Fursten, som var anförare för härtåget, blef af Novgorodska Fursten Alexander sjelf med det skarpa svärdet märkt i synen och en medföljande Prins förföljd ända till sitt skepp samt nedstörtad i vattnet (Müller, *Sammlung Russischer Gesch.*, 1:stes B. 4:tes St. Jfr *Suomi*, l. c.). Karamsin, som af Svenska historien haft sig bekant ett af Birger Jarl företaget krigståg till Finnland och troligen ansett detta vara detsamma med det af Ryska krönikorna omförmälta, berättar på grund deraf, att Birger Jarl blef af Alexanders svärd märkt i ansigtet och att den medföljande Prinsen var hans son, en uppgift så mycket origtigare, som det ifrågavarande härtåget icke var en från Sverige företagen utrustning och ännu mindre Birger Jarl anförare derför. Redan Lappenberg har anmärkt, att Karamsin med all sin förtjenst dock ofta röjer brist på en djupare och noggrannare forskning.

gången och med Danmark ett vänskapligt förhållande egde rum, nu, då vid rikets gränser allt var lugnt, lugnet äfven inom riket återställdt och till dess bevarande det aktades nödigt, att gifva de oroliga krafterna en rigtning utåt, jarlsembetet dessutom bekläddes af den statskloke, kraftfulle Birger, kastades tankarne på det frånliggande Finnland till fullföljande af Erik den Heliges verk, att åt Christendomen och riket eröfra detta land. Det var samma tid, Romerska Legaten Biskop Vilhelm af Sabina uppehöll sig i Sverige, och då vi sett Romerska Stolens ifrande vård om den unga Finska kyrkan och christendomsarbetet derstädes, Biskop Vilhelm dessutom sjelf långa tider uppehållit sig bland Liverna och Esterna, de så kallade Tschuderna, och visserligen icke var obekant med christna kyrkans tillstånd och sakernas skick i det nära derintill gränsande Finnland, förekommer det oss icke osannolikt, att äfven han fästat Konungens och Jarlens uppmärksamhet på christna kyrkans och Christendomens betryckta läge i denna landsända och allvarligen uppmanat till skyddande, kraftiga åtgärder[58]. Här och flotta rustades ut[59], och Birger,

---

58) Vi hafva visserligen inga bevis derför, då icke ett ord derom förmäles i urkunderna eller i krönikorna; men en förmodan derom synes oss dock kunna yttras på grund, af hvad ofvan är antydt. År 1248 kom Biskop Vilhelm till Sverige, uppehöll sig här flera månader, hade derunder samtal och öfverläggningar med Konungen och med Jarlen, och följande året företogs härfärden till Finnland.

59) *St. Rimkr.* målar efter sitt sätt utfärden i lifliga färger:

Ok redde sik tha vapen och tyghe,
Raska hälade (*hjeltar*) ok oblyghe,
Hiälma, Plata (*jernhandskar*) och Pantzer,
The vordo tha gäfva (*nyttjade*) och giordes fleer.
Hvar redde sik tha i sin stad,
Ok giorde gärna hvad Konungen bad,
Ok skuto uth Snäckior och Löpaskutar,
Ok manga stora Penninga knutar,
Vordo tha löste ok giffne them,

rikets Jarl, sattes af Konungen till härförare för tåget. En förlig, gynnande vind förde hären och flottan efter en lycklig färd till kusten af Finnland, krönikan säger till Tavasternas hamn[60], tvifvelsutan till kusten af Nyland och troligen till den stora, långt ut i hafvet skjutande landtungan Hangöudd, som med sin derinvid belägna ypperliga, af naturen sjelf bildade hamn med ett inlopp, liknande en af granit huggen stor port och hvar Pojo-fjärden, som sträcker sig långt inåt landet, tager sin början, åt flottan gaf det säkraste skydd och åt hären erböd ett beqvämt landstigningsställe, hvarifrån i omgifningen af de härintill stötande christna bygder och af deras inbyggare förstärkt Birger med sin här utan långa, besvärliga omvägar med lätt möda kunde inträngа i det inre af Tavasternas land[61]. Han kom med svärdet i ena handen

---

Tha the skulle skiljas vidh sitt heem:
Ok viste ey när the komma ater,
Vridna händer ok starker grater,
Vart tha aff manga frua sedder,
Tho (*dock*) gäddes (*gläddes*) them at thet var Gudz heder,
Ther skulde meras aff den färd:
Mangt ett gammalt Fädernes Svärd,
Vart tha nider aff Väggien klänkt (*nedtaget*)
Ther hade manga daga hängt:
Them vart tha fagerlika fölgt til strand,
Ok hälsades väl ok toges i hand;
Mang röder munn vart tha kyst,
Som aldrig kystes sidan af hiertans lyst,
Somma the sages aldrig meer,
Aff tholkin skilnat tholkit skeer.

60) "Afflante vento prospero, brevi temporis spatio mari tran-"sito, Sueorum navalis exercitus portui applicuit Tavesto-"rum;" Ericus Ol.

61) Messenius, *Sc. Illustr.*, T. X., förmäler, att Birger Jarl landade i Österbotten i trakten af nuvarande Vasa, nederlade en hop af de till motstånd mot honom sig församlande Österbottningar, försåg till ersättning för dem landet med Svenska nybyggare, fördelade dessa och de öfrigblifna, till Christendomen omvända hedningar i tvenne församlingar, kyrk-

och korset i den andra. De nedergjordes, som vägrade att underkasta sig, vägrade att antaga Christendomen och tro på de Christnas Gud. Hedendomen betraktades såsom ett tillbedjande af onda andar, ett inbegrepp af alla styggelser, ett Guds vanärande och derföre dubbelt brottslig en hedning, för hvilken den sanna Guden blef förkunnad, när han det oaktadt vägrade att erkänna honom och hårdnackadt vidhöll afguderiet. Frid åter gafs dem, som genom det christna dopet läto sig upptagas i gemenskapen med de Christna, afsade sig den hedniska gudadyrkan och ej mer med fiendtliga vapen bemötte Christi kyrka[62]. Härtåget hade det dubbla

---

socknarne Pedersöre och Mustasaari, uppförde till skydd för Christendomens bestånd slottet Korsholm, och derefter genom den mellanliggande skogen och landryggen inryckte i Tavasternas land; en berättelse, som, ehuru någon källa till grund derför icke är uppgifven, och någon sådan icke heller är till finnandes, dock till viss del äfven af Porthan (*Juusteni Chron.*) och likaså af andra blifvit antagen för god. Lehrberg deremot, som anser Messenii uppgift icke förtjena något afseende, söker Tavasternas hamn i trakten af nuvarande Björneborg, antager, att Birger der landstigit och med lätta farkoster uppefter Kumo-elfven samt medelst de vatten, som från alla sidor tillströma densamma, banat sig väg till Tavastland. Huru ovissa och äfven föga sannolika båda dessa antaganden äro, så väl Messenii som Lehrbergs, har Rein, l. c., ådagalagt, och efter vårt bedömande, på goda grunder framstält såsom det sannolikaste af allt, att Birger landat på kusten af Nyland och troligen vid Hangöudd eller i trakten deraf, såsom ofvan är antydt. Det synes ock med temlig säkerhet kunna antagas, att Birger vid härfärdens företagande till Finnland i förhand gjort sig kunnig om lägenheterna derstädes samt beqvämligaste stället att lägga till, och att detta icke skett på en fremmande, norrut i Bottniska viken belägen, mindre bekant kust, men på en sådan, hvar han före sig fann der förutvarande Svenska nybyggare och Finska Christna, af dem kunde inhemta de för honom nödiga nnderrättelser och med tillhjelp och ledning af dem intränga inom de tillgränsande fiendtliga stammarnes område.

62) Hoo them ville til handa gaa,
Ok Christen varda ok Doopen faa,

ändamålet att segra och att christna; det var på en gång andligt och krigiskt; hedendomen skulle utrotas. Huru långt i hjertat af landet Birger framträngt och huru vidt omkring han fört sina vapen, låter ej mer med någon visshet bestämma sig. Att han icke vändt sig österut, brutit in i Karelarnes land, med dessa kommit i någon hufvudstrid och närmat sig Ryska gränsen, kan antagas deraf, att Svenskarnes härtåg i Finnland denna tid är för Ryska krönikorna alldeles obekant. Men otvifvelaktigt har afsigten med den stora härrustningen varit, att bringa hela Finska området till undergifvenhet och Christendom och underlägga Svenska kronan detta land, ett förehafvande, hvarifrån Birger dock på en gång afbröts midt under sina framgångar, då, sedan näppligen mer än ett halft år förbigått efter hans landstigning i Finnland, budskap från Sverige kom om Konung Eriks död. Tavastland var emellertid redan vunnet, och till betryggande så väl af den tagna besittningen deraf som att den gnista till ljus, som genom det christna dopet här blifvit inkastad i århundradens mörker, såsom ännu alltför svag, att icke strax åter slockna, om densamma ej fortfarande närdes och underhölls, icke måtte bortdö, anlades af Birger midt i landet invid en sjö på en höjd i nuvarande Vånå kyrksocken af nedre Hollola härad en borg, kallad Tavastеborg, sedermera och ännu i dag Tavastehus [63], att likasom vara ett Christendomens fäste i detta

---

Honom lato the godz ok Liff,
Ok frijd at lifva uthan alt kijff.
Hvilken Heden ey ville saa,
Honom lato the Döden öfvergaa. *St. Rimkr.*

63) Nämnes så äfven redan i *St. Rimkr.*, mot slutet af XV århundradet:

The drogo in för Kronaborg,
Man plägar thet Tavastahvs kalla.

Tavastaborg var den ursprungliga benämningen.

land och tillika ett värn till försvar mot anfall af ännu hedniska, tillgränsande stammar. Med Birgers hemfärd afstadnade, såsom det synes, alla vidare krigiska rörelser, troligen emedan äfven krigsmakten, åtminstone hufvudstyrkan deraf drog hem med honom, eller dock snart hemkallades i anseende till den oroliga ställningen i riket efter Erikska konungahusets utslocknande på manliga sidan[64].

Denna tid suckade Ryssland under oket af Mongolernas välde och kom skräck öfver hela Europa för dessa vilda horder, som likt en lavaström vältrade sig öfver hela nordöstra hälften af den Europeiska verldsdelen. Af de hufvudstammar, som i XIII århundradet innehade medlersta Asiens breda steppland från Wolga till Japan och från Siberiens sydliga gränser till China, Tibet och Kaspiska hafvet, var den Tatariska, som genom sitt språk och sin ansigtsbildning skilde sig från Medelasiens öfriga stammar och förde en nomadisk lefnad, en af de talrikaste och mest vidtgrenade, och af de många horder eller mindre stammar, hvari densamma sönderföll, var Mongolernas vid stränderna af Onon och Kerulan, hvar den Gyllene Horden satt, den mest betydande. Till denna hörde Mongoliske höfdingen Jesukais son Temudschin, som genom sin öfvermäktiga kraft och sina segervinningar bragte hela den Tatariska folkstammen, de större som de mindre horderna deraf under sitt välde och genom sin herrskareanda, sina lagar och krigsinrättningar skapade af densamma ett krigiskt, oöfvervinnerligt folk. Han kallades och kallade sig Dschingis-khan, den väldige herrskaren, och sitt mål och sin bestämmelse sade han vara, att underkufva och beherrska hela verlden. En af hans grundsatser, och såsom af honom inplantad, en helig lag

64) Se föreg. Bandet, s. 398 ff.

för de Mongoliska herrskarne och af dem troget efterföljd, var, att aldrig sluta fred med folk, som icke underkastade sig, samma grundsats, hvarigenom Romarne grundade sitt verldsherravälde. För hans svärd föll det ena riket efter det andra. Han öfversvämmade med sina omätliga skaror det stora, mäktiga Chowaresmiska riket, grundadt på lemningarne af det Seldschukiska väldet i Persien; folken besegrades, underkufvades; han framträngde ända till Indus. Herrliga, talrikt befolkade städer med ståtliga byggnadskonstens verk och en prakt, en bildning, en Asiatisk yppighet i allt, sådana Europa icke kände, blefvo förstörda, förvandlade i grus, och deras invånare dödade eller bortförda i fångenskap. De af honom underkufvade länder och folk, ett större rike än någon eröfrare före eller efter honom underlagt sig och beherrskat, delades efter hans död, år 1227, mellan hans trenne efterlefvande söner (af hvilka den ena, Ogotai, blef satt på den med fyra dynor åt de fyra himmelsstrecken till tecken af verldsherraväldet belagda thronen och derigenom erkänd för Storkhan, öfverherre, Khanernas Khan) och hans sonsson Batu, hvars fader Tuschi, Dschingiskhans äldsta son, redan före honom hade gått ur tiden. De drogo ut i fyra horder, att kufva och under sitt välde bringa de ännu icke eröfrade länder. Den ena framträngde till Korea, den andra till sydliga China, den tredje till Indien, den fjerde vände sig till länderna i nordvest från Kaspiska hafvet och från de trakter, der Ural[65] nordom detta haf uppspringer, med en härmassa af trehundratusen man öfversvämmade Saksinernas, Polowzernas och Bulgarernas land vid nedre och öfre Wolga.

Denna tid redan omfattade Ryska riket de bästa och fruktbaraste delarne af det nuvarande Europeiska Ryssland; det sträckte sig i söder från Kar-

65) Fordom Jaik.

paterna och Dniepern till Ishafvets öde kuster och i vester från Finska viken och Neva till Okas eller Suras utlopp i Wolga och källorna af de i Don utfallande floderna Woronesch, Choper och Medwiediza; men det sönderföll i en mångfald af furstendömen efter den bland de Skandinaviska folken rådande och af Varägerna eller Nordmännen äfven i den af dem grundlagda Ryska staten djupt inplantade grundsats om ärftlighetsrätt och alla medlemmarnes af den herrskande familjen till följd deraf lika rätt till landet, eller så, att en andel deraf borde tillkomma enhvar af dem. Redan Rurik hade med sina bröder delat det af honom gemensamt med dem intagna området af Slaviska landet, så att redan vid Ryska väldets grundläggning det sönderföll i trenne furstendömen, Novgorod, Isborsk och Bie*lozero.* Då efter tvenne år hans båda bröder dogo, *tillföllo* äfven deras arfslotter Rurik, så att han blef ensam rådande; hans son Igor herrskade äfven ensam öfver hela Ryssland, emedan han icke hade några bröder; likaså Igors son Svätoslav; men efter hans död delades riket mellan hans trenne söner Jaropolk, Oleg och Vladimir i trenne furstendömen; strid mellan dem föranledde Olegs och Jaropolks undergång, hvarefter Vladimir ensam beherrskade hela riket, han åter delade det mellan sina tolf söner, och med denna delning börja och fortgå de inbördes striderna inom furstefamiljen mellan Vladimirs efterkommande. Hvaren af Furstarne betraktade efter sin tids begrepp sitt furstendöme som sin ärftliga, rättmätiga egendom; enhvar af dem var oinskränkt, sjelfständig beherrskare deröfver, hade sin hufvudstad, sin hird, sina Bojarer, tillsatte Biskopar, bygde städer och borgar, utfärdade lagar, utöfvade högsta domaremakten, belönade, bestraffade efter behag, förde krig och slöt fred, med hvilken han ville; furstliga värdigheten gick i arf äfven på sönerna, dessa delade mellan sig fäderne-

området, och de åter efterlemnade andelar deraf åt sina barn. Men endast den äldste af den furstliga ätten innehade värdigheten af Storfurste; han skulle vara medlare, domare vid uppkommande strider mellan de öfriga Furstarne; honom äfven tillkom rättigheten att uppbåda dem eller fordra af dem manskap till krig mot rikets fiender; han med ett ord var Ryska rikets hufvud. Men oinskränkt herre var han blott öfver sin andel af landet; han egde ingen rätt att blanda sig i förvaltningen af de andras furstendömen eller af dem uppbära någon skatt eller några gärder, emedan de i alla hänseenden voro af honom fullkomligt oberoende, i det enhvar af dem trodde sig berättigad till lika herravälde med honom och i honom sågo icke så mycket sitt öfverhufvud som icke fastmer en med dem jemnlik herrskare, så att blott i allmänna angelägenheter, som rörde hela riket, han betraktades som hufvudmannen, och detta jemte blodsförvandtskapen mellan de serskilta Furstarne, det gemensamma språket och den för rikets alla inbyggare efter den Grekiska kyrkoordningen gemensamma trosbekännelsen var det enda, som fasthöll tanken på Rysslands politiska enhet, men riket för öfrigt söndersplittradt i en mängd, mellan den helige Vladimers afkomma fördelade, oafhängiga furstendömen, af hvilka hvart och ett bildade en stat för sig, som, uteslutande tillhörig en enda familj, mellan dess ättlingar åter sönderföll i nya, ännu mindre furstendömen. Dessas obegränsade sjelfständighet i samband med den inneboende krigiska andan hos Ruriks efterkommande, de äldre familjernas, de äldre ättlingarnes strider med de yngre om företrädesrätt, fädernearfvets äfven ej alltid jemna fördelning mellan furstesönerna, deraf ofta uppkommande stridigheter om gränserna, allas dessutom lystna blickar på Kiew, såsom sätet för den storfurstliga värdigheten, dessa och ännu andra mångfaldiga tvedrägtsämnen födde inbördes

krig och fejder utan ända, så att från Vladimir I:s tid århundraden igenom Rysslands inre förhållande framter en oafbruten kedja af fiendtligheter och strider mellan dess Furstar, hvarigenom alla banden mellan dem söndersletos.

I detta Rysslands tillstånd närmade sig till dess gränser den i Bulgarernas land inträngande Mongoliska härskaran, i spetsen för hvilken stod Dschingiskhans sonson Batu. Redan i Dschingiskhans tid, få år före hans död, hade en här af Mongoler, utsänd af honom att underlägga sig Persien och de på vestra sidan af Kaspiska hafvet liggande länder, segrande och härjande genomtågat Persiska riket, sedan brutit sig igenom Kaukasiska landtungan mellan Kaspiska och Svarta hafven under skarpa, äfventyrliga strider med dervarande bergsfolken, derefter vid Svarta hafvets och Asovska sjöns kuster underkufvat sju folkstammar och vid floden Kalka [66] på nordvestra sidan af Asovska sjön, i grannskapet af nuvarande Mariopol, så i grund slagit en mot dem antågande väldig Rysk här, att sex af dess Furstar lågo på platsen och knappt en tiondedel af hären undkom blodbadet, ett nederlag, säga Ryska krönikor, det förskräckligaste Rysslands härar intill den tiden, så länge riket bestått, någonsin lidit. "Hvilka äro väl dessa, som Gud i sin vrede sändt "öfver det Ryska landet?" frågade menniskorna, fulla af häpnad och förvåning, hvarandra? "Hvarifrån "äro de komna, dessa rysvärda fremlingar, och hvart-"hän hafva de sedan dragit? Gud allena och män, "som besitta konsten att läsa i böcker, månde det "veta?" Men knappt hade Ryssland hemtat sig från denna första förskräckelse [67], då år 1237 hopar af

---

66) Nu Kaleza.

67) Sedan Mongolerna nemligen förföljt lemningarne af Ryska hären ända till Dniepern och förhärjat allt i sin väg, försvunno de åter på en gång och drogo sig tillbaka inåt Asien,

många flyende folk från landen vid Kaspiska och Svarta hafven förkunnade Mongoliska svärmars framträngande öfver Ural mot Wolga til. Ehuru stor förskräckelsen var deröfver, förmådde detta icke hämma Ryska Furstarnes inbördes strider och förena dem till ett gemensamt försvar mot den fruktansvärda fienden. Så skedde, sedan Mongolerna till en grushög förvandlat Bulgarernas stora stad Bolgar vid Kama och de genom tjocka skogar inbröto inom Ryska gränserna, under sitt framtåg förhärjande och i grund förstörande Pronsk, Bielgorod och Ischeslawez, att inom få år de i tvenne fälttåg underkufvade hela Ryssland och lade alla dess furstendömen under det Mongoliska väldet. Rjäsan, hufvudstaden i furstendömet af detta namn, den nordöstligaste af Rysslands dåvarande, mera betydande städer, blef första föremålet för deras eröfringar och erfor aldraförst sättet af deras tillvägagående. De omgåfvo staden med pålar, uppförde jordvallar och med stormstegar bestego murarne, nedbröto dessa och med eld och lågor lade staden i aska; Fursten, hans gemål, Bojarerna, nunnor, alla utan åtskilnad föllo offer för deras mordlust; på qvinnorna afskuros brösten, på männen rycktes gallen ur deras inelfvor[68], andra stektes vid sakta eld till döds, ännu andra marterades, sargades på annat sätt; nunnor, fruar, jungfrur skändades under ögonen af deras mödrar, fäder, bröder och män; silfver och guld, kyrkornas och klostrens alla dyr-

att förena sig med Dschingiskhan. Ryska härens nederlag vid Kalka föregick år 1223.

68) Äfven Kalmuckerna, anmärker Pallas *(Samlungen historischer Nachrichten über die Mongolischen Völkerschaften)*, när i sina skärmytslingar de behålla öfverhanden eller eljest dertill hafva tid, underlåta aldrig, att på de slagna fienderna utskära gallen och väl äfven fettet, emedan båda delarne af dem betraktas icke blott som tecken af ådagalagd tapperhet, men äfven som läkemedel, och menniskofettet i synnerhet anses såsom förträffligt till helande af färska sår.

bara prydnader, de rika husens alla skatter plundrades; vadande i blodet af de mördade invånarne, togo de blott få af dem till fånga, och dessa släpades som trälar till det fiendtliga lägret. Sådant förespelet af det öde, som väntade de öfriga Ryska städerna. Moskau uppbrändes, det starkt befästade Vladimir stormades, sköflades, ödelades; en afdelning af den Mongoliska svärmen drog mot Gorodez och Galitsch, en annan mot Pereslawl, Rostow och Jaroslawl; fjorton städer eröfrades, ödelades under en enda månad, det var i Februari, och deras invånare antingen dödades eller bortfördes som slafvar. Stad efter stad, furstendöme efter furstendöme, såsom kämpande hvartdera ensamt för sig utan gemensamhet med de öfriga i försvaret, gick det ena efter det andra till undergång. Hvar förut byar och städer blomstrade, tedde sig nu för ögat endast högar af grus och hopar af lik till spis för roffoglar och vilda djur. Ryssarnes hufvuden, säga Ryska krönikorna, föllo till marken som mäjadt gräs, och byar försvunno. Ett lika öde med det nordligare och medlersta Ryssland öfvergick äfven dess sydligare och sydvestliga delar. Tvenne Mongoliska härar drogo den ena mot Tschernigow, den andra mot Perejaslawl vid Dniepern, utplundrade och i grund förstörde så dessa som öfriga omkringliggande städer. Då drabbade ödeläggelsen äfven det ståtliga, storfurstliga hufvudsätet Kiew, som genom de höga, hvita murarne med sina stolta portar och torn, genom det stora antalet af kyrkor med glänsande rundtorn och de många med Byzantinsk konst förherrligade verk var af alla Ryska städer den praktfullaste och kallades deras moder, rik och blomstrande genom sin handel med Europa och med Asien; det ödelades så i grund, att ännu i XIV och XV århundraden man deraf blott såg stenhögar, och hvad man ännu i dag deraf ser, är blott en skugga af dess fordna storhet. På Kiews fall följde

förstörelsen af Kamenez vid Dnistrn och de Volhyniska städerna Vlodimir, Halitsch, Tscherwentz, Krementz och ännu andra: hela Volhynien och Galizien plundrades, härjades. Det var, säga Ryska häfdatecknare, såsom en allt förtärande eldström, pest, jordbäfningar, alla naturens förskräckelser på en gång öfvergått Ryska riket från ena ändan deraf till den andra[69]. Men icke blott Ryssland, äfven de till Ryssland gränsande länder hemsöktes af dessa förfärliga skaror, och öfverallt samma förhärjelser; mord och brand utmärkte allestädes spåren af den väg, hvarthän de drogo och hvarhelst de kommo; de foro fram som en förhärjande störtflod med oemotståndlig makt; nedbrutet, nedhugget blef allt, som kom i deras väg. Sina qvinnor och barn förde de med sig, färdande på kameler eller i kibitker[70], dragna af oxar[71]. Slafvar, fordna invå-

---

69) Ryska krönikorna skildra med klagande ord sitt fädernesLands undergång, huru "likt ett rasande vilddjur Batu upp"slukade hela länder, sönderrifvande lemningarne deraf med "sina klor. Rysslands tappraste Furstar hafva fallit i slagt"ningarne; andra irra omkring i fremmande länder, söka "beskyddare bland folk af annan tro, och finna inga; for"dom stolta öfver sina rikedomar, hafva de nu förlorat allt. "Mödrar begråta de framför deras ögon af Tatariska hästar "söndertrampade barn, och jungfrur sin oskuld. Huru många "af dem, för att rädda denna, hafva icke störtat sig på svärdet "eller ned i djupa böljan! Bojarernas fruar, fremmande för "lifvets mödor och besvärligheter, städse smyckade med gyl"lene spännen och prydnader, städse klädda i drägter af fina "tyger och omgifna af talrika tjenare, äro nu blifna barbarernas "slafvinnor, bära vatten åt deras qvinnor, mala för dem korn "och sveda sina fina händer öfver eldstaden, tillredande ma"ten åt de otrogna ... De lefvande afundas de döda". Hos Karamsin, l. c.

70) Ett slags rörliga boningar eller tält, sammanflätade af vidjespjälar och öfverdragna med filt.

71) De Mongoliska tälten eller filthyddorna voro nemligen försedda med hjul, likasom fordom äfven Skyternas tält eller hus, hvarom Horatius qväder: "Campestres Scythæ, quo"rum plaustra vagas rite trahunt domos". De Mongoliska

nare i de eröfrade städerna, följde dem. Krigarne sjelfva suto alla på små, härdade hästar. Byte och rof var deras sold, och deras hem hvarhelst de funno betesmarker för sina talrika hjordar. Krigserfarna och modiga genom fyratio-åriga segrar, kringsvärmade de i otalig mängd, fördelta i mindre skaror, de fiendtliga härarne, afsköto sina långa, skarpa pilar, kastade sina med hullingar försedda lansar, lockade genom förställda återtåg den fiendtliga hären ur dess fördelaktiga ställning, afpassade ögonblicket och vände åter, när ett anfall af dem minst väntades, eller framstörtade de från listigt och med klok beräkning satta bakhåll, städse förbryllande fienden genom lifligheten, hastigheten i sina rörelser och vändningar, strängt hörsamma sin anförares tecken till anfall som till återtåg och i afgörande ögonblick stridande med en till förtvifflan gränsande tapperhet. Inga floder uppehöllo dem[72], och deras, såsom alla Österlänningars, stora måttlighet och ringa behof af födoämnen gjorde, att de äfven i ödemarker icke ledo någon kännbar brist. I allmänhet småvexta eller af medelmåttig storlek, med korta ben, smala länder, men breda skuldror, breda ansigten, små, knappt märkbara, bruna glosögon, sittande djupt insjunkna i de framstående, breda, köttiga, olivfärgade kinderna, och såsom menniskor, som icke kände någon barmhertighet, men rasade som vilda djur, betraktades de af Vesterlandets Christna som foster från afgrunden, verktyg för himmelska straff, till skapnad och utseende föga liknande menniskor. De öfversvämmade Polen, Schlesien, Ungern, Kroatien, Dalmatien,

---

tälten voro af olika storlek och utseende; de största af dem bildade en aflång fyrkant, på långsidan ända till 30 fot lång, och drogos af några och tjugu oxar.

72) De satte öfver floderna i läderkorgar, hvari de lade vapnen och kläderna; dessa korgar fastbundos vid hästarnes svansar, och framför hästarne simmade karlar, som styrde dem.

Servien, Bulgarien långs Donau, Moldau, Wallachiet, Mähren och Österrike ända fram till Neustadt och murarne af Wien. Furstarne i dessa länder, efter fruktlös kamp mot de en half million starka Mongoliska härarne, funno sin enda räddning i flykten, men icke så lyckliga deras undersåter, som i de rykande ruinerna af städer och byar omkommo under Mongolernas svärd. Vesterländerna förskräcktes[73]. Ett lika öde hotade alla. Folken fastade, presterna bådo. Kejsaren uppmanade Tysklands Furstar, att reda sig till kamp och försvar för Christendomens länder och den christna tron. Innocentius IV, dåvarande Påfve, sände munkar med vänskapliga skrifvelser till Storkhanen i Asien, att genom fredliga underhandlingar besvärja stormen[74]. Sändebud kommo till honom äfven från Konung Ludvig den Helige i Frankrike[75]. De utsända männen, återkommande från sin beskickning, rådde Europas Furstar, att samla all sin styrka och med förenade krafter mota Storkhanens förehafvande, om de icke ville blifva hans slafvar. Han hade låtit förstå, att inom tre år han sjelf ville gå öfver Don och i aderton år bekriga Europa; han ville bringa till fullbordan sin farfader Dschingiskhans stora mål, att lägga hela jorden under sitt välde, kallade sig äfven redan Verl-

---

73) Sprengel, *Gesch. der Entdeckungen*, beropande sig på samtida skriftställare, talar om den öfver hela Europa då rådande fruktan och berättar, att äfven sillfisket vid Engelska kusten störtes af den allmänna förskräckelsen.

74) Bland dessa munkar var äfven Johannes de Plano Carpini, som år 1246 drog ut från Italien till Ryssland, derifrån till Khanen Batu's hofläger vid Wolga, vidare derifrån till Tatariet till Storkhanen, och öfver denna sin färd och sändning författat en beskrifning, hvari Mongolerna och dåvarande tillståndet i Ryssland skildras.

75) Rubruquis, Konung Ludvigs sändebud, färdades år 1253 från Taurien eller Chasarien öfver Wolga till Storkhanens hofläger i Asien och har öfver denna sin färd och sändning likaledes författat en beskrifning.

dens Herre och plägade säga: "Gud i himmelen, jag på jorden[76]". Vesterländerna räddades genom ett lyckligt sammanträffande af omständigheter, då vid Storkhanens död Khanen Batu, Rysslands eröfrare och folkens skräck, med sina horder lemnade Ungern och drog sig tillbaka närmare till gränsen af Asien, trasslerier och stridigheter sedan uppkommo vid Mongoliska thronens tid efter annan å nyo besättande, och de Mongoliska Khanerna, inom sig sysselsatta med bevakandet och befästandet af sina Asiatiska välden, nu mer lemnade de Europeiska Vesterländerna ur sigte. Ryssland ensamt förblef fortfarande det Mongoliska väldet underdånigt. Batu med hufvudstyrkan af sin makt slog sig ned i de

---

76) Det bref, som vid Rubruquis's afsked från Storkhanen denne lemnade honom att framläggas för Konungen i Frankrike, slutar med dessa ord: "I Guds den Allsmäktiges namn be-"faller jag dig, Konung Ludvig, att hörsamma mig och hög-"tidligen förklara hvad du önskar: krig eller fred? När him-"melens vilja blir uppfyld och hela jorden erkänner mig för "dess beherrskare, då skall på jorden herrska ett helsobrin-"gande lugn, och de lyckliga folken skola se, hvad vi varda "görande för dem. Men om du vågar motsätta dig Guds "befallning, om du förtröstar derpå, att ditt rike är aflägset, "dina berg oöfverstigliga, hafven djupa, så att du icke be-"höfver frukta oss, då skall den Allsmäktige, som gör det "svåra lätt och det fjerran är nära, visa dig, hvad vi förmå". Och i svaret till Påfven skrifver på Storkhanens vägnar hans fältherre Bajotnoi, som hade underkufvat en del af Persien: "Vet, Påfve, att dina sändebud varit hos oss och tillstält "oss ditt bref. De förde ett besynnerligt tal; skedde det på "din befallning, eller var det deras eget språk? I ditt bref "heter det, att vi utrota menniskorna; men så säger Gud: "var underdånig den Allsmäktige, att du i frid "må besitta det land och vatten, som du i arfund-"fått, eller dö, du ohörsamme! Vi säga dig samma "ord: vill du besitta det land och de vatten, du ärft, så in-"ställ dig personligen hos oss, eller det skall ske dig, Påfve, "något, hvad blott för den allsmäktige Guden är bekant". P. Bergeron, *Relation des voyages en Tartarie de F. Guill. de Rubruquis, Fr. Jean Du Plan Carpin, Fr. Ascelin* et cet.

Astrakanska stepperna, genom sina vidsträckta, rika betesmarker så beqväma för ett nomadiskt folk med talrika hjordar[77]. Der, vid stränderna af Achtuba, på östra sidan af Wolga, vid pass sex mil från dess mynning, bygde han till säte för sig staden Sarai, hvarifrån han beherrskade de af honom vidsträckta länder. Hans herravälde sträckte sig från östern och norden af Kaspiska hafvet intill Derbent och Asovska sjön, öfver Kaukasus och Taurien, öfver Bulgarernas land vid öfre Wolga, öfver hela dåvarande Ryssland och allt landet mellan Dons och Donaus utlopp. Ingen vågade motsätta sig honom; Furstar och folk täflade att genom ödmjuka beskickningar och genom skänker vinna nåd för hans ögon. Ryska Furstarne, osäkra i besittningen af sina furstendömen, kommo den ena efter den andra till Khanens hofläger i Sarai, att aflägga sin hyllning, ödmjuka sig, underkasta sig. Af honom bestämdes deras öde, han tilldelade åt dem furstendömen och landskap, såsom honom godt syntes. Ingen af dem, Storfursten lika litet som de öfriga Furstarne, kunde tillträda sitt arffurstendöme, innan Khanens bekräftelse derå var vunnen. De måste alla, den ene som den andra, begifva sig till horden i Sarai[78], att nedkasta sig för den väldige herrskaren och med pannan vidröra jorden, tillika söka att genom skänker och ödmjukelser vinna äfven hans tjenares, hans embetsmäns, hans qvinnors bevågenhet, och detta oaktadt mången gång, ofta efter ett års väntan, dock se furstendömet bortgifvas till en annan, som bättre förstått att vinna Khanens

---

77) Mongolernas hjordar, säger den förutnämnde Johannes de Plano Carpini i sin reseberättelse, äro så otaliga, att hela Europa icke skulle kunna framte en sådan mängd af hästar, kameler, får, getter, oxar och kor.

78) I första århundradet mången gång äfven djupt in i Tatariet genom stepper och ödemarker till Storkhanens hufvudsäte mellan floderna Orchon och Tamir.

tillgifvenhet. Furstarne fingo under sin närvaro vid horden icke sätta sig högre än de till biträde åt dem förordnade och vid sidan af dem satta Mongoliska embetsmän. Khanen, sjelf eller genom sina ombud, slet deras inbördes tvister, tog från de ohörsamma deras furstendömen, väl äfven straffade dem till lifvet. De förpligtades, att på första uppmaning ställa manskap till Khanens tjenst till förstärkande af de Mongoliska härskarorna på deras tåg mot Litthauen, Ungern och Kaukasus. Mongoliska Baskaker[79] med stort följe tågade genom landet att räkna dess invånare, pålägga dem skatter och tillsätta uppsyningsmän. Skatten utkrafdes efter antalet af hufvuden och drabbade lika alla, unga och gamla, fattiga och rika, stora och små. Uppbörden deraf förpaktades efter Asiatiskt sätt till Chivaniska, Buchariska, Armeniska och Judiska köpmän, som under namn af tullnärer, försedda med Khaniska fullmaktsbref och ej sällan äfven åtföljda af Mongoliska trupper, drogo omkring bland folket, togo allt, hvad de kunde, och pålade skatter efter behag; hvilken ej mäktade att betala, bortsläpades som slaf. Från Storfursten ända ned till den ringaste af folket betraktade hvar och en sitt lif som en nåd af eröfraren och såg i en obetingad undergifvenhet enda medlet till räddning. På första vink eller uppmaning af Khanen infunno sig Furstarne den ene efter den andra vid horden, att nedkasta sig för den allväldige öfverherrskaren och betyga sin underdånighet. De behandlades som höfdingar för ett af honom med vapen eröfradt land, och att fortfarande hålla det underkufvade landet i tygel, lägrade sig en hord som vakt vid dess gränser under anförande af en af Dschingiskhans ättlingar[80].

---

79) Ståthållare, Fogdar.

80) Vi hafva i denna öfversigt af förhållandet med Ryssland denna tid, och sådant tillståndet derstädes ännu lång tid förblef

Af Rysslands alla furstendömen var Novgorod det enda, som undgick hemsökelsen af de allt förhärjande Mongolerna. Dessa hade, då efter förstörelsen af Twer och Torschek de framträngt till Seliger-See[81] och ett afstånd af blott tio mil skilde dem från Novgorod, på en gång, man vet icke om afskräckta af de Novgorodska området omgifvande djupa kärr och skogar eller af annan orsak, tvärt stannat i sitt framtåg mot norden och vändt sig åt södern mot Koselsk[82]. Omsider dock, efter det öfriga Rysslands fullkomliga underkufvelse, kommo äfven till Novgorod Mongoliska embetsmän, att pålägga detta furstendöme lika skatt med hela det öfriga Ryssland. Stor rörelse bland Novgoroderna. Deras stolthet reste sig mot den tanken, att till fremmande makt erlägga en hufvudskatt, som de vägrade sina egna Furstar[83]. De sågo i skattskyldigheten oket af en slafvisk underdånighet. Men förgäfves sökte de genom rika skänker tillfredsställa den Mongoliska Khanen. Fordringarne förnyades. Och så mycket Novgoroderna trotsade på sin makt och sin oafhängighet, svigtade dock deras mod, när ryktet förkunnade, att en Mongolisk här var i antågande, och Alexander Newsky, deras då ännu varande Fur-

---

detsamma, utom de härförut i noterna anförda källor hufvudsakligen begagnat Ustrialow's *Geschichte Russlands* och *Geschichte der Goldenen Horde in Kiptschak, das ist der Mongolen in Russland, von* Hammer-Purgstall, jemnförda med Karamsin, l. c.

81) Hvarifrån Wolga upprinnner.

82) Denna stad motstod i 2:ne månader Mongolernas anfall och kostade dem många man, deribland sönerna af trenne deras utmärktaste fältherrar, hvaraf denna stad af dem blef kallad den onda staden, likasom Bamian i Indien så kallades af Dschingiskhan, emedan för dess murar en af hans sonsöner stupade.

83) Furstens inkomster af Novgorod utgjordes hufvudsakligen af de honom tillfallande sakören samt vissa andra afgifter, som kommo honom till godo.

ste, som i en frivillig underkastelse såg enda medlet till räddning, frånsade sig fursterättigheten öfver dem, lemnade slottet och lät säga stadens borgare, att han gaf dem till pris för Khanens vrede och alla följderna deraf. Då motsatte de sig icke, att Mongoliska embetsmän genomtågade staden från gata till gata, upptecknade husen och räknade invånarne. Novgoroderna underkastade sig, dock, såsom det synes och tros, med det villkor, att den bestämda skatten i silfver eller annat skulle genom Fursten eller genom föranstaltande af dem sjelfva erläggas i horden, emedan de icke ville se hos sig Mongoliska Baskaker eller hafva något med dem att beställa[84]. I allt öfrigt behöllo de sin fria författning, sin oafhängighet, och voro af Rysslands alla folk de, som minst kände tyngden af det Mongoliska väldet. Förskonadt för den förhärjelse, den ödeläggelse, som öfvergått det öfriga Ryska riket, stod Novgorod upprätt med obruten kraft, då alla öfrigas krafter voro förlamade. Det förblef samma sjelfrådande stat som förut, förde krig, slöt fred och bevakade med alltid samma ömtålighet och samma stormodighet sina rättigheter mot ingrepp från Furstarnes sida. Det bildade en verld för sig. Så förklarar det sig, huru, då Ryska riket som makt nära försvunnit och såsom ett eröfradt land behandlades af en fremmande herrskare, Novgorod, fortfarande starkt och mäktigt, kunde på ena sidan hejda de Tyska korsriddarnes framträngande och på den andra kämpa med Sverige om Finnland.

Fiendtligheterna fortgingo mellan Novgoroderna och det sydvestliga Finnlands Svenska och Finska inbyggare, men utan varaktigare vinning på någondera sidan eller annan än den skada, som de genom plundringar tillfogade inom hvarandras område. Genom svärdets makt lika litet som genom

84) Karamsin, l. c.

korsets var under tidpunkten af mer än fyratio år, som förlupit sedan Birger Jarls härfärd, något med framgång utfördt och vunnet till utvidgande af Christendomens och Svenska besittningens område. Birger, såsom rikets föreståndare under sonens minderårighet, och Magnus Ladulås, sedan han bemäktigat sig thronen, voro båda hela sin regeringstid igenom upptagne af omsorger för thronens betryggande och fridens, ordningens bevakande inom riket, och något företag af större omfång och kraftigare följd kunde icke utgå från det ännu svaga, inom sig föga ordnade och utbildade Svenskt-Finska samhället, som, fortfarande inskränkt inom sitt ursprungliga och det sedermera af Birger Jarl med vapenmakt vunna området, knappt mäktade att mot fiendtliga hemsökelser trygga sitt eget bestånd. Magnus Ladulås emellertid, i det af honom med Gottlänningarne upprättade fördrag, gjorde det strängeligen till villkor för deras fria handel, att på sina härfärder till Karelen såsom handelsvaror icke medföra vapen och jern eller andra sådana förnödenheter, hvarmed efter äldre förbud Finnarne icke borde förses, och det är troligt, att i sista åren af sin regering, sedan genom kraften af sin styrelse och sitt anseende han inom landet bragt sakerna på en ordnad fot och lugn och fred herrskade[85], han äfven haft i sinnet att fullborda eröfringen af Finnland och derigenom äfven i detta land tillvägabringa ordning, säkerhet och frid. Åtminstone var detta ett af de första värf, som, efter Magni död, den af honom förordnade förmyndarstyrelsen företog till utförande. Skärande klagomål genljödo tid efter annan från de Christna i Finnland öfver de tillgränsande, de ännu hedniska, byte och rof

---

85) "Regno intrinsecus peroptime ordinato", yttrar Ericus Ol. om ställningen i riket vid Konung Magni död och de första åren af Thorkel Knutssons förmynderskap.

sökande Karelarnes fiendtliga hemsökelser och grymma, vilda framfarande. Romerska Stolen, inför hvilken redan Konung Valdemar genom sändebud framfört dessa klagomål och anropat om skyddande åtgärder af den Heliga Stolen[86], hade anbefallt Erkebiskopen i Upsala, att låta utgå uppmaningar till ett korståg[87]. Men förhållandena i riket voro då icke sådana, att någon verkställighet kunde följa af denna korstågsbulla. Karelarne fortforo med sina fiendtliga hemsökelser, plundrade och öfvade de vildaste grymheter[88]. Och år 1292 hemsöktes Ta-

---

86) "Quare predictus Rex (Valdemarus) et per speciales suos "Nuntios et litteras instanter postulari fecit a nobis, ut super "hiis (gravissimis et duris insultibus, quos ejusdem Regni fi- "deles ab inimicis Christi, qui Cariali vulgariter appellan- "tur et a paganis aliis circumjacentium partium sepe sepius "patiuntur) providere de oportuno Consilio et festino subsi- "dio curaremus".

87) "Nos Regis ejusdem precibus pio concurrentes affectu discre- "tioni tuæ per apostolica scripta districte precipiendo man- "damus, quatenus per te ac alios Religiosos et Seculares, n "quorum labiis divini eloquii gratia sit diffusa, contra pre- "dictam generationem perfidam in Regno ipso predices ver- "bum Crucis, eamque volentibus illam assumere cum debita "reverentia largiaris concessa illis de Regno ipso, qui in per- "sonis propriis et expensis, ac eis, qui in personis propriis, "sed in alienis expensis contra paganos proficiscentur eosdem, "illis quoque qui in expensis propriis illuc mitterent idoneos "bellatores, nec non eis qui ad hoc de bonis suis aliquid "largientur juxta quantitatem subsidii et devotionis affectum, "illam suorum concedimus veniam peccatorum, quæ transe- "untibus et subvenientibus in Terræ Sanctæ subsidium a Sede "apostolica in generali Concilio est concessa". *Dipl. Sv.*, N:o 571. Den påfliga bullan saknar både år- och dagtal; men att densamma är utfärdad omkring år 1274, har all sannolikhet och åtskilliga grunder för sig.

88) Och att detta varit det föranledande och bevekande hufvudskälet till Karelens underkufvande med vapenmakt, säges i ett år 1295 utfärdadt konungabref: "Hinc est, quod quandoque "paganos Karelos, qui multis retroactis temporibus latrocinia, "spolia et infinita enormia, nulli parcentes sexui, statui vel

vasterna äfven af en Novgorodisk här, som, anförd af Woiwoder och Furstar, bekrigade och härjade deras land[89]. Till Christendomens och Svenska

---

"ætati, utpote vivos excoriando, captivos plurimos eviscerando, "diversorum tormentorum genera nostris non tantum, sed et "plerisque mare orientale visitantibus inferebant, ob unitatem "fidei catholicæ dilatandam, miserorum miseriis condolentes "divina clementia convictos ad fidem convertimus christianam. — "Quos quidem Karelos in suis perversitatibus et nimia perfidia "Ruteni lucris tantum temporalibus et depredationibus inhian- "tes inhumaniter divino timore postposito confoverunt;" *Dipl. Sv.*, N:o 1125. Likaså äfven Ericus Ol.: "Quia adhuc gens "Kareliæ infidelitatis tenebris excæcata, nedum Finnonibus "et Tavestibus juxta positis, sed et Svecis aliisque fidelibus, "gravissima damna ac molestias inferebant, similiter et Ru- "theni".

89) *Suomi*, l. c. Dermed sammanstämmer, äfven hvad i en Svensk krönika finnes antecknadt: "A:o 1292 Aksborg capta "est a Ruthenis"; *Chronol.* N:o XII bland *Script. rer. Sv.* (Hvilken ort här med Aksborg förstås, veta vi icke; äfven Porthan, så förtrogen med alla lägenheterna i sitt land och dess historia, säger sig icke kunna bestämma det; till- äfventyrs var det något slags af Finnarne eller af de Svenska nybyggarne anlagd befästning). Biskop Magnus satt då på biskopliga stolen i Finnland. Om honom förmåles i en ur- kund af år 1335 (hos Porthan, *Just. Chron.*), att han, i anseende till en i hans tid Tavasterna öfvergången förhär- jelse af Ryssarne, tills vidare hade eftergifvit dem 4:de skin- net af de fyra, som af hvarje rök eller hushåll borde erläg- gas till Biskopen ("Bonæ memoriæ Dominus Magnus, olim "Episcopus ibidem, predicta terra Tavastiæ per Ru- "thenos crudeliter devastata, incolis ejusdem pia com- "passione misertus, eos a predictæ pellis exhibitione ad tem- "pus supportantes dicitur habuisse"). Biskop Magnus dog år 1308, såsom det af Ericus Ol. uppgifves, hvilket äfven bestyrkes af en urkund af den 28 Maj 1309, som handlar om det skedda valet af kaniken Ragnvald till Magni efter- trädare på den biskopliga stolen (*Dipl. Sv.*, N:o 1624). Mellan åren åter 1292 och 1311 veta hvarken Ryska eller Svenska krönikorna om något af Ryssarne företaget fiendtligt infall i de så kallade Jemernas eller Tavasternas land. Det blir deraf sannolikt, att det var vid den af krönikorna om- nämnda fiendtliga hemsökelsen år 1292, den stora förhärjelse då öfvergick Tavasternas land, som föranledde Biskop Ma-

besittningens betryggande måste således nya eröfringar göras, Karelen underkufvas och fast fot vinnas i denna landsända, hvarigenom äfven för Ryssarne försvårades deras fiendtliga inbrott och de tillika beröfvades det stöd och den hjelp, de städse af Karelarne hade vid sina härjningståg.

Härbud utgingo, starka rustningar gjordes, och våren år 1293 styrde en ansenlig flotta med en talrik härskara öfver hafvet till kusten af Karelen. Thorkel Knutsson inträngde med hären midt i landet, och så långt han kom, böjde sig Karelarne för hans vapen. Biskopen i Vesterås, hans namn Peter, och troligen andra prester med honom åtföljde tåget, ty man ville icke blott eröfra, men äfven christna. Det var i tidens anda, att såsom borgen för undergifvenhet man fordrade af underkufvade folk, att öfvergifva den gudlösa hedendomen och antaga segervinnarens gudalära, den christna, ett åläggande, så mycket oeftergifligare, som hela fredsstiftelsen med dem hvilade derpå och under andra villkor de icke kunde förenas med det christna samhället, icke upptagas deri. Karelarne underkastade sig och antogo dopet. Till vinnánde af en fast och säker fot i deras land och för framtiden försäkra sig om besittningen deraf, anlades vid en djupt in i landet gående hafsvik en stark borg, murad af sten, att på en gång vara en tygel på landet och tillika ett värn mot fiendtliga anfall. Denna borg blef kallad Viborg[90]. Efter fullbordandet

---

gnus att efterskänka en del af tionden, och denna af Novgoroderna tvifvelsutan samfält med Karelarne öfvade fiendtlighet har troligen äfven varit en kraftigt medverkande orsak till den af Thorkel Knutsson det följande året företagna härfärden. Jfr Hipping, l. c.

90) Ok bygde ett huus a then Landzända,
Ther Christna land the ater vända,
Ok hedin Land taga vider.
Ther är nu sva goder frider.

deraf, så vidt det till en början lät sig göra och första behofvet fordrade, sedan en stark besättning der äfven blifvit qvarlemnad och till befälhafvare deröfver satt en man af bepröfvadt mod[91], vände Thorkel Knutsson med den öfriga delen af hären åter hem till Sverige, att vårda rikets inre angelägenheter. I Novgorod hade man emellertid fått kunskap om Svenskarnes förehafvande i Karelen och det af dem derstädes anlagda fästet. Då sände Storfursten Andrej Alexandrowitsch Smolenska Fursten Roman Gljebowitsch och Novgorods Possadnik[92] Jurij Mischinitsch jemte Tusenmannahöfdingen Andrean med en här[93] af Novgoroder, att intaga det Svenska fästet. Anfallet skedde med stor häftighet Tisdagen i femte veckan af stora fastan, den 30 Mars år 1294[94]. Novgoroderna ansträngde all sin

---

Thet Huus heter Viborg, ok ligger öster,
Tädan varder mangen fange löster.
Efter Gudz Födilse Tolffhundrade Aar,
Pa Tridie ok Nijotijonde thet börjat var,
Thet Huus är Hedne Manne aterhald,
Sva at the hafva nu mindre vald
Ryssa, än the haffde förr,
Ok finne nu skada för sine dör,
Ok lato thet Huus alt mura med steen. *St. Rimkr.*

"Cujus terræ populo subacto per gladium, erexerunt in fini-
"bus illis, qui Sueorum exercitui præsidebant, fortalitium
"invictissimæ firmitatis, Viborg vocatum, ad tenendum Ka-
"relos sub Sueorum dominio, et ad cohibendum Ruthenos, ne
"fines suos egredi libere permittantur". Ericus Ol.

91) Hans namn uppgifves icke.

92) Borgmästare, Ståthållare, stadens förnämste styresman.

93) En liten härskara, säges det i Ryska krönikorna, hvilket dock förekommer temligen osannolikt i anseende till de höfdingar, som voro satta till befälhafvare öfver hären.

94) Lika med Svenska krönikorna uppgifva äfven de Ryska året 1293 såsom det, då Svenskarne ankommo till Karelen och der anlade den omnämnda borgen; men under samma år omförmäla de äfven Ryssarnes anfall mot det uppförda fästet. Det faller dock klart af sig sjelft, att detta först kunde ske följande året, emedan det var vårtiden Svenskarne an-

kraft, att bemäktiga sig det starka fästet. De blefvo tillbakaslagna. Derefter inträffade töväder, vattnet flödade omkring fästet, foder fattades för hästarne, och så skedde, berätta Ryska krönikorna, att för sina synders skull Novgoroderna måste tåga bort och kommo åter hem, alla friska, men sårade[95]. Detta var det första af Ryssarnes sedermera under tidernas lopp ofta förnyade anfall på Viborg. Höfdingen på borgen, en oförskräckt och krigskunnig man[96], drog ut till de ännu okufvade trakterna af landet, bestormade och intog Kexholm, ett gammalt fäste på tvenne öar i floden Wuoksen invid dess utlopp i Ladoga[97], betvingade hela Karelen och lade alla dess fjorton härader stora och små

---

kommo till Karelen. Således icke till den 10 Mars 1293, såsom det af Lehrberg och andra uppgifves, utan till den 30 Mars 1294 måste det Ryska anfallet på Viborg hänföras.

95) *Suomi*, l. c. Jfr Lehrberg, l. c.

96) Ok satte ther a en Fougde, then
Ther väl torde see vrede Män,
Ok vid Hedninga var ey alt för blijder. *St. Rimkr.*
"Præfectus validissimus et expertissimus"; Ericus Ol.

97) Kakensholm var tha vunnen
Med Christne Män, ok stod obrunnen,
Ther vart mang en Hedin slagen
Ok skutin ihäl then samma dagen:
The ther vorde fangne aff them,
Them förde the med sik till Viborg hem. *St. Rimkr.*
I strid med våra inhemska krönikor, efter hvilka Svenskarne intagit Kexholm, säges det i de Ryska, att de anlagt det. Men redan dess ursprungligen Finska namn *Käkisalmi*, hvilket Svenskarne förvandlat till Kexholm, synes, såsom äfven Porthan anmärkt, tyda derhän, att det icke varit af Svenskarne först anlagdt, utan ett gammalt hednafäste, ursprungligen grundlagdt af Karelarne; derpå antyder äfven *St. Rimkr.*, då der talas om de många hedna män, som der blefvo slagna; efter dess intagande, såsom det sannolikt befanns i ett ofullkomligt skick och med föga konst anlagdt, hafva Svenskarne troligen starkare befästat det, och fästet deraf af Ryska krönikorna blifvit ansedt för en Svensk anläggning; de kalla det *Korela*, äfven *Korelogorod*, *Sviagorod*.

under Viborg[98]. I Kexholm, efter dess intagande och sedan der gjorda fångar blifvit bortförda till Viborg, förlades en Svensk besättning under befäl af en tapper man af namn Sigge Lake. Men lifsmedlen voro knappa, och brist uppstod. För sent sände Sigge några man af besättningen hem till Sverige att besörja om tillförsel af födoämnen. En talrik här af Ryssar kom, kringrände och bestormade fästet natt och dag utan uppehåll. Den svaga, utsvultna besättningen, i väntan på återkomsten af de hemsända, rymde icke platsen, men afvärjde manligen alla anfall. Lifsförrådet tog emellertid rent slut. I sex dagar utan mat och nära döde af vanmakt, beslöto Sigge och hans män, att hellre än att dö af hunger eller bortföras i fångenskap, med ära falla med svärdet i hand[99]. De bröto samfält ut

---

98) Han tvingade Carela sva omsider,
At thet alt under Vijborg laa,
Väl fiorton Gissla lagh stoor ok sma. *St. Rimkr.*
Hvad med Rimkrönikans gissla-lag här bemärkes, är svårt att med visshet bestämma; troligen svarar det mot Finnarnes *Kylegunde*, *Kihlakunda*, föreningar mellan byalag till ömsesidig frid och säkerhet samt gemensamt skydd och försvar. Under Karelen inbegreps denna tid äfven Savolax, och märkeligt är, att de tillsamman ännu i sednaste tider finnas indelade i 14 härader (se hos Arwidsson, *Finland och dess invånare. II*). Hafva de forntida *gisslalagen* eller *kylegunde* utgjort grunden för den fortgående utbildningen till de sedermera uppkommande och nuvarande häraden?

99) Ok vart them mädan Kost afaat *(bristande)*,
Ok Ryssana kommo alt afbrat *(för snart)*;
Ok stormade bade natt ok dag:
Thes hade the Christna väl hafft fördrag.
Sex daga leffde the utan Maat,
Thet var under at någor thet gat *(förmådde)*,
Sidan gingo the uth at strijda,
Thet var them värre längre at bijda,
Förty the hade och litsla macht,
Ok voro när döde aff Vanmacht. *St. Rimkr.*
"Occurrerunt Ruthèni in multitudine magna colleeti, et ca"strum Kækisholm obsidione cingentes, continue die noctuque

ur fästningen och med förtviflans mod gjorde ett stort nederlag på fienden[100]. Men öfvermannade af mängden och med uttömda krafter för svaga att slå sig igenom, föllo de för fiendens svärd. Ingen gaf sig till fånga. Alla stupade. De stridde till sista man.

Detta tilldrog sig år 1295. Och någon tid derefter, sedan hemma i landet allt var väl bestyrdt, Konung Magni dotter Ingeborgs förmälning med Konung Erik i Danmark och Konung Birgers biläger med Danska konungadottern Margareta med de stora högtidligheterna dervid voro för sig gångna och andra angelägenheter besörjda, utrustades åter en väldig här och flotta, hvarmed Thorkel Knutsson på nytt drog öfver till Finnland, år 1299. Denna gång styrde flottan in i Neva, hvar Thorkel Knutsson landsteg med hären och der, invid Ochtas utlopp i Neva hardt ofvanom det näs, som på södra sidan vattnas af sistnämnde flod och på den norra af Ochta[101], på samma plats, der sedan Nyenschanz

---

"bellantes adversus existentes in castro, fame maceratos et "siti, importabilibus insultibus fatigarunt. Sveci autem exi- "stentes in castro, licet paucissimi, se et castrum viriliter de- "fenderunt, quamdiu victualia habuerunt; sed et postquam "omnia consumpta fuissent, sex diebus continue bellantes, "et in defensione castri sibi crediti laborantes, nihil gustan- "tes, cum nihil haberent, egressi de castro et impetum faci- "entes in hostes". Ericus Ol.

100) Ryssana fingo storan skada,
Gudh gifvi them saa alla stada,
Hvar Upländsk komma samman och the,
Then tha är Ryss honom är vee! *St. Rimkr.*

101) Svenska krönikorna säga mellan Svartån och Neva ("inter "duos fluvios, qui sunt Nyen et Svartaa"; Ericus Ol.).
Millan Nyn ok svarte Aa
Ther ville the at Husit skulle staa,
Uppa ett Nääs the möttes bade,
Thet vart them allom til rade,
Sva at Nyen ran sunnan nider,
Ok svarte Aa hon ran nordan Husit vider. *St. Rimkr.*

eller Schanz der Nyen låg[102], anlade ett fäste, hvilket han, berätta Ryska krönikorna, med tillhjelp af byggmästare från sitt hemland och en berömd mästare från det stora Rom, befästade med outsäglig styrka samt försåg det med kastmaschiner, och Svenskarne i sitt högmod kallade det landets krona[103]. De nemligen gåfvo det namn af Landskrona. Derinvid hade Svenska hären sitt hufvudläger, och i grannskapet deraf låg Svenska flottan. En del af hären förlades såsom utpost på den vid Nevas utlopp i Ladoga liggande ön Pekensari, af Ryssarne kallad *Orechow Ostrow*, Nötterön[104], samma ö, der sedermera af Ryssarne uppfördes en borg, som af dem kallades *Oreschek*[105], af Svenskarne Nöteborg[106], en längre fram i tiden af Svenska häfderna under krigen med Ryssland ofta omnämnd ort. I Novgorod kom allt i rörelse. Skeppen utrustades och härsmakten drogs tillsamman. På en ö i Ladoga, der flottan samlades, låg en afdelning af Ryska hären; en annan afdelning deraf till häst drog landvägen nedåt till Neva. Thorkel Knutsson utsåg en modig man af namn Harald, att med ett antal skepp och åttahundra man angripa Ryssarne, der de lågo på ön i Hvita Träsket, såsom Ladoga af våra krönikor kallas, och hvilket de säga vara stort som ett haf. Harald lade ut, men hade icke kommit längre än vid pass trettio sjömil, ännu icke halfvägs till den bestämda ön, då en

---

Svartå, anmärker Lehrberg, l. c., är en öfversättning af *tschernaja reka*, såsom af Ryssarne i allmänna talet hvarje obetydligare flod kallas; Ochta nemligen är en af de mindre floderna.

102) Müller, Sammlung Russischer Geschichte, V:ten B:des 6:tes Stück.

103) *Suomi*, l. c.

104) Finska namnet är en öfversättning af det Ryska, ty *Pähkina* är Finska benämningen på hasselnöt och *Saari* betecknar ö.

105) Müller, l. c.

106) Kallas nu Schlüsselburg.

storm uppvexte med sådant raseri, att den lilla flottan med knapp nöd förmådde rädda sig till närmaste kusten af Karelen[107]. Sedan Harald och hans män der legat i fem dygn och det medhafda munförrådet nära var slut, sköto de åter ut sina båtar och kommo, väl med oförrättade ärender, men lyckligen tillbaka till Svenska förposten på ön Pekensari. Der sågo de mer än ett tusen Ryska lodjor[108] komma styrande till Neva och stora, höga, af Ryssarne hoptimrade timmerflottor, hvarpå de tändt eld, drifva med strömmen, att antända och förstöra den Svenska flottan. Då detta misslyckades, emedan Thorkel Knutsson i största hast lät draga jernkedjor öfver strömmen och nedslå pålar, hvaremot den brinnande flottan stötte och uppbrann utan tillfogande af någon skada, stego Ryssarne i land och med en samlad styrka af trettiotusen man[109] stormade mot Landskrona. En vall omgaf fästningen, vallen var försedd med åtta torn, dessa med skottgluggar, och derutom hela fästnin-

---

107) Väderet växte, och Sion gick hvijt.
Tha kom en Storm ok blåste sva,
At the matte näpliga Landet faa.
Carela land the tha sökte,
Ok kommo til land om ena Otte
Vider ett Torp när ena Aa,
Som man först til Dagin saa;
Hade the sin Skiepp ey a lande dragit,
Tha hade Sion them sönderslagit.
Ther wart mang en from Hälade vater och trötter,
Ther lago the fem nätter. *St. Rimkr.*

108) Farkoster, smärre skepp.

109) Så uppgaf en Rysk tolk härens styrka, hvilken uppgift äfven efter ögonmått befanns sannolik, då man såg Ryska hären samlad:
The hade Trettijo Tusend folk,
Ok än Tusend, sade thera Tolk. *St. Rimkr.*
"Habentes in suo exercitu XXXI millia pugnatorum, juxta "relationem interpretum, et eorum qui viderunt, verisimilem "conjecturam". Ericus Ol.

gen omgifven af en djup graf mellan åarne[110]. Vid södra ändan af grafven hade Helsingarne sitt läger. Mot dem skedde hufvudanfallet af de anstormande Ryssarne. Striden var hårdnackad och häftig. Men så många af Ryssarne än föllo, ersattes städse deras förlust af friskt, talrikt manskap. Då gjorde Matts Kettilmundsson, Johan och Henrik von Kyrnen, unge Peter Porse och andra Svenska höfdingar ett utfall ur fästningen, gingo med Upplänningarne öfver grafven och angrepo de stormande. Detta oväntade anfall kom som en skräck öfver dem, "många Ryssar fingo då rödan svett", hela hopen af dem tog till flykten, och Svenskarne förföljde de flyende. Men vid en skog stod ännu obesegradt det fiendtliga, tiotusen man starka rytteriet. Matts Kettilmundsson, en ung, oförfärad hjelte, red ut, sände en härold fram till den fiendtliga hopen, manade ut till tvekamp, eho som honom möta ville, och satte till villkor, att hvilkendera af dem blef öfvervunnen, skulle som fånge följa segervinnaren hem till hans läger, och segern anses såsom vunnen af den segrandes här. Matts Kettilmundsson väntade intill sena aftonen. Ingen Ryss infann sig. Svenskarne rustade sig till anfall följande dagen. Men Ryssarne hade under natten dragit bort, rymmande fältet. Då ingen fiende mer var att se, och Thorkel Knutsson vunnit tid att fullborda fästningsbyggnaden och sätta allt i stånd till landets försvar, redde sig hären till hemfärd. Men flottan, kommen till åmynningen, möttes vid utseglingen i hafvet af motvind. Den långa väntan på bör i seglen föll de krigiska männen tröttsam. Hästarne fördes åter ut ur skeppen, och "med här och brand" drog Matts Kettilmundsson omkring i Ingrernas och Woternas land, det nuvarande Ingermanland, och nedergjorde allt, som

110) *St. Rimkr.*

kom i hans väg, vände så åter tillbaka till flottan, som efter en lycklig färd återkom till Sverige vid Michelsmässtiden år **1300**[111].

I Landskrona hade Thorkel Knutsson inlagt en besättning af trehundrade man, såsom det för oss synes, en alltför ringa manstyrka för en så vigtig plats och på en sådan gränsort, för sin tid dock i krigs- och belägringskonstens dåvarande skick troligen tillräcklig. Marsken förtröstade på fästets fasthet, såsom omsorgsfullt och med konst befästadt, tryggade sig äfven vid besättningens mannamod och dess befälhafvares, den starke, manhaftige Riddaren Stens[112] krigskunnighet. Fästet dessutom var tillräckligt för den stundande vintern

---

111) Vid samma tid, som Drottningen firade sin kyrkogång efter sin förstfödde son Junker Magnus:

The kommo hem om Michilsmässa tijd,
Konungen undfick them sva blijd.
Drottning Märeta tha i Kyrkia gick
Effter sitt första barn, hon fick,
Han heet Jonkar Magnus,
Han var födder a Stockholms Huus. *St. Rimkr.*

Så äfven Ericus Ol. Och att Konung Birgers äldsta son Magnus föddes år 1300, finnes af en annan krönika antecknadt: "1300 Natus est Magnus Birgeri regis Sveciæ filius"; *Chronol. Annonymi.* År 1298 åter, den heliga Katarinas dag den 25 November, firades Birgers förmälning med Danska konungadottern Margareta, hvarefter, sedan högtidligheterna dervid voro förbi, här och flotta utrustades till Finska krigsfärden ("Peractis ex more, quæ ad solennitatem perti"nebant regalium nuptiarum, Marscalcus Tyrgillus regio no"mine navalem paravit exercitum"; Ericus Ol.). Således från våren 1299 till September år 1300 varade det sednare Karelska härtåget, hvarunder Landskrona uppfördes. Och att Thorkel Knutsson sjelf anförde detsamma, säga oss bestämdt jemte de Svenska krönikorna äfven de Ryska.

112) En godan förman satte the them,
En godan Riddare heet Her Steen. *St. Rimkr.*

"Præficitur eidem (Landzkrona) capitaneus Miles nobilis, "strenuus et robustus Dominus Steno vocatus, CCC sibi sociis "et famulis deputatis"; Ericus Ol.

försedt med lifsmedel[113] till förekommande af ett lika öde, som genom brist derpå drabbade Kexholm. Under sådana förhållanden är troligt och kan äfven med temlig visshet antagas, att fästet länge kunnat motstå alla fiendtliga anfall, om ej andra, icke betänkta och icke förutsedda omständigheter utan all fiendtlig åtgärd undergräft dess bestånd. Fuktigheten nemligen från de nyss uppförda murarne förderfvade så i grund hela det derinom förvarade matförrådet, att af den förskämda födan nära hela besättningen insjuknade och utdog:

Sommaren hade thera kost rött,
Ok thera miöl var samman stött,
Husen vare ny, ok miölet var hett,
Ok ornade skött (snart), *thet var them ledt,*
Ok maltit la myckin samman ok bran,
Ther förderfvades mang man.
The fingo tha ena krampa soot,
Skörbiugg gör ingen man godt:
Sva som the öfver bord sato,
Ok syntes helbrigda, drucko ok ato,
Tha fullo thera tänder a bordet nider,
Hvad menniskia matte ther halla vider?
The blifva ther aff sva manga döde,
At Huset la maxan (nästan) *ödhe*[114].

I detta fästningens tillstånd kom Ryska Storfursten Andrej med Nisowska krigshärar och med Novgoroder att belägra densamma[115]. Först visade sig vid mynningen af Neva en liten fiendtlig trupp, som, vid pass två sjömils väg från Svenska fästet, företog att fälla timmer och tillvägagick, såsom ville

---

113) Tha huset var bygt och väl hamnat,
Ok väl bespijsat och bemannat. *St. Rimkr.*
"Castro Landzkrona firmiter ædificato, et victualibus abundan-
"tissimis atque munimentis necessariis roborato". Ericus Ol.

114) *St. Rimkr.*

115) *Suomi*, l. c.

Ryssarne genom pålande dämma upp vattnet och tillsperra inloppet. Sten med några man af den friska besättningen red ut att kunskapa, hvad egentliga afsigten med detta förehafvande månde vara. Han kom fram ända till åmynningen, såg der timmerhögar och tillhuggna pålar, men träffade ingen fiende. Då han sedan red derifrån åter tillbaka, stötte han på en i bakhåll liggande Rysk hop, som ville tillsperra för honom återvägen; sedan han slagit sig igenom denna, stötte han åter på en annan trupp, och ännu på en tredje, kom dock efter hård kamp åter tillbaka till fästet, men sårad. Derefter drog hela den väldiga fiendtliga hären sig tillsamman omkring fästningen och kringslöt densamma helt och hållet Fredagen efter den Helige Andes nedstigande, S:t Patricii dag den 19 Maj år 1301 [116]. Då funnos af besättningen icke flera än tretton till *sexton* man friska [117], alla öfriga döda eller sjuka. Ryssarne bestormade fästet natt och dag. Den ena hopen aflöste den andra. De få friska af besättningen, som i skydd af fästningens väl befästade tillgångar ännu förmådde uppehålla striden, dignade omsider af trötthet. Ryssarne inträngа, tända eld på boningshusen, alla dervarande sjuka uppbrännas eller nedstickas, hvaren blef dräpen i sin vrå, Riddaren Sten nedhuggen i samma ögonblick, han sjelfmant ville gifva sig till fånga, en Carl Hack, som kastat öfver sig en Rysk rock, ihjälstacks af sin egen sven, som ej igenkände sin herre, men trodde sig se en Ryss, andra flyktade ned till källaren och försvarade tillgången dertill med sådan hårdnackenhet, att Ryssarne ej förmådde blifva dem öfvermäktiga på annat sätt, än att de edligen

---

116) Så bestämma Ryska krönikorna dagen, då Ryssarne företogo belägringen. Och i sjelfva verket inträffade Pingstdagen detta år den 21 Maj.

117) *St. Rimkr.* nemligen säger 16, och Ericus Ol. 13.

deras herrskarevälde. I Estland och Lifland, likasom i Slavernas land vid Oder och Elbe och andra af Tyska härar inkräktade länder, blef med Christendomen äfven lifegenskapen införd; de underkufvade folken förlorade med sin frihet äfven sin ärfda fädernejord, brukade, plöjde denna nu mer för sina herrars räkning, betraktades, behandlades sjelfva som slafvar; feodalförfattningen låg på dem i hela sin tyngd [120]. Finnarne deremot beröfvades hvarken sin personliga frihet eller sin egendom, de plöjde, brukade sin jord sig till gagn med full egande rätt, förblefvo fria män och fria husfäder, och störtes så litet i sina folkegendomliga förhållanden, sedvanor och bruk, att då de i Finnland varande Svenska nybyggare erlade sina utskylder efter Svensk eller Helsingerätt, och denna äfven i andra afseenden var rättesnöret för dem, lefde och behandlades deremot Finnarne efter egen Finsk eller Karelsk rätt, följde nemligen Finska såsom lag gällande rättsbruk och afbördade sin skatt och sin tionde efter serskilta, med afseende på arten af deras näringsfång och deras villkor med dem upprättade fördrag [121].

---

120) Huru ett sådant förfarande vid omvändelseverket, en sådan behandling af de till Christendomen omvända folken högligen ogillades af den Romerska Stolen, ser man af det utaf Gregorius IX till Romerska Legaten Biskop Vilhelm af Modena år 1238 utfärdade bref, deruti Påfven säger sig af Biskopens berättelse hafva förnummit, "att hedningarne i Lifland före "sitt dop varit fria från träldomens boja, men att Hospitals- "riddarne och andra religiosi lika med de verldsliga, prester "som lekmän, söka att kasta träldomens ok på de döpta och "beröfva dem deras håfvor. Men att det icke måtte gå dem "som Christna värre än den tid, då de voro hedningar, be- "faller jag dig icke tillstädja, att de nyomvända blifva betun- "gade, och må du med kyrkans straff belägga dem, som det "göra. Hörsamma de ej, så skall jag icke blott fråntaga "dem alla deras privilegier, men äfven befalla dem att ut- "rymma hela Lifland".

121) I urkunderna talas om *Jus Carelicum*, *Jus Finnonicum*, *Jus Helsingonicum*, *Jus Svevicum* (*Svecicum*). Så be-

Några Finnar i öfra delarne af landet hade af Fogden i Tavastland erhållit tillstånd, att till odling upptaga åtskilliga skogssträckor, och då sedermera i besittningen deraf de oroades och deröfver klagade hos Konung Birger, utfärdas ett konungabref till skydd för dem, att de ingalunda måtte störas eller förnärmas i egande och nyttjande rätten af den jord, de upptagit och brukade, men dervid förblifva orubbade, emedan bättre vore, att

---

finnes, efter upprättad öfverenskommelse mellan Biskopen och Karelarne, att 2 goda skinn efter Karelsk rätt erlades i tionde af hvarje Finsk rök (hushåll, matlag), efter Helsingerätt åfer af Svenska nybyggare ("in jure Helsingico habi"tantes") en mark smör för hvarje 7 år gammal person så af qvinno- som mankönet. Och år 1369 fastställer Erkebiskop Birger de mellan presterskapet och lekmännen i *Finnland* träffade föreningar om matskott sålunda, att i bygder under Svensk rätt skulle erläggas 10 marker smör, i dem åter under Finsk rätt en karp råg ("Scilicet loco oblationum et "Mathbyrdh unam karpam siliginis cumulatam in jure Fin"nonico et decem marcas butiri in jure Suevico"; en Finsk karp, *karpio*, innehöll i några trakter 10, i andra 6 kappar). Ærengisle Andersson, Befallningshafvande i Finnland ("Præfectus terræ Finlandensis"), öfverlåter år 1337 åt en Olof, kanik vid Åbo kyrka, till uppodling och besittning en inom Rusko socken belägen skogsmark, kallad Sexu, och lägger densamma i afseende på skatten under Svenska rätten likasom andra nyodlingar ("Subjiciensque eam juri Swe"uico quoad exhibitiones exhibendas, sicut alias silvas de novo "occupatas"). Såsom ytterligare drag till de skilnader, som i urkunderna göras mellan Finska och Svenska rätten, må ännu följande ur gamla dombref anföras: "kärdhe for oss "Hinza j Mäkis ok hans kompana i Finska Rätthen i "Lundha sokn, til Michel Kägetys ok hans kompana i Swen"ska Rätthen i sama sokn". — "Then raaen som skiller "ath Finske retthen ok Svenske retthen". Äfven der Svenskar och Finnar bodde inom samma kyrksocken, gälde Svenska rätten för Svenskarne, och den Finska för Finnarne. Porthan, *Juusteni Chron.*, och *Bihang till Åbo Tidning 1785.* Jfr Nordström, Företalet till *Sv. Samhällsförfattningens historia.*

landet genom dugliga män uppodladesoch bebygdes, än att det lemnades öde[122]. Finnarne uppmuntrades till odlingar, hägnades, skyddades i utöfningen af sina rättigheter och sin egande rätt. Man ser af konungabref, utfärdade i nästföljande tider af Magnus Eriksson, att nyrödjningar, nya uppodlingar fritagas från skatt och tunga för vissa år; hvar och en lemnas öppet, att åt sig upptaga hemman på de genom skogsbrand afbrända, men sedan åter odlingsbara marker, när de förutvarande egarne till dessa ej ville åter uppodla dem[123], och hvad de sålunda upptogo och odlade, skulle de för sig och sina arfvingar evärdligen besitta med full egande rätt mot erläggande af skatt till kronan[124]. Konungens befallningshafvande i Finnland äfven anbefallas, att utskifta kronoallmänningar, som till åker och äng voro tjenliga, hvarhelst de måtte ligga, åt sådana jordbrukare, som ville uppodla dem och deraf utgöra skatt till kronan, dock så, att de förut å dessa allmänningar bosatta, egande män deraf skulle behålla så mycket, som tolf bofasta män funno tarfvas dem, för att deraf kunna berga sig[125]. Skogarne röjdes, odlingen tillvexte, och det bildade sig härader af fria, sjelfständiga jordegare. Intill medlet af XIII århundradet hade i det ännu föga uppodlade landet de ringa utskylderna af der bosatta Svenska nybyggare och de till Christendomen omvända Finnar tillfallit Biskopen ensam såsom den,

---

122) *Dipl. Sv.*, N:o 1318.

123) Det skedde nemligen genom det hos Finnarne brukliga svedjandet, hvarigenom, serdeles i de öfre trakterna, skogssträckor uthöggos till svedjeland (deraf ofta äfven stora skogseldar förorsakades), att en sådan afbränd mark, såsom efter de första årens sådd varande för en lång tid ofruktbar, sedan öfvergafs och lemnades öde, derigenom uppkommo så kallade ödeshemman.

124) Se hos Porthan, *Sylloge Monumentornm*, *N:o XXII.*

125) *Dersammastädes*, N:o LI.

på hvilken hvilade hela omsorgen för Christendomsverkets bestånd och försvaret af hans kyrka. Med Tavastlands eröfring åter af Birger Jarl, då Svenska styrelsen mer antog sig landet och till förvaltning deröfver insatte höfdingar på Tavasteborg och Åbo slott, skedde, att dåvarande Biskopen Bero I till Konungen afträdde de af biskopsstolen ditintills uppburna gärder [126]. Svenska kronan nu äfven i Finnland på lika sätt, vi funnit vara förhållandet i vårt land [127], tillade sig rättighet till de obebygda, ingen enskilt tillhörande vidsträckta skogsmarkerna, och detta med så mycket större rätt och så mycket större skäl, som landet var med svärd vunnet och en öfveruppsigt till ordnings vinnande samt utskiftande af lika rätt åt alla der ännu mer än annorstädes var nödvändig; hon således tilldelade friheter till hemmans upptagande på dessa marker och uppbar skatt af den uppodlade marken. Från denna tid är det äfven, Finnland som hertiglig förläning tilldelas någon af de yngre medlemmarne af konungafamiljen [128]. För Biskopens och presternas underhåll sörjdes genom matskott [129], som Ragnvald I, Bero I:s

---

126) "Bero alienavit tributum Finnonum ad manus Regis". *Fragm. chron. ant. Episcop. Finland.*

127) Föreg. Bandet, s. 653 ff.

128) Bengt, Birger Jarls yngsta son, var den första Hertig af Finnland, upphöjd dertill, såsom vi förut sett, af sin broder Konung Magnus år 1284. Men denna tid kunna kronans inkomster af Finnland väl ännu icke varit serdeles betydliga, hvarföre ock Hertig Bengt låter i sitt testamente förstå, att han i och för furstendömet ådragit sig skulder och derföre åskar, att de af furstendömets inkomster måtte gäldas: "Pre"terea debita nostra cetera plenarie persolvi volumus de du"catu, præsertim cum veraciter recognoscamus nos ratione "memorati ducatus eadem contraxisse"; *Dipl. Sv.*, N:o 941.

129) Genom sammanskott nemligen af hvarjehanda matvaror, såsom smör, kött, fisk, bröd, säd eller andra i värde deremot svarande persedlar, synnerligast skinnvaror. Sådana matskott omtalas äfven i våra Landskapslagar; så bestämmer *UplL.*, kirk. B., VII, §. 9, att presten skall årligen hafva ett matskott

efterträdare på biskopsstolen[130], förmådde landets christna inbyggare att bevilja, men hvilken gärd, såsom ursprungligen frivillig och utgående till olika belopp i olika trakter, först i det följande århundradet efter långvariga tvister ordnades på en fastare och mera bestämd fot[131]. Också kom småningom äfven Finska kyrkan till stadgad tiondeuppbörd, blef allt rikare på jordar och fastigheter[132] och erhöll fri- och rättigheter lika med den Svenska. Det hela af kyrkoväsendet ordnade, stadgade sig mer och mer. År 1300, säga de gamla Finska biskopskrönikorna, då Magnus, till börden Finne[133], den ni-

---

till värde af 4 penningar, eller i stället för varor 4 penningar i mynt ("Præstær a hawa ett matskot ar hwart, swa got "sum fiuræ penningæ, ællr fiuræ pænningæ"). *Hels.L.* åter, Kyrk. B., X, tillägger presten trenne matskott om året, hvartdera så godt eller så mycket värdt som en kaka bröd och en mark smör ("ok skal præstær matskot hafwa III um arit, "hwart swa got som lewr bröz ok mark smör"). Efter *VGL. II.*, Kirk. B., XLI, tillkom presten åter ingen del i den almosa, som matskotsdagen lades på altaret ("Incte a præster aff them "almosom a altara koma vm maskus dagh"); att matskottet här kallas almosa, synes antyda, att det i Vestergötland var bestämdt för de fattiga. Fredagen var der matskottsdagen (*"matskutzfreyædagh"*, *"matskotsfredagh"*); i Vestmanland åter var Allhelgonadagen det, såsom det säges i dess lag (*Kr. B., IX*): "Alldra hælghona dagh giorin böndær matscut".

130) Man vet med visshet icke Bero I:s dödsår; det uppgifves olika, af Rhyzelius året 1249, af Messenius åter 1258 eller deromkring, ty till förenämnde år hänförer han Ragnvalds tillträde till biskopsembetet; den sistnämnde åter dog 1266, såsom det uppgifves i de Finska biskopskrönikorna.

131) Hvarom kan ses hos Porthan, *Juust. Chron.*

132) Romerska Legaten Biskop Vilhelm af Sabina, då han på sin återfärd från Sverige efter mötet i Skeninge i Juni månad år 1248 uppehöll sig i Visby på Gottland, utfärdade derifrån ett bref med tillåtelse äfven för det Finska presterskapet, att fritt kunna förfoga öfver sin egendom, ehvad densamma vore ärfd eller genom flit och lärdom förvärfd, så att de skulle kunna skänka eller testamentera densamma, till hvilken de ville; *Dipl. Sv.*, N:o 363.

133) Han var, enligt Finska biskopskrönikorna, född i Rusko

onde af Finnlands Biskopar och den förste af Finnlands söner, som blifvit upphöjd till denna värdighet, satt på den biskopliga stolen, flyttades, såsom lång tid förut var bestämdt, det biskopliga sätet från Rändämäki till Åbo, sedan derstädes den biskopliga kyrkan blifvit fullbordad och invigd till den himmelska Jungfru Marias och den helige Biskop Henriks ära[134]. Redan derförut, då Kettil,

---

socken och byn Märtälä, och förut Kanik vid Finska biskopskyrkan.

134) Att sluta åter af urkunderna, synes det, som domkyrkan i Åbo varit fullbordad eller åtminstone nära fullbygd och till gudstjenst invigd långt före den tid, biskopskrönikorna uppgifva för biskopssätets flyttning. Redan år 1259 utgår från Påfven Alexander IV en skrifvelse till Biskopen och Kapitlet i Åbo om 40 dagars aflat för dem, som årligen på den heliga Jungfru Marias högtidsdagar besökte den till hennes ära *derstädes* uppförda kyrka: "Cupientes ut ecclesia vestra quæ "*in* honorem ipsius Virginis sicut asseritis est con-"structa congruis honoribus frequentetur omnibus vere pe-"nitentibus et confessis qui dictam ecclesiam in festivitatibus "ejusdem Virginis annuatim venerabiliter visitaverint"; *Dipl. Sv.*, N:o 459. Lika aflatsbref (och ännu frikostigare, nemligen 1 års och 40 dagars aflat) utfärdas år 1292 af Påfven Nicolaus IV för alla, som årligen besökte Åbo domkyrka ("Ka-"tedralis ecclesia beatæ Mariæ Aboensis") på de så kallade Vårfrudagarne (nemligen de åt Jungfru Maria helgade dagar) samt de följande åtta dagarne efter dessa högtider, åfvensom på årsdagen af kyrkans invigelse: "Qui ecclesiam ipsam in "nativitatis, purificationis, annuntiationis et assumptionis beatæ "Virginis festivitatibus et per octo dies festivitatis ipsius im-"mediate sequentes nec non et in anniversario die de-"dicationis ejusdem ecclesiæ devote visitaverint annu-"atim — unum annum et quadraginta dies de injunctis eis "penitentiis misericorditer relaxamus"; *Dipl. Sv.*, N:o 1059). Likaså utlofvar (1295—1296) Bonifacius VIII 3 års och 120 dagars aflat för dem, som nyssnämnda och ännu andra dagar i botfärdigt sinne infunno sig vid den i Åbo åt Jungfru Maria och den helige Biskop Henrik helgade, ståtligt uppförda kyrka ("Ecclesia Aboensis in honorem beatæ Mariæ Virginis "et sancti Henrici Episcopi et Martyris fundata honorifice con-"structa"; *Dipl. Sv.*, N:o 1152). Att vid ett sådant förhållande biskopssätet dit icke förlades förrän år 1300, så vida

den sjunde af Finnlands Biskopar, Ragnvald I:s närmaste efterträdare, beklädde det biskopliga embetet, hade efter befallning af den Heliga Stolen, med samtycke och tillåtelse af Konung Magnus och i öfvervaro samt med biträde af Erkebiskop Folke jemte andra af kapitlet i Upsala, omkring år 1276 ett ordentligt Domkapitel blifvit vid den Finska biskopliga kyrkan[135] instiftadt; då var kanikernas antal ännu blott fyra, men tillvexte sedermera tid efter annan. Från denna tid ökas äfven kyrkornas antal och bilda sig nya församlingar, och de ursprungligen alltför stora och vidsträckta söndergrena sig med den tillvexande odlingen i flera kyrksocknar af måttligare omfång[136]. Finnlands Biskopar, intill slutet af XIII århundradet nästan alla af Svensk börd[137] och många af dem förut Kanslerer hos Konungarne[138],

---

krönikornas uppgift derutinnan är tillförlitlig, hvilket man synes böra antaga, derom ingenstädes ringaste upplysning; samma krönikor äfven säga, att Biskop Magnus, under hvilkens tid denna flyttning skedde, är af Finnlands Biskopar den förste, som i Åbo blifvit begrafven. Att emellertid Åbo redan långt derförut varit bestämdt till biskopssäte, framgår klart af de härförut anförda urkunder, äfvensom af ännu andra, der "Episcopus Aboensis" och "Capitulum Abo"ense" nämnas; Påfven Martinus IV äfven utfärdar år 1283 skyddsbref för de under biskopsbordet i Åbo lydande jordar, hus, ängs- och betesmarker samt qvarnar m. m. och anbefaller Biskoparne i Skara och Strengnäs att återkalla, hvad derifrån på otillåtet sätt blifvit afsöndradt; *Dipl. Sv.*, N:o 779.

135) I Rändämäki, säger den äldre, I Åbo den yngre af de gamla Finska biskopskrönikorna.

136) Så t. ex. utgjorde ännu i början af XIV årh. hela sydliga Österbotten endast tvenne kyrksocknar, Mustasaari och Pedersöre, af hvilka sedermera i tidens fortgång bildat sig 16 kyrksocknar.

137) Med undantag af Finnlands Apostel Henrik och Biskop Thomas, hvilka båda voro bördiga från England, hvaremot om de öfriga Biskoparne det i biskopskrönikorna uppgifves, att de till börden varit "Svecus", eller "Vestgothus", eller "Ost"gothus".

138) Samma krönikor uppgifva, att biskop Bero I, till börden Vestgothus, hade förut varit Kansler hos Konung Erik (och

taga, då i en eller annan angelägenhet de komma öfver till Sverige, lika med de Svenska Biskoparne del äfven i öfverläggningarne om rikets angelägenheter[139], underteckna och besegla Konungens bref och utfärda aflatsbref samfält med de Svenska Biskoparne. Finska kyrkan utbildar sig till alla delar i likstämmighet med den Svenska, och Upsala Erkebiskopen är dess närmaste andliga öfverhufvud. Höfdingarne åter på Tavasteborg, Viborgs och Åbo slott, efter hvilka hufvudslott Finnland denna tid var fördeladt i trenne höfdingdömen eller län[140], förde den verldsliga styrelsen öfver landet, och så vidt af urkunder och krönikor kan skönjas, utöfvades af dem intet förtryck, men fastmer synas de varit vältänkande, rättrådiga män, som med klokhet och förstånd handhafde sina befattningar[141]. Såsom landet, så äfven folket sjelft, serdeles i de öfre trak-

---

äfven frände till Konungen: "Regis erat consangvineus et "Cancellarius"), Beros efterträdare Ragnvald ("natione Ost-"gothus") likaså hos Birger Jarl ("prius Cancellarius Birgeri "Ducis dicti Jarl"), och Ragnvalds efterträdare Kettil ("na-"tione Vestgothus") förut Kansler hos Konung Valdemar ("prius Cancellarius D. Waldemari Regis").

139) Biskop Kettil af Finnland ("Biscup Kyætil af Finlandi") har jemte de Svenska herrarne och Biskoparne bekräftat och beseglat den vigtiga Alsnöstadgan; hans efterträdare Johannes ("Johannes Finlandensis") beseglat Konungens stora gåfvobref till S:t Clara kloster och samma år tillika med rikets öfriga Biskopar deltagit i öfverläggningarne, huruvida Stockholmen med derå liggande stad skulle räknas till Upsala eller till Strengnäs stift.

140) Nyland räknades då till Viborgs län.

141) Den första höfding i Finnland, som nämnes, har hetat Carl; han blef som sådan ditsänd af Konung Magnus omkring år 1280, såsom det synes, i en art af mildare landförvisning, troligen emedan han varit i ett närmare frändskaps- eller vänskapsförhållande eller något slags förbund med de upproriska Folkungarne: "Johan Philipson et Johan Karlson "capite sunt truncati. Decollatus est etiam Birgerus frater "Johannis Philippi; Karolus autem præfectus est Finlan-"diæ, et ita omnis hæc discordia est sedata"; Ericus Ol.

terna, befann sig ännu i ett halfvildt tillstånd. Finnlands qvinnor, lika med qvinnokönet hos alla vilda och halfvilda folk, ansågos och behandlades föga annorlunda än som trälinnor, för sina personer utan skydd af häfd och lag, blottstälda för våld och misshandlingar[142]. Konung Birger tog första steget att lyfta dem ur detta förnedringstillstånd, tog dem under sitt konungsliga hägn och lyste öfver dem lika helgd, säkerhet och frid, som voro tillerkända Sveriges qvinnor, så att de skulle vara inneslutna under samma qvinnofrid med dessa, och allt våldförande af denna frid hårdeligen bestraffas[143]. Samma lagar och författningar, som till skydd för person och egendom och vidmakthållande af ordning och frid bilda grundvalen för det Svenska samhället, göra sig småningom gällande äfven för Finnland till grundläggande äfven derstädes af

---

142) Portham anmärker såsom en lemning af fordna seder, att ännu i hans tid qvinnorna i öfra landet ej sätta sig till bords med karlarne, utan äta för sig sjelfva, merendels efteråt, hvar i sin vrå. Dem tillhörde, såsom man kan sluta af de ännu i behåll varande Qvarnsångerna, att jemte andra besvärliga sysslor tillika med trälarne stampa eller mala all den säd, som till uppehälle tarfvades; af hvilken sed äfven, ännu i Porthans tid, lemningar funnos i Savolax och Karelen, der vatten- och väderqvarnar då ännu voro en temmeligen ny inrättning.

143) "Notum esse volumus tam posteris quam modernis, nos --- "firmiter statuisse quasi pro lege servandum, quod mulieres "omnes seu feminæ nostræ ditioni subjectæ juxta castrum "nostrum Viborg vel in terra Careliæ habitantes sint conjugatæ, "viduæ, continentes aut virgines plena debent pace et secu- "ritate gaudere sicut in ipso regno nostro Sweciæ in rebus "pariter et personis, acerbissima contra transgressores nostra "vindicta regia procedente. Quare omnibus et singulis fir- "miter prohibemus ne quis mulieres seu feminas supra dictas "injuriis aliquibus gravare vel molestare presumat aut ipsis "inferre violentiam aliquam corporalem, sicut regiam nostram "evitare voluerit ultionem eam videlicet quæ in regno nostro "Sweciæ predicto pro lege servatur"; *Dipl. Sv.*, N:o 2067. Af år 1316.

ett ordnadt och lagbundet samhälle. Det får sina egna Lagmän, det upptages till jemnlik delaktighet med moderlandet i vårdandet af rikets angelägenheter, det får rättighet att lika med de Svenska landskapen deltaga i konungavalen[144]: samma medborgliga rättigheter, som Sveriges män åtnjuta, tillerkännas i lika fullt mått äfven Finnlands. Man återfinner här samma drag af aktning för allmän fribet och allmän rätt, som präglar karakteren af den Svenska styrelsen, hvarhelst fram i tiderna genom vapnens makt ett land eller folk kommer under Svenska kronans styrelse, ett drag, det vackraste något lands häfder hafva att framte.

Då Svenskarne med vapenmakt underlade sig Karelen, blef det lätt för dem, att utifrån Viborg äfven beherrska derintill liggande vattnen och lägga band på den Gottländska och Tyska handeln på *Novgorod*. Detta försatte Östersjöstäderna i stort bekymmer. Novgorod var för deras handel en af de vigtigaste och indrägtigaste orter. De vände sig till Romerska Konungen Adolf, att genom hans medverkan och förbön hos Svenska styrelsen dem måtte tillstädjas dädanefter som ditintills fria handelsfärder genom Finska Viken och Neva. Romerska Konungen sände ock ett bref härom till Konungen i Sverige[145], och såsom sändebud på städernas vägnar kommo Johan de Doaco eller Doway från Lübeck och Martin Puka från Visby, att med Svenska styrelsen underhandla om denna sak. Man lät dem förstå, att dessa härfärder icke kunde vara

---

144) Konungabrefvet derom af år 1362.

145) Såsom man ser af det i Konung Birgers namn till städerna härôfver utfärdade beslut, hvar det heter: "Postmodum re "vera gloriosi principis domini magnifici regis Romanorum "litteras nos noveritis recepisse, petitorie continentes, quod de "civitatibus vestris ad Nogardiam navigantes in mercimoniis "vel personis de castrensibus nostris Wiborg existentibus nul- "latenus molestentur".

för Sverige behagliga såsom skadliga för riket, i samma mon dess fiender derigenom stärktes; med afseende dock på Romerska Konungens förbön, så ock för städernas mot Sverige alltid ådagalagda välvilja och tillgifvenhet blef dem medgifvet, att ifrån den 4 Mars 1295[146] intill helige Johannes Döparens fest och derifrån räknadt ett års tid ostörda kunna drifva sin handel på Novgorod genom Finska Viken och Neva[147], likväl med villkor, att på dessa köpfärder de icke måtte medföra vapen, jern och stål eller andra förnödenheter[148] mer än för sitt eget oundgängliga behof, desslikes icke heller med råd eller dåd, sjelfva eller genom andra, hemligen eller uppenbarligen stämpla eller anlägga något, som kunde lända Sveriges rike till skada eller förfång; så ock borde vid varornas aflastande från köpmännens stora fartyg på Ryssarnes smärre lodjor, för att genom dessa föras till Novgorod, icke flera än tre Ryssar vara på hvarje lodja och jemte dem alltid minst en man af städernas eget folk, i hvilket fall de säkra kunde färdas, derest icke Svenska hären vore uppbådad och krig för handen, ty i sådan händelse vore ingen säkerhet förenämnde Ryssar tillförsäkrad[149], men köpmännen sjelfva för sina personer vara betryggade, der som städerna inom Johannes

---

146) Dagen och året, då konungabrefvet härōfver utfärdades.

147) "Nos quia ob tanti principis reverentiam ac vestræ probatæ "devotionis constantiam laudabiliumque efficaciam meritorum, "ipsius voluntatis beneplacitum ad præsens duximus admit-"tendum, quamvis hoc nobis dampnosum noverimus, et ex "hoc hostes nostri contra nos roborentur ex adverso, nihilo-"minus prædictis civitatibus a quarto Nonas Martii usque ad "festum beati Johannis Babtistæ proximum et deinceps per "annum integrum subsequentem ex parte nostra et omnium "qui mandatis nostris volunt et tenentur obedire largam li-"centiam concedimus ad Nogardiam navigandi".

148) "Expensas".

149) "Eisdem vero tribus Rytenis securitatem nullam conferimus, "si exercitum nostrum evocari contigerit generalem".

Döparens fest till Svenska styrelsen öfversände sina bref med utfästelse om iakttagande af de föresatta villkoren [150]. Ehuru beviljad blott på ett år, är dock troligt, att denna handel under samma villkor fortgick ostörd äfven de nästföljande åren, till dess vid Thorkel Knutssons sednare härfärd till Neva städerna då synas hafva lidit någon afbräck deri. Såsom förut från Romerska Konungen Adolf, kom äfven nu [151] från Romerska Konungen Albrecht ett sändebud med vänlig skrifvelse, deruti han hembär Sveriges Konung sin tacksamhet för den ynnest och välvilja, som blifvit bevisade hans Lübska borgare, samt tillika förbindligen anhåller om fortfarande fri och säker färd för deras handel på Novgorod genom Neva [152]. Äfven från Lübeck infann sig i samma ärende ett sändebud, och det blef då äfven nu, *men* också denna gång såsom förut, blott för *ett år*, städerna medgifvet, att på förbemälta vatten färdas fria och säkra, under iakttagande emellertid af de förut bestämda villkor [153]. För handeln på Sverige åter hade redan i första åren af Thorkel Knutssons förmynderskap för Lübeck blifvit förnyade och stadfästade de redan af Birger Jarl staden förunnade handelsfriheter och rättigheter, så att det skulle vara dess borgare tillstadt, att öfverallt i

---

150 *Dipl. Sv.*, N:o 1125. Jfr Lappenberg, *Urkunden und Acten*, N: LXXXII.

151) År 1300.

152) "Super gratiosa promotione, quam prudentibus viris, Civibus "de Lubeke, dilectis nostris fidelibus, frequenter, prout pu- "blica fama nos edocet, impenditis et hactenus impendistis, "excellentiæ vestræ cum gratiarum actionibus inclinamus. "Affectuosa precum sollicitudine vos rogamus, quatenus eos- "dem Cives nostros Lubecenses versus Nu *(Neva)*, tam per "terras vestras, quam per aquas ire secure et libere permit- "tatis juxta quod honestus vir, lator presentium, vestram ex- "cellentiam plenius informabit". *Dipl. Sv.*, N:o 1302.

153) *Dipl. Sv.*, 1413. Här nämnes dock intet om Ryska lodjorna och hvad iakttagas skulle vid varornas förande af dessa till Novgorod.

Sverige idka en fri och öppen handel utan all tull och andra afgifter, och hvilka Lübeckare här ville nedsätta sig, skulle hafva skydd af Sveriges lagar, lyda under dessa och behandlas och anses som infödda Svenska män[154].

Samtidigt med fullbordandet af eröfringen utaf Finnland genom Karelens underkufvande, i mellantiden mellan det första och det sednare Karelska härtåget tillvägabragtes ett verk af stor betydelse för det inre rättstillståndet och dess fortgående utveckling. Uplands gamla lag, de så kallade Vigers flockar, i obekant tid sammanhemtade, ordnade och upptecknade rättssedvänjor af en lagkunnig man Viger, hedning i hedentima[155], funnos icke mer samlade på ett ställe, men styckevis kringspridda här och der. Sedan den tid, dessa Flockar sammanfattades, hade genom de, under tidernas lopp med den tillvexande odlingen föregående förändringar i samhällsförhållandena och nya med den christna läran uppkommande seder och bruk många saker tagit ett annat skick, mycket förbättrat sig, annat försämrat sig, derföre, såsom tidskrafvet det påfordrade, nya rättsstadgar tid efter annan tillkommit, och stort behof gjordes af en ny lagsamling. "Ehuru mycken vördnad gammal lag värd är", lyda orden i kongliga stadfästelsen af de omarbetade Uplands- och Södermannalagarne, "sker dock stun-"dom så, att laga stadgar, som förut skipade varit, "måste omskiftas, till att rätta onda mäns sed och "efter billighet slita tvister män emellan; ty allt "som tiden framlöper, och män falla ifrån, och an-"dra födas, så förändras männers samvaro, och hän-"der, att under en lång tid många nya fall inträffa; "kommer ock härtill, att i gamla lagar somt är med "få, korta ord sagdt och icke så ljusligen som be-

154) *Dipl. Sv.*, N:o 1736.
155) "Hedhin i hedhnum timæ".

"höfdes, hvadan för sådana fall förändringar äfven "göras både i kyrkorätten och kejsarelagen, så att "åtskilligt är afskaffadt, annat med få ord fullstän- "digadt, och annat åter alldeles nyskapadt[156]". Vestgöta Lagmannen Eskil hade efterforskat och begrundat Lumbers och andra gamla lagar, upplifvat de forntida, nyttiga lagseder och bruk och i ett helt ordnat de för tiden lämpliga laga stadgar[157], "och väl dem", heter det i Vestgöternas lag, "som "goda lagar lysa och i skrift komma; såsom mur "omkring hus för ovänner, så äro de värn mot ovisa män[158]". Bebyggarne af de trenne Upländska Folkländerna klagade, att i deras gamla lag "åtskilligt "ej var alldeles billigt och tungt att ålita, annat "åter mörkt och svårt att förstå[159]". Folkländerna emellertid bildade hufvudsätet för rikets styrelse, Tiunda Lagmannen var den förnämste af Lagmännen, och vid sig företeende skiljaktigheter mellan de andra lagarne skulle Uplands lag rådfrågas och de öfriga Lagmännen rådföra sig med Tiunda Lagmannen[160]. Så mycket behöfligare var en efter

---

156) "Tho at forni laghæ rættir sein wirdhningæ wærdhir, tha "kombær stundum swa til, at vm skiptis thæn laghæ stadhgi, "sum skipadhær ær, til at rættæ krankræ mannæ sidhi, ok "mædh iampnædh aff læggiæ mannæ missæmi, fore thæn skyld "at swa sum timin lidhær, ok mæn fra faldæ, ok andri til "födhæs, swa ymskæs mannæ samværæ, fore thy at j langum "timæ kunnu mang ny fall hændæ, ok atær fore thy at j "gamblum laghum hittis sumpt mædh faum ordhom at saght, "ok æi swa liuslikæ sum widh thorff, ok fore thæssum fal- "dum giörs umskipti badhi j kirkiu rætt ok kiæsæræ laghum, "swa at sumpt ær aff laght, ok sumpt mædh faum ordhom "fullæt, ok sumpt allungis nyskipæt". *Kongl. Stadf. å Upl.L.*

157) Se föreg. Bandet, s. 287.

158) "Wæl ær them godh lagh liusyr, oc i script comber; the "æru swa sum mwr ær iwir hws firi uuinum oc swa æru "the wærn firi uwisum mannum". Företalet till yngre VGL.

159) "Hittis sumpt æi allungis skiælict, sumpt myrkilikæ saght, "ok sumpt allungis thunct til at litæ".

160) Snorre Sturleson, *Ol. d. Hel. S., c. 76.* Vi ha sett

det varande rättstillståndet lämpad ny utarbetning af Folkländernas gamla lag. En ättstor och högt ansedd man, Birger Persson, var då Tiunda Lagman. Han på alla deras vägnar, som bygde och bodde i de tre Folklanden framförde inför konungathronen deras enhälliga bön och begäran, att olägenheterna af deras gamla lag måtte undanrödjas och bot skaffas å bristerna deri. Den i Konungens namn styrande Riksföreståndaren, sedan han tagit detta vigtiga ärende i samvetsgrannt öfvervägande, uppdrog Tiunda Lagmannen, att med de förståndigaste män från hvarje af de tre Folklanden granneligen efterforska och begrunda, hvad gammal lag vore och hvad i ny skulle skipas och sammansättas; ej borde gammal lag utan grund och skäl omskiftas, och ej ny obehöfligen mot skäl och rätt tillskapas[161]. Man visste, att en menighet, en öfvermåttan stor församling icke var egnad att rådpläga öfver lagar. Man fann äfven billigt, att medlemmar af serskilta samhällsklasser till bevakande af allas rätt deltogo i stiftelsen af lagar, som skulle bilda grundvalen för deras sammanlefnad och samhälliga förhållanden, lika skydda allas häfdvunna lagliga rättigheter och bereda allmän säkerhet och frid. Birger Persson således utsåg till det vigtiga värfvet en serskilt nämnd, sammansatt af män från kyrkan och riddarståndet, af sjelfständiga, bolfasta jordegare och de kunnigaste af ortens domare, nemligen af Tiundaland Mäster Andreas, Prost vid erkebiskopliga kyrkan i Upsala[162], Riddarne herrar

---

(föreg. Bandet, noten 683), att Snorre Sturleson år 1219 besökte Lagman Eskil i Vestergötland, och af honom tvifvelsutan har han inhemtat de underrättelser, han på anförda ställe meddelar om förhållandena i Sverige.

161) "Wir wildum æi gamul lagh o skiællikæ um skiptæ, ok æi "ny o rætlikæ til hittæ". *Kongl. Stadf. å UplandsL.*

162) En storslägtad och mycket ansedd man, högt förtjent af sin vård om den vetenskapliga bildningen, såsom han ock sjelf

Röd Kiældorsson [163] och Bengt Bosson [164], jemte dem bolfaste, jordegande männen Ulf Lagmansson, Hagbard af Söderby, Anders af Forkarleby och Thorsten af Sandbro eller Sambro; af Attundaland Riddaren Filip Röde af Runby [165], Håkan, ortens Lagman, tillika med dem Eskil Skiälghe, Sigurd do-

---

synes hafva varit en lärd man och hade troligen studerat i Paris samt der erhållit värdigheten af *Magister;* han förekommer ofta i denna tidens urkunder såsom en i många bestyr deltagande man. I sitt signet förde han en simmande and och anses hafva varit sambroder med Israel Andersson (And) till Vik, som, Lagman i Tiundaland i Magnus Laduläses tid, förde i sitt vapen tre änder, och efter hvars död 1294 Birger Persson blef Tiunda-lagman. Af urkunderna öfver de af Israel Anderssons efterlefvande husfru Ragnfrid eller Ramfrid Gustafsdotter ("Rangfridis Gödstaui filia"; således en ren gissning af Stiernman och andra, då de uppgifva henne hafva varit Östgöta Jarlen Folke Benediktsson den unges dotter med fru Ulfhilda, Hertig Sune Siks dotter) gjorda gåfvor och testamente finner man, att hon varit rik på gods och egendomar, äfvensom att hon haft en son af namn Ragnvald samt flera döttrar, bland dessa en af namn Ragnborg.

163) Höfvidsman på Stockholms slott ("Miles et Castellanus Stoc"holmensis"); *Dipl. Sv.*, N:o 989. Han förde i vapnet en bjelke beströdd med liljor.

164) Han var broder till den år 1289 aflidne Upsala Erkebiskopen Magnus Bosson; har äfven bevittnat dennes med Konung Magnus år 1286 företagna jordabytet (hvarom se föreg. B:det, not. 1388); förekommer dessutom ännu ofta i urkunderna; lefde ända till nära medlet af XIV århundradet och var Rådsherre i Konung Magnus Erikssons tid.

165) Troligen densamme Filip Finvidsson af Runby, som äfvenledes bevittnat det i föregående not omnämnda jordabytet mellan Konung Magnus och Erkebiskopen Magnus, och som år 1301 utfärdat ett salubref på 8 örtugland jord i Hammarby i Edebo socken till S:t Clara kloster i Stockholm; *Dipl. Sv.*, N:is 913 och 1337. Uggla (*Svea rikes Rådslängd*) anser honom vara densamma, som med Folkungarne deltog i upproret mot Konung Magnus (se föreg. B:det, s. 550 ff.); detta lemnas derhän; oss förekommer det högst tvifvelaktigt, och obekant är oss äfven, på hvilken grund denne af Uggla benämnes Filip Filipsson, emedan vi icke erinra oss, att någorstädes hafva funnit hans faders namn antydt.

mare och Johan Gasabogh; af Fjerdhundraland Ulf af Ödnestad, Götrik och Ulvid domare, tillsamman en femtonmanna nämnd. Af de lagar, hvarom Folkländernas inbyggare i gamla, obekanta tider blifvit ense, blefvo de billiga och de, som icke syntes strida mot Christendomen, bibehållna; man tillade det, som för hedningen var okändt och i hans lagsamling icke kunde finnas, nemligen christna rättens och kyrkolagens stadganden; man äfven iakttog och i lagen införde förfädrens, Erik den Heliges, Birger Jarls och Konung Magni lagstiftelser samt hvad för öfrigt man af eget förstånd, efter mogen öfverläggning och med visa mäns samtycke fann behof vara att lagstifta [166]. Sedan sålunda allt var sammanletadt och i ett helt sammanfogadt, gamla lagen granskad, dess dunkla lagbestämmanden utlagda, det obehöfliga och tidsvidriga borttaget, nya rättsstadgar funna och sammanfattade, allt med sorgfällighet var skärskådadt, öfvervägadt och öfvertänkt, lyste man det nya lagverket på tinget, man nemligen uppläste det i alla de mäns åhöranden, som lagen angick. Endrägteligen och utan genmäle blef densamma af alla vedertagen. Då infunno sig vid konungathronen de män, som i nämnden sutit till lagverkets utarbetande, redogjorde för sitt arbete, huru de detsamma utfört och huru af samtliga Folkländerna på allmänt ting den nya lagen var

---

166) "Hwat ær wi hittum i hans *(Wigers)* laghsaghu ær allum "mannum tharfflikt ær, thæt sætium wir i bok thessæ; thæt "o tharfft ær, ok thungi ær, at thæt uilium wir utæn lykkia. "Hwat ok ær hin hedhne læt affat wæræ swa sum ær i kristnu "ræt ok kirkiu laghum, thæt skulum wir til ökiæ i upbyriæn "thæssæri bok. Ok wilium wir fylghiæ i laghum thæmmæ "warum forfædhrum, Erikinum hælghæ, Byrghiri Jarli ok "Magnusi kunungi ok aff wari brysthyggiu ok wardht radh, "hwat wir gitum til satt ællr aff takit, sum allum snællum "samthykkis a, tha skulum wir samæn sættiæ til tharwæ aldræ "mannæ". *Företalet till Upl.L.*

enhälligt antagen. Derpå följde kongliga stadfästelsen å densamma till evärdlig efterrättelse[167].

Så tillkommen, är Uplandslagen den första med konglig stadfästelse försedda lag, i det Konungen tillkom sista afgörande rösten i bekräftelsen deraf, hvarigenom och af hvad för öfrigt der bestämmes om domares tillsättande man ser bilda sig ett förhållande, hvarifrån som följd utgår, att både lagstiftning och rättskipelse betraktas som utflöden af statsmakten[168]. Lagstiftelsen nemligen framträder här som en serskilt gren af statsverksamheten, då i forngammal tid deremot rättsbildningen i form och väsende var så nära förknippad med rättskipelsen, att de så till sägande sammansmälte med hvarandra, i det vid alla förekommande mål, hvaröfver ett lagstadgande saknades eller hvartill de förut varande lagbuden icke kunde lämpas, Lagmannens utslag och domar i sådana fall blefvo lag eller lades till lagen, och denna sålunda fortbildades[169]. Men fortfarande gälde dock som regel den grundsats, att ingen lag kunde stiftas utan deras samtycke, hvilkas rättsförhållanden den fastställde eller ordnade[170]. Hvad i denna väg hade tillkommit

---

167) "Sidhæn thæssir allir hafdhu giörlikæ um welt ok gamul "lagh skudhæt, ny dictædh samæn sætt ok iwir sætt, tha "lystu ther them a thingi them a hörændi ær um wardhædhi. "Framledhis sidhæn allir mæn mædh samsæt ok utæn gen- "mæli widh them laghum takit haffdhu, tha komo mæn atær "til war, ok kunnughædhu os, hwat j thæssu mali syst war. "Nu fore swa giört ok fore bön aldræ theræ j thrim folk- "landum byggiæ, tha aff kununglikn waldi giwm wir fullæn "laghæ rætt ok kraffpt thöm samu nyu laghum, ær j thæssu "brewe thiklæ næmpd æru, ok stædhium ok stadhfæstum, "warnum ok tröstum them til æwærlizlikæ a lit mædh thæssæ "breffs skiælum". *Kongl. Stadfästelsen å Upl.L.*

168) Se häröfver föreg. Bandet, s. 674 ff.

169) Jfr Första Bandet, s. 571.

170) Men en lag af annan natur, som mer hade en blott politisk betydelse, kunde af Konungen stiftas och utfärdas efter öfverläggning derom med hans råd eller rikets förnämsta män.

serdeles genom Birger Jarls och hans son Konung Magni genomgripande verksamhet, var i sig sjelft mindre ett nytt lagstiftande än ett sträfvande, att gifva en rättslig grundval åt det varande tillståndet, sådant det hade bildat sig under förra tidernas oroligheter, samt undanrödja de under dessa uppvexta oordningar. Lagstiftelsen tillkom icke heller nu Konungen i den mening, att folkets rättsförhållanden och rättssedvänjor af honom egenmäktigt kunde bestämmas, förändras eller omstöttas, utan fastmer att de skulle vara säkrare, mera tryggade genom den lagbefästande och lagvårdande konungamakten. Derföre Konungen äfven vid stadfästelsen af Uplands nu omarbetade lag bjuder och befaller alla dem, som bygga och bo i de tre Folklanden, att så kärt dem vore att vara inneslutna i Konungens nåd, omhägnade af konungamakten och ej hemsökas af dess straffande hand, de icke måtte lita till några andra lagar, i hvilka lagmål och rättssaker som helst, men endast och allenast till den efter deras enträgna bön och begäran nu af Konungen dem gifna, med så mycken omhugsan sammanskrifna, med så allmänneligt bifall åhörda, till full kraft och framtida efterrättelse nu stadgade och stadfästade lag[171]. Tidhvarfvets begrepp om frihet och rätt, Konungens, kyrkans, folkets rättigheter och ömsesidiga förhållanden till hvarandra, sådana dessa bildat sig under tidernas lopp, äro i densamma uttalade och utstakade. Det hela deraf

---

171) "Biudhum starklikæ allum them ær byggiæ j thrim folklan-
"dum j thæssu brewe thiklæ næmpdum, at swa liufpt ær the
"wiliæ undir warum nadhum wæræ, ok æi kununglikæ hæmpd
"tholæ, tha litin til ængræ andræ laghæ j sakum, domum
"ok aldræ handæ laghmalum, utæn til thæssæ ær mædh swa
"mangfaldi bön æru aff os fangin, mædh swa myklum athughæ
"samæn skriwædh, mædh swa almænniliku ia qwædhi til ko-
"min, ok swa rætlikæ stadd ok stadhgædh till fullæn rætt
"skipadh". *Kongl. Stadf. å Upl.L.*

är efter de serskilta hufvudföremålen för lagstiftelsen indeladt i Balkar, hvar af dessa åter efter de närmast samhöriga ämnen i så kallade Flockar. Första rummet intager kyrkan och tillhopa i en balk, kallad Kyrkobalken [172], sammanfattadt allt det, som rörer förhållandet med densamma. Dernäst i en serskilt balk, kallad Konungabalken [173], sammantaget det hufvudväsendtliga, af hvad som utgör föremålet för offentlig rätt och Konungens rättigheter. Sedan följa balkarne om giftermål och arf [174]; om personlig säkerhet och fred med straffbestämmelser å förbrytelser deremot genom mord eller dråp, sår eller slag, rån eller stöld, eller äreförnärmelser m. m. [175]; om laga fång å jord och fast egendom [176]; om lösöreköp och gästning [177]; om förhållandet mellan dem, som bygga och bo tillsamman eller äro delegare i samma by [178], och *sist* om ting och rättsökande eller rättegångsmål [179]. Det uppenbarar sig i hela anordningen och grundläggningen af denna lag det sunda sinne, det praktiska förstånd, som utmärker våra forntida fäder [180].

---

172) *Kirkiu Balkær*, indelad i 22 Flockar.

173) *Kununx B.*, bestående af 12 Flockar.

174) *Ærfdhæ B.*, 25 Flockar.

175) *Manhælghis B.*, 54 Flockar.

176) *Jordhæ B.*, 23 Flockar.

177) *Kiöpmalæ B.*, 11 Flockar. Under gästningen inbegripes här Konung Magni stadga i afseende på främjandet af de vägfarandes fortkomst samt våldgästnings afskaffande (se föreg. B:det, s. 622—23), äfvensom hvarje bondes skyldighet, då vanföra eller fattiga män färdades byarne eller gårdarne emellan, att då herbergera dem öfver en natt.

178) *Widhærbo B.*, 29 Flockar, i de flesta af de öfriga Landskapslagarne kallad *Bygninga* eller *Bygda Balkær*.

179) *Thingmalæ B.*, 14 Flockar.

180) Professor Wilda i Breslau, som genomforskat samtliga Germaniska lagarne och äfven de Skandinaviska rikenas, yttrar i sitt förtjenstfulla verk, *das Strafrecht der Germanen:* "Es "liessen sich die Skandinavischen Rechtsbücher unter allen "deutschen Rechtsquellen am meisten noch mit dem West-

Intet nytt tillstånd blef skapadt, utan blott det bekräftadt, hvad redan genom tiden hade bildat sig af sig sjelft[181]. Frihet utan lagar är lika omöjlig, som lagen ohaltbar, när den icke har sin grund i det, hvad som var och är, men i godtyckliga, sjelfskapade föreställningar. Goda lagar äro de, som framgå såsom naturliga följder af sakernas tillstånd.

Föranledda af samma tidens kraf, bragte äfven de öfriga landskapen sina gamla lagar i det

---

"gothischen *(Spanischen)* Gesetzbuche zusammenstellen, nur "dass in diesem die Form den Römern entlehnt, auf seinen "Inhalt das römische Recht einen bedeutenden Einfluss gehabt "hat, während dort Alles rein germanisch ist. Man entnehme "daraus aber den Unterschied, der zwischen der Dürftigkeit "eines thüringischen, sächsischen, friesischen nicht nur, son- "dern auch der übrigen Volksrechte und den skandinavischen "Rechtsquellen vorhanden ist. Mit einer kaum vergleichbaren "höheren Vollendung der Form vereinigen die nordischen "Rechtsquellen nicht minder eine bei weitem grössere Alter- "thümlichkeit des Inhaltes. Manche germanischen Institute "haben in dem Norden den ganzen Kreislauf ihrer Entwicke- "lung durchmessen, während bei den Völkern, welche in "den Strom der weltgestaltenden Ereignisse hineingerissen "wurden, jener unterbrochen, von seiner Richtung abgelenkt, "gehemmt wurde. Unabhängig von fremdem Einfluss sehen "wir im Norden die Rechtsidee immer freier, doch in eigen- "thümlicher Weise sich entwickeln, und namentlich die Be- "griffe von Recht und Unrecht bestimmter hervortreten. Be- "stimmungen in unseren *(deutschen)* Volksrechten, die in "ihrer dürftigen Kürze, in ihrer vereinzelten Abgerissenheit "kaum verständlich, jeder Deutung und jedem Missbrauch "ausgesetzt sind, erhalten, da der Aufriss des Gebäudes aus "den nordischen Rechten dargestellt ist, ihre ganz bestimmte "Stellung und Bedeutung, und erscheinen als Glieder eines "nun erkennbaren Rechtssystems".

181) Hvilket klart framgår af våra förfäders hela sätt och förfarande vid utarbetandet af sina lagar och här och der äfven bestämdt uttalas: "Ærum wi skyldoghir ok wilium i laghum thæssum "fölghiæ gamblum æptir dömum, mæd rætwissu skipadhum "ok sannind saman sattum af forfædhrum warum; ei swa "nyt at skipæ ok at sætiæ, at wi gamalt forderwum thæt "længi med skiælum warit hawar;" *Företalet till Södermanna-lagen.* Jfr noten 161.

skick, tidsbehofvet påkallade. Så har man en äldre och en yngre Vestgötalag, en äldre och en yngre Vestmannalag. Samtidigt med Folkländerna samlade äfven Östgöterna tillhopa så de forntida som de sednare laga stadganden, sådana de funnos i de spridda upptecknıngarne af dem eller upphemtades ur rättserfarna mäns mun, sammanjemkade det nya och det gamla och gåfvo genom sådan bearbetning sin lag det skick, hvari densamma kommit till oss. Så äfven Södermanlänningarne och Helsingarne, hvilka båda landskap i första årtiondena af XIV århundradet sammanfattade sina lagar i möjligaste likstämmighet med Uplandslagen [182]. Smålän-

182) Att Södermanland haft en äldre lagbok än den nu för hand varande, synes så mycket vissare, som i denna talas om den gamla lagboken, hvarutom det i kongliga stadfästelsen af Södermanna-lagen uttryckligen säges, att den gamla lagen "strõningum hafdos i flerom bokum", således fallet här lika med Vigers flockar i Upland. Och att detta varit ursprungliga förhållandet med samtliga Landskapslagarne öfverhufvud, torde med så mycken större sannolikhet kunna antagas, som det hörde till Lagmannens åliggande, att årligen eller på vissa tider uppläsa lagen för den på landstinget samlade menigheten, hvaraf det måste blifva för honom en nödvändighet, att efter ämnena bringa lagstadgarne i en viss ordning, och i den mon dessa tillvexte och öfvergingo från ursprungligen korta satser i poetisk form till utförligare, förtydligade utläggningar, han snart äfven måste finna behofvet, att till hjelp för minnet deröfver göra korta anteckningar, såsom vi veta hafva skett i Vestergötland genom de af Lumber och i Upland genom de af Viger Spa gjorda upptecknıngar. De öfriga landskapen hafva emellertid inga sammanfattade längder eller minnesteckningar öfver sina lagmän såsom Vestergötland, inga kongliga stadfästelser å sina lagar eller företal till dessa såsom Upland och Södermanland, hvarigenom i afseende på beskaffenheten af dessa landskapens gamla lagsamlingar förenämnde upplysningar vunnits. Men af tystnaden eller brist på underrättelser följer ej, att ju icke förhållandet varit någorlunda likartadt äfven i de andra landskapen, emedan detta synes ligga i sakens natur, eller det åtminstone icke gerna kan antagas, att hos dem så de ursprungliga lagboden som de tid efter annan tillkommande rättsstadgar varit

ningarne[183] likaså ordnade och bragte vid samma tid sin lag i skrift[184], och troligen till samma tid hörer äfven utarbetningen af Bjärköa-rätt i det skick, densamma blifvit till vår tid bevarad[185]. Af alla dessa serskilta landskapslagar äro Uplands- och Södermannalagarne de enda med konglig stadfästelse försedda; Landskapen hvartdera inom sig fortbilda sjelfva sin lag, och i denna kan icke något ändras utan med folkets samtycke; men alla sammanhållas de genom Konungen såsom det gemensamma öfverhufvudet. Det hela bildar ett stort frihetsförbund.

På ett möte i Skeninge, till hvilket jemte Konungens råd äfven många andra af landets förnämsta män sammankommit[186], fördes af alla en stor

---

endast genom minnet fortplantade ända till XIV århundradet, utan att de af dem haft några skrifna uppteckningar, huru korta och ofullständiga dessa ock måtte hafva varit. Östgöta-lagen och likaså den yngre VestgötaL anses vara författade eller bragta i sitt närvarande skick vid slutet af XIII århundradet, således samtida med Uplands-lagen. Troligen till samma tid hörer äfven den äldre utarbetningen af Vestmanna-lagen och några årtionden sednare den yngre bearbetningen af samma lag. För öfrigt äro de serskilta Landskapslagarne på olika sätt ordnade i Balkar och Flockar, endast att de till det egentliga Svea rike hörande landskapen äfven i detta afseende bragt sina lagar i närmaste öfverensstämmelse med Uplands-lagen, hvaremot så Östgöta- som Vestgöta-lagarne derutinnan förete mycken olikhet så mellan sig som med Uplands-lagen.

183) Egentligen Tiohärads lagsaga, som af ålder utgjorde en serskild lagsaga och hade sin egen Lagman; se Schlyter, *om Sveriges äldsta indelning i Landskap* samt *Företalet till Smålands-lagen.*

184) Men hvaraf endast Kristnu-halken nu mer finnes i behåll. Att Nerike äfvenledes synes haft sin lagbok (och i sådant fall äfven denna nu mer helt och hållet är förlorad), se föreg. B:det, noten 1526.

185) Jfr föreg. Bandet, s. 495 ff.

186) "Quam plurimi Regni nostri nobiliores, tam consiliarii nostri, "quam alii nobiles ibidem (apud Skeningiam) occurrentes".

klagan öfver de många skojare, som utan varaktig bostad och utan försvar, såsom icke varande i någon mans tjenst, ströko oupphörligen omkring i landet, föröfvade mord, stölder, rån och ännu mångahanda andra ogerningar. De voro samt och synnerligen eller till större delen fremmande landstrykare, deras skojeri och beteenden derföre så mycket odrägligare för landets inbyggare, för hvilka de voro ett verkligt plågoris[187]. Till hämmande af detta onda stadgar ett år 1303 utfärdadt konungabref, att hvar och en lösdrifvare, som inom en månad efter kungörelsen af konungabrefvet icke gitte styrka, att han hade stadig tjenst och laga försvar af en husbonde, skulle hudstrykas, öronen honom afskäras, och han dessutom mista allt, hvad han egde och hade. Och befunnes en sålunda bestraffad ännu qvardröja i landet, så att de i öfra Sverige sig *uppehåll*ande lösdrifvare icke inom en månad och *de* på andra sidan om skogen Kolmården eller det så kallade "uthan skog[188]" inom femton dagar lemnat riket, komme hvar och en sådan att ännu hårdare straffas till kroppen[189]. Genom Sveriges grannskap med Danmark och detta rikets mångfaldiga förbindelser med Tyskland, genom Tyska Östersjöstädernas friare och lifligare handel på Sverige, genom värfningar af fremmande krigsfolk och hitkommande utlänningars upptagande vid hofvet och i rikets tjenst, vid sådan tätare blifven samfärd och gemenskap med utlandet hade troligen hit äfven

---

187) "Querulosa nobis insinuatione monstrarunt, quod ipsius Re-"gni incolæ, propter clientum et cursorum ac Garcionum "vagorum dictorum sculuara, et præcipue ac maxime extra-"neorum nulli servientium crebros transitus, pregravantur, "qui in multis locis homicidia occulta Mord dicta, furta "et latrocinia, ac alia plurima forefacta dinoscuntur intolle-"rabilia commisisse".

188) "Ultra silvam Culmard quod dicitur uthan Skog".

189) *Dipl. Sv.*, N:o 1384.

letat sig väg hopar af de kringstrykande spelmän och gycklare, som, sedan gyllene tiden för dem var förbi, numer som skojare drefvo omkring i alla länder. Med Christendomens, med Romerska bildningens inträngande och det forntida folklifvets småningom försvinnande försvann mer och mer äfven den gamla folksången och föllo i allt djupare förakt de ännu omkringvandrande sångare och strängaspelare, som af sin konst gjorde ett handtverk att dermed lifnära sig[190]. Ett lika öde drabbade omsider äfven de i riddarväsendets och Troubadourernas lysande tidhvarf allestädes välkomna Minstrels eller Menestriers, som blåste på pipa eller stämde upp på strängaspel och beledsagade sitt spel med sång. De förde med sig jemte dem biträdande spelmän af en lägre ordning äfven gycklare och upptågsmakare[191], som under deras spel med allehanda upptåg, gycklerier och språng förlustade åhörarne. Lika med Troubadourerna och Minnesingern drogo de öfverallt omkring till hofven, till herresätena, städse äfven närvarande vid tornerspelen och andra högtidligheter, spridde glädje, förädlade lifvets nöjen med sin sång och sitt spel och förärades med hästar, kläder, guld och silfver eller annat, hvarmed man kunde löna deras tjenst. Det kringstrykande lefnadssättet emellertid, den tilltagande sedeslösheten och den allt mer vexande svärmen af birfilare, gycklare, narrspelare, som för bröd kringsvärmade i länderna och föllo folken till last, gjorde klassen af dessa konstnärer slutligen så föraktade, att de betraktades, behandlades som lösdrifvare och af lagarne hänfördes till hopen af rättlösa lika med skökor, tjufvar och kämpar, sådana nemligen, som gjorde ett yrke af att mot lega slåss

---

190) I Skottland var i afseende på barderna redan i medlet af IX århundradet förordnadt: "Fugitivos, bardos, otio addi-"ctos, scurras, et hujusmodi hominum genus loris et "flagro cædunto".

191) Jongleurs, Joculatores.

för andra: "Spelmän och alla, som taga penningar "för ära, dem gifver man i böter en mans skugga, "så att hvilken tillfogar sådant folk något ondt, "hvarför upprättelse bör gifvas, han skall ställa sig "framför en vägg, på hvilken solen skiner, och den "förorättade skall då gå och slå skuggan på väggen "på halsen och med denna hämnd sig nöja[192]". Ett lika hånande förakt, som i dessa fremmande rättsstadgar, uttalas äfven i våra landskapslagar öfver kringstrykande birfilare och gycklare. Vestgöta-lagen stadgar[193]: "Varder lekare[194] slagen (dräpen), det "skall ogildt vara. Varder lekare sårad, den som "med giga går eller med fidla far eller med trumma, "då skall man en otamd qviga taga och leda upp "på en kulle, allt håret af svansen raka, och denna "smörja; lekaren skall man gifva nysmorda skor; "han skall qvigan om svansen taga, och en man "*slå* till henne med hvass gissel; gitter lekaren då "*hålla* henne, hafve han det goda kreaturet och "njute det som hundar gräs; gitter han ej hålla, "hafve och tåle det, som han fick, skammen och "skadan; begäre aldrig bättre rätt än hudstryken hus"kona[195]". Det var nemligen rådande grundsats,

---

192) *Schwab. Landrecht.* Så äfven i *Sachsenspiegel:* "Spel"luden unde alle den, die sik to egene geven, den gift man "to bute den schaten enes mannes". I handskrifter från XIII och XIV århundraden af *Sachsen-Recht* förekomma målningar, färgbelagda taflor med bilder och figurer till förklaring af rättsstadgarne genom sinnbildliga föreställningar af dessa tiders rättssedvänjor och bruk. En sådan försinnligande framställning finner man der äfven till upplysning af Sachsen-Spiegel, B. III: 45, huru man skall gifva spelmannen en mans skugga, att till upprättelse på densamma öfva sin hämnd. Se hos Kopp, *Bilder und Schriften der Vorzeit.* Jfr 3:dje Bandet, noten 1228.

193) *Lecara rætar (rættær).*

194) Spelman, gycklare.

195) Trälinna. Ett likartadt stadgande har äfven *Östg. Lagen*, Dr. B., Fl. XVIII: "Nu varder Lekare dräpen, då böte (drå"paren) till hans arfvinge en tre års gammal qviga *(thriggia*

att hvarje föröfvad våldsgerning eller annan förnärmelse borde till upprättelse för den våldförde eller förolämpade försonas med böter. Man ville derutinnan icke gerna bryta mot lagen, men på andra sidan förunnade man icke kringstrykande spelmän och gycklare lika rätt med andra fria män. Man tog således den utväg, att i stället för verkliga böter framhålla för dem endast skenet deraf på ett sätt, som ej förde annat med sig än spott och hån till uttryckande af det djupa förakt, hvari dessa lösdrifvare stodo [196]. Redan Magnus Ladulås säges hafva utfärdat ett stadgande mot utländska som inländska landstrykare [197], och det är föga tvifvel, att derunder äfven innefattats kringvandrande spelmän och gycklare, och således från fremmande land följen af dem sedan lång tid tillbaka hitströmat, här innästlat sig och förökat hopen af inländska piplekare och birfilare, som drogo omkring i landet. Icke dess mindre synes svärmen serdeles af utländska skojare sedermera hafva ökat sig och blifvit en landsplåga genom sitt kringstrykande, sin sedeslöshet och sina våldsamheter, så att klagomålen deröfver blefvo högljudda, hvilket föranledde det ofvannämnda,

---

"*iamlanga gambla kuighu)*, och köpe honom nya handskar "och nya skor, och smörje båda; då skall man taga qvigan "och leda henne upp på en kulle, och svansen sätta i han-"den på lekarens arfvinge; då skall bonden slå till med gis-"sel tre hugg; gitter han (lekarens arfvinge) qvigan hålla, "hafve henne då som böter; undanslipper qvigan honom, då "undslipper honom all fägnaden".

196) Jfr Kopp, l. c.

197) Detta inhemtas af det härförut i noten 189 åberopade konungabrefvet, hvar i slutet af detsamma det heter: "Præterea "vos scire volumus, quod qualiter super his vel aliis vaga-"bundis indigenis vel extraneis Regnum transeuntibus dilectus "Pater noster, Dn. Magnus Rex, bonæ memoriæ statuit, et "nos postmodum ordinare decrevimus, vobis infra prædicti "mensis spatium intendimus lucidius declarare". Det här omnämnda, af Konung Magnus utfärdade stadgande finnes nu mer icke i behåll.

i Birgers namn utfärdade konungabrefvet med de stränga straffbestämmelserna till befrielse för landet från den fremmande lösdrifvarehopen.

I kyrkomötesbesluten också klagas öfver den sedan långa tider här i landet inrotade, förderfliga osed, att den mat till öfverflöd, som, ofta mer än nödvändigt vore eller naturen gjordes behof, inbars i Biskoparnes matsalar, icke kom de fattiga till godo, då presterskapets gods likväl voro bestämda till öfvande af välgörenhet mot Christi fattiga, men fastmer användes till underhåll och förnöjande af annat onyttigt folk [198]. Ej mer borde detta oskick herrska, men vara strängeligen förbudet, hvarje Biskop deremot förbunden, att hafva en edsvuren almosegifvare, hvilken det skulle åligga, att efter måltiderna utdela alla öfverlefvorna deraf till hjelp och tröst för de fattiga, att de från Biskopens gård icke måtte *gå ohu*lpna [199].

Det hörde till kyrkan och var från Christendomens första tider ett af hennes heligaste

---

198) "Sane consvuetudo quædam quæ merito dicenda est corru-"ptela in finibus hujus provinciæ multis temporibus inoleuit, "quod cibaria quandoque potius ad superfluitatem quam ad "necessitatem et congruum usum naturæ in refectoria suffra-"ganeorum nostrorum frequenter illata non ad sinus paupe-"rum, cum tamen bona clericorum pauperum Christi sunt, "sed ad manus cursorum et lectatorum passim offeruntur"; *Statuta concilii Telghiensis*, *A:o 1279* (*Dipl. Sv.*, N:o 692). Om med *cursores* här förstås de kringstrykande "cur-"sores et garciones vagi", mot hvilka det stränga konungabrefvet år 1303 utfärdades, och med *lectatores* (el. *teccatores*) möjligen hänsyftas på de ofvannämnda "lekare", eller de här nämnda *cursores* och *lectatores* hörde till den biskopliga betjeningen, kunna vi icke afgöra. Det vare sig i hvilken egenskap som helst, så utgjorde de troligen någon del af den biskopliga hofstaten.

199) "Unde auctoritate hujus sacri concilii talia fieri prohibemus "statuentes quod quilibet suffraganeorum nostrorum habeat "elemosinarium juratum, qui fragmenta omnia refectorii sui "bona fide colligat et collecta in usus pauperum Christi con-"uertenda cum Dei timore conseruet". *Decreta mast.*

åligganden, att taga vård om den lidande menskligheten. I denna anda var äfven ett verk af kyrkan de fattighus, sjukhus samt herbergen för vägfarande och vandrande pilgrimer, som under namn af Helgeandshus, hospital, spetelskehus redan denna tid äfven härstädes finnas vara inrättade såsom öfverallt i andra christna länder. Sådana funnos nästan vid alla biskopssäten och äfven i de flesta öfriga städer[200]. Utarmade fattiga och äfven sjuka upptogos i Helgeandshusen och hospitalen till vård, skötsel och underhåll; dessa voro tillika herbergen för kommande och farande vandringsmän; spetelskehusen[201] deremot bestämda endast för sjuka och serdeles sådana, som voro behäftade med svåra, smittsamma sjukdomar. De hade alla hvart för sig sitt serskilta kapell med altare, sin prest och sina föreståndare. Då den förutnämnda, i allt så verksamme Domprosten Andreas And i Upsala till vårdande af fattiga och sjuka år 1302 derstädes uppförde ett Helgeandshus af sten[202] och han följande året invigt altaret i dervarande kapellet, uppsatte han tillika en föreskrift, huru under uppsigt af trenne föreståndare[203] denna af honom stiftade sjuk- och fattiginrättning skulle vårdas och skötas, huru äfven i afseende på andra fattiga, än som derstädes voro intagna till stadigt underhåll, herberge icke skulle dem förnekas öfver natten, så vida rum för dem vore, och huru efter måltiderna alla öfverlefvor

---

200) Under sednare hälften af XIII århundradet finner man i urkunderna hospital nämnda i Stockholm, Sigtuna, Eskilstuna, Skeninge, Söderköping, Skara, Lödöse, och äfvenså på Öland.

201) "Hospitale leprosorum", "Xenodochium leprosorum". Under XIII århundradet nämnes emellertid i urkunderna blott ett enda sådant, nemligen det i Stockholm varande.

202) Hvartill Erkebiskop Nils Allesson af sitt fädernearf skänkt tomten.

203) Två klerker och en lekman.

deraf, som icke kunde bevaras, skulle utdelas till behöfvande utom huset[204]. I en sednare, år 1310 meddelad föreskrift förordnar han, huru midt i Helgeandshuset, der S:t Dominicus var afmålad, rum med sängkammare, kök, källare skulle upplåtas till herberge för tiggande Predikar-munkar, och huru i öfrigt förhållas skulle, derest framdeles huset komme att användas för scholares[205]. Det goda och välgörande i dessa inrättningar stämde äfven menniskornas sinnen till deltagande i sådana stiftelser eller främjande af deras framtida underhåll och utvidgelse, så att nästan i alla mer betydande testamenten man finner äfven dem ihogkommas med gåfvor af silfver, penningar, kläder, gods och gårdar. Af kyrkan räknades till förtjenstfulla, saliggörande verk äfven det, att anlägga broar och vägar till lättande af färderna för vägfarande och befordrande af gemenskapen mellan orterna[206]; sjelf hon också sörjde derför genom egen åtgärd[207] och har öfverhufvud mycket verkat och bidragit till landets odling[208]. Djupa, tjocka skogar, serdeles i

---

204) *Dipl. Sv.*, N:o 1467.

205) *Dipl. Sv.*, N:o 1652.

206) Det heter i *Östg.L.* (Bygd. B., IV, §. 1): "Nu æn man "gær bro firi sial sina", hvaraf och af ännu andra vittnesbörd man ser, att broars anläggande, och likaså trälars frigifvande ("Nu giuær man annödhughum frælsi firi sial sina"; *Östg.L.*, Ærfd. B., XX), af kyrkan hänfördes till de goda verk, hvarigenom själen bereddes salighet och ro.

207) Visserligen vet man ej mycket derom, emedan blott sådant blifvit upptecknadt, som starkare fallit i ögonen eller såsom serdeles förtjenstfullt fästat sig i menniskornas minnen. Dock förekomma här och der spår och vinkar, som tyda derhän. Se för öfrigt föreg. Bandet, s. 202.

208) I Landskapslagarne talas om trädgårdar, fruktträn, äpplen, bönor, lök o. s. v. ("Stial madher æpli or treægar annars, "örter, bönor, rouor, kal eller lökæ, bötæ III. XVI örtogher; "bryter hokot fryct træ i treagar, böte III marker"; *VGL. III: 123.* "Stiæl kal eller lökæ ur gardhe manz, wardher "takin med, böte III öræ. Comber man olowandis innæn

de Norrländska landskapen, gjorde genom brist på herbergen framfärden svår för de vägfarande. Väl hade fordomtima midt på skogen Ödmorden funnits ett hviloställe, ett af de fordom så kallade sälohusen[209], hvar de vandrande kunde hvila öfver natten, men af brist på underhåll var detsamma nu mer öfvergifvet[210]. Erkebiskop Nils Allesson, i sitt kall en af de verksammaste Biskopar, som år efter år, äfven i strängaste vintern, färdades omkring i sitt vidlyftiga stift, höll prestmöten, höll stränga, allvarsamma visitationer[211], öfverallt arbetande på införandet af god ordning i kyrkan och i lefvernet, då han år 1302 på en sådan visitationsfärd uppehöll sig i Helsingland, förmådde Segerstads, Söderala och Hanebo sockneboer, att upplåta af sin allmänning en mils omkrets till inrättande af ett stadigvarande herberge på den öde skogen, med förpligtelse för innehafvaren af den upplåtna allmänningen, att mottaga och herbergera de genom skogen färdande fattiga vandringsmän[212]. Samma Erkebiskop, då han följande året kom till Medelpad, gaf en kyrkan tillfallen gård i Ragunda socken i Jemtland jemte annan jord, som han i samma än-

---

"trægardh annærs, stiel fruct eller bryter træ, wardher takin "med, böte III marker"; *Söderm.L.*, Bygn. B. X, §§. 3—4), och det torde med visshet kunna antagas, att det är genom kyrkan, serdeles genom klostren, trädgårdsskötseln här aldraförst blifvit införd, eller en början dertill gjord.

209) Troligen detsamma, som i en urkund af år 1327 benämnes "Hedhningesgården".

210) "Domus aliquæ specialiter propter pauperum transeuntium "commoda et quietem fuerant in medio silvæ Emordh ab "antiquis constructæ temporibus, sed propter inopiam, et pe"nuriam sustentationis inhabitatoris crebrius destitutæ". *Dipl. Su.*, N:o 1377.

211) "Non obiter reformans ecclesiam Svecanam", yttrar om honom Ericus Ol.

212) Urkunden deröfver utfärdad i Segerstad den 29 Decemb. 1302. *Dipl. Sv.* N:o 1377.

damål köpte, till underhållande af gästning på Rafvunda skogen[213], med rättighet för innehafvaren af samma gård med derunder lydande jord, att för sig och sina arfvingar, så länge de gästningen underhöllo, egendomen innehafva och begagna[214]. Så de första anstalter till lättande af färderna genom glest bebygda trakter. Stiftelser af skolor, de första i vårt land, voro äfven ett verk af kyrkan. Sådana funnos vid biskopssätena[215], troligen äfvenså vid klostren[216]. De framkallades af behofvet att bilda

---

213) "Ad supportandum facilius hospitalitatis beneficium, trans-"euntibus et maxime pauperibus inpendendum", emedan det skett, att af brist på herberge och förfriskelse mången tillsatt lifvet under vandringen genom den vilda, öde skogen: "Ob prolixitatem silvæ Rawundum, ex defectu hospitii, gra-"vari plurimos, et pauperes sæpe de vita periclitari, et non-"nullos perire frequenter in dicta silva". *Dipl. Sv.*, N:o 1382—1383.

214) Urkunderna deröfver, de samma som i föregående not blifvit åberopade, äro utfärdade i Skön i Medelpad den 7 Mars 1303. Redan en af Nils Allessons företrädare, Erkebiskop Jacob Israelsson, hade gjort en början till iprättande af ett herberge för de färdande genom ofvannämnda skog samt köpt jord till underhåll deraf, hvilket underhåll, emedan det sannolikt befunnits otillräckligt, Nils Allesson förökade genom anslående af förenämnde gård samt annan jord, som han till samma ändamål köpte.

215) Vid medlet af XIII århundradet omnämnes skolan i Upsala (se hos Peringskiöld, *Mon. Uller.*), och vid slutet af samma århundrade finnes denna skola hafva haft 2:ne skolmästare, såsom ses af kaniken Hemmings år 1299 i Paris gjorda testamente, hvar det heter: "Vult quod prefatus Andreas habeat et "percipiat omnes libros suos in Swecia tam naturales, quam logi-"cales et gramaticales, recipiendo ipsos a duobus Rectoribus "scolarum Upsalie, quorum uterque vocatur Nicolaus"; *Dipl. Sv.*, N:o 1271. Mindre vet man visserligen om förhållandet dermed i de öfriga stiften; men att äfven derstädes vid biskopssätena funnits en domkyrkoskola, synes man så mycket vissare kunna antaga, som behofvet af en sådan var lika i alla stiften och man dessutom här och der finner scholastici och scholares omnämnda.

216) Lika torftiga, eller snart sagdt inga, äro de underrättelser, vi hafva om klosterskolorna denna tid. Men då i urkunderna

prester till kyrkans tjenst, och för deras underhåll sörjdes genom anslag af tionden, genom gåfvor och testamenten[217]. Till utbildande af de kunskaper, hvartill i dessa skolor de första grunderna inhemtades, begåfvo sig förmögnare klerker med hjelp af egna medel, fattigare åter med understöd af kyrkan till de utländska högskolorna, serdeles till den genom sina verldsberyktade lärare så högt ansedda skolan i Paris. Erkebiskop Jacob Israelsson anslog år 1280 fattigtionden af Tierp och Gestrikland till de vid denna högskola varande Svenskar[218], och den ädle, för goda, nyttiga stiftelser så nitiske Domprosten And i Upsala inköpte åt dem till lättnad i deras utgifter och ömsesidig uppmuntran genom samvistelse ett serskilt boningshus i Paris med tillhörande trädgård[219], så att dervarande Svenska studerande bildade ett samfund för sig. Erkebiskop

---

nämnas "Lector fratrum minorum Sudercopiæ", "Ordinis "Minorum Lector Stokholmensis", "Lector Sygthoniensis "Ordinis Predicatorum", synes detta häntyda på tillvaron af sådana skolor, emedan vid de utländska klosterinrättningarne vi flerstädes finna Lectores äfven hafva besörjt undervisningen, och dessutom det med någon grund torde kunna antagas, att då klostren i andra länder merendels tillika alltid inneslöto en skola, detsamma äfven varit förhållandet med klosterstiftelserna härstädes.

217) Till Upsala skola var en del af fattigtionden anslagen; Peringskiöld, l. c. Troligen likaså äfven annorstädes, ehuru så härôfver som i allt, hvad som rörer skolväsendet hos oss denna tid, underrättelserna äro högst torftiga. Gåfvor till understöd för scholares förekomma äfven en och annan gång.

218) *Dipl. Sv.*, N:o 699. Och år 1291 bekräftades ännu ytterligare detta anslag af Erkebiskop Johannes; *Dipl. Sv.*, N:o 1044.

219) Huset låg på andra sidan om lilla bron i qvarteret Ormen ("ultra parvum pontem in vico serpentis"). Till husets inköp gaf Konungen i Frankrike tillåtelse med rättighet för Domprosten Andreas och dess rätts innehafvare, att utan all annan tunga än en viss ringa årlig afgift ("quittam et liberam ab "omni onere preterquam de sex denariis censualibus") ega och besitta det. *Dipl. Sv.*, N:is 808, 909.

Johannes äfven utfärdade i detta afseende serskilta stadgar till befordrande af ordning i deras sammanlefnad, renhet i deras seder och framgång i deras studier, åläggande böter och straff för öfverträdelser af stadgarne, vid svårare förbrytelser åter uteslutelse från huset[220].

Dessa af kyrkan tillvägabragta inrättningar och stiftelser, och den användning hon i dessa afseenden gjorde af sina rika inkomster, om än i ringa motsvarighet till dessa, hafva på förädlandet af samhällstillståndet och den fortgående menskliga bildningen haft en stor och välgörande inflytelse[221].

---

220) Hvar och en, som blef i huset intagen, skulle med ed förbinda sig att iakttaga stadgarne; sträng hörsamhet mot förmän var i dessa ålagd; måltiderna, hvarvid alla åto tillsammans, skulle börjas med böner och slutas med tacksägelser; *ingen* välfägnad eller några dryckeslag voro i kamrarna tillåtna; allt skulle tillgå med stillhet och ordning; således förbudet allt skrik, buller och oväsende, hvarigenom kamraterna störtdes; förbudet äfven att på helgedagar sjunga, vare sig i huset eller i trädgården; alla slags spel likaledes förbudna, och ingen lofgifvet att ädraga sig skuld utöfver fyra Parisiska skillingar ("solidi"), derest icke föreståndaren det medgåfve; utan hans tillstånd fick ingen längre vara ute än till *conversy* eller den timmen, då elden öfvertäcktes; latin skulle af alla talas i huset o. s. v. Alla dessutom, som der njutit undervisning och underhåll, förpligtades, att de första åren, sedan de blifvit befordrade till någon andlig lägenhet, betala femtonde delen af sina inkomster till lärohuset, så framt de haft öfver 12 penningar (*denarii*) i veckan; endast trettionde delen åter, derest de haft blott 12 penningar; men hvilken icke haft mer än kammare, ved, säng och dricka (*potagium*), kunde gifva efter behag, och penningarne skulle skickas till Upsala till dervarande föreståndaren att användas till de studerandes förmån. För öfrigt förbundos alla, som i detta lärohus varit intagna, att till hvilket embete, i hvilket stånd, i hvilka lefnadsförhållanden desedermera månde komma, alltid ihogkomma lärohuset och efter förmåga befrämja dess välgång; *Dipl. Sv.*, N:o 1045.

221) "Det var, om man så vill, blott en liten, en utan allt för-"hållande ringa del af sina omätliga skatter, som kyrkan för "den lidande menskligheten eller för allmän nytta använde

Emellertid vexte alltmer kyrkans rikedomar. Söner af landets största jorddrottar, af rikets förnämsta slägter egnade sig åt kyrkans tjenst såsom medförande ära och anseende; kyrkans Prelater således ej sällan sjelfva voro rika på arfvegods, och med den rättighet, som genom mötesbeslutet i Skeninge var presterskapet tillerkänd, att fritt kunna förfoga öfver all sin lagligen så ärfda som förvärfvade egendom och densamma kunna bortgifva till eho som helst[222], skedde vanligen, att de gjorde kyrkan till sin närmaste arfvinge eller åtminstone alltid, till ådagaläggande af sitt presterliga sinne och såsom ett minne af sig, ihogkommo henne med ett eller annat gods, med silfver och dyrbara kärl eller andra värdefulla saker. Också munkar och nunnor, ehuru de tagit afsked af verlden och ej mer tillhörde densamma såsom de, hvilka helgat sig åt Gud, förklarades dock genom påfliga bullor i så måtto höra verlden till, att lika med verldsliga personer

---

"på sina hospital och lasarett, på sina fattighus och pesthus, "på sina inrättningar för fader- och moderlösa barn samt för "pilgrimer, och nu äfven på sina universiteter och general-"studier. Men man betänke dervid, att utan kyrkan svårli-"gen dylika anstalter någonsin skulle hafva kommit till stånd. "Man beräkne det hela af den summa, som under hennes "förvaltning derpå blifvit använd under loppet af århundraden, "och hela massan af det goda, som derigenom under loppet "af århundraden af henne blifvit åstadkommet, och nu upp-"tage man dertill i räkningen de medelbara välgörande följ-"der, som af kyrkans rikedomar och äfven af kyrkans lyx, "hvilken derigenom underhölls, bereddes det hela af sam-"hällstillståndet genom de tusenfaldiga uppmuntringar och "väckelser, hvilka undersökningsandan i vetenskaperna, upp "finningsandan i de sköna och mekaniska konsterna, ja äfven "spekulationsandan i handeln derigenom erhöll, så måste man "dock erkänna, huru mycket för menskligheten det var bå-"tande, för samhället i det hela af oberäkneliga fördelar, att "kyrkan var blifven så rik". Planck, *Gesch. der christlich-kirchlichen Gesellschafts-Verfassung, IV.*

222) Se föreg. Bandet, s. 368.

äfven dem tillkom rättigheten, att mottaga och besitta all den lagligen genom arf eller genom hvilket annat sätt dem rättmätigt tillfallande egendom, med fri rådighet äfven för dem att efter behag kunna förfoga deröfver[223]. Fortfarande tillflöto kyrkan år från år äfven genom testamenten från de verldsligas sida gods och gårdar såsom öfverlåtelser åt Christus, såsom välgerningar mot fattiga, hvarigenom himmelens nåd kunde förvärfvas. Äfven tiondeuppbörden blef en i allt ymnogare mått flödande inkomstkälla, i samma mon läran om tiondens gifvande såsom en omedelbart från Gud utgången befallning vann insteg i lifvet, så att efter de af kyrkan derom utbildade lagar tionde nu gafs af all landets säd, af all jordens frukt, af djuren på marken, af fiskarne i vattnet och foglarne i luften, nemligen tiondedelen af allt menniskornas förvärf genom jordbruk, boskapsskötsel, fiske och jagt samt annan näring[224], och ej blott böter, men äfven andliga straff drabbade uraktlåtelserna i fullgörandet deraf, så att hvilken bonde ej inom Påsk afbördat sin tionde, honom förvägrades Herrans heliga nattvard[225]. En vinning, icke mindre stor

---

223) Påfvens bullor derom, utfärdade äfven för enskilta kloster, för Nydala, för Riseberga och Skokloster, för Predikarbröderna, för Cisterciencer-nunnorna i Sigtuna o. s. v., se *Dipl. Sv.*, N:is 501, 788, 791, 792, 961 m. fl.

224) Kyrkobalkarne i Landskapslagarne hafva bestämda och noggranna föreskrifter deröfver: tionde skulle gifvas ej blott af allt slags säd, såsom korn, råg, hafre och hvete, men äfven af all annan sådd och vext, såsom rofvor, ärter, bönor, humla, lin och hampa; likaså af ladugårdens afvel hvarje tionde, 9 nätter gammal kalf samt gris, så äfven af lamm, kid och gäss, eller der afveln icke var så stor, en viss penning efter hvarderas värde, samt för hvarje föl 2 penningar; tionde skulle äfven gifvas af alla fisklekar och notdrag, som om vintern dragas, likaledes af alla djur och foglar, som fällas eller fångas (Hels.L. serskilt tillägger frambogen af elgar och björnar).

225) "Qui decimam ecclesiæ suæ vel nostram vel etiam ecclesiæ "Upsaliensi, quæ prius decima pauperum appellabatur vulga-

och väsendtlig var för kyrkan äfven den befrielse, som i den fromma åsigt, att kyrkans gods såsom bestämda för stora, heliga ändamål icke borde belastas med verldslig tunga, förunnades henne från den skatt eller de väsendtligaste af de utskylder och bördor, som hvilade på den öfriga jorden. Och då härtill i öfverensstämmelse med åsigterna om helgden af kyrkans egendom äfven det kom, att kyrkans alla tillhörigheter voro en oförytterlig egendom, så att under intet villkor eller icke utan högst trängande nöd något derifrån fick afsöndras eller förytträs[226], måste så mycket mer massan af hennes egendomar tillvexa. På fortgåendet af denna tillvext arbetades äfven från presterskapets sida med stigande ifver, intet tillfälle till förvärf försummades, äfven genom köp, genom fördelaktiga jordabyten, genom lånförsträckningar mot pant af fast egendom[227] riktades hennes gods, och det räknades en Biskop till synnerlig förtjenst, att under hans tid, genom hans omsorg, hans verksamhet och omtänksamhet kyrkans gårdar och hemman ökat sig. Det verldsliga tog mer och mer öfverhanden öfver det andliga. Christna kyrkans första tider äro de vackraste, då kyrkans fäder mer lefde för sin ursprung-

---

"riter, ante sanctum Pascha annis singulis non fecerit, in Pascha "Domini nisi in mortis articulo fuerit communicare minime "præsumatis"; så Erkebiskop Lars I:s i Upsala år 1261 utfärdade bref till presterskapet, *Dipl. Sv.*, N:o 471. "Nu "kan bonde quar mæd tyund sinni sittiæ, tha ma præstær "fore hanom oppehaldæ guzlikæmæ a paschæ dagh"; *Upl.L.*, kirk. B.: VII, §. 7. "Siter mather quar iuer kyndilsmæssu "dagh vm allan tiunda, biskups, præstins, kirkyunnar, ælla "spitals korn -- böte siextan örtogher. Siter han quar til "paska, bathe um tiundan oc sua vm sæctena *(böterna)*, "wæri tha i forbuthi thær til han hauer alt ræt gyort vm "bathe"; *II Vestg.L.*, Kirk. B.: XXXVII. XXXVIII.

226) Se Tredje Bandet, s. 253—54.

227) Som, derest återlösningen ej skedde inom bestämd tid eller efter utstakade villkor, evärdligen tillföll kyrkan.

liga bestämmelse, mer arbetade i sitt andliga kall. Med deras vexande verldsomsorger och rikedomar, deras stigande makt och stora betydelse äfven i statsvärf drogos deras sinnen, deras omhugsan och sträfvanden mer åt det jordiska. Biskoparne blefvo andra herrar lika, såsom dessa väl vetande, att land var grundfästet för all makt.

Då såsom stora jordegare kyrkans fäder med sina jordiska besittningar äfven förenade det inflytande och den makt, de hade af sitt andliga embete, berodde till en väsendtlig del äfven af dem statens lugn och öde. Detta erfor Danmark i högre mått än någotdera af de öfriga Skandinaviska rikena. En själsfrände till Jakob Erlandsson, med samma oroliga anda, samma hierarkiska halsstarrighet och bittra, oförsonliga hat till det regerande konungahuset hade med Johannes Grand, förut *Dom*prost i Roskild, år 1290 uppstigit på den erkebiskopliga stolen i Lund. Den unge Konungen och hans moder Enkedrottning Agnes sågo ogerna valet af denna man till det högvigtiga embetet och satte sig äfven deremot, emedan han var en systerson till Biskop Peter Bang i Roskild och äfven frände af Jakob Erlandsson, dessa trotsiga, oroliga Biskopar, som hade satt sig upp mot Konung Christofer[228], dessutom närskyld med flere af Konung Erik Glippings mördare, sjelf äfven misstänktes att hafva varit med i rådet om detta mord, så mycket mer, som han efter dess begående röjt bevågenhet mot mördarne. Sedan han emellertid med ed renat sig från misstanken, att hafva varit medvetande af mordanläggningen mot Konung Erik eller deri tagit någon del, han äfven inför högaltaret i Roskilds kyrka i öfvervaro af Konungen och hans moder samt en talrik samling af Biskopar, Prelater, Riddare, klerker och lekmän aflagt högtidlig ed på Christi le-

228) Se föreg. Bandet, s. 431 ff.

kamen och evangelium, att aldrig skydda eller antaga sig de fredlösa konungamördarne, aldrig arbeta hän på deras återkallande eller upphäfvandet af deras landförvisning, aldrig företaga något till rikets eller Konungens skada, men efter all förmåga sträfva för vidmakthållandet af Konungens rättigheter, städse visa Konungen tro och lydnad och aldrig derutinnan vika från sin pligt, skedde, att med samtycke af Konungen och efter dennes förord för honom hos den Romerska Stolen han blef stadfästad i den erkebiskopliga värdigheten. Emellertid bar Konungen ännu misstankar till honom, och Erkebiskopen äfven rättfärdigade dessa, i samma mon Konungen höll strängt efter de fredlösa och deras anhängare. Han underhöll hemlig förbindelse med dem, mottog deras sändebud, befordrade deras bref och andras bref till dem; han vägrade att öfver dem afkunna kyrkans bann, såsom dock hans företrädare hade gjort, tog dem äfven i offentligt försvar, förklarade dem icke vara efter landets lagar öfverbevista och derutinnan olagligen mot dem handladt, att dem icke varit öppet lemnadt att fria sig med edgärdsmän; det blef bekant, att redan som Prost i Roskild han i närvaro af en församlad allmoge offentligen yttrat i afseende på Erik Glippings mörd, att ingen borde förundra sig deröfver, emedan sådant händt flera framfarna Danska Konungar, såsom Konung Erik Plogpenning, som blifvit dränkt, och Konung Christofer, som blifvit förgiftad; han äfven beklagade, att Konung Erik Glipping icke blifvit dräpt sexton år förut, emedan han då icke efterlemnat någon afföda, och han lät i flera stora mäns närvaro höra de orden, att det vore honom likgiltigt, hvilken vore Konung, antingen Hertig Valdemar, eller en Jude, en Saracen, en hedning eller djefvulen sjelf, blott icke Konung Erik eller hans broder. Det hat, sig röjde i dessa utlåtanden mot det regerande konungahuset, uppenbarade sig äfven i

hans handlingar; han tillät Grefve Jacob af Halland, en af de svårast medskyldige i mordet på Konung Erik, att befästa sig på Hunehals i Halland på Erkebiskopens mark och grund; han hade underhandlingar med de fredlöse, sände bref så till Konungarne som till andra stormän i Sverige och Norrige att bringa dem i harnesk mot Dana-konungen, motarbetade denne i alla hans förehafvanden och företag, vägrade att bistå Konungen i kriget mot Norrige, hörsammade icke uppbådet till ledung, tillbakahöll sitt folk derifrån och förklarade offentligen, att han ej i något vore Konungen förbunden, honom ingen pligt skyldig [229], och att förskansa sig, trygga sig mot allt våld från Konungens sida, hade han redan år 1292 på ett i Lund hållet möte upplifvat och förnyat det från Jakob Erlandssons tid ryktbara beslutet *Cum ecclesia Daciana*, så *att* vid ringaste våld Konungen beginge eller tillstadde mot kyrkan, all gudstjenst skulle upphöra och kyrkans bann hvila öfver riket [230]. Icke dess mindre, då Erkebiskopens fiendtliga sinne var uppenbart och fiendtligheter befarades från Norriges sida, med hvilket rike man ännu icke hade kommit till någon fred, tog den unga, raska, i allt häftige Konungen sin farfader Konung Christofers föredöme till efterföljd, lät i Lund gripa Erkebiskopen och inkasta honom hårdt fängslad i tornet på Söeborgs slott i nordvestra delen af Seland [231]. Det-

---

229) "Regi se in nullo teneri".

230) Se föreg. Bandet, s. 435—36. De ofvanmälta dragen af Erkebiskopens förhållande grunda sig på Konungens klagoskrifter mot honom vid förhandlingarne häröfver inför Romerska Stolen (se *Actiones adversariæ Erici Regis, Daniæ et Johannis Grand Archiepiscopi*, hos Langebek, *Script. rer. Dan.*, VI). Beskyllningarne mot Erkebiskopen framträda der såsom fullt bestyrkta och gendrifvas eller försvagas icke till någon väsendtlig del af Erkebiskopens eller hans ombuds genmälen deremot.

231) Detta skedde år 1294. Efter en samtida krönika (*Chron.*

samma skedde Erkebiskopens trogne anhängare i råd och dåd, Domprosten Jakob Lang, som offentligen från sjelfva predikstolen hade sagt, att det aldrig komme att stå väl till i riket, så länge någon af Christofers blod vore Konung. Kistorna både i domkyrkans sakristia, der arkivet förvarades, och i erkebiskopsgården öppnades och ransakades, och att i detta stormiga uppträde våldsamheter af verkställarne utaf denna förrättning blifvit begångna, åtskilligt blifvit förstördt, annat skadadt eller roffadt, har mycken sannolikhet[232]. Saken kom inför Ro-

---

Dan. Ævis 936—1317, hos Langebek, l. c., II) blef Erkebiskopen gripen "feria VI ante Dominicam Palmarum", d. v. s. Fredagen före Palmsöndagen (således den 9 April); så upppgifves äfven af Hvitfeld; hvaremot Petrus Ol. (*Chron.*, hos Langebek, l. c., I) uppgifver "feria 2 ante "palmas", således Måndagen den 5 April; på ett annat ställe åter (*Annales*, l. c.) hänförer han denna tilldragelse till år 1293 och säger, att Erkebiskopen blef gripen Mariæ bebådelsedag ("in annuntiatione Dominica"), den 25 Mars. Krönikornas så ofta olika och mellan sig stridiga uppgifter bevisa, att anteckningarne icke skett samtidigt med tilldragelserna, hvadan man i sådana fall endast har att taga händelsernas sammanhang och följd till rättesnöre.

232) Af Erkebiskopen och hans anhängare klagas, att kistorna med väld blifvit uppbrutna, Lunds kyrkas privilegier, påfliga och kongliga bref samt penningförskrifningar sönderrifna och uppbrända, derjemte roffadt allt, som fanns af guld, silfver, klenodier och penningar; i Konungens försvarskrifter åter heter det, att kistorna frivilligt blifvit öppnade, der liggande bref förevista och genomsedda, och om något deraf blifvit förstördt eller något plundradt af kyrkans dyrbarheter, har detta skett utan Konungens befallning och honom omedvetande, emedan intet deraf fallit i hans händer eller kommit honom till nytta. Det vissa är, att Konungen kort efter Erkebiskopens fängslande stadfästade alla Lundensiska kyrkans privilegier, tog dess domkapitel jemte erkestiftets samtliga presterskap med allt deras gods och alla deras underhafvande under sitt konungsliga hägn, förböd sträugeligen all kränkning af kyrkans fri- och rättigheter eller hvilken annan våldförelse mot de Erkebiskopen och Lunds nu herdelösa kyrka tillhöriga gods ("Notum facimus universis, quod *nos*

merska Stolen. Både Konungen och Erkebiskopen sände till Rom sina ombud att föra deras talan inför Christenhetens högsta domstol. Då satt på det apostoliska sätet den hierarkiskt stormodige Bonifacius VIII. Konungen dömdes att ersätta Erkebiskopen för det honom öfvergångna våld samt annan honom tillfogad skada och förlust med nio och fyratio tusen marker rent silfver efter Lundensisk vigt [233]; dädanefter, såsom det tillborde katholska Furstar, städse visa Erkebiskopen och hans efterträdare på den erkebiskopliga stolen tillbörlig aktning och vördnad samt obrottsligen uppehålla Lunds

---

"viros venerabiles dominos decanos, yconomos et capitulum Lun-
"densis ecclesiæ nec non et omnes et singulos clericos ejusdem
"dyocesis una cum omnibus bonis suis et familia eisdem at-
"tinente sub nostra pace et protectione suscipientes specialiter
"defendendos, prohibemus districte sub obtentu gratiæ nostræ,
"ne quis cujuscunque conditionis ipsos aut ipsorum aliquem
"aut quemcunque de ipsorum familia super bonis episcopa-
"libus aut suis ecclesiasticis vel mundanis contra jura, leges
"et libertates sibi concessas in bonis aut persona impedire
"præsumat seu aliquatenus molestare, sicut ultionem regiam
"volnerit evitare. Nolumus enim sanctam matrem ecclesiam
"aut clerum predictæ dyocesis, quamquam pastorem non ha-
"beat, in bonis suis, juribus aut libertatibns injuriosis ali-
"quorum tyrannorum morsibus supprimi vel gravari. Cum
"ex commisso nobis officio tenemur specialiter paci suæ et
"quieti sollicite providere"; *Dipl. Sv.*, N:o 1115). Och år 1297 utfärdade Konungen ett strängt förbud så för sina embetsmän och fogdar som borgare och lekmän i allmänhet, att kalla någon andlig man för verldslig rätt, eller gripa och fängsla en sådan utan för uppenbara missgerningar, och äfven i sådant fall genast utlemna honom på Biskopens eller dess embetsmans första begäran, att af Biskopen afstraffas efter förtjenst (Urkunden intagen bland *Acta processus inter R. Ericum et Ducem Slesv. de ducatu Slesv.*, hos Langebek, l. c., VII).

233) Erkebiskopen hade fordrat 100,000 marker silfver för det lidande och det hån, honom tillskyndats genom hans fängsel och den skada hans helsa deraf tagit; dessutom 10,000 m. för 2 års förlorade inkomster af stiftet samt ännu andra summor för andra förluster och omkostnader.

kyrkas fri- och rättigheter, så att Erkebiskopen med trygghet kunde vistas i riket och intaga sin stol; riket emellertid, till dess full upprättelse vore Erkebiskopen skedd, vara underkastadt kyrkans bann efter det på kyrkomötet i Veile vidtagna, af Alexander IV bekräftade, sedermera förnyade, och åter af den nuvarande Påfven till full gällande kraft stadfästade beslut; Erkebiskopen och hans anhängare ega full rätt och frihet, att utföra ur riket alla sina egodelar så i guld och silfver som annat[234]; för öfrigt alla de, som lagt hand vid Erkebiskopens och Domprosten Jakobs fängslande, hulpit och rådt dertill och dem hållit i fängelse, allmänneligen vara bannlysta, till dess de försonat sig med kyrkan och erhållit aflösning af Romerska Stolen[235]. Det föll Konungen hårdt och tungt, att så köpa försoningen med en trotsig och upprorisk undersåte. Han ville och han förmådde ej betala den honom ådömda ersättningen. Emellertid kom en påflig Legat till Danmark, att vaka öfver verkställigheten af den påfliga domen samt tillvägabringa förlikning och fred mellan Konungen och Erkebiskopen. Bannlysningsbeslutet *Cum ecclesia Daciana* sattes i verket, och kyrkans bannstråle ljungade öfver riket. Konungen gaf efter, så långt honom möjligt var; han förklarade sig villig, att gifva Erkebiskopen den upprättelse och ersättning, Legaten och kyrkans församlade fäder funno för godt att pålägga, och

---

234) I Norrige var utfärdadt förbud deremot, att sälja silfvermynt eller annat silfver till rikets presterskap, och likaså att ur riket utföra det silfver eller de penningar, som der insamlades till hjelp för det heliga landet; Påfven Martin IV hade år 1282 förmanat Norska Konungen att upphäfva detta sitt förbud, men då detsamma icke dessmindre fortbestod, förnyades förmaningen år 1286 af Honorius IV. *Dipl. Norv.*, N:is 72—73, 76—77.

235) *Actiones advers. Erici R. et Johannis Grand Archiep.*, hvar innehållet af påfliga domen är upptaget.

till säkerhet derför erböd att gifva Erkebiskopen invisning på alla sina lösören och alla sina inkomster, ja äfven sätta honom i besittning af dem, endast förbehållande sig deraf så mycket, som behöfligt vore till hans och rikets nödtorft; han äfven ville till afsalu upplåta vissa jordar, och om dessa icke befunnos tillräckliga, att då anvisa ännu andra, så vida deras egenskap i hänseende till Konungens ed, att ej afhända rikets gods, icke lade hinder i vägen derför[236]. Men ännu förmådde detta icke tillfredsställa de hierarkiska anspråken. Romerska Legaten tilldömde Erkebiskopen alla kongliga stä-

---

236) "Significavit Rex, quod Archiepiscopus recuperaverat ma-"jorem partem bonorum suorum, ad quorum restitutionem "vel æstimationem Rex dicto Archiepiscopo fuerat condem-"natus, et hoc obtulit se probaturum. Et pro residuo sum-"marum pecuniarum assignavit eidem Archiepiscopo et Ec-"clesiæ Lundensi pro solutione et satisfactione idonea om-"nia bona sua mobilia, et redditus, ubicunque essent, et cu-"jscunque qualitatis, et quocunque censeantur nomine, et "eos sibi cessit in præsenti tam diu habendos et tenendos, "donec de dictis pecuniarum summis esset sibi plenarie sa-"tisfactum, retenta tamen eidem Regi provisione decenti. Item "assignavit certas terras vendendas et distrahendas, et si non "sufficerent, obtulit se paratum dare et assignare tot alia loca "et terras, donec prædicto Archiepiscopo esset plenarie satis-"factum. Si dicti redditus insuffficientes existerent ad prædicta, "protestatus fuit Rex, quod assignationem dictorum locorum "faciebat, et facere intendebat, si ipsorum qualitas vel jura-"mèntum, quod de bonis regni non alienandis præstiterat, "non obstabat". Konungen gick ända derhän, till vinnande af fred och försoning med kyrkan, att han sade sig vilja till fots tillika med sina bröder vid Erkebiskopens inridande i Lund leda vid tygeln hans häst från sigtet af staden ända till biskopsgården, och detta i närvaro af påfliga Legaten, Biskoparne, Prelaterna samt rikets store, och bedja om miskund ("Item etiam in tractatu pacis obtulit Rex, quod paratus erat "ipse pedes cum fratribus suis dictum Archiepiscopum equi-"tantem trahere (vel traducere) per habenas ab intuitu Lun-"densis Civitatis usque ad Aulam Archiepiscopalem, præsen-"tibus Nuntio, Episcopis, Prælatis et Baronibus regni sui, et "Misericordiam postulare"). *Dersammast.*

der, slott, gods och inkomster i erkestiftet Skåne samt derjemte den Konungen tillhörande fjerdedelen af Bornholm, af hvilken ö tre fjerdedelar redan förut tillhörde Erkebiskopen; han vidare slungade kyrkans bann öfver Konungen med sådan stränghet, att hvarken man eller qvinna, vän eller granne, tjenare eller frände måtte fördrista sig att med honom samtala, med honom äta eller dricka, af honom köpa eller till honom sälja något, för honom koka eller mala, gifva honom vatten eller eld, eller med honom pläga någon gemenskap, och hvilken efter förloppet af tio dagar ej afhölle sig derifrån, skulle vara underkastad samma kyrkans bann[237]. Konungen såg ej annan utväg, för att komma ur den för honom och riket så betungande och tryckande ställningen till kyrkan, än att fly till Romerska Stolens barmhertighet och nåd[238].

---

237) "Ut (Episcopi) moneant universos et singulos, tam matres "quam foeminas, amicos et vicinos, domesticos et propinquos "Regis sub poena excommunicationis, districte præcipientes "eisdem, ne cum Rege in cibo, potu, loquela, emendo vel "vendendo, coquendo vel molendo, ignem vel aquam dando "participare præsumant etc."; *Dersammast.* "Man kan ei "vel", yttrar Suhm *(Hist. af Danmark, XI)*, "undholde "sig fra at önske sine Tider til Lykke med, at de nu ere "befriede fra en fremmed Bispes og hans Sendebuds Over- "mod, og at Kongernes og Folkenes Majestæt ei mere skiæn- "des af dem".

238) Konungens bref i detta hänseende till Romerska Biskopen, Christenhetens helige Fader, är karakteriserande för hela denna strid med den Lundensiska Erkebiskopen. "Änskönt en from "fader", så skrifver Konungen, "stundom klagar öfver sin "hårdnackade son, så skulle han dock förneka den faderliga "kärleken, om han icke mottoge sonen, när denne vänder "åter. Sannerligen, Heligaste Fader! måtte Eders vördade "Helighet fästa uppmärksamhet derpå, huru mycken bedröf- "velse och sorg och hjertats grämelse städse omgifvit mig "från min späda ålder, hvari jag var vid min faders död, när "han, rikets Konung, förrådiskt blef afdagatagen af sina egna, "och huru många och stora vedermödor Erkebiskop Johannes "af Lund sedan samkat öfver mig genom sin djefvulska ond-

Den ödmjuka undergifvenhet hvarmed detta skedde, och det vemod som genomandades Konungens skrifvelse, stämde den stolte Bonifacii sinne till mildhet. Påfvens dom mildrades derhän, att Konungen skulle återställa till Lunds kyrka alla dess privilegier, friheter och egodelar, och hvad deraf vore

---

"ska, då han allmänt både var utmärkt som skyldig i mor-
"det på min fader och derjemte både är och alltid varit min
"faders mördares gynnare och målsman och oaflåtligen ar-
"betat på att tillfoga mig och riket allt möjligt ondt. Ty ej
"nöjd med min faders blod, har han äfven traktat efter mitt
"lif, efter mina bröders och mina förnämsta mäns, som voro
"mig tillgifna, desslikes åter på nytt uppenbarligen sam-
"manrotat sig med min faders mördare och andra mina och
"rikets uppenbara hufvudfiender, och tvertemot sin besvurna
"trohetsed intagit och intager dem på slott och gårdar, som
"han af mig har i riket. Och nu, Heligaste Fader, stå mig
"ej mindre, fastmer långt större sorger och bedröfvelser alle-
"städes för, om det är mig tillåtet säga det, genom Eder hårda
"dom och kyrkans bann öfver mig och riket, och af faran
"derför folket blir benäget till affall, då fruktan förstorar
"brottet och lägger missgerningen till förseelsen. Och ehuru
"af vördnad för Eders Helighet och det Apostoliska Sätet jag
"rundligen velat tillgifva honom förbemälta och andra förolämp-
"ningar, hvarför hans verldsliga egendomar blifvit indragna,
"och efter Eder Legats och Biskoparnes i riket vilja sätta
"honom i trygghet och säkerhet för hans fasta gods samt
"gifva honom full ersättning för det öfriga, så mycket jag
"kunde uthärda och förmådde åstadkomma med mina under-
"såters hjelp, har jag dock aldrig kunnat komma till fred
"och förlikning med honom. Eders Helighets barmhertighet
"anropar jag derföre ödmjukligen af all min själs förmåga,
"att Eders Helighets faderliga fromhet värdigas miskundligen
"mottaga mig, att icke riket måtte ödeläggas och hela folket
"förgås: ty de äro får, hvad hafva de gjort? Låt Petri svärd,
"jag bönfaller derom, stickas i skidan, och måtte Christi Ståthållare
"eller sannare Christus sjelf läka sin tjenares öra, att han måtte
"åter få njuta kyrkans sakrament och fridligen höra Guds ord.
"Hvad Eders vördade Helighet vill lägga på mina skuldror, ehuru
"hårdt det må vara, men som jag förmår bära, skall jag icke
"undandraga mig. Hvad vill jag mer säga? Tala, Herre!
"och din tjenare skall hörsamma. Den grundgode Guden
"bevare länge och väl Eders Helighet". Hos Langebek, l. c.

förspildt, detsamma ersätta efter rigtig värdering, tillika återgifva kyrkan allt det orörliga gods, som vore henne afhändt, samt dessutom erlägga tiotusen marker rent silfver efter Lundensisk vigt. Denna dom underkastade sig Konungen, återgaf till Lunds kyrka allt, hvad i fast som löst under den långa striden kunde hafva blifvit henne frånröfvadt, ersatte det förlorade och till gäldande af de honom ådömda tiotusen marker silfver pantsatte och öfverlät till Lundensiska Erkebiskopen allt sitt gods i Öthelstad på Fyen med skogar, ängar, fiskerier jemte annan rättighet, likaså den Konungen tillhörande delen af Bornholm, nemligen det så kallade Rodnehärad, samt hvad Konungen för öfrigt på denna ö egde, dessutom Herrestads härad i Skåne med full konungslig rätt, endast med undantag af köpstaden Ystad och de i bemälte härad varande, så kallade Konungens män, hvilka dock i afseende på de förbrytelser, som begingos i häradet, skulle svara för Erkebiskopen efter Skånsk lag och laga sedvänja. Konungen äfven ännu ytterligare förnyade och bekräftade Lundensiska kyrkans alla fri- och rättigheter samt förband sig att hålla dem okränkta. Sedan på detta sätt allt var fullgjordt efter åläggande af den påfliga domen, upphäfdes år 1303 det bann, som fyra till fem år hvilat öfver Konungen och landet. Men till besittning af sin erkebiskopliga stol i Lund kom Johannes Grand icke mer. Han hade redan derförut[239] af Påfven blifvit förflyttad till Riga, sedermera derifrån till Bremen, troligen emedan Romerska Stolen icke kunnat undgå att inse det klandervärda i Erkebiskopens förhållande och tilläfventyrs af hans återinsättande i det erkebiskopliga embetet i Lund befarade nya uppträden och nya oroligheter inom Danska kyrkan. Konungen kom således efter stora

239) 1302

uppoffringar och stora vedervärdigheter åter till fred med den erkebiskopliga stolen, dock icke länge, ty de sista åren af sin regering hade han ännu en kamp att bestå med den mäktiga Lundensiska Erkebiskopen. Men icke blott med den erkebiskopliga kyrkan, han hade strider äfven med de Schlesvigska Hertigarne, Konung Abels ättlingar; med upproriska rikets store, som uppviglade mot honom bönderna på Jutland, så att de vägrade att gifva Konungen skatt och visa honom lydnad; med de fredlösa konungamördarne, som öfvade ständiga fiendtligheter och stämplade mot riket i allt, hvad de förmådde; med Norrige, som skyddade dem och understödde alla deras företag och förehafvanden; samtidigt dermed äfven strider och förhandlingar med de Vendiska furstarne och städerna; hade under allt detta tillika att värja sig mot *sin trolösa*, förrädiska broder och derjemte att med *härsmakt* bistå sin svåger Konung Birger i Sverige mot dess upproriska bröder. Hans hela trettiotreåriga regering bildar en fortgående kedja af kamp och strid. Krönikorna gifva honom tillnamnet Menved[240] och skildra honom som en sträng herre, den der skonslöst och hårdt straffade sina och rikets fiender, styrde med kraft sitt rike, och såsom af naturen sjelf rättrådig, äfven sörjde för ordning, lag och rätt, så vidt de oroliga tiderna det tillstadde[241]. Herrarne af Mecklenburg mottogo af

240) Såsom det synes, har han redan af sin samtid varit så kallad, efter Hvitfelds uppgift deraf, att han alltid brukade den ed: "Nei saa mend". "Ja saa mend", när han ville bedyra något. I Lunds *Liber Daticus* (hos Langebek, l. c., IV) skrifves det honom gifna tillnamnet "Mennewet," hvaraf, såsom skrifvet af en samtida, Langebek sluter, att han burit detta tillnamn redan under sin lefnad och att det varit honom gifvet i ärofull mening såsom betecknande mannavett och dermed häntydande på hans förstånd.

241) "Ericus Mænwet, Princeps magnificus et pacificus, licet "vir rigidus fuerit, et inimicis suis et regni gravis et durus

honom sitt land som län, Rostock måste hylla honom, och sjelfva Lübeck, som kort förut fört lyckliga krig mot Danmark och ensamt motstått Danska sjömakten, ställde sig år 1307 för en tid af tio år under Danska Konungens skydd med förbindelse, att under denna tid årligen betala sjuhundrafemtio marker silfver, samt icke heller vara deremot, om Tyska riket ville till honom afträda öfverherrskapet öfver staden[242]. Han synes hafva umgåtts med stora planer, utbredde sig för vida, utsträckte sina förehafvanden och företag längre, än hans krafter tilläto, deraf han äfven nödsakades att pålägga hårda skatter och pantsätta landskap och goods, hvaraf följderna måste blifva kännbara, sådana de äfven uppenbarade sig under hans efterträdares, hans broder Christofers olycksdigra regering.

Äfven i Norrige utbröt en storm mellan verldsliga makten och den hierarkiska. Sedan den stora striden mellan Konung Sverre och hans Biskopar[243] hade under Håkan den Gamles nära femtio-åriga regering väl icke full öfverensstämmelse herrskat mellan Konungen och Biskoparne, dessa fastmer då och då gifvit tecken af sina anspråk och visat, att de ännu behöllo i lefvande minne de af Konung

---

"extiterit, tamen utilitati communi prudenter prospiciens, re-"gnum strenuissime gubernavit, et in pace bona quievit, in "superna felicitate locandus"; Petri Ol. *Chron.* (hos Langebek, l. c. I.). "Castus et justus et pacis amator malos "punivit et bonos dilexit; quamvis multos graves æmulos ha-"beret, et multas insidias sibi frequenter fecerunt, tamen in "omnibus protexit eum Deus"; *Inc. Auct. Chron.* (hos Langebek, l. c., VI). Äfven *Liber Dat. Lund. vet.* (Dersammast., III) kallar honom "magnus Rector", och Hvitfeld yttrar om honom, att han var en af de bästa Konungar, Danmarks rike på lång tid haft, och att ehuru hårdeligen han understundom straffade landets store och allmogen, han dock varit dertill högligen föranledd.

242) Lappenberg, l. c.

243) Se föreg. Bandet, s. 173 ff.

Magnus Erlingsson kyrkan tillerkända rättigheter, men utan att de emellertid vågat något motstånd mot den kraftfulle Konungen. Då åter efter Håkans död dennes son, den fridsamme Magnus Lagabäter uppsteg på konungathronen och kort derefter kaniken i Nidaros Johannes Röde, en strängt hierarkiskt sinnad man, på den erkebiskopliga stolen, uppref denne åter de gamla tvisterna om kyrkans rätt, påyrkade den heliga kyrkans fulla återinsättande i de henne högtidligen en gång medgifna och tillsvurna rättigheter och såsom de förnämsta af dessa framhöll, huru Magnus Erlingsson för evärdliga tider öfvergifvit Norriges rike till den helige Olof och att till tecken deraf efter hans och alla följande Konungars död deras kronor skulle nedläggas på S:t Olofs altare i Throndhem, desslikes i afseende på arffölden till riket och konungaval stadgat, att Biskoparne dervid tillkomme den afgörande rösten [244]. Till någon länshöghet öfver riket, mottagelse af kronan och inflytelse på konungavalet hade Biskoparne dock intill denna tid aldrig kommit [245], och nu mindre än någonsin var utsigt dertill för hand, sedan Sverres efterkommande befästat sig på thronen, folket slutit sig till hans ätt och med kärlek hyllade och omfattade densamma, de förra tidernas oroligheter och stridiga konungaval således voro förbi, lugn och ordning herrskade, och konungamakten kommit till förr osedd fasthet och styrka. Erkebiskopen emellertid framhöll dessa kyrkans anspråk såsom skräckbild för den i allt så eftergifvande, fromme, fridälskande Konungen, hvilken åter på sin sida arbetade derhän, såsom högligen maktpåliggande för riket till förekommande af fram-

244) *Dersammast.*, s. 159 ff.

245) "Electionem, subjectionem et oblationem coronæ, de quibus "vix vel nunquam posset probari ecclesiam Nidrosiensem pos-"sessionem habuisse"; Finni Johan. *Hist. eccles. Isl., I.*

tida oroligheter, att få den ärftliga thronföljden ordnad på en fast och säker fot. Detta visste Erkebiskopen och begagnade sig deraf, att mot kyrkans afträdande af förenämnda, för henne nu mer ogagneliga rättigheter vinna andra för kyrkan väsendtligare, mer båtande friheter: "Ingen Biskop, "Abbot eller klerk skulle vara pligtig, att med Kon- "nungen gå i fält eller deltaga i någon krigsgärd, "derest icke faran vore så öfverhängande och stor, "att Biskoparne och de visaste män af presterskapet "af egen, fri vilja tillåto det ske; etthundrade dess- "utom af erkebiskopliga kyrkans och fyratio utaf "hvarje af de öfriga biskopliga kyrkornas män vara "fritagna från alla krigsfärder, från alla uppbåd[246], "från allt biträde vid långskeppens uppdragande på "land och synnerligen från den skatt, som kallades "ledung, och af dessa från ledungsskatt och krigs- "färder frikallade män de, som hörde till Biskopar- "nes hof, de så kallade skutilsvennerna, ega lika fri- "het för tvenne och hvar af de öfriga för en af sina "tjenare; likaledes hvarje kyrkoherde i stad som på "landsbygden jemte tvenne personer af hans husfolk "vara fria från ledungsskatten och en af dessa äfven "från krigståg; från ledungsskatten och från skeppens "uppdragande äfven vara fritagna de arbetare i sten "och trä jemte andra dagsverkare, som Erkebiskopen "höll i sin egen gård och gaf mat. Konungen från- "sade för sig all rätt att döma och för sina fogdar "och länsmän all befogenhet att blanda sig i saker, "som i någon måtto rörde kyrkan eller med kyrkans "lag hade någon gemenskap, således alla uppkom- "mande stridigheter mellan prester, alla klagomål af "lekmän mot andliga, alla äktenskapssaker och frågor "om rättmätig börd, alla tvister rörande patronaträt- "tigheter, tionden, testamenten, löften och vittnesbörd, "synnerligen i afseende på gåfvor till kyrkan och

246) "Vocationes".

"andliga stiftelser, jemte allt hvad i öfrigt rörde kyr-
"kans egendomar, desslikes kyrkorån, mened, ocker,
"simoni, kätteri, skörlefnad, blodskam och allt sådant
"som med full rätt tillhörde presterskapet att beifra,
"lyda under kyrkans domsrätt, så att alla dessa mål
"uteslutande skulle tillhöra de andliga domstolarne,
"och eho som ej ville möta, när han vore stämd
"inför Biskopen och kapitlet, skulle vara underkastad
"samma böter, som verldsliga rätten i slika fall stad-
"gade. Upphäfven för alltid skulle den lagstadga
"vara, som bjuder, att den skall Biskop vara och
"biskopsstolen intaga, som Konungen vill, och som
"rätteligen dertill vald är[247]; ingen verldslig makt
"eller myndighet, vare sig huru hög som helst, ega rätt
"att blanda sig i valet af rikets Erkebiskop eller Bi-
"skopar, men detsamma vara kapitlet uteslutande
"förbehållet, endast att före invigningen i embetet
"det skedda valet skulle för Konungen anmälas och
"den valde personligen föreställas honom; hvarje
"Biskop dessutom ega full rättighet, att inom sitt
"stift tillsätta alla prestgäll, äfven vid de af Konun-
"gen sjelf och af verldsliga herrar stiftade kyrkor
"och kapell, utan all röst dervid eller något gen-
"mäle deremot af några lekmän; Konungen åter vara
"ovedersägligen bunden vid landets en gång antagna
"och nedskrifna lagar med der fastställda penning-
"böter, och derutinnan icke kunna företaga någon
"ändring eller något lagstifta till skada och förfång
"för kyrkan och dess rätt; Biskoparnes och klerker-
"nas gods och folk vara undantagna från de förbud,
"Konungen eller hans fogdar och länsmän månde
"utfärda rörande köp, salu och utförsel, så att dessa
"förbud icke skulle vidkomma kyrkan eller sträcka
"sig till det, hvad henne tillhörde; Erkebiskopen för

---

247) "Sa skal Biskup vera ad Stole er Kongur vill og riett kosen "er til"; *Heidsivia* lagen, hos Paus, ***Samling af gamle Norske Love, II.***

"öfrigt ega rätt att slå mynt, stora som små, af lika "halt och värde med Konungens:" sådana de kyrkan förbehållna rättigheter, som jemte ännu andra af mindre väsendtlighet af Konungen dels beviljades, dels å nyo stadfästades[248]. Tiondestadgan, gifven i samma Konungs tid, bestämmer, att vid uthyrande eller bortförpaktande af åkrar, skogar, hus, qvarnar, bryggredskap, bagarstugor, bakugnar, saltpannor, fiskredskap af garn tionde skulle gifvas af hyres- eller arrendesumman, och dessutom af hyresmannen eller förpaktaren tiondedelen af afkastningen eller vinsten af dessa lägenheter, sedan kostnaderna voro afdragna; likaså vid skepps bortfraktande tionde gifvas af två tredjedelar af frakten[249]; vid bortlegandet af kor åter fem penningar för hvarje, och lika för så många getter och får, som motsvarade en ko; tionde tillika gifvas af tillverkad ost, af ullen utaf de får, som betade på öar och allmänningar, af all boskapens afföda, af stora som små kreatur; desslikes jemte den sedvanliga tiondeafgiften af allt slags säd, korn, råg, hvete, hampa, lin, rofvor, ärter, sådan äfven gifvas af allt slags jagt, allt slags fiskafänge, äfven af skälar, hvalar och andra sjödjur, likaledes af tran, äfvenså af qvarnstenar, som brötos ur klipporna, så äfven af arbets- och handtverkslöner, öfverhufvud af all menniskornas vinning och all förökelse af deras gods, af jern och tjära åter blott tjugondedelen[250]: en tiondebevillning, troligen den oerhördaste något land i Christenheten har att framte. Kort efter stadfästelsen[251] af dessa stora,

---

248) Urkunderna hos Thorkelin, *Diplom. Arna-Magn.*, II.

249) Den ena tredjedelen nemligen beräknades att åtgå i omkostnaderna för skeppsutrustningen.

250) *Erkebiskop Jons Christen-Ret*, cap. XXII, hos Paus, l. c., II. Jfr Torfæi *Hist. Norv.*, P. IV, Lib. 6, cap. 11.

251) Första förlikningen mellan Konungen och Erkebiskopen efter de från kyrkans sida väckta anspråken skedde år 1273, men de då gjorda ömsesidiga medgifvanden stadfästades först ge-

kyrkan tillerkända fri- och rättigheter[252] dog Magnus Lagabäter[253] och uppsteg på thronen hans då tolf-årige son Erik. Den unga Konungens förmyndare läto utgå författningar, som af de andliga ansågos stridande mot kyrkans rättigheter eller mot det i Konung Magni tid mellan riket och kyrkan upprättade fördraget. Det var förgäfves, Erkebiskopen gjorde föreställningar deremot. Han åter höll ett möte med rikets samtliga Biskopar, äfvende Isländska dervid närvarande, då jemte en mångfald af stadgar, som lade de verldsliga under ett tryckande andligt ok, äfven det fastställdes, att enhvar skulle af sitt fädernearf ega att till den heliga kyrkan bortgifva allt eller så mycket, han behagade, och alla de hotades med kyrkans bann, som i någon måtto förgrepo sig mot kyrkans rättigheter eller genom någon åtgärd, någon författning trädde dessa för nära. *Detta* steg af kyrkans herdar upptogs af Konungen och hans förmyndare med stort missnöje. Tvedrägtsfacklan var utkastad mellan den andliga och verldsliga makten. Det kom derhän, att Erkebiskopen lyste kyrkans bann öfver tvenne af Konungens råd eller förmyndare. Då utbröt striden i full låga. Erkebiskopen jemte Biskoparne Andreas af Opslo och Thorfin af Hammar drogo bort ur landet, man vet med visshet icke, om manade dertill af sig sjelfva för att taga sin tillflykt till Romerska Stolen, eller, såsom det säges i de Isländska

---

nom det på ett möte i Tunsberg år 1277 upprättade slutfördraget.

252) Hvaremot Erkebiskopen samfält med de öfriga Biskoparne afstått från anspråken på S:t Olofs länshöghet öfver riket och öfverlåtelsen till honom af konungakronan efter dess innehafvares död, samt tillika för sig och sina efterträdare frånsagt sig all rätt till konungavalet, med förbehåll dock af första rösten dervid vid inträffandet af ett sådant tillfälle, att dåvarande konungaätten utdoge och ingen rättmätig arfvinge till riket funnes.

253) År 1280.

Kyrkan fogade sig. Konungamakten hade i Norrige vunnit den fasthet, att en Konung med den kraft som Erik Magnusson, mindre fromt andäktig[260], men rättvis, kunde nedböja de högtsträfvande, allt omkring sig gripande hierarkerna och återförvisa dem inom tillbörliga skrankor. Norriges store voro alla Konungens handgångne män och honom tillgifna; inga allmänna riksdagar bragte dem och prelaterna närmare tillsamman; bönderna åter hade af lagen skydd för sina personer och sin egendom, och såsom de för sina rättsförhållanden funno ett stöd i konungamakten, stödde de denna tillbaka. En Norriges Konung, som visste att taga sin konungahöghet i akt, hade således mindre att frukta af kyrkans makt. Derföre utgången af kampen mellan thronen och altaret så olika i Danmark och i Norrige. Emellertid bär Erik Magnusson i krönikorna namn af Erik Presthataren.

Strider som dessa i Danmark, Norrige och på Island mellan andliga makten och den verldsliga äro till denna tid för våra häfder okända. Erkebiskopen i Upsala var den Lundensiska vida underlägsen i makt, hade icke som denne slott och borgar, icke lika talrika underhafvande och länsmän, icke lika vidsträckta besittningar och icke samma höghetsrättigheter; länsväsendet dessutom hade redan sedan Valdemarernas tid slagit rot i Danmark och närmat kyrkans hierarker och rikets verldsliga store till hvarandra i gemensamt sträfvande att kringskansa sig med lika rättigheter och bana sig väg till lika makt med hierarkerna och länsherrarne i det närgränsande Tyska riket. Egna åter för Norrige voro de rättigheter och anspråk, som under

---

hvaröfver räkenskap skulle afläggas för Biskopen eller i hans frånvaro för kapitlet; Finn. Joh., l. c.

260) Men derföre ingen fiende till kyrkan; han gaf deraf flera bevis.

thronhvälfningarne och striderna mellan de om konungadömet kämpande ättlingarne af konungahuset detta rikets Biskopar med slugt begagnande af tidsskicket visste tillvälla sin kyrka. Yngre än i förenämnda båda riken var Christendomen i Sverige, och kyrkan härstädes ännu i sin första tillvext, då hon i Danmark och Norrige redan kommit till makt och grep djupt in i det politiska statslifvet, i dess hvälfningar och rörelser. Vi finna icke, att Sveriges Biskopar tagit någon del annan än medlande och försonande i striderna mellan Sverkerska och Erikska husen; äfven vid brytningen mellan Valdemar och Magnus rådde de till fred och endrägt, och spår till någon delaktighet från deras sida i de fortgående oroligheterna röja sig icke. De försummade icke att bevaka kyrkans fördelar och tillvinna henne rättigheter, men suto för öfrigt fridsamma på sina biskopliga stolar och öfvade en fredlig verksamhet genom goda, välgörande stiftelser, genom befordrande af god ordning inom kyrkan och vaksamt handhafvande, af hvad i andan af deras tid till deras kall och embete hörde. Konungarne tillbaka läto kyrkan rätt vederfaras i allt, hvad henne med rätta tillkom, befordrade hennes bästa så, som sed var i Christenheten och tidens tro och åsigter krafde, men togo på andra sidan sin konungamakt i akt såsom högsta skipare af lag och rätt, högsta vårdare och upprätthållare af friden och ordningen i landet[261]. Menigheterna läto icke

---

261) Så kunde man äfven i mål, som hörde till den andliga domstolen, från Biskopens dom vädja till Konungen: "Sigher "mather sik ey rætlika fældan væra fore Biskups sak, hafui "dagh til första lanzthings; vil han kalla sik vndir högre do"mara, hafui thær til mannatha dagh"; *II. Vestg.L.*, Kirk. B., LXX. Allæ stadhi *(allestädes)* thær Biskupær will "æi bondæ ræt giöræ, thær a *(eger)* bonde före sin Kununk "komæ"; *Upl.L.*, Kirk. B., XX. Likaså de öfriga Landskapslagarne. Så veta vi ock, att vid en uppkommen tvist

tidböckerna och äfven i Påfvens bref[254], de af Konungen blifvit drifna i landsflykt[255]. Såsom landsflyktige dogo äfven Erkebiskopen och Biskop Thorfin, den förre i Skara i Vestergötland den 21 December år 1282, den sednare i Flandern år 1285. Endast Biskop Andreas kom åter till Norrige, medförande skrifvelser från den Romerska Stolen[256]. Men äfven dessa förmådde icke stämma Konungen och hans rådgifvare till någon eftergifvenhet. I fem år stod den erkebiskopliga stolen ledig, kyrkan fann sig vanmäktig mot den kraftfulle Konungen, och så afgörande var konungamaktens öfvervigt, dess seger så fullständig, att då omsider Jörund, förut Biskop i Hammar, kom till värdigheten af rikets Erkebiskop, han, Erkebiskop Johannis efterträdare, på Frostetinget år 1297 svor Konungen huldhets- och länsed, underkastade sig länspligten, blef Konungens man, blef hans Jarl[257], en i Norrige ditintills oerhörd händelse. Den gamla Christendomsbalken återställdes till full kraft, sådan densamma var före det mellan Magnus Lagabäter och Erkebiskop Johannes i Tunsberg upprättade fördraget, hvarigenom detsamma till väsendtligaste delen upphäfdes i allt, som var stridande mot förra ordningar och stadgar, tiondeafgiften inskränktes inom förutvarande gränser, så presterna som Biskoparnes män underkastades skyldigheten att svara till ledungen och skeppsutrustningen lika med andra män, hvarjemte ännu andra kyrkliga stadgar vidtogos till häfvande af

---

254) Hos Torfæus, l. c. Der säges äfven, att Konungen låtit kasta i fängelse Biskoparnes och Prostarnes vikarier.

255) "Jon Erkibiskup gjörr utlægr (*al. cod.:* vard landflotti ur "Noregi fyrir konungsvaldi) ok for ur landi, ok Andres Bi"scup af Oslo ok Thorfinnr Biscup af Hamri". *Islenzkir Annalar.*

256) *Dersammast.*

257) "Jörundr Erkibiscup gjördist jarl Eiriks Konungs ok sor hö"num eida". *Dersammast.*

mångahanda missbruk[258]. Ännu ett ämne för striden var de rättigheter, som patronatsinnehafvarne på Island tillegnat sig. Dessa påstodo, att deras förfäder hade förbehållit sig och sina efterkommande förvaltningen öfver de gods, som de gifvit till de af dem stiftade kyrkor, så att, sedan de sörjt för kyrkans, gudstjenstens och de andliga personernas underhåll samt för almosor till de fattiga, dem sjelfva tillkomme öfverskottet, af hvad godsen afkastade. Isländska Biskoparne åter yrkade på kyrkornas och kyrkogodsens fullkomliga afträdande till stiftets herdar och öfverlåtelse till dem af förvaltningen deröfver, emedan efter kyrkolagen intet kyrkans gods utan fara för själarne kunde förblifva i verldsliga händer. I Konung Magni Lagabäters tid afdömdes denna tvist af Erkebiskop Johannes till kyrkans förmån; men år 1283, sedan Erik i konungadömet *efterträdt* sin fader, kom till Island ett kong*ligt* påbud, strängeligen anbefallande presterskapet, att till de verldsliga patronatsinnehafvarne återställa de, på grund af gammal besittning och full, gällande arfsrätt dem tillkommande gods, som orättmätigt blifvit dem frånryckta. Derpå följde långa underhandlingar och strider, till dess ändtligen sådan förening träffades, att endast de kyrkor, hvar patronaträttens innehafvare var i besittning af halfva jorden eller mer, skulle förblifva under hans förvaltning, alla de öfriga åter hemfalla till Biskopen[259].

---

258) Se hos Paus, *Gamle Kongetige Forordninger.*

259) Konung Eriks derom till Island utfärdade bref år 1297 hos Finn Joh., *Hist. eccl. Isl.* Det kom emellertid derhän, att patronatsinnehafvaren måste för Biskopen aflägga räkenskap öfver förvaltningen, och huru på denna väg innehafvarne af patronatet småningom utträngdes från förvaltningsrätten, så att denna slutligen öfvergick i de andeligas händer, se hos Arnesen, *Islandske Rættergang.* I Norrige åter egde det förhållande rum, att bemedlade bönder af godt namn och rykte gemensamt med presten förvaltade kyrkans förmögenhet,

presters begående af sådana mot lekmän, hvaremot till biskopstinget eller andliga domstolen hörde de af lekmän mot prester begångna brott[267], efter den grundsats, att såsom anklagad enhvar borde dömas af den domstol, hvarunder han rätteligen hörde och lydde; bondelagen gjorde sig äfven gällande mot den af kyrkan så högt påyrkade testamentsfriheten, en frihet, hvilken hon aldrig förmådde bringa till den utsträckning, som af henne åsyftades och eftersträfvades; så mycket endast vann hon omsider, att af lösören och sjelfförvärfvad egendom hvar och en kunde gifva så mycket, honom godt syntes, af bördfånget, genom arf tillfallet gods åter endast tiondedelen, men mer icke utan arfvingarnes goda ja och samtycke[268]. Konungamakt och folk-

---

267) "Nu bryter klærkær vidh lekman, hwariæ handæ sak thæt "hælzt ær, tha a bonde kallæ klærk fore hans forman, thæn "kirkiunnœ dom hawær. Brytær lekman widh klærk, tha "kiæri thæt a thingi; lekman a the kiæru swaræ antwig- "giæ mædh laghum ællr laghæ botum". *Upl.L.*, Kirk. B., XX.

268) "Nu will man eghu sinæ til klostærs ællr kirkiu giwæ, ær "widhær rættær ærwingi, ok ær han til wiz komin, sighiæ "badhir ia widh, äru til fastær ok full skiæl, standi thæt "fast oc fult, æ huru mykit han giwær. Nu sighær ærwingi "ne gen, ællr ær æi widhær, ællr ær owormaghi, ællr witwil- "lingær, tha ma han æi meræ givæ æn hwarn tyunde pæn- "ning, han a aff gambli hyrdh sinni, hwat han a minnæ "ællr meræ; thæt ær laghæ giæff; allæ afflingæ iordh ma man "giwæ fore siæl sinæ. Giwer man sik til klostær, ællr spi- "talæ, tha aghi æi wald meræ giwæ æn ærffwingin wil, utæn "swa sum fyr ær saght. Nu giwæt man meræ æn laghæ "giæff, klandær thæt nokor innæn nät ok iamlangæ *(år)*, "gangi atær alt thæt iwir ær laghæ giæffwinæ; kan ærffwingi "fangin wæræ, ællr ut lændis ællr owormaghi wæræ, tha "standi godtzet i takæ handum, til ærffwingi hem kombær, "ællr thæn or hæptum kombær, ællr owormaghi til rættæn "alldær kombær; hawi sidhæn ærfwingi wald, hwat han will "giæffwinæ haldæ ællr ut giwæ; klandær thæt ængin innæn "nat ok iamlangæ, æpti thöm skiælum *(sätt och villkor)* "nu ær saght, tha haldi kirkiæn thæt fast ok fullt sum hun "fangit hawær"; *Upl.L.*, Kirk. B., XIV. Äldre Vestgöta-

makt voro ännu sedan uråldriga tider här starkare, mer djupt rotade och befästade, än att Biskoparne

---

lagen tillåter ännu ingen, att på dödssängen bortgifva något från sina arfvingar utan med dessas fria samtycke, men tillägger i afseende på gåfvor till kyrkan och andliga stiftelser: så säga lärda män, att ej må man dertill säga nej enligt Guds rätt, nemligen efter Mosaiska och kanoniska lagen ("A dözs-"dæghi ma ikki fra aruæ giuæ at lagmæli *(enligt lagen)*, "num arvi quædær sialvær ia widhær; sva sigiæ lærdhir mæn, "at eig ma ne uid kvædhæ mædh Gusz ræt"; *I. VGL.*, Arfd. B., 10). *Östg.L.*, Krist. B, XXIV, tillåter, att i sunda och friska tillståndet bortgifva en hufvudlott af sin egendom, d. v. s. så mycket som en af de lotter utgjorde, hvari ett arf delades mellan arftagarne, men i sjukdomstillståndet och på dödssängen blott en half lott ("Giuær ma-"dhær eghu til klöstær ælla kirkiu osiukær, tha ma han "helan huwdh lut giua, ok haluæn æn i hæluanum liggær. "Thæt ær en huwdh lutær, sua manga arftaka sum han "hauær; tha ma han giua slikan lut sum en therra takær"). Huru mycken strid om testamentsfriheten var mellan lekmännen och de andliga, ses äfven af kongliga stadfästelsen å Södermanna-lagen, hvar det säges, att denna var enhälligen, utan gensägelse af alla antagen, med undantag endast af 2:ne punkter, nemligen om själagåfvor och testamenten, hvarom landskapsmännen och Biskopen jemte klerkerna ej kunde blifva eniga; af denna tvedrägt visa sig spår äfven i sjelfva lagen, då än säges, att man frisk och sund kunde af sin aflinge jord eller sjelfförvärfvad egendom gifva hälften för sin själ, men på sotsängen blott en tredjedel ("Nu will man "aflinga iordh firi sial sinæ giwa, giwer han held oc hel-"brydhæ, giwi halft thæt han aflat hawer; giwer i sotta siang, "giwi thridhiung"), än äter att man kunde gifva hela sin aflinge jord ("Alla aflinga iordh ma oc man firi sial sinæ "giwa, æn han will" — "Alla aflinga iordh, sum ei ær af "byrd köpt, tha hawi then wald sum aflat hawer, giwa oc "giællæ oc sæliæ hwem han will"; Kirk. B., XII. Jord. B., II: §. 3), hvaremot af arffången egendom, vare sig jord eller lösören, man endast kunde gifva tionde penningen (Kirk. B., XII). Hels.L. åter (Kirk. B., XIV) tillstädjer icke, att af bördfången egendom, vare sig jord eller lösören, utan med arfvingarnes goda vilja gifva i testamente mer än 16 öre; af det gods deremot, man sjelf förvärfvat, kunde man gifva efter behag. Beträffande dem, som gåfvo sig i kloster, stadgar yngre Vestgöta-lagen (Arv. B., XIII), att en sådan först

kunde fördrista sig, aldraminst med trotsighet, att ingripa inom deras områden. De hafva känt detta och synas öfverhufvud äfven varit fogligare män, som mindre med tvära, kärfva, öfverdrifna anspråk, än genom fridsamma underhandlingar, genom föreställningar och läror banat för kyrkan väg till de i Christenheten henne allmänt medgifna rättigheter, såsom de äfven sjelfva endast genom sin högre bildning, sin kunskapsrikhet och sin betydenhet såsom kyrkans föreståndare kommo till sitt första inflytande på de allmänna angelägenheterna. Landets stora slägter bildade icke heller ännu i någon högre grad en från det öfriga folket afsöndrad samhällsklass, men stod detsamma ännu nära under gemensam lag och rätt, och vid rikets styrelse suto oftast män af kraft. Efter de olika förhållanden härutinnan i olika länder och i olika tider kom äfven kyrkan till staten i olika ställning. Det mesta berodde af regentens personliga kraft och duglighet.

Thorkel Knutssons förhållande till kyrkan utvisar en sträng vårdnad om rätt och rättvisa, så att på samma gång han bär aktning för de kyrkan här såsom öfverallt i christna länder tillerkända fri- och rättigheter och skyddar henne i allt, hvad med rätt och billighet henne tillkom, han på andra sidan utan undseende och utan eftergifvenhet bevakar Konungens och det allmännas rättigheter, lika vid-

---

skulle skifta sitt bo, då han egde att råda öfver den honom tillkommande lott, hvilken tillföllе klostret, derest han der doge; ville han inom året åter lemna klostret, skulle han dertill ega frihet; men hade han der qvarstannat natt och år, kunde han ej mer lemna detsamma och egde ingen rättighet att då ärfva eller taga något arf ("Giuer madher "sik i kloster, han skal fæ skiptæ; giuis han medh sinum "lot. Dör han i klostre, tha ær kloster aruæ hans. Wil "or fara firi iamlangæ dagh, thet ær wald hans; ær han enæ "nat ok iamplangæ; tha ma han eig or faræ, ok ingsins manz "arf takæ"), ett lagstadgande, som motsäger de af Påfvarne klostren tillerkända rättigheter; se ofvan, s. 98—99.

makthållande dessa som kyrkans. Han lika med Konungarne i framfarna tider utfärdar skyddsbref för kloster med frihet från all konungslig rätt och alla konungssaker, nemligen från alla till Konungen utgående utskylder, såsom ledungslama, skeppsvist, spannmale, ättargäld samt andra pålagor och afgifter af hvad namn som helst[269], dock så, att i krigstider, vid utfärder eller allmänneligt uppbåd skulle dem åligga lika förpligtelser och skyldigheter med andra rikets män, äfvenså vid allmän bevillning eller af hela riket utgående utomordentliga gärder de likaledes vara dessa underkastade, och han tillika förbehöll Konungen böterna för Konungs dombrott, för edsöresbrott, för mord och tjufnad[270]. Lika friheter från alla konungsliga utskylder, gärder och pålagor utfärdades för Upsala Erkebiskopens och Biskopens i Skara gods, men med samma åliggande äfven för dem, att vid krigsuppbåd svara till den med ledung åtföljande tungan, så ock vid allmän bevillning deri deltaga med rikets öfriga inbyggare, hvarjemte lika förbehåll gjordes i afseende på Konungens rätt till böter i förutnämnda mål[271]. Tvedrägt rådde mellan inbyggarne i Helsingland och deras prester angående dessas rättig-

269) "Religiosas dominas Abbatissam totumque conventum sum "omnibus bonis suis, mobilibus et immobilibus, villicis, colonis, "familiis et personis ceteris in eisdem bonis commorantibus, "recipimus sub nostræ protectionis et tutelæ gratiam specia-"lem, Reddentes memoratas dominas, cum personis et bonis "premissis, ab omnibus causis et juribus regiis, solutionibus "videlicet spannamale, ledhunxlama, ættegield et skipvist, ac "ceteris juri nostro vel nomini debitis liberas penitus et "exemptas". Äfven under tiden af förmyndar-regeringen äro nemligen alla brefven utfärdade i Konungens namn.

270) "Si vero expeditionem nostram evocari, vel generaliter a "toto regno subsidium requiri, seu coronæ Juramentum aut "judicium nostrum infringi, vel causas in occultis homicidiis "Moordh dictis aut furtis emergere contigerit, ex hiis ad fi-"scum nostrum jus nobis specialiter reservamus"; *Dipl. Sv.*, N:o 1396. Jfr N:is 1169, 1173. Åren 1296, 1297 och 1303.

271) *Dipl. Sv.*, N:is 1182, 1209, 1437.

heter. Att slita tvisterna deröfver och tillvägabringa fred mellan folket och dess herdar, ordnade och bestämde Thorkel Knutsson gemensamt med Erkebiskop Nils Allesson de presterliga rättigheterna i denna landsända till förekommande af dylika framtida strider[272]: "Sädestionden nemligen skulle ut-"göras på sätt, öfligt vore, densamma fördelas i "trenne lika delar, den ena af dessa aflåtas till soc-"kenpresten, den andra qvarstanna hos bonden, att "af honom användas till hjelp för fattiga och be-"höfvande, den tredje åter vidare skiftas i tvenne "lika lotter, den ena tillkomma kyrkan, den andra "Erkebiskopen i Upsala; efter samma sätt och för-"delning tionde äfven utgå af lax, strömming, skä-"lar, skinn; all qvicktionden åter ensamt tillkomma "sockenpresten, och i stället för kalf, gris, lamm och "kidlingar erläggas vissa marker smör i bestämdt "förhållande efter ladugårdens storlek och kreatu-"rens antal, der afveln af dessa icke uppgick till "fulla tiotalet[273]; sockenpresten dessutom hafva "offer af husbonden och husmodern fem gånger om "året, nemligen Jul, Kyndelsmässan, Påsk- och All-"helgonadagarne samt årsdagen af kyrkans invigning, "på hvilka högtidsdagar presten skulle tilldela dem

---

272) Äfven i Vestergötland inom Skara biskopsdöme hade likartade strider uppstått, hvilka föranledde Biskop Brynolfs år 1281 utfärdade stadga: "Thæt skulu allir mæn uitæ, at um "tha missæmiu ær röres mællum lecmanna oc klærkæ i varu "biscupsdöme iuir kirkiunnær frælsi, at min hærræ conong "Magnus mæd uærs capituli radi skipadi thæssæ led thær iuir "etc."; se *Biscups Bryniofs stadhue*, intagen i äldre Vestg. Lagen och äfven i *Dipl. Sv.*, N:o 709.

273) Nemligen för hvarje kalf under tiotalet skulle gifvas en mark smör, för lamm och kid åter, om bonden endast hade trenne, dessa friköpas med en half mark smör, med en mark åter, om han af dem hade flera, men egde han åtta, dessa lösas med 1½ mark smör; deremot intet gifvas för endast ett eller två lamm och kid; för hvarje föl åter erläggas en half aln väf ("duæ partes unius ulnæ de tela").

"Herrans Nattvard, de åter dessa dagar gifva honom "två alnar väf; alla andra deremot endast vid Påsk- "nattvarden vara förbundne att gifva honom i offer "en penning eller dess värde; offergåfvan åter om "Långfredagen vara fri, så att hvar och en då kunde "gifva efter behag; matskott derjemte ske till pre- "sten trenne gånger om året, hvardera gången med "en kaka bröd och sofvel[274]; för öfrigt vid trolof- "ningar, då presten uttalade välsignelsen öfver de "trolofvade och gaf dem nattvarden, skulle han der- "för och för ljusen hafva två alnar väf, nygift hu- "stru vid sin kyrktagning gifva honom en aln och "barnaföderskor vid sin kyrkogång två alnar väf "jemte altarmat efter den gifvandes behag; vid dödS- "fall presten vara förbunden, att för den döde hålla "tre mässor, nemligen begrafningsdagen, sjunde da- "gen och trettionde dagen, och han för hvarje mässa "hafva sex alnar väf samt trenne bröd jemte sofvel[275];"

274) "Leff et læffs suvæll".

275) Öfver dessa församlingens prest tillkommande serskilta rättigheter i och för vissa presterliga förrättningar hafva äfven kyrkobalkarne i Landskapslagarne bestämda föreskrifter, ehuru till viss del olika i olika landskap. I kyrkans första århundraden voro sådana afgifter eller serskilta vedergällningar för presterliga handlingar alldeles okända och ännu långt fram i Medeltiden ingalunda ansedda som skyldigheter. Kyrkolagarne eller kyrkans så kallade canones fastmer förbjuda strängeligen presterskapet, att för mässor, för dop, för trolofningar eller äktenskapets helgande genom vigseln, för jordfästningar, för kyrkoinvigningar eller för några presterliga förrättningar äska eller fordra någon betalning eller vedergällning, emedan hvad de för intet mottagit, de äfven för intet borde gifva och ingalunda köpslaga om de heliga handlingarne eller begära jordiska belöningar för utdelandet af den af Gud dem förlånade nådegåfva: "Pro sepultura quoque, "et chrismatis et olei receptione, nulla cujusquam pretii exactio "attentetur, nec sub obtentu cujusquam consvetudinis reatum "suum quis tueatur, quia diuturnitas temporis non diminuit "peccata, sed auget". — "Quum in ecclesiæ corpore omnia "debeant ex caritate tractari, et quod gratis receptum est

tillika bestämdes de presten tillkommande afgifter af legohjon och andra, hvarjemte stadgades, huru-

---

"gratis impendi, horribile nimis est, quod in quibusdam ec-"clesiis locum venalitas perhibetur habere ita, ut pro episco-"pis vel abbatibus seu quibuscunque personis ecclesiasticis "ponendis in sedem, sive introducendis presbyteris in eccle-"siam, nec non et pro sepulturis et exsequiis mortuorum, et be-"nedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis aliquid requi-"ratur. Ne igitur hæc de cetero fiant, vel pro personis ecclesi-"asticis deducendis in sedem aut sepeliendis mortuis, seu benedi-"cendis nubentibus, seu aliis sacramentis conferendis seu collatis "aliquid exigatur, districtius prohibemus. Si quis autem contra "hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habi-"turum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur". — "Ad "apostolicam audientiam frequenti relatione pervenit, quod qui-"dam clerici pro exsequiis mortuorum, et benedictionibus nuben-"tium et similibus pecuniam exigunt et extorquent, et, si forte eo-"rum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta fictitia frau-"dulenter opponunt. Quapropter super his pravas exactiones fieri "prohibemus, et pias consvetudines præcipimus observari, statu-"entes, ut libere conferantur ecclesiastica sacramenta". (*Decret. Greg. IX, L. V. Tit. III de simonia*, c. 8, 9, 42). Så lyda de ännu i XII århundradet af kyrkan stadgade canones. Själasörjaren på landet var emellertid fattig, ofta i tryckande behof och behöfde hjelp; vördad och med kärlek omfattad af församlingen, plägade man vid högtidliga familjefester, såsom vid bröllop, barnsöl m. m., inbjuda äfven honom, och om någon gång han icke kunde infinna sig, skickade man hem till honom något af maten eller drycken ("Celebrato matri-"monio recipiat fercula"; *Concil. Paris*, c. 7); vid begrafningar serdeles, när efter dåvarande sed den döde fick sin graf i kyrkan, gaf man merendels kyrkan och dess prest en liten skänk, som vanligen bestod i matvaror eller andra persedlar; efterhand förvandlades sådana skänker i en penninggåfva, emedan det för båda delarne var behagligare att gifva och mottaga ett penningstycke än andra varor. Ursprunget till dessa gåfvor var kärlek och tacksamhet, som församlingens medlemmar på detta sätt ville visa sin själasörjare och derigenom äfven underlätta hans lefnadsbehof; de voro frivilliga, man såg deri icke en ålagd skyldighet, och ännu länge var äfven kyrkan vida ifrån, att betrakta dem ur synpunkten af fordringar eller såsom en tillbörlig betalning för presterliga förrättningar. Emellertid, såsom vanliga förhållandet i menskliga lifvet är, att hvad som ursprungligen gifves frivilligt, när det en lång tid igenom på detta sätt fortgått, omsider öfver-

ledes, der så skedde, att mellan socknemännen och deras själasörjare framdeles några tvister kunde upp-

---

går till skyldighet, i det af tjenstvilligheten blir vana, af lång vana slutligen pligt, så skedde äfven här, att hvad i början var behof och gafs frivilligt af christlig kärlek och tacksambet, under tidens lopp först blef öflig sed och sedan med kyrkans stigande förmögenhet samt dess i bredd dermed vexande fikenhet efter gods och inkomster öfvergick till skyldighet och antog namn och art af presterliga rättigheter ("Jura stolæ", så kallade deraf, att presten vid de honom tillhöriga förrättningar var klädd i sin embetsdrägt, *stola)*. Det betraktades härutinnan af kyrkan då icke mer som en handel med heliga ting eller förliknades med dufvomånglarnes köpslagan i templet (Matth., 21: 12, hvarpå hänsyftas i en canon af mötesbeslutet i Aachen år 801: "Nullus presbyter sacrum officium sive bap-"tismatis sacramentum, aut aliquod donorum spiritalium, pro "aliquo pretio vendere præsumat, ne vendentes et emen-"tes in templo columbas imitentur; ut pro his quæ "adepti sunt, gratiam divinam non prætia concupiscant ter-"rena, sed solam regni coelestis gloriam promereantur accipere"; *Monum. Germ., III)*. Romerska Stolen sjelf gaf efterdömet häruti genom frångående af sina första, rena grundsatser. På ett kyrkomöte i Rom år 595 under Gregorius den Store blef på det strängaste förbudet, att vid Biskopars eller andra presters tillsättande eller invigning i embetet affordra någon betalning under hvilken förevändning som helst ("Neque pro "ordinatione, nec pro pallio, nec pro literis, nec pro convivio"; *Gregorii M. Ep.*, L. IV), och då Bonifacius, Tysklands Apostel, i en till Påfven Zacharias år 743 afgifven berättelse framkastade något tvifvel om tillbörligheten deraf, att Heliga Stolen äskade penningar för pallium och derigenom gjorde sig skyldig till simoni, upptog Påfven denna beskyllning mycket illa och svarade: "Han (Bonifacius) måtte icke mer kom-"ma fram med något sådant, ty det vore en förolämpning, "att påbörda den Heliga Stolen, hvad densamma i grunden "afskyr och förkastar; det vore icke en gång brukligt, att "taga något för urkunders utfärdande" *(Bonifacii Epist.)*. Men i tiderna derefter, huru mycket annorlunda! Redan vid slutet af XI århundradet klagar Biskop Ivo af Chartres, och det med stöd af egen erfarenhet, att hvarje Biskop vid dess vigning i Rom nästan utsögs af den påfliga embetsmannaskaran genom fordringar under titel af Oblationes och Benedictiones, som han måste betala, ty det hette, att man i Rom hade hvarken papper eller pennor för intet ("quod nec ca-"lamus nec charta gratis Romæ habeantur"). Det har på

stå, dessa skulle slitas af skiljesmän, till lika antal valde af begge parterna[276]. Thorkel Knutsson serskilt lät bref utgå till Helsingarne, strängeligen tillförbindande dem, att välvilligen och utan gensägelse fullgöra, hvad dem vederborde mot sina själasörjare och ej förhålla dem förenämnda gärder, såsom grundade på långvarig häfd och redan i förtiden uppgjorda öfverenskommelser mellan dem och deras herdar[277]. Han likaledes erinrade Östbo, Vestbo och Sunnerbo jemte andra härad i Småland om den årliga afgift, som af ålder hos dem samlats till S:t Egidius och hans kyrka, förmanande dem allvarligen, att icke visa sig försumliga i afbördandet af denna gärd, men densamma utan gensträfvighet utgöra till Linköpings kyrka efter den af Konung Valdemar gifna stadfästelse å dess användelse till upprättande derstädes af ett åt förenämnde helgons dyrkan bestämdt altare jemte underhållet för en prest till förrättande af mässan dervid[278]. Det för Biskop Brynolf i Skara redan förut utfärdade skyddsbref stadfästades ånyo, så att för de af Biskopen bevisade tjenster, och såsom man hoppades, äfven framdeles af honom komme att bevisas, hans alla gods och gårdar, allt hvad honom tillhörde i fast som löst, hans förvaltare, gårdsfogdar, landbönder jemte alla öfriga på Biskopens egendomar varande hjon togos under Konungens synnerliga skydd med

---

protestantiska sidan i sednare tider ofta fråga varit väckt eller framställningar gjorda om afskaffande af de för presterliga förrättningar bestämda serskilta afgifter, de så kallade Jura Stolæ, såsom oförenliga med det presterliga embetet och den presterliga värdigheten, samt att på annat sätt ersätta presterskapets derigenom minskade inkomster; men huruvida det någorstädes härutinnan ännu kommit till beslut eller verkställighet, är oss icke bekant.

276) *Dipl. Sv.*, N:o 1202. Urkunden utfärdad år 1297 den 13 Juli.

277) *Dipl. Sv.*, N:o 1205. Samma år den 4 Sept.

278) *Dipl. Sv.*, N:o 1194. År 1297, den 29 April.

frikallelse för dem från gengärder, från allmänningsöre, från alla pålagor och afgifter öfverhufvud, så att de i allt skulle ega lika frihet med dem, som genom rusttjenst frälste sina gods[279]. Lika friheter tillerkändes äfven Erkebiskop Nils Allessons arbetsfolk och legohjon, till vittnesbörd hvarom i Konungens namn bref utgick till de trenne Folkländernas inbyggare[280]. Samtidigt dermed förlänades samma Erkebiskop med en tomt i Stockholm vid ändan af bron mot Södermalm till, med förbehåll dock för Konungen, att efter Erkebiskopens död densamma kunna återtaga mot erläggande af de utaf Erkebiskopen derpå gjorda omkostnader[281]. Deremot klandrades af Thorkel Knutsson på kronans vägnar det mellan Konung Magnus och Erkebiskop Magnus år 1286 skedda jordabyte[282], emedan han ansåg kronan dervid hafva lidit, hvilket äfven så befanns efter skedd undersökning derom af Domprosten Andreas i Upsala och Uplands Lagmannen Birger Persson jemte andra goda män, till följd hvaraf Erkebiskop Nils Allesson utan motsägelse till kronan återgaf tolf öresland jord, nemligen ett markland i Färentuna socken och ett halft markland i Torp Husaby-bro[283]. Han kränkte icke

---

279) *Dipl. Sv.*, N:o 1368. År 1302, den 24 Sept.

280) *Dipl. Sv.*, N:o 1207. År 1297, den 7 Oct.

281) *Dipl. Sv.*, N:o 1208. År 1297, den 7 Oct. Tomten var 24 alnar lång och 18 alnar bred. ("Viginti quatuor ulna-"rum in longitudine et XVIII ulnarum in latitudine").

282) Se föreg. Bandet, noten 1388.

283) *Dipl. Sv.*, N:o 1436. Urkunden deröfver utfärdad år 1304, den 28 Juli. Men år 1310 gaf Konung Birger till Upsala kyrka åter tillbaka de afträdda 12 öreslanden och stadfästade i allo det mellan hans fader Konung Magnus och Erkebiskop Magnus skedda jordabytet, emedan detsamma efter så lång tids fasta derå enligt landets lagar aldrig kunnat eller bordt åtalas ("Cum permutatio sepedicta facta cum patre nostro "tanto sit tempore observata pacifice et quiete, quod suadente "justitia secundum leges patriæ juste nec potuit nec debuit "retractari"). Derutinnan förena sig äfven Hertigarne Erik

kyrkans rättmätiga friheter, sträckte äfven till henne sitt skydd i alla billiga saker, men eftergaf på andra sidan intet af kronans rätt, fastmer öfverallt och i allt tog dess rättigheter och dess bästa noga i akt.

Då Landskapslagarne bestämma, huru mycken jord kyrkan skall hafva till bol för sockenpresten, stadga de tillika, att bönderna i socknen för densamma skulle utgöra alla skatter och gärder, emedan kyrko- eller prestbolet ej borde vara betungadt af några utskylder, men lika frälst som Konungens Upsala öde; för den jord åter, som kyrkan egde derutöfver, drabbade skattebördorna ej bönderna, men kyrkan sjelf, så att hon ensam deraf hade att bära hela tungan, derest Konungen icke frigjorde densamma[284]. De friheter emellertid, kyrkan allt-

---

och Valdemar och stadfästa sin broder Konung Birgers afträdelse till Upsala kyrka af förenämnde 12 öreslanden; *Dipl. Sv.*, N:is 1693. 1699.

284) "Nu ær kirkiæ byriædh mædh grundvali, ok lyctædh owæn "mædh huwi, tha skal kirkiæ bol hawæ thær præstr skal a "byggiæ; thæt skal wæræ markland iordhær undir hundæris "kirkiu hwariæ, ok halfmark undir tolfptæ kirkiu; the bol "hawæ e *(alltid)* lidhugh wærit aff allum utskyldum, fore the "iordh aghu böndær utgiærdhir giöræ; hawær kirkiæn mere "iordh æn nu ær saght, wæri j fullum utgiærdhum utæn "Kunungær giwi the iordh frælsæ"; *Upl.L.*, Kirk. B. II. "Nu "ær kyrkiu byghd, tha skal kyrkiu bool hawa, thær præster "skal a byggiæ; thæt skal fult ok frælst wæræ foræ allom "wtskyldom sum Upsala ödher Konungi"; *Hels.L.*, Kirk. B., II. Kyrkobolets fribet från all tunga och alla besvär är en både i de kanoniska lagarne och de Frankiska capitularierna stadgad, öfverallt antagen och vidmakthållen grundsats; men för den jord åter, kyrkan egde utöfver kyrkobolets bestämda storlek, var hon underkastad tjenstepligter: "Sancitum est, ut unicuique "ecclesiæ unus mansus integer absque ullo servitio tribuatur. Et "presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus "fidelium, non de domibus, neque de areis vel de hortis juxta ec- "clesiam positis, neque de predicto manso aliquod servitium faci- "ant præter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde "senioribus suis debitum servitium impendant"; *Capitul. Reg.*

ifrån Sverker II:s tid åtnjöt för sina gods och gårdar, inneburo endast frihet från de allmänneliga, årliga utskylderna till Konungen, men för ingen del frikallelse från krigsgärd eller manskaps utrustande, när uppbåd till ledung utgick. Det måtte gälla utfärder eller landets försvar, så var derutinnan, äfvensom i byggandet och underhållandet af ledungsskeppen kyrkan för sina gods och hemman förbunden till lika pligter med andra gods- och hemmansegare, och i detta afseende förhållandet lika äfven i Norrige och i Danmark[285]. Då Birger

---

Franc., hos Pertz, *Monum. Germ., III. Decret. Greg. IX*, L. III, Tit. XXXIX, de censibus, c. 1. Jfr *Causa*, XXIII, Quæst. VIII, c. 25. Om markland, öres- och örtugsland, se föreg. B:det, s. 666 ff. Prestbolets storlek bestämmes till viss del olika i de olika landskapslagarne; efter yngre *Vestg.L.* skulle kyrkan hafva halfmarks land jemte äng, som gäfve 20 lass hö, samt en viss andel af intagorna å utegor ("Nu ær kirkia gör, tha skal skötninga til göra "halfmarka land, oc XX lassa æng, oc aattunda loot attungs "til vskipte"); efter *Östg.L.* åter, så stor åkervidd, att på "ena hälften deraf 12 tunnor säd kunde sås, under det andra hälften låge i träde, samt äng med afkastning af 12 lass hö ("Nu ær kirkia giordh, tha skal skötninga til kirkiu giua, "thæt ær tolf thynia sædhe a halfnadha trædhe, ok tolf lassa "æng"); efter yngre *Vestm.L.*, åker till 12 tunnors utsäde och äng af 24 lass ("Kirkia scal bol hawa thær præstær "scal a byggia, thæt scal wara tolf thynia sædhe, oc fiughor "lassa æng oc tiughu"); efter *Smål.L.* halfmarks land och äng gifvande 9 vagnlös hö.

285) Huru Norriges Biskopar vid Konung Håkans kröning år 1247 ville förmå Romerska Legaten, Kardinal-biskopen Vilhelm, hos Konungen utverka frihet för kyrkan från ledungen eller åtminstone någon lindring deri, men Legaten vägrade, se föreg. B:det, s. 361; och ofvan är framstäldt, huru den befrielse, som Biskoparne erhöllo i Magnus Lagabäters tid för ett visst antal af kyrkans underhafvande, återkallades eller tillintetgjordes af hans son och efterträdare Erik Presthataren. Ledungen var äfven undantagen från de friheter, som Konung Knut den Helige i Danmark och sedan de följande Danska Konungarne beviljade och stadfästade för den Lundensiska kyrkan, och Jutiska lagen (B. III, c. 7) bestämmer derom uttryckligen: "Hwar Kunungs men æræ, æthæ *(eller)* Bi-

Jarl skänkte Karleby gård till klosterbröderna i Eskilstuna med frihet från alla konungsliga saker, undantog han derifrån ledungen [286], och lika förbehåll så i afseende på ledungen som gemensamhet i allmän bevillning gjorde äfven Magnus Ladulås vid åtskilliga af de utaf honom utfärdade frihetsbref [287]. Då kyrkan för sina egendomar hade af staten lika skydd som andra jordegare, och ej blott lika, men ännu vida större fördelar omedelbart tillflöto henne, var det billigt, att i allt, som afsåg rikets värn och försvar eller annan för hand varande nöd, således vid inträffande, hela landet tungt drabbande krigsrustningar, eller vid allmän af hela landet utgående bevillning, när behofven påkallade utomordentliga gärder, hon deruti deltog efter lika måttstock med öfriga innehafvare af landets jord. Det hade skett, att Påfvarne beviljat Konungarne och Furstarne till hjelp vid de heliga krigen vissa bidrag af kyrkan, hvilka äfven i början af korstågen, då tanken på heliga grafvens ryckande ur de otrognas händer mäktigt grep menniskornas sinnen och satte alla

---

"scops, hwat hælder the hauæ et bo æthæ fleræ, tha æræ "the skyldughæ at hauæ fullæ wapn oc faræ i lething a theræ "eghen kost, oc takæ theræ malæ *(Proviant, matsäck)*".

286) "Causas etiam regias ibidem emergendas dictis fratribus re- "linquimus exequendas, jure tantummodo expeditionis excepto, "quod ibidem de cetero sicut hactenus fieri consueuerat, modis "omnibus volumus exhiberi"; *Dipl. Sv.*, N:o 518.

287) "Ab omni jure regali, videlicet exactionibus, procurationibus "vel aliis collectis liberas semper concedimus et exemptas, "nisi expeditionem, quæ vulgariter dicitur lidgærdh evocari "contingat vel aliqua gratia communis muneris postulari" — "Ab omnibus juribus et causis regalibus tam a redemptione "ledonxlama quam aliis libera penitus et exempta, nisi expedi- "tionem nostram duxerimus educendam et aliqua gratia com- "munis muneris imponantur"; *Dipl. Sv.*, N:o 675, 676. I öfriga frihetsbref af honom göres i detta afseende icke något uttryckligt förbehåll, utan meddelas blott i allmänhet frihet från "omni jure regali" — "ab omnibus exhibitionibus, "exactionibus, impositionibus ac aliis causis et juribus regiis".

känslor i rörelse, gerna gåfvos; men fordringarne på tillskott af kyrkan återkommo sedan ofta, och så, att man ej mer under förevänning af de heliga krigen, men äfven vid andra förefallande behof helst vände sig till den rika kyrkan, utkrafde af henne gärder och ofta med våld beskattade henne. Det var till förekommande af dessa missbruk och kyrkans skyddande mot godtyckliga, våldsamma beskattningar, på ett kyrkomöte i Rom under Påfven Alexander III den grundsats fastställdes, att gärder aldrig måtte påläggas kyrkan eller af henne utkräfvas under annat villkor, än att Biskoparne och presterskapet pröfvat behofven, insett nödvändigheten och funnit billigheten af bidrag utaf kyrkan till det allmännas hjelp [288]; denna stadga förnyades af Innocentius III på ett kyrkomöte i Rom år 1215 med det tillägg, att Biskoparne i sådana fall *ej kunde* visare handla än att inhemta råd af Romerska Stolen och öfverlemna beslutet derom till dess afgörande, emedan många af dem icke hade nog insigt att bedöma fordringarne eller nödig kraft och fasthet att afslå de otillbörliga [289], hvarjemte

288) "In diversis mundi partibus consules civitatum et rectores, "nec non et alii, qui potestatem habere videntur, tot onera "frequenter imponunt ecclesiis, et ita gravibus eas et crebris "exactionibus premunt, ut deterioris conditionis factum sub "eis sacerdotium videatur, quam sub Pharaone fuerit, qui "legis divinæ notitiam non habebat. Sive quidem fossata, "sive expeditiones, seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda, "de bonis ecclesiarum et clericorum et pauperum Christi "usibus deputatis volunt fere cuncta compleri. Qvocirca sub "anathematis districtione fieri de cetero talia prohibemus, nisi "episcopus et clerus tantam necestitatem vel utilitatem ad-"spexerint, ut absque ulla exactione ad relevandas communes "utilitates vel necessitates, ubi laicorum non suppetunt facul-"tates, subsidia per ecclesias existiment conferenda". *Decret. Greg. IX*, Lib. III, Tit. XLIX, de immunitate ecclesiarum, cap. 4.

289) "Propter imprudentiam tamen quorundam Romanus pontifex "prius consulatur, cujus interest communibus utilitatibus "providere".

erinrades, att bidragen af kyrkan såsom en frivillig hjelp till understöd för det allmänna borde af lekmännen med tacksamhet mottagas[290]. Billighet låg härutinnan visserligen i så måtto, kyrkan gjordes till föremål för egenmäktiga beskattningar[291]; annorlunda åter förhållandet, när vid bevillning eller utskrifning af en allmän gärd kyrkan delade lika öde med landets öfriga gods- och hemmansegare, hennes ensama röst kunde dervid då ej ifrågakomma, hon icke efter eget skön undandraga sig en börda, som lika drabbade hela landet, och då endast vid sådan allmän bevillning Thorkel Knutsson gjorde till villkor äfven kyrkans deltagande deri[292], kunde ej från hennes sida med rätt och skäl något invändas deremot, såsom detsamma icke heller var ett för kyrkan obekant undantag från dess friheter. Mer bröt mot dessa, att Thorkel Knutsson derifrån äfven undantog vissa sakören, som först Konung Johan och sedan i ännu vidsträcktare mått Konung Magnus tillagt kyrkan med rättighet för Biskoparne att uppbära dem[293]. Men ingen Konung egde rättighet, att längre än för sin regerings-

---

290) "Si quando forte episcopus simul cum clericis tantam neces-"sitatem vel utilitatem perspexerit, ut subsidia duxerit per "ecclesias conferenda, prædicti laici humiliter et devote re-"cipiant cum gratiarum actione. *Dersammast.*, cap. 7.

291) Det var icke heller utan all grund, kyrkan klagade öfver dessa; så t: ex. indrog Ludvig VI i Frankrike af sina kyrkor år 1131 en gärd, som nära öfversteg hälften af deras inkomster. Icke lång tid derefter fordrades af klostret S:t Benoit vid Loire 1000 mark, och då abboten förestälde sitt klosters utblottade tillstånd i följd af de föregående gärderna, nedsatte Konungen väl summan till 300 mark, men påstod, att om klostret icke förmådde afbörda hela beloppet i reda penningar, det felande skulle tillskjutas af kyrkans skatter. Munkarne måste då tillgripa klostrets silfverljusstakar och rökfat m. m. Duchesne, *Histor. Franc. Script. coætanei, IV.*

292) "Si generaliter a toto regno requiritur subsidium".

293) Se föreg. Bandet, s. 248 och 609.

tid eftergifva eller bortförläna några konungsliga rättigheter, så att, derest af dessa något var förminskadt, efterträdaren kunde med full rätt detsamma återtaga[294]; då härtill äfven det kom, att de af Konung Magnus år 1281 för kyrkan utfärdade friheter icke sträckte sig till de gods och gårdar, hon efter förenämnde tid kunde förvärfva[295], Thorkel Knutsson åter i de frihetsbref, vi af honom sett vara utfärdade åren 1296 och 1297 samt ännu sednare frikallade de andliga godsen från alla konungsliga rättigheter och utskylder, kunde han med så mycket större rätt derifrån undantaga och förbehålla Konungen vissa, honom efter lag tillkommande sakören, så mycket mer, då krigsfärderna till Finnland och samtidigt dermed inträffande kongliga förmälningar jemte kröning ej ringa ökade kronans behof. Man ser också icke från kyrkans sida tecken ännu röja sig till någon klagan deröfver eller några gensägelser deremot, vare sig att de andliga fäderna sjelfva funno, sjelfva medgåfvo rättmätigheten och billigheten af Thorkel Knutssons handlingar, eller de mot den starka, kraftfulla, strängt på rätt och rättvisa hållande mannen icke fördristade sig till något motstånd, så länge han med full myndighet som rikets föreståndare förde rikets styrelse. Emellertid utsändes från Romerska Stolen en påflig bulla med stor klagan öfver de rättigheter, verldsliga makten tillade sig öfver den af all verldslig makt oberoende kyrkan och genom gärder, som lades på kyrkans gods, kränkte dess friheter; Påfven yttrar sitt missnöje öfver kyrkans föreståndare, att många af dem visade räddhåga, der ingen räddhåga var

---

294) "Ængti af thæssum (konunglicum ingiældum) ma Konunger "med vilia sinum minscha fore them Konunge eptir komber; "gör thæt nokor Konunger, aghe thæn Konunger vald eptir "comber thæt med ræt atter taca æn han gitir", se föreg. B:det, noten 1000.

295) Se föreg. B:det, s. 609—10.

tillåten, mer fruktade det verldsliga Majestätet än det eviga, och i det de söka en förbigående fred, ej stäfjade missbruken, men tillåto gärder af kyrkan utgå, innan de erhållit tillstånd dertill af Romerska Stolen [296]; anbefaller strängeligen och allvarligen så kyrkans prelater som verldsliga maktens innehafvare, de förra, att utan Påfvens medgifvande icke bevilja eller erlägga några gärder, några bidrag eller afgifter af kyrkan, vare sig huru ringa och af hvad namn eller under hvilken förevänning som helst, de sednare, att icke pålägga, affordra eller mottaga sådana tillskott och bevillningar eller på något annat sätt ingripa i kyrkans friheter; vid brott häremot presterna afsättas från sina embeten, kyrkans bann åter utan vidare omständigheter afkunnas öfver de verldsliga, hvilken ställning i samhället hög eller låg de måtte innehafva; samma bann äfven drabba menigheter eller alla dem, som veterligen, hemligen eller uppenbarligen till brottet varit medverkande, hulpit eller på något sätt understödt detsamma, och från detta bann eller interdikt utan Romerska Stolens serskilta tillåtelse ingen kunna lösas förrän i dödsstunden [297]. Hvilket inflytande ett bref som

---

296) "Et quod volentes (nolentes? dolentes?) referimus, nonnulli "ecclesiarum prelati ecclesiasticæque personæ, trepidantes ubi "trepidandum non est, transitoriam pacem quærentes, plus "timentes majestatem temporalem offendere quam eternam, "talium abusibus non tam temerarie quam improuide acquie"scunt, sedis apostolicæ auctoritate seu licentia non optenta".

297) "A supradictis autem excommunicationum et interdicti sen"tentiis nullus absolui valeat, præterquam in mortis articulo "absque sedis apostolicæ auctoritate et licentia speciali, cum "nostræ intentionis existat, tam horrendum secularium pote"statum abusum nullatenus sub dissimulatione transire"; *Dipl. Sv.*, N:o 1160. Sin synnerliga märkvärdighet få dessa och dylika från Romerska Stolen utgående bullor, då man dermed sammanställer Påfvarnes eget beskattningsförfarande, huru litet de skonade kyrkorna och de andliga, och huru hvarje nytt missbruk af påfliga makten endast afsåg penningars utprässande

detta från Christenhetens andliga öfverhufvud haft på Svenska kyrkans prelater, huruvida det uppväckt deras sinnen, höjt deras begrepp om kyrkans oinskränkta friheter och derefter stämt deras förhållande, kan icke med någon visshet sägas. Åtminstone ännu inga spår deraf, så länge makten var i Thorkel Knutssons händer. Han åter tvekade icke, att från kyrkan återkalla, hvad hon i föregående tider genom undseende och eftergifvenhet för henne troddes hafva tillskansat sig mot skäl och rätt. Det blef ifrågasatt, på hvilken grund Upsala kyrka sig tillagt och sig till godo uppbar tredje parten af den från Tiunda-, Attunda- och Fjerdhundraland utgående fattigtionden, och det var till följd deraf, ett bref i Konungens namn år 1299 utgick till Folkländernas inbyggare med förbud för kyrkans vidare uppbärande af denna tiondepart, utan skulle *densamma* innehållas och bevaras, till dess utrönt *blifvit*, hvilken rättighet Upsala kyrka hade till uppbörden deraf samt menigheternas samtycke och medgifvande dertill blifvit inhemtade[298]. Hon hade

---

298) "Injuriatur memoriæ frequenter oblivio et longinquitate sæpe "fit temporis quod res clara præsentibus redditur obscura "futuris, et sic interdum contingit quod recisa repullulant, "suscitantur sopita, et sepulta resurgunt, sane adversus obli- "vionis dispendium de scripturæ remedio prudentium cautela "providit, præsertim in illis quæ propter vitanda gravia pe- "ricula animarum perpetua debeant firmitate stabiliri. Hinc "est quod propter suggestiones quorundam tertiam partem "decimarum, quæ olim consuevit decima pauperum vulgariter "appellari, Ecclesiæ Upsaliensi et ejusdem prelatis per omnes "tres Fulklandias prohibuimus generaliter exhiberi et manda- "vimus easdem fideliter conseruari, quousque quid juris super "hoc foret nobis pateret evidenter, anno videlicet Domini "MCCXCIX; tum quia non constabat nobis quo tytulo dicta "ecclesia easdem decimas percepit, tum etiam quia nec nobis "innotuit de communi inhabitantium patriam voluntate"; *Dipl. Sv.*, N:o 1472. Lag var i Svenska kyrkan, att sädestionden skulle fördelas i trenne hufvudlotter, sockenpresten taga den ena af dessa, de tvenne andra sedan skiftas i trenne lika

emellertid handlingarne derom förvarade, framdrog dem, förevisade dem till bestyrkande af sin rätt;

---

delar, af dessa den ena tillfalla kyrkan till dess underhållande, den andra Erkebiskopen, den tredje åter användas till hjelp för de fattiga, hvaraf densamma bar namn af fattigtionden: "Tiund (af akre) scal i thry skiptes, taki prester en "skyl, twa före bonde hem til sijn oc i thry skipti, en lot "kirkiuni, annæn biscupi, thridhiæ fatökum mannum"; *Söderm.L.*, Kirk. B. VI. Likaså i öfriga Landskapslagarne, blott med det serskilta stadgande i yngre *Vestg.L.* i afseende på fattigtionden, att densamma skulle fördelas i tvenne hälfter, den ena nemligen komma hospitalet till godo, bonden åter hafva den andra hälften hemma hos sig, att dermed bispringa de fattiga: "Aff akre skal tiunda göra oc skipta oc aflatha, "taker præster sum kirkia ær vigdh til; sidhan skal skipta "i thre lyte, taki en kirkia, annan biscuper, thrithia skal "skipta i tu, een loot til spitalsins, oc annan hafui bonde "hema mæth sik fatöka manna loot"; tilläfventyrs har detsamma varit förhållandet äfven i de öfriga Landskapen, ehuru deras lagar ej bestämma något deröfver. Endast i Helsingland synes någon olikhet hafva egt rum i afseende på fördelningen af tionden; såsom densamma derstädes fördelades efter Thorkel Knutssons och Erkebiskop Nils Allessons förordnande (se ofvan, s. 128) i likhet med hvad i Birger Jarls och Erkebiskop Laurentii tid derom blifvit öfverenskommet och stadgadt, var af de trenne hufvudlotter, hvari sädestionden skiftades, den ena bestämd för de fattiga, således hela ena tredjedelen af tionden anslagen till fattigtionde, och denna skulle bonden hafva hemma hos sig till hjelp och understöd för fattiga ("Intellecta plene ordinatione quam felicis "recordationis Birgerus dux Sueorum inclitus et venerabilis pater "Dominus Laurentius Upsaliensis Archiepiscopus olim in terra "vestra super premissis juribus statuerant, ordinamus et sta"tuimus: Inprimis omnes decimæ prediales integre reddantur, "quæ postmodum in tres partes equales dividantur, quarum "unam recipiat sacerdos, alteram rusticus penes se reservet "pauperibus erogandam, tertia vero in duas partes equales "dividatur, quarum alteram ecclesia, alteram autem recipiat "Archiepiscopus Upsaliensis"), och Helsinge-Lagen stadgar (Kirk. B., VII), att all sädestionden skulle utgå och skiftas på sätt, som gammal sedvana varit ("Koorn tiund ok all "annor akur tiund göræs æfftir thy gamul sidhwænnia hawr "wærit ok skifptis sama lund"). I Landslagen åter och likaså äfven i Upl.L. förekommer visserligen icke något ut-

de undersöktes, granskades med största noggrannhet, och sedan de i allo blifvit befunna rigtiga, icke afskrapade, icke öfverstrukna, icke på något sätt förfalskade[299], Folkländernas inbyggare tillika blifvit hörda, deras samtycke och medgifvande inhemtade, då, med bifall af dem och af Konungen samt rikets samtliga Lagmän, som öfvervarit rådplägningarne häröfver, insattes Upsala kyrka år 1305 åter i sin rätt och stadfästades å nyo för evärdliga tider i fulla besittningen af förenämnde tredjepart af fattigtionden[300].

---

tryckligt bestämmande om fattigtionden; men då emellertid åfvenledes der stadgas om sädestionden, att densamma skulle fördelas i trenne hufvudlotter, presten taga den ena af dessa och af de andra två lotterna kyrkan taga ena tredjedelen, så, då ingenting bestämmes om de återstående två tredjedelarne, synes deraf följa, att dermed förhölles på det af ålder öfliga, *allmänt* sedvanliga sätt, att den ena af dem tillföll Erkebiskopen, den andra de fattiga. Det skedde dock tidigt, redan i Konung Erik Läspes och Ulf Jarls tid, att den från de trenne Folkländerna utgående fattigtionden till en del blef dragen från sin ursprungliga bestämmelse, i det tredjeparten deraf anslogs till stiftande af kanikembeten vid den erkebiskopliga kyrkan, så att underhållet för de vid denna kyrka varande kaniker ursprungligen var grundadt på förbemälte tionde. Författningen derom var vidtagen med Konung Eriks vetskap och samtycke, och kyrkan hade för fortbestående deraf sökt och erhållit ytterligare stadfästelse deräa så af Birger Jarl som af Konungarne Valdemar och Magnus Ladulås; *Dipl. Sv.*, N:is 391—394, 669.

299) "Non rasas, non abolitas, non cancellatas, nec in aliqua "sui parte viciatas".

300) "Verum quia litteras super perceptione dictarum decimarum "a progenitoribus nostris tam Regibus quam Ducibus ac aliis "majoribus tunc terræ principibus quantum spectabat ad eos "dimissas eccleciæ Upsaliensi ac prelatis ejusdem, et vidi- "mus et fecimus examinari diligenter, invenimusque quod "prebendæ Canonicorum quasi omnes super dicta decimarum "parte fuerunt ab initio fundatæ, accessit insuper communis "consensus et voluntas tam dilectorum consiliariorum nostro- "rum quam aliorum inhabitatorum patriæ quod prædicta Ec- "clesia ac prelati ejusdem memoratas decimas perpetuis tem- "poribus percipere debeant pleno jure. Nos igitur prede-

Att icke lemna ovissa och vacklande, men utstaka, bestämdt fastställa kyrkans förbindelser mot

---

"cessorum nostrorum claræ memoriæ videlicet Erici et Wal-
"demari Regum, Byrgeri quoque et Ulphonis olim ducum
"Sveciæ, nec non præcipue karissimi patris nostri felicis re-
"cordationis Regis Magni libenter vestigiis inherere volentes,
"et potissimum in hiſs quæ ad augmentum divini cultus spec-
"tant et salutem respiciunt animarum, supradictas decimas
"memoratæ ecclesiæ et prelatis ejusdem de consensu consilii
"ac majorum nunc regni nostri libere resignamus, dimitti-
"mus et auctoritate regia in perpetuum confirmamus. Inhi-
"bentes firmiter et districte, ne quis de cetero prememoratas
"decimas retinere vel quocumque modo impedire præsumat
"prout offensam regiam voluerit evitare. Ut autem evidenter
"hanc nostram constet fore voluntatem, sigillum nostrum
"majus et consiliariorum nostrorum qui prædictis resignationi,
"dimissioni et confirmationi interfuerunt sigilla, videlicet
"dominorum Ysari Strengienensis et Nicolai Arosiensis Epi-
"scoporum, Thorgilli Knutsson Marskalchi nostri, Swan-
"tæpulk Ostgothorum, Byrgeri Uplandiæ, Magni Gregorisson
"Westmanniæ, Leonardi Næriciæ, Philippi Ingivaldsson Su-
"dermanniæ, Benedicti Westgothorum, Kanuti Wermalandiæ
"Legiferorum, Kanuti Jonsson etc. presentibus sunt appensa";
Dipl. Sv., N:o 1472. Jfr N:o 1471. Detta är allt, hvad man vet och känner om denna sak. Spår till något olagligt förfarande dervid förete sig icke; det enda märkliga dervid är, att en tid af sex år kunnat förlöpa från indragningens anbefallande till sakens fulla afgörande; men det närmare förhållandet med hela gången deraf är oss icke bekant, och man eger således ingen rätt att döma deröfver. Någon grund till den förmodan, att statsmakten undertiden användt samma tionde, gifva källorna icke vid hand, och ännu mindre att Thorkel Knutssons afsigt varit, att sätta kronan i besittning deraf; fattigtionden var icke kronans, utan menigheternas egendom, således icke af kronan, utan af menigheten gifven till visst ändamål, och vid öfvergången från den ursprungliga bestämmelsen till gagn för kyrkan konungamaktens stadfästelse derå sökt till kyrkans betryggande; hela förfarandet visar äfven, att menigheternas rätt afsågs, emedan de hördes, de tillspordes; frågan således hvälfde sig deromkring, huruvida kyrkan hade rättighet till ifrågavarande tionden, eller densamma skulle återgå till sin ursprungliga bestämmelse; på samma grund är det äfven föga sannolikt, att kronan undertiden för sina behof användt densamma,

staten, så i dithörande afseenden som andra förhållanden handhafva och bevaka kronans och det allmännas fordringar och rätt, för öfrigt vidmakthålla och skydda kyrkans häfdvunna fri- och rättigheter: sådana öfverhufvud de af urkunderna och krönikorna bevittnade dragen af förmyndarstyrelsens förhållande till kyrkan[301].

---

och har detta åtminstone icke kunnat ske utan menighetens medgifvande; icke heller spörjas från kyrkans sida några klagomål eller något missnöje öfver den skedda åtgärden, fastmer finnes ett förtroendefullt och vänskapligt förhållande under samma tid hafva egt rum mellan Konungen och Thorkel Knutsson på ena sidan och Erkebiskop Nils Allesson på den andra. I St. Rimkrönikan förekommer icke ett ord om hela denna sak, och Ericus Ol. endast helt kort nämner: "Item ("idem Birgerus) de decimis pauperum, quas anno Dni MCCXCIX "prohibuit". Biskop Peter i Vesterås, densamme, som åtföljde Thorkel Knutsson på hans första härfärd till Finnland, dog i Norrige år 1299 den 8 Maj och blef begrafven i Throndhem (*Dipl. Sv.*, N:o 1301). Man har velat sätta hans landsflykt i förbindelse med förenämnda indragning af fattigtionden, hvartill dock all grund saknas så mycket mer, som man icke alls vet året, när Biskopen drog ur riket, hans död dessutom redan inträffade i första månaderna af samma år, som indragningen skedde, och denna för öfrigt alldeles icke gälde honom eller hans kyrka, utan endast Upsala kyrka. Huruvida åter under det Finska härtåget eller till följd af några omständigheter med afseende derpå misshällighet uppkommit mellan Biskopen och Marsken, eller hvad annat föregått, hvilket annat förhållande från Biskopens sida ådragit honom Marskens vrede, förtiga krönikorna helt och hållet. Ericus Ol. endast berättar med korta ord, att Biskopen drog i landsflykt till Norrige för Marskens hotelser: "Obiit "Dominus Petrus Episcopus Arosiensis Nidrosiæ, exsulans a "regno propter minas Domini Tyrgilli Marscalci". I Petri Nigri *Historia om de forna Westerås stifts Biskopar* heter det deremot, att han förskingrade mycket af det, som till domkyrkan och präbenderna hörde, för hvilket han på det sättet blef straffad, att han, drifven i landsflyktighet till Norrige, der dog i stort elände år 1299 den 8 Maj och ligger begrafven i Throndhem.

301) Bland Antiqvitets Arkivets samlingar förvaras ett *Extract ur Stockholms Stads Politie Collegii gamla bref,* bland

Thorkel Knutsson i trettonde året af sitt riksföreståndareskap stod i ett högt anseende genom det

---

hvilka förekommer ett med följande uppgift öfver dess innehåll: *Förbudzbref om gårdars och tompters säljande i Stockholm och på Malmarne til Krigs- eller Andeliga Ståndеn. Uthgifwit af Marskalken Thorkel Knutsson* (utan årtal). Oaktadt gjorda efterforskningar af Amanuensen vid Riksarkivet Magister Styffe så väl i Stadens som Seraf. Ord. Gillets arkiver har detta bref ännu icke kunnat återfinnas. Man är således i okunnighet om det närmare förhållandet härmed och derigenom äfven urståndsatt att bedöma tillförlitligheten deraf, huruvida detsamma verkligen af Thorkel Knutsson varit utfärdadt. Extractet, att döma af handskriften, förmodas vara gjord af Peringskiöld. Förbud mot fasta egendomars öfverlåtelse till kyrkan och de andlige var emellertid i XIII århundradet ingenting ovanligt och sällsynt; flera städer, och bland dessa äfven Lübeck, hade vidtagit ett sådant (Hüllmann, *Stædtewesen d. Mittelalters*, II). Följderna af presterskapets och kyrkogodsens friheter blefvo för samhällets öfriga medlemmar så tunga och tryckande, att redan tidigt man började tänka på medel att sätta en gräns för det onda och förebygga dess vidare utbredande; man uppfann nemligen de sedermera så kallade amortisationslagarne, som med en serdeles klokhet närmast voro beräknade för detta ändamål. Redan år 1218, således blott tre år efter det af Innocentius III hållna stora kyrkomötet i Rom, gjorde Florentinerna till lag, att ingen fastighet inom området af deras republik skulle få falla i de andeligas händer, icke en gång som fädernearf kunna tillträdas af en klerk ("ut clerici hæreditatem paternam adire non possint", i följd hvaraf äfven Honorius III lät genast afgå skrifvelse till Biskopen i Florens, att ej mer viga någon till prest, förrän Florentinerna återtagit den gudlösa lagen); år 1273 utfärdade Konung Alfons III i Portugal en författning, hvarigenom kyrkan och presterskapet i hans rike förbödos, att mer förvärfva några liggande gods, och år 1293 lät äfven Grefve Guido i Flandern utgå ett dylikt påbud, hvarigenom alla kloster, kyrkor och religiösa stiftelser i landet förklarades oberättigade, att under hvilken benämning eller af hvad egenskap som helst vidare komma i besittning af några fastigheter. Så framkallade den ena ytterligheten den andra, emedan, derest kyrkan icke undandragit sig alla billiga och rättmätiga fordringar, man svårligen skulle hafva fallit på ett hjelpmedel, hvarigenom man icke kunde frilösa sig från det närvarande

välstånd, land och folk hade att tillräkna förtjensten af hans kloka och kraftfulla styrelse: eröfringen af Finnland i tvenne segerrika härtåg fullbordad genom Karelens läggande under Sveriges krona, förhållandet till grannstaterna Norrige och Danmark fridsamt och vänskapligt, fred på alla sidor, inom riket allas rätt lika skyddad, ingens frid störd, de forntida lagarne ordnade och bragta i ett med tidsfordringarne förenbart skick, allmän säkerhet, allmän endrägt och ymnoghet på allt, hvad till lifvets nödtorft hörde. Krönikorna veta icke nog att prisa kraften af Thorkel Knutssons visa styrelse och huru allt i riket då stod väl till. Sent, säga de, skall en sådan tid återkomma[302]. Han hade som fader i faders ställe vårdat Konung Magni efterlemnade barn. De hade alla nu vext upp och kommit till mo-

---

onda, men blott förekomma dess vidare kringgripande; se hos Planck, l. c. IV, 2:r Abschnitt.

302) Tha radde Tyrgel Knutzson,
En vither Man ok from *(tapper, modig)*,
Bönder, Prästa, Riddare ok Svena
Drogo med honom öfver ena.
— — — — — — —
— — — — — — —
Tha stod Rijket ärliga väl,
Bönder lifde med rätt ok skäl;
Herrana styrkte frid ok sätt *(sämja, enighet)*,
Engin torde göra androm orätt.
— — — — — — —
— — — — — — —
Tha stod i Sverike väl sa,
At seent skal ther bättre sta. *St. Rimkr.*

"Drossetus regni Tyrgillus Kanuti adeo strenue, prudenter "et laudabiliter gubernabat, ut rectoratus sui tempore major, "quam antea, vel post, fuerit gloria hujus regni. Tanta "erat in regno concordia, tanta pax et securitas, tanta de"nique omnium desiderandorum ad vitæ sustentationem abun"dantia, ut vix esset, quod aliunde desiderari posset"; Ericus Ol. Sistnämnda omständighet synes antyda, att med afräkning af första, hårda året efter Konung Magni död landet haft hugnaden af goda, fruktbara år.

gen ålder. År 1296 fullbordades det aftalade giftermålet mellan Konung Erik Menved i Danmark och hans trolofvade brud Konung Magni dotter Ingeborg[303], en qvinna, som för sitt ädla hjerta högt prisas så i folkvisor som i krönikorna såsom den berömvärdaste af alla de tidernas Drottningar i nordlanden, så from och god, att hon gerna vände det onda till det goda, sämjade misshälligheter och styrde allt till det bästa, derföre hon äfven var af alla kär hållen[304]. De sammanvigdes i Helsingborg,

---

303) Den uppgjorda öfverenskommelsen derom redan i Konung Magni tid, se föreg. B:det, s. 543 och 696.

304) Ingeborg gafvo the Erike imoth,
Ok vart Drottning ok Däna- boot,
Hon bättrade hvart thet maal hon hörde,
Som henne til rätta börde;
Hon styrkte gärna rätt och skäl,
Gudh i Himmerike hafvi henne Siäl! *St. Rimkr.*

"Hæc (Ingeburgis) erat laudabilis inter omnes horum "temporum et harum partium Reginas, omnia occurrentia "difficilia et iniqua in meliora et ad finem meliorem con- "vertens; unde et vir ejus super omnes Reges Daciæ novis- "simos prosperatus est valde"; Ericus Ol., och i N:o 28 af de utaf Geijer och Afzelius utgifna Sv. Folkvisor sjunges om henne:

Han (Kung Birger) hade en syster både fager och fin,
Hon var kär hållen af alla,
Hon var både tuktig och vänlig i sinn,
Fröken Ingeborg de henne kalla.

Så äfven i de af Abrahamson, Nyerup och Rahbek utgifna Danska Medeltids-visor utgör hon föremålet för N:o LXXXIII deribland, af hvars 18 strofer följande må anföras:

Det da var den Svenske Dronning
Huu tager sin Datter at lære:
"Skal Du Dronning i Danmark blive,
"Lad Bonden ikke over Dig kjære

"Skatte Du ikke den fattige Bonde
"Forinden sin kjortel graa;
"Fattes Dig enten Guld eller Sölv,
"Du kan det dog vel faae.

"Jeg haver været i Din Faders Land
"I femten Aar med ære,

och ehuru för äktenskapsbandets knytande mellan dem i anseende till deras slägtskap med hvarandra i fjerde led tillstånd ännu icke var gifvet af Romerska Stolen, stadfästades detsamma dock af Bonifacius VIII och sedan äfven af hans efterträdare Benedictus XI, likväl så, att efter Erkebiskopens i Lund godtfinnande någon penitens skulle dem åläggas för otillåten sammanlefnad[305]. Två år efter

---

"Der er hverken Fattig eller Rig
"Som noget skal over mig kjære.

Svarede det stolten Fru Ingeborg
Hun svarede med stor Snilde:
"Skulde Bonde eller Borger kjære over mig,
"Da lod det mig saa ilde.
— — — — — — —
— — — — — — —

Saa dydelig var Jomfru Ingeborg,
Hende prisede Qvinde og Mand,
De takkede Gud saa mangefold,
At hun var kommen til Land.

Der var stor Glæde i Fruerkloster,
De Nonner læste og sjunge,
End var der mere i Kongens Gaard,
De legte med Danske Tunge.
I bede for dem, som Kronen skal bære.

Såsom utgifvarne af förenämnda medeltids-visor anmärkt, synes man af sist anförda strof kunna sluta, att nunnorna sjöngo på Latin, hvaraf deras glädjesånger af få eller inga begrepos; deremot vid Konungens hof man sjöng Danska visor, som hvar och en förstod.

305) "Imposita ipsis pro eo quod taliter absque dispensatione "apostolica contraxerunt, nec non pro copula et cohabitatione "predictis penitentia salutari eisque ad tempus juxta tuæ dis-"cretionis arbitrium carnali commercio interdicto, quod in "eodem matrimonio remanere licite valeant"; *Dipl. Sv.*, N:is 1270 och 1412. Efter Bonifacii förordnande skulle stadfästelsen ej tilldelas, förrän Danska Konungen var löst från det öfver honom afkunnade kyrkobannet, och således först efter aflösningen derifrån följde Benedicti XI:s slutliga stadfästelse år 1303. Att genom äktenskapets upphäfvande,

Ingeborgs förmälning firade i Stockholm S:t Catarina dag den 25 November år 1298 hennes broder Konung Birger sitt biläger med Danska konungadottern Margareta[306], syster till Konung Erik Menved i Danmark; det skedde, såsom Thorkel Knutsson derom föranstaltat till fostersonens, den unga Konungens ära, med prakt och ståt; brudparet lyste i guldvirkade bröllopskläder; så äfven gästerna i präktiga, dyrbara drägter; Konungens fana med sinnbilden af ett upprättstående, förgyldt lejon öfver tre strömar uppbars af Riddare[307]; skallande ljud af pipare, pukor och trumpeter; vid bordet yppig kost, och mjöd och öl och dryck af körsbär samt annat vin både rödt och hvitt, och stora herrar inburo faten[308]; följande dagen stort gästabud i

---

sedan det redan i flera år fortvarat, icke måtte uppväckas krig eller andra förargelser åstadkommas, hvilket lätt kunde ske, anföras af begge Påfvarne såsom grunden för deras stadfästelse af detsamma, ehuru det var ingånget i strid med de kanoniska lagarne.

306) Eller Märta, såsom hon vanligen i krönikorna kallas. Hon var uppfostrad vid Svenska konungahofvet; se föreg. B:det, s. 699. Äfven hon och Konung Birger voro inom 4:de grad med hvarandra beslägtade, men för äktenskapets knytande mellan dem var Romerska Stolens tillåtelse utverkad redan år 1284; *Dipl. Sv.*, N:o 797.

307) Konungens baner var ther vpstickat,
Ett gylt Lejon med tree hvita bära,
Ther under mang ädla Herra våra,
The ther Konungen tilhörde;
En Riddare var then hans baner förde. *St. Rimkr.*
Att det här förekommande ordet *bära* efter all sannolikhet bemärker strömmar eller bjelkar, se Lagerbring, *Sv. Rik. Hist.* II, cap. 18, §. 6, hvar äfven anmärkes, att Konungarne af Folkunga-ätten bibehöllo sina förfäders sköldemärke, nemligen ett upprättstående Lejon öfver tre strömmar eller snedbjelkar, med den olikhet endast, att Lejonet i Konungarnes vapenmärke är krönt, hvilken skilnad äfven förefinnes mellan Konungarnes och Hertigarnes sköldemärke, ty i de sistnämndas signeten ses Lejonet utan krona.

308) Ther var godh kost ok ädla sidh,
Ok all then glädi man torffte vidh:
Miöd ok Ööl ok Kyrsedrank

Hertig Eriks herberge; sedan riddarlekar och tornerspel, stolta riddare i harnesk och hjelm, frustande, ståtligt utstyrda hästar med dyrbara täcken, och öfver Konungen en präktig himmel på den plats, der han höll som åskådare af de ridderliga lekarne; i dessa lyste framför andra hans broder Hertig Erik; han blef af Konungen slagen till riddare och jemte honom andra så fremmande som inländska män[309]. Det var gammal sed, att dagen efter bröllopet i likhet med andra nygifta husfruars äfven Drottningens morgongåfva skulle bestämmas; Birgers unga gemål utbad sig ej annan än Magnus Algotssons lösgifvelse ur fängelset[310], en handling, som tillvann henne mycken pris och mångas tacksamhet[311]; Birger emellertid förlänade henne med hela Fjerdhundraland jemte Enköpings stad, och emedan vid trolofningen så varit betingadt mellan Svenska och Danska konungahusen, att lika stor morgongåfva den af Konungarne, som först blefve förmäld, gåfve åt sin Drottning, skulle äfven af den andre vid hans förmälning gifvas åt sin gemål, utfäste sig Birger, derest förenämnda, af honom

---

Ok Vijn bade rödt ok blankt,
Ok stoltze herra bare thera kaar,
Sva som them til rätta bar. *St. Rimkr.*

"Anno Domini MCCXCVIII cum jam tempus advenisset, quo "Rex Birgerus Magni filius desideraret cum desponsata sibi "virgine Mærita, Danorum Regis filia, matrimonium con- "summare et nuptiarum solennia celebrare, accedente ad "hoc ipsum consensu et voluntate Domini Tyrgilli Mar- "scalci, regni gubernatoris et Regis juvenis provisoris, "tutoris et curatoris, ipsius Marscalci industria, providentia, "sollicitudine et labore, in celebriori oppido regni Stokholm "nuptiarum præparantur expensæ. In quo multitudine Ba- "ronum et Militum non modica confluente, nuptiarum solen- "nitas et convivii magnificentia in multa rerum ubertate et "deliciarum affluentia longo tempore perduravit"; Ericus Ol.

309) *St. Rimkr.* Ericus Ol.

310) Derom se föreg. B:det, noten 1427.

311) Henne tackade hvar man thet hörde,
För the ädlebeet hon giorde *St. Rimkr.*

bestämda morgongåfva befunnes ringare än det lifgeding, hans syster Ingeborg undfått af sin gemål Konung Erik i Danmark, att då föröka densamma[312], hvilket äfven skedde, då han sedermera dertill ännu ytterligare lade Kungs-Husby i Trögds härad i Upland[313]; hon åter skänkte honom kort före Mikelsmässan år 1300 en son, som i dopet uppkallades efter sin farfader Konung Magnus[314]. Kort tid derefter, då två och tjugu år gammal, mottog Birger af kyrkans hand sinnebilderna af den kongliga värdigheten och högtidligt genom salvelsen invigdes i det konungsliga embetet; på samma gång med Konungen kröntes äfven hans gemål. Den högtidliga handlingen föregick i Söderköping första Söndagen i Adventet år 1302; festligheterna dervid, efter sin tid praktfulla och lysande, fingo en ny tillökning deraf, att vid samma tillfälle äfven firades förmälningen mellan Birgers yngsta broder Valdemar och Thorkel Knutssons dotter Christina, och Valdemar då på samma gång af sin broder Konungen blef slagen till riddare. Jubel och fröjd och mycken glädje då vid konungahofvet[315]. På dessa högtidligheter följde ännu en annan det följande året, då Thorkel Knutsson, en lång tid enkling efter förlusten af sin första husfru, omsider trädde i nytt giftermål och i Stockholm firade sitt bröllop med Grefve Otto II:s af Ravensburg dotter Hedvig,

---

312) *Dipl. Sv.*. N:o 1317. Morgongåfvan har, som bekant är, sitt namn deraf, att den gafs morgonen eller dagen efter brölloppet bruden till heder, hvadan densamma i Landskapslagarne äfven kallas hindradagsgäf; se Andra B:det, s. 535; att gammal sed blifvit följd och iakttagen äfven vid Birgers förmälning, är troligt; emellertid är urkunden om förenämnda, af honom bestämda morgongåfva icke utfärdad förrän Pingstdagen den 29 Maj 1300, således ett och ett halft år efter brölloppet.

313) Ericus Ol.

314) Se härförut, noten 111.

315) "Ther var frögd ok myckin glädi". *St. Rimkr.*

som, åtföljd af sin fader till Lübeck, der blifvit mottagen af Grefve Jakob af Halland och flera Svenska Riddare, att såsom trolofvad brud af dem öfverföras till Sverige till sin blifvande gemål[316]. Intet var sparadt till bröllopsfestens praktfulla firande, gästernas antal stort, bland dem äfven Konungen och hans bröder[317]. Morgonen efter bröllopet gaf brudgummen sin unga husfru till morgongåfva godset Gwin eller Gum med derunder lydande elfva gårdar jemte ållonskogar, qvarnar och fisksjöar[318].

Efter dessa stora, fröjdfulla högtidligheter och det anseende, välstånd och lugn, riket njutit under Thorkel Knutssons handhafvande af landets styrelse, inträder en brytning i Konungens och rikets öden. På tredje gästabudsdagen af Thorkel Knutssons bröllop, då många af gästerna redan ridit bort, trädde Konungen och hans bröder jemte

---

316) "J. 1303. Des iares brachte greve Otte van Raven-"berghe sine dochter to Lubeke, de ghaf he dor gudes "willen des koninghes Marscalke von Sweden; de untfen-"ghen dar greve Jacob van Hallande unde andere riddere "van Sweden. Dat so edele iuncvrowe deme Marscalke dor "gudes willen gheven wart, vil manegh eme des wunderde"; *Chronik d. Lesemeisters Detmar.*

Hon vart honom fagerliga förd til landa,
Med Gull ok Sölff ok manga handa
Penninga ok Clenod och goda lijt,
Tog *(dock)* haden mera hemma, än han sände tijt.
St. Rimkr.

317) "Nuptiis in oppido Stokholmensi magnifice celebratis, Rege "et Ducibus pariter invitatis"; Ericus Ol. Jfr *St. Rimkr.*

318) Om morgonen gaff Brudgummen
Sina Hustru till morgongafva
Ett godz, thet hon skulle hafva,
Hofgarden heter Gwin,
Ok ellofva garda liggia ther uin,
Ok manga Qverna ok Landaboa,
Ok Oldanskoga ok Fiskasioa:
Ther aff skulle hon sik kläda ok föda,
Om hon leffde effter hans döda. *St. Rimkr.*

Thorkel Knutsson och andra rikets män tillsamman i ett ensamt rum till samtal. Thorkel Knutsson tog först till ordet, talade till Konungen och Hertigarne och erinrade dem, huru "han af deras "fader, då de ännu voro små och omyndiga, varit "satt att vårda dem, deras borgar och land, och "efter bästa förmåga äfven sökt att befordra deras "välfärd samt hvad han trott vara dem och riket "till gagn och ära; nu, trött af åren och med af-"tagande krafter, önskade han, att få afträda från "sin mödosamma befattning, och att en annan du-"gande man, som af yngre krafter vore, af dem "måtte utses att förrätta rikets värf; gerna dock "ville. han äfven framgent vara dem till tjenst i "allt, hvad han förmådde, och komma till hofvet, "när han påkallades". Alla med en mun tackade honom för den vård, han haft om riket; ingen vore, sade de, som bättre än han kunde se dess bästa till godo[319]. Emellertid begärde Birgers bröder Erik och Valdemar, att blifva sjelfrådande öfver de hertigdömen, som blifvit dem tillagda. Södermanland, samma landskap deras farfader Konung Magnus som Hertig innehaft, hade tillfallit Erik, hvilken redan i farfaderns tid varit förklarad för Hertig[320], Valdemar åter erhållit Finnland som hertigdöme i förläning. Det var så, man i stället för de forntida brödraskiften och samregeringarne tillfredsstälde de yngre konungasönernas rätt till sin del af förvaltningen och inkomsterna af riket; man kände intet annat sätt att förse dem med anständigt underhåll och förlika deras anspråk på arf efter de från fordom deröfver herrskande grundsatser[321]. Ingen lång erfarenhet hade heller ännu

---

319) The svarade alle med enom munne:
Vij hafvom ingen ther sva väl kunne
För Rijket see, som han,
Ty han är en sniälder man. *St. Rimkr.*

320) Se föreg. Bandet, s. 695.

321) Jfr föreg. Bandet, s. 409 ff.

varnat för följderna deraf. Hertigarne inrättade sitt hof och valde till förste man dervid en Konungens rådsherre Ambjörn Sixtensson[322], att som Drots förvalta och bevaka deras angelägenheter.

Det förutvarande broderliga sinnet försvinner hos bröderna nu mer och mer, sedan de blifvit sina egna män. Misstroende, tvedrägt uppstår mellan begge hofven, Konungens och det hertigliga. Det inträdde ett till viss del likartadt förhållande som i tiderna förut, då, efter Birger Jarls död, Valdemar med svag hand förde rikets styrelse, utan kraft att för sin person väcka aktning, kärlek eller fruktan, i allt åter motsatsen hos hans broder, den herrsklystne, kraftfulle Hertig Magnus med hans praktfulla, af ridderliga öfningar upptagna hof. Samma olikhet var äfven mellan Birgers och hans bröders karakterer. Såsom Konung Valdemar, så lika litet visste äfven Konung Birger att råda sig sjelf; hans fader hade icke med kronan äfven bragt sitt förstånd i arf på sonen; utan eget omdöme, utan fasthet, utan sjelfförtroende var han lika öppen för onda som goda råd och förstod, åt sig sjelf öfverlemnad, hvarken att styra sig eller andra; deremot hans bröder Erik och Valdemar framstå som herrsklystna, krigiska, manliga, behjertade män, Erik i synnerhet utmärkt genom sitt ridderliga

322) Att han som Konungens rådsherre jemte Thorkel Knutsson beseglat ett i Birgers namn den 7 Oct. 1302 utfärdadt konungabref, se *Dipl. Sv.*, N:o 1369. Men tvenne månader derefter, den 15 December 1302, således kort efter Konungens kröning, skänker Hertig Erik honom gården Knifsta och benämner honom i gåfvobrefvet sin Drots ("Dapiferus noster"; *Dipl. Sv.*, N:o 1749), hvaraf man synes kunna sluta, att Hertigarne redan vid tiden af Konungens kröning tillträdt sina hertigdömen med fullmyndig rätt och då tagit Ambjörn Sixtensson till sin Drots, hvilket åter efter krönikornas berättelse först skall hafva skett vid Thorkel Knutssons bröllop, och hafva vi derutinnan följt dem, då det närmare förhållandet härmed icke kan redas, och äfven, om Hertigarne några månader förut vid Konungens kröning tillträdt sina hertigdömen, förhållandena derigenom föga förändras.

väsende, sitt intagande sätt, sitt hurtiga skick, sitt nedlåtande, vänliga, behagliga umgänge; såsom fordom vid deras farfader Hertig Magni hofläger, så äfven vid deras kämpalekar och ridderliga öfningar, som spridde glans och gåfvo anseende åt deras hof; derutinnan förhållandet äfven lika, att såsom Magnus den tid, han ännu var Hertig, i allt efterföljdes och understöddes af sin yngre broder, så synes den äldre Erik varit det egentliga, ledande hufvudet med skicklighet och djerfhet till många ting, och Valdemar troget hafva slutit sig till honom.

Vid samma tid, Thorkel Knutsson nedlade föreståndarskapet öfver riket och Hertigarne trädde i fulla besittningen af sina hertigdömen, tala krönikorna om en uppkommen oenighet mellan Konungen och presterskapet. Rikets store, säga de, påbördade kyrkan skatter och gärder, hvarifrån hon alltid förut njutit frihet; misshälligheten hade stigit ända derhän, att Konungen på råd och tillstyrkan af Marsken Thorkel Knutsson varit sinnad att fängsla både Erkebiskopen och rikets samtliga öfriga Biskopar[323]. Detta är emellertid allt, hvad de berätta oss; det närmare förhållandet härmed uppgifva de icke. Det är visserligen troligt, att krigsfärderna till Finnland och samtidigt dermed de stora omkostnaderna vid Konungens biläger och kröning gjort någon utomordentlig hjelp af landet behöflig och att presterskapet för sina och kyrkans gods, efter de af Thorkel Knutsson gjorda, bestämda, uttryckliga förbehåll vid de af honom ut-

323) "A:o 1303. Dissensio inter ecclesiam et regem"; *Chronol.* N:o XII bland *Script. rer. Sv.* "A:o 1303 Incepit dissi-"dium inter ecclesiasticos et proceres prophanos regni Sve-"ciæ, subjeceruntque universum clerum tributis et exactio-"nibus, qui antea gavisus erat ecclesiastica libertate. Eodem "anno conatus est rex Birgerus ad suggestionem domini Tru-"gilli marscalci captivare reverendum dominum Archiepisco-"pum cum ceteris regni Svetiæ episcopis circa festum Mag-"dalenæ (22 Juli)"; *Chronol. Anonymi Vet.*

färdade frihetsbref, lika med landets öfriga inbyggare deruti måst deltaga. Emellertid finnes ingen klagan, intet missnöje deröfver vara yttradt från kyrkans sida. Att åter flera år, derefter i fredens och lugnets tider, då inga utomordentliga tillfällen föranledde nya behof, ovanliga skatter och pålagor skulle hafva blifvit lagda på menigheten, på kyrkor och kloster, saknar för trovärdigheten deraf all grund, och ännu osannolikare är, hvad i andra, sednare krönikor antydes, att Thorkel Knutsson efter sitt nya giftermål fört större stat än förut, och landet äfven derföre blifvit betungadt med nya gärder[324]. Men så liten tro krö-

---

324) "Duces autem volentes amodo esse sui juris, et partem "sibi debitam habere de regno, a bonis forte sociis informati, "quomodo pater eorum, cum esset et ipse Dux, fratrem suum "regem Valdemarum abjecerit a regia dignitate, cæperunt "cum certis habere colloquium, et inito consitio, elegerunt "sibi provisorem et directorem Dominum Ambernum Dapi- "ferum. Marscalcus autem Tyrgillus etiam post, sicut antea "mansit super negotia Regis. Et hac divisione negotiorum "et provisorum, facta est divisio animarum. Ab hoc enim "tempore dispositio regni hactenus valde bona, in contrarium "est conversa. Dicunt quidam, quod præfatus Tyrgillus, "vel ob statum proprium post secundas nuptias excellentio- "rem, vel partem Regis nimium favorizans, ad multa gra- "vamina regnicolis imponenda, Regem induxerit informando, "sed et sua temeritate quasi adhuc imperans imponendo; "ideoque omne meritum, favor et commendatio, in priori "suo regimine conquisita, in multum rancorem et displicen- "tiam transierunt. Tunc enim ratione Reginæ, importabili- "bus tributis et exactionibus, propter nuptias tam magnifice "celebratas, gravabatur communitas. Tum cæpit dissentio "inter Ecclesiam et Coronam, quia Regales Ecclesiam secu- "larem et claustra tributis et exactionibus subjecerunt. Eodem "anno voluit rex Birgerus per suggestionem Tyrgilli Mar- "scalci Dominum Archiepiscopum et alios Episcopos capti- "vasse"; Ericus Ol. Och är tvifvelsutan efter honom Olaus Petri har en likalydande berättelse: "Hertog Erich och "Hertog Waldemar, effter thet the voro nu så till ålders "komne, ville the vetta sin deel effter theras fader och "hvad the skulle hafva för Land och Lähn af Rijket,

deraf drabbade landet. För presterskapet kunde han i allmänhet icke vara någon serdeles välbehaglig man, såsom den der mot kyrkan ville uppehålla konungamaktens rättigheter och lätta det allmännas bördor genom kyrko- och klostergodsens deltagande deri. Och det är af de i kloster och af prester gjorda upptecknings, Thorkel Knutssons handlingar, såsom åsyftande att sätta trångare gränser för kyrkans friheter, i ett oredigt sammanhang blifvit sammanförda med de för landet tunga, kännbara följderna af de inbördes striderna genom den utbrytande missämjan mellan Konungen och hans bröder[326].

---

326) *St. Rimkr.*, hvars författare till den del deraf, som omfattar tiden till början af Magnus Erikssons regering, var samtida med dessa händelser, vet eller nämner intet om någon mellan Konungen och presterskapet uppkommen spänning, eller några på landet och kyrkorna lagda tunga, ovanliga gärder. Och Ericus Ol., som synes haft för ögonen de härförut i noten 323 anförda krönikorna och tilläfventyrs ännu andra, nu mer förlorade, då han upptager deras beskyllningar mot Thorkel Knutssons sednare förhållande, sker det, såsom vi sett, med de orden, att "några säga" ("Dicunt "quidam"), derigenom antydande, att man icke har någon visshet, huru dermed förhölle sig, såsom äfven Olaus Petri sig yttrar, att "somliga mena" — "Een part mena thet — "dock huru ther om är kan man intet säija". Den omständigheten för öfrigt, att Thorkel Knutsson efter sitt sednare giftermål skulle hafva fört en större stat och detta drabbat landet genom nya gärder, är icke den minsta, som gör hela berättelsen misstänkt och visar den grumliga källa, hvarifrån densamma utgått; han, under hvars af krönikorna så högt prisade riksföreståndarskap landet icke klagat öfver några ovanliga, betungande pålagor, skulle nu, sedan han nedlagt förmynderskapet och Konungen trädt i fulla utöfningen af makten, i sin ålders dagar genom en större prakt och stat, än han förut fört, hafva pålagt eller förorsakat nya, betungande gärder, är något redan i sig sjelft föga tänkbart och så mycket osannolikare, som Thorkel Knutsson sjelf var en af sitt lands rikaste godsegare; han synes dessutom blott vid vigtigare tillfällen hafva biträdt Konungen eller stått vid dess sida, men för det mesta lefvat på sina gods.

Men ännu[327], säga krönikorna, stod allt väl till, och ingen anade de sorgliga, orofulla tider, som komma skulle, så mycket mindre, som dessa årens fredsmöten och fredliga underhandlingar lofvade att befästa så den inre som den yttre freden. Erik Presthataren hade år 1299 i första och trettionde året af sin lefnad och det nittonde af sin regering gått hän till sina fäder, och efter honom, emedan han efterlemnade blott en dotter af namn Ingeborg, hans broder Hertig Håkan uppstigit på Norriges thron. Han och Konung Birger hade vid Michaeli-tiden år 1302 ett möte med hvarandra i Solberga[328] vid Göta-elf. Vid mötet voro närvarande äfven Hertig Erik, Grefve Jakob af Halland och Furst Witzlaw af Rügen jemte andra af båda rikenas stormän. Det förutvarande vänskapliga förhållandet mellan Sverige och Norrige upplifvades och ett fast vänskapsförbund blef mellan dem slutet. Man vill veta, att till ännu vissare befästande deraf tal då blifvit bragt å bane om Hertig Eriks af Sverige trolofning med Håkans dotter, hon äfven af namn Ingeborg[329]. Det underhandlades äfven om de fredlösa Danska herrarne, hvilka sades vara vrångt förföljda, och Konung Eriks af.

---

327) Nemligen under återstående sednare hälften af året 1303 och äfven första månaderna af det följande året.

328) En by af namn Solberg ligger invid Göta-elf i Romelanda socken af Inlands södra härad; en socken af samma namn finnes äfven, belägen vid Hake Fjorden uti Inlands norra härad; men att förstnämnda Solberg, nu en by, då troligen en större gård, såsom liggande invid gränsen mellan begge rikena varit den utsedda orten för detta möte, är så mycket vissare, som det bestämdt uppgifves, att mötet skedde vid Göta-elf. Isländska annalerna säga, att Konungarne sammanträffade vid Solberga-mynning vid Götelfven ("Fundust "konungar vid Solberga-os vid Élfi"). Kartan utvisar äfven en å eller ett strömdrag, som förbi Solberg utfaller i Göta-elf.

329) "Tha festi hertogi Eirikr af Svithjod jungfru Ingiburgu, "dottur Hakonar Noregs Konungs"; *Islenzkir Annalar.*

Danmark förfarande mot dem orättmätigt, emedan de icke efter landets lagar fått försvara sig, på grund af hvilken framställning och till vänskapsbandets ännu fastare sammanknytande med Norrige äfven Svenska Konungen, ehuru genom dubbelt svågerlag befryndad med Danmarks Konung och i vänskapligt förhållande till honom, nu på Konung Håkans begäran likaledes tog Grefve Jakob af Halland jemte andra af de fredlösa i sitt skydd, lofvade att söka mellan dem och Dana-konungen tillvägabringa fred och förlikning, de emellertid hafva en fri och säker tillflykt i Sveriges rike[330]. Efter dessa förhandlingar skildes alla med vänskap från hvarandra. Sedan kom från Konung Håkan en vänlig helsning med bref och bjudning till Hertig Erik, att med Norska konungahofvet fira Julen i Opslo. Håkan var förmäld med Rügiska Fursten Witzlaws dotterdotter Eufemia, dotter af Grefve Günther af Rupin. Ingeborg, frukten af detta äktenskap, var Håkans enda barn af äkta säng, och hon som sådan arfvinge till Norriges rike efter den af honom i landets lagar gjorda förändring beträffande arffölden till Norriges krona, med kraft hvaraf, då af mansstammen inga närmare arfberättigade funnos[331], kronan öfvergick till Konungens äldsta dotter. Ingeborg var ännu mycket ung[332],

---

330) Urkunden derom utfärdad i Konung Birgers namn och beseglad af Hertig Erik samt Thorkel Knutsson och Ambjörn Sixtensson den 7 Oct. 1302; *Dipl. Sv.*, N:o 1369.

331) Nemligen inga sonsöner af Konungen, ingen hans broder eller broderssöner, ingen farbroder eller farbroderssöner.

332) Efter *Islenzkir Annalar* var hon född 1301, således ännu blott ett år gammal; efter *St. Rimkr.* åter skall hon då varit "pa sitt sexte aar", således född omkring år 1296. Visserligen måste vid det, som rörer de Norska sakerna och förhållandena, i allmänhet större trovärdighet sättas till de Isländska annalerna, såsom derom de kunnigaste och bäst underrättade; uti ifrågavarande fall kan dock något tvifvel uppstå. Man vet med visshet icke heller året, när Håkan förmältes,

men trolofningar äfven mellan barn i dessa tider icke sällsynta. En gemål med förväntadt arf af ett konungarike var för framtiden en stor utsigt, och förbindelsen dessutom med Norska konungahuset för ovissa fall alltid vigtig. Hertig Erik, efterkommande den vänliga bjudningen, drog till Norrige, åtföljd af Ambjörn Sixtensson, Arvid Gustafsson[333], Matts Kettilmundsson och Peder Porse den yngre[334]; dit drog äfven då den efter Konung Birgers kröning ur fångenskapen frigifne Erik Valdemarsson, son af Konung Valdemar[335]; till de Svenska herrarne slöto sig under vägen flere af de fredlösa Danska herrarne jemte Grefve Jakob af Halland, och från Rügen kom Furst Witzlaw att fira Julen hos sin dotterdotter Drottning Eufemia och hennes gemål[336]. Här som öfverallt intog Hertig Eriks ridderliga väsende och behagliga sätt allas sinnen. Många från närgränsande orter kommo till Opslo, att se den unga Svenska Hertigen,

---

emedan det olika uppgifves, i det hans biläger af en del hänföres till 1296, af andra till 1299.

333) Både han och Ambjörn Sixtensson hänföras af våra ättforskare till Sparre-ätten.

334) Så benämnes han af Suhm, och så äfven af *St. Rimkr.*: "Peder Porsse unge", till skilnad från den Peder Porse, som var bland Konung Erik Glippings mördare och äfven förekommer i Svenska häfderna under första åren af Magnus Laduläses regering; efter Suhms förmodan har icke han, såsom Hvitfeld uppgifver, utan Peder Porse den yngre varit fader till Knut Porse. Jfr föreg. B:det, noten 1259.

335) Se föreg. Bandet, s. 691—92.

336) Under denna sin vistelse i Norrige dog Furst Witzlaw derstädes den 29 December, sedan han tvenne dagar derförut upprättat sitt testamente, i hvilket han till sin fränka Drottning Eufemia skänker 2:ne stora silfverbägare, som han fått af Konungen i Sverige (om af Konung Birger? eller af dennes fader Magnus Ladulås? med hvilken sistnämnde han äfven förehaft underhandlingar; se föreg. B:det, noten 1542), och insätter bland andra äfven Hertig Erik af Sverige till verkställare af sitt testamente.

om hvilken så mycket godt talades. Drottningen kallade honom sin son och Julabroder, han henne sin ädla, söta moder[337]. Man förmodar, att trolofningen mellan den späda konungadottern och den Svenska Hertigen då blifvit bestämd och uppgjord. Efter hemkomsten till riket, sedan Erik i första dagarne af Januari månad lemnat Opslo, beramades åter ett möte mellan begge rikenas Konungar. På utsatt dag, fjerde Söndagen i Fastan den 17 Mars 1303, trädde Konungarne tillsamman på Tyreholm, i våra dagar kallad Tjurholmen, en i Göta-elf liggande ö, Birger åtföljd af sina bröder Hertigarne Erik och Valdemar samt Marsken Thorkel Knutsson och Vestgöta Lagmannen Bengt jemte ännu andra män, och Grefve Jakob af Halland dervid äfven närvarande. Det året förut i Solberga afslutna fördraget ej blott förnyades, men man äfven öfverenskom till vänskapsförbundets ännu fastare sammanknytande mellan begge rikena, att vid förefallande behof det ena riket skulle komma det andra till hjelp på egen bekostnad, all skada och alla fördelar dervid så i afseende på fångar som land och slott vara gemensamma, äfvenså underhållet och försvaret af de fremmande fästen och borgar, som kunde intagas, lika bekostas af begge rikena[338]. Flerfaldiga möten mellan Konungarne af Danmark och Norrige[339] till bilägg-

---

337) *St. Rimkr.*

338) Hvitfeld, l. c. Äfven Isländska annalerna hafva sig bekant mötet "a Thyarholma i Gautelfi" året 1303.

339) Hvitfeld och äfven *Norske Kongers Chron.* tala om ett möte på Sommerstedhede mellan nordiska rikenas trenne Konungar vid Midsommartiden år 1296 till fredens återställande mellan Danmark och Norrige. Sommerstedhede ligger i Slesvig, Grams härad och Haderslebs amt. Att Konungen af Norrige dervid varit närvarande, vederlägges af ett utaf Konung Håkan år 1308 utfärdadt bref (hos Torfæus, l. c, P. IV. Lib. 8, cap. 6), hvaraf synes, att från Norrige endast några fullmäktige varit ditsända i följe med Hertig Valdemar af Jutland;

gande af den långa fiendskapen mellan dem hade, serdeles genom svårigheten att tillvägabringa en försoning mellan Konungen af Danmark och de fredlösa Danska herrarne, icke fört till någon varaktig fred, endast till korta, tid efter annan förnyade stillestånd. Det på Tyreholm förnyade och långt utsträckta vänskapsförbundet mellan Sverige och Norrige var således efter all sannolikhet förnämligast rigtadt mot Danmark. Och att detta skett synnerligen genom Hertig Eriks verksamma bedrifvande, är äfven troligt. Vi känna emellertid det närmare förhållandet alltför litet, för att bedöma de grunder och skäl, som kunde förmå äfven Thorkel Knutsson att ingå på det nära förbundet med Norrige, om det nemligen skedde, för att derigenom befordra sin myndlings, Hertig Eriks framtida lycka och bereda vägen för honom och hans efterkommande till Norriges krona, eller af andra hans och de Svenska herrarnes åsigter öfver de nordiska rikenas yttre och inre förhållanden och hvad med afseende derpå för Sveriges bästa vore det mest betryggande.

Så till skenet lofvande för fredslugnet och för sämjan inom konungahuset det med Norrige slutna vänskapsförbundet var, uppvexte dock snart vid sidan deraf förhållanden, som gåfvo sakerna en annan, oförutsedd vänning. Från den tid nemligen, Hertigarne blefvo enrådiga öfver sina furstendömen och de genom tillsättandet af egen Drots skilde sig från det närmare sammanhållandet med Konungen och Thorkel Knutsson, hvilken sednare fortfarande stod vid Konungens sida som dess för-

---

så mycket osannolikare, då fredsunderhandlingen dessutom endast angick Danmark och Norrige, att den ännu minderårige Konungen af Sverige dervid skulle varit närvarande; uppgiften derom hos förbemälta krönikor har tvifvelsutan tillkommit genom någon oredig sammanblandning af denna tidens många möten.

nämsta man och rådgifvare vid förvaltningen af de allmänna angelägenheterna, kom köld, kom misstroende mellan bröderna och inträdde omständigheter, hvaraf frågor uppstodo om vidden, om gränsen af de hertigliga rättigheterna, huru mycken eller huru liten makt tillkom Hertigarne öfver den inre författningen och förvaltningen inom deras hertigdömen, i hvilka förbindelser och förhållanden de i dessa afseenden stodo till Konungen, deras mer eller mindre beroende af honom såsom hela rikets styresman och vårdare, frågor, vigtiga och föranledande stora oroligheter äfven i sednare århundraden. Vid samma tid Erik som sjelfstyrande tillträdde sitt hertigdöme, den 28 Juni år 1303[340] erhålla Er-

---

340) Messenius berättar, att efter mötet i Tyreholm Konung Håkan derifrån åtföljt Konung Birger och sin blifvande mäg Hertig Erik upp till Sverige, der han i Upsala den 4 Maj af Erkebiskop Nils Allesson blifvit förärad med ett litet ben af Erik den Helige, hvars helgedomsskrin då blifvit för honom öppnad af Erkebiskopen; från Upsala hade han sedan begifvit sig till Stockholm och med sin närvaro hedrat Marsken Thorkel Knutssons bröllop den 24 Juni; således öfver tre månader qvardröjt i Sverige; Messenii *Sc. Illustr., T. 2.* Men hvarken Isländska annalerna eller Norska, Svenska, Danska krönikorna veta något om Konung Håkans färd till Sverige, och ehuru osäkra de slutsatser ofta äro man gör af krönikornas och urkundernas tystnad, vore dock i ett fall som detta en sådan samfält tystnad alltför märklig, för att icke väcka misstroende till hela berättelsen. Och att denna är en ren dikt (troligen dock icke af Messenius sjelf, men af honom hemtad ur någon grumlig källa, eller tillkommen genom en oredig sammanblandning af namn och händelser), bevises deraf, att samma tid, som Konung Håkan efter anförda berättelse uppehållit sig i Sverige, befinnes han i Tunsberg den 29 Maj hafva utfärdat en förordning till säkerhet för sina ombudsmän mot förföljelserna af fränderna till dem, som de lagsökte och straffade (hos Paus, *Gamle Kongel. Forordn. og Privil.),* hvartill ännu det kommer, att Erik den Heliges helgedomsskrin verkligen öppnades och besigtigades den 4 Maj 1303, men detta skedde på Hertig Eriks enständiga begäran, och det var han jemte Biskop Nils i Vesterås samt Priorn Israel i Sigtuna, som hvardera bekommo ett litet

kebiskop Nils Allesson, Domprosten i Upsala Magister Andreas och Uplands Lagmannen Birger Persson uppdrag af Konungen och Hertigen gemensamt, att undersöka och bestämma, hvilka egendomar, gods och gårdar tillkommo kronan och hvilka hertigdömet, emedan derom rådde någon ovisshet, hvarföre, till ett noga och bestämdt utstakande af begges egande rätt, äfven Uplands inbyggare anbefallas, att, hvad de derom visste sannt vara, gå förenämnda herrar tillhanda med upplysningar[341]. Troligen hade Konung Magnus som Hertig jemte Södermanland äfven innehaft ett visst område af Upland eller vissa af dervarande kronogodsen, och påstående af Erik nu blifvit gjordt, att samma gods äfven borde läggas till hans hertigdöme såsom varande detsamma, hans farfader innehaft[342]. Deröfver har

---

stycke af det vördade helgonets qvarlefvor; se *Dipl. Sv.*, N:o 1395. Så otillförlitlig Messenii omförmälta berättelse på det hela är, har emellertid den uppgifna dagen för Thorkel Knutssons bröllop mycken sannolikhet för sig. Det var, enligt *St. Rimkr.*, tredje dagen efter brölloppet Thorkel Knutsson nedlade det af honom ditintills förda föreståndarskapet och Hertigarne med sjelfmyndig rätt tillträdde sina hertigdömen; således dagen derefter utfärdades den urkund, hvarom ofvan förmäles. Då vi dessutom af gamla Lübeckiska krönikan sett, att det var år 1303 Thorkel Knutssons trolofvade brud kom till Lübeck och derifrån öfverfördes till Sverige, så kan äfven deraf antagas, att det var vår- eller sommartid hon hitkom.

341) "Quoniam dubium quoddam vertitur super bonis, prediis et "possessionibus nostris, penes vos sitis, quæ scilicet coronæ. "vel quæ ducatui de jure debeant attinere, significamus vobis "per presentes, quod nos - - - - consiliariis nostris predilectis "commisimus, ut super præmissis inquisitionem et discussionem "habeant diligentem. Ratum et firmum habituri, quicquid "per eosdem dominos de prædictis bonis, prediis et possessio- "nibus coronæ, vel ducatui fuerit adjudicatum et certis limitibus "deputatum, volentes et mandantes ut super veritate dicenda "prædictis dominis assistatis, prout per eosdem fueritis requisiti "sicut gratiam nostram diligitis inoffensam"; *Dipl. Sv.*, N:o 1401.

342) Frågan kan här (såsom, efter hvad vi vilja erinra oss, vi någorstädes sett antaget), icke hafva varit om brödernas arf-

emellertid, så vidt källorna för denna tidsålder gifva vid hand, tvist eller oenighet icke uppstått; man fastmer synes hafva funnit det billigt, att Erik som rikets Hertig[343] innehade ett till gods och inkomster lika furstendöme med det, som i tiden förut hans farfader såsom Sveriges Hertig besutit, samma gods således och samma område af landet, som ursprungligen varit tillagda Svenska hertigdömet. Hvad åter sedermera tilldragit sig, som föranledt första söndringen mellan bröderna eller alstrat det första misstroendet, är icke bekant. Men då i April månad år 1304 Konungen jemte hans bröder gästade hos Thorkel Knutsson på dennes gård Aranäs, belägen i grannskapet af Kinnekulle på en i Venern utskjutande udde i Forshems socken af Kinne härad i Vestergötland, här, sedan gästabudsdagarne voro förbi och alla gjorde sig färdiga till uppbrott, tog Konungen sina bröder afsides, sade dem, huru det som säkert blifvit honom berättadt, att de hade i sinnet draga ur riket, resa sig upp mot honom och stämpla till hans förderf; han ville hafva visshet, huru de voro sinnade, så att, om de med honom ville lefva fredligen och icke buro i sinnet något ondt, de till försäkran derom skulle med sina signetens undersättande bekräfta det bref, han nu ville förelägga dem. Lydelsen

---

vegods eller enskilta egendomar, emedan i sådant fall, derest blott dessa varit afsedda, några upplysningars inhemtande af Uplands inbyggare, hvad de visste tillhöra kronan och hvad hertigdömet, svårligen kunnat ifrågakomma; Hertig Valdemar dessutom såsom tredje brodern och med lika rätt till arfvegodsen nämnes icke alls, hvilket dock utan tvifvel bordt ske och tvifvelsutan äfven skett, så vida ett arfskifte härmed varit åsyftadt (ett sådant mellan dem hade dessutom skett redan året förut 1302); endast Erik som Hertig af Södermanland och Konungen ville hafva utrönt, hvilka gods med rätta borde ligga under kronan och hvilka anses tillhöra hertigdömet.

343) "Dux Sveorum" kallas och kallar han sig i urkunderna, likasom äfven Konung Magnus som Hertig kallades och kallade sig "Dux Sveciæ" — "Dux Sveorum".

deraf innehöll en förpligtelse från deras sida, "att "aldrig begifva sig ur riket utan med Konungens "samtycke och tillstädjelse; icke inställa sig hos ho-"nom, utan att genom bref eller vissa bud af ho-"nom vara kallade till utsatt dag och ort, och icke "komma med manstarkare följe, än Konungen fö-"reskrifvit; icke hvarken sjelfva eller genom andra, "inom eller utom riket, genom bref eller genom sände-"bud, hemligen eller uppenbarligen, med råd eller dåd "företaga något mot Konungen, mot hans gemål, "hans barn, hans trogna män; icke i någon måtto "stämpla till deras skada och förderf".

Hade man af det hos Hertigarne redan framskymtande djerfva herrskarelynnet med minnet af framfarna tiders erfarenhet funnit försigtigheten fordra, att i tid förskansa sig mot dem? Eller hade några förhållanden från Hertigarnes sida, några deras förehafvanden och steg varit sådana, att de väckt Konungens och Thorkel Knutssons uppmärksamhet och misstroende? Tilläfventyrs funnos äfven de, som gerna ville se Hertigarne efterfölja det af deras farfader gifna föredöme och underblåste deras herrsklystnad[344], och hade man derom kunskap eller någon kännedom? Det är i historien ingenting sällsynt, att serdeles unga, äregiriga män, alla, som icke hafva hvad de begära och blott i en förändring af tingen se ett medel att komma till äreställen och vinna inflytelse, uppegga furstliga söner mot deras broder, mot deras fader.

Hertigarne emellertid öfverraskades af det oväntade tilltalet. De underkastade sig och gåfvo, emedan för dem icke annan utväg var, genom sina signeten förbindande kraft åt den förelagda

---

344) Ericus Ol., såsom vi sett (noten 324), häntyder derpå; men om han till grund derför haft äldre, för oss obekanta källor, eller han efter egen förmodan antagit förhållandet sådant, kan nu icke afgöras; någon visshet härutinnan har man icke, derföre vi äfven endast upptaga det som en sannolikhet.

förpligtelsen [345]. Afskedet skedde med förställd vänlighet. Konungen drog till Visingsö, Hertigarne till Rackeby på Kållandsö. Kort tid derefter kom bref med sändebud till dem från Konungen, att inställa sig hos honom och svara till de anklagelser, som i deras frånvaro mot dem blifvit förebragta Konungen. Det oväntade budskapet satte Hertigarne och deras män i oro. Ambjörn Sixtensson, Hertigarnes Drots, och Arvid Gustafsson vågade icke medfölja, men redo bort till annan ort, emedan de icke förlitade sig till Konungens lejd [346]. Man synes äfven hafva fruktat, att lemna båda Hertigarne i Konungens våld. Hertig Erik således, mer dristig och oförskräckt, i förtröstan på renheten af sin sak eller sin förställning drog ensam med ett litet följe till Konungen. Framkommen, helsade Hertigen höfveliga. Konungen svarade kallt, och kort i orden tillsade den vid hofvet varande Biskopen, att framföra klagomålen. Biskopen undanbad sig det förhatliga värfvet, såsom icke tillbörligt en andlig man. En närvarande Riddare fick då uppdraget, och tillvitelserna sammanfattades i följande punkter: "att, "ehuru all utförsel af födoämnen var förbuden, Her-"tigarne icke dess mindre i trots af Konungens "förbud och till rikets skada läto ur landet utföra "korn och råg, fläsk och smör [347]; att de redo ge-

---

345) *Dipl. Sv.*, N:o 1426. Urkundens dag- och årtal den 30 April 1304.

346) - Her Abiörn ok Her Arvid
The tröste ey väl a Konungsens frid:
The ridu tha annan stad,
Tijt som Hertugen them bad. *St. Rimkr.*

347) Troligen hade missvext det föregående året och deraf uppkommen brist och dyr tid föranledt förbudet mot utförsel af lifsmedel, såsom vi sett, att äfven Konung Magnus vid de af honom beviljade handelsfriheter från uppköp och utförsel af varor härifrån undantog spanmål och kött, när missvext och dyr tid gjorde förbud mot utförsel deraf nödvändiga; se föreg. B:det, s. 633.

"nom Konungens landskap med beväpnade skaror, "bröto Konungens edsöre och hade förbindelser med "hans ovänner; att en deras hofman vågat slå Kon-"ungens borgherre, när denne vägrade att inlåta ho-"nom i det slott, som var till hans vård anförtrodt, "och att de, till spott och spe för Konungen och "hans hof, höllo ett stort, präktigt hofläger, redo "med ett större medfölje än Konungen och umgin-"gos med krigsöfningar och torneringar[348], för hvil-"ket allt Matts Kettilmundsson vore höfvidsmannen "och med honom andra flera, för Konungen väl "bekanta[349]". Nu reste sig Birger hastigt och sade med vrede: "Hade jag icke gifvit eder lejdebref, "skulle du strax få den lön, du förtjent hafver; "men friden skall räcka, tills solen i dag går ned". Hertigen frågade: "Kunna vi säkra härifrån draga "vår väg?" Till svar derpå Konungen: "Hafven eder "hädan och tagen eder bättre till vara för fram-"tiden[350]".

Ett möte var emellertid beramadt mellan Konungarne af Danmark och Sverige. De herrsklystna afsigter man fått anledning att misstänka hos Hertigarne, det misstroende man deraf fattat till dem och i samband dermed Hertig Eriks så nära och så förtroliga förhållande till Norska konungahuset tvifvelsutan gjorde, att från Birgers sida man under sådana förhållanden fann angelägenheten af att närmare sluta sig till Konungen i Danmark. Han var nu löst från bannet, och striderna med kyrkan bilagda. Kon-

---

348) På lika sätt äfven Hertig Magnus derigenom väckte sin broder Konung Valdemars misshag och misstroende; Jfr föreg. B:det, s. 515.

349) Ok gören i allt oss för haat,
Her Mattes är ther Höfvitzman ath,
Ok andra fleer them jak veet,
Konungen all til Smälighet. *St. Rimkr.*

350) *St. Rimkr.* och Ericus Ol.

ungarne kommo tillsamman i Fagerdala, på gränsen af Småland och Halland, i Hinneryds socken af Sunnerbo härad[351], Birger antågande med prakt och stât och stort medfölje af landets förnämsta män, Riddare och Prelater. Då skedde, att, till thronens befästande och förebyggande af framtida strider om arfsrätten till riket, Birgers fyra-årige son Magnus af de närvarande Svenska herrarne kordes till sin faders efterträdare på thronen och såsom sådan tro och lydnad honom tillsvuros. Att vid detta möte ett närmare vänskapsförbund mellan båda rikenas Konungar äfven blifvit slutet, kan med visshet antagas, ehuru så derom som hvad i öfrigt mellan Konungarne afhandlades, icke något i krönikorna förmäles[352]. De veta endast berätta, huru Birger då slog tolf riddare, huru Drottningarne Ingeborg och Märta, som medföljt sina gemåler, vid detta möte förnyade sin ungdomsbekantskap, huru spelande män med pipor, trummor och trumpeter och konstfäktare med sitt rännande och sina upptåg förhöjde festligheterna och glädjen vid de begge, genom frändskapsbandet förenade konungahofvens sammanvaro, då tillsamman de äfven firade den helige Johannis Döparens fest[353]. Hertigarne Erik

---

351) Man synes nemligen med temlig visshet kunna antaga, att St. Rimkrönikans och Er. Olai Fagradal är samma ort med ofvannämnda Småländska gården Fagerdala nära intill Knåred, Markaryd och Hallandska gränsen, och troligen var det äfven der, Konung Valdemar år 1268 hade mötet med Konung Erik Glipping i Danmark, så att med Faurædal eller Faurevall, om hvars läge vi varit ovissa (se föreg. B:det, noten 1144), utan tvifvel betecknas Fagerdala, såsom vi äfven finna, att St. Rimkrönikans Fagradal såsom orten för ofvanmälta möte mellan Konungarne af Sverige och Danmark i en urkund rörande samma möte *(Dipl. v.,* N:o *1480)* kallas Faværædalæ.

352) Det är icke heller af dem, man har underrättelse om valet dervid af Birgers son Magnus till thronföljare; det är af en urkund *(Dipl. Sv.,* N:o 1480), vi inhemta kännedom derom.

353) Att det var sommartid, mötet i Fagerdala hölls, säga oss

och Valdemar ville eller vågade icke här infinna sig, men uppehöllo sig i grannskapet[354]. Det säges om dem, att de efter uppträdet på Visingsö af fruktan för försåt af sin broder begifvit sig ur riket[355]. De hade kommit till Konung Erik Menved i Danmark, men af honom blifvit kallt mottagna och funnit föga tröst[356]; det vänskapsfulla förhållande,

---

St. Rimkrönikan och Ericus Ol.; den sistnämnde äfven vet, att det var S:t Johannis Döparens dag, Birgers son Magnus blef korad och erkänd för sin faders efterträdare på thronen; han emellertid hänförer det till året 1303; men af den i föregående not åberopade urkunden få vi den vissare underrättelsen, att det skedde vid mötet i Faværædalæ (Fagerdala), således år 1304.

354) Åtskilliga Danska krönikor tala om ett möte i Knäred år 1304 mellan Sveriges och Danmarks Konungar, hvarvid äfven deras Drottningar varit närvarande: "A:o 1304 solenne Par-"lamentum in Knarruth (Knarrit, Kneruö), ubi Reges "et Reginæ Daciæ et Sveciæ convenerunt". *Chron. Dan. An. 936—1317*, hos Langebek, l. c. II; så äfven Petri Olai *Annales* och ännu andra. Knäred, beläget i Halland i Höks härad invid Småländska gränsen, ligger icke långt från Fagerdala. Suhm förmodar, hvad äfven sannolikt synes, att det så kallade "Parlamentet" i Knäred är ett och detsamma med mötet i Fagerdala. Tillfventyrs uppehöllo sig Hertigarne i Knäred, och föregingo underhandlingar mellan dem och konungamötet i Fagerdala, eller måhända hade det Svenska hofvet sitt stamhåll på sistnämnda ställe, och det Danska inom sitt lands gränser i Knäred.

355) "A:o 1304 Duces Ericus et Waldemarus fugerunt de Swe-"cia in Norvegiam et cum eis multi". — "A:o 1304 Ericus "et Waldemarus Duces, timentes fratris insidias, fugerunt in "Norvegiam"; så krönikorna N:o XII, XVI, XVII och XXIII bland *cript. rer. Sv.*, hvaremot en annan krönika (N:o XIV) synes antyda, att de blifvit ur riket fördrifna: "fugati "sunt de regno in Norwegiam", eller såsom det i *St. Rimkr.* heter: "uth aff Rijket svorne", d. v. s. landförvisade eller förklarade biltoge, hvilket åter är högst osannolikt eller föga trovärdigt, derest icke uppenbarligen fiendtliga steg af dem blifvit tagna eller de blifvit förvunna om förrädiska stämplingar.

356) Gingo för Konungen at sta:
Konungen dröfveliga a them saa.
Han sade: "Jak veet väl hvad ider är".

hvari de stodo till Danmarks fiende Konungen i Norrige, var honom icke obekant, och såsom de, hvilka med all kraft arbetat på tillvägabringandet af det nära förbundet mellan Norrige och Sverige, kunde de icke vara för honom några synnerligen kära anförvandter; han hade dessutom sjelf haft strider med fränderna af sitt konungahus, och var för mycket rättrådig och för mycket klok, att gynna oroliga, herrsklystna konungasöners anspråk eller tilltag mot landets rättmätiga Konung och derigenom gifva ett uppmuntrande efterdöme åt sina egna närmaste. Det har stor sannolikhet, att Hertigarne Eriks och Valdemars sak äfven varit föremål för underhandlingarne på mötet i Fagerdala; men hvad derom blifvit taladt eller afhandladt, är oss icke bekant. De emellertid, då de sågo sig icke hafva något stöd i Konungen af Danmark och icke heller funno sig tillfredsställda af förhandlingarne på Fagerdalamötet, drogo bort till Norrige.

De blefvo der vänskapligen mottagna af Konungen och serdeles af Drottningen omhuldade. Håkan lofvade dem sitt bistånd, först och främst i så måtto, att, så vidt han förmådde, han hos Konung Birger ville främja deras bästa och arbeta på tillvägabringande af fred och försoning mellan dem och deras broder; emellertid skulle de hafva fristad och skydd i hans land; han äfven, man säger, att det skedde på Drottningens enständiga bön, till Hertig Erik upplät som förläning staden Konghäll med det tillydande, nära liggande slottet

---

Thera ärende ok thera fall
Them viste Konungen full väl all.
Thet Konungerna hullo bade samman,
Tykte them vara intet gamman,
Thet han ville ey med them halla
Thet monde Drottningen *) valda. *St. Rimkr.*

*) Åtskilliga codices tillägga här Märta, nemligen Birgers gemål. Jfr Ericus Ol.

Nicklaborg[357]. Man har ett af Hertig Erik kort derefter[358] i Opslo utfärdadt bref, deruti han kallar Konung Håkan sin fader och med ed på de heliga evangelierna utlofvar, att hvad Konungen hade gifvit eller dädanefter ville gifva till sitt kapell i Jungfru Mariæ kyrka i Opslo, det skulle af honom, Hertigen, obrottsligen och stadigt vidmakthållas, och der som Konungen frånfölle och efterlemnade en äkta son, skulle han derutinnan bistå honom med råd och dåd[359]: en märklig urkund i det afseende, att krönikornas berättelse om det aftalade äktenskapsförbundet mellan Hertig Erik och Konung Håkans dotter Ingeborg får derigenom full trovärdighet, hvaraf äfven förklaras det bistånd och det stöd, Erik för sina förehafvanden fann i Norrige oaktadt det mellan detta rike och Sverige samma år slutna freds- och vänskapsfördraget. Hertigarne nemligen försågo det till dem öfverlåtna slottet med krigs- och lifsförnödenheter, tillräckliga för ett år, och härjade derifrån sedan in på Vestergöt-

---

357) Ok länte them ett huus ok een Stad,
Thet halp ok digert som Drottningen bad,
At Konungen skulle vara them goder,
Hon var them hull som thera Moder.
Thet Huus heter Nicklaborg, then Stad heter Kongälla,
Ther är ey vthan tva milar mällan
Lödessö ok ater ther
Sva ligger ett thet andra när. *St. Rimkr.*

358) Den 13 November 1304.

359) "Omnibus præsens scriptum cernentibus Ericus, Dei "gratia Dux Sueciæ salutem in Domino sempiternam. No- "veritis, nos super Evangelia sancta præsentialiter per nos tacta "patri nostro Karissimo Domino Haquino Regi Nor- "wegiæ illustri fide media promisisse, quod quicquid Capellæ "suæ ecclesiæ beatæ Mariæ virginis Asloyie dederat vel etiam "daturus est, per nos firmiter et irrefragabiliter stabit, et si "de eo humanitus quid contingat, filio suo legitimo super- "stite, eum juvare debemus consiliis et auxiliis, ut ea, quæ "prædictæ ecclesiæ donaverit vel etiam legaverit, firmiter et "inviolabiliter - - - debeant observari". Brefvet efter original-urkunden aftryckt i *Danske Magazin, I.*

land, togo på Agnatorp[360] Vestgöta Lagmannen Bengt till fånga, nedbrände Lödöse stad i grund[361], inföllo i Dalsland och i Bolstads socken af Sundals härad vid Dalbergsåns utlopp i Venern anlade Dalaborg[362], till hvars befästande allmogen odrägligt betungades med körslor och dagsverken[363]. Emel-

---

360) Kan ej hafva varit det i Vartofta härad invid Vettern liggande Agnetorp, och lika litet Agneholm, nu Aneholmen, i Amnehärad vid ån Gullspångs utlopp i Venern behålla minnet deraf; ifrågavarande Agnatorp måste hafva legat i grannskapet af Göta-elf eller icke långt derifrån.

361) Sidan brände the Lödösse alt i rötter,
Sva at somma finge thes aldre bötter. *St. Rimkr.*
Nästan samtliga krönikorna tala om Lödöses brand genom Hertigarne Erik och Valdemar är 1304.

362) Att de inom den korta tid, de här omförmälta händelser föregingo, från grunden uppfört detta fäste, är föga troligt, helst Dalaborg synes för sin tid varit någorlunda väl befästadt (det intogs och förstördes efter trenne dagars belägring år 1434 under Engelbrektska upproret), utan hafva de troligen blott utvidgat eller starkare befästat en der redan förutvarande borg, och har denna tilläfventyrs varit det Sticklaborg, som de Svenska herrarne på mötet vid Göta-elf till förliknings åvägabringande mellan Konung Valdemar och hans broder Hertig Magnus ville jemte det vester om Venern liggande landet öfverlåta till den förstnämnde; se föreg. B:det, s. 534.

363) The gäste ett Land som heter Dala,
Ok bygde ther ett huus heter Dalaborg;
The Bönder vore ey utan sorg,
Ther skulle til bade bära ok draga,
Sva väl om nätter, som om daga,
Til thes thet huus var bygt,
Ok alt var kommit til lycht. *St. Rimkr.*
"Ludosiam bonis omnibus spoliantes, et tandem eam igne "funditus concremantes, et alia damna quam plurima regno "Sueciæ inferentes, ædificaverunt castrum in Dala, Dalaborg "nominatum, affligentes rusticos circumpositos oneribus im-"portabilibus in erectione fortalitii memorati"; Ericus Ol. Då sådana bragder berättas om Hertigarne Erik och Valdemar och landets lidande deraf, och det likväl säges, att det var genom Marsken Thorkel Knutsson och hans tyranniska hop, land och folk otroligt ledo de åren, som närmast föregingo året 1305 ("Annis proxime superioribus incredibilibus malis

lertid, sedan fiendtliga steg af dem blifvit nog bekanta, för att betrakta dem som edsbrytare och fiender till riket, hade deras gods och förläningar såsom förbrutna blifvit indragna, Nyköpings slott, sätet för Eriks hertigdöme, blifvit belägradt samt intaget af Thorkel Knutsson[364], och på Gullbergsed,

---

"afflictum est Sveciæ regnum a supradicto Trugillo Marscalco "illiusque sodalibus tyrannis"; *Chronol. Annonymi)*, så har man ett förnyadt bevis, huru af ett visst parti, till följd af Th. Knutssons benägenhet att något inskränka kyrkans och presterskapets friheter, allt det onda, hvaraf riket hemsöktes, tillräknades honom. Suhm anmärker vid något tillfälle rigtigt: "Ligesom "Partier og Stridigheter tiene til Historiens Oplysning ved at "drage mange skiulte Ting for Dagen, så tiene de og til at for-"mörke, forvirre og forvende den, ved rent at digte, eller at "sætte Tingene i et urigtigt Lys".

364) "A:o 1304 vastarunt Duces incendio Ludociam civitatem "Westgothiæ, ædificaveruntque arcem Indaall *(lege:* In Daal). "Eodem anno consiliis Marscalci dolo et fraude occupavit "(Rex Birgerus) arcem Nyköpingh, quæ subjecta erat Erico "Duci"; *Chronol. Anonymi.* Att sedan Hertigarne bränt Lödöse, infallit i Dalsland och der förskansat sig, deras gods och förläningar blifvit ansedda att vara förverkade, synes ock i afseende på tidsföljden vara det sannolikaste. Efter *St. Rimkr.* åter och Ericus Ol. hafva, sedan Hertigarne begifvit sig ur riket, deras gods och förläningar blifvit indragna och Nyköpings slott intaget, ty först derefter berättas af dessa krönikor om de af Hertigarne förövade fiendtligheter. Öfver det egentliga sammanhanget af händelserna och den ordning, hvari de följt på hvarandra, lemna oss krönikorna för denna tid ofta i ovisshet; många luckor i deras berättelser tarfvade att fyllas, för att komma till en säker och tillförlitlig kännedom om det verkliga förhållandet i många fall. Den okände författaren till först anförda chronologi berättar, såsom vi sett, att Konungen på ett svekfullt och bedrägligt sätt efter Thorkel Knutssons råd bemäktigat sig Nyköpings slott; detta får väl tydas så, att det skett genom någon list; härvid bör dock anmärkas, att det är samma författare, som i allt röjer ett afvogt, fiendtligt sinne till Marsken Thorkel Knutsson och icke har om honom ringaste godt att säga, men fastmer på honom kastar skulden till allt det onda, som skedde; hvar-

hvar Mölndals-ån utfaller i Göta-elf, samma ställe, der Birger Jarl år 1253 slog läger med sin femtusen man starka här, att efter aftal med Konungen i Norrige gemensamt med honom angripa Danmark[365], anlades ett fäste, eller troligen starkare befästades och förskansades en der redan förutvarande borg, denna tid kallad Gullbrandshus[366]; äfven nedsändes åtta Riddare med behöfligt antal män, att tillspärra vägarne till Dalsland och för Hertigarne afskära all tillförsel från Norrige till Dalaborg. De utsända Riddarne uppbröto Agnabron, hvaröfver farvägen gick inåt Dalsland, gjorde passet obrukbart och slogo sjelfva läger icke långt derifrån, att akta på vägarne och de färdande. Matts Kettilmundsson, en af Hertigarnes höfvidsmän, samma djerfva, tilltagsna, oförskräckta man, som vid Thorkel Knutssons sednare härfärd till Karelen och kamp derstädes med Ryssarne gaf bevis af sitt krigiska, ridderliga mod, tog till sig en hop raska män, skyndade och kom i djupaste natten och mörkret till passet, hvaröfver bron var uppkastad; strömmen var bred och djup, männen rådde att bida med öfvergången till morgonbräckningen, Matts Kettilmundsson åter dref på skyndsam öfvergång, emedan i skyndsamheten låg villkoret för framgången, och sittande på sina hästar, genom dessas vadande och simmande kommo alla, på en enda när, lyckligen öfver; vakteldar utvisade stället, hvar Riddarne hade sitt läger; dessa lågo ännu i sin djupaste sömn, då Matts Kettilmundsson med sin hop öfverraskade dem och tog dem alla till fånga. När budskapet härom kom till Konungen och Thorkel Knutsson, drogo de, så fort ske kunde genom utsända budkaflar, en här

---

ken St. Rimkr. eller någon af de öfriga krönikorna veta om något svekfullt förhållande vid intagandet af Nyköpings slott.

365) Se föreg. Bandet, s. 417.

366) Tha bygdo the ett Huus a Gullbrandz heed,
Starkt ok fast thessaled. *St. Rimkr.*

tillsamman af tiotusen man och tågade oförtöfvadt genom Vermland till Dal. De kringrände, belägrade Dalaborg. Hertigarne hade emellertid ridit bort till Norrige att erhålla förstärkning, och med bistånd af en Norsk härhop skyndade de åter till Dalaborgs undsättning, då vid inryckandet i Dalsland de på gränsen funno mot sig den Svenska krigsmakten. Härarne stodo mot hvarandra färdiga till strid, men från ömse sidor trädde medlande män emellan, att fredligen försona de stridande och förekomma ett blodigt krig mellan begge rikena[367]: de vidtagna anstalterna från Sveriges sida till kraftfullt motstånd och Norrmännens troligen ringa benägenhet, att för de Svenska Hertigarnes sak inlåta sig i ett vidt utseende krig med Sverige i en tid, då från Danmarks sida fiendtligheter städse voro att befara och lätt kunde ske, att båda rikena, Danmark och Sverige, förenade sig till ett gemensamt anfall på Norrige; det ringa hopp under sådana förhållanden Hertigarne sågo till framgång för sig, då fastmer de måste frukta att blifva landsflyktiga från Sverige och se sig beröfvade sina gods och hertigdömen, dessa omständigheter sannolikt äfven bidrogo, att lätta bemedlingen och påskynda förlikningen. Fördraget derom slöts på gården Kålsäter, i Gesäters socken af Vedbo härad nära till gränsen af Bohuslän, S:t Sigfrids dag den 15 Februari 1305: "Hertigarne erkänna, att de förbrutit sig mot "Konungen deras broder, och de göra denna be-

---

367) Isl. Annalerna berätta, att Konung Håkan samlade en härmassa af 40,000 man, hvarmed han drog mot den Svenska Konungen; men att före hans ankomst förlikning redan blifvit ingången mellan Konung Birger och hans bröder. Sannolika förhållandet är, att Hertigarne med den större eller mindre härhop, de i en hast kunnat samla, voro på väg till Dalaborgs undsättning, då vid intågandet i Dal de möttes af den Svenska hären, hvarpå förlikningen följde, men Konung Håkan emellertid sammandragit en större styrka till värn och försvar för sitt land i händelse af fiendtligheternas fortsättande och Svenskarnes fiendtliga infall i Norrige.

"kännelse i öfvervaro af Marsken Thorkel Knutsson, "Uplands Lagmannen Birger Persson, Biskoparne "Isar af Strengnäs och Nils af Vesterås samt andra "ansedda män; de underkasta sig Konungens nåd "och välbehag, förpligta sig till trogen tjenst mot "Konungen deras broder, mot hans gemål, mot hans "barn, och förbinda sig med ed, hvilken Matts Ket-"tilmundsson och Ivar på deras vägnar skulle af-"lägga, att efterkomma Konungens bud och befall-"ningar, med förbehåll endast, att de icke manades "till härfärd mot Konungen i Norrige, såsom af dem "icke heller någon undsättning skulle ske till dennes "tjenst mot Danmark; de erkänna Birgers son Jun-"ker Magnus, såsom vald till sin faders efterträdare "på thronen, för sin lagliga Konung, och derest han "frånfölle, den äldste dernäst af Birgers söner, så "länge någon af dem vore i lifvet; de skulle icke "tillfoga Marsken Thorkel Knutsson eller någon an-"nan af Konungens män i eller utom rådet ringaste "skada och förfång eller till dem bära någon fiend-"skap, derföre att de bistått sin Konung mot dem, "och till försäkran, att detta allt af dem obrotts-"ligen skulle hållas, utfästa de sig, att inom S:t "Johannis Döparens dag anskaffa Konung Eriks i "Danmark, Konung Håkans i Norrige samt Grefve "Gerhards af Holstein borgen och förbindelse, att "derest de bröto denna dagtingan eller i någon "måtto handlade deremot, så framt de icke sken-"barligen voro nödtvungna dertill, dessa herrar "hvarken skulle göra dem bistånd eller mottaga "dem i sitt land, och i sådant fall äfven Svenska "presterskapet vara berättigadt, att lysa kyrkans bann "öfver dem". Jemte af Hertigarne beseglades till ytterligare vittnesbörd detta fördrag äfven af Konung Håkans rådsherrar Björn af Birckeröe och Haldvar Baad, samt af Hertigarnes män Matts Kettilmundsson och Ivar[368]. Sedan hade Konungarne

368) Hvitfeld, l. c., som synes hafva känt och haft för ögonen den nu mer förlorade urkunden öfver Kålsäters dagtingan.

Birger och Håkan ett möte med hvarandra på Gullbergsed, då vänskapen och freden mellan Sverige och Norrige åter förnyades[369]. Vid samma tid kom det äfven till fred, eller väl blott till ett stillestånd mellan Danmark och Norrige[370]. Som emellertid de ofta förnyade stillestånden mellan dessa riken städse blifvit brutna för de fredlösa herrarnes, serdeles Grefve Jakobs af Halland oroliga förhållande, lät Erik Menved utlysa ett allmänt riksmöte eller så kalladt Danehof till Helsingborg i första dagarne af September månad och instämde dit alla de ur riket landsflyktige konungamördarne, om de ännu hade något att andraga till sitt försvar, eller de, såsom den Norska Konungen föregaf, tilltrodde sig kunna ådagalägga, att de ingen delaktighet hade i det på Konung Erik Glipping begångna mord och således voro orättmätigt, olagligen förföljda, till hvilken ända han äfven gaf dem lejd, att fria och säkra kunna komma tillstädes. Men ingen af dem infann sig, och då samtliga bisittarne af den rätt, som nedsattes att ånyo upptaga och ransaka detta mål, efter förrättadt värf trädde inför Konungen och hela samlingen af de närvarande herrarne, och läggande sina händer på det heliga evangelium utsade, hvad de efter samvete funnit sannast och sannskyldigast vara, att alla de anklagade voro skyldiga till mordet å Konung Erik och sålunda begått majestätsbrott[371], och detta, så afkunnadt, icke motsades utaf någon[372] af de på mö-

---

369) "A:o 1305. Fundr Noregs konungs ok Sviakonungs a Gull-"bergsheidi, ok thar sættust their"; *Islenzkir Annalar.*

370) "A:o 1305. Sætt Noregs konungs ok Dana konungs"; *Isl. Ann.* "A:o 1305 Concordia facta est inter Regem et "Duces die beati Sigfridi. Simul etiam inter Regem Daciæ "et Regem Norvegiæ ictum est foedus, quod autem paulo "post ruptum est"; *Chronol. Anon.* Så äfven Ericus Ol.

371) "Crimen læsæ Majestatis".

372) Med undantag af några de anklagades barn samt den i mordet medskyldige Peder Jakobsson, hvilken dock redan år 1295

tet församlade Hertigar, Grefvar, Biskopar samt öfriga herrar och män, stadfästades å nyo domen öfver de anklagade och förklarades de för alltid fredlösa [373].

Vid detta i Helsingborg hållna Danska riksmöte voro Hertigarne Erik och Valdemar äfven närvarande, såsom man tror, stadda i ärendet att förskaffa sig den i Kålsäters dagtingan af dem utlofvade borgen och förbindelse af Konung Erik i Danmark och Grefve Gerhard af Holstein. Och då vid samma tid, den 14 September, de i Herrevads kloster i Skåne afgåfvo en ny försäkran, att de erkände det af Svenska rikets prelater och herrar vid mötet i Fagerdala gjorda enhälliga val af Konung Birgers son Magnus till sin faders efterträdare på thronen, till hvilket val de af fri och egen vilja gifva sitt fulla bifall och förbinda sig till obrottslig trohet och tjenst mot honom [374], är troligt, att detta skedde på anmaning af Konung Erik Menved och Grefve Gerhard af Holstein [375], som derigenom ännu vissare ville binda de Svenska Hertigarne och försäkra sig om upprigtigheten och allvaret af deras i Kålsäter ingångna dagtingan. Hertigarne för öfrigt ej blott förblefvo i fortfarande besittning af Konghäll och Nicklaborg, men Konung Håkan äfven förlänte dem med norra Halland jemte fästena Varberg och Hunehals. Grefve Jakob af Halland nemligen hade till vedergällning för det skydd och försvar, han haft af Norriges Konungar och de många omkostnader och vedervärdigheter deras bemödanden att vilja tillvägabringa fred mellan honom och Konungen i Danmark förorsakat dem jemte det

---

jemte åtskilliga andra af de fredlösa hade återfått sina gods samt äfven erhållit tillstånd att qvarblifva i Danmark.

373) Hvitfeld, l. c. Jfr Suhm, l. c. XI.

374) *Dipl. Sv.*, N:o 1480.

375) Grefve Gerhard af Holstein var nemligen äfven närvarande vid riksmötet i Helsingborg.

Konungen i Norrige äfven iklädt sig ansvaret för återbetalningen af de utaf Hertigen i södra Jutland af honom upplånta tvåtusen marker silfver, till honom och Norriges rike öfverlåtit grefskapet Halland med fullkomlig rättighet att detsamma innehafva och besitta, så mycket hellre, som han sjelf af egen makt icke förmådde detsamma behålla och försvara mot Konungen i Danmark. Detta skedde i Tunsberg i Mars månad år 1305[376], hvarefter Håkan genast till Hertig Erik öfverlät förbemälta landskap tillika med fästena Varberg och Hunehals, det sednare beläget på en klippa i Hunestads socken af Himle härad vid pass en half mil från Varberg och den nära liggande hafsviken.

Emellertid hade Birger i Mars månad år 1304, således vid den tid då man fått anledningar att misstro Hertigarne och af dem befarade fiendtliga anslag, bekräftat presterskapets friheter och sedan det följande året äfven i Mars månad efter förlikningen med Hertigarne ytterligare stadfästat och förnyat det året föut för kyrkan och presterskapet utfärdade frihetsbrefvet. Samma fri och rättigheter, som beviljades af Konung Magnus år 1281, tillerkändes kyrkan äfven nu af Konung Birger, så att all dess egendom, lös som fast, alla de jordagods, som i kyrkors namn innehades, vare sig domkyrkornas eller de mindre kyrkornas, med alla deråboende hjon, hvilka helst dessa måtte vara, skulle vara fria från all konungslig rätt och konungssaker, från alla skatter, gärder, pålagor, som under hvad namn som helst redan voro eller dädanefter kunde blifva egendom eller person pålagda; samma friheter under vissa villkor äfven gälla för den jord, som till en del var kyrkans egendom, till en del åter enskilt, så nemligen, att om enskilt man jemte

---

376) Hvitfeld, l. c. Jfr Suhm, l. c. Äfven Ericus Ol. har något derom.

ven det kraftiga motstånd, som från Konungens sida mötte dem i deras fiendtliga, krigiska företag och såsom följd deraf den slutliga dagtingan, de måste underkasta sig. Kålsätersfördraget gaf konungadömet ny styrka och Birgers thron en förhöjd glans. Hertigarne återfingo väl sina gods och förläningar, men ännu hade Erik icke blifvit återinsatt i besittningen af Nyköpings slott, och troligen var detta ännu ett verk af Thorkel Knutsson, som kanske funnit betänkligt, att till honom återställa detta fasta slott, innan Hertigarne för sig utverkat den utlofvade borgen och förbindelsen, eller man vissare försäkrat sig om dem och deras trohet[380]. De fattade till honom ett fruktansvärdt hat. Bekännelsen i Kålsäter af deras förbrytelser mot Konungen och det besvurna heliga löftet om framtida obrottslig trohet hade icke förqvaft deras herrsklystnad. Men intet var för dem att hoppas eller vinna, så länge Thorkel Knutsson stod vid Konungens sida och ledde hans handlingar. De fruktade hans anseende och hans vaksamhet. Desto djupare rotade sig i deras själ agget, hatet mot honom. Den förhatliga mannen måste rödjas ur vägen. Hertigarne visste så vinna Konungen, att de gjorde honom misstroende mot den man, som var enda och säkraste stödet för hans thron. Birgers svaga själ var icke mäktig att motstå fremmande inflytelser, eller hans förstånd nog skarpsinnigt att genomskåda brödernas trolösa afsigter[381]. Öfverlemnad åt sig sjelf, utan annan stödjepunkt än sin oskicklighet, synes det, såsom han för alla sina handlingar icke haft annat ändamål, än att sjelf försvåra sin ställning, sjelf bereda sin undergång. Han lät intala sig, att Thorkel Knutsson

---

380) På annat sätt synes det icke kunna förklaras, att Hertig Erik icke förrän i December fick Nyköpings slott tillbaka, hvarom längre fram.

381) "Rex -- nesciens ad quem finem tenderent consulentes"; Ericus Ol.

genom sina elaka råd förledt honom till ovisa handlingar, han tändt tvedrägtsfacklan mellan honom och hans bröder, han äfven vållat oenigheten mellan honom och presterskapet, han genom sina rådslag och handlingar varit roten till allt det onda som skedde[382]. Väl visste äfven Konungen med sig sjelf, att han af Thorkel Knutsson varit styrd i alla vigtigare saker. Så mycket lättare, i den dager dessa nu framställdes för honom, vann de nu så tillgifna brödernas tal insteg hos honom. Birger trodde väl, att försonade fiender voro de trognaste vänner. Så följde han sitt öde och kastade sin vrede på sin förut så vördade fosterfader och förmyndare, intill denna tid hans trognaste och förnämsta rådgifvare, likasom han, nu säker på sin thron, icke mer behöfde honom, och såsom vore han viss om deras trohet, hvilka Kålsäters dagtingan fört till honom.

Thorkel Knutsson varnades. Hans vänner frukade för honom. Han åter visste intet ondt med sig. "Jag ville", sade han, "att jag så hade tjent "Gud, som jag hafver tjent Konungen". Efter tåget till Dalsland och Kålsäters dagtingan förekommer han för den öfriga tiden af året intill slutet deraf ej mer i urkunderna och krönikorna, men synes hafva uppehållit sig på sina gods, okunnig om det hemliga spel, som drefs mot honom vid konungahofvet. Han satt på sin gård Lena[383] i Ve-

---

382) Väl säga krönikorna oss icke, genom hvilka tillvitelser mot Thorkel Knutsson dennes fiender visste att uppbringa Konungen mot honom; men man synes med temlig visshet kunna antaga, att de i den härförut åberopade *Chronol. Anonymi* förda klagomål mot honom äro ett återljud af de förbrytelser, honom påbördades af Hertigarne och det hertigliga partiet, så mycket mer, som eljest icke ringaste spår finnas till några orättmätiga, lagstridiga eller förderfliga handlingar, de der kunde läggas honom till last.

383) Om Lena i Kullings härad eller Kongslena i Vartofta härad, kan med någon visshet icke afgöras. Att den gård af

stergötland, då Konungen, åtföljd af sina bröder Erik och Valdemar samt andra riddare och svenner, kom på gården inridande, nu ej som gästvän, men som anklagare och straffare, och ej aktande till den gamles försvar, lät på Hertigarnes inrådan genast fängsla honom. Så behandlad af den Konung, för hvilken han varit i faders ställe och så troget tjent och stödt, förutsade han honom straffande: "Blygd hafven J "häraf, Konung, så länge J lefven [384]". Han förutsåg,

---

namn Lena, som Birger Jarls son Biskop Bengt skänkte till Linköpings kyrka (se föreg. B:det, noten 1578), varit samma gods med det nuvarande Kongslena, synes temligen klart af sednare urkunder, af hvilka äfven inhemtas, att godset hade blifvit frånhändt Linköpings kyrka i utbyte mot andra gårdar på Visingsö och i Grenna, men att efter Hertigarne Eriks och Valdemars död det af deras gemåler återställdes till Linköpings kyrka mot återbekommande af de i utbyte derför lemnade gårdarne, hvilken återställelse sedermera äfven stadfästades af Konung Magnus Eriksson till frälsning för hans fader Eriks och hans farbroder Valdemars själar ("ob reme-"dium animarum illustrium dominorum Erici patris nostri "karissimi et Waldemari fratris sui Swechiæ quondam Du-"cum"); *Dipl. Sv.*, N:is 2157, 2158, 2279, 2280. Hvilket år detta gods mot vederlag af andra gårdar kommit från Linköpings kyrka i enskilt ego, eller huru Hertigarne blifvit innehafvare deraf, om tilläfventyrs Thorkel Knutsson besutit det och efter hans död Hertigarne slagit det under sig likasom andra hans gods, derom kan intet med någon säkerhet bestämmas. Det säges i de härförut åberopade urkunder, att detta gods "minus rationabiliter" — "minus juste" kommit från Linköpings kyrka, men huru dermed sig förhållit, upplyses icke; efter all sannolikhet har det varit ett Folkunga familjegods och således troligen något åtal blifvit gjordt å Biskop Bengts gåfva deraf till kyrkan; det enda vissa är, att kyrkan icke varit nöjd med det vederlag, hon erhållit derför. Vi hafva i föreg. B:det (s. 419) antagit, att det var till Lena i Kullings härad, Birger Jarl böd sin måg Konung Håkan den yngre till gäst hos sig; men måhända var det till Kongslena, som i Medeltidens handlingar endast betecknas med namnet Lena och först efter Reformationen blifvit kalladt Kungslena.

384) Inne för Konungen som han stod,
Han sade: ädla Konung god,

hvad efter detta månde vederfaras Konungen, Birger åter icke besinnade, hvad han i denna man förlorade, och icke anande, huru inom få månader han komme att upplefva början till spådomens fullbordan. Thorkel Knutsson kastades på en häst, och med fötterna sammanlästa under hästbuken fördes han utan rast och hvila, emedan man fruktade ofrid af hans fränder och vänner, genom natt och dag öfver skogen Tiveden upp till Stockholm, der han insattes i fängelsetornet. Detta skedde omkring Nicolai tiden i December månad år 1305, och tredje dagen derefter upplöste Hertig Valdemar sitt äktenskap med Thorkel Knutssons dotter Christina under förebärande af andligt skyldskap dem emellan, emedan det föregafs, att Thorkel Knutsson hållit honom öfver dopet [385]; Biskopen, som afsade skilsmässan, äfven gaf dem frihet att träda i annat gifte [386]. Derefter, Menlösa Barns dag den 28 December, återfick Hertig Erik Nyköpings slott, hvaremot han till sin broder utstälde ett bref med edlig förbindelse, att ingen skada deraf göra Konungen eller hans barn, eller tillåta sådant ske af någon annan, så vidt han förmådde afvärja det, och samma ed skulle äfven hans länsmän göra; vid hans frånfälle skulle slottet åter öfverantvardas till Konungen eller hans arfvingar, och Hertigens barn,

---

Thet j mik snödeliga uthgifven,
Thes hafven j blygd ä mädan j lifven.
Hans Dagtingan halp ey ett haar.
Then tijd Mannenom missgaar,
Sha är han litet hörder. *St. Rimkr.*

385) "Men then skyldskapen", anmärker Olaus Petri, "hin-"drade intet på then tijden Echtenskapet giordes, så hade "thet icke heller nu hindrat, om ther hade icke annor ovillia "kommet emellan, ey kunde heller Marsken vara så glömsker, "att han platt skulle hafva förgätit sig vara Hertogens Gudh-"fader, tå han gaf honom sina Dotter; men thet plägar så "vara, att när enom missgår så missbiudes honom".

386) *St. Rimkr.* och Ericus Ol.

om sådana beskärdes honom, ingen rätt hafva dertill, utan att Konungen af gunst och nåd ville förunna dem det. Detta bref beseglades äfven af Eriks broder Hertig Valdemar[387]. Hertigarne lofvade allt, Birger eftergaf allt. En krönika förliknar deras sämja med Herodis och Pilati vänskap, då Christus skulle korsfästas[388].

I två månader hade Thorkel Knutsson sutit fången i tornet, då Riddaren Folke Jonsson af Fånö kom att förkunna honom hans förestående död och mana honom att bereda sig dertill. Huruledes under tiden af hans fångenskap saken mot honom blifvit bedrifven, huru dervid allt tillgått och om ordentlig laga dom fallit, säga krönikorna oss intet. I Februari månad[389] år 1506 fördes Thorkel Knutsson från fängelsetornet ut till Södermalm, och der föll hans hufvud för skarprättarens svärd. Så stor var förbittringen mot honom, att han som en missdådare nedgräfdes på afrättsplatsen, på den mark, der "bysens[390] fähjord gick", emedan graf i vigd jord icke förunnades honom. Men öfver grafven upp-

---

387) Hvitfeld, l. c.

388) "Fiunt enim amici Herodes et Pilatus, ut crucifigetur Chri-"stus"; Ericus Ol.

389) "Circa festum Dorotheæ virginis", heter det i *Chronol. Anonymi;* Dorotea dagen den 6 Februari kan icke hafva varit Thorkel Knutssons dödsdag, emedan han den 9 Febr. upprättat sitt testamente; också säger krönikan icke, att det var sjelfva Dorotea dagen, utan deromkring. Ericus Ol. berättar, att det tilldrog sig omkring Fastan ("circa carnis-"privium"); Fastlags-söndagen inträffade detta år den 13 Februari. Andra krönikor och Kalendarier (*Chron. rer. max. Svec.*, hos Langebek, l. c., V; *Calendar. Trollian.*, bland *Script. rer. Svec.*, och likaså Messenius, *Sc. Ill.*) uppgifva Scholastica dagen den 10 Febr., och denna är troligen den rigtiga samt öfverensstämmer äfven nära med de först anförda krönikorna, som, utan att bestämma dagen, endast säga, att det skedde omkring Dorotea- eller omkring Fastlagstiden.

390) Stadens.

restes af hans vänner ett tält, ett altare och ett kors, der dagliga mässor höllos för hans själ[391], till dess i dagarne före Pingst på förböner af hans fränder och vänner Konungen omsider tillät, att hans döda kropp åter upptogs och bars till Gråmunkarnes klosterkyrka, der, såsom han sjelf önskat, hans stoft hvilar i samma heliga jord som Konung Magnus Ladulås. Alla i staden varande prester gingo liket till mötes och under högtidlig sång beledsagade detsamma till det nya hvilorummet[392]. Stenen, som varit lagd öfver hans graf, med omskrift, bild och vapen (ett upprättstående lejon) finnes nu icke mer[393].

---

391) Öfver then Graff han inne laa
Ther lato the ett Tiäld opsla,
Ok lato ther ett Altare göra,
Hvo ther Mässa ville höra.
Ett Korss sa man ther staa,
Hoo til Staden foor eller fra,
The bidia thes heller för honom,
Honom är thes meera Nad i vanom.
Han laa ther e Hedna jord,
Som Bysens fää gick ok thera fähiord *St. Rimkr.*

392) The togo han opp a the mark,
Hans Kista ok hans ark:
Then tijd the han tädan boro,
Alla the Clerka i Stadin voro,
The gingo alle moot hans Lijk,
Han var een ädla Herre rijk,
Then tijd han lifvande var.
Til thet Clöster man han bar,
The lato han ther väl begaa
Med Mässor ok med Psaltara,
The lade han nid uthi ett Choor,
Ther Gudh i Himmelrijke boor,
Tag i hans Siäl i sina väre,
För then dödh han tolde häre. *St. Rimkr.*

393) En afritning af stenen ses i Andra Delen af Sv. Brings (Lagerbrings) *Samling af handlingar och påminnelser i Sv. Historien.* Den svårlästa munkinskriften qväder hans minne med följande ord:

MARSCALCUS REGIS JACET HIC THYRGILUS HUMATUS,
INMERITE LEGIS PACIENS, VI DECAPITATUS,

Han hade med sådan trohet tjent sin Konung, att icke en gång hans egen svärsons och dotters bästa förmådde rubba honom deri. Konungens och rikets väl och ära var för honom allt. Hans mogna förstånd och hans alla förhållanden genomträngande blick hade föresett de faror, som kommo att hota Birgers thron från hans bröder Hertigarne Eriks och Valdemars sida, om det lemnades dessa fritt att färdas och röra sig utan alla af konungamakten lagda band derå. Konungadömets och hertigdömets rättsförhållanden till hvarandra voro ännu genom inga lagar eller fördrag bestämda [394]. Första tanken att ställa Hertigarne i ett mer beroende förhållande till Konungen och närmare binda dem vid konungamakten framträder i den försäkran, som förelades Hertigarne i Aranäs. Och väl visste de, att detta var Thorkel Knutssons verk. Förbittringen

---

BIRGITTÆQE DATUS CONJUNX, MODO CONTUMELATUS, SPONSÆQUE LATUS, VELUT ANTE THORO SOCIATUS.

Hans graf säges vara belägen mellan Konung Magnus Ladulåses och nuvarande kongl. Carolinska grafven; men likstenen blef borttagen, då trappan och nedgången till sistnämnde graf skulle anläggas år 1697 och lades sönderbräckt ut på kyrkogården. Rothlieb, *Beskrifn. öfver Riddarholmskyrkan.*

394) I Norrige voro Hertigens förpligtelser och rättigheter till väsendtligaste delarne bestämda i det Norska Hirdskrå (XIIte cap.). Det förbjudes der Hertigen, att komma till Konungen med starkare följe än fyra man, eller öfverhufvud, han vare fjerran från eller nära honom, färdas med flera än sex följesmän, på det Konungen måtte vara säker; han fick icke utan med Konungens samtycke påbjuda eller utskrifva inom sitt hertigdöme någon större ledung, icke heller hafva flera handgångna eller trosvurna män, än Konungen det tillstadde, och derest han derutöfver förökade sitt hof, skulle alla de, som svuro honom eder, fastän de afvetat Konungens förbud, anses och behandlas som landsförrädare; han fick icke draga ur landet utan med Konungens samtycke, icke ingå förbund eller underhålla förbindelse med någon utländsk höfding, icke upptaga eller gifva lejd åt sådana män, som han visste vara Konungens ovänner; för öfrigt vara Konungen till all trohet, tjenst och pligt förbunden o. s. v.

ökades genom Konung Birgers obetänksamma och hetsiga förfarande vid uppträdet på Visingsö, då Birger, der handlande på egen hand, visade, huru litet han förstod att råda och styra sig. Hvad som skulle vara straff och varning, blef en ny källa till bitterhet och hat. Efter det sätt, krönikorna och urkunderna framställa det till Hertigarne fattade misstroende och deraf den mellan dem och Konungen uppvexande oenighet, vet man med visshet icke, om Hertigarne dertill genom sina förhållanden verkligen gifvit skäliga anledningar, eller de mot dem tagna åtgärder endast varit i förtid beräknade försigtighetsmått, och Thorkel Knutsson derföre anklagas som upphofvet till oenigheten mellan bröderna[395] samt alla deraf följande olyckor för landet. Huru grundad emellertid hans farhåga var, huru rigtigt han bedömde Hertigarne och med säker, förutseende blick genomskådade förhållandena, vittna de händelser som följa, då han ej mer vakade öfver Konungen och hans thron. Såsom en man, som begrep det allmännas bästa, har han äfven, såsom af allt synes, velat ställa kyrkans förhållande till staten på en fast och bestämd fot samt göra dess friheter för det allmänna så litet betungande som möjligt, och huru han äfven i öfrigt aktat nödigt, att fästa ett uppmärksamt öga på kyrkans förhållanden och förfarande, hafva drag framskymtat under tiden af hans riksföreståndarskap. Att han någon gång alltför noga sett på kronans bästa, eller i sådana fall, der rättigheterna icke voro så alldeles klara, tillvällat henne något mer, än hvartill hon hade full rättighet, är, ehuru man derom vet föga eller intet, icke så alldeles osannolikt, så vidt man dertill får sluta af hans kända stora omhugsamhet

---

395) "Trugillus Marscalcus, qui fuerat fraterni dissidii author"; så *Chronol. Anonymi.*

i sitt testamente öfver ingen, röjer mot ingen ovilja eller agg. Han njöt det medvetande, som ingen furstemakt, intet folk kan gifva eller taga.

I det af honom dagen före hans afrättning[400] upprättade testamente gifver han sin gård Thyll, med allt hvad derunder hörde, till Gråbröderna i Stockholm, hos hvilka han utväljer sin lägerstad; till Upsala kyrka skänker han sin gård Ön i Gestrikland, till Vesterås kyrka gården Mulhammar, till Strengnäs kyrka gården Idö, till Skara kyrka gården Haldie och till Linköpings sin gård Skinnaryd, allt med villkor, att dessa gårdar med alla under dem lydande lägenheter skulle anses såsom bestämda till heliga ändamål och således räntan af dem till heligt bruk användas, på sätt' dessa kyrkors Biskopar i samråd med verkställarne af testamentet funno det tacksammast vara; han gifver till systrarne i S:t Clara tio marker penningar, till hvarje af de öfriga klostren i riket fem marker, likaledes fem marker till hvartdera af hospitalen, till Helgeandshusen i Stockholm och Upsala samt till Stockholms kyrka; till kyrkorna i de församlingar, der han hade någon jordegendom, bestämmer han som gåfva åt hvar af dem ett örtugsland och till presterna derstädes en mark penningar åt hvarje. Till verkställare af denna sin yttersta vilja utnämner han de vördiga fäderna Biskoparne i Skara, Strängnäs, Linköping och Vesterås[401] jemte herrarne Folke Jonsson, Gudmar och Peter Liqvidsson samt fogden på Stockholms slott Christiern; gifver dem för verkställigheten deraf invisning på sina gods, berättigar och ombe-

---

400) Vi antaga nemligen Scholastica-dagen den 10 Februari såsom hans vissaste dödsdag; se härförut noten 389.

401) Erkebiskop Nils Allesson var med döden afgången redan året förut och efter honom ingen ännu intagit den erkebiskopliga stolen, hvilket vi här anföra såsom orsaken dertill, att Upsala Erkebiskopen icke nämnes jemte de öfriga Biskoparne bland de utsedda verkställarne af testamentet.

der dem, att af dessa äfven gälda hans öfriga skulder samt godtgöra och återställa, hvad som kunde befinnas vara af honom någon orättmätigt afhändt; uppdrager utförandet häraf dock synnerligen åt Christiern, fogden på Stockholms slott, att genom hans omsorg med Konungens och de andra testamentsverkställarnes vetskap rätt utan dröjsmål måtte ske hvar och en; anhåller slutligen på det innerligaste och bevekligaste, att Konungen, så vida hogkommande hans tjenst, om för sådan densamma kan anses, och förlåtande, hvad han kunde hafva förbrutit sig, genom sin stadfästelse nådefullt måtte förläna kraft och verkställighet åt denna hans yttersta vilja, hans sista begäran[402].

Emellertid finner man efter hans död Hertigarne vara innehafvare af hans gods[403]. Dessa hafva således blifvit ansedda såsom äfven förbrutna, som sådana tillfallit Konungen och blifvit delade mellan honom och Hertigarne[404] eller på annat

---

402) "Ut autem hujus testamenti mei ordinatio obtineat roboris "firmitatem, clementissimo principi Domino meo B. Dei gra-"tia Sueorum Gothorumque Regi supplico humiliter ex intimo "cordis mei. Quatenus memor servitii si quod feci, et con-"donans offensam, qua offendi, motus visceribus pietatis et "benignitatis solitæ autoritatem præbeat et tutelam prædictæ "ordinationi, meæ ultimæ voluntati, Cui etiam humiliter sup-"plico"; *Dipl. Sv.*, N:o 1496.

403) År 1307 öfverlåta Hertigarne Erik och Valdemar till sin Drots Ambjörn Sixtensson med full egande rätt såsom betalning för de af honom förskjutna penningar m. m. flera gårdar och lägenheter, som Marsken Thorkel Knutsson förut egt ("quæ "possedit quondam dominus Th. Marscalcus"), och det följande året gifva de till nunnorna i Gudhem gården Aranäs, att der på ett lägligare ställe uppföra sin klosterbyggnad; *Dipl. Sv.*, N:is 1554, 1595 och 1596. Och då år 1310 genom fördraget i Helsingborg Birger återfår en del af riket jemte de honom tillhöriga så aflinge- som arfvegods, undantagas derifrån de, som Hertigarne förlänat till fru Hedvig att som årftlig egendom besitta, samt åtskilliga andra gods, hvilka förut tillhört Marsken Thorkel Knutsson; *Dipl. Sv.*, N:o 1690.

404) Såsom äfven Magnus Ladulås öfverlät till sin broder Bengt

Knutssons första husfru Brigitta[409]. Huruvida han åter med sin sednare gemål Hedvig af Ravensburg haft några arfvingar, är oss icke bekant.

2.

Striderna mellan Konung Birger och hans bröder Hertigarne Erik och Valdemar intill delningen af riket mellan dem.

(Åren 1306—1310).

Med Thorkel Knutssons hufvud föll äfven Birgers lycka, och kom förderf så öfver Birgers hus som öfver riket.

Folkunga konungahuset fann de oroligaste, de argaste fiender inom sitt eget sköte. Magni handling genom dess broders, Konung Valdemars störtande från thronen fortockrade och förgiftade hans slägt. Hvad han sått, mognade för hans efterkommande. Hertigarne Erik och Valdemar, genom utmärkta egenskaper, raskhet, djerfhet och förslagenhet, krigskunskap, klokhet och mod i allt vida öfver-

---

till godo, derom sakna vi alla upplysningar; i sitt testamente nämner Thorkel Knutsson icke alls sina barn; men då för det fall, att hans efterlemnade enka Hedvig skulle träda i annat gifte, han förordnar, att det gods, han till henne öfverlåtit, då skulle tillfalla hans arfvingar, synes man som följd deraf kunna sluta, att han, utan allt serskilt bestämmande deröfver, ansett så äfven böra förhållas med hans öfriga egendomar, sedan de af honom anslagna gåfvorna derifrån utgått.

409) Att sluta af den förutnämnda omskriften på Thorkel Knutssons grafsten har äfven hon varit begrafven i Gråmunkarnes fordna klosterkyrka på nuvarande Riddarholmen, så att de hvila båda i samma jord. Af hvilken slägt hon varit, är oss icke bekant.

lägsna sin broder, lifvades af lika herrsklystnad som deras fader och hade för ögonen det af honom gifna efterdöme. Thorkel Knutsson stängde icke mer vägen för dem, störde friden icke mer. Birger hade uppoffrat honom, men derigenom icke aflägsnat från sig någon fiende, icke vunnit någon vän. Fastmer var för hans medhållare icke mindre än för de illasinnade hans svaghet, hans vankelmodighet såsom en man utan eget råd derigenom ännu mer lagd i dagen. Hela det förut varande bränämnet var ännu förhand, och trolösheten så mycket mer att frukta, som den dolde sig under masken af broderlig kärlek och tillgifvenhet.

Vid Mormässan den 8 September, sju månader efter Thorkel Knutssons afrättning, hade Erik och Valdemar ett stort gästabud på sin gård Folkungastamgodset Bjälbo. De gjorde der bröllop åt fem af sina tjenare och hade till festens ståtliga firande samlat en stor skara af sina män. En hop af dessa, sedan gästabudsdagarne voro till ända, sändes hemligen uppåt landet i spridda flockar, för att icke väcka uppmärksamhet, alla emellertid undervisade, hvarthän de borde draga och huru de hade att förhålla sig; sjelfva, åtföljde af blott några män, drogo Hertigarne sedan efter dem till den bestämda mötesplatsen Hunhammar, ett annat gammalt Folkungagods i Botkyrka socken. Konung Birger hade då sitt hofläger på Håtuna, denna tid en kungsgård [410], nu en by, nära intill Forn-Sigtuna i Håbo härad. Ryktet hade kommit till honom om de stora till-

---

410) Konung Birger hade köpt denna gård af sin morbroder Grefve Gerhard II af Holstein (*Dipl. Sv.*, N:o 1796); Håtuna hade nemligen som arfvegods kommit i Holsteinska grefliga slägtens ego genom Ingeborg, Konung Valdemars dotter (se föreg. B:det, s. 692). Men år 1311, således efter Håtuna leken, sålde Birger godset åter, utgörande fem markland och 8 örtugsland, till Upsala Erkebiskopen Nils Kettilsson och hans kyrka för 163 marker rent silfver.

redelserna på Bjälbo och de många bröllloppen, der firades i stortsamqväm med mycken stât, och ej anande deraf något ondt, hade han sändt bud till bröderna med inbjudning, att efter festligheterna på Bjälbo gästa hos honom på Håtuna. De, ej länge rastande, stego med hela sin hop i båtar, och från Hunhammar förbi Lofön och Färingsön upp genom fjärdarne Görväln och Skarfven framkommo heliga Mikaels dag den 29 September till kungsgården vid den tid af dagen, då Konungen var redo att sätta sig till middagsbordet. Deras ankomst gladde honom. De blefvo med broderlig kärlek och vänlighet mottagna. Serskilta herbergen anvisades för deras män och deras saker, som uppburos från båtarne. Alla voro obeväpnade. Intet ondt spordes, intet ondt anades Dagen framgled stilla. Emellertid iklädde sig Hertigarnes män i tysthet sina vapen, och sent på qvällen, sedan solen gått ned, då, när alla gått till hvila, på en gång buller och stor rörelse på gården, och skedde, att Konungens dervarande män, sex riddare, sexton väpnare, Konungen sjelf, hans gemål, hans barn och äfven den till Erkebiskop då redan valde Biskop Nils Kettilsson, hvilken för tillfället uppehöll sig hos Konungen, alla grepos och gjordes till fångar [411]. En Kon-

411) *St. Rimkr.* "A:o 1306 in festo divi Michaelis archangeli "captus est Rex Birgerus ab exercitu fratrum suorum una "cum Regina Margareta et duobus filiis unaque filia; captus "est etiam simul cum eo dominus Nicolaus episcopus Aro"siensis, sex equites aurati, et XVI armigeri, ductique sunt "omnes in Nycopiam"; *Chronol. Anonymi.* Äfven öfriga krönikorna, också Danska, veta omtala denna tilldragelse. Efter en i Palmskiöldska samlingarne antecknad sägen, har Konung Birger blifvit af sina bröder Hertigarne Erik och Valdemar med list tillfångatagen på det sätt, att de begärde, det Konungen med sin Drottning och begges unga son ville gifva sig ut att spatsera uppå en grön plats hardt invid skogen och der uti en troijenborg, som nyligen med stor konst var bygd och tillredd, sig förlusta. Men när Konungen och Drottningen voro ditkomna, gåfvo Hertigarnes tjenare sig fram utur skogen och togo dem till fånga; O. Celsii och Hedenbergs *Diss. de antiquitate Håtunensi.*

ungens tjenare, Arvid Smålänning, då han af bullret och oväsendet anade, hvad på färde var, skyndade, undanryckte Konungens äldsta son Magnus, drog bort med honom och kom med honom lyckligen till Danmark, der han antvardade den unga konungasonen i dess morbroders, Erik Menveds vård, under tårar berättande, hvad uppe i Sverige föregick [412]. Emellertid skyndade Hertigarne med sina fångar till Stockholm, men då fogden derstädes vägrade att upplåta slottet, fördes fångarne till Nyköping och insattes der på slottet i förvar. Matts Kettilmundsson belägrade och intog Stockholms slott [413]. Allt gick Hertigarne tillhanda, så att inom årets slut de innehade hela riket, med undantag af Finnland samt Calmars och Borgholms fästen.

---

412) En Smalensker Sven heet Arfvid,
Then tijd han saa then ofrid,
Ok han förstod at illa loot,
Tha gick han tädan ok til foot,
Ok Konungsens Son oppa sin baak,
Han lopp ok hade myckit omak,
Han var en unger man ok stark,
Han bar honom tädan til Danmark.
Ok fick han Konungenom i sitt skiöt,
Thara *(tårar)* nid a hans Kinder flöt;
Han sade honom thet han hade sedt:
Tha vard thet Konung Erick ledt,
Tha han sporde hvadh ther var tytt,
The tijdender flugo tha yfrigt vidt. *St. Rimkr.*

413) Samma år den 18 October skänka Hertigarne till Riddaren Folke Jonsson godsen Limsta och Kettilsta, som Christiern förut innehaft, med försäkran, att han för sig och sina arfvingar skulle få besitta dem, äfven i den händelsen, att Christiern blefve frigifven och åter tagen till nåd; *Dipl. Sv.*, N:o 1516. Det är icke osannolikt, att den här nämnde Christiern är densamme, som var fogde på Stockholms slott; någon visshet derom har man emellertid icke. Han förekommer äfven de följande åren i urkunderna och benämnes då f. d. Fogde i Stockholm ("quondam advocatus Stock"holmensis"); han och hans husfru Margareta upprätta år 1309 sitt testamente, och det följande året skänka hans söner Christiern, Erik och Likvid till en sin faders fordna tjenare Gudmund för långvarig, trogen tjenst åtskilliga går-

Krönikorna tala icke om några inbördes strider. Ingen synes hafva väpnat sig till Birgers befrielse eller försvaret af hans thron. De förnämsta männen voro på Hertigarnes sida. Af Grefve Gerhard af Holstein och Konung Håkan af Norrige, ehuru löftesmän för Kålsäters fördraget, hade Birger icke heller något bistånd att förvänta; den enas land var fjerran beläget, den andras vänskapliga förhållande till Hertigarne alltför väl bekant. Endast Erik Menved såg icke med likgiltighet det trolösa brottet mot sin bundsförvandt och frände. Han rustade till Birgers hjelp. Hertigarne på sin sida arbetade att upptända krigslågan mellan Norrige och Danmark och skrefvo till den ändan till Konung Håkans rådsherrar samt Norriges rikes förnämsta herrar och män af andliga som verldsliga ståndet, uppmanande dem alla, att afråda sin Konung ifrån att trösta på den ingångna förlikningen med Danmark och från sig aflägsna sina anhängare (de fredlösa Danska herrarne), som ville honom väl, men fastmer mottaga och anständigt underhålla alla dem, som kommo till honom[414]. Emellertid bröt Konung Erik Menved vid Jultiden med härsmakt in i Sverige. Hertigarne ryckte med en samlad här ned till gränsen till landets försvar och slogo läger vid Kinnahus, fordom ett gränsfäste mot Danmark i det till Halland gränsande Vestgöta häradet Kind. Men Konungen af Danmark hade tagit en annan väg, än de förestält sig. Då lemnade de Kinnahus och drogo uppåt landet till Bogesund[415] i Redvägs härad, att der vara den antågande Dan-

---

dar; *Dipl. Sv.*, N:is 1623, 1627, 1700. Åtskilliga ättsökare vilja göra honom till stamfader för Vasa-ätten; Peringskiöld åter *(Mon. Upl.)* endast på möderne leder Vasa-ätten från honom. Det ena med det andra lika osäkert.

414) *Dipl. Sv.*, N:o 1519.

415) Nu Ulricehamn, hvartill, såsom bekant är, namnet Bogesund i förra århundradet blef förbytt.

ska hären till mötes. Vintern detta år var så stark, att hafvet låg tillfruset mellan Öland, Gottland och Lifland; man färdades från Rostock till Danmark på isen och denna säges i Öresund hafva varit femton alnar tjock och mer än i fjorton veckor bildat en säker brygga mellan alla Danska öarne och Sverige[416]. Härarne voro jemnstarka. Den stränga kölden och det mötande motståndet gjorde framtåget svårt för den Danska Konungen[417]. Det kom icke till strid, men till underhandlingar, som hade till följd, att ett stillestånd afslöts intill nästkommande Jul, hvilken tid lemnades Hertigarne att öfvertänka de förslag, som gjordes dem af Danmarks Konung till sakens biläggande mellan dem och deras broder samt förekommande af vidare fiendtligheter[418].

Men Hertigarne långt ifrån att som grund för fredsstiftelsen och förlikningen vilja antaga de af

---

416) "A:o 1306 tanta fuit hiems asperrima, quod inter omnes terras "et insulas Daciæ et Sveciæ omnes pontus per XIV septima-"nas et ultra quasi in solidos pontes conversi". — "A:o "1306 fuit hyems maxima, ita quod mare inter Ölandiam "et Gutlandiam et Estoniam exstitit congelatum". — "A:o "1306 sævissima hyems". Så krönikorna. Äfven Isländska annalerna omtala den ovanliga kölden detta år: "Frost sva "mikit i Thydverskulandi ok Frans *(i Tyskland och Frank-"rike)* sem tha er stærst verda i Noregi: sva at menn gengu "af Raudstokk til Danmerkur yfir Eyrarsund a isi" — "Hafis "fyrir nordan land (um allt Island) um allt sumar 15 alna "thykkr" — "15 alna thykker iss yfir Eyrarsundi".

417) "A:o 1307 Rex Ericus in nativitate Domini duxit validissi-"mam expeditionem in Swechiam, sed gravissima hyeme im-"peditus rediit, acceptis Treugis". — "A:o 1306 Ericus to-"tam Sveciam usque ad castrum Stegith (?) hostiliter deva-"stavit. Et fuit hiems asperrima". — "A:o 1307 Rex Daciæ "cum magno exercitu venit volens invadere Wesgotiam et quoque "totum regnum et nihil profecit". Krigståget nemligen hänföres af krönikorna än till 1306 än till 1307, emedan det företogs i slutet af förstnämnda år och fortgick inpå det följande.

418) *St. Rimkr.*, Ericus Ol. och Hvitfeld.

Samsö som furstendöme i förläning. Vid Erkebiskop Jöns Grands fängslande och i saken mot honom hade Christofer stått på Konungens sida och varit honom till bistånd, en sedan mellan bröderna uppkommen misshällighet af mindre betydenhet snart åter blifvit bilagd, och derefter från Christofers sida ingen uppenbar fiendtlighet eller afvoghet varit spord. Konungen äfven på allt sätt sökte vinna sin broder och förbinda honom till tacksamhet, derigenom att han till honom öfverlät förenämnda landskap som ärftligt furstendöme för honom och hans efterkommande med all konungslig rätt och konungssaker, ledungsgärden, sakören och Konungs domsrätt deruti äfven inbegripna, med förbehåll dock, att han inom sitt furstendöme icke fick anlägga någon ny fästning, icke till Konungens och rikets skada ingå några förbindelser eller något förbund med fremmande furstar och herrar, och dessutom skulle vid uppbåd till ledung med skepp och folk från sitt furstendöme likasom rikets andra inbyggare komma Konungen till hjelp. Christofer tillbaka, med stor tacksamhet för den honom som ärftligt furstendöme förlänta besittning afgaf en skriftlig förbindelse med försäkran, att aldrig med råd eller dåd, hemligen eller uppenbarligen, stämpla mot Konungens lif, mot hans eller rikets bästa; han skulle, om han dermed befunnes, hafva förverkat all arfsrätt till riket, hans arfvingar till evig tid landförvisas, och så deras som hans både arfve- och aflingegods vara förbrutna och till kronan hemfalla; inga Konungens män skulle han draga till sig eller utan med Konungens samtycke taga någon af dem i sin tjenst; han skulle som en trogen vasall och broder stå Konungen bi mot hvar man, så hemligen som uppenbarligen, och vid inträffande krig mellan Danmark, Sverige och Norrige hans fästningar stå öppna för Konungen och hans

folk[427]. Men knappt var denna med helig ed besvurna och med insegel af Markgrefvarne Otto och Herrman, Gerhard af Holstein, Hertig Valdemar af Slesvig samt rikets Biskopar och andra rikets store stadfästade försäkran afgifven, innan Christofer slöt med de Svenska Hertigarne ett hemligt förbund, hvarigenom de för hela sin lefnad med hvarandra ingingo en fast förening med försäkran om ömsesidigt bistånd: Svenska Hertigarne lofvade, att med fyrahundra jernklädda ryttare bistå honom och hans barn mot hans broder Erik Menved och på allt sätt vara honom behjelplige att vinna Danska kronan; de ville med Konung Erik ingen fred, intet stillestånd ingå utan med Hertigens samtycke; de skulle hjelpa honom, att i Skåne eller på något annat beqvämt ställe anlägga trenne fästen; de skulle med fiendtlig makt infalla i Skåne eller annat derintill liggande landskap, der härja, bränna och plundra, intill dess det blifvit honom underdånigt; skedde åter så, att Hertigen förklarades förlustig Halland och sina gods i Danmark, skulle han hafva fri tillflykt hos dem, Konghälls eller Lödöse slott öfverlåtas till honom jemte ett tusen marker Svenska penningar inom tolf veckor från den dag, han hade mottagit slottet; hans barn och tjenare skulle efter hans död njuta samma inkomst, till dess Hertigarne kunde förskaffa dem åter deras gods i Danmark; de skulle skyndsamligen komma honom till hjelp, derest han blefve angripen eller hans slott belägrades af hans fiender, och Hertigarne förbundo sig, att i sådant fall båda, eller åtminstone en af dem, personligen leda krigsrörelserna; de skulle aldrig upphöra att bekriga Danmark, innan Christofer hade derstädes uppnått sin afsigt, och der som Hertigen genom

427) Urkunderna hos Hvitfeld.

deras hjelp komme till större makt, än han nu hade, skulle han tillbaka äfven hjelpa dem mera än förut; men komme han dertill utan deras bistånd, skulle den hjelpsändning, han ville göra dem, bero af hans välbehag. Tolf Hertigarnes riddare och fyra och tjugu deras väpnare aflade med dem helig ed, att på deras sida allt obrottsligen skulle hållas, och brötes deremot, skulle Hertigarne vara underkastade Påfvens bann, och deras riddare och väpnare, som med dem svurit, vid straff af samma bann ovillkorligen vara förbundne att lemna deras tjenst, Hertigarne åter icke förr kunna lösas från bannet, än de hade förlikat sig med Hertig Christofer[428]. Erik Menved hade i sin broder Christofer en lika trolös och förrädisk frände, som Konung Birger i sina bröder; Christofer emellertid i öfriga egenskaper vida underlägsen de Svenska Hertigarne.

Det var Lördagen efter Christi Himmelsfärsdag den 6 Maj 1307 förbundet mellan förbemälta herrar afslöts på gården Motorp. Sedan detta var skedt, begaf Hertig Valdemar sig ur riket, det sades i andakts- eller pelegrimsfärd till en helig ort[429], men i sjelfva verket för att värfva frammande trupper. Hans broder Erik åter drog vid samma tid till Norrige, såsom det i krönikorna säges, för att hemta sin brud, till hvilken ända han i Konghäll gjorde tillredelser till ett stort gästabud samt lät på det ståtligaste bepryda gästabudssalen, och efter att så hafva tillrustat allt till brudens mottagande, drog han till Kragerö, att der möta Konung Håkan, och med honom afsluta giftermålssaken. Konungen återfordrade Vardberg. Erik åter ville för ingen del afstå denna för bo-

---

428) *Dipl. Sv.*, N:o 1547.

429) Hertug Waldemar foor Pelegrims färd,
Ok hedrade Varfru som hon är värd. *St. Rimkr.*

nom vigtiga fästning. Då vägrade Konungen, att till honom aflemna sin dotter. Denna vägran nedslog Eriks sinne så litet, att han svarade Konungen:

"Gudh gifvi henne lycka ehvar hon far!
"Vardberg far tu ey ater i aar,

drog derpå åter tillbaka till Konghäll, och utan brud der med sina män förtärde den rika bröllopskosten[430]. Emellertid störde detta ännu icke det vänskapliga förhållandet mellan Håkan och de Svenska Hertigarne. Det upprättades i December månad dem emellan en förening, i kraft hvaraf Konung Håkan försträckte dem ett tusen marker rent silfver jemte ett tusen marker gammalt Norskt mynt och dessutom årets ledungsgärd samt landskyld af Elfvarsyssel och Ranrike; Hertigarne deremot förbundo sig, att af all makt så med eget folk som med värfvade trupper bekriga Danmark och med dess Konung icke afsluta någon fred, utan att den Norska Konungen derutinnan vore inbegripen, likasom icke heller Konung Håkan utan med Hertigarnes begifvande skulle med Konungen af Danmark ingå någon förbindelse[431]. Hertig Valdemar hade i Tyskland värfvat åttahundra, fullt väpnade ryttare med hästar och krigsbehör, och Erik sammandrog en utvald härskara af hof-

---

430) *St. Rimkr.* och Ericus Ol. Så vida någon sanning ligger till grund för denna krönikornas berättelse, måste Håkans dotter Ingeborg hafva varit född långt förut, än som det i de Isländska annalerna uppgifves (se härförut noten 332), ty att fråga skulle hafva varit om bröllop med en sex års flicka, är icke tänkbart; eller har tilläfventyrs Eriks afsigt varit att hemta henne till Sverige, för att der uppfostras, och derigenom göra sig så mycket vissare om henne. Ännu lefde Hertigarnes moder Helvig, under hvars uppsigt äfven Konung Birgers gemål Märta varit uppfostrad.

431) Handlingarne häröfver jemte intyg öfver de på Hertigarnes vägnar af deras fullmäktig lyftade penningar, se *Dipl. Sv.*, N:is 1566—1570.

män från Upland, Östergötland och Småland[432]. De Svenska Hertigarne utvecklade en stor, i allt väl beräknad verksamhet.

Trygga för upproriska rörelser inom landet, försedda med utvaldt, tappert krigsfolk och befästade i det vänskapliga förhållandet med Norrige, från alla sidor sålunda förskansade, stodo de färdiga vid tidens utgående af det med Danmark uppgjorda stilleståndet, att besvara de af Erik Menved framstälda förslag till dagtingan och fred mellan dem och deras broder Konung Birger. De gjorde det med ett fiendtligt, härjande infall i Skåne. Erik Menved emellertid hade äfven rustat sig. Han hade af den uppbådade hären redan sändt en del öfver sundet till Skåne och i Örkeljunga i Norra Åsbo härad, nära intill gränsen af Halland och Småland, låtit upprätta ett förrådshus samt skickat sin broder Christofer att betäcka det och mot fiendtligt infall äfven skydda det öfriga landet. Så hemligt för honom var ännu det mellan denne och de Svenska Hertigarne upprättade förbund. Utgången blef derföre äfven sådan, att Christofer jemte allt det under honom stående krigsmanskap blefvo gjorda till fångar, och förrådshuset med de rikligen samlade lifsmedlen föll i de Svenska Hertigarnes händer. De drogo sedan längre fram i skåne, plundrade, härjade, brände öfverallt hvar de framforo, hvilade öfver Julen i Gräfvie i Oxie härad, drogo derifrån genom Skåne tillbaka lika härjande[433], och inryckte sedan i Halland.

---

432) Jag siger eder för hvij,
Bätter Ridderskap jak ey veet,
Ey innan all Christenheet.
Ther är Hofmän af Uplandom,
Af Östergöthlandom ok Smalandom,
Hoo räkna vil af all thera dygd,
Han siger at thet är ey lygn. *St. Rimkr.*

433) The brände alt thet the öfverfore,
Bade sma Bya ok sva store;

Södra delen af detta landskap tillhörde Hertig Christofer, norra Halland åter innehades af Hertig Erik. Hertigarne derföre framforo der mera fredligt, men kunde emellertid icke hindra det fremmande krigsfolket, att äfven der utöfva ett lika rofferi som i Skåne och i grund utplundra bönderna. Det låg öfverhufvud, såsom det synes, i Hertigarnes syfte, att genom gränslandskapens ödeläggelse och utplundring mota Danskarnes framryckande. Erik Menved blef också nödsakad, att uppskjuta sitt krigståg, sedan det i Örkeljunga samlade förrådet blifvit borttaget och landet var utblottadt[434]. Hertigarne åter drogo hem och för-

---

I Graföya varo the Jula dag,
The Bönder hade thes hafft väl fördrag,
The tha lugu i skog ok i skiul,
Jag tror the hade en kranckan Juul. *St. Rimkr.*

Vi hafva med Lagerbring och Suhm antagit, att med krönikornas Graföya eller Graneby (så hos Ericus Ol.) här förstås den söderut från Malmö liggande Gräfvie socken i Oxie härad. En socken af samma namn finnes emellertid äfven i det närmast intill Norra Åsbo härad liggande och lika med detta till Halland gränsande Bjäre härad. För det fall här skulle afses Gräfvie socken i sistnämnde härad, skulle Hertigarnes härjande och plundring hafva inskränkt sig inom de tvenne närmast till Halland liggande häraden. Troligare är dock, att de sträckt sitt plundringståg långt vidare omkring i landet och äfven hemsökt de nedre bygderna; Ericus Ol. äfven säger, att de öfverfarit och härjat nästan hela Skåne: "Inde", nemligen från Örkeljunga, efter förrådshusets utplundring, "progressi, lento discursu omnem pene Scaniam "lustrantes, ignis incendio devastabant, pausabantque nocte "et die Natalis Domini in villa Graneby, fugientibus incolis "ad latebras et condensa silvarum".

434) "Rex autem Danorum, qui populum plurimum congregaverat, "destitit ea vice a pugnando, nec attemptavit pro tunc ali-"quid contra Duces, eo quod in tota Scania et Westgothia, "et in omni loco, per quem transiturus fuisset, nulla omnino "victualia haberentur. Providerant enim Duces, ne quid re-"maneret intactum, unde Rex posset cum suis vel bre-"viter sustentari. Sicque Duces pacifice, salvo suo exer-"citu, per viam unam, quasi aquilæ volantes Scaniam intra-

lade de Tyska ryttarne i städerna; köpmännen skulle förse dem med spisning, bönderna åter med foder till deras hästar[435]. De fremmande knektarne icke dess mindre drogo ut i bygderna, gästade, plundrade bönderna. Deraf äfven våldsamma, blodiga uppträden. Det berättas om dé i Söderköping förlagda ryttare, att då en af dem vid öfvad våldsamhet i bygden deromkring af de uppretade bönderna blifvit slagen, har hela ryttareskaran med fulla vapen dragit ut, hållit strid med bönderna och nedsablat en hop af dem[436].

Konung Birger satt ännu fången på Nyköpings slott med sin gemål och sina barn[437]. De beva-

---

"verunt, et per aliam viam regressi sunt in regionem suam". Ericus Ol.

435) Köpmän redde them ööl ok maat,
Hvar äpter ämpne som han gaat:
Bönder skulle thera hästa föda,
Ok förde them foder med diger möda. *St. Rimkr.*

436) The innan Suderköpung lage,
Som Bönderna rönte, hörde ok sage,
Sva lifde the Tydska vider them,
The rijdu a landit til them hem,
Thera drängia ok thera otheikt *(pack)*,
Then gör illa som lijtet veet,
Ok toko hvad them var til rada,
Ok giordo them vald ok mycken onada.
Bönderna togo tha vider ledas,
Ok vordo stickna ok vider vredas,
Ok slogo en Tydskan omside,
At the andre voro alle oblide.
Ok drogo thera tygh opa,
Ok ville Bondomen besta,
Med strijd om the gato:
The saliga *(arma)* Bönder hemma sato,
Ok skiäpte thera kolfva ok thera lee *(liar)*,
Hvo stridena tappade thet voro the.
The Tydske tha Siger vunno,
Bönderne fullo ok somme rymdo. *St. Rimkr.*

437) Att Biskop Nils Kettilsson af Vesterås, som på Håtuna gård blef fången tillika med Konungen och redan året förut var utsedd att intaga erkebiskopliga stolen efter Nils Allesson,

kades strängt, men behandlades för öfrigt väl[438]. Landet emellertid betungades af underhållet för det fremmande krigsfolket och led äfven i annat mycket af det oroliga krigstillståndet. Erik Menveds krigsrustningar och fasta allvar med påyrkandet af Birgers frigifvelse och återinsättande i sin kongliga makt lade tillika för Hertigarne klart i dagen, att ständiga krig komme att påföras dem från Danmarks sida och ingen fred med detta rike vara att förvänta, så länge Birger satt fången. De kunde äfven vara vissa, att genom omedelbar underhandling med Birger sjelf det blefve dem lätt, att förestafva honom hvilka villkor de behagade, då en fredsstiftelse eller förlikning deremot, tillvägabragt genom Konungens af Danmark mellankomst och hans bemedling, komme att inrymma dem färre fördelar och mer afse Konung Birgers rätt. Så skedde, att de i Nyköping första Söndagen i Fastan år 1308 ingingo med sin broder en dagtingan, som några veckor derefter ytterligare stadfästades på ett herremöte i Örebro den 26 Mars[439]. Några närmare bestämmanden i

---

strax åter blifvit frigifven, är troligt, emedan Hertigarne väl icke länge vågade hålla en Biskop fången, så mycket mindre, som de sökte att vinna presterskapet och visade sig angelägna om dess tillgifvenhet. Sannolikt hafva äfven de med Konungen tillfångatagna riddarne och väpnarne snart erhållit sin frihet åter, likväl troligen på villkor, att icke bära vapen mot Hertigarne eller träda på deras fienders sida.

438) The hade godt herberge i at sofva,
Stekara huus ok varma stofva,
Ok en godan man them skulle göma,
Ok pläga them väl som them säma,
Ok faa them alt ehvad the kraffde:
Var thet sva at Fougten thet ey haffde,
Skulle han them faa hvad thet var,
Med blid laat ok god antsvar.
Sva at the foro ärligá väl,
Ekke svälte man them ihäl. *St. Rimkr.*

439) Att Konung Birger redan derförut, troligen till följd af den

afseende på rikets delning dem emellan samt deras ömsesidiga framtida förhållande till hvarandra innefattas deruti icke, endast en ovillkorlig underkastelse från Birgers sida: "Han stadfäster det "fördrag, som rörande Calmars och Borgholms "slott var ingånget mellan hans fogde Carl Ty-"diske[440] och Hertigarne[441]; han afträder till sina "bröder hela Finnland med dervarande slotten Åbo, "Tavastehus och Viborg, förbinder sig, att så snart "farleden dit blefve öppen, genast afsända bud med "föreskrifter till sina dervarande höfvidsmän om "landets och slottens upplåtande till Hertigarne, "och derest motstånd från Viborgs sida mötte, att "då af all sin makt med råd och dåd vara brö-"derna behjelplig till besittningstagandet deraf[442];

---

mellan bröderna i Nyköping uppgjorda förlikningen, var försatt i frihet, kan slutas deraf, att de af Hertig Erik i Hara i Vestmanland den 20 och 21 Mars utfärdade stadfästelsebref å en mellan åtskilliga personer ingången förlikning i afseende på en egendomstvist äfven äro beseglade af Konung Birger jemte andra dervid närvarande herrar; *Dipl. Sv.*, N:o 1574—1576.

440) Han var broder till Erkebiskop Nils Kettilsson. Af hvilken anledning han kallades Thydhiske, känna vi icke.

441) Villkoren, hvarpå förenämnda slott blifvit till Hertigarne upplåtna, äro icke kända; icke heller vet man, om det skett efter förutgången belägring eller genom fridsam underhandling.

442) Att Finnland tillhörde Valdemar såsom varande hans hertigdöme har man urkundliga bevis. Så heter det i Konung Birgers år MCCC. III. Kalend. Junii (den 30 Maj 1300 eller den 1 Juni 1303) utfärdade bref till höfvidsmannen i Finnland Nils Andersson angående skogarnes i Tavastland begagnande till odling: "Quare cum Fratri carissimo Duci Wal-"demaro magis proficuum esse dinoscitur quod terra sua "per homines discretos idoneos excolatur et inhabitetur *quam* "deserta relinquitur, volumus et mandamus etc." (*Dipl. Sv.*, N:o 1318). Då således Finnland och dess slott ännu innehades af Birgers höfdingar, och han nu afträder landet till sina bröder, synes deraf följa, att Valdemar hitintills aldrig trädt i verklig, sjelfrådig besittning af sitt hertigdöme, ty eljest, då efter Kålsäters fördraget Erik återfick Södermanland, borde Valdemar väl äfven hafva återfått sitt hertigdöme Finnland.

"allt det förelupna mellan bröderna och honom,
"alla tilltal i detta hänseende, alla oenigheter, alla
"tvisteämnen mellan honom och dem, så de större
"som de mindre, skulle vara evigt förgätna, för-
"dränkta, och aldrig något minne deraf hos ho-
"nom qvarlefva; alla af Hertigarne till honom förut
"utstälda bref och förskrifningar, af hvilken be-
"skaffenhet de måtte vara, skulle vara ogiltiga,
"utan all kraft och såsom aldrig tillvarande, och
"Hertigarne för alltid vara fria från sina deri af-
"gifna förbindelser; han underkastar sig helt och
"hållet sina bröders välbehag, och vill vara nöjd
"med den lott af riket, större eller mindre, de
"till honom öfverläte, och han skulle af all sin
"makt bistå dem mot alla och en och hvar, som
"i någon måtto kunde förgripa sig mot deras
"heder, deras rättigheter, deras tillhörigheter, sjelf
"icke heller tillfoga dem någon skada eller oför-
"rätt, icke hemligen eller uppenbarligen företaga
"något med afsigt att bereda deras förderf eller
"motarbeta deras bästa; han förpligtar sig, att ef-
"ter landets lagar och laga seder styra de land-
"skap, som bröderna ville öfverlemna till honom,
"och inga nya gärder pålägga dem; han skulle,
"om bröderna frånföllo, och han komme till riket,
"ingen ny skatt utkräfja, ingen ny, olaga tunga
"pålägga landet, icke förfölja någon af de herrar
"och män, verldsliga eller andliga, som i tvisterna
'mellan honom och hans bröder stått på dessas
"sida, icke utan efter lag och laga dom fängsla
"några riddare, väpnare eller andra af landets ak-
"tade män, icke afhända dem någon deras egen-
"dom, eller göra några olaga fordringar af dem;
"sina bröder Hertigarne och riket skulle han med
"all sin makt, med alla sina män hjelpa till att
"värna och försvara mot alla angripare, hvilka dessa
"än voro. Hvad sålunda var utfästadt, skulle af ho-
"nom äfven obrottsligen hållas, och han lofvade

"använda all sin flit, att, så vidt honom möjligt "vore, förmå Konungarne af Danmark och Norrige, "Grefvarne af Holstein, Furst Henrik af Mecklen- "burg och Härmästaren i Lifland, att som löftes- "män ansvara för uppfyllelsen af denna utaf ho- "nom afgifna förbindelse, och ryggade han den- "samma i någon måtto, så vore han beredvillig "att underkasta sig kyrkans bann och aga efter de "mäns ompröfvande, som Hertigarne ville utnämna; "han skulle vid brott deremot tillika hafva för- "verkat all sin rätt till riket, och hans del deraf "hemfalla till hans bröder; alla de, som voro ho- "nom med tro förbundna, skulle vara frilösta från "sin ed samt opåtalt kunna öfvergå till Hertigarne "hans bröder, och dessa i sådant fall icke vara "pligtige att hålla eller fullgöra något, af hvad de "lofvat. Han slutligen afsäger sig allt svek och "bedrägeri och bedyrar, att i förenämnda mål icke "vilja svikligen tyda något sig till godo, till skada "och förfång för hans bröder [443]". Svantepolk Knutsson, Carl Tydiske, Bengt Boosson, Ragnvald Puke samt ännu andra af rikets store beseglade jemte Konungen denna hans förskrifning och lof- vade tillika med honom, att allt skulle fast och obrottsligen efterlefvas. Äfven Biskoparne, serdeles Brynolf af Skara, nämnas bland värjemännen derför. Sjelf hade Birger i Nyköping gått ed på det heliga sakramentet till försäkran, att samvetsgrant så vilja hålla allt, som han utlofvat och tillförbundit sig [444].

---

443) *Dipl. Sv.*, N:o 1577.

444) "Promittimus eisdem fratribus nostris in vi sacramenti prius "in Placitatione nuper apud Nycopiam corporaliter præstiti "super corpus Christi, quod et nunc libera et spontanea vo- "luntate approbamus, quod etc."; *Dersammast.*

Sva vidt som Rijket är,
Tha skal han hafva sin tridie deel,
Ok annat hvad honom bör ther tel,
Om han vil svärja a then Christ,
Then Himmel skapade, löff ok qvist,

Han besinningslöst ingick på allt, endast för att åter komma på fri fot[445].

Emellertid rustade sig Erik Menved till utförande af det uppskjutna härtåget och inbröt i Småland fram på våren eller i början af sommaren år 1308. De fiendtliga rustningarne voro för Svenska Hertigarne icke obekanta, och de försummade sig icke. Längre än till Ljungby vid Laga-ån i Sunnerbo härad[446] hade Danskarne icke hunnit, då Hertig Erik der var dem till mötes med en utvald här, färdig till drabbning[447]. Men äfven denna gång kom det icke till strid, blott till ett stillestånd, och såsom Konung Birger nu var frigifven, öfverenskom man om följande villkor såsom grund för stilleståndet och en förberedelse till den slutliga fredsafhandlingen: "Evig fred och försoning skulle "vara mellan Konung Birger och hans bröder Her-"tigarne; Birger skulle behålla[448] Borgholm, Stege-

---

Ok opa thet helga Bröd
Gudz Lekame, för oss talde död. *St. Rimkr.*

445) "Sicut ei formam jurandi obtulerunt, ita ille præstitit ju-"ramenta. Et sicut litteras per eum sigillandas conceperunt, "ita ille sigillare consensit, non veritus per corpus Christi "et sangvinem terribilissime perjurare". Ericus Ol.

446) Flera orter eller socknar med namnet Ljungby förekomma i Sverige; men lika med Lagerbring och Suhm antaga vi såsom det sannolikaste, att med ifrågavarande Ljungby måste förstås det i Sunnerbo härad belägna.

447) "Æstate sequenti, anno scilicet Domini MCCCVIII Rex Da-"norum Ericus, tantorum damnorum et injuriarum non in-"memor, immensum exercitum congregatum direxit in Sue-"ciam, quem duxerunt tamquam Capitanei, Comes Holsatiæ, "et Dux Slesvicensis Waldemarus, multis eis Principibus so-"ciatis. Sed non dormiebat ille, contra quem venerant "pugnaturi. Nondum enim ultra processerant quam ad Ljun-"gaby, in qua se receperant quietis caussa, et ecce subito "et ex insperato supervenit ex adverso Dux Ericus, non qui-"dem in multitudine, sed animositate et fortitudine pugna-"torum, de pari pugnare paratus". Ericus Ol.

448) Det är troligt, att efter det i Nyköping mellan Konung Birger och hans bröder uppgjorda fördraget desse lofvat att

"borg, Östergötland, Värend, Gottland, Öland och "Möre jemte alla de i Linköpings och Vexiö stift "liggande gods; Hertigarne deremot behålla jemte "sina hertigdömen hela den öfriga delen af riket, "med undantag endast af Konungens arfve- samt "de till Drottningens medgift och morgongåfva hö- "rande gods, hvarhelst dessa månde ligga; åtta dagar "före påföljande Jul skulle Konungarne och Hertigarne "sammanträda i Göinge härad mellan Örkeljunga "och Markaryd, att der handla om en slutlig fred, "och skedde så, att de ej kunde blifva eniga, skulle "Konungen af Danmark utnämna fyra af sina män, "Hertigarne äfvenså fyra af sina, och Konung Birger "likaledes fyra män, nemligen två Danska och tvenne "Svenska; dessa skulle med ed förbinda sig, att ef- "ter samvete säga, hvad dem syntes rätt och billigt "vara, och dervid skulle det förblifva; Hertigarne "förbundo sig, att i den del af riket, som var Kon- "ung Birger tillagd, icke pålägga bönderna någon "gärd, endast den redan en gång utskrifna skulle de "ega rättighet att uppbära; inga förföljelser skulle "ega rum, icke från Konungens sida mot Hertigarnes "anhängare, och icke från dessas mot Konungens. Kon- "ung Eriks broder Hertig Christofer jemte alla hans "anhängare, med undantag af de fredlösa konunga- "mördarne, skulle i denna stillestånds fred vara in- "neslutna, så att de ostörda och fria skulle få be- "sitta och njuta sina gods i Danmark intill Michaeli- "dag nästföljande år, så dock, att Hertig Christofer "icke finge draga utom sitt hertigdöme någonstädes "utan med Konungens samtycke och efter utställd "förskrifning med löfte, att icke stämpla mot Kon- "ungen[449]; Hertigarne lofvade, derest Christofer icke

till honom öfverlåta de landskap, som här nämnas, hvarom väl något bestämdt icke förekommer i den sedan af Birger i Örebro afgifna förbindelsen; dock framskymtar der en antydan derpå, då Birger förklarar sig nöjd med den del, som hans bröder ville lemna honom "infra regnum", d. v. s. nedanför Kolmorden i nedre delen af riket.

449) Erik Menved hade nemligen fått kunskap om sin broder

"funne sig i dessa förelagda villkor, att derom i "behörig tid underrätta Konungen[450]".

Sedan detta så var uppgjordt, drog Erik Menved med hären åter tillbaka till sitt land. Men knappt var det nya stilleståndet med Konungen af Danmark ingånget och trygghet derigenom vunnen för fiendtligheter från Danmarks sida, innan Hertigarne kommo i uppenbar fiendskap med Konungen af Norrige, hvaraf följde en stor omkastning i de förutvarande politiska förhållandena. Hertig Erik anmodades genom bud och bref från Konung

---

Christofers hemliga förbindelse med de Svenska Hertigarne samt hans äfven i öfrigt trolösa förhållande, derföre frântagit honom hans hertigdöme, hvarefter Christofer flytt öfver till Hertigarne.

450) Hvitfeld, l. c. Han emellertid hänförer detta fördrag och det derigenom slutna stilleståndet till år 1307; men till detta år lämpar det sig af flera skäl icke. Hvitfeld omnämner i samstämmighet med de öfriga krönikorna trenne fiendtliga infall i Sverige af Erik Menved; han redogör äfven för det stilleståndsfördrag, som vid hvartdera tillfället afslöts, och synes haft kännedom af urkunderna deröfver; det första af honom omtalade fördraget hafva vi bärförut sett (noten 419); det andra är det ofvanförmälta, af honom upptaget under året 1307, och det tredje krigståget, det sista och mest betydande, med det stillestånd dervid ingicks, omtalar han under året 1308; men att detta åter föregick först om hösten 1309, bestyrkes ej blott af en mängd krönikors sammanstämmande vittnesbörd, men äfven af andra bevis. Det af Hvitfeld till år 1307 hänförda krigståget med det stillestånd och det fördrag, som dervid uppgjordes, måste således tillhöra året 1308, hvarmed äfven allt det öfriga bäst sammanstämmer och sammanparar sig. Att emellertid komma till full visshet i afseende på tidsföljden af tilldragelserna vid 1307, 1308 och 1309 årens krigståg, är med de för handen varande källor nära omöjligt, i det krönikorna, på en gång så torftiga och så stridiga i sina uppgifter, sammanblanda med hvarandra dessa årens händelser, och Hvitfeld, som af alla är den utförligaste, ej vidfogar årtalet till sina utdrag af de urkunder, som han haft för hand, eller han har af dem tillåfventyrs endast haft ofullständiga, otillförlitliga afskrifter utan viss eller säker tidsbestämmelse, såsom hos honom någon gång fallet synes hafva varit. Jfr längre fram, noten 489.

Håkan, att sammanträda med honom till ett samtal på Munkholmen, en i Göta-elf nära intill Kongelf liggande liten ö. Erik äfven infann sig till det äskade mötet. Håkan hade under de Svenska Hertigarnes skyddslöshet, då de kommit i delo med sin broder, öfverlåtit till dem, såsom vi sett, Konghäll och Nicklaborgs slott såsom tillflyktsorter; han hade äfven sedermera, den tid, de ännu voro i ringare villkor, förlänat dem med norra Halland jemte Hunehals och Vardbergs slott; nu, sedan Hertigarne kommit till makt och gjort sig till herrar öfver Sverige, ville Konungen hafva sina slott tillbaka, såsom gifna Hertigarne icke till egendom, men endast till förläning på behaglig tid. Han förnyade nu sin begäran derom. Men Erik äfven nu vägrade. Konungen stod emellertid färdig, att med vapenmakt återtaga sina besittningar. Han hade förutsett Eriks vägran, och trodde, att Hertigen, återvändande från Munkholmen, skulle förfoga sig till Konghäll, nemligen till det nära derintill liggande Nicklaborgs slott, och var Konungen sinnad, att då belägra honom der och tvinga honom, att med ondo eller godo återgifva slotten. Men Erik, varnad, tog en annan väg. Konungen belägrade Nicklaborg, det i krönikorna så kallade Konghälls slott. Men slottet var med allt väl försedt, och höfvidsmannen derstädes, hans namn Sigge[451], en stridskunnig och tapper man[452]. I fem veckor låg Konungen för slottet med en väldig här[453] utan att mäkta intaga det. Då gaf Grefve Jakob af Halland Konungen det råd,

---

451) I *St. Rimkr.* benämnes han Ficke, och så äfven hos Ericus Ol., der han dock i annan codex af honom kallas Sigge, och denna läsart är troligen äfven den rigtiga, emedan vi finna af urkunder från slutet af år 1307, att Riddaren Sigge Hallstensson var Hertigarnes höfvidsman på Konghälls slott.

452) "Vir bellicosus et strenuus". Ericus Ol.

453) "Med en kraftug Skiphär" — "En mäktog klubbhär". *St. Rimkr.*

att på den nära liggande Elfvebacken, en liten, i Göta-elf vid sidan af Konghälls slott belägen ö med en hög klippa, uppföra ett fäste, för att derifrån på en gång oroa Hertigens folk på sistnämnde slott och tillika försvåra tillförseln dit af lifsmedel. Så ursprunget till det i häfderna längre fram i tiderna namnkunniga, för oöfvervinnerligt ansedda Bohus slott[454]. Det uppfördes i en hast endast af trävirke[455], och Konungen satte förslagets upphofsman, Grefve Jakob af Halland, till höfvidsman derpå. Erik sporde med harm detta nya företagande i anseende till de många olägenheter, derigenom förorsakades hans Konghälla slott och gemenskapen med detta[456]. Mot det nya fästet kunde emellertid genom dess starka läge och såsom dessutom väl bemannadt, intet företagas. Erik lät således dervid bero, afvaktade vintern, och bröt, sedan

---

454) Dess ursprungliga namn, såsom detsamma i urkunderna skrifves, har varit *Baghakus*, *Baghœkus*, *Baghohus*. De sökta härledningarne till namnet af *bai*, hög, ypperlig, hvaraf det anses ursprungligen hafva varit kalladt *baihus*, det höga slottet, eller af *Baggar*, såsom Norrmännen på spe kallades af Svenskarne, hvaraf dess första, egentliga namn skulle hafva varit Baggahus, eller af dess belägenhet, såsom liggande på en backe (Elfvebakken), äro alla lika ovissa; den sist anförda härledningen dock den sannolikaste.

455) Sedan af sten i följande århundradet.

456) Baghuus vart ther tha bygt,
Än tha thet var ey kommit til lycht,
Thet var alt trä ok ey af steen,
Thet vart Hertugenom digert meen,
Att thet huus kom ther at staa.
Grefve Jakop var ther a,
Han stack thet i Konungsens öra,
Att han lot thet huus upgöra.
— — — — — — —
Ok husit göra the män vonda,
Ther fare a älfvena upp ok neder.
— — — — — — —
Then till rådde att byggia thet opp:
Lön taker han i helvetis pott. *St. Rimkr.*

kölden lagt broar öfver strömmar och kärr, med härsmakt in i Norrige, genomtågade hela Viken, brandskattade alla bygder, hemsökte med brand och sköfling de motvilliga och framträngde ända till Opslo. Från stadens sida intet motstånd; Hertigen intågade med sin här, indref af staden och det kringliggande landet rikliga medel till härens underhåll[457], drog sedan derifrån vidare fram och belägrade det nära liggande slottet Aggershus, ett bergfäste på nordvestra sidan af Opslofjärden. Då kom antågande en här af mer än tretusen Norrmän till slottets och stadens undsättning. Svenskarne drabbade med dem tillsamman vid Opslo-bron; Norrmännen blefvo slagna; en hop af dem stupade, de öfriga flydde[458]. Erik emellertid insjuknade i Opslo och fann under ett sådant tillstånd icke rådligt, att längre qvardröja i ett fiendtligt land, ännu mindre att tränga der längre fram[459]. Han bröt således

---

457) Staden var tha yfrit *(mäkta)* rijk,
Ok giorde hvad hans Fougde sade,
Hvad thet vär han a them lade,
Thet skulle alt till rede vara,
Sva frøampt the ville väl fara.
The brygde, bakade dag ok natt,
Ok redde kost, och intet var fatt;
Aff Landit togo the svijn ok nööt,
Hästa foder, sva att ekke tröötot. *St. Rimkr.*

458) "The flydde som länger vilde lefva"; *St. Rimkr.* Äfven Isländska annalerna omnämna fiendtligheterna mellan Konung Håkan och Hertig Erik både under åren 1308 och 1309: "Eirikr hertogi af Sviariki brendi Oslaar herad. Sidan risu "Lidungar moti Svium ok fundust vit Osloar bru. Sviar "drapu af theim a thridja tigi: en menn vissu uglöggt hvorsu "margt fell af Svium". — "Strid med Hakoni Noregs konungi "ok Eiriki hertoga af Svithjodu" — "Ofridr i Noregi af "Svium." —

459) Omsider tog Hertug Erik at langa
Til Lande, förty han var siuk,
Han kände att soten var ey miuk,
Ok räddis tha för dödzens svijke *(svek)*,
Ok foor tha heem til Sverige. *St. Rimkr.*

upp till återtåg och kom, efter att hafva visat Norska Konungen och Norrmännen, med hvilken de hade att göra[460], i första månaderna af år 1309 åter hem till sitt land med stort byte och många fångar[461].

Att man på krigstågen äfven medhade läkare, för att vid förekommande fall vara till hands med sin hjelp, ser man äfvenledes af Rimkrönikans berättelse öfver Hertigens insjuknande:

Tha vart Hertugen illa til räka *(helsan)*,
Tha hade han med sik en Läka,
Ther honom halp för dödeliga soot,
Ok gaff honom thet honom giorde godt. *St. Rimkr.*

460) Thet känna the å mädan Norge staar,
Att Hertug Erik han ther var,
Them tycker än som han ther faar. *St. Rimkr.*

461) Enligt *St. Rimkr.* låg Svenska hären i Opslo under Julen, och att sluta af Isländska annalerna var det i sista dagarne af samma år (1308) slaget stod vid Opslo bro, emedan denna tilldragelse är en bland de sista, som de berätta för detta år. Att Erik funnit anhängare äfven i sjelfva Norrige, synes man kunna sluta af ett den 20 Mars 1309 af Konung Håkan utfärdadt bref, hvari han klagar deröfver, att några store, så infödingar som fremmande herrar, hvilka han omfattat med godhet och kärlek och af dem hoppats välvilja och trohet, utan all rättmätig orsak fiendtligen angripit hans rike ("Non"nulli magnates, alienigeni pariter ac indigeni, quos teste con"scientia fideles speravimus ac favorabiliter tractavimus, plu"rimis scientibus fidedignis solummodo spiritum elationis as"sumentes, absque justa causa regnum nostrum invaserunt "hostiliter et turbarunt"), hvarföre han uppmanat sina trogna till landets försvar, men hade med förundran sport, äfvensom andra förståndiga män lika med honom, att Erkebiskopen, som hade utsatt ett möte i Throndhem och dit kallat rikets Biskopar, midt under det fiendtliga infallet, utan afseende på Konungens framställningar deremot, pådrifvit mötets hållande och derigenom hindrat Biskoparne att hålla sig redo till landets försvar, hvarföre Konungen, efter öfverläggning derom med sitt råd, hade förbjudit dem, vid förlust af deras gods, deras fri- och rättigheter, att derutinnan åtlyda Erkebiskopen, utan skulle de fastmer följa Konungen dit, hvar rikets välfärd det krafde; *Dipl. Norveg.*, N:o 119. Ett annat af Konung Håkan vid samma tid (den 5 April 1309) utfärdadt bref talar om ett fiendtligt infall i Jemtland af Sven-

Till hämnd och vedergällning för det fiendtliga infallet i Norrige kastade sig Norrmännen öfver Dalsland, hvar de, fördelta i tvenne hopar, den ena anförd af riddaren Ivar Jönsson, den andre af höfdingen Holger Baat, framforo med lika härjande och plundrandè, som Hertig Erik förut i Viken. Ivar Jönsson kom eftèr öfvad vedergällningsrätt med sin hop helbregda åter tillbaka till Norrige. Men icke så Holger Baat; han blef öfverraskad, slagen af höfdingen på Dalaborg, och hela hans hop förskingrades[462]. Pingsttiden derefter,

Tha frost ok snöö, rägn ok bläst
Förgick, ok Vinterns macht ok tvang,
Ok Fugla byrjade thera Sang,

lät Håkan utrusta en flotta, det troddes mot Danmark, visserligen dock icke i någon fiendtlig afsigt. En storm dref Norska flottan in i Kalfsund i Bohuslänska skären utanför inloppet till Göta-elf. Erik, som aldrig lemnade något tillfälle obegagnadt, rask i beslut och handling, angriper den Norska flottan och eröfrar sju skepp, men förlorade dervid en af sina tappraste höfdingar Johan Jönsson, "en "dogande man", hvars förlust gick honom hårdt till sinnes; han blef begrafven hos Barfota-munkarne i Skara. Erik ville' ännu en gång angripa Norrmännen, samlade tillhopa alla för hand varande skepp och utsände Matts Christinesson, Matts Algotsson och Erengisle af Skara[463] att lägga om

---

skarne (*Dersammast.*, N:o 121); men förhållandet dermed känna vi icke.

462). Tha kommo the samman oppa en vall,
Svärdin klinkade ok gredan (*svärden*) gall.
Nordmän tappade Sigren ther,
Ok lofvade Gudh att skogen var när;
Ok skylde sik innan skog och rijs,
Ok Hertugens män the vunno ther prijs. *St. Rimr.*

463) Så *St. Rimkr.* Andra krönikor, såsom *Chronol. vet.* (N:is XVII och XXIII bland *Script. rer. Sv.*), kalla dem Magnus Christiernsson eller Christinasson, Magnus Algotsson

bord med Norska flottan. Men detta slog ut till Svenskarnes förderf. De Svenska skeppen voro små och till antalet få mot de Norska, passet dessutom trångt för skeppens vändningar, och Norrmännen beredda på striden. Svenskarne blefvo inträngda mellan strandklipporna och de stora Norska skeppen och hade i sådan ställning på en gång att värja sig mot dessa och mot de stenar, som nedslungades på dem från klipporna. Utgången af striden derföre äfven sådan, att de Svenska skeppen blefvo tagna, och de öfrigblifne af männen, som under striden icke blifvit nedergjorda, fördes som fångar upp i land och höggos der i stycken[464]. Då åter ett nytt fiendtligt inbrott i Norrige af den Svenska Hertigen. Norrmännen fälde brottar mot honom, att hindra hans framryckande; men då sjelfva de flydde till skogarne, och brottarne af inga försvarades, var det lätt för Svenska hären att bana sig vägen genom dem; Erik framträngde, intet motstånd mötte; hvarthän han kom, stodo husen toma

---

och Erengisle Jonsson; en väpnare, sedermera riddare, af samma namn med den sistnämnde, förekommer dock framdeles i urkunderna.

464) The huggu them alla sva sma,
Att ey laa ther ett stycke som annat laa. *St. Rimkr.*
Att denna grymhet utöfvades af folk, som från de närmast derintill liggande bygderna skockat sig till stället, der striden föregick, och de troligen också nedvältrat stenarne på de nedanför liggande Svenska skeppen, synes krönikan äfven antyda, då der säges:

Kommo ther löpande ok oheyt,
Ok frestade om gredan beyt.

Under hvilka förhållanden Erik deremot vid den föregående striden med Norrmännen fråntog dem sju skepp, om dessa varit landfästade, Norrmännen oförberedda, och Erik som en sky kommit öfver dem, eller huruvida Norrmännen sedan blifvit förstärkta, och hvar, om på samma eller på ett annat ställe, den sednare för Svenska skeppen olyckliga striden egde rum, om detta allt inhemtas af krönikorna icke ringaste upplysningar.

och bygderna så öde, "såsom hade en onder död "der framgått". Från Ljunga gård, der han stannat med hären att taga någon hvila, sände han ut Ivar Blå med några och tjugu ryttare, att utspana, hvar Norrmännen månde vara församlade. Då från ett högt berg, dit bönderna tagit sin tillflykt, dessa sågo den lilla hopen, störtade de ned på densamma; Ivar Blå föll och med honom ännu tre man; de öfriga kommo helbregda tillbaka till hären. Erik bröt upp, att komma i strid med bondehopen; men hvarthän han kom och så långt han än drog fram, flydde Norrmännen undan. Emellertid spordes tidningar, som bådade ofrid från Danmarks sida[465].

Birger hade icke långt efter sin frigifvelse och det i Örebro med hans bröder afslutna fördraget med sin gemål och sina barn begifvit sig öfver till Gottland och derifrån till Danmark[466]. De honom i Nyköping och i Örebro förelagda, förödmjukande villkor voro i sjelfva verket sådana, att man svårligen kunnat eller bordt vänta, att de af honom skulle efterkommas, såsom han troligen också sjelf endast för ögonblicket underkastat sig dem till återvinnande af sin frihet, utan tanka och allvar att i verkligheten låta sig bindas af dem. Hans färd ur riket väckte emellertid uppseende och oro. Icke ett ogillande, icke ett tadlande ord fälles af krönikorna öfver Hertigarne Eriks och Valdemars fredsbrytelse och försåtliga, förrädiska handlingssätt mot deras broder efter ingången, besvuren förlikning mellan dem; Birgers flykt deremot till Danmark tydes af dem som en trolös, en gudlös handling, ett himmelsskriande menedsbrott mot den med så helig ed af honom besvurna dagtingan[467]. Omdömet

---

465) *St. Rimkr.*

466) Thet var ey långt mellan han svor,
Ok han utaff Rijket foor. *St. Rimkr.*

467) Han tok thet velkor the hade honom lagt:
Ta matten heller hafva tagt *(tegat)*,

deröfver är ett återljud af det tal, som fördes deröfver på det hertigliga partiets sida. Talet derom kom för Birgers öron i Danmark. Han lät från Viborg på Jutland i Mars månad år 1309 utgå ett genmäle deremot: "Han hade", säger han, "af tro-"värdiga, hederliga, ärevördiga män förnummit, att "Biskoparne Brynolf af Skara och Carl af Linkö-"ping ville låta kyrkans dom gå öfver honom, så-"som den der svårt förbrutit sig mot sina bröder "och kränkt det upprättade fördraget mellan honom "och dem; han bedyrar vid Gud och sitt samvete, "att han icke gjort sig skyldig till något brott mot "sina bröder, och han erkänner icke förenämnde "Biskopar för sina domare i denna sak; han har af "flera förelupna saker allt skäl att misstänka dem, "såsom de der med huldhet och tro voro hans brö-"der förbundna, gingo dem med råd och dåd till-"handa, i alla saker voro deras förnämsta män och "i allt efterkommo deras vilja[468]. Endast illasin-"nade menniskors onda råd hade uppeggat hans

---

Ok sitt Land heller ena stund umburit,
Än han sik sva meen svurit.
Han svor sik altingz i meen,
Ok giorde Skaparen Digert igen,
Ok svor om Gudz Lekame ok hans Blod,
Ty värr! han sik ey förstod,
At Gudh later thet ey vara ohämpt;
Han matte thet ey hafva nämpt,
Än han svor thet han ville ey halla;
Ty vart hans plaga marga falla.
Han gaf uth Bref ok lofvade troo,
Ok kom sig sjelfvom i myckin oroo,
Ok giorde som en ovijs man,
Han vilkorade thet under bann,
Ok bröt ther epter i stad *(strax)*:
Then var ovijs, honom thet bad. *St. Rimkr.*

468) "Sunt nobis pluribus de causis et certa ratione suspecti, ut-"pote qui fratribus nostris ducibus et per fidem et homagium "tenentur astricti, nec in hiis vel aliis quidquam faciunt quod "ipsorum fratrum nostrorum offendat in aliquo voluntatem, "et in ipsorum consiliis et tractatibus sunt præcipui".

"bröder mot honom, så att de traktade efter hans "värdighet, hvilket han alltför tydligen hade rönt; "han hade ock många andra grunder och skäl till "misstankar, såsom han i sinom tid på sitt ställe "klarligen ville ådagalägga [469]. Det vore icke råd- "ligt, att gå till rätta inför misstänkta domare, der- "före han hänsköt sin sak till Romerska Stolen för "det fall, nämnde Biskopar ville företaga något mot "honom. Vittnen till detta hans genmäle och hans "vad till Heliga Stolen voro Konung Erik af Dan- "mark samt Biskoparne Christian af Ribe, Peder af "Viborg och Nicolaus af Börglum, hvilka jemte "Konung Eriks kansler Brother till intyg häröfver "derunder satt sina signeten [470]". Birger sände sin kapellan, presten Andreas till Sverige, att gifva förenämnde Biskopar del af denna hans skrift, och han äfven i ett bref från Viborg af den 19 Mars meddelade densamma till Erkebiskop Nils Kettils- son i Upsala [471], hvars råd han tillika utbad sig, huru han i denna sak borde förhålla sig, och hvad Erkebiskopen i detta afseende ansåg gagneligast för honom vara [472]. Man vet emellertid icke, att från Biskoparnes sida någon dom gått öfver Kon- ungen, eller i verkligheten något steg härutinnan blifvit taget af dem.

Birgers afvikande och flykt till Danmark synes hafva gjort om intet det möte, som vid det före- gående stilleståndet mellan Erik Menved och de Svenska Hertigarne var utsatt att ske mellan Örke- ljunga och Markaryd till slutlig fredsafhandling. De villkor Hertigarne aftvungit sin broder för hans

---

469) "Sunt et aliæ suspicionis causæ de quibus omnibus et ipso- "rum singulis possumus et volumus ac offerimus nos pro loco "et tempore legitime perdocere".

470) *Dipl. Sv.*, N:o 1612.

471) Som år 1308 erhållit pallium från Rom och då trädt i fulla utöfningen af det erkebiskopliga embetet.

472) *Dipl. Sv.*, N:o 1618.

frigifvelse, voro icke egnade att bilda grunden för någon ny fredsstiftelse. Erik Menved med sin fasta, konungsliga karakter kunde icke medgifva, att en Konung, med hvilken han på en gång genom högtidliga fördrag samt frändskaps- och vänskapsband var nära förbunden, och hvilkens sak han en gång åtagit sig, skulle så nedsättas, så förödmjukas, och hans thron gifvas till spillo. Det nesliga fördraget, Hertigarnes hela förhållande bragte honom i harnesk. Det erböd sig äfven ett gynnande tillfälle för honom och för Birger, att genom den inträdda ovänskapen mellan Håkan och de Svenska Hertigarne och de nu utbrutna fiendtligheter mellan dem draga Konungen af Norrige öfver på Danmarks sida och slita den långvariga fiendskapen mellan dem. Så skedde, att fullmäktige på Konung Håkans vägnar kommo i Juni månad från Norrige öfver till Danmark, att underhandla om villkoren för freden mellan dessa riken. Sjelf kom äfven Håkan kort derefter öfver till Köpenhamn, då det mellan Erik Menved och de Norska sändebuden upprättade fredsförslaget af honom dels stadfästades, dels närmare bestämdes. Det beslöts och afgjordes: "att en stadig, evig fred skulle vara mellan Dan-"marks och Norriges Konungar och båda deras ri-"ken; till ännu starkare befästande af denna fred "skulle Konung Håkan gifva sin förstfödda äkta "dotter Ingeborg till gemål åt Konung Birgers son "Junker Magnus, Konung Eriks systerson; Håkan "skulle förklara henne för arfvinge till Norriges "rike, derest han frånfölle utan manliga bröstarf-"vingar; efterlemnade han åter son, skulle hans "dotter medföra i brudskatt sex tusen marker "silfver och Magnus tillbaka gifva henne i morgon-"gåfva en lika summa eller deremot svarande gods "och inkomster; men för det fall Norrige genom "henne får en manlig arfving till riket, skulle brud-"skatten blifva åtta tusen marker silfver. Konungen

"af Danmark förbinder sig, att, så vidt han för-
"mådde, medverka dertill, att Birger blefve återin-
"satt i alla sina konungsliga rättigheter och hans
"son Junker Magnus försäkrad om konungadömet
"efter honom; men sjelf skulle Birger hos Romerska
"Stolen utverka tillstånd för äktenskapets afslutande
"mellan Magnus och Ingeborg, emedan de inom
"fjerde led voro med hvarandra beslägtade. Konung
"Erik skulle, så fort ske kunde, med vapenmakt
"angripa de Svenska Hertigarne, och Konung Håkan
"ingen fred ingå med dem, utan att Konungen af
"Danmark deruti vore inbegripen; funne åter Håkan
"sig af någon orsak föranledd att sluta stillestånd
"med dem, skulle detta vara kort, samt Konungen
"af Danmark och hans rike deruti inneslutna. Båda
"Konungarne dessutom förpligta sig, att icke göra
"serskilt fred med några af Hertigarnes anhängare,
"utan så vida de förmådde derigenom till hjelp
"och bistånd för sig och Konung Birger draga dem
"till sig. Beträffande de fredlösa Danska herrarne,
"bestämdes, att hustrurna och barnen till de för-
"vunna hufvudmännen för mordet å Konung Erik
"Glipping skulle återbekomma sina mödernegods,
"men sjelfva lika med deras fäder och män förblifva
"utom riket och äfven vara förbundne, att inom tre år
"sälja de till dem återgifna mödernegodsen, derest
"Konungen så äskade. Att för öfrigt icke något af
"den förra oenigheten måtte qvarblifva, som kunde
"störa freden och samdrägten mellan rikena, förkla-
"rade Konungen af Danmark sig villig, att till ve-
"derlag för Konung Håkans mödernegods i Danmark
"till honom afstå motsvarande gods i norra Halland,
"och hvad öfrigt blefve af detta landskaps fyra härader
"från norra ändan deraf intill Ethra eller Falkenbergs å,
"skulle Håkan innehafva som län af Danmark med lika
"rättigheter och lika friheter, men derjemte lika förbin-
"delser till krigstjenst, som Grefve Jakob detsamma
"förut innehaft; Konung Håkan skulle emellertid icke

"upptaga några af de fredlösa Danska herrarne; der-"emot skulle Konungen af Danmark med all sin makt "vara honom behjelplig att komma i besittning af der-"varande slott och fästen. Så dagtingadt och stad-"fästadt, skulle till vissare försäkran af detta fördrag "Biskopen i Roskild vara berättigad att afkunna "kyrkans bann öfver Konungen i Norrige, derest "han i någon måtto bröte deremot, och likaså Bi-"skopen i Opslo att lysa kyrkans bann öfver Kon-"ungen af Danmark för det fall, detsammma icke "till alla delar af honom efterlefdes[473]". Bland de fem och trettio andliga och verldsliga herrar, af hvilka detta fördrag beseglades, var äfven Konung Valdemars son Erik Valdemarsson. Det afslöts i Köpenhamn Thorsdagen före Maria Magdalenas fest, således den 17 Juli år 1309[474]. Fem dagar der-efter, Maria Magdalenas dag utfärdades fullmakt för Biskop Peder af Viborg, Prosten Johannes af Odense och Ingvor Hiort, att på Junker Ma-gni vägnar begära Konung Håkans dotter Inge-borg till gemål. Och kort tid derefter, i öfvervaro af Konung Håkan och hans gemål Drottning Eufe-mia samt Biskoparne Helge af Opslo och Ingeld af Hammer jemte andra rikets herrar och män skedde i Vårfru kyrka i Opslo genom ringvigelse den hög-tidliga trolofningen mellan Konung Birgers son Junker Magnus och Konung Håkans dotter Ingeborg, till bekräftelse hvarpå hon lade sin hand i Biskop Peders af Viborg hand, såsom den der företrädde

---

473) *Dipl. Sv.*, N:is 1628 och 1629.

474) När Konung Håkan, säges det i *St. Rimkr.*, seglade hem från mötet i Köpenhamn,

Tha fick han tijdende aff them,
Innan Kalfvasund hade strijdt.

Den ofvan omtalta utrustningen af Norska flottan hade troligen icke skett i annan afsigt, än att föra först de Norska full-mäktige och sedan Konungen sjelf med säkerhet öfver till Danmark, och sannolikt vid endera af dessa färder hade en del af Norska skeppen blifvit stormdrifven till Kalfsund.

Magni person. Till vittnesbörd, att så trolofvadt var, utfärdades skriftligt intyg derom, bekräftadt med Konungens och de trolofvades insegel [475].

Derefter, såsom i Köpenhamn aftaladt var, drogo Konungarne Erik och Håkan samtidigt, hvar inom sitt rike, sin härsmakt tillsamman till anfall mot de Svenska Hertigarne. Erik Menved bröt i September månad in i Småland, Konung Håkan lade sig för Konghäll och belägrade detta slott. Med Danska Konungen följde jemte Konung Birger äfven Danska, Tyska och Vendiska Furstar, bland dessa Hertig Valdemar af Slesvig, hans broder Hertig Erik af Langeland, Henrik af Mecklenburg, Nicolaus af Werle samt ännu andra. Konung Erik hade samlat nära hela sitt rikes krigsmakt, derjemte äfven Vendiska och Tyska trupper. Hären, sextiotusen man stark, räknade bland sig tvåtusen femhundra jernklädda ryttare och ethundrade riddare, och det säges, att dagliga kostnaden för densamma uppgått till ett tusen marker silfver. Mot denna väldiga makt var den härhop, Hertigarne förmått samla, alltför ringa för att våga en afgörande drabbning. De inskränkte sig derföre, att så mycket som möjligt försvåra fiendens framtåg, med begagnande tillika af alla tillfällen, hvarigenom de kunde göra den fiendtliga makten afbräck. Från gränsen nemligen, dit de ryckt Danska hären till mötes, drogo de sig steg för steg tillbaka för den öfvermäktiga fiendtliga härskaran, men höllo sin hop tillsamman så nära intill fienden som möjligt, undanröjde, skaffade ur vägen lifsmedel och foder, så att vid framtåget Danskarne funno för sig nära ett öde land [476], och

---

475) Hvitfeld, l. c.

476) Hvad the *(Danskarne)* gate om dagin farit,
Ther hade Hertugin om nattina förr varit,
Ok hade sva för them redt,
At the hade gärna bättre sedt.

hvar smärre hopar af dem söndrade sig från hufvudhären, voro Hertigarne i ögonblicket som en åska öfver dem, afskuro dem, nedergjorde dem[477]. Under sådana skärmytslingar och sådan ödeläggelse tågande i förvägen för fienden, kommo Hertigarne till Vernamo i Östbo härad. Der mötte dem tidningen om Kongbälls belägring och dess intagande af Konung Håkan. De fruktade deraf för sina fästen i Halland och för fiendtliga infall i Vestergötland af den Norska makten. Detta tvang dem att dela sin härhop och nedsända en del deraf till Lödöse och Skara, att så vidt möjligt var mot Norrmännen betäcka denna landsända. Med den öfriga hären drogo de sig tillbaka till Rumlaborg, ett forntida fäste i Hakarps socken af Tveta härad, nära intill Husqvarna vid sydliga ändan af Vettern, icke långt från Jönköping; derifrån åter, då fiendtliga makten närmade sig, drogo de sig, tågande uppefter stranden af Vettern, vidare tillbaka inom gränsen af Östergötland. Danskarne undertiden satte sig i besittning af Jönköping, uppförde der en borg af trä, försågo densamma med tillräckliga lifsmedel och inlade der en god besättning under befäl af tvenne riddersmän[478]. Emellertid hade Hertigarne

---

Kost ok foder tog han *(Hertig Erik)* allt;
Jag tror Konungsens folck thet galt. *St. Rimkr.*

477) Böd sik nakor fram aff then här,
Tha voro ä *(alltid)* Hertugens män när,
Drapo ok huggo ok slogo alt nidh:
Ther thogo the at styggias vidh.
— — — — — — —
Hvar tiugu rijdu uth, tha kommo hem tree.
Sidan torde engin fran härin gaa,
Uthan läte sik nöya hvars the kunne faa. *St. Rimkr.*

478) Konung Byrger lade sik nid
I Jönaköpingz huus med Riddare ok svena,
Förty thet var illt til stena *(ondt efter sten)*,
Tha bygde the ett Huus aff trää,
Nööt ok faar ok annat fää
Drifvo the uppa ok slogo nid,
Ok räddes för Hertogans ofrid. *St. Rimkr.*

Magni person. Till vittnesbörd, låg
var, utfärdades skriftligt intyg kärr,
med Konungens och de troloft enom
styrka
Derefter, såsom i Köpenh öta en
Konungarne Erik och Håkar lägenhe-
rike, sin härsmakt tills stånd och
Svenska Hertigarne. F ysings hä-
månad in i Smålan dbaneret. Då
Konghäll och bel a marken hans häst
Konungen följde ettilmundsson kastades
Tyska och Ve ngen flög i stycken. Detta
Valdemar af ningstecken, förebådande neder-
geland, He gade skräck hos hopen. Modet föll.
samt änn de anfallet gick om intet. Hertigarne
hela si *förskräckte* *drogo sig* tillbaka, och Konungarne framtågade utan
och *motstånd.* De lade sig med hela hären för Nyköpings
räkr *slott, att* belägra och intaga detta vigtiga fäste.
rv

Hertigarnes sak syntes nu mer förlorad. En *öfvermäktig* fiendtlig här i sjelfva hjertat af riket *stod* färdig att nedslå dem till marken. De emel*lertid* förlorade icke modet, och Nyköpings fasta, *välbe*mannade slott uppehöll den fiendtliga härens *vida*re framtåg. Icke starka nog, att genom ett an*fall* på fienden upphäfva belägringen för detta slott *eller* undsätta detsamma, drogo Hertigarne upp till Stockholm, att försäkra sig om denna vigtiga stad med dess slott och vidtaga anstalter till försvaret af landet ofvan Mälaren. De utfärdade från Stockholm ett öppet bref till Tiundalands inbyggare, anbefallande dem vid förlust af lif och gods, att i nu trängande nöd komma Stockholms slott *till* undsättning med lifsmedel, sålunda, att af hvarje hamn[479] skulle utgöras en god ko eller annat deremot svarande nötkreatur, sex lispund fläsk och tre

---

479) Om landets eller häradens indelning i hamnar, se föreg. B:det, s. 659 ff.

hvarje bonde dessutom tillskjuta en spann kornmjöl, ett höns och tvenne an en gås; de anmanades äfven strän-te inom åtta dagar efter delfåen-afbörda den redan förut påbudna sex bönder tillhopa ett godt råg af hvarje bonde; alla ra, att de kunde föra tjugu nda gärder ofördröjligen alla de öfriga åter nedsänkas, de falla i händerna på fienden och skada och förderf tillskyndas landet och inbyggare; tillika skulle en karl utrustas af varje hamn med häst och fulla vapen, att natt och dag hålla sig redo, till dess vidare bud komme ifrån Hertigarne sjelfva eller från Lagmannen Birger Persson[480]. Anstalter träffades af dem äfven, att från Tyskland erhålla förstärkning af värfvade trupper, och Erik drog ned till södra delarne af riket, att ordna försvaret i ryggen af fienden. Emellertid lågo Konungarne fortfarande för Nyköpingshus[481], såsom vigtigt för dem att vinna, innan de drogo vidare uppåt till öfre Sverige. Slottet, genom natur och konst denna tid ett af de starkaste och bäst befästade i riket, beläget invid den midt igenom staden framflytande ån, försvarades af tappra, Hertigarne trofast tillgifna höfdingar, var med lifsmedel tillika väl försedt och hade manstark besättning. Förgäfves använde mot detsamma den fiendtliga hären all sin fyndighet med blidor och stenkastare. Med lika konst, med kastmaschiner och dödande pilskott ur slottets gluggar afvärjdes hvarje angrepp. Försvaret lika uthärdeligt och envist som anfallet[482]. Medan så

480) *Dipl. Sv.*, N:o 1636. Brefvet eller påbudet utfärdadt den 31 October.

481) Vill säga Nyköpings slott.

482) För Nyköpung lades the.
Kong Erik ok Konung Byrge

med lika ansträngande kraft på ömse sidor kämpades om detta slott, rustade Valdemar sig i Stockholm till motstånd och fiendens kraftiga mottagande för det fall, han ryckte upp mot Upland, och Erik drog i Småland en här tillsamman; tvenne stora skepp tillförde honom en nyvärfvad trupp från Tyskland, manskap stötte till honom från Vardberg, och vidare förstärkning erhöll han i Calmar[483]. Med denna sålunda samlade härhop ryckte han upp mot Jönköping, stormade och i grund nedbrände den af Danskarne derstädes uppförda borg; tvenne riddare, Ivan på Hertigens sida, och Gudsärk, en af Konung Birgers höfdingar, föllo i denna strid. Efter denna förrättning drog han in i Vestergötland, kallade i de bygder, dit han kom, Vestgöterna tillsamman, intalade dem mod, förstärkte sin här med unga, stridbara Vestgötamän, lägrade sig derpå vid Axevalla i Valla härad och höll sig redo att mottaga den återtågande fienden, från hvilken sida han måtte komma[484]. I två månader, från

---

Ok sva the Herra medh them vare
Finge ther döde män ok sare;
Ok fingo ther intet annat,
Ty husit var väl bemannat. *St. Rimkr.*

"Rex Ericus — potenter obsedit castrum Nycopense ac illud "machinis impugnavit"; *Inc. Auct. Chron. Dan.* och *Petri Ol. Chron.* m. fl., hos Langebek, l. c. "Reges castrum "Nycopense stricta obsidione ligarunt. Sed erant in castro "viri fortissimi, valídissimi, fidelissimi, qui crebris ictibus "bombardarum, lapidum et balistarum obsidentes lædebant, "vulnerabant et occidebant, castrum sibi commissum fidelis- "sime conservabant"; Ericus Ol.

483) Tha Hertogen til Calmare kom,
Tha gaff han sidan mindre om,
Tu skepp med Tydske kommo tijt,
Han fick tha folck ok goda lijt,
Ok lät borgare med sik fara,
Aff Vardberg ok aff Calmara. *St. Rimkr.*

484) "Deinde (ab Junecopia) transiens in Westgothiam, convo- "catis Westgothis et animatis, electisque ex eis, quos sibi "putabat idoneos ad pugnandum, apud Axawald moram traxit,

Mikelsmässan till närmare Jul [485], hade Konungarne med den väldiga hären legat i Nyköping, utan att hafva mäktat göra sig till herrar öfver detta starka slott. Det uppstod brist på lifsmedel, hela det omkringliggande landet var utblottadt, Danskarne trötta vid den långvariga, fruktlösa belägringen [486], intet skydd mot den redan inträdande kölden, i ryggen på dem Hertig Erik med en samlad här i fast ställning, borgen i Jönköping af honom intagen och förstörd, öfver detta allt oro, stort missnöje, knot, upproriska rörelser i Danska hären. Man såg fältet fullt med döda hästars ben [487], bland hären äfven stor manspillan skedd. Men ännu ville Erik Menved icke upphäfva belägringen och gifva ändamålet med den stora härrustningen till spillo. Danska höfdingarne talade hårda ord till sin Konung, bröto egenvilligt upp, drogo bort och lemnade Konungen så öfvergifven, att utan bistånd af Furst Henrik

---

"animo habens alteri saltem aut utrique Regum occurrere, "partes illas intrare volentium, quod forsan audierat, aut ipsis "fugientibus a regno, quod etiam sperabat, et pauciores tunc "secum ducentibus, incursare"; Ericus Ol. Jfr *St. Rimkr.*

485) Så *St. Rimkr.*, som låter Dana-konungen säga:

Jak hafver här legat ä sidan
Michelsmässe ok hardt vid Juhl.
Mik är husit nu sva när,
Som förste dag jak kom här.

Hvitfeld äfven uppgifver, att belägringen varat i 13 veckor i köld och frost; andra krönikor åter inskränka tiden deraf till 6 veckor. Det vissa är, att Konungen af Danmark ännu den 15 November låg qvar i Nyköping, ty man har ett af honom denna dag derifrån utfärdadt bref, såsom ses af *Regesta Diplom. hist. Dan.*

486) Folket stundar hädan ok traar;
Vij hafvan landit om oss ödt,
Vij gitom oss här ey länger födt. *St. Rimkr.*

487) Hästa been ther ey tröt,
Mik tyckte som jak aldrig saa
Flere, än ther a markena laa.
Mangen gick tha tädan til foot,
Thera örs ok hingxta ther loot. *St. Rimkr.*

af Mecklenburg och Tyska trupperna han lätteligen kommit i fara att uppsnappas, nedergöras eller tillfångatagas[488]. Detta tvang honom att afsluta ett stillestånd med Hertigarne[489]. Han drog derefter

---

488) "Ecce quidam Dani potiores, occulte corrupti promissionibus "Ducum (Erici et Waldemari), exercitum Regis diviserunt, "atque Regem verbis graviter invadentes, ab eoque cum "majori parte exercitus recesserunt, in tantum, ut ibi vel "captus, vel peremptus fuisset, nisi extraneos Teutonicos se- "cum habuisset, scilicet Dominum Mekelburgh cum suis, qui "secum fideliter permanserunt". Samma krönikor, som berätta detta, veta äfven förmäla, att de förnämste af de upproriska höfdingarne för detta sitt förhållande efter Konungens hemkomst blifvit straffade till lifvet: "Coactus igitur redire, "dictos proditores post reditum suum in Daciam juste vita "privavit"; *Inc. Auct. Chron. Dan.* och *Petri Ol. Chron.* m. fl., hos Langebek, l. c. "Ferunt quidam, potiores "Dacorum, qui cum Rege castrum Nycopense obsidebant, "muneribus corruptos Regi suo suasisse, quod obsidione soluta "in patriam suam rediret pacifice. Et cum Rex eis non ac- "quiesceret, ipsi nihilominus recesserunt. Quo uiso et audito "insuper, quod castrum novum Junacopiæ periisset, suis Mi- "litibus interfectis, et quod Dux (Ericus) multum populum "congregasset, junctis sibi multis Alemannis, cum jam a festo "Michaelis, usque ad festum Natalis Domini in obsidione "castri durasset, et omnem circumpositam regionem adeo vi- "ctualibus vacuasset, ut non modus esset exercitui de neces- "sariis providendi, Rex Ericus, replicatis damnis quæ pertu- "lerat, abinde cum Rege Birgero recessit, in Daciam redi- "turus"; Ericus Ol. Att emellertid, såsom nyss anförda krönikor förmäla, Danska höfdingarne skulle hemligen varit bestuckna af de Svenska Hertigarne, har föga sannolikhet, så vida icke detta så får förstås, att Hertig Christofer äfven deltagit i krigståget, och han, förrädare mot sin broder och hemligen tillgifven de Svenska Hertigarne, upptändt missnöjet och med sina anhängare hemligen underblåst upproret. Men äfven utan detta synes den långvariga, tröttande belägringen, den nöd, hären började lida genom brist på lifsmedel, och den tilltagande kölden och frosten redan vara tillräckliga skäl att förklara höfdingarnes egenvilliga, upproriska förhållande i en tid, då begreppet om manstukt och krigsordning ännu var föga utbildadt.

489) Konungen ok Hertugen möttes tha,
Ok loto thet i en dag sta:

åter hem till sitt land, och äfven Konung Birger, säga oss krönikorna, följde med honom tillbaka till Danmark.

Konungen skulle thet förämpna *(bilägga)*,
At ingen skulle thet sidan hämpnà,
Uthan vara vinir ok väl satte,
Ok hvar hafve af Rijket, hvad han atte. *St. Rimkr.*

"Dum autem esset (Rex Ericus) in redeundo, premissis Le-"gatis, occurrit ei alter dictorum Ducum, scilicet Ericus, "sicque cum eo placitavit, ut Rex Birgerus tertiam partem "regni Sveciæ meliorem pacifice possideret"; *Inc. Auct. chron. Dan.* och *Petri Ol. Chron.*, l. c. "Rex Datiæ auxi-"lium ferens Regi Svetiæ cum magno exercitu venit Nyco-"piam contra Duces, ubi moratus est ante Castrum per sex "septimanas, multi enim de exercitu Ducum fugerunt ad Re-"gem. Interim Dominus Dux Ericus cum suis destruxit quod-"dam castrum juxta Junecopiam, quod construxerunt illi, qui "erant cum Rege. Rex autem Datiæ videns se in nullo pro-"ficere, sed magis propter mortem suorum deficere, una cum "Rege Svetiæ rediit in Datiam, treugis cum Dominis Ducibus "receptis et terris ex utraque Regum scilicet et Ducum mi-"serabiliter devastatis"; *Chronol. Vet.* (N:is XVII och XXIII bland *Script. r. Sv.*). Väsendtliga innehållet af stilleståndsfördraget, som Erik Menved vid sitt tredje och sista krigståg till Sverige afslöt med de Svenska Hertigarne efter den misslyckade belägringen af Nyköping, har, såsom Hvitfeld meddelar oss det, hufvudsakligen innefattat, att fred skulle vara mellan Konung Birger och hans bröder samt mellan Sverige och Danmark intill Vårfrudagen om hösten den 8 September följande året, och tvisten mellan Konung Birger och hans bröder hänskjutas till skiljomäns afdömande, till hvilken ända nytt sammanträde skulle ske 14 dagar efter Marias Himmelsfärd, det vill säga den 29 Augusti förbemälta år, då Konung Erik skulle möta i Örkeljunga, Hertigarne Erik och Valdemar i Markaryd och skiljomännen vid Esringe bäck, att tala och handla om denna tvedrägt och tillvägabringa slutlig fred. Enligt Hvitfeld afslöts detta stillestånd i Berga i Småland Philippi och Jacobi dag den 1 Maj 1308 efter underhandling derom på Konung Birgers vägnar af Hertig Christofer, Hertig Valdemar af Slesvig, Hertig Erik af Langeland och Grefve Henrik af Glichen. Hvitfeld emellertid hänförer detta origtigt till år 1308, ty den 1 Maj detta år var Konung Erik Menved på Seland, såsom man finner af ett utaf honom derstädes från

och en oberäknelig skada tillskyndas Norrige[493]. Håkan, en fridsam och fridälskande Konung, som ej hade behag till blodiga vapenskiften och högst af allt skattade freden och endrägten inom sitt rike, gaf gerna handen till fredlig förlikning, men fruktade, att freden icke blefve beståndande, emedan någon sådan af varaktighet svårligen var att förvänta, så länge Hertig Erik vore omgifven af utländska män och följde deras råd, då aldrig någon ända skulle blifva på trätor och kif[494]. Budskap gingo mellan Konungen och Hertigen, och detta med den följd, att mellan dem afslöts ett stillestånd intill Mårtensmässan kommande höst. De hade sedan ett vänskapligt möte med hvarandra i Opslo vid Gregoriimässotiden den 12 Mars[495]. Erik

---

493) Her Tord Unge reed tha bort,
Then väg han gat til Konungen spordt,
Ok sagde: jak hafver husit gifvit,
Ther hafver mik nöd ok tvang til drifvit:
Vil Hertogen daglinga med eder,
Thet är thet jak ider rader ok beder.
Jak ville at i haden sedt hans makt,
Som han hade Husit med belakt.
Han ligger i Kungälla ån,
Ok hafver mang tusende goda män,
Ok skal han vilia til fulla ga,
Ok skulom vij ey daglinga fa,
Han bränner Vijkana alla i röter,
Sva at Norge fa seent böter. *St. Rimkr.*

494) Konungen sade: jak vil thet göra,
Vil han mina ord höra,
Oss skulle väl sämja badom.
Han sätter uthländske manne radom:
A mädan han vil them lyda ok sätta,
Han skal aldrig uthan kijfva ok träta. *St. Rimkr.*

495) Äfven Isländska annalerna omnämna fiendtligheterna året 1310 mellan Konung Håkan och Hertig Erik samt derpå följande förlikning mellan dem och deras vänskapliga möte i Opslo: "1310. Hakon konungr hafdi leidangr uti eptir "jol ok for mofi Eiriki hertoga Svia rikis, thvi at hann brendi "Vikina; thar fell Thorir thinghöfdi. Sidan var that samit

förbleſ i besittning af Konghälls slott och satte nu en Tysk riddare till höfvidsman derpå[496].

Dryga gärder, såsom vi sett, utskrefvos under sista Danska krigståget af Tiundalands inbyggare till underhåll för besättningen på Stockholms slott. Dessa gärder voro knappt utgjorda, då från Hertigarne utgår ett nytt, öppet bref[497] till Tiunda- och Attundalands menigheter om hjelp till aflöning för det fremmande krigsfolket, som, säga Hertigärne, de hitförskaffat till rikets försvar och fredens återställande[498]. De grunder, hvarefter denna hjelp eller nya gärd skulle utgå, bestämmas sålunda, att hvilkens förmögenhet i räntor eller afkastning af dess egendom uppgick till nio marker, skulle erlägga en mark, en half mark åter den, som hade sex marker, efter samma förhållande två öre den, som icke egde mer än tre marker, och ett öre alla sådana, som endast hade tolf öre[499]; äfven kyrkors och klosters landbönder skulle efter samma måttstock i gärden deltaga lika med landets öfriga inbyggare, annat kyrkogods åter härutinnan njuta sin gamla frihet, men för öfrigt från gärdens erläggande inga andra vara fria än de, som gjorde rust-

---

"at fridr skyldi standa framan til Marteinsmessu. Fundust their "Hakon konungr ok Hertuginn i Oslu Gregorius messu".

496) *St. Rimkr.* och Ericus OL.

497) Af den 20 December 1309 (*Dipl. Sv.*, N:o 1646); således två månader ännu icke förlupna, sedan gärden utskrefs till underhållet och försvaret af Stockholms slott samt återstoden af ännu en annan kort derförut till samma ändamål utskrifven gärd på samma gång utkrafdes.

498) "Milites et armigeri extranei — quos pro defensione regni "ad recuperationem pacis, magna perplexitate compulsi, ad- "duci fecimus".

499) "Omnes et singuli pene vos, novem marcharum expensas "habentes, unam marcham denariorum, et qui sex marchas "in expensis habuerint, dimidiam marcham, qui vero tres "marchas in expensis, duas oras, et qui duodecim orarum "expensas habuerint, unam oram denar., ante purificationem "beatæ virginis jam proximam, ita quod tunc ad ultimum in "promptu sint, exsolvere studeant et procurent".

tjenst. Det var emellertid icke endast af Uplands bebyggare dessa gärder utskrefvos, de drabbade i lika mått de öfriga landskapen och utgingo lika af alla rikets inbyggare[500]. Till påföljande Kyndelsmässa den 2 Februari 1310 skulle denna, till fremmande krigsfolkets aflöning utskrifna gärd vara afbördad vid förlust af egendom för den tredskande eller derutinnan försumlige. Och så fulleligen utgick densamma äfven, att när, efter hemkomsten från Norrige, Erik i April månad kallade tillhopa de värfvade Tyska trupperna för att afskeda dem, såsom icke mer behöfliga i hans tjenst efter den med Konungarne af Danmark och Norrige ingångna dagtingan, kunde han till dem utdela deras fulla sold[501]. Han äfven i Lödöse gjorde för dem ett präktigt gästabud, förärade dem rika gåfvor och slog åtskilliga af deras höfdingar till riddare[502].

---

500) Såsom man ser af ofvanmälta, till Tiunda- och Attundalands inbyggare utfärdade beskattningspåbudet, hvari det heter: "Instans necessitas nos compellit, vobis sicut aliis regni "incolis, super contributione pecuniária specialiter intimare". Så hafva vi äfven sett, att då i fredsfördraget med Konungen af Danmark år 1308 Hertigarne förbinda sig, att i de delar af riket, som tillades deras broder, icke beskatta hans bönder, de dock förbehöllo sig rättigheten att uppbära den redan utskrifna gärden.

501) Hertog Erik reed tha hem,
Ok lot kundgöra allom them,
Varit hade i hans häär,
Antinge annor stadz eller ther,
At han vilde them ärliga berede *(betala)*
Ther effter om Paschaskede,
The skulle Vintern qvarre vara,
Ok sedan uth af Rijket fara. *St. Rimkr.*

502) Om Paskan giorde han ett hof,
I Lödösom med mycket lof,
Han af mangom mannom fick,
För then tockt han ther begick.
Han giorde manga Riddare af them,
Ok sände them väl til Landa hem,
Med Gull, Sölf ok dyra Kläder.

Trötta vid de långvariga oenigheterna och det för land och folk betungande, oroliga krigstillståndet, stämda hvar på sin sida till eftergifvenhet, för att från ovissa stillestånd komma till en slutlig, mer betryggande fredsafhandling, trädde nordiska rikenas trenne Konungar omsider tillsamman till ett vänskapligt möte i Helsingborg, att i godo slita alla tvister och tillvägabringa en stadigvarande fred mellan deras riken. Till samma möte kommo äfven Hertigarne Erik och Valdemar såsom de, hvilka utgjorde de egentliga drifhjulen i dessa årens oroligheter och strider, dem föranledt och underhållit. Här infunno sig äfven Hertig Christofer, Grefve Gerhard af Holstein samt Henrik, herre af Mecklenburg, och dessutom en stor samling af Konungarnes och Hertigarnes herrar och män. Fredagen före Maria Magdalenas dag, den 17 Juli år 1310 upprättades då mellan förenämnde Konungar, Hertigar, Grefvar och herrar följande fredsfördrag: "All "ovänskap, alla strider, tvister, oenigheter mellan "Konungarne jemte deras herrar och män på ena "sidan samt de Svenska Hertigarne och deras män "på andra sidan skulle för alltid upphöra, aldrig "mer återupplifvas, men för evigt vara förqvafda "och dödade, samdrägt och fred råda mellan dem "och de ömsesidigt understödja hvarandra. Kon-"ungen af Danmark öfverlåter norra Halland intill "Ethra ån som ärftlig förläning till Hertigarne Erik "och Valdemar, så att de och deras arfvingar skulle "detsamma innehafva och besitta som fanelän[503] af

---

— — — — — — —

Seent ta födes hans lijke,
Then mille Hertog Erik,
Ther sva mykla dygd hafver med sik. *St. Rimkr.*

503) "Jure feudali, quod Fanelent dicitur", ett sådant nemligen (feudum vexillare), som öfverlemnades med en fana, och hvarmed en viss, bestämd krigstjenst var förbunden. Jfr föreg. B:det, s. 426.

"konungariket Danmark, med samma rättigheter,
"men äfven samma förbindelser, som Grefve Jakob
"innehaft det, till följd deraf för detsamma vara
"Konungen af Danmark länspligtige och förbundne,
"att, när de en månad förut derom tillsades, komma
"honom till hjelp med sextio hästar, Konungen
"dock bestrida hela underhållet och kostnaden för
"dem, sedan de kommit öfver gränsen af länet.
"Hertig Erik afsäger sig all talan till Norrige och
"till Konung Håkans dotter Ingeborg; hon skall
"förmälas med Konung Birgers son Junker Magnus,
"Hertig Erik åter taga till gemål Konung Eriks af
"Danmark systerdotter Sofia, dotter af Nicolaus,
"herre af Werle [504], och dertill i anseende till
"skyldskapen dem emellan utverka sig tillstånd af
"Romerska Stolen; likaså äfven Junker Magnus för
"sitt giftermål med Ingeborg. Fångarne på båda si-
"dor skulle frigifvas utan lösen, derest sådan icke
"redan vore erlagd. Alla bref och förskrifningar
"eller skriftligen ingångna förbindelser och fördrag
"mellan förenämnda Konungar och Hertig Christo-
"fer på ena sidan samt de Svenska Hertigarne på
"den andra skulle återställas, eller om detta icke
"skedde, dock anses såsom dödade, utan all kraft
"och verkan. Der som Konungen af Norrige sam-
"tyckte till dessa sålunda träffade öfverenskommelser
"och till alla delar bekräftade detta fredsfördrag [505],

---

504) Hon således äfven systerdotter till Konung Birgers gemål Margareta; Konung Erik Glipping nemligen hade tvenne döttrar, Rixa, som blef förmäld med Nicolaus, herre af Werle, och Margareta, som blef gemål till Konung Birger. Sofias fader, Nicolaus af Werle, var son af Henrik I af Werle och hans gemål Richissa, dotter af Birger Jarl (jfr föreg. B:det, s. 503 och noten 1133); Sofia af Werle således flerfaldigt befryndad med Svenska konungahuset.

505) Den del nemligen af fredsfördraget, som angick förläningen af norra Halland, ville Konung Håkan hafva i så måtto ändrad, att han, som förut var förlänad med detta landskap, skulle bekräftas i besittningen deraf, hvarföre han ock i lik-

"skulle Konghäll och alla fångarne till honom åter-
"ställas af de Svenska Hertigarne, i annat fall både
"slottet och fångarne af dem behållas, och Konun-
"gen af Danmark icke hindra dem i deras företa-
"gande mot Konungen af Norrige, men icke heller
"derutinnan bistå dem. Svenska Hertigarne för-
"binda sig, att icke antaga sig eller i någon måtto
"skydda och försvara de till mordet å Konung Erik
"Glipping förvunna, fredlösa Danska herrarne, icke
"heller gifva tillflykt åt några Konung Eriks män,
"som gjort sig skyldiga till brott mot honom, eller
"med dem ingå i någon underhandling. De utfästa
"sig äfven, att låta Lunds kyrka förblifva i okränkt
"åtnjutande af de henne i norra Halland tillkom-
"mande fri- och rättigheter samt de henne derstä-
"des tillhöriga gods och egendomar. Till stadfä-
"fästelse och försäkran, att hvad sålunda mellan
"dem dagtingadt och öfverenskommet vore, äfven
"obrottsligen skulle efterlefvas, bekräftas fördraget
"med Konungarnes och Hertigarnes insegel, derjemte
"äfven med Grefve Gerhards af Holstein och Furst
"Henriks af Mecklenburg såsom vittnen och löftes-
"män[506]".

Serskilt utfärdades af Konung Håkan samma dag ett bref, deruti han med afseende på det äfven af honom i Helsingborg beseglade fördraget gör de förbehåll, att med de bref eller skriftliga handlingar, som i kraft af detta fördrag skulle återställas eller anses såsom dödade, endast borde förstås de mellan honom och Hertig Christofer vexlade skrifter, men ingalunda de mellan Konungarne ingångna förbindelser och fördrag, hvilka fortfarande skulle ega full gällande kraft[507], och sedan, att utan

---

stämmighet med denna sin fordran uppsatt ett annat fredsförslag, i allt öfrigt sammanstämmande med det ofvanmälta (se hos Hvitfeld).

506) *Dipl. Sv.*, N:o 1688. Jfr Hvitfeld.

507) Deraf skulle följa, att Håkan enligt det mellan honom och

afseende på det för handen varande serskilta förhållandet med Konghäll gränserna mellan Sveriges och Norriges riken skulle förblifva sådana, som de bestämdes i Konung Valdemars af Sverige och Konung Magni (Lagabäters) af Norrige tid[508]; han äfven förordade, att alla dädanefter mellan Norrmän och Svenskar, eller mellan Danskar, Norrmän och Svenskar uppkommande tvister måtte i rättsväg afdömas efter landslagarne, men freden mellan deras riken deraf icke störas, utan stadigt förblifva, sådan densamma i fördragen dem emellan blifvit fastställd[509].

Hufvudföremålet för mötet i Helsingborg var emellertid att bilägga striden mellan Konung Birger och hans bröder samt förlika dem med hvarandra. Äfven detta vanns, så att efter flera dagars underhandlingar derom, väl synnerligast genom Konungens af Danmark bemedling, den 20 Juli upprättades mellan dem en sådan förening: "Kon-"ung Birger skulle med full konungslig makt och "myndighet innehafva och besitta Helsingland, Fjerd-

---

Konung Erik det föregående året i Köpenhamn afslutna fördraget (se ofvan, s. 232) vore rätta länsinnehafvaren af norra Halland, och detta landskap således såsom län af konungariket Danmark tillhöra honom. Vi se här i norra Halland en anledning till ny inveckling och nya tvister.

508) I *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1844—1846* finnes intagen en gammal urkund, innefattande en, som det förmodas, i förenämnde Konungars tid (1273?) uppgjord gränsbestämmelse mellan Sverige och Norrige, och enligt hvilken gränsen mellan dessa riken befinnes med få afvikelser hafva varit densamma, som ännu i dag; jfr Lignells *Beskrifn. öfver grefskapet Dal,* der en jemnförelse är gjord mellan nuvarande gränsen mellan Bohuslän, Dal och Norrige och sådan denna gränssträcka utstakas i förbemälta gamla gränsurkund. Jfr härmed äfven de i *Handl. rör. Skandinaviens historia,* 29:de Delen, intagna urkunder öfver gränsbestämmelserna mellan Sverige samt Norrige och Danmark i XV och XVI århundraden.

509) Hvitfeld.

"hundraland jemte tre härader af Vestmanland, "hela Strengnäs' stift med Nyköpings slott, hela "Östergötland med slottet Stegeborg, Vedbo, Tveta "och Vista härader i Småland med Visingsö och "Grenna samt Njudungen, Finveden och Värend "(den så kallade Tiohärads lagsaga), dessutom Gott-"land med Visby och Viborgs slott[510], så dock, "att han skulle gälda Hertigarnes omkostnad på detta "slott; han skulle dessutom behålla jemte den honom "med arfsrått tillkommande delen af Kopparberget "äfven alla sina öfriga så aflinge- som arfvegods, "med undantag dock af Simunsö[511] och Mörkö, som "voro förlänade Borggrefven Henrik af Stromberg[512],

---

510) "Terra Gothlandiæ cum Visby et castrum in Wiborg"; hos Hvitfeld åter: "Gulland med Visborg oc Viborg". Att här med Viborg förstås det i Finnland varande Viborgs slott jemte det derunder lydande Karelen, och att således denna del af Finnland tillföll Konung Birger, blir ovedersägligt af det utaf honom år 1316 utfärdade bref, deruti han lyser frid öfver det under hans makt och välde lydande Viborgs län eller Karelen: "statuimus quasi pro lege servandum, quod "mulieres omnes seu feminæ nostræ dictioni subjectæ "juxta castrum nostrum Viborg vel in terra Careliæ "habitantes etc.". Jfr ofvan, s. 72.

511) Så forntida namnet af det nuvarande Hörningsholm, som bildar ett hörn eller en utskjutande udde af Mörkön; se Blixéns *Diss. de prædio Hörningsholm.* Jfr Lundströms *Diss. de Sudermannia.*

512) Dalin och äfvenså utgifvarne af *Script. rer. Sv.* anse honom vara densamme med Preussiske Landmästaren Henrik de Plotzke, hvilken förmenas hafva slutat sina dagar i Sverige, sedan det af honom innehafda embete upphört genom Stormästaren Sigfrid von Feuchtwangens flyttning till Marienburg. Men ofvannämnde Henrik, Borggrefve af Stromberg, kan omöjligen vara densamme med Landmästaren Henrik de Plotzke, ty då år 1309 landmästarembetet upphörde genom den förändring, som föregick i ordensförfattningen vid Stormästarens flyttning till Marienburg, blef Henrik de Plotzke upphöjd till värdigheten af Storcomthur, näst Stormästarembetet det första och vigtigaste i landet, stod som sådan vid Stormästarens sida som den förnämsta i hans råd, förvaltade äfven sjelf en tid vid Stormä-

"äfvensom några andra gårdar[513]; han skulle äfven "hafva hälften af de intill dagen af denna dagtin- "gan förfallne afgälder af Visby och Gottland. Allt "det öfriga af riket åter med alla deraf utgående "skatter, afgälder och räntor jemte alla derunder "lydande fästen och borgar skulle tillfalla Hertigarne, "och vid den enas frånfälle den efterlefvande bi- "behålla det hela deraf; de emellertid i afseende på "denna dem tillagda del af riket erkänna Birger "för sin länsherre och hylla honom som rikets Kon- "ung[514]; dock tillkomme Birger ingen rätt att be- "falla i deras länder, i afseende på dessa utfärda "några påbud eller utöfva någon domsrätt öfver "andra än sina egna män[515]. Inga nya fästen eller "borgar skulle af Konungen anläggas inom hans "del af riket[516], icke heller af Hertigarne inom de- "ras, och det vore Konungen lika litet som Herti- "garne tillåtet, att föryttra eller pantsätta några slott "eller borgar eller på hvad annat sätt afhända sig "någon del af landet. Inom den enas del af riket "som inom den andras skulle landets inbyggare "njuta sina gamla fri- och rättigheter, ingen ny skatt,

---

staren Sigfrid von Feuchtwangens död i slutet af 1310 eller början af 1311 Stormästarembetet, blef sedan Marskalk af Preussen ("Marschalcus Prussiæ"), deltog verksamt i dessa årens händelser och har ett utmärkt rum i Preussiska ordens krigshistoria samt stupade år 1320 vid ett krigståg till Litthauen. Se P. de Duisburg, *Chron. Prussiæ*, och J. Voigt, *Gesch. Preussens*. Jfr längre fram not. 532.

513) Bland dessa åtskilliga af dem, som tillhört Thorkel Knutsson, samt de hans enka Hedvig och hennes arfvingar eller arftagare ("suis hæredibus") tillhörande gods, hvarå hon erhållit Hertigarnes bref.

514) "Ita quod ratione terrarum, castrorum et redituum eidem "fratri nostro homagio Nos pari manu et conamine, et in "solidum nos astringimus".

515) "Præterea in terris nostris Dominus Rex frater noster nihil "præcipere, vel mandare sive judicare debet, nisi de suis "hominibus".

516) Det påbörjade slottet i Norrköping skulle åter nedbrytas.

"inga gärder påläggas dem, utan att det skeddé med "deras goda ja och samtycke, der giltiga skäl voro "för hand att begära hjelp af dem. Riddare och "män af vapen skulle alla bibehållas vid sina gamla "friheter, de och Biskoparne, borgare och bönder, "alla sitta trygga vid sina egendomar och äfvenså "deras arfvingar efter dem, inga förföljelser ega rum, "ingen tillräknas den del, han på den enas eller "andras sida tagit i de föregående striderna, det "framfarna helt och hållet förgätas, och alla fån- "garne frigifvas utan lösen, hvar denna icke redan "vore erlagd. Konungarne Erik och Birger, Hertig "Christofer af Halland och Samsö, Hertigarne Erik "och Valdemar, Grefve Gerhard af Holstein samt "Furst Henrik af Mecklenburg förbinda sig, att öm- "sesidigt med råd och dåd bistå hvarandra, mot "hvilken helst det vara måtte. Tillika afgifva "äfven Erkebiskop Nils af Upsala, Biskoparne Bry- "nolf af Skara och Magnus af Vexiö samt med "dem sextio (namngifne) riddare och män af va- "pen jemte ännu andra flera, som häröfver varit "hörda, sin vissa försäkran, att allt så skulle hållas "och efterlefvas, som här dagtingadt och öfverens- "kommet vore[517]".

Birger således väl åter inträdde i konungadömet, men långt ifrån i hela besittningen af riket. Helsingland med det norr om detsamma upp mot norden liggande landet[518], Fjerdhundraland jemte

---

517) Ericus Ol. (efter hvilken urkunden är intagen i *Dipl. Sv.*, N:o 1690) och Hvitfeld, hvilka båda synas haft urkunden för ögonen; men utdraget deraf hos Hvitfeld fullständigare, och hos honom, hvad fallet icke är hos Ericus Ol., löftesmännens namn äfven upptagna, likväl en del af ortnamnen hos honom mycket förbråkade, såsom Tiuoche (Tveta härad), Vind (Vedbo), Nidingeland (Njudungen), Visborg (Visby) o. s. v.

518) Helsingland nemligen i vidsträktare mening innefattade denna tid äfven Medelpad och Ångermanland samt Vesterbotten eller

större delen af Vestmanland, tillika Södermanland och Nerike samt Östergötland, och af Småland de delar, som nu innefattas under Jönköpings och Kronobergs län, dessutom Gottland och af Finnland det under Viborg lydande länet eller Karelen, dessa landskap, tillsamman icke utgörande fulla halfdelen af riket, bildade nu området af Birgers konungadöme. Nära hela Upland åter, nemligen Tiunda- och Attundaland, hufvuddelarne af detta landskap, jemte Roslagen och Gestrikland samt en del af Vestmanland, hela Vestergötland med Vermland och Dal, af Småland åter den del, som nu räknas till Kalmar län, Öland och af Finnland de under Tavastehus och Åbo slott lydande delar deraf, tillkommo Hertigarne, hvarjemte de innehade norra Halland såsom förläning af Konungen af Danmark. Det anmärkningsvärda vid denna delning af riket är, att Hertigarnes del deraf lika litet som Konungens bildade ett sammanhängande helt, ett förhållande, som på visst sätt innebar en trygghet mot rikets framtida sönderstyckning eller sönderfallande i flera riken, i det svårligen af så spridda landskap kunde bilda sig och till stadga komma någon sjelfständig stat; men väl hade i framtiden deraf kunnat uppstå oändliga strider, riket blifvit försvagadt, dess makt nedsjunkit, om denna delning fortbestått och de från konungadömet afsöndrade landskap som ärftliga besittningar öfvergått till Hertigarnes arfvingar. Hemska, blodiga tilldragelser afböjde emellertid för riket faran deraf.

Samma dag, fredsfördraget vid mötet i Helsingborg mellan de nordiska Konungarne upprättades, utfärdade Erik Menved enligt fördragets lydelse öppet länbref på norra Halland för Hertigarne Erik och Valdemar och deras arfvingar; de tillbaka förbundo sig, att, när de manades, komma

---

hela den från Dal-elfvens utlopp upp mot norden liggande kuststräckan af landet, så långt densamma var bebygd.

till Konungen och till honom aflägga hyllningseden för det i förläning mottagna grefskapet; de äfven ytterligare utlofvade och tillförbundo sig, att obrottsligen hålla och efterkomma det mellan dem och Konungarne upprättade fördraget. Erik tillika förvissade Konungen om sin benägenhet, att taga hans systerdotter Sofia till sin gemål, och Grefve Gerhard af Holstein afgaf ett öppet bref med försäkran, att Nicolai af Werle dotter skulle till Mårtensmässan tillföras Hertig Erik i Falkenberg. Erik äfven, hemkommen till Sverige, utstälde på en herredag i Arboga den 9 Augusti sin förbindelse, att gifva sin utsedda gemål Sofia af Werle ett tusen marker Upländska penningar i morgongåfva, och för det fall, han frånfölle före henne, och hon ville draga bort ur riket, skulle hans efterkommande utlösa hennes lifgeding med tvåtusen marker rent silfver och dem erlägga i Rostock. Hans broder Hertig Valdemar, Biskoparne af Upsala, Skara, Linköping och Strengnäs jemte fyra och tjugu riddare och män af vapen gingo i borgen för uppfyllelsen af det sålunda förskrifna. Erik äfvenledes utfäste sig, att inom ett år hafva utverkat för sig Påfvens tillstånd till förenämnda giftermål[519].

Konung Birger, som efter Nyköpings belägring det föregående året följt med Erik Menved tillbaka till Danmark och der uppehållit sig intill mötet i Helsingborg[520], kom nu åter till Sverige[521]. Af Hertigarne har man efter deras återkomst bref utfärdade från Stockholm. De förlorade detta år en af sina tillgifnaste män, Drotset och riddaren

---

519) Urkunderna öfver det ofvan förmälda hos Hvitfeld, dels i utdrag, dels i korthet omnämnda.

520) Man har af honom ett från Helsingör den 5 Mars 1310 utfärdadt gåfvobref på Algö gård till riddaren Folke Jonsson för långvarig, trogen tjenst; *Dipl. Sv.*, N:o 1657.

521) Såsom ses af ett utaf honom i Stegeborg den 8 Sept. 1310 utfärdadt bref; *Dipl. Sv.*, N:o 1693.

Ambjörn Sixtensson[522]. Samma år dog i hög ålder äfven Svantepolk Knutsson[523], som genomlefvat tiderna alltifrån Erik Läspes dagar och var befryndad med landets förnämsta slägter samt sjelf af stor börd; han framträder i urkunderna redan i Birger Jarls tid, nämnes bland Riddarne i första åren af Magnus Ladulåses regering, deltog under samma Konungs tid i de stora ärenderna och öfverläggningarne[524] och har derefter, sedan år 1306, beklädt lagmansembetet i Östergötland; en fridsam man, som endast lefde för fredliga värf, tog ingen del i partistriderna, men satt, såsom det synes, stilla på sina gods under de stora oroligheterna och hvälfningarne[525]. Någon hans son nämnes icke, men på möderne genom hans döttrar Ingrid och Ingegerd fortplantades hans ätt[526].

---

522) "A:o 1310 mortuus est Stokholm Dominus Abernus Dapifer"; *Chron. vet.*

523) "A:o 1310 obiit Dominus Swantapulk"; *Diarium Minor. Wisbyensium.* Att han var död före den 23 November, ses af *Dipl. Sv.*, N:o 1703.

524) Han är en bland dem, som med sitt bifall och sitt insegel bekräftat de vigtiga Alsnö samt Skeninge stadgarne och deltagit i rådplägningarne och besluten deröfver; han äfven jemte Konungens öfriga rådsherrar bevittnat och beseglat Konung Magni stora gåfvobref till S:t Clara kloster samt dessutom ännu flera andra konungabref.

525) Åtminstone så vidt vi kunna erinra oss, nämnes han ingenstädes såsom på den enas eller andras sida deltagande i de inbördes striderna.

526) Om Svantepolks härstamning och börd, se föreg. B:det, s. 294. Till ännu vissare bestyrkande, att han var son af Hertig Knut, och Guttorm Jarls dotter Helena hans farmoder, tillägga vi här följande vittnesbörd, det ena af honom sjelf, det andra af hans dotter Ingrid; han nemligen år 1306 den 14 October testamenterar sin gård i Kettilstad till kapellet, som hans faders, Hertig Knuts moder stiftat ("ad cano-"niam, quam mater patris mei Ducis Kanuti fundavit,

3.

Konung Birgers och hans bröder Hertigarne Eriks och Valdemars ömsesidiga förhållanden och sista öden efter delningen af riket dem emellan.

(Åren 1311—1319).

Konung Håkan hade ogerna med sitt insegel bekräftat det i Helsingborg upprättade fördraget på det sätt, der bestämdes om förläningen af norra Halland, hvartill han, Håkan, i kraft af förra fördrag egde rättighet[527]. Hertig Erik äfven på sin

---

. "tribuo curiam meam in Kiætilstadhum"; *Dipl. Sv.*, N:o 1515), och i ett af hans dotter Ingrid jemte hennes son Knut Folkesson samt Östgöta Lagmannen Knut Jonsson och Gustaf Tunesson tredje Söndagen i Fastan år 1345 utfärdadt bref till försvar för deras patronat eller faderliga rätt till Jungfru Marias kapell i Linköping heter det: "Primi "ejusdem Capellæ fundatores fuerunt Domina Helena Guth-"ormi Ducis filia et filius ejus Kanutus Dux Revaliæ, "qui bona in Flidisby et Wæsterlöso primitus contulerunt. "Qui Kanutus Dux de se genuit Dominum Svantapolk, "qui dictæ Capellæ contulit Kætilstadha et Skeggestadha. "Dominus autem Svantapolk genuit Ingegerdem, de Hen-"delö etc." (urkunden i sin helhet hos Lagerbring, l. c., III). Svantepolk uppgifves (eller förmodas) att vara född omkring år 1230 (Suhm, l. c.), och hade således uppnått en ålder af omkring 80 år. Han förde i vapnet ett Lejon och nio Hjertan. Om hans döttrar Ingrid och Ingered, se föreg. B:det not. 1427, och om tvenne andra hans döttrar, som i unga åren blifvit insatta i kloster, se *Dersammast.*, not. 1414.

527) Då vid förmälta möte Konungen af Danmark framstält för Konung Håkan, att för fredens och enighetens skull han ville förläna de Svenska Hertigarne med norra Halland, har Håkan svarat dertill: "det må då så ske efter vår broder Konungens

sida hade mer af tvång än af god vilja afstått från sina anspråk på Håkans dotter och det med henne förväntade arfvet af ett konungarike, emedan den hårdt på landet liggande tungan af krigsoroligheterna gjorde det för honom till en nödvändighet, för att icke äfventyra allt, att söka komma till fred med Danmark och till förlikning med sin broder, Konung Birger. Nu åter hade han från Birgers sida intet mer att frukta, och Konungen af Danmark var i krig med Vendiska Östersjöstäderna Rostock, Wismar, Stralsund och Greifswald. Då tilldrog sig, att Hertigarne hade med Konung Håkan ett möte i Opslo till biläggande af misshälligheterna och upprättande af en stadig fred mellan dem. Det förutvarande vänfulla och hjertliga förhållandet mellan Norska konungahuset och de Svenska Hertigarne upplifvades vid detta möte åter, så mycket lättare, som den söndring, dem emellan hade uppkommit, mer varit föranledd af ögonblickets stridiga fordringar, mer af omständigheternas tvång, än af någon djupare i deras sinnen rotfästad ovilja. De sökte hvarandra, slöto sig åter till hvarandra, så mycket hellre, som på båda sidor de icke funno behag i vissa bestämmanden af fördraget i Helsingborg, men de lätt mellan sig sjelfva åter kunde jemna dessa missförhållanden. Så skedde, att vid mötet i Opslo den 17 Mars 1311 mellan dem slöts en sådan förening: "En beständig, säker, stadig, "oryggelig fred skulle dädanefter för all tid vara "mellan dem. Hertigarne förbinda sig, att fjortonde "dagen efter nästföljande Philippi och Jacobi dag "den 1 Maj till Konung Håkan öfverlemna både "Konghäll med halfva strömsafgälden och äfven "hela norra Halland jemte Hunehals och Varbergs

---

"af Danmark vilja". Att Håkan sålunda svarat, har Biskop Christiern i Ribe; såsom dervid närvarande, på Konung Eriks begäran år 1313 afgifvit skriftligt intyg. Hvitfeld.

"slott tillika med hela dervarande förrådet af krigs-
"verktyg; Konung Håkan deremot utfäster sig, att efter
"tre år, räknade från nyssnämnda dag 1 Maj, öfver-
"lemna till Hertig Erik såsom blifvande dess gemål
"sin dotter Ingeborg och tillika gifva sin brorsdotter
"Ingeborg till gemål åt Eriks broder Hertig Val-
"demar; Erik emellertid icke hafva rättighet påyrka
"någon hemgift, annan än som Konungen af egen
"god god vilja behagade lemna, Valdemar deremot
"med sin gemål erhålla tretusen marker silfver,
"men dessa erläggas af Hertig Erik, morgongåfvan
"åter fastställas efter öfverenskommelse mellan Kon-
"ungen och Hertigarne. För den kränkning här-
"igenom skedde af det löfte, som Konung Håkan, be-
"träffande sin dotter, gifvit Konungen af Danmark,
"utlofvade Hertigarne att derför frigöra honom hos
"denne, och der så fordrades, med all sin makt för-
"svara honom. Hertigarne vidare förbundo sig, att
"gifva Konung Valdemars son Erik Valdemarsson [528]

---

528) I Claussons *Norske Kongers Chronica* och äfvenså hos Hvitfeld säges om honom, att han var förste hofprest, "Magister "capellarum", hos Konung Håkan; som sådan nemligen nämnes han i det af Hvitfeld meddelta utdraget af det i Köpenhamn år 1309 mellan Danska och Norska Konungarne afslutna fördrag, der bland Norska löftesmännen äfven förekommer: *"Dominus "Ericus Woldemari quondam Regis Sveorum filius, Ma-"gister Capellarum nostrarum"*; men i *Dipl. Sv.* (N:o 1629) hafva vi urkunden öfver detta fördrag i sin helhet och i sitt ursprungliga skick, och der läses bland löftesmännen: *"Dominus Ericus Waldemari quondam Regis Svevorum "filius, Dominus Finno, Magister capellarum nostra-"rum"*. Det är således endast genom en lapsus calami eller felaktighet i den af Clausson och Hvitfeld begagnade afskrift af urkunden, Konung Valdemars son Erik Valdemarsson blifvit Konung Håkans "Magister capellarum", ty detta presterliga embete innehades af Finn Haldorsson, såsom äfven af andra intyg och urkunder bestyrkes. Erik Valdemarsson nämnes också i de Isländska annalerna, men endast som Junker; han förekommer äfven framdeles flerfaldiga gånger i urkunderna som riddare och Konung Magnus Erikssons rådsherre, men ingenstädes den ringaste antydelse, att han någonsin tillhört det andliga ståndet.

"Marks härad[529] i förläning med alla rättigheterna "deraf såsom ersättning för den rättighet, han kunde "hafva till Sveriges rike, och äfven att framdeles, "efter Konung Håkans ompröfvande, föröka denna "förläning, sedan Eriks förmälning med Ingeborg "gått i fullbordan. Till vedergällande af den skada "och kostnad, som Hertigarne vid föregående fiendt-"ligheter tillskyndat Norrige, skulle de vid påfor-"dran komma detta rike till hjelp med fyrahundra "jernklädda ryttare, Konungen emellertid vidkännas "underhållet och omkostnaden för denna hjelpsänd-"ning, derest behof af densamma gjordes inom Nor-"riges gränser; påkallades åter deras hjelp till sjöss "i Öresund eller öster derom, skulle fara och kost-"nad föras på Hertigarnes räkning; med hela sin "makt deremot skulle de komma Konungen till "undsättning, derest så skedde, att några hans slott "eller fästen belägrades, och i lika fall han tillbaka "äfven komma dem till hjelp. Frånfölle Konungen "utan manliga arfvingar, skulle Drottning Eufemia "med dem af Norriges råd, som Konungen genom "sin yttersta vilja dertill utnämnde, antvarda hans "dotter Ingeborg jemte Norriges rike till Hertig Erik; "Hertigen deremot afgifva sin försäkran, att icke "sätta några utlänningar till embeten i Norriges rike, "inga nya skatter och sedvänjor påtvinga landet, "men obrottsligen vidmakthålla Norriges gamla la-"gar och laga seder samt äfven lemna Drottning "Eufemia i ostörd besittning af de till henne öfver-"låtna gods[530]".

---

529) I Vestergötland.

530) Se hos Lagerbring de af honom anförda utdrag af urkunden, hvilken blifvit honom meddelad af Langebek efter en i Hvitfeldska samlingarne funnen dålig afskrift deraf; såsom det der uppgifves, skulle detta fördrag mellan Håkan och de Svenska Hertigarne varit upprättadt i Haslov den 22 Mars 1310 ("Noverint universi quod Anno "Domini 1310 Kal. Apr. XI Haslov inter Nos et Dominum

Det berättas om Hertig Erik, att han samma år företagit en andaktsfärd till Rom, i Vienne vid Rhone-floden uppvaktat Påfven, som derstädes då höll ett stort kyrkomöte, och sedan, återvändande genom Tyskland, besökt de förnämsta städerna samt öfverallt visat sig med stor prakt[531]. Det vissa är,

---

"Ericum Ducem Sveciæ extitit placitatum etc."). Hvitfeld sjelf åter i sin krönika hänförer detsamma till den 17 Mars 1311, hvaraf man synes kunna sluta, att han sett sjelfva original-urkunden eller en annan, rigtigare afskrift af densamma, ty att förbemälta fördrag mellan Håkan och Hertigarne varit uppgjordt före mötet i Helsingborg samt vid detta möte af dem förhemligadt, och blott till ett sken Helsingborgska fördraget af dem blifvit bifallet och tillika med deras insegel bekräftadt, skulle äfven från Konung Håkans sida förutsätta ett vingleri, en falskhet, som dock, så vidt hans karakter och hans handlingar äro kända, man icke har något skäl att tilltro honom. Lätt åter förklaras, att han, missbelåten med den honom aftvungna afsägelsen af norra Halland, i detta afseende ingick ett annat förbund med de Svenska Hertigarne och på grund deraf återtog det, beträffande hans dotter, gifna löfte till Konungen af Danmark, likasom denne från honom återtagit norra Halland tvertemot det i Köpenhamn året förut upprättade fördraget mellan dem. Att med urkundens Haslov, der Håkan och Hertigarne slöto det nya förbundet mellan sig, måste förstås Opslo, anse vi lika med Lagerbring för otvifvelaktigt; ty att dermed skulle hänsyftas på Hasslöf i södra Halland, har ingen sannolikhet; *Asloye, Asloie* är den i Latinska urkunder vanligen förekommande benämningen på Opslo; genom origtig läsning af en okunnig eller vårdslös afskrifvare har deraf blifvit Haslov. Isländska annalerna nämna äfvenledes under året 1311 om Svenska Hertigarnes trolofning med Konung Håkans dotter och brorsdotter.

531) "A:o 1311 Ericus Dux visitavit limina Sanctorum"; *Chron. vet.* "A:o 1311 Dux Ericus ex peregrinatione reversus quo "fuerat peregrinatus amore Romani pontificis, qui tunc Ave"nioni suam curiam habebat"; *Chronol. Anonymi.* "A:o "1311 Dux Ericus, egressus a patria, visitavit limina San"ctorum, quo tempore erat etiam in Curia Dni Clementis Papæ "IV *(lege:* V), quæ tum viguit in Wienna. Et rediens per "Alemanniam, in multis insignioribus civitatibus fecit sum"ptuosas expensas, et gessit opera magnifica, mirifica, et famosa"; Ericus Ol.

att han intill hösten af detta år ännu var qvar i Sverige, och i första dagarne af det följande året befinnes hafva uppehållit sig i Kalmar, hvarefter hån den första Februari, såsom det synes från Holstein eller från Köln, utfärdat ett bref med förbindelse, att S:t Jacobi Apostels dag den 25 Juli återbetala de trehundrafemtio marker silfver efter Gottlands vigt, som Johan Wise jemte trenne andra borgare i Visby hållit honom tillhanda i Köln mot borgen af Grefve Gerhard den yngre af Holstein och Borggrefven Henrik af Stromberg[532], utlofvande tillika, att det gods, de för dessa trehundrafemtio marker silfver upphandlade, skulle utan tull, fritt och säkert få föras genom hans herredöme[533]; sedan åter i Lübeck den 11 Mars utställer han likaledes en förbindelse, att i tvenne omgångar, på bestämda tider, återgälda ett tusen marker silfver, Lübecks vigt, som åtskilliga borgare i Lübeck försträckt honom, och derest med betalningen dröjde utöfver den bestämda tiden, skulle både han och hans broder Hertig Valdemar ingå i Stockholm och der i qvarstad förblifva, till dess fulla gälden vore afbördad; närvarande vittnen till denna af honom afgifna förbindelse voro äfvenledes Grefve Gerhard af Holstein och Borggrefven Henrik af Stromberg samt Gottskalk af Kyren, hvarjemte han förpligtar sig, att derå skaffa insegel äfven af sin broder Valdemar

---

532) Dåvarande innehafvarne af lilla staden Stromberg och dess slott i stiftet Münster nära vid floden Lipp kallade sig Borggrefvar; Biskopen i Münster skall i XIV århundradet hafva fördrifvit sista innehafvaren deraf för dess ridderliga röfverier; efter andra berättelser har sista Borgherren Burchardus blifvit i acht förklarad af Kejsar Carl IV, hvarefter Biskop Florianus i Münster år 1372 åt sitt stift förvärfvat det i besittning tagna borggrefskapet. År 1653 sökte Biskop Christofer Bernhard af Galen som Borggrefve af Stromberg säte och stämma i riks-konventet.

533) *Dipl. Sv.*, N:o 1834, utan angifvande af orten, troligast dock Köln.

samt Biskoparne af Linköping och Strengnäs, äfvensom af Birger Persson, Lagmannen Gudmar med flere andra af sina rådsherrar och riddare, hvilkas försäkringar förenämnde Lübecks borgare helst åstundade[534]. Från Lübeck kom Erik sjöledes öfver till Falsterbo och bistod Konungen af Danmark i striden mot Rostock, som jemte öfriga med denna stad förbundna städer utrustat en stark flotta, hemsökte dermed Danska kusterna, satte folk här och der i land, plundrade, härjade och brände[535]; sedan skall han i Söborg på Seland den 18 April till Konung Erik hafva utstält en skriftlig försäkran, att i all sin tid med trohet stå Konungen bi,

---

534) *Dipl. Sv.*, N:o 1838. Att Hertig Erik under loppet af år 1311 intill September ännu icke lemnat riket, kan slutas af de utaf honom denna tid utfärdade bref, det sista deraf den 1 Sept.; den 5 Januari 1312 var han i Kalmar, och såsom vi ofvan sett, den 1 Febr. i Köln eller i Holstein samt den 11 Mars i Lübeck. Om han således verkligen företagit den stora färden, hvarom krönikorna berätta, borde detta hafva skett under de fyra sista månaderna af året 1311; men deremot synes strida, att han i första dagarne af 1312 var i Kalmar, och sedan under de första månaderna af samma år på utländsk botten. Hvad egentliga afsigten med hans besök i utlandet varit, vet man med någon visshet icke. Det är visserligen möjligt, att han (och i sådant fall troligen i Februari månad) färdats till Vienne, för att personligen betyga den Helige Fadern sin vördnad; men att detta skett för att få upphäfd den aftalta förlofningen med Sofia af Werle, är blott en gissning, som icke har någon grund eller något skäl för sig, och icke heller veta krönikorna något derom. Nygirighet, lust att bese fremmande länder och ting och att på nära håll skåda Christenhetens heliga öfverhufvud kunna med större sannolikhet tänkas som de hufvudsakliga driffjedrarne till hans färder. Äfven gamla Lübeckiska krönikan nämner under år 1312 om Svenska Hertigen Eriks återkomst från sin pelegrimsfärd. Kyrkomötet i Vienne tog sin början i October månad 1311 och fortvarade till långt fram på våren 1312.

535) *Chronik des Franciscaner-Lesemeisters Detmar.* Jfr Suhm, l. c., XI.

mot hvilken helst det vara måtte, endast icke mot sin broder Valdemar[536].

Hemkommen till Sverige, rustade han och hans broder Valdemar sig till bröllloppet med sina trolofvade brudar. Konung Håkan hade i fördraget med Hertigarne det föregående året förbehållit ännu en tid af trenne år derför. Man känner icke, hvilka underhandlingar sedan föregått, eller hvilka förhållanden föranledt förkortandet af denna tid och föreningens skyndsamma fullbordan, men år 1312 vid Michaeli-tiden knöts det äktenskapliga bandet mellan Hertig Erik och Konung Håkans dotter Ingeborg[537] och på samma gång mellan Hertig Valdemar och Håkans brorsdotter, äfven af namn Ingeborg, dotter af Konung Erik Presthataren. Den högtidliga förmälningen skedde i Opslo med fröjd och stånd[538]. Men denna glada fest upplefdes icke af Drottning Eufemia, hon, som städse så huldrikt omfattat Hertig Erik och så högt önskat att se sin dotter med honom förenad; redan fem månader derförut hade hon lemnat det jordiska[539]. Ef-

---

536) Hvitfeld.

537) Håkan hade äfven en oäkta dotter af namn Agnes, som var gift med Hafthor Jonsson; Konungen gaf henne i hemgift 6 marks bol i Surkunäs i Sollöer, men som, derest hon icke efterlemnade några barn, skulle återfalla till Konungen; *Dipl. Norv.*, N:o 132. Hon förmodas vara farmoder till Drotset i Norrige Håkan Jonsson, hvilken Drottning Margareta förmådde att afsäga sig arfsrätten till Norriges krona efter hennes sons, Olofs död; Suhm, l. c.

538) *St. Rimkr.* tecknar i följande drag, hurn Hertigarne rustade sig till bröllopsfärden:

Dyr Kläde ok dyr Smijde
Loto the tha skära ok göra,
Som the ville med sik föra:
Ok klädde thera Riddare ok Svena aff ny,
Med tu par Kläde, ok somma med try,
Ok loto thera Örs väl beslaa,
The hade en langan väg at gaa.

539) "I Maji *(1312)* obiit Eufemiam Drottningar"; *Necrol.*

ter förmälningen drogo Hertigarne åter hem, qvarlemnande sina gemåler i Norrige[540]. Till deras mottagande hemma i sitt land det följande året läto de i Lödöse uppföra en präktig sal; från Pingsttiden till September månad arbetades på dess upptimring och inredning; en större, präktigare sal hade man inom Sveriges landamären icke sett[541]; inuti bekläddes dess väggar, bord och bänkar med kläden och baldakin, pell och syndal, de dyrbaraste tyger; stora källare äfven gräfdes, att förvara det rika förråd af mjöd och vin och allehanda ting till kost, som dit fördes. De vackraste skepp, snäckor och löpeskutor utrustades i Norrige, att föra de unga hertigliga gemålerna till deras blifvande hemland; Konungen sjelf följde dem ned till stranden, tog dem i hand, såsom sed i landet var, och bad dem fara i Guds frid; detsamma gjorde Enkedrottningen[542] och andra fruar, och de bortfa-

---

Islando-Norveg., hos Langebek, l. c., II. Äfven *Islenzkir Ann.* nämna hennes hädangång bland de första under året 1312 timade tilldragelser.

540) Eriks gemål Ingeborg var då endast 11 år gammal, så vida hon enligt Isl. annal. var född år 1301; i sådant fall kan deraf äfven förklaras, hvarföre Håkan i omförmälta fördraget med Svenska Hertigarne betingade tre år, innan förmälningen skulle gå i fullbordan; dermed synes äfven sammanstämma, att hon först år 1316 födde sitt första barn; politiska skäl hafva således påskyndat den ovanligt tidiga förmälningen. Äfven Hertig Valdemars gemål var mycket ung, såsom född 1297, således vid förmälningen vid pass 15 år.

541) Sva vijdt jag hafver om Landit farit,
Jak saa aldrik annan slik,
Sva var han stoor ok höfvelik.
Vore han för Penningar faal,
Han vore tusende Mark värd.
Jak önskade thet han vore min,
Then förste tima jak han saa. *St. Rimkr.*

Af detta ställe äfven bekräftas, hvad redan af flerfaldiga andra kan slutas, att författaren till första afdelningen af St. Rimkrönikan varit samtida med dessa årens händelser.

542) Isabella, Konung Erik Presthatarens efterlemnade gemål,

rande konungadöttrarnes ammor erhöllo rika gåfvor; "det var mycken qvinnogråt den dagen de skildes åt". Vårfrudag om hösten den 8 September kommo de hertigliga gemålerna till land vid den å i Lödöse, hvarinvid den präktiga salen var uppförd. De helsades med stora glädjebetygelser, och stora tillredelser voro gjorda för deras välkomnande vid första inträdet i deras blifvande nya hemland. Yppighet och prakt i allt. På bjälkar ofvantill på ett öppet ställe af huset stodo ljus, som brunno upp genom salen, så att af skenet deraf allt omkring upplystes[543]. Riddare inburo faten på Hertigarnes bord, och för hvarje rätt, som bars in, utdelades rika gåfvor, hästar och klädebonader till de från fremmande land komna fidlare, pipare och lustspelaretrupp[544], som med sitt spel, sina föreställningar och lekar underhöllo och förhöjde munterheten och glädjen vid det stora gästabudet. Marsken med sin silfverstaf stod vid det hopsamlade hö- och hafreförrådet, stack silfverstafven i foderhögen, då hvar och en fritt kunde taga deraf, så mycket han behagade, och sedan, då högen var tömd och af fodret ej mer något qvar, gaf han stafven åt en af de spelande männen[545]. Riddarspel anstäldes, Riddar-

---

moder till Hertig Valdemars gemål Ingeborg; hon dog först år 1358, sedan hon sutit enka i 59 år och upplefvat en ålder af vid pass 80 år eller något deröfver.

543) Ofvan til yppet var thet huus,
Pa en Biälke stodo lius,
The brunno upp igenom Salen sva,
Hoo i mörkret ville uth, han matte väl sij at gaa.
(Att man them väl ena mila saa) *(så en annan codex).*
St. Rimkr.

544) "Gärande heyt", af *gära,* göra, och *heyt, oheyt,* hop, pack; se Ihres *Gloss.*, ordet *Oheit.* Med "gärande heyt", görande hop, som i St. Rimkr. ofta förekommer vid större fester och gästabud, betecknas troligen en art skådespelare eller trupp af sådana, som till gästernas förlustelse förehade allehanda upptåg, lekar, gycklerier, föreställningar.

545) Then Marsk var ok foder gaff,
Han hade aff klart Sölff en staff,

slag höllos och Tyska grefliga söner mottogo riddarvärdigheten af Hertig Eriks hand [546]. Så i fyra dagar firades hemkostgillet för de unga brudarne. Men vädret, säger krönikan, var ondt och regn så ymnigt, att der man förut gick med torra skor, måste man nu lägga träbroar [547]. Valdemar drog derefter till Kalmar, Erik åter firade med sin unga gemål Julen i Högnatorp i Vestergötland [548].

Genom Hertig Eriks förmälning med Håkans dotter Ingeborg var emellertid ett brott begånget mot Helsingborgs-fördraget, på ett sätt, som högligen måste såra serdeles Konungen af Danmark och herrarne af Werle. Men att åter bryta den efter så mycken kamp vunna freden, röjde sig på ingendera sidan någon benägenhet. Det kom till underhandlingar. I detta afseende, trenne månader efter bröllloppet i Opslo, hade Konungen af Danmark och Hertig Erik ett sammanträde med hvarandra i Helsingborg, Lördagen före den helige Thomas dag [549]. Utgången af detta möte blef, att saken skulle hänskjutas till afdömande af skiljomän, dessa till lika antal valda på hvardera sidan, och utsågos dertill på Konungens vägnar hans broder

---

Tha gaff han ey foder uthan sva,
Han lot then staff ther inne sta,
Lot hvar taga som han ville,
Sva bad Hertog Erik then mille.
Tha thet foder ey länger van *(räckte)*,
Tha gaff han then staff en gärande man. *St. Rimkr.*

546) Mangen höfvelik Dyst ther var;
Ok mangen Riddare var ther giör
Then morgon för then Saals dör:
The Grefva söner aff Tyskland,
The vordo Riddare aff Hertugans hand. *St. Rimkr.*

547) Vädret var illt ok vatt;
Ther man gick förr med laga skoo,
Ther torffte man gaa öfver ena broo. *St. Rimkr.*

548) Höjentorp i Eggby socken af Valle härad.

549) Således antingen den 16 eller den 23 December.

Hertig Christofer, Erkebiskop Esger i Lund, Furst Henrik af Mecklenburg och Grefve Adolf af Schauenburg, på Hertig Eriks sida hans broder Valdemar, Biskop Carl i Linköping, Birger Persson och Lagmannen i Vestergötland Gudmar Magnusson. Dessa herrar skulle nästkommande Mikelsmässa sammanträda i Falkenberg, och det ovillkorligen åtlydas, hvad de i saken dömde; skedde så, att de icke kunde blifva eniga, skulle de åter sammanträda samma tid derpå följande år, och både Konungen och Hertigen då äfven tillstädeskomma. Emellertid skulle fred vara mellan Konungarne af Danmark och Norrige, mellan dem och Hertigarne samt båda sidornas länder och undersåter, så att dessa skulle trygga sitta vid sin egendom och fritt kunna drifva sin handel och besöka hvarandras land, Konung Erik Glippings banemän i denna fred dock icke vara inbegripna[550]. Men saken angick icke blott Konungen af Danmark och Svenska Hertigen Erik, äfven Konung Birger var förnärmad genom den ryggade trolofningen mellan hans son och Konung Håkans dotter, och Konungarne Håkan och Erik hade derigenom äfven kommit i ett spändt, osäkert förhållande till hvarandra. Således redan före tiden af det utsatta sammanträdet i Falkenberg, veckan efter heliga Trefaldighets Söndag, vid medlet af Juni månad år 1313 trädde nordiska rikenas trenne Konungar jemte Hertigarne Erik och Valdemar samt Hertig Christofer af Halland och Nicolaus af Werle åter tillsamman till ett gemensamt möte i Helsingborg, att genom biläggande af de inträdda misshälligheterna befästa freden och samdrägten mellan sig. Det blef då öfverenskommet, att "Hertig Erik för sitt trohetsbrott genom den "ryggade förlofningen med Sofia och den för-

550) Hvitfeld.

"närmelse, derigenom vore skedd hennes morbro-
"der Konungen af Danmark och hennes fader Ni-
"colaus af Werle, till försoning för detta sitt gäckeri
"skulle böta till Konungen af Danmark fyratusen mar-
"ker silfver Kölnisk vigt och till Nicolaus af Werle
"tvåtusen marker, deraf nästkommande Nicolai dag
"den 6 December tvåtusen marker skulle erläggas
"i Falkenberg för Konungens af Danmark räkning
"och ett tusen marker i Lübeck till Nicolaus af
"Werle, återstoden åter Mårtensmässan nästföljande
"år aflemnas till Konungen af Danmark i Helsing-
"borg och till Nicolaus af Werle i Lübeck; afbör-
"dades dessa försoningsböter icke på bestämda ti-
"der, skulle en af Hertigarne med trettio riddare
"draga in i Stockholm och der förblifva, till dess
"hela beloppet vore erlagdt. Hertigarne Erik och
"Valdemar skulle med etthundrade riddare och
"riddersmän edligen bedyra, att icke för någon
"Fröken Sofia tillvitad vanära och icke afsigtligen
"förenämnde herrar till spott och spe förlofningen
"med henne blifvit upphäfd, men att detta skett
"endast med afseende på Guds lag; till ännu
"vidare upprättande af hennes heder skulle de
"Jungfru Mariæ födelsedag beledsaga henne till
"Ethraby och der antvarda henne till Konung Eriks
"sändebud[551]; de äfven förbundo sig, att på egen
"kost och fara med etthundra man i tre månaders
"tid tjena Nicolaus af Werle, när de manades
"dertill, endast icke mot Konungen af Danmark
"eller andra Furstar och herrar, till hvilka de
"stodo i vänskapliga förhållanden. Sålunda skulle
"allt vara bilagdt, och Konungen af Danmark, nu
"försonad, å nyo bekräfta Hertigarne Erik och
"Valdemar i förläningen af norra Halland[552]. Man

551) Detta synes antyda, att hon redan hade blifvit öfverförd till Sverige. Hon blef sedan förmäld med Grefve Gerhard III af Holstein, af en del krönikor kallad den Store.

552) Häraf synes följa, att Konung Håkan, tillfredsställd, att hafva

"förband sig på ömse sidor, att icke taga den an-
"dres män och tjenare i sin tjenst eller draga dem
"från deras rätta herre. Det äfven fastställdes till
"fredens vissare och varaktigare befästande mellan
"de nordiska makterna, att alla efter denna tid upp-
"kommande misshälligheter skulle hänskjutas till
"biläggande eller afdömande af dertill utsedda män,
"nemligen Furst Henrik af Mecklenburg och Biskop
"Olof i Roskild på Konungarne Eriks och Birgers,
"Hertig Christofers och Nicolai af Werle vägnar,
"samt Holsteinska Grefvarne Gerhard Gerhardsson
"och Gerhard af Rendsburg på Konung Håkans och
"Svenska Hertigarnes; de skulle inom tre månader
"i godo förmedla alla förefallande tvister, eller om
"de icke förmådde detta, på ed efter samvete säga,
"hvad dem syntes rätt och billigt vara, och dervid
"skulle det förblifva[553]". Vid samma tid skedde,
att Konung Birgers son Magnus, som varit högtid-

återbekommit Konghäll, nu villigt medgifvit förläningen af norra Halland till Svenska Hertigarne, så mycket hellre, som mellan dem och honom nu rådde ett af frändskapsbandet fast tillknutet vänskapligt förhållande. Isländska annalerna under året 1314 berätta, att Grefve Jakobs af Halland söner, Junkrarne Nicolaus och Valdemar detta år blifvit halshuggna på Gaupuholmen ("Halshöggnir synir greifa Jacobs a Gaupuholma "Nikolaus ok Valdemar"); men hvad dessa olyckliga herrars brott varit, och genom hvilkens åtgörande de blifvit afrättade, om genom de Svenska Hertigarnes eller Konungens af Danmark, genom Konung Håkans eller genom Hertig Christofers, derom ingen upplysning, och läget af Gaupuholmen (om i Halland eller i Bohuslän) är oss lika obekant; sannolikt hafva de giort anspråk på norra Halland såsom fädernearf och i detta afseende tilläfventyrs förehaft några tilltag; men deras fader Grefve Jakob (son af Grefve Nicolaus II af Halland, sonson af Konung Valdemar II) hade såsom en af hufvudmännen i mordanläggningen mot Konung Erik Glipping derigenom för sig och sina arfvingar förverkat all rätt till det af honom innehafda län. Han, en orolig, tilltagsen man försvinner ur historien efter år 1309 och synes således vid denna tid hafva hädangått. Jfr Suhm, l. c.

553) Hvitfeld.

ligen trolofvad med Konung Håkans dotter Ingeborg, efter upphäfvelsen deraf nu förlofvades med Hertig Witzlaw III:s af Rügen dotter Eufemia; hon skulle medföra en hemgift af tretusen marker silfver, Magnus deremot anslå henne ett lifgeding af sexhundra markers ränta, och för det fall deras äktenskap upplöstes utan arfvingar, och fränderna ville hafva jordegendomen åter, skulle lifgedinget återlösas med sex tusen marker silfver[554].

Efter långa krigsoroligheter och många underhandlingar, efter fredsbrott på fredsbrott och förbund på förbund kom det ändtligen genom sista fördraget i Helsinborg för en tid åter till fred och enighet mellan de nordiska makterna. Hertigarne Erik och Valdemar, på möten lika skickliga och förslagna underhandlare, som goda, ypperliga härförare på stridsplatsen, rådfulla, dristiga, företagsamma, i alla ärender väl förfarna, hade, utom konungadömet, vunnit allt, hvad af dem kunde vinnas; deras "hertugavälde" omfattade nu mer än hälften af riket, de besuto norra Halland som ärftligt län, och Hertig Erik, i närmaste förbund med Norrige, hade genom sin gemål för sig och sina efterkommande utsigt på ett konungarike. Med så mycken djerfhet och förslagenhet i råd och dåd de kämpat sig till sådana besittningar och sådant välde, lika omtänksamma voro de äfven, att för framtiden befästa sig deri. Den enda makt, af hvilken någon fara för dem vore att frukta, var Konungen af Danmark, hans vänskap således vigtig, derföre de äfven på allt sätt sökte vinna honom, stärka och befästa förbundet med honom. Han åter på sin sida hade lärt känna de Svenska Hertigarne sådana, att han mer önskade hafva dem till vänner än till fiender. Hertig Erik kom öfver till Danmark. Han träffade Konungen på Jutland

554) Hvitfeld.

nära invid gränsen af Slesvig. Hertigens stora ifver att försäkra sig om Konungens vänskap och från hans sida betrygga sig för framtida fall, Konungens benägenhet tillbaka att gå Hertigarnes önskningar till mötes i alla billiga saker och förbinda dem sig, uttalar sig i det förbund, som slöts mellan honom och Hertig Erik i Kolding på Jutland den 19 Juli 1314, året efter det sist i Helsingborg afslutna fördraget: "Konungen utlofvar och gifver "sin fasta försäkran, att för den händelse, Konung "Håkan hädanginge före Hertigen, troget medverka "och hjelpa dertill, att Hertigen, eller derest han "frånfallit, hans arfvinge med Konungens af Nor"rige dotter skulle komma i besittning af Norriges "krona. Hertigen deremot förbinder sig, att i det "högsta som i det lägsta[555] vara Konungen bistån"dig och till tjenst med så mycket manskap, som "de utsedda goda männen, på Konungens sida Furst "Henrik af Mecklenburg och Konungens Drots Nils "Olofsson, på Hertigens hans broder Valdemar och "Bernhard Moltzan funno skäligt att bestämma; "men kommen i besittning af Norriges rike, skulle "han med hela riket, med alla dess inbyggare, "med alla sina vänner af alla krafter stå Konun"gen troget bi, mot hvilken det vara månde, och "i allt på allt sätt främja hans bästa. Att detta "sålunda utlofvade äfven obrottsligen skulle hållas, "utfäster han sig, att skaffa Konungen försäkran af "tio Svenska riddare och lika många Tyska[556]". Icke blott Hertigarne sjelfva, äfven deras förnämsta män sökte serskilt för sig värn och försvar af Konungen i Danmark, och han äfven tillförsäkrade dem sitt skydd och sitt bistånd, så länge de förhöllo sig väl och ärligen mot hvar man[557]. Kort

---

555) "De alto et basso".
556) *Dipl. Sv.*, N:o 1973.
557) Hvitfeld, som äfven namngifver dem.

tid derefter tilldrog sig, att oenighet uppkom mellan Konungen af Danmark och Hertig Erik af södra Jutland. Då infunno sig de Svenska Hertigarne på Fyen till Konungens bistånd[558], och när sedan det kom till underhandlingar och saken hänsköts till goda mäns afgörande, valde Konungen Hertig Erik af Sverige och Grefve Erik af Hoya till skiljomän på hans sida[559]. Fördraget i Kolding förnyades kort derefter till kraftigare befästelse ännu en gång, sedan Hertig Eriks gemål Ingeborg födt honom en son. Då på samma gång erhöll äfven Valdemar, för det fall Hertig Erik och hans arfvingar med döden afgingo, Konungens försäkran att på lika sätt understödja honom, så att han, såsom genom sin gemål, en konungadotter af Norrige, egande arfsrätt till Norriges rike, måtte komma i besittning deraf; den tjenst, hvartill Valdemar för sådan händelse vore Danska Konungen förbunden, skulle bestämmas af dertill utsedda goda män[560]. Denna förnyelse af förbundet med Dana-konungen föregick år 1316, och Hertigarne sjelfva voro otvifvelaktigt dervid tillstädes, så att det icke var långa tider mellan hvarje gång, de drogo till Danmark att underhålla och stärka förbindelsen med dess Konung.

Inom sin riksandel styrde och handlade Hertigarne med full konungslig makt och myndighet. Likasom Konungen, så hade äfven de sin Drots, sin Marsk[561] och sina rådsherrar, och såsom i Konungens råd suto Lagmän och Biskopar,

---

558) "A:o 1315 Ericus et Valdemarus Duces Sveciæ venerunt "in Feoniam in adjutorium Regis contra Ericum Ducem "Jutiæ"; *Inc. Auct. chron. Dan.*, hos Langebek, l. c., II.

559) Hvitfeld.

560) Hvitfeld.

561) Någon Hertigarnes Marsk nämnes väl icke i urkunderna; men i *St. Rimkr.* förekommer han, ehuru icke namngifven, och dessutom äfven sannolikt, att vid Hertigarnes praktfulla, krigiska hof icke saknades en man af denna värdighet.

så äfven i Hertigarnes. De underhöllo förbindelser, ingingo förbund med fremmande Furstar[562], beviljade och stadfästade för fremmande handelsstäder inom sina landområden samma fri- och rättigheter, som af rikets förra Konungar varit dem förlänta; de äfven utfärdade frihetsbref för Lübeck till fri fart på Neva, så att både nu och för alla tider Lübecks borgare och köpmän, så de nu lefvande som de efterkommande, skulle fria och oförhindrade kunna befara Neva till Novgorod, skulle efter behag äfven kunna dröja och uppehålla sig på den till Neva gränsande kusten af landet, så länge dem godt syntes, tillika hafva frihet, att vid timade sjöskador sjelfva berga sitt gods, så vidt de förmådde, och hvar helst vid skeende olyckstillfällen något gods räddades från förolyckade fartyg, skulle det hållas egarne och efter dem deras arfvingar tillhanda[563]. Det under Viborgs län lydande kustlandet tillhörde Hertigarne emellertid icke, så att det icke tillkom dem, men Konung Birger att bestämma öfver färderna på de härintill liggande farvattnen. Man har derföre ansett detta steg af Hertigarne för ett ingrepp i Konungens rättigheter[564]. Men det har all sannolikhet, nära äfven visshet, att de underhandlat derom med Konungen och med hans bifall utfärdat det omförmälta frihetsbrefvet[565]. Birger

---

562) Såsom vi sett, med Konungarne af Danmark och Norrige.

563) *Dipl. Sv.*, N:o 1860, och samma frihetsbref på Plattyska, N:o 1861.

564) Så Lagerbring m. fl.

565) Efter hemkomsten från sin färd utom riket befinnes Hertig Erik vid medlet af Juli månad hafva uppehållit sig på Visingsö (*Dipl. Sv.*, N:o 1858), som tillhörde Konung Birger, och har således efter all sannolikhet der haft ett möte med Konungen och samtalat med honom, hvarpå han derpå följande Augusti månad från Varnhem utfärdade det ofvan förmälta frihetsbrefvet; det säges äfven i detta, att det skett "communicato consilio et consensu fidelium nostrorum, ac

äfven sjelf bekräftade för Lübeck dessa friheter och utstälde sitt serskilta bref derom på bön och begäran af de sändebud, som staden i detta hänseende skickat till Konungen[566]. Samtidigt med det af Hertig Erik gifna frihetsbrefvet för Lübecks handel genom Neva, var det äfven, staden försträckte Hertigen de förutnämnda ett tusen marker silfver[567], och följande året erhöllo Hertigarne af

---

"omnium quorum ad ista consensus erat requi-"rendus", och med dessa, hvilkas bifall äfven erfordrats, måste ofelbart syftas på Konung Birger och hans rådgifvare. Väl uppgifves, att Hertig Erik redan i Lübeck den 18 Mars tillförsäkrat staden dessa friheter och derå gifvit sitt bref (Dreyer, *Spec. Jur. publ. Lubecensis*, och Lappenberg, l. c., II); att han efter hemkomsten förnyat detsamma, synes då antyda, att han först efter inhemtadt bifall af Konung Birger kunnat utfärda ett med full kraft gällande frihetsbref, och under något sådant villkor har han väl också vid sin närvaro i Lübeck utstält det bref, han då gifvit staden. Man finner också (se nästföljande not), att Lübecks borgare icke af Eriks bref ansågo sig fullt förvissade om dessa friheter, innan de förskaffat sig Konung Birgers stadfästelse derå eller utverkat sig af honom serskilt bref deröfver.

566) "Notum facimus universis, quod accedentes ad presentiam "nostram discreti viri cives Wisbyenses nobis humiliter sup-"plicarunt, quod tam ipsis quam aliis mercatoribus universis "transeundi per flumen dictum Ny ad partes Rusciæ ubicunque "placuerit pro libito voluntatis mercandi gratia licentiam con-"cedimus ex gratia speciali. Nos igitur eorum supplicationibus "inclinati licentiam eandem merces deferendi duntaxat a jure "non inhibitas ipsis duximus perpetuo concedendam, volentes "et mandantes ut in eundo et redeundo per fluvium memo-"ratum plena securitate in rebus pariter et personis ac pacis "præsidio firmissimo potiantur". Originalet af Birgers, från Asparsund Palmsöndagen den 1 April 1313 utfärdade bref, hvaraf en afskrift blifvit oss benäget meddelad af Amanuensen Styffe, förvaras i Lübecks arkiv. Konungen, såsom si se, gör till villkor, att förbudna varor icke måtte medföras; något sådant förbehåll åter förekommer icke i Hertigarnes bref.

567) Eriks förskrifning på dessa är, såsom vi förut sett, utstäld den 11 Mars, och sju dagar derefter, den 18 Mars, det i Lübeck af honom utgifna frihetsbrefvet, som sedermera bekräftades eller förnyades genom det från Varnhem utfärdade.

staden äfvenledes ett lån af femhundra marker silfver[568], hvaremot de kort tid förut tilldelat Lübecks borgare och anhöriga rättighet, att obehindradt någon tid idka sillfiske och handel på kusten af Kalmar, Möre och Öland[569], en denna tid icke ovigtig rättighet för Lübeck, som, ehuru på Småländska kusten hvarken sillfångsten var så ymnig eller sillen derstädes så god som på Skånska halfön[570], derigenom dock ville försäkra sig om någon ersättning för den afbräck, sillfisket i Skåne kunde lida genom Rostocks och andra städers då pågående krig med Danmark. Lübeck gjorde Hertigarne försträckningar af penningelån, de tillbaka i ymnigt mått tilldelade staden handelsfriheter[571]. Äfven Nederländska staden Campens borgare och köpmän erhålla af dem försäkran om fri handel och skydd, så att hvarhelst de kommo till de under Hertigarnes välde lydande hamnar och delar af riket, skulle de hafva full säkerhet så till person som egendom och öfverallt välvilligen mottagas[572]. Dem tilldelas äfven frihet un-

---

568) En afskrift af Hertigarnes derå i Lödöse den 26 Aug. 1313 utgifna och i Lübeck förvarade bref, är oss äfven meddelad af Herr Styffe.

569) *Dipl. Sv.*, N:o 1869. Brefvet på Hertigarne Eriks och Valdemars vägnar utfärdadt den 25 Juli 1312 af Hertigarnes höfvidsman i Kalmar Carl Elinesson eller Helenesson.

570) Lappenberg, l. c., I.

571) Lappenberg, l. c. II, anmärker dervid, att dylika förskrifningar, som de nämnda af Svenska Hertigarne, förekomma äfven af andra Konungar, Furstar och herrar, och tillägger: "Om Lübeck i en sednare tid påstod, att staden köpt del "för del sina i fremmande länder förvärfvade friheter, så är "detta visserligen i någon mon grundadt. Det är icke möj"ligt att upptaga alla urkunder, som angå försträckta pen"ningelån, skänker m. m. En otrolig mängd deraf finnes i "Lübecks arkiv, och när man har dem alla för ögonen, för"vånas man med rätta, hvarifrån en enda stad kunde taga "sådana summor; emellertid fattades Lübeck aldrig penningar."

572) *Dipl. Sv.*, N:o 1928.

der en tid af tio år, att idka sillfiske vid kusterna af Hertigarnes område, och då förut de för sillfångstens skull hitkommande fartyg erlagt afgift derför efter fogdarnes godtfinnande, bestämdes nu, att hvarje från Campen ankommande fartyg skulle för hvarje Tysk läst sill erlägga sex nya, giltiga penningar sterling[573], men deremot ega rättighet, att till matlagning och annat behof fritt hugga ved i Hertigarnes skogar[574]. Missförstånd hade uppkommit mellan Hertigarne och staden Rigas borgare; man känner emellertid icke anledningarne dertill eller omständigheterna deraf närmare, än att Hertigarne i ett från Kållandsö i Augusti månad år 1317 utfärdadt bref af allt sitt hjerta tillgifva Rigas borgare den förelupna ovänskapen och sitt missnöje öfver deras framfarna förhållande, så att de åter upptaga dem i sin vänskap[575].

Till Konungen stodo Hertigarne i afseende på den inre förvaltningen i ett så oberoende förhållande, att ehuru han af dem kallades rikets Konung och som sådan erkändes af dem, de likväl sjelfva som Konungar, väl utan konunganamn, men med full, sjelfrådig konungamakt styrde öfver sina andelar af riket, så att icke ett spår finnes, att Birger i egenskap af landets högsta öfverherre haft något det ringaste att föreskrifva, påbjuda eller befalla inom de Hertigarne tillhörande landskap. De uppbära alla af dessa utgående, Konungen eljest tillkommande skatter och utskylder, äfven, såsom det synes, de böter, som voro Konungens ensak eller tillföllo honom ensamt[576]. De äfven pålägga

---

573) "Pro navibus suis ibidem sarcinandis pro qualibet lasta (lesta) "Teutonica halecium solvant nomine thelonie sex denarios "novorum et lagalium sterlingorum".

574) *Dipl. Sv.*, N:o 1974.

575) *Dipl. Sv.*, N:o 2119.

576) De tillägga Birger Persson som ett tacksamhetsbevis för hans tjenster rättigheten att uppbära de i Lyhundra härad i Up-

utomordentliga gärder, skipa rätt och lag med högsta makt, skifta landskapen mellan sig och bestämma öfver arfsrätten till dem utan något Konungens tillspörjande, stänga äfven för Konungen sina slott och fästen och förbjuda sina befallningshafvande, att upplåta dem åt någon annan än åt Hertigarne sjelfva eller deras arfvingar; de öfverhufvud ensame bjuda och befalla, utöfvande inom sin del af riket landsherremakten i högre mått, än som tillkom de hertigliga innehafvarne af furstendömen i någotdera af de öfriga grannrikena [577].

Hårdast drabbade följderna af rikets delning och serskilta styrande hof de skattdragande menigheterna, och detta synnerligast i de Hertigarne tillhörande delar af riket. Underhållet och solden för de lejda, fremmande trupperna under krigen med Danmark och Norrige [578], försoningsböterna för

land utfallande så kallade ensaksmedel och utfärda i detta hänseende skrifvelse till inbyggarne i nämnde härad, att hädanefter till honom utbetala ensaksböterna, som de förut erlagt till Hertigarne; *Dipl. Sv.*, N:o 1801.

577) Förhållandet dermed i Norrige är härförut i noten 394 med några drag antydt. Äfven i Danmark stodo Hertigarne inom sina furstendömen i flerfaldigt beroende af Konungen, hvarom se ofvan, s. 208—209, och föreg. Bandet, s. 426; utförligare och fullständigare är detta framstäldt hos Ancher, *Jurid. Skrift., II,* i afhandl. om Dansk Lehns-Ret. Den allmännast och ovillkorligast alla innehafvare af hertigdömen åliggande förbindelsen var, att vid behof, när de manades, komma Konungen till hjelp med manskap och krigsbehör; huruvida de Svenska Hertigarne ansett sig förbundna till något sådant, veta vi så mycket mindre, som ingenting bestämdt derom förekommer i det vid mötet i Helsingborg upprättade fördraget mellan dem och Konungen, och dessutom icke heller under dessa årens fredslugn något egentligt behof från Birgers sida påfordrade deras hjelp; att sluta af Hertigarnes hela förfarande betraktade de sitt herre- eller furstendöme icke som en förläning, men som en del af riket, tillkommande dem såsom rikets arfvingar med lika rättigheter och lika makt, som Konungen innehade sitt herre- eller konungadöme.

578) Deraf drabbades emellertid hela landet i lika mått, synnerligast dock de orter, som utgjorde skådeplatserna för kriget.

den upphäfda förlofningen med Sofia af Werle, de praktfulla tillredelserna och stora omkostnaderna vid Hertigarnes förmälningar, deras färder tid efter annan utom landet, än till Danmark, än till Norrige och synnerligen deras stora utfärder till länderna på andra sidan om Östersjön, ty såsom Erik, så företog äfven Valdemar en sådan år 1314[579], deras förskrifningar på upptagna lån så inom[580] som utom landet, deras stora, af utlänningar omgifna hof samt benägenhet till prakt och stånd och slösande frikostighet[581], de häraf år ifrån år ökade och vexande behofven kunde icke bestridas ensamt af laga ingälderna, men måste fyllas genom utomordentliga pålagor. Och nära alla åren igenom med och ifrån året 1310 finnas urtima gärder varit af Hertigarne utskrifna och uppburna under namn af mark- och örtugsgäld[582]. Man har åtskilliga uppbördslängder ännu qvar öfver den år 1312 utskrifna och uppburna markgärden, och dessa visa, att endast

---

579) "A:o 1314 Dux Valdemarus exivit Regnum ad visitandum "limina sanctorum"; *Chronol. vetusta.* Så äfven Ericus Ol.

580) År 1311 pantsätter Hertig Erik sin gård Fivelstad för 400 Kölniska marker lödigt silfver, som han lånt af Peder Porse, och en annan gård Monäs pantförskrifver han till Abbedissan i Vreta för låntagna 30 marker silfver; *Dipl. Sv.*, N:is 1798. 2124. Detta är blott hvad vi känna; men troligen hafva ännu flera lån af Hertigarne blifvit gjorda, ehuru förskrifningarne derom icke kommit till vår tid. Om de af Visby och Lübecks borgare af Hertigarne upptagna lån är förut nämndt.

581) Deraf synnerligen Erik i St. Rimkrönikan äfven så ofta benämnes den "milde", "mille Hertig Erik".

582) Markgärden har utan tvifvel utgått efter samma förhållande, som förut är uppgifvet, örtugsgärden åter med en örtug på hvarje mark af värdet utaf hvar och ens egendom ("bonorum "estimatione"); *Dipl. Sv.*, N:is 1982. 1986. Birger Persson, en nitisk och verksam bispringare åt Hertigarne, har, såsom af flerfaldiga urkunder synes (*Dipl. Sv.*, N:is 1773, 1814, 1936 m. fl.), varit hufvuduppbördsmannen eller redovisaren för de uppburna gärderna.

för sex socknar[583] denna gärd uppgick till nära etthundra marker silfver[584] och till lika belopp för fyra andra socknar[585]. Hertigarnes dessutom beständiga färder genom landet med stort följe ökade ännu mer bördan för allmogen, som dervid betungades med gästning. Deras styrelse var för det under dem lydande området af landet en hård tid[586]. Dessa Hertigar, säges det om dem, voro och kallades milda och präktiga, men de voro det med det hårdt betryckta folkets största elände[587]. Icke heller kyrkan skonades. Till våra tider finnes bevarad en förteckning öfver de af Upsala domkyrkas gods i Tiunda- och Attundaland af Hertig Valdemar indrifna gärder, uppgående dessa till något öfver femhundra sjuttiotvå marker penningar,

---

583) Nemligen Vendel, Våla, Nora, Harbo, Huddunge och Tegelsmora socknar i Upland, hvilka denna tid räknades till Vendels och Våla härad.

584) Den från förenämnde socknar upphurna gärden utgjorde nemligen 422½ marker, och vi antaga, att med mark här icke förstås mark silfver, utan mark penningar, hvaraf denna tid 5 synas hafva motsvarat en mark silfver.

585) *Dipl. Sv.*, N:is 1875—1889.

586) "Duces isti regnum Sveorum, quod sibi per violentiam ven"dicarunt, multipliciter et miserabiliter afflixerunt. Nam præter "hospitalitates, ne dicam hostilitates, quibus continue et sine "intermissione, huc et illuc per regnum cum suis exercitibus "divagando et transcurrendo, omnia ad victum pauperum "pertinentia consumebant, et hostibus, cum quibus sæpius "confligebant, deprædandum exponebant, tallias gravissimas "imponebant, ita ut quilibet rusticorum quandoque ter in "anno stipendium seu subsidium unius marcæ cogeretur ex"solvere"; Ericus Ol. Att emellertid, såsom det här säges, det någon gång skedde, att hvarje bonde måste tre gånger samma år utgöra urtima gärden af en mark hvarje gång, synes oss med något skäl kunna dragas i tvifvel. Troligen leder sig denna uppgift från något missförstånd, tillåfventyrs deraf, att markgärden för året, fördelt på tre tider, uppbars i trenne omgångar.

587) "Erant quidem et dicebantur pii atque magnifici, sed cum "maxima miseria miserorum"; Ericus Ol.

dessutom sju läster korn, nära sex läster råg och åttahundra sju och sjuttio lispund smör[588]. Missnöje yttras deröfver från kyrkans sida[589], och Romerska Stolen, till hvilken klagomål ingått öfver det våld och de mångahanda ingrepp, kyrkan led i sina fri- och rättigheter, huru verldsliga herrarne slogo under sig kyrkans gods, bemäktigade sig kyrkans inkomster, kränkte Upsala domkapitel i utöfningen af dess lagliga domsrätt och på ännu mångahanda andra sätt våldförde kyrkans rätt, anbefaller i serskilta skrifvelser Erkebiskoparne af Lund och Throndhem, Biskoparne i Skara, Linköping, Vesterås och Åbo, att ransaka öfver förhållandet dermed och till förekommande af dessa missbruk lägga kyrkans bann på våldsverkarne utan rättighet för dem att deröfver vädja till Romerska Stolen[590]. Hertig Valdemar icke destomindre indrog för hela tre år från 1315 till 1318 kaniktionden af Tiunda- och Attundaland[591] för det vid Upsala kyrka tjenande presterskapet[592]; han äfven slog under sig

---

588) "Summa tocius prompte pecunie in Atundia et Thyundia "recepte quingente septuaginta II. marche cum tribus oris et "X denariis. In annona VII leste II thynones cum IIII:or "modiis. In siligine V leste cum XIIII:or thynonibus. In "butyro octingenta LXVII liiffpund, que faciunt XXXVII "skippund cum XI lifpund, computatis XXIIII lifpund pro "uno skippund". *Dipl. Sv.*, N:is 2062—63.

589) Valdemar måste samtycka till en undersökning öfver förhållandet med de skatter och nya gärder, han upptagit af Upsala domkyrkas gods, och till skiljedomare deruti mellan honom och Erkebiskopen i Upsala utser han Biskoparne i Skara, Linköping och Vesterås jemte åtskilliga andra af kyrkans män samt förbinder sig vid böter af 100 marker lödigt silfver att efterkomma deras dom; *Dipl. Sv.*, N:o 2052. Denna försäkran utfärdades af honom den 30 Mars 1316.

590) *Dipl. Sv.*, N:is 2089. 2090.

591) Troligen förstås dermed den redan i tiden förut omtvistade fattigtionden, hvarpå inrättningen af kanikembetena vid Upsala kyrka ursprungligen var grundad; se ofvan, s. 141 ff.

592) *Dipl. Sv.*, N:o 2131.

två tredjedelar af det utaf Konung Birger till Erkebiskopen och hans domkyrka försålda godset Håtuna, på den grund, att detsamma icke först, innan köpet skedde, blifvit hembudet åt slägten[593].

Såsom Hertigarnes, voro äfven Birgers inkomster genom de från hans del af riket utgående laga utskylder icke svarande mot behofven. Han likaledes upptog lån[594], försålde äfven åtskilliga gods[595] och sökte derjemte genom påläggande af förökad skatt att afhjelpa sin nöd. I detta afseende kastade han sina första blickar på Gottland såsom genom sin handel den rikaste delen af hans rike och minst betungad af de föregående krigsoroligheterna. Gottlänningarne, beropande sig på sina friheter och sina med förra Konungar ingångna fördrag, vägrade[596].

---

593) *Dipl. Sv.*, N:o 2168.

594) År 1312 försträckte Konungen af Danmark honom 2000 marker lödigt silfver (*Dipl. Sv.*, N:o 1836) och det följande året ännu ytterligare 650 m. s.; Hvitfeld. Om åter, såsom Hvitfeld äfvenledes uppgifver, Konungen af Danmark den 17 Juli 1310, samma dag fördraget i Helsingborg mellan de nordiska Konungarne afslöts, försträckt Konung Birger 10,000 m. s., så äro de förutnämnde skuldförbindelserna troligen blott nya förskrifningar på obetalta återstoden af detta lån.

595) Utom Håtuna, hvilket han, såsom förut är nämndt, sålde till domkyrkan i Upsala för 163 m. s., afyttrade han år 1311 till Biskop Israel i Vesterås för 180 m. s. gården Ön i Dalarne, hvilken gård Konungen sjelf hade köpt af Marsken Thorkel Knutsson för 700 mark penningar; *Dipl. Sv.*, N:o 1812. Folke Jonsson äfven upplånar mot pant af egna gårdar för Konungens räkning 127 m. s.; *Dipl. Sv.*, N:o 1794.

596) Hans skatt var ey sva stoor,
Som han ville the skulde gifva.
The sagde: then stund vij megom lifva,
Kan tu ey mera aff oss fa,
Än vij årom vana underga.
— — — — — — —
Then Skatt the gafvo aff gambla ee *(tid)*,
Then bedo the honom; han sade nee *(nej)*;
Han ville them meera läggia uppa,
Ok the ville thet ey underga. *St. Rimkr.*

Birger kom med en krigshop öfver till Gottland, att med vapenmakt tvinga de motsträfviga. Den manstyrka, han medförde, synes emellertid icke hafva varit stor, och då han efter landstigningen vid Slitehamn derifrån tågat fram till Röcklingebacke i Lädebro socken, möttes han der af en manstark hop af norra tredingens Gottlänningar, som gjorde sig redo till motstånd under anförande af en ansedd man från Angelsbogård. Det kom mellan dem och Konungens folk till en hård och blodig strid. Höfdingen af Angelsbo, som från sin gård ridit ut med tolf karlar, kom endast med tvenne tillbaka. Men segern utföll för bönderna, och Birger sjelf, tillfångatagen i ett gärde under en hasselbuske, som deraf, efter sägnen, i långa tider varit kallad Kungshasseln, sväfvade i yttersta fara, att på stället blifva nedhuggen af den förbittrade allmogen. En man från Heinhems socken räddade Konungen. Han, mer eftertänksam, förestälde bönderna, huru det icke vore någon berömlig gerning att bära händer på sin Konung och herre och dräpa honom, bad dem äfven besinna, att Konungens svåger, Konung Erik i Danmark, och Konungens son Junker Magnus icke skulle låta det blifva ohämnadt, och att bättre vore, att låta Konungen med freden fara dädan och utlofva, att lemna Gottlands bebyggare ostörda vid sin frihet[597].

---

597) Strelow, *Guthilandiske Cronica.* Detta Birgers tåg till Gottland och hans strid med Gottlänningarne hänföres af krönikorna till år 1313: "A:o MCCCXIII Birgerus Rex armata "manu cum exercitu suo intravit terram Gotlandiæ et reversus "est cum magna dejectione"; *Chronol. Svec.* "A:o 1313 "Rex Birgerus, collecto exercitu ruit in Gotlandiam et pugnavit "cum Guttensibus et occisis hinc inde aliquibus pace facta, "et talliatis Guttensibus rediit in Sudercopiam"; *Chronol. vet.* St. Rimkrönikan vet intet om Konungens tillfångatagande, utan berättar endast om hans nederlag:

Bönderna fingo ther öfre hand,
Sva at Konungen rymde thet land,

Birger kom derefter, såsom det synes, till Visby, och i det mellan honom och Gottlänningarne då upprättade fördrag bestämdes den från Gottland årligen utgående skatten till tvåhundrade marker silfver, ledungslamen derunder inberäknad, och skedde så, att något malmberg på ön upptäcktes, skulle Konungen hafva tredje parten af den malm, som der brötes[598]. Man vill veta, att upproriska rörelser äfven försports i Småland; men krönikan, som gifver en antydan derom, meddelar oss icke de ringaste upplysningar öfver det närmare förhållandet dermed[599]. Vissare är, att skatteuppbör-

---

Ok flydde til Skippen ater igen,
Then foor illa ther var seen:
Her Bengt Päderson bleff ther död,
Gudh frälsa hans Siäl aff alla nöd!
Peder Bengtson ok andra fleer,
Ok Konungsens Skatt var tha ey meer:
Konung Byrger foor tha ater hem,
Ok fick ey mera skatt aff them. *St. Rimkr.*

598) "Anno Domini 1313 vordo the på Gottland så öfverens "med Konung Birger, att the både af stad och land tillhopa "skulle gifva honom årliga ett hundrade och tijo lödiga mark "sölf, sådana payament *(lödighet)* som ther på landena "gick, och nijotijo sådana mark i Ledungslama. Thesslikes "låfvades honom och, att om the funno ther någon Malm- "berg, så skulle the gifva honom tridungen af then malm "som the sjelfve bruto"; Olaus Petri *Chron.* "Siden "blefve de forligte, oc lofvede hannem en vis Aarlig Skat, "men om de funde nogit Sölff eller anden Biergverck, skulde "hand hafue den tredie Pending der aff, som samme Con- "tract videre om formelder"; Strelow, l. c. Följande året den 13 Maj öfvergick en svår brand Visby, i det staden med dess många stenhus samt alla dess sköna kyrkor och kloster så helt och hållet nedbrann, att deraf föga mer stod qvar än S:t Olofs kyrka af trä: "A:o 1314, III ydus May tota civitas Wisbycensis combusta est"; *Chronol. Svec.* "1314 gekk "upp Visbær i Gotlandi af eldi ok mjög husadr med stein, "sva at ekki hus stod eptir, nema Olafs kyrkja med tre"; *Islenzkir Annal.*

599) "A:o 1316 Smalandenses elegerunt sibi Regem, qui dictus "est Buggo, quem Rex Birgerus disponebat occidi"; Ericus Ol.

den i Helsingland år 1316 derstädes förorsakade en stor rörelse, så att en manstark hop Helsingar samlade sig, öfverföllo Konungens fogde, höllo med honom en blodig strid och plundrade den af honom gjorda uppbörden, för hvilket dåd, i Konungens dom deröfver betecknadt som majestätsbrott, alla deras gods, som deltagit i upproret eller dervid fallit i striden, förklarades vara förbrutna till hemfall under kronan[600]. Men icke heller af denna

---

Detta är allt, hvad som meddelas oss derom. Förhöjd skatt eller utskrifna nya gärder kunna visserligen antagas såsom sannolika anledningen till den upproriska rörelsen, men annat eller mer än en förmodan blir detta dock icke. Ericus Ol. låter den af Smålänningarne uppsatta Konungen Buggo genom Konung Birgers föranstaltande blifva afdagatagen; emellertid uppgifves i en annan krönika (*Chronol. Anonymi*), att Smålands Konung Byrgo ("Byrgo Rex Smalandiæ") år 1318 förenade sig med Hertigarnes fogde i Kalmar Carl Elinesson att hämnas det våld, som öfvergick Hertigarne i Nyköping. Hela uppgiften om en Smålands Konung Buggo eller Byrgo är troligen endast tillkommen genom ett missförstånd. En tilldragelse af sådan art, att ett landskap uppsagt Konungen tro och lydnad, korat eller uppsatt en egen Konung och sålunda på visst sätt söndrat sig från riket, hade varit af större märkvärdighet och förorsakat större rörelser, än att densamma kunnat med tystnad förbigås af den samtida St. Rimkrönikan och icke heller med ett ord omnämnas af de många andra krönikorna. Vi finna af urkunderna för denna tid personer med namn af Näskonung ("Næskunung Bændics sun", "Neskonung de Mædhalby" m. fl.; *Dipl. Sv.*, N:is 714, 1789 m. fl.) och Näskonungsson (såsom "Carl Næskon-"ungsson", "Erengisle Næskununngsson", båda af Hertigarnes parti, båda äfven Riddare och Rådsherrar i första åren af Magnus Erikssons regering, den sistnämnde tillika Marsk: "Erengisl Neskununngsson Marskalcus domini Regis Sweciæ et Norvegiæ"); någon mer eller mindre betydande man af detta namn (tilläfventyrs en Byrger Næskununngsson) har troligen satt sig i spetsen för något missnöje eller något parti i Småland och slagit sig på Hertigarnes sida, hvaraf i den fortplantade folksägnen om denna tidens oroligheter och hvälfningar och derefter af krönikskrifvaren enfaldeligen blifvit tillskapad en "Rex Smolandorum".

600) *Dipl. Sv.*, N:o 2107.

Birger kom d[illegible] närmare omständighe-
och i det m[illegible]ret, om det var någon ny
upprättade [illegible]förhöjd skatt, eller något strängt
årligen ut[illegible]dens sida vid uppbörden af de
silfver, l[illegible]na eller vid utmätningen af
skedde s[illegible]d annat, som i en eller annan
skulle F[illegible]er uppbragte männen och satte
som d[illegible]er är i detta afseende icke be-
rörel[illegible]kant om Birgers förhållande[602]. I vida högre mått
som [illegible]betungade synas de under Hertigarnes välde lydande
de [illegible]landskap varit genom den nästan årligen af dem
b[illegible]utskrifna mark- och örtugsgärden jemte den öfriga
[illegible]tunga, som drabbade bönderna genom deras nä-
[illegible]stan oupphörliga färder. Dock spörjas inga res-
[illegible]ningar, inga upproriska rörelser i deras del af riket.
Det var, såsom man mindre fruktat, mindre aktat
den svage Konungen än de krigiska, af stort följe
omgifna Hertigarne. Deras personliga egenskaper
vunno äfven menniskorna. Genom fördraget i Hel-
singborg mellan dem och Konungen var bestämdt,
att ingen ny gärd, ingen ny skatt skulle påbördas
menigheterna utan dessas hörande samt fria ja och
samtycke. Men intet ger tillkänna, att detta blifvit

---

601) I Konungens dombref, utfärdadt från Nyköping den 11 Maj 1317, talas endast om "res pro tributo et causis aliis nobis "debitas".

602) År 1316 utgår af Konung Birger ett bref till invånarne i 6 härad öster om skogen Aspvid i Östergötland, att de dädanefter som ditintills skulle erlägga den så kallade skattepenningen med 6 Gutniska penningar af hvarje man; *Dpl. Sv.*, N:o 2053. Detta var emellertid ingen ny beskattning, utan det hade endast blifvit ifrågasatt och tvifvel uppstått, huruvida denna skattpenning af fordom utgjort 4 eller 6 penningar, med anledning hvaraf Konungen uppdragit Lagmannen i Östergötland Knut Jonsson jemte andra goda män att undersöka förhållandet dermed, och de funno, att denna skattpenning af ålder ("ab antiquo") utgått med 6 Götiska penningar (i Svea landskapen räknades 8, i Göta rike åter 16 penningar på en örtug, af de förra således 192, af de sednare 384 på en mark).

Hertigarne mer efterkommet än af Konungen. Der någon motsträfvighet visade sig, utgår från Hertigarne sträng befallning, att utan gensägelse erlägga påbuden gärd[603].

Det tryckande i dessa gärder och landets nöd deraf ökades ännu mer genom de än af uthållande stark torka, än af dagligt regn inträffade missvextår samt deraf uppkommande hungersnöd och sjukdomar[604]. Och samma tid utgår från erkebiskopliga stolen i Upsala en sträng stadga om tiondens rigtiga utgörande till kyrkor och presterskapet, så att hvilken icke före Midfastosöndagen erlagt densamma, skulle påföljande Påskdag utestängas från Herrans Nattvard, och derest han med döden afginge, skulle presterlig begrafning vägras honom, till dess hans anhöriga erlagt den innestående tionden jemte nöjaktigt skadestånd för dess innehållande[605]. Tillika komma stränga befallningar från Romerska Stolen om Peterspenningens insamlande med hotelse af bann-

---

603) År 1314 befaller Hertig Valdemar Upsala stads invånare strängeligen, att utan vidare gensägelse utbetala den nyligen pålagda gärden och uppgifva värdet på sin egendom vid 3 markers böter för hvar och en, som vågade att sätta sig deremot; *Dipl. Sv.*, N:o 1986.

604) "A:o 1311 magna siccitas et annonæ caritas" — "A:o 1312 "Siccitas magna per totum annum, et sterilitas fuit per to-"tam terram agrorum" — "A:o 1314 fames nimia Sveciam "oppresset" — A:o 1315 pluvia quotidiana — A:o 1316 "Pestilentia här i Sverige — A:o 1318 siccitas magna et "sterilitas fuit, et pecorum mortalitas". Så krönikornas anteckningar för dessa åren. Ericus Ol. har för året 1313 antecknat såsom något ovanligt, att en "modius" (skeppa eller spann?) råg kostade 20 Stockholmska örtuger ("solidis"). Äfven Isländska annalerna tala under dessa åren om hunger och dyr tid, sjukdomar och boskapsdöd. Krönikorna äfven tala om ovanliga företeelser i naturen, täta åskor, luftsken, strålande ljus o. s. v.: "A:o 1315 multiplicata sunt plus so-"lito fulgora et coruscationes" — "A:o 1316 pluit sanguis". Jfr Ilmoni, *Nordens sjukdomshistoria, I.* 3:dje afdelningen: XIV århundradet.

605) *Dipl. Sv.*, N:o 1898. Vid synodalmötet i Upsala år 1313.

lysning för de motsträfviga och i detta fall, der så erfordrades, äfven verldsliga maktens hjelp påkallas[606]. Derjemte infinna sig Romerska Stolens uppbördsmän, att uppbära den till heliga landshjelpen af kyrkomötet i Vienne påbudna sexårsgärden, hvilken ensamt för Upsala stift uppgick till närmare åttahundra marker silfver[607] och lika drabbade äfven de öfriga stiften efter förhållandet af deras storlek[608]. Samtidigt dermed utgår från Romerska Stolen äfven sträng befallning, att till påf-

606) *Dipl. Sv.*, N:is 1918. 2092. Äfven Konungen uppmanas att lemna sitt biträde åt Erkebiskopen och kapitlet i Upsala till Peterspenningens insamlande; N:o 2093.

607) Nemligen 639 marker 5 öre penningar årligen, efter den år 1314 upprättade förteckning, huru mycket af erkebiskopsbordet, domprosteriet, dekanater, prebender, pastorater och kloster i Upsala stift borde utgå; *Dipl. Sv.*, N:o 1946. Efter vanliga förhållandet denna tid, såsom förut är anmärkt, räknades 5 mark penningar gångbart mynt på en mark silfver.

608) År 1312 aflemna Decanus och kapitlet i Linköping till heliga landshjelpens insamlare Franciscus Nicolai de Tibertis m. fl. af S:t Johannis Hierosolymitani ordens ledamöter, 650 marker lödigt silfver, Svensk vigt; *Dipl. Sv.*, N:o 1857. Följande året 1313 mottager och qvitterar munken Masinus de Jugulo den i en kista i Linköpings domkyrkas sakristia nedlagda heliga landshjelpen, utgörande 77 marker lödigt silfver, 6 öre guld och 609 marker penningar jemte 2:ne tygstycken, och kort derefter mottager och qvitterar han ytterligare 843 marker penningar; *Dipl. Sv.*, N:is 1942. 2595. Man har äfven för Strengnäs stift en upprättad förteckning, utan årtal, men troligen hörande till denna tid, enligt hvilken årliga beloppet af en dylik gärd uppgick för detta stift till 296 marker 7 örtuger; *Dipl. Sv.*, N:o 1947. Sådana insamlingar till heliga landshjelpen, men hvilka i sjelfva verket, nu mera åtminstone, inflöto i påfliga räntekammaren, förekomma flera under de föregående tjderna; enligt Erkebiskop Bertrands år 1282 afgifna redovisning i påfliga skattkammaren, för hvad i Sverige på 5 år och i Danmark på 6 år insamlats till heliga landshjelpen, uppgick beloppet af det ensamt från Sverige influtna till 14,431 mark penningar och dessutom 617 m. silfver, således tillhopa omkring 4,000 marker silfver; beloppet deraf från Danmark var ännu betydligare; *Dipl. Sv.*, N:o 743..

liga skattkammarens uppbördsmän aflemna första årets inkomster af alla andliga lägenheter[609], som under tidloppet af tre år blefvo lediga, och de häremot treskande hotas likaledes med kyrkans bannstråle[610]. Dertill kom ännu den dryga lösen för det erkebiskopliga pallium och i samband dermed en mångfald af utgifter och omkostnader. Romerska Stolens penningeutpressningar och skattepåfund drabba kyrkan tungt, kyrkans friheter åter jemte dess många andra rättigheter och stränga tiondeuppbörd på ena sidan och de verldsliga makthafvandes utskrifningar af urtima gärder på den andra i bredd med de laga utskylderna ligga tunga på den skattdragande allmogen.

Några för öfrigt ordnande åtgärder af mer betydenhet från styrande maktens sida framte sig för denna tid icke många. Af Konung Birgers handlingar den vigtigaste är hans förutnämnda lysta frid öfver Finnlands qvinnor; han äfven utfärdar stadsrättigheter för Thorshälla och bestämmer Fredagen i hvarje vecka till torgdag[611]. En annan, till befordrande af städernas uppkomst inom hertigdömet genomgripande författning utgår från Hertig Valdemar, som befaller alla handtverkare, hvilka bosatt sig vid Folklands tingstad och der drifva handel samt andra förbudna näringsfång, att inom åtta dagar inflytta till Sigtuna, Stockholm eller någon annan betydligare, med stadsrättigheter försedd stad[612]. Tvister hade uppkommit öfver landamärket mellan Gestrikland och Tiundaland; Valdemar utser goda män att ransaka deröfver och stadfäster den af dem gjorda gränsbestämmelsen mellan dessa

---

609) Med några få undantag.
610) *Dipl. Sv.*, N:o 2077.
611) *Dipl. Sv.* N:o 2097. År 1317.
612) *Dipl. Sv.*, N:o 2027. År 1315.

landskap[613]. Konungen inom sin del af riket och Hertigarne inom sin slita och afdöma tvister, stadfästa gjorda öfverenskommelser och utfärda skyddsbref för kyrkan med anmaningar till landets inbyggare, att utan treskhet utgöra tionden och äfven i öfrigt låta kyrkan tillkomma hvad henne vederborde, icke kränka Biskopens rätt till böter för helgedagsbrott eller andra honom tillkommande rättigheter, äfven om ingen uttrycklig föreskrift derom funnes i lagen[614]. Inom kyrkan fortgår arbetet för kyrkoväsendets utbildning och kyrkans riktande, och fortfarande ske gåfvor och testamenten till andliga stiftelser. Af ålder hade från de nordliga landskapen, Helsingland, Medelpad, Ångermanland, såsom gåfva till S:t Olofs kyrka i Norrige till detta helgons åminnelse och ära årligen utgått en gärd, kallad S:t Olofs skatt; Erkebiskop Nils Kettilsson, som, nitisk för sin kyrka, ej gerna såg, att till en annan kyrka i ett fremmande land från hans stift utgick såsom skatt en årlig offergärd indrog densamma till Upsala kyrka, underhandlade derom med förenämnda landskap, som äfven gåfvo sitt fria bifall dertill[615], erhöll äfven Konung Birgers stadfästelse derå[616] och förordnade om mässors hållande vid S:t Olofs och S:t Eriks kapell i Upsala, hvilka mässor af dervid tjenstgörande prester och chor-

---

613) *Dipl. Sv.*, N:o 1975. År 1314.

614) *Dipl. Sv.*, N:is 1774, 1828 m. fl.

615) *Dipl. Sv.*, N:is 1957, 1959, 1962. Af hvarje bonde gafs en aln väf eller dess värde, af strömmingsfisket något af hvarje nät, likaså vid skjälfångsten något af hvarje båt, af laxfisken första laxen, af hvarje lastadt fartyg, som for ut i handelsärender, en penning eller en aln väf, och detsamma äfven af hvarje person på fartyget, af skinnvaror och Spanmål deremot efter behag, sådan öfverhufvud beskaffenheten af den så kallade S:t Olofs skatten: kyrkovärdarne i hvarje församling skulle uppbära densamma, och denna sedan mottagas af Prosten samt tvenne andra goda män att föras till Upsala.

616) *Dipl. Sv.*, N:o 1926.

djeknar skulle af denna skatt uppehållas[617]. En företeelse af egen märkvärdighet inom Svenska kyrkan är, att en kältare uppträder, som förnekade Christi lekamens närvarelse i altarets sakrament; hans namn var Botolf af Östby i Gottröra socken af Långhundra härad i Upland; sedan han, flera gånger hörd och varnad, ej kunnat förmås att återtaga sin förnekelse, men halsstarrigt, äfven i fängelset, fortfarit deri, dömdes han af den andliga domstolen till bålet, och verkställigheten af domen öfverlemnades åt den verkställande makten[618].

En utmärkt samdrägtighet herrskade mellan Hertigarne Erik och Valdemar. De insågo nödvändigheten att handla i full öfverensstämmelse med hvarandra, och det band, den broderliga kärleken knöt mellan dem, befästades deraf ännu mer. Genom samdrägten, hufvudvillkoret för deras bestånd och deras framgångar, främjades deras anslag och företaganden. Erik framstår i krönikorna såsom hufvudledaren af alla rörelser, och

---

617) *Dipl. Sv.*, N:is 1960, 1963.

618) *Dipl. Sv.*, N:o 1789. Om domens verkställighet förmäles ingenstädes något. Att brännas på bål synes för öfrigt i norden icke hafva varit ett alldeles ovanligt eller obekant straff. Det berättas, att tvenne qvinnor, som hade sagt, att (Lagmannens i Värend) Magnus Carlssons dotter icke födt det barn, som hon hade, men annorstädes ifrån skaffat sig det, blefvo till straff derför brända ("A:o 1313 combustæ sunt "duæ mulieres, quæ dixerant filiam Domini Magni Karlson "non peperisse infantem quem habuit, sed aliunde habuisse. "Dominus scit veritatem"; *(Chronol. vetusta)*. Likaledes berätta *Islenzkir Annal.* (under året 1301) om en från Tyskland till Norrige kommande qvinna, som utgaf sig för Konung Eriks (Prestbatarens) redan derförut med döden afgångna dotter Margareta, att hon blef lefvande bränd, och hennes man halshuggen. Äfven *Upl.L.* (Manh. B.: XIX) stadgar, att qvinna, som anklagas att genom förgörning med gift eller trolldom tagit någon af daga och blir derom förvunnen, skall "i bali brinnæ". Detta bestraffningssätt drabbade således egentligen qvinnokönet.

Valdemar synes af eget råd utan honom icke hafva företagit något[619]. Den tid, de ännu voro oförmälta, höllo de gemensamt hof, styrde gemensamt sina länder och vanligen under begges namn utgingo deras bref; från samma land och samma konungahus togo de sina gemåler, firade på en gång sitt biläger, mottogo gemensamt sina brudar och gemensamt höllo de hemkomstgillet för dem. Denna samdrägt mellan dem fortfor, äfven sedan de efter förmälningen höllo serskilta hof. Omsider beslöto de, att skifta sina länder mellan sig. Det upprättades mellan dem ett så kalladt häfdabyte. Detta skedde i Lödöse i September månad år 1315 i närvaro och med biträde af Biskop Carl i Linköping, Uplands Lagmannen Birger Persson, Vestgöta Lagmannen Knut Magnusson, Lagmannen i Södermanland Arvid Gustafsson, Riddarne och Rådsherrarne Sigge Halstensson och Carl Elinesson samt ännu andra verldsliga och andliga herrar som skiftes- och skiljemän. Det bestämdes, "att Hertig Erik skulle "för sig och sina arfvingar hafva Lödöse och Axe-"valla nya[620] slott med hela Vestergötland, Dal och "Vermland, Hunehals och Vardbergs slott med norra "Halland intill Ethra-å samt Kalmar med de delar "af Småland, som tillhörde Hertigarne i kraft af "riksdelningen med deras broder Konungen; Val-"demar deremot för sig och sina arfvingar hafva

---

619) Ett drag deraf framträder äfven i urkunderna. Hertig Valdemar förbjuder sina fogdar och tjenare att fordra någon afgift af Vårfruberga klosters gods, innan Hertig Erik återkommit och Hertigarne fått närmare öfverenskomma om dessa gods; *Dipl. Sv.*, N:o 1976. Detta likväl under den tid, de ännu styrde tillsamman.

620) Detta synes antyda, att ett förutvarande Axevalla slott vid något tillfälle under de föregående tidernas krigsoroligheter blifvit förstördt, troligen vid Konungarne Erik Glippings och Valdemars fiendtliga infall i Vestergötland år 1277 (se föreg. B:det, s. 541), eller har det måhända af annan orsak blifvit nedbrutet eller ödelagdt.

"Stockholm med hela det derunder lydande höf-
"dingdöme[621], Åbo slott och Tavastehus med der-
"under lydande landsdelar af Finnland[622] samt
"Öland med Borgholms slott, men hvaremot Erik
"i vederlag för denna ö skulle erhålla Bro och Håbo hä-
"raden i Upland, med undantag af Sigtuna stad,
"Ulleråkers härad, med undantag af nya Upsala, samt
"dertill åtskilliga andra gods. De utlofva, att tro-
"get och broderligen bistå hvarandra i alla före-
"kommande fall, mot hvilken helst det vara måtte,
"och vid den enas frånfälle skulle den efterlefvande
"skydda och försvara hans arfvingar i deras arfs-
"rätt till slotten och landet samt tillse, att de, med
"råd och bifall af rikets förnämste, blefvo förmälta
"på sätt, det höfdes dem[623]. Alla slotten skulle
"alltid stå öppna för båda Hertigarne och derföre
"med begges gemensamma samtycke alla befall-
"ningshafvande derå tillsättas, dessa äfven tillför-
"bindas och derå gifva sitt öppna bref, att vid den
"enas af Hertigarne inträffande död på hans arf-
"vingars vägnar och i deras namn hålla slotten till-
"handa för den efterlefvande brodern och icke öppna
"dem för någon annan. Båda skulle älska och
"skydda den ene den andras män och underhaf-
"vande, verldsliga och andliga, som sina egna, bistå

---

621) Det vill säga Tiunda- och Attundaland med Rhodin och Gestrikland eller allt det ofvanom Mälaren liggande landet, som efter delningen af riket med deras broder tillkom Hertigarne.

622) Äfven häraf blir det klart, att Viborgs slott med Karelen, som i häfdaskiftet mellan Hertigarne icke alls nämnes, tillhörde Konung Birger.

623) "Insuper vice versa bona fide promittimus unus alteri ex
"mera sinceritate et benevolentia quocunque casu contingente
"contra quamcunque personam fideliter astare, et pro viribus
"adherere, et si uno superstite alium mori contigerit, superstes
"heredibus decedentis terras et castra eorum toto posse pr
"usibus et commodis ipsorum defensare teneatur, et ipsis u
"nobiliter maritentur, sicut merito decet cum nobilium Regn
"consilio prevîdere".

"dem med råd och dåd och i allt omfatta dem "med kärlek. Detta häfdaskifte skulle till en bör-"jan fortbestå i fem år, och femte årets räntor af "ingendera lyftas, innan de vidare derom öfver-"enskommit och mellan sig uppgjort en stadigblif-"vande delning[624]". Man ser här bestämdt uttalad Hertigarnes afsigt, att göra sina andelar af riket till ärftliga, sjelfständiga furstendömen. De handla, såsom ingen landets Konung funnes, nämna honom icke med ett ord, antyda icke med ett enda drag sitt förhållande till rikets öfverhufvud. Hertig Erik får de landskap, som gränsa intill Norrige, hvarigenom han för alla förekommande fall såsom framtida arftagare af detta rike har den lättaste och närmaste förbindelsen med detsamma.

Året efter det i Lödöse uppgjorda häfdaskifte framfödde Hertigarnes gemåler hvardera en son, Hertig Eriks i dopet kallad Magnus, Hertig Valdemars åter Erik. Det föregående året hade Hertig Erik med sin gemål öfver vintern uppehållit sig i Opslo[625]. Födelsen af en manlig arfvinge till Norriges rike knöt frändskaps- och vänskapsbandet ännu närmare tillsammau mellan Svenska Hertigen och det Norska konungahuset. Glädjen vid detta hof var stor. På en enda dag blefvo två och tjugu Norska män och jemte dem tvenne Isländare slagna till riddare[626].

Hvad ther effter skulle ske,
Ther viste alla litet aff,
Uthan then thet radit först uthgaff,
Han vari fördömder nu ok ä,
Med Judas ok alle the,

---

624) *Dipl. Sv.*, N:o 2032.

625) "Hertugi Eirikr af Sviariki ok fru Hertuginna, dottir Hakonar "Konungs, satu i Noregi um vetrinn". *Islenzkir Annal.* under året 1315.

626) *Islenzkir Annalar.*

Ther nider sittia i Helvetis pott,
Ok ä hafva illt ok aldrig godt[627].

Mellan Konung Birger och hans bröder hade efter den i Helsingborg mellan dem ingångna förlikning någon oenighet icke egt rum[628], men också

---

627) *St. Rimkr.*

628) Hertigarne anbefalla alla sina underhafvande inom Linköpings stift, att icke kränka Biskop Carls rättighet till helgedagsbrott m. m.; *Dipl. Sv.*, N:o 1828. Linköpings stift innefattade denna tid jemte Östergötland äfven hela Småland, med undantag endast af Tiohärads lagsaga, till följd deraf äfven den del af Småland, som tillhörde Hertigarne; detta påbud, af Hertigarne utfärdadt för alla under deras herredöme lydande inbyggare af landet ("omnibus in suis dominiis per "dyocesim Lincopensem constitutis"), utmärker således icke något ingrepp i Konungens rättigheter. Deremot har man ett annat bref, deri det uppgifves, att några frälsemän hade slagit under sig vissa lägenheter af allmänningarne på båda sidor om Bråviken, nemligen holmar, öar och skär i Husaby socken af Östkinds härad jemte åtskilliga andra gårdar, hemman och qvarnar, utan att deraf utgöra någon afrad eller annat, som med rätta deraf borde tillkomma kronan, på grund hvaraf Hertig Erik med sitt råd dömer dessa lägenheter åter under kronan och förelägger de nämnda frälsemännen, att inom sex veckor återbära all den ingäld, de årligen deraf uppburit, vid 40 marks böter, Hertigens ensak, för uraktlåtelsen deraf, och andra 40 marks böter drabbande hvar och en, som satte sig mot denna dom; *Dipl. Sv.*, N:o 2106. Men Östergötland tillhörde Konungen, och Hertigarne hade således inom detta landskap intet att påbjuda, döma eller befalla. Östkinds med åtskilliga andra närmast intill Östersjön liggande härad af Östergötland anses visserligen med stor sannolikhet att hafva hört till södra Roden (Schlyter, *om Sveriges äldsta indeln. i Landskap)*, men att denna lika med norra Roden skulle hafva lydt under Uplands eller Stockholms höfdingdöme, strider uppenbart mot kända förhållanden, och äfven med antagandet deraf hade det icke varit Hertig Erik, utan Hertig Valdemar som i omförmälta mål egt att döma (förutnämnda dombrefvet nemligen är utfärdadt den 6 Maj 1317, således 2 år efter Hertigarnes häfdabyte). Icke heller finnes i förmälta bref det ringaste, som antyder, att Hertig Erik såsom ombud för Konungen på hans vägnar handlat och dömt uti ifrågavarande sak. Denna handling af Erik har således blifvit antagen och ansedd som ett uppenbart

ingen förtrolighet. År 1311 antvardar Konungen kröningssakerna, kongliga höghetstecknen, de så kallade regalierna, kronan, spiran, äpplet och kröningsdrägten tillika med örnen af guld och silfverbältet, derjemte boken om Konungs kröning och historien om Christi törnekrona, likaså ett kors med fot af guld, ett kors af kristall med ebenholzbild af Frälsaren på korset, ett kors af ebenholz med samma bild och englar deröfver, äfven ett kors af jaspis, en liten, lång ask eller dosa af kristall, en annan af silfver, ännu en annan af ebenholz, dessa och andra dyrbarheter till domkapitlets i Upsala vård, med föreskrift, att icke utlemna dem till någon annan än honom sjelf, eller hans gemål, eller åt hans vissa, säkra bud, eller derest han hädanginge,

---

ingrepp i Konungens rättigheter. Men det har ingen sannolikhet, att Hertigarne skulle till en så förnärmande grad hafva trädt Konungens rätt för nära, hvarigenom de icke allenast förolämpat honom sjelf, men äfven de män, som med Konungen handhafde ärenderna och suto i hans råd. Till ett sådant förfarande utan all nöd och utan allt ändamål voro Hertigarne väl dock för mycket statskloka eller varsamma, ehuru djerfva i andra fall, när något var att vinna. Också finnes icke, att de gjort sig till dylika ingrepp skyldiga, ty att i afseende på det åt Lübeck utfärdade frihetsbrefvet för fri fart på Neva, hvilket äfven blifvit bedömdt som ett ingrepp i Konungens rättigheter, Hertig Erik dock underhandlat derom med Konungen, hafva vi härförut sökt göra troligt. Riksantiquarien Hildebrand, såsom utgifvare af 3:dje Bandet af Diplomatarium Sv., har vid intagandet derstädes af ofvannämnda dombref anmärkt, att detsamma *synes vara en sednare tids öfversättning, så framt det icke är understucket*, och med temlig säkerhet synes kunna antagas, att detsamma är ett understucket, förfalskadt dokument, eller också har i Helsingborgs-fördraget mellan Konung Birger och Hertigarne bland de egendomar, som Hertigarne förbehöllo sig inom de Konungen tillagda delar af riket, äfven varit upptagna åtskilliga kronans gods i Östergötland och troligen ännu andra, än som hos Ericus Ol. och Hvitfeld finnas nämnda i de af dem meddelta utdrag af urkunden, och hvarigenom Hertigarne haft rättighet till ofvanmälta landområde vid Bråviken.

åt hans barn, och af dessa serdeles åt arfvingen till Sveriges rike och krona, när han komme till myndiga år. Sjelf, säger Konungen, vore han betungad af mångahanda angelägenheter, ofta tvungen att draga från en ort till en annan, och kunde derföre icke vårda och bevara förenämnde dyrbarheter så, som det höfdes[629]. Få år derefter tager Konungen en ny trohetsförbindelse af sina förnämsta män, sina rådsherrar, till försäkran om stadig trohet från deras sida mot honom, mot hans gemål och hans barn, och att efter hans död de af all kraft skulle bistå dem i försvaret af deras slott och deras arfländer[630]. Dessa steg af Konungen tyda hän på osäkerhet och fruktan. Ett visst misstroende förblef i hans själ. Hans son Magnus synes äfven ända sedan våldet i Håtuna, såsom vore han icke betryggad vid sina föräldrars hof, städse hafva uppehållit sig i Danmark under sin morbroder Konung Eriks säkra beskydd. Birger stod fortfarande till Konungen af Danmark i samma vänskapliga förhållande som förut och säges äfven hafva understödt honom i belägringen af Stralsund år 1316 samt tillsändt honom skepp[631], och då han tillika med Konungen af Danmark jemte Furstarne af Rügen och Mecklenburg ingår en förening med Hertig Wladislaw af Krakau och Polen mot deras fiender, serdeles Markgrefvarne af Brandenburg var detta väl äfven endast en följd af Konungarnes af Danmark och Sverige nära förbindelse med hvarandra[632]. På andra sidan åter täfla med Birger hans bröder Hertigarne om Konungens af Danmark vänskap, och äfven deras män, såsom vi sett, vilja göra sig försäkrade om skydd af Danmarks Konung. Det visar

---

629) *Dipl. Sv.*, N:o 1811.
630) *Dipl. Sv.*, N:o 1981. Denna Rådets nya trohetsförsäkran afgifven den 9 Oct. 1314.
631) Crantzius, *Vandalia*, Lib. VIII, cap. 5.
632) *Dipl. Sv.*, N:o 2020.

sig intet tecken till någon gemensamhet i förbund och handlingar mellan Hertigarne och deras broder Konungen. Hertigarne emellertid synas en och annan gång hafva besökt sin broder[633]. Men ännu voro icke såren helade i Birgers hjerta öfver uppträdet i Håtuna och hans bröders förfarande mot honom. Dertill kom ännu Hertigarnes häfdaskifte, som för Konungen visserligen icke blef obekant och måste för honom vara så mycket mindre behagligt, då Hertigarne derigenom af sina andelar af landet bildade ärftliga, sjelfständiga furstendömen med alla konungsliga rättigheter och således från konungadömet afsöndrade mer än hälften af riket, ett förhållande, hvaraf faran för Birger och hans efterkommande ännu mer ökades genom Hertig Eriks förbindelse med Norrige samt hans och hans ättlingars arfsrätt till detta rike. Intrycket af dessa förhållanden var äfven djupt på Birgers gemål Margareta; hon tänkte på sin son, och bar ett hemligt groll, ett stilla hat till de hertigliga bröderna, icke heller förglömmande den hennes gemål och henne sjelf vederfarna förödmjukelse genom våldsutöfningen i Håtuna med alla dess följder. Såsom Hertigarne, var äfven Konungen omgifven af en hop

---

633) Att sluta af urkunden N:o 1798 *(Dipl. Sv.)* hafva i Juni månad år 1311 Konungen och hans bröder jemte deras moder Helvig alla varit tillsamman på Holma nära Vesterås (troligen det nuvarande Holm i Barkarö socken). Nästföljande Augusti månad var Hertig Valdemar i Söderköping, der Konung Birger under Juli och Augusti månader då äfven uppehöll sig. Följande året 1312 har Erik utfärdat ett bref från Visingsö och der troligen då förehaft någon underhandling med Konung Birger, hvarom förut är nämndt. År 1815 i Juni månad finnas båda Hertigarne hafva varit i Örebro, och såsom Nerike tillhörde Konungen, har äfven han troligen då uppehållit sig der. Detta är, hvad urkunderna gifva oss vid hand derigenom, att vi finna bref utfärdade af Hertigarne från förenämnda ställen. Af krönikorna inhemtas i detta afseende inga upplysningar.

utländska män[634], och af dessa hade serdeles Johan Brunke[635], en till elaka ting som goda tjenster lika färdig man, så tillvunnit sig Konungens ynnest och förtroende, att Knut Jonsson, en man af ridderligt sinne och en lång tid Konungens Drots, hade till honom måst afträda detta embete[636].

Birger vistades året 1317 med hela sitt hof på Nyköpings slott, samma slott, der han, hans gemål och barn i tiden förut halftannat år sutit som Hertigarnes fångar. Hertig Valdemar, sent på hösten stadd på färd från Öland[637] upp till Stockholm, då han kom i trakten af Nyköping och sporde, att Konungen vistades der, begagnade denna lägenhet att besöka sin broder, emedan han öfver någon sak hade att orda med honom. Konungen och Drottningen, förställande sig, mottogo honom med de

634) I Hertigarnes bref och såsom löftesmän vid de af dem slutna fördrag nämnas jemte Matts Kettilmundsson och Birger Persson samt andra Svenska herrar äfven en Gottskalk af Kyren, Eggert af Kyren, Bernhard Molzan, Peder Porse, och bland de Hertigarnes män, som utbådo sig Konungens af Danmark skydd, förekomma Henrik Molzan, Johan Bucholt och Konrad af Bughen. Såsom vi sett, yttrade äfven Konung Håkan sitt obehag öfver de många utlänningar, Hertigarne hade i sin tjenst.

635) Bland utländska män i Magnus Ladulåses tid träffas en Werner Brunke, hvilken synes af Konungen varit mycket använd och i urkunderna äfven förekommer bland hans rådsherrar; söner af honom voro troligen bröderna Johan och Elof Brunke, som befinnas härstädes hafva egt jord och äfven haft slägtingar *(Dipl. Sv.*, N:is 1830. 1862).

636) Ännu år 1314 nämnes Knut Jonsson i urkunderna Konungens Drots; sedan år 1316 finnes åter Johan Brunke så benämnd; men år 1322 inträder Knut Jonsson åter i detta embete och kallas nu "Dapifer regni Sveciæ" — "Illustris "Regis Sveciæ et Norwegiæ Dapifer".

637) "A:o 1316 Dux Valdemarus cum Uxore et familia Borgholm "venit in Ölandia"; *Chronol.* (XII bland *Script. r. Sv.)*. Och der synes han äfven med sitt hof hafva uppehållit sig både detta och det följande året. Han har till denna ö haft ett stort behag, emedan han vid häfdabytet mellan bröderna för Öland gaf sin broder åtskilliga härad och gods i Upland.

hjertligaste ord, med den mest broderliga, systerliga kärlek, undfägnade honom och hans medfölje på det vänfullaste, präktigaste sätt, såsom vore hans ankomst för dem en glädjefest, underrättade sig om hans broders, Hertig Eriks välbefinnande, talade med ledsnad öfver det misstroende han bure till dem, sade, huru kärt det skulle vara för dem, att en gång äfven få se honom, huru önskeligt, att bröderna alla i förtrolighet kunde sammankomma och det länge närda missförståndet mellan dem åter utplånas. Valdemar, på en gång öfverraskad och intagen, att hos Birger finna det broderliga hjertat så uppvärmdt och det framfarna glömdt, sedan han öfver natten qvarstannat på slottet och i allt konungahusets bemötande mot honom funnit det öppenhjertigaste, vänligaste, förtroendefullaste sätt, drog icke i betänkande, att vid skilsmässan mottaga Konungens och Drottningens vänliga bjudning, att återkomma Lördagen efter S:t Nicolai fest och medhafva sin broder till återknytande af förtroendet och vänskapsbandet mellan konungafränderna. Konungen äfven serskilt sände bud till Hertig Erik med bref och vänlig bjudning. Från Stockholm skyndade Valdemar till Davö i Vestmanland, der Hertig Erik då uppehöll sig. Denne hade redan erhållit Konungens bref. Hvad sällan eljest synes hafva egt rum mellan dessa bröder, i denna sak voro de af olika tankar och tvistade länge. Den eftertänksammare, mer varsamme Erik trodde icke de vänliga, försonliga orden, fruktade Drottningens hjerta annorlunda vara sinnadt, än munnen talade, och såg äfven i Johan Brunkes vänliga beteende idel falskhet, emedan det icke var obekant, hvad han bar i sinnet, derest han hade makten som viljan[638]. Men Val-

638) Tha sade Hertog Erik:
Broder min, hvad säger tu mik?
Vetst tu hvad them kommer i huka,
Drottningen ok Brunka?

demar, ej aktande på dessa vinkar, lätt och öppen för den broderliga kärlekens känslor, med öfvertalande visshet om Konungens, deras broders försonliga sinne och upprigtigheten af hans önskan, att se förtroendet och vänskapen mellan dem återställda, besegrade omsider sin tveksamme broders ovillighet för denna färd. Erik väl äfven förtröstade derpå, att Konungen icke skulle våga att öfva något våld mot dem.

Emellertid hvälfde sig mörka anläggningar inom konungaborgen. Man ville se Hertigarne tillintetgjorda. De skulle rödjas ur vägen, och inom samma borg, hvar de hållit Konungen och hans familj fångna, lida hämndstraffet för sitt trolösa, obroderliga förhållande, och konungadömet i sin helhet återställas. Derföre skulle de under ett fagert sken ditlockas tillsamman, emedan, så länge den ena af dem ännu var öfverlefvande, intet var vunnet. Hertig Valdemars inridande och besök på slottet erböd ett gynnande tillfälle, att vinna och insöfva denna lätt intagne Furste och genom honom fånga hans i klokhet och fasthet honom vida öfverträffande broder Erik. Med full visshet kan svårligen sägas, från hvilken första tanken på det hemska dådet upprunnit. Misstankarne hvila på Drottningen och Johan Brunke[639]. Konungen var lätt vunnen. Sjelf utan eget råd, valde och följde han helst det dåligaste.

Tu veest väl hvad han hafver sakt,
Om han hade ther til makt,
Ther ville han oss icke väl,
Ä huru slätt han för oss tääl;
Än tha han gitter oss intet giordt:
Tha hafva somma män aff honom hördt. *St. Rimkr.*

639) Drottningen ok Brunka the try,
The dichtade mangt ondt radh aff ny,
Hade Konungen them ey sätt sva myckit,
Han hade sina Bröder ey sva svijkit. *St. Rimkr*

Hertigarne togo vägen öfver Stockholm, och framkomna till Svärta, icke långt från Nyköping, möttes de af en ung riddare, som varnade dem, att icke båda tillsamman rida fram till slottet att der gästa, emedan ofärd der väntade dem[640]. Valdemar upptog varningen illa och svarade med vrede, att förr än något sådant skedde, skulle flere komma att hänga; höras nu, tillade han, alla dagar många, som vilja lägga ondt mellan oss bröder[641]. Från Svärta, der Hertigarne varit sinnade taga nattherberge, hade allt blifvit bortfördt till Nyköpings slott, så att de funno der intet, hvarken kost eller annat, men möttes deremot af Konungens riddare, som i Konungens och Drottningens namn helsade dem välkomna, sade dem, huru efterlängtade de voro och huru ogerna Konungen och Drottningen såge, att de annorstädes än hos dem ville taga nattherberge. Hertigarne redo med manstarkt följe, och förlitande sig på detta, trodde de sig hafva mindre att frukta, ville icke heller visa misstroende och redo friskt in till staden. Konungen gick ut emot dem, helsade dem med fridskyss, tog hvar af dem i hand och ledde dem så, en på hvardera sidan om sig, upp till borgen. Stora välkomsts-, kärleks- och vänskapsbetygelser. Allt andades glädje och fröjd. Man såg aldrig Drottningen så glad. Mjöd och vin sparades icke[642]. Hertigarne, och lika

---

640) Tha redh en unger Riddare til
Hertugen, ok sade jak vil
Ider varna, varen ey oblijd,
Sva som ider skal rönas omsidh,
At rijden i bade a Husit i sänder,
Thet skal ider angra, ok alle idra Fränder. *St. Rimkr.*

641) Hertog Valdemar svarade ey meer,
Thet hängia än somma för än thet skeer;
Jak hörer thet yfrit alla daga,
At man vil alt ondt millan oss draga. *St. Rimkr.*

642) Miöd ok Vijn ther icke trōt,
Ok fager ord, vään ok sööt:

med dem deras riddare och män, tunga af vinet, lemnade alla tankar på försigtighet å sido, uppmärksammade intet, fattade inga misstankar. Det sades, att rum icke vore på borgen för Hertigarnes riddare. Ingen akt gafs derpå. Hertigarne fördes in i sitt sofrum. Deras riddare och svenner ledsagades ned till staden, att der intaga hvar och en sitt herberge; Johan Brunke stod sjelf vid borgporten och lät, sedan Hertigarnes män alla mangrant voro utgångna, omsorgsfullt tillstänga, säkert och väl tillbomma och förvara porten.

Man hade nu Hertigarne i sitt våld. Konungens tjenare, manade att väpna sig, stodo färdiga till tjenst. Konungen kallade till sig riddaren Knut, troligen densamme Knut Jonsson, som kort förut varit Konungens Drots, uppdagade sitt anslag mot Hertigarne, i det nu vore lätt att fånga dem, och uppdrog åt honom verkets utförande. Knut, bestört öfver detta förehafvande, som för honom var nytt[643], vägrade sin handräckning; han vore, sade han, villig till all tjenst och uppoffring för Konungens heder och bästa; men att öfva våld på Konungens bröder, som kommit på Konungens ord att gästa i Konungens borg, vore en skamlig gerning; trodde, att intet godt deraf månde komma, men väl skada och förderf; afrådde derifrån, och för sin del, såsom han icke varit med i rådet om denna sak, ville han icke heller hafva något att beställa dermed. Konungen, vred öfver detta tal, tillvitade

---

Man siger aldrig man saa
Drottningen sva glada som hon var tha,
Henne var ingen glädi afatt *St. Rimkr.*

643) Thetta malet är mik nytt,
Jak veet ey huru i hafven thet bytt,
Jak hörde ther aldrig förre aff:
Hvar ider thet radet gaff,
Han hafver ider radit myckla oroo,
Hvij villien i svijka edra Bröder i troo? *St. Rimkr.*

honom, att han icke visade sig mon om Konungens heder, hvaremot Knut genmälte, att han fruktade Konungens heder af detta förehafvande blifva mindre. Birger vände sig till tvenne andra Svenska riddare. Äfven de vägrade. Konungen deraf ännu mera uppbragt. Anslagets utförande blef då uppdraget åt en af de vid Konungens hof varande utländska herrar, Konrad Ysern[644]. Han med den väpnade skaran med bloss i händerna bröt in i Hertigarnes sofrum. Valdemar uppvaknade vid den tunga dörrens omakliga uppgående, kastade en rock öfver sig, slog under sig den närmast till honom stående och ropade på hjelp af sin broder. Erik, mer besinningsfull, mer herre öfver sig, såg, att här allt motstånd var fruktlöst, hejdade sin broder[645], och båda gåfvo sig villigt till fånga. Birger kom in med stirrande ögon och frågade dem, om de mindes Håtuna-leken; denna leken nu skulle ej blifva mildare[646]. Hertigarne med bundna händer insperrades i ett torn. En Tysk, Walram Skytte, utförde befallningen derom.

Medan detta under nattens timmar föregick inom borgen[647], drog Johan Brunke med Ulf

---

644) Skrifves i de serskilta codices af St. Rimkrönikan Kolad, Colrat, Conrad Ysar; är troligen densamme Conradus Ysern, som förekommer bland Birgers löftesmän vid åtskilliga af honom ingångna förbindelser (*Dipl. Sv.*, N:is 1836. 2134).

645) Hertog Erik sade, lät vara som thet är,
Var strijd duger ey nu här. *St. Rimkr.*

646) Ther kom Konungen gangande nider,
Medh stirnande ögon ok harda vreder,
Minnes ider nakot aff Hatuna leek?
Fullgörlika minnes han mek:
Thenne är ey nu bätter än then. *St. Rimkr.*

647) De krönikor, som närmare bestämma tiden för denna tilldragelse, uppgifva, en del d. III Idus Decembr. (d. ä. den 11 Dec.), andra den IV idus Decembr. (d. ä. den 10 Dec.), ännu andra Lördagen efter S:t Nicolai fest (vill säga den

Swalebek och Holsten Skoger, utländska män i Konungens tjenst, jemte en väpnad hop tjenare med bloss i händerna ned till staden, att bemäktiga sig Hertigarnes män. Det var ett lätt verk att fånga de, hvar inom sitt herberge, i djup sömn liggande, obevärade riddarne och svennerna. Men Arvid Gustafsson, en trogen Hertigarnes vän och följeslagare, i sista åren af sin lefnad Lagman i Södermanland, rusade upp vid dörrens uppbrytande, grep till sitt svärd och värjde sig så manligen, att ingen vågade tränga honom inpå lifvet, derföre mot honom aflossades en pil, som genomborrade hans bröst[648]. Alla de öfriga, lätt gjorda till fångar, fördes upp till borgen. Riddarne insattes i tornen, svennerna lästes fast i stockar[649], men några, emedan hopen af det hertigliga följet var stor, gåfvos fria att fara dädan mot villkor, att icke företaga något till Konungens skada och att på förelagd dag åter infinna sig, Sittande i en ring, skiftade efter förrättadt värf Konungens tjenare mellan sig Hertigarnes och deras mäns hästar och håfvor[650].

---

10 Dec.), åter andra natten före Söndagen näst före Luciæ Virginis dag (äfvenledes den 10 Dec.), på det hela således alla deri öfverensstämmande, att det skedde natten mellan den 10 och 11 December (hvadan äfven den ena krönikan hänför händelsen till den III, en annan åter till den IV Idus Decembr.). Blott en enda krönika, troligen genom någon oaktsamhet eller misskrifning utsätter Lördagen *före* S:t Nicolai fest, hvilket vill säga d. 3 December.

648) Äfven af urkunderna ses, att Arvid Gustafsson ännu lefde den 5 December 1317, men i derefter följande Maj månad förekomma bref af hans enka Ragnborg.

649) Ok satte Svenana alle i en Stock,
En diger Rote ok starker Flock;
Väl tiugu innan een radh.
— — — — — — —
Riddarna ladis i Tornit nid. *St. Rimkr.*

650) Sidan gingo the alla til byta,
Hästar ok Hafvor monde ey tryta,

Konungens glädje öfver det fullbordade anslaget var öfverstor. Han slog händerna tillsamman, välsignade Drottningen, tackade Brunke, skickade sig i ord och åthäfvor, såsom förståndet hade vikit från honom, fröjdande sig, att han nu hade Sveriges rike i sin hand[651]. Han väntade mer af elaka konster än af redlig kamp, men bragte derigenom förderfvet öfver sig sjelf. Förhållandena blefvo snart mer förvirrade än någonsin, och Konungens ställning svårare än förut. Våldstrecket på Nyköpingshus framkallade nya hvälfningar i riket och samkade olyckor öfver Birgers hufvud. Riddaren Knut, densamme, som varnat Konungen och vägrat sin handräckning, då han såg Konungens stora glädje och hörde de vissa orden om det hunna målet, svarade honom, att ännu månde mycket återstå och fara värdt, att allt bruste.

The satte sik alla i en ring,
Ok bytte mangt ährligt ett ting:
Jak tror at the vilde ey glömma
Hertuganas Fatebur, ok thera sömma *(våtsäck).*
St. Rimkr.

651) Tha thetta Hofvet var alt ändt,
Ok thetta var alt händt,
Tha slog Konungen handom samman;
Ok log fast ok giorde aff gamman,
Rätt som han vore en amblode,
Then sik intet godt förstode:
Min Drottning signe then helge And!
Nu hafver jak Sverike i mina hand. *St. Rimkr.*

Ingenstädes mer än på detta enda ställe i St. Rimkr. träffas ordet *amblode,* och Ihre *(Gloss. Sv.)* vet icke att uppgifva någon bestämd härledning dertill eller annorlunda förklara detsamma än genom det sammanhang, hvari det här förekommer, tydligt utmärkande en vettvilling; han för öfrigt hänvisar på Isl. *blaudr,* blödsinnig, feg, qvinnlig, och *oblaudr,* motsatsen deraf. Geijer åter *(Sv. Fotk. Hist. I)* anser *Amblode* erinra om Saxos *Amlethus,* den sedermera genom Shakespeare odödlige *Hamlet,* och detta ställe således visa, huru allmänt känd i Sverige på denna tid Sagan om denna Danska Prins var.

Birger emellertid trodde annat icke återstå för sig, än att sätta sig i besittning af Hertigarnes slott och borgar, synnerligen de förnämsta af dessa, orterna Stockholm och Kalmar. Och innan ännu något allvarligare motstånd hunne beredas mot honom, ville han genom öfverraskning bemäktiga sig den förstnämnda staden, såsom af alla den närmaste och för honom äfven den vigtigaste. Men ryktet om det öde, som öfvergått Hertigarne på Nyköpingshus, hade redan hunnit fram till Stockholm före Konungen. Han ville från sidan af Norrmalm inrycka i staden, men fann bron uppvindad; borgerskapet väpnade sig, gjorde ett utfall, och Konungen, med sitt härfölje drifven på flykten, skyndade i hast tillbaka till Nyköping. Emellertid spridde sig berättelsen om Hertigarnes fångenskap och satte alla deras män och vänner i rörelse. Matts Kettilmundsson och Birger Persson, framför andra för det hertigliga huset i krig och fred ifriga, sände pilbud ut omkring bygderna i landet, att uppbåda folk till Hertigarnes räddning. Ju ringare aktad den svage, dådlöse Birger var, såsom hvarken älskad eller fruktad, desto djupare grepos menniskornas sinnen af de unga, raska, ridderliga Furstarnes öde. Det vexande ryktet förstorade deras fara, deras nöd, deras hårda behandling. Om Birger, som låtit sin fosterfader, den ädle Riksföreståndaren, Marsken Thorkel Knutsson falla för skarprättarens svärd, om Johan Brunke, om Drottningen troddes allt. Det utgick ett tal, att Hertigarne voro i yttersta fara för sina lif och annat ondt. Omständigheterna af deras fängslande och deras behandling utmålades med de gräsligaste färger. Det berättades, huru de, halfnakna och barfota nedkastade i slottets djupaste fängelserum, suto med benen i stora stockar, med bojor om händer och fötter, och fastsmidda vid muren med tjocka, breda, sju lispund tunga halskedjor; mat gafs dem föga eller intet, och deras medfart

i allt öfrigt hård och grym[652]. Stor ovilja genomträngde hvarje själ vid berättelsen om dessa grymheter, som föröfvades af Konungen och hans anhängare. Matts Kettilmundsson väpnade Vestgöterna, Birger Persson Upplänningarne, och i Småland samlade Carl Elinesson folk tillhopa. Alla

---

652) The hade illt bade natt ok dag:
Then Stock fick mangt ett slag,
Ther Hertog Erik innan satt,
Ok gafvo honom ther til lijten maat:
Hvar thera satt i sin Stock,
En stoor väldug breder Block,
Än som the i Stocken laa,
Hade hvar thera ena Boyo uppa,
Hon var tung ok ey god,
Hvar thera Siu Lisspund vog.
Thera händer voro näglade i Stocken fram,
Thera Pijna var ill ok ovarkunsam;
Om nakor menniskia hade thet sedt,
Voret en Hedning, thet vore honom ledt.
Hertog Erikz Stock slogo the sva fast,
At ther ett Stycke uthaff brast,
Ok tog Hertogen vid sitt öga,
Avij then last ok then oföga
The begingo a honom i thet sinn;
Blodet flöt nider aff hans Kinn,
Ok sva nider i hans barm,
Avij then Kymber ok harm!
Thera Halsjern voro tiock ok bred
Ok slagen i Muren sammaled,
Som the skulle ther sittia ä ok ä,
Thet lyste Konungen väl a at see
Thera pijna ok thera nöd:
Han var ey vreder om thera död. *St. Rimkr.*

Sådan den samtida krönikskrifvarens skildring af behandlingen mot Hertigarne efter den berättelse, som tvifvelsutan, för att ännu mer vända sinnena från Birger och sätta menniskornas känslor i rörelse, från det hertigliga partiets sida utspriddes bland folket och under fortlöpandet från mun till mun utbildades till en i folktron sannfärdig sägen. Att taga sägner af denna art för historiska sanningar, är att illa förstå karakteren af partitiderna och beskaffenheten af de berättelser, som under sådana tider sättas i omlopp.

satte sig i rörelse mot Nyköping. Då kom skräck öfver Birger, när detta spordes. Han förtrodde borgens försvar och fångarnes bevakande till en Liflandsk riddare, Christiern Scherbeck, men sjelf med sin gemål, sitt hof och Johan Brunke drog han sig undan till Stegeborg i första dagarne af året 1318. Derifrån utsände han bref till Tiunda- och Attundalands inbyggare, bjudande dem, att till Erkebiskop Olof[653] och hans kaniker vid Upsala kyrka nu och hädanefter till fullo afbörda den tionde, som i trenne år mot Gud, mot all rättvisa och gammal, vedertagen sed genom Hertig Valdemars oskäliga förbud varit Erkebiskopen och hans kyrka förhållen[654]. Men förgäfves och för sent sökte Konungen, att derigenom draga kyrkans fäder på sin sida. Man finner dessutom icke, att de tagit någon afgörande del i striderna eller ingripit i denna tidens borgerliga oredor. Birger äfven sände bud med bref till Danmark till sin son Junker Magnus, att hemkomma till sin faders och kronans räddning och försvar[655]. Han äfven anhöll hos sin trogna bundsförvandt och frände Erik Menved om undsättning och hjelp för sig och sin son i den nöd, hvari han nu befunne sig[656]. Underhandlingar öppnades der-

---

653) Efter Erkebiskop Nils Kettilsson, som afled år 1314, hade Olof Björnsson, kallad den Vise, förut kanik i Upsala, frände till Upl. Lagmannen Birger Persson, blifvit upphöjd på erkebiskopsstolen, men har icke förrän mot slutet af året 1318 erhållit pallium från Rom, hvarföre han ännu kallades "electus".

654) *Dipl. Sv.*, N:o 2131; den 9 Januari 1318.

655) "Tunc Rex Birgerus directis in Daciam litteris, mandavit "filio suo, Domicello Magno, ut se disponeret ad redeundum "in patriam, et regnum Sveciæ suis manibus acquirendum"; Ericus Ol. Jfr *St. Rimkr.*

656) Fremmande krönikor (Thomæ Gheysmeri *Compend. hist. Dan.*, hos Langebek, l. c., II, samt *Inc. Auct. Chron. Dan.*, Dersammast. VI, och derefter äfven Pet. Olai Minor. *Chron. Reg. Dan.)* berätta, att Birger fått kunskap

om. Birger skickade fullmäktige till Danmark, och i Helsingör afslöts i sista dagarne af Februari ett fördrag, deri bestämdes, att Konung Erik af Danmark "med all kraft skulle bistå Konung Birger i kriget "mot hans bröder, till dess förlikning mellan dem "kunde ske, Konungen af Danmark emellertid vara be-"rättigad, att efter eget skön uppgöra villkoren för "denna förlikning, och Konung Birger vara förbun-"den, att ovillkorligen underkasta sig desamma. "Birger äfven förbinder sig, till gäldande af den "hjelp han redan undfått och framdeles komme att "undfå, och till ersättning för den skada och för-"lust Konungen af Danmark redan lidit eller ännu "kunde lida, att såsom pant derför till honom öf-"verlåta landskapet Småland från Danska landa-"märket intill gränsen af Östergötland tillika med "Visingsö samt slottet dersammastädes, så att Bi-"skopen i Vexiö jemte landets samtliga inbyggare "och Konungens alla dervarande embetsmän skulle "hylla Konung Erik af Danmark och hans efter-"trädare, till honom afbörda sina utskylder och ho-"nom i allo erkänna för sin öfverherre, till dess af "Konung Birger eller hans efterträdare landet igen-"löstes genom Danska Konungens fulla betäckande "för alla sina omkostnader och förluster; Birger til-"lika utfäste sig, att på egen bekostnad med tillhjelp "af Konungen i Danmark uppföra en eller tvenne "fästningar på de orter, Konungen af Danmark sjelf

---

om några under hand varande nya stämplingar mot honom af hans bröder Hertigarne, hvarföre han velat förekomma dem och hade sålunda mot dem brukat list, såsom de på förrädiskt sätt förut hade fångat honom ("Dum autem dictus "Rex Birgerus in parte sua moraretur, intellexit, quod dicti "Duces iterum in malum suum machinarentur. Sed astute "preveniens eos ad se invitatos cepit, sicut prius ipsum ce-"perant proditiose, ac posuit in turri in castro Nykopensi"). Sannolikt har Birger vid sina beskickningar till Danmark föregifvit något sådant, att dermed undskylla sitt trolösa förfarande mot sina bröder.

"bestämde derför, samt på anmaning öfverlemna "dem till honom eller hans efterträdare. För det "fall Birgers barn eller någon annan ville klandra, hvad "sålunda vore öfverenskommet, eller i någon måtto an-"tasta Konungens af Danmark besittningsrätt till före-"nämnde landskap, förbinder sig Konung Birger, att "bistå honom i försvaret af hans tillbörliga rätt och "detta fördrags obrottsliga efterlefnad[657]". Men så handlöst ett betydande landskap blef Konungen af Danmark hembudet utan närmare beting af deremot svarande hjelp och hvad derigenom för Birger kunde vinnas, hela fördraget uppenbart ett hastverk, ett i nöden utan eftertanka tillgripet hjelpmedel[658], var Erik Menved sjelf så omhvärfd af förräderier, inbördes oroligheter och mångahanda förlägenheter, att, ehuru han äfven af skäl som statsman uppmanades att bistå Konung Birger, han denna tid dock svårligen kunde tillvägabringa en utrustning så stark, som behöfligt vore, och han troligen väl äfven fann Birgers ställning så äfventyrlig, uppresningen mot honom i Sverige så afgörande och bestämd, Birgers hela förhållande så obetänksamt och hans kraftlöshet så i dagen lagd, att föga utsigt tedde sig till någon framgång för honom och såsom följd deraf icke

---

657) *Dipl. Sv.*, N:o 2134. Att Birger sjelf ej varit i Helsingör vid afslutandet af detta fördrag, synes man kunna sluta af följande, der förekommande orden: "Quod ipse Dominus Ericus "Rex Daciæ in presenti guerra nos contra eosdem (Duces "Sveorum fratres nostros et eorum homines ac fautores) cum "hominibus suis nunc apud nos in reguo Sweciæ exi-"stentibus". Konungens ditsända fullmäktige, som på hans vägnar underhandlade, voro Johan Brunke, Camerarius Peter Andersson och Peter Sibbesson, hvilka med sina signeten jemte med Konungens stadfästade detsamma.

658) Så äfven bedömdt af Lagerbring, som anser detsamma vara "uppsatt med så liten eftertanka, att det lägger i full "dager, det hvarken Konungen eller dess rådgifvare varit af "det slugaste slaget, — och visar tydligen, att hvarken Kon-"ungen eller hans Ministrar tänkte något, utan voro endast "bekymrade om en oförsiktig räddning af en tryckande fara".

Birger drog nedåt Östergötland sin son till mötes. De ryckte derpå samfält längre uppåt landet, troligen i afsigt att undsätta det belägrade Nyköpings slott. Men vid Skärkind, mellan Söder- och Linköping, möttes de af en antågande fiendtlig skara af Hertigarnes män. Birger flydde, begaf sig tillbaka nedåt Östergötland, drog öfver Holveden in i Småland och inryckte derifrån i Vestergötland. Då hans ankomst till detta landskap spordes, församlade sig en hop Vestgöter vid Karleby Långa i Vartofta härad, icke långt från Falköping, under anförande af några hofmän, att göra honom motstånd. Birger, som icke väntat detta och fann Vestgöterna mycket manstarka, ingick med dem trenne dagars stillestånd. En del af bönderna drog derpå hem att förstärka sina matsäckar och tillrusta, hvad annat dem gjordes behof. När Birger nu, berättar krönikan, såg den qvarvarande bondehopen ringa och trodde sig densamma vuxen, tänkte han ej mer på det gjorda aftalet, begagnade tillfället och bröt in på de säkra bönderna, som i förlitande på den ingångna öfverenskommelsen ej väntade någon fiendtlighet; de emellertid slöto sig tillsamman, gjorde tappert motstånd; dagen gick till ända, mörkret inföll; då lät Birger tända eld på de tillgränsande gårdarne, att hans folk desto bättre skulle se; bönderna, deraf förskräckta, kommo i oordning och ledo ett stort nederlag; en ung riddare af namn Bo såg med bedröfvelse det skonslösa nederlaget af det fremmande krigsfolket på de i oordning bragta bönderna, trädde emellan och medlade förlikning mellan dem och Konungen[665]. Birger, nu säker, såsom han trodde,

---

665) Natten kom ok Dagen brast,
Tha satte the Eld i then Byy,
Thet giorde Konungen alt förty,
At hans Folck skulle bätter see,
The saluge *(olycklige)* Bönder tha tappade the:
The Hoffmän ther vare,

från Vestgöta sidan och ej fruktande något af Hertigarnes män, som lågo för Nyköping och belägrade detta slott, förlade sin lilla, af hans son Magnus från Danmark medförda härhop af Danska och Tyska ryttare på spridda orter i Östergötland. I denna obetänksamma säkerhet öfverraskades han af Knut Porse, som öfverföll och dels nedergjorde, dels tillfångatog den i Söderköping, närmast intill Konungens hofläger på Stegeborg liggande härhopen. När detta spordes af de i Linköping, i Skeninge och andra ställen förlagda små hoparne, bröto de alla upp och flydde ur landet hem till Danmark, väl seende, att af sådana anstalter som Birgers och under en sådan Konung som han endast fara och undergång vore för dem att vänta. Från Erik Menved kom icke mer någon hjelp[666]. Birger, öfvergifven af sin enda, trofasta bundsförvandt, af allt folket illa ansedd för sin brutna tro, utan tillit till sig sjelf, utan bistånd och stöd af andra, omhvärfd och hotad af de för Hertigarne kämpande

---

Vordo ther fangne ok somma sare,
Ok Bönder vordo ther manga döde
Ok somma foro hem med Krona *(sår)* röde.
En unger Riddare heet Her Bo,
Gudh gifvi hans Siäl nade ok roo!
Han togh ther i dagh millan them,
Ok sidan foro Bönderna hem. *St. Rimkr.*

Striden vid Karleby Långa omnämnes af flera krönikor, och *Chronol. Anonymi* uppgifver äfven dagen derför, nemligen den 19 Mars ("A:o 1318 bellatum est in Karleby Langa "XIV calendis Aprilis").

666) Tilläfventyrs fruktade han äfven, att genom ett kraftigare antagande af Birgers sak ådraga sig fiendtligheter från Norriges sida, emedan vid ett sådant förhållande af Danmark Konungen af Norrige otvifvelaktigt deraf skulle ännu starkare uppmanas, att gripa till vapen för Hertigarne. Isländska Annalerna tala äfven om utrustningen af en Norsk flotta mot Sverige, men på ett sätt, att man icke får något begrepp om förhållandet dermed, och lägger berättelsen dessutom å daga, att antecknaren icke hade reda på sakernas ställning i Sverige.

skaror, såg med grämelse ingen annan räddning för sig än att lemna landet, och måste skatta sig lycklig, att han helbregda kom öfver till Gottland med sin gemål, sin familj och några få följeslagare, en flyktande, bedröflig skara.

Under det Birger sålunda rymde landet, sammanträdde Midsommarstiden i Skara rikets förnämsta män, att öfverlägga om den för hand varande orofulla ställningen: Konungen på sätt och vis landsflyktig, Hertigarne i fängelse, riket utan styresman, allt i förvirring och oreda. Alla funno nödvändigheten, att åt en kraftig hand öfverlemna ledningen af det hela, för att åter sammanlänka de sönderfallna delarne af rikskroppen. Och de utsågo Matts Kettilmundsson, en oförskräckt man, med egenskaper af krigare och härförare, sådana tidsställningen fordrade, att taga styrelsen af riket om hand och återbringa ordning i samhällsväsendet[667]. Han derefter drog öfverallt omkring i riket, att, der behof deraf gjordes, ordna och tillrättaställa sakerna.

Vid samma tid, såsom det synes, utslocknade i fängelsetornet på Nyköpings slott Hertigarne Eriks och Valdemars lif. Man vet med visshet, att de lefde ännu den 18 Januari, då i sitt fängelse de, sunda och friska, såsom de sjelfva säga[668], upprättade sitt gemensamma testamente, hvari de göra rika gåfvor till kyrkor och kloster jemte öfriga andliga stiftelser samt äfven till de fattiga[669], anslå till detta

---

667) Mer är oss om detta herremöte i Skara icke bekant; men att ännu annat dervid rådplägades och förehades, antydes af St. Rimkr.:

> The syslade ther ok annat slikt,
> Som Rijkena var torfftelikt.

668) "Sani mente, et corpore, licet captivati".

669) Till hvarje af rikets domkyrkor, Upsala, Linköping, Skara, Strengnäs, Vesterås, Vexiö och Åbo gifva de 40 marker penningar tillika med tvenne himlar eller baldakiner till kyrkoprydnad, hvarjemte på deras bekostnad

ändamål sina gårdar Svartsjö, Algö[670] och Hammarö samt uppdraga verkställigheten af denna sin yttersta vilja åt Biskoparne Carl i Linköping, Bengt i Skara och Styrbjörn i Strengnäs samfält med de ädla männen och riddarne Matts Kettilmundsson, Birger Persson, Knut Magnusson, Filip Ingevaldsson och Bo Nilsson[671]. De nämnas som lefvande ännu den 20 April, då deras gemåler ingå den ofvanmälta föreningen med Hertig Christofer och Erkebiskop Esger af Lund, och ännu den 27 Juni synes Ingeborg, Hertig Eriks

---

en præbenda skulle instiftas för deras själar ("canoniam fun-"dari volumus ob nostrarum remedium animarum") i Upsala, Linköping och Skara; klostren af Cistercienser-orden i Alvastra, Nydala, Varnhem, Juleta, Roma på Gottland och Ås i Halland, nunneklostren af samma orden i Sko, Vreta, Askaby, Gudhem Vårfruberga kloster och nunnorna på Gottland, klostren af Dominikaner- eller Predikarbrödernas orden i Skeninge, Kalmar, Lödöse, Skara, Strengnäs, Vesterås, Sigtuna, Åbo och Visby, nunneklostren af samma orden i Skeninge och Kalmar, klostren af Franciskaner-orden i Stockholm, Upsala, Nyköping, Söderköping, Linköping, Jönköping, Skara, Visby, Arboga och Enköping, erhålla alla hvartdera 20 marker, men nunneklostret i Riseberga 100 m., S:t Clara kloster i Stockholm 40 m. och Hertigarnes syster Richissa i samma kloster 100 marker; äfven hospitalen i Söderköping, Skeninge, Lödöse, Skara, Enköping, Oknebek (nu Kronobäck i Mönsterås socken i Småland), och Hælghæsko (?), fattig- och sjukhuset i Skara för sjuka, orklösa, utlefvade prester, hospitalet på Gottland, Helgeandshuset derstädes, äfvensom de i Stockholm, Upsala och Vexiö, begåfvas äfven alla hvartdera med 20 marker; Stockholms stadskyrka (S:t Nicolai) erhåller 40, Nyköpings 20 och äfven dervarande kyrkoherden 20 marker, hvarje kyrka dessutom i de församlingar, der Hertigarne hade jordagods, 3 m., och lika mycket hvar af sockenpresterna derstädes; till de fattiga skänkas 100 marker. Man får af detta testamente tillika ett begrepp om de många klostren och öfriga andliga stiftelser i Sverige denna tid.

670) Öfver-Selö i Selebo härad af Södermanland.

671) *Dipl. Sv.*, N:o 2132. Original-urkunden på pergament finnes ännu qvar (i Kongl. Bibl.) tillika med en del af testamentsverkställarnes derunder satta signeten.

gemål, hafva ansett honom höra till de lefvande, emedan hon i ett af henne denna dag utfärdadt bref kallar sig Hertig Eriks maka[672], och först efter denna tid både hon och Hertig Valdemars gemål skrifva sig efterlefvande enkor[673]. Man känner med säkerhet icke förhållandet med Hertigarnes död. Det hemliga verket kan icke med full visshet redas. Det sannolikaste är, så vidt man får sluta af tidsförhållandena och alla omständigheterna sammantagna, att Birgers höfvidsmän på Nyköpings slott, när de icke sågo någon ända på striden och ingen utsigt till framgång för Birgers sak, så länge Hertigarne lefde, då fattat den tanken, att Hertigarnes anhängare skulle afväpnas, när Hertigarne sjelfva icke mer funnos, deras död således blifva ett räddningsmedel, och detta i då förtviflade ställning vore det enda återstående. Hertigarne afledo båda på en gång, eller nära samtidigt, hvaraf kan antagas, att det skett genom våld, och får deraf den uppgiften stor trovärdighet, att de blifvit ihjelsvultna[674].

---

672) "Consors thori domini ducis Erici"; *Dipl. Sv.*, N:o 2155.

673) "Ingiburgis et Ingiburgis Dei gratia Ducissæ Sweorum relictæ Dominorum Erici et Waldemari quondam "Ducum"; så den 1 Augusti. *Dipl. Sv.*, N:o 2158.

674) Tha läste han *(Birger)* Tornit til fulfast,
Ok giorde sik sielfvan myckin last,
Ok kastade Nyckelen i the Aaa,
Sva at han stod ey åter faa.
Til Stäkaborg han tha foor,
Then Gudh i Himmelrijke boor
Bättre hvarjom sin skada han fiek,
Hämpne thet han a them begiek!
Tha leffde Hertog Erik
Tree *(al. c.* nijo) daga, sva sagde man mik,
Föruthan Dryck, föruthan Maat,
Thet var under han thet sva gaat;
Ok Ellofva daga Hertog Waldemar,
Jak tror at thet för then skul var,
At Hertog Erikz pijna var mera,
Ty vordo hans daga ieke flera.

Deras lik utburos från slottet på en bår, öfvertäckt med guldinväfdt tyg eller baldakin, och nedsattes framför de belägrande till visshet derom, att de ej mer hade några herrar att kämpa för, derföre de borde lemna Konungens slott ofredadt och återhålla med striden mot landets Konung. Men synen af Hertigarnes lik fylde hvarje bröst med rättvis vrede, och långt ifrån att genom det öfvade nidingsverket något vanns eller något afbrott i fiendtligheterna åstadkoms, vexte hatet ännu mer till mördarne, till Konungen[675], och ännu häftigare, med ännu större förbittring fortsattes belägringen af slottet. Hertigarnes lik i sorgefullt tåg buros till Stockholm,

---

Thessalund svälte man them ihäl,
Thet säya faa män at thet var väl.
Gudh gifvi them Himmerik
För then harda död the tolde a sik! *St. Rimkr.*

Äfven andra krönikor hafva samma uppgift, att de "fame "mortui sunt", hvarjemte tillägges, att "Rex et Ducum cu- "stodes multiplici poenarum genere Ducem Ericum afflixerunt, "manus et ossa et cetera membra crebis ictibus conquassantes", derföre han också lefvat endast trenne dagar, "quia tantis "fuit verberibus, dum caperetur, afflictus". Men att deras uthungrande skett hvarken omedelbart efter deras insperrande (ehuru krönikorna i allmänhet under samma år omförmäla deras fängslande och deras hungersdöd), eller sedan Konung Birger, när han, återkommen från tåget till Stockholm, i sista dagarne af året 1318 eller troligare i första dagarne af det följande drog till Stegeborg och dä, såsom det säges, kastat nycklarne i ån, framgår klart af det, som ofvan är förmäldt, hvaraf Hertigarne synas hafva lefvat ännu flera månader derefter. I följd häraf, så vida berättelsen om nycklarnes kastande i ån eljest har någon grund, kan detta icke hafva skett af Birger, eller har åtminstone icke hindrat, att man det oaktadt haft tillträde till Hertigarnes fängelse. Huruvida deras lik för öfrigt utvisat någon våldsam behandling, säga krönikorna oss icke bestämdt.

675) *St. Rimkr.* låter de belägrande svara:

Hertig Eriks son han liver än,
Han är vår Herre, vi ärom hans män.
Vij viliom honom tiena thet är vaar tarff,
Thet maa ingen dräpa sik til arff.

hvar de heliga Vårfrudag[676] jordsattes i stadens kyrka[677].

På samma tid belägrades Stegeborg, der Birger med sitt hof ofta vistats[678], ett starkt fäste på en holme vid inloppet till viken Slätbaken, som från Östersjön stiger upp mot Söderköping. Der hade

---

676) Troligen Maria Himmelfärds- eller Dyra Vårfrudag den 15 Augusti, eller också Vårfrudagen om hösten den 8 September.

677) Nu S:t Nicolai eller så kallade Storkyrkan, fordom benämnd bykyrkan (stadskyrkan), emedan öfriga kyrkor i staden under hela Medeltiden voro klosterkyrkor. Fyra år efter Hertig Eriks jordfästning derstädes upptogs hans lik åter och jordsattes i Upsala domkyrka, hvarvid Erkebiskop Olof och kapitlet i Upsala dagen efter Allhelgonadag den 2 November 1322 afgifva den förklaring, att de på Rikets Råds begäran mottagit Hertig Eriks lik som "depositum", stående det öppet för hvar och en, som hade rättighet dertill, att nu eller framdeles återtaga liket ("salvo jure cujuslibet volentis et "valentis ipsum petere vel recipere tanquam sibi de jure "aliquo debitum nunc aut etiam in futurum"); *Dipl. Sv.*, N:o 2357. Eriks efterlemnade gemål Ingeborg gaf sedermera tvenne dyrbara, stickade, blommerade kläden att läggas öfver Hertigens graf om högtidsdagar, och sex täcken till baldakin eller himmel öfver grafven andra dagar, dessutom en kalk med fat af rent guld (13½ marker guld: "ponde- "rabant tredecim marcas auri cum dimidia"), ett kors med fot af guld, tvenne helgonaskrin af guld jemte ännu andra dyrbarheter. Äfven har ett altare i Upsala kyrka varit instiftadt för Hertigarne Eriks och Valdemars själar, såsom ses af Konung Magni och hans Drottning Blankas testamente af år 1346, der det säges: "sidan giwum wi til kirkiuna byg- "ning i Upsalum hundrada mark Svenskä penningä til then "Altarän thär är bygder for wars faders ok faderbroders syälä, "et par altarä clädä oc et par messu clädä prestenom med "enum kalc af tva mark sylfs forgyltan m. m.". Nu mera finnes efter Hertig Erik intet monument eller minne qvar i domkyrkan derstädes; Peringskiöld, *Mon. Uller.* Stockholms storkyrka deremot bevarar ännu den stora messings- eller Sjustaken kallad, som af Konung Magnus Eriksson skänktes till åminnelse af hans fader och faderbroder Hertigarne Erik och Valdemar.

678) Såsom man ser af de utaf honom åren 1311, 1312, 1315 och 1316 derifrån utfärdade bref.

han, då han flydde öfver till Gottland, qvarlemnat sin son, att försvara denna borg, som för Östergötland var det, hvad Nyköpings slott var för Södermanland, dessa båda orter således förBirger de vigtigaste och de enda, på hvilka hans hopp ännu hvilade. Men besättningen på Stegeborg var svag, äfven förrådet af lifsmedel ringa, derföre Birger, bekymrad öfver denna borgs och sonens öde, skyndade att från Visby utsända skepp med matvaror jemte något manskap, till en del Tyska knektar, till sonens och borgens undsättning. Emellertid hade Hertigarnes män utrustat en flotta, att bevaka inloppet till Stegeborg. Och skedde, att de från Gottland styrande skeppen, när de inkommo i Göta skären, der omringades af den hertigliga flottan och togos allesamman, så att icke ett skepp, icke en man undankom. Då detta spordes till Gottland, blef Konungen bestört, och Drottningen, i ångest och nöd, utstötte klagande ljud, att hennes olyckliga son nu vore förlorad[679]. Johan Brunke, troget framhärdande i sin tjenst, då han såg Konungens och Drottningens förtviflan, lofvade, att sjelf draga åstad och undsätta slottet eller ock låta sitt lif derför. Skepp utrustades, omkringplankades, bemannades till strid. Och till strid kom det äfven i Göta skären mellan dem och de hertigliga skeppen. Johan Brunke och hans medfölje kämpade med ett mod, som länge gjorde segern oviss. Då fattade Hertigarnes män det råd, att lasta ett skepp med hög stapel af torrved, tände eld derpå och afpassade vinden så, att pråmen med den brinnande stapeln dref in på de fiendtliga skeppen[680] och antände

---

679) Röd, bleek ok manga letta *(färger)*
Fick Drottningen, tha hon thet fraa *(sporde)*,
Vil Gudh oss lata sva missgaa,
Hvad skolom vij tha til rada taka? *St. Rimkr.*

680) Det synes, såsom man lärt detta krigsputs af Novgoroderna eller Ryssarne (se ofvan, s. 57), ty i de forntida sagorna

trenne af dessa, som i det trånga farvattnet ej kunde undkomma och icke heller med allt sitt bemödande förmådde från sig afhålla det brinnande, af vinden framdrifna, påträngande bålet. I valet att lefvande uppbrännas eller uppslukas af böljan, kastade sig männen på de antända skeppen i vattnet, såsom den, väl äfventyrliga, men enda möjliga utväg till räddning. Många drunknade, andra åter uppfångades, och bland de sålunda fångade voro äfven Johan Brunke, Ulf Svalebek, Lyder Foss och Walram Skytte, desamma, som vid Hertigarnes fängslande tjenstvilligt utfört Birgers befallningar, hvarföre de nu sjelfva fängsliga insattes i tornet på Stockholms slott, derifrån de sedan, efter afsagd dom öfver dem, fördes ut till sandberget på Norrmalm och der alla sattes på stegel och hjul[681], till minne hvaraf samma berg efter hufvudmannen för detta följe sedan blef kalladt och ännu i dag kallas Brunkeberg. Man fann det nyttigt, att med sådan död bestraffa verktygen för Birgers illgerningar, till varning, att den, som låter bruka sig till sådan tjenst, gör det med fara för sitt lif.

Kort tid efter utsättandet af Hertigarnes lik, då belägringen af Nyköpings slott deraf icke upphörde, men fastmer hårdnackadt och med ifver fullföljdes, föll detta slott i de belägrandes händer, man vet icke, om med storm det blifvit intaget, eller slottets försvarare underhandlat om dess uppgifvande, då ingen utsigt, intet hopp mer tedde sig, att genom fortsatt, ihärdigt försvar kunna främja eller upprätthålla Birgers sak, eller tilläfventyrs äfven nöden genom brist på födoämnen tvang till uppgifvelsen deraf. Detta skedde den heliga Vårfrudag, men hvilkendera, om sommaren eller om

---

eller annorstädes erinra vi oss icke, att till denna tid hafva sett något drag deraf.

681) "Them satte man tha alla pa Berget a radh". *St. Rimkr.*

hösten[682], uppgifver krönikan icke. Det blef derpå i grund nedbrutet, att icke de murar skulle stå qvar, inom hvilka Hertigarne fallit ett offer för trolösa menniskors våld. Ännu höll sig Stegeborg, som, ehuru svag dess besättning var, dock manligt afvärjde alla anfall. Men de dag för dag aftagande knappa lifsmedlen tvungo omsider äfven Magnus att uppgifva borgen. Det skedde med villkor om fritt aftåg för manskapet, som till större delen bestod af Danskar; för egen person gaf Magnus sig fången i de Svenska herrarnes händer, förvissad, att intet ondt skulle honom vederfaras, sjelf äfven förlitande på sin oskuld, då till intet brott han gjort sig skyldig[683].

Med Nyköpings slott och Stegeborg voro de sista lemningarne af Birgers välde och makt, de sista stödjepunkterna derför inom Sveriges landamären undanryckta honom. Hela landet, alla dess slott och fästen återbragtes under en gemensam sty-

---

682) Troligare dock om sommaren den 15 Augusti, emedan Matts Kettilmundsson vid Mikelsmässan med Svenska hären företog ett härtåg mot Danmark, och något sådant visserligen icke kom i fråga, förrän både Nyköpings slott och Stegeborg voro intagna och dermed den inbördes striden tilländabragt.

683) Att de Svenska herrarne vid underhandlingen om borgens uppgifvande gifvit honom skriftlig, med ed och signeten bekräftad försäkran om säkerhet till lif och lem och att intet ondt skulle ske honom, berättas af åtskilliga fremmande krönikor: "Populus profanus illius regni superveniens, castrum "obsedit ac oppugnavit, ut intus manentibus evasio nulla esset. "Propter quod dictus Domicellus pro liberatione Danorum, "qui secum erant, se ipsum Svecis tradidit, ea conditione, ut "non lederetur in vita vel in membris, super quo jurabant "omnes Nobiles illius regni, facientes super hoc publicum "instrumentum sub sigillis suis". Thomæ Gheysmeri *Comp. hist. Dan.*, hos Langebek, l. c., II., och troligen derifrån hafva *Ine. Auct. Chron. Dan.* och Pet. Ol. *Chron.* en ordagrant lika berättelse. Våra inhemska krönikor veta ej om något sådant, men antyda endast, att Junker Magnus, såsom oskyldig i sin faders gerningar, ej väntat någon elak behandling.

relse. Sedan detta var skedt, företog Matts Kettilmundsson ett härnadståg mot Danmark till hämnd för det bistånd, Birger under de inbördes striderna derifrån erhållit, troligen äfven i afsigt att derigenom förekomma eller försvåra alla möjliga företag från Erik Menveds sida till Birgers återinsättande i konungadömet eller återupphjelpande af hans sak. Hertig Christofer och Erkebiskop Esger af Lund[684] slöto sig till Svenska hären. Gemensamt med dem bröt Matts Kettilmundsson vid Michaeli-tiden in i Småland. Erik Menved samlade sin makt, och kort före Allhelgonadag, den 26 October möttes härarne vid Mjölkalånga invid Finjasjön i Vestra Göinge härad, då de väldeligen drabbade tillsamman. Segern vanns af Svenskarne, och förlusten stor på Danska sidan, trehundra Danska och Tyska riddare och svenner togos till fånga[685], och Erik Menved sjelf flyktade öfver till Seland[686]. Svenskarne framforo härjande öfver hela Skåne, så att af dess tre och tjugu härader icke flera än åtta blefvo förskonade från sköfling och brand[687], städerna Lund, Skanör och Malmö frilöste sig från brand och plundring genom erläggande af brandskatt[688], Falsterbo blef intaget, och Helsingborg be-

---

684) De hade hela tiden uppehållit sig i Sverige.

685) Vidh Mörklang, sva heter en Byy,
The vordo ther fangne, som ey ville flyy;
Try Hundrade Riddare ok Svenar
Vordo ther fangne, thet jak menar,
Däni ok Tydzke iblaud,
Ok lofvado alle med sina hand,
At the skola komma in,
Then dag man gaff them thet i sinn. *St. Rimkr.*

De frigåfvos nemligen åter på sina ord, att på utsatt dag inställa sig, derest icke dessförinnan de genom dagtingan blifvit frigjorda, eller erlagt lösen.

686) "Fugato Danorum Rege in Sielandiam"; *Chronol. Anon.*

687) "Et totam Scaniam, exceptis octo provinciis, deprædati sunt"; *Annales Danici*, hos Langebek, l. c., VI.

688) Lund ok Skane ok Malmöya
Loto sik tha gärna nöya,

lägrades. Emellertid kom det till underhandlingar och fred vid ett sammanträde i Roskild Mårtensdagen den 11 November. Man afslöt ett stillestånd till en början på trenne år, hvarunder fred skulle vara mellan de nordiska rikena, och vissa utsedde goda män, på Sveriges sida Biskop Carl i Linköping, Vestgöta Lagmannen Knut Magnusson samt riddarne Bo Nilsson och Erik Thuresson, på Danmarks sida Biskop Olof i Roskild, Marsken Ludvig Albrektsson jemte herrarne Lars Jonsson och Ingvar Hjort nästkommande Midsommarsdag sammanträda, att taga under öfvervägande samt bilägga eller afdöma de för hand varande tvistigheterna mellan Konung Birger och hans barn på ena sidan samt Hertigarnes på den andra; Konung Birger emellertid icke beträda Sveriges område, dock tillåtas honom att uppehålla sig på Gottland, derest det skedde med dess inbyggares goda minne, och intet hinder deruti läggas i vägen för honom från Sveriges sida; hans son Junker Magnus åter förblifva i fängelse, dock så, att intet ondt skulle tillfogas honom till lif eller lemmar; alla fångarne för öfrigt frigifvas, de undantagna, som lofvat att lösa sig med penningar, eller stält borgen för sin fångenskap; ingen hjelp skulle från Sveriges sida göras Hertig Christofer och Erkebiskop Esger samt öfriga från Danmark undanrymda herrar, om de ville företaga några fiendtligheter; beträffande åter de Skåningar, som hulpit Svenskarne i denna fejd, skulle detta förhållande tillgifvas dem [689].

Birger, genom detta fredsfördrag förklarad landsflyktig från Sverige och öfverlåten till Gottlänning-

---

At the kommo thera Sölff tha vid,
Ok vordo ey brände i grund nid.
Skaninga hade tha myckla oroo,
Them gick ath bade Oxa ok Koo,
Hästafoder, Ööl ok Maat,
Hvad the hade gick alt aat. *St. Rimkr.*

689) *Dipl. Sv.*, N:o 2173.

ningarnes välbehag och nåd, sedan han från Sverige äfven sport sin sons fångenskap, sin trogna Johan Brunkes samt öfriga sina trotjenares sista öden, af alla öfvergifven, i fruktan och ängslan, trodde sig icke mer säker på Gottland, men drog derifrån mot slutet af året med sin gemål öfver till Danmark [690], tilläfventyrs äfven i den förhoppning, att genom sin och sin gemåls närvaro kunna verka på Erik Menved och förmå honom, att med kraft antaga sig dem eller åtminstone rädda deras olyckliga son och försvara hans rätt. Men Erik Menveds makt var icke mer densamma, han sjelf äfven trött af krigen, och Birgers sak dessutom måste under dåvarande förhållanden förekomma honom ohjelplig. Lyckligt emellertid för Birger, att han öfverkommit till Danmark, ty tidigt påföljande vår kom Matts Kettilmundsson med en flotta öfver till Gottland, såsom det uppgifves, i afsigt att fånga honom. Matts Kettilmundsson tog då hyllning af landet och staden och beröfvade derigenom Birger för framtiden äfven denna sista tillflyktsort [691].

---

690) "A:o 1318. Tandem ob inertiam suam Byrgerus fugit in "Gothlandiam. Circa finem anni de Gothlandia fugit cum "uxore sua in Sielandiam"; *Continuatio Chron. Dan. et præcipue Sialandiæ*, hos Langebek, l. c., VI.

691) *St. Rimkr.*, som deruti följes af Ericus Ol., låter Birger från Gottland fly öfver till Danmark, först sedan Christofer II kommit till konungadömet, det vill säga i början af år 1320, och först sedan Birger sport den öfver hans son gångna domen, men berättar icke dessmindre, att Matts Kettilmundsson före konungavalet vid Mora ting Midsommarstiden 1319 styrde öfver till Gottland, för att fånga Konung Birger, men fann, att han då redan hade dragit öfver till Danmark, hvilket äfven sammanstämmer med den i föregående not anförda krönikan, hvars författare anses af Langebek att hafva lefvat under förra hälften af XIV årh., nemligen under Konungarne Christofer II:s och Valdemar III:s regeringstider, och således varit samtida med händelserna de år, hans krönika omfattar.

Härfärden till Skåne, fredsfördraget i Roskild, domen öfver Johan Brunke och hans mefölje, utrustningen till Gottland och återknytelsen af bandet mellan denna ö och moderlandet, dessa tilldragelser äro de, som, i krönikorna antecknade såsom de minnesvärdaste efter öfvergången af Nyköpings slott och Stegeborg samt Birgers flykt, finnas hafva upptagit styrelsens förnämsta omsorger under sista månaderna af året 1318 och de första af det följande året. Matts Kettilmundsson står i spetsen för utförandet, men jemte honom framträda de aflidna Hertigarnes gemåler som regerande Furstinnor, så att, då Hertigarne icke mer funnos, det synes, såsom man upptagit deras efterlefvande enkor i rådsstyrelsen och begagnat deras namn, för att genom dem såsom mödrar för Hertigarnes barn och de närmaste i bevakandet af deras rätt och landets bästa gifva mera anseende, mera stöd åt sina företaganden i kampen mot Konung Birger och i förvaltningen af rikets angelägenheter. En urtima gärd hade blifvit fordrad af presterskapets landbönder under krigets förande till land och sjöss[692] till rikets försvar, och Hertiginnorna utfärda ett öppet bref med förklaring, att den hjelp, de begärt af rikets Erkebiskop och Biskopar samt Abboter och menige presterskapet till krigsrustningarne i rikets nödställda belägenhet, icke skall ända deras privilegier till förfång[693]; de taga borgaren i Stockholm Tideman Friis och hans gods och åboer på Arxö[694] under sitt synnerliga hägn och bevilja honom för vissa år frihet från alla konungssaker, från skeppsvist, spannmala och andra allmänna utskylder, men undantaga derifrån ledungen, allmänna bevillningen och böterna för Konungs dombrott, för

692) "Ad navalem et equestrem exercitum exhibendum".
693) *Dipl. Sv.*, N:o 2185.
694) Vermdön.

mord och tjufnad; de tala med samma myndighet som regerande Konungar, säga vår ledung, vårt edsöre[695], och Matts Kettilmundsson, korad till rikets Drots, kalla de sin Drots[696]; de förnya och stadfästa de af Hertigarne, deras gemåler, utfärdade frihetsbref för kloster[697], söka för öfrigt att godtgöra deras orättmätiga, egenmäktiga handlingar, återställa till Linköpings domkyrka godset Lena och äfven skänka de i vederlag derför återtagna gårdarne på Visingsö och i Grenna till samma kyrka såsom ersättning för det af Biskopen och hans kyrka dem lemnade bistånd[698], återinsätta äfven Erkebiskopen i Upsala och hans kyrka i besittningen af godset Håtuna, hvilket Hertig Valdemar hade slagit under sig[699], återgifva likaledes åt borgaren Tideman Friis ön Arxö med allt, hvad derunder hörde i löst som fast[700], handlingar, som antyda deras bemödanden att vinna presterskapet och försona sinnena med sakernas dåvarande skick.

Men en qvinno-regering var en ovanlig företeelse för ett folk, som alltid sett och älskade att se en Konung i spetsen för landets styrelse och

---

695) "Si vero expeditionem nostram evocari, aut generaliter "de toto regno subsidium requiri vel coronæ juramen-"tum, seu judicium nostrum infringi etc."; *Dipl. Sv.*, N:o 2175.

696) "Mathias Kætilmundason dapifer noster".

697) *Dipl. Sv.*, N:o 2159.

698) *Dipl. Sv.*, N:o 2158.

699) *Dipl. Sv.*, N:o 2168.

700) *Dipl. Sv.*, N:o 2164. År 1282 skänkte Magnus Ladulås ön Arxö eller Harxö, såsom den äfven skrifves, till borgaren i Stockholm Tideman Friis; *Dipl. Sv.*, N:o 757. Det synes, såsom Hertig Valdemar sedermera återtagit eller bemäktigat sig densamma, troligen på grund deraf, att denna ö var ett fädernegods, hvaraf han gjorde sin arfsrätt dertill gällande, och tilläfventyrs är det såsom ersättning för den under tiden Tideman Friis frångångna afkastning af egendomen, Hertiginnorna bevilja honom, såsom förut är nämndt, vissa års skattefrihet derå.

förvaltning. Det tilldrog sig, att Konung Håkan i Norrige vid denna tid afled, och med kraft af den utaf honom träffade anordning om arfföljden till Norriges rike och krona[701], var Hertig Eriks son Magnus rättmätig arfvinge dertill efter sin morfader Håkan[702]. Ett tillfälle, det aldrig förr sedda, var kommet, att kunna förena Sveriges och Norriges kronor på ett hufvud och af Skandinaviska halföns båda riken bilda en enda, stor makt. Men Hertig Eriks son Magnus var blott ett tre-årigt barn, och ännu lefde konungasonen Magnus, Birgers förstföd-de son, en manhaftig, nitton-årig yngling, efter gammal häfd närmaste arfvinge till Sverige, och som ej genom något brott hade förverkat sin rätt dertill. Under förhållanden som dessa funno de styrande herrarne behofvet, att vid det blifvande, redan i förhand af dem bestämda konungavalet hafva stöd af landets allmoge, hos hvilken ännu denna tid låg rikets väsendtligaste styrka. Bud sän-des ut öfver hela riket, att af hvarje lagsaga, med samtycke af alla i lagsagan boende, kalla tolf de visaste, förståndigaste män till konungaval på Mora ting. Och i första dagarne af Juli månad kommo tillsamman en talrik samling af frälsemän, bönder och troligen äfven köpstadsmän[703]. En ansedd

---

701) Se ofvan, s. 162.

702) Ännu få veckor före sin död affordrar Konung Håkan Norska rikets förnämsta män "ed på Guds helgedomar", att de obrotts-ligen skulle hålla de af honom stadgade ordningar så i afseende på arfföljden till riket som riksstyrelsen samt granneligen vaka öfver efterlefnaden deraf; *Dipl. Norv.*, N:o 156.

703) Om Midsommaren ther effter kom,
Manger stoltz Hälade from
Vart tha sedder i Upland,
Ok monge Bönder medh ibland;
Fyra bönder skulle vara
I hvar Härad ok skulle fara,
Ok mötas alla vid Morating,
Thet Budh foor alt Rijket omkring. *St. Rimkr.*

"De omnium meliorum totius regni consensu, Nobiles, Civi-

man[704] helsade de församlade herrar och menige

"tatenses et Rusticos de qualibet Contracta quatuor, ad fe-"stum Johannis Baptistæ apud Morasteen convenire (Matthias "Ketilmundson) mandavit, de provisione regni et futuri Re-"gis electione concorditer tracturos"; Ericus Ol. Efter *Södermanna-Lagen* (Addit. I. §. 2) skulle samtliga Lagmännen, hvar af dem med tolf kloka, förståndiga män af sin lagsaga, valda med samtycke af alla de i lagsagan boende, vid konungaval infinna sig på Mora ting ("Nu ær til kon-"unghs rikit i Svearichi Konunger væliænde, ok æi ærvande, "æn the Konung mist hava, thæssum lundum, at fyrnæmder "laghmæn hvar af laghsaghu sinne scal med samthyukiu aldra "thera i laghsaghu boander æru, tolf mæn taca vitra oc snæilla "med them a næmdom dagh ok tima til Moro thinghs koma "Konung at vælia"), hvarefter tillägges (*Dersammast.* §. 8), att på detta sätt blef Hertig Eriks son Magnus, Sveriges, Skånes och Norriges Konung, vald och till Konung tagen år 1319, ehuru ej i lagboken före hans dagar var så i skrift stadgadt, som det nu vid hans tillkomst till riket skedde ("Thusand arum thry hundrad arom a nitanda areno "eptir vars hærra byrdh vard ærliks hærra hærtogh Eriks "son af Sverichi mychil höfdinge ok hedirliker hærra Magnus "Konunger Sverichis, Schane ok Norghis valder ok til Kon-"unghs takin samu lund sum fyr saght, sum ok gamal "richis ræt ok sidvæne af alder haver varit um konunga val thera, "æn tho at val ok eda varo æi i laghbokum sua med script "utlyster firi hans dagha, sum han nu siælver i sinne til kömd "giorde ok gaff til godra eptir döma"). Vi hafva sålunda öfver förhållandet med konungavalet år 1319 uppgifter ur trenne källor, och af dessa tvenne samtida (det ur Söderm.L. anförda anses af Schlyter vara uppsatt omkring år 1335 eller icke långt derefter), och inga fullt öfverensstämmande med hvarandra. Ericus Ol. är den enda, som uttryckligen nämner köpstadsmännen, och ehuru hans uppgift icke kan anses fullt tillförlitlig, emedan han väl antagit förhållandet sådant, det sedermera hade utbildat sig, förekommer det oss dock icke troligt, att köpstäderna varit från valrättigheten uteslutna, men deras invånare sannolikt ännu såsom från fordom räknade till rikets menige allmoge och således ansedda borgare från dem varit blandade med bönderna. Man har af St. Rimkr. icke att räkna på några noggranna uppgifter; Landskapslagarne åter vidröra icke städerna, eller inbegripa dem under lagsagan. Osannolikt är icke, att den af Konung Magnus Eriksson år 1359 utfärdade kallelse till riksdag i Kalmar ("fyra men aff "almoghanom i hvarie laghsaghu, ok nempder men aff hvariom

män af riket välkomna, talade om det stora ärende, för hvilket de kommit tillsammans, och huru från fordom Konungar blifvit valda vid Mora ting, och att nu gjordes landet behof af en god Konung, som skulle frid hålla, lag styrka och främja folkets och landets väl[705]. Matts Kettilmundsson bar Hertig Eriks unga son på sina armar, höjde honom upp, återkallade minnet af de ädla Hertigarne Erik och Valdemar, som på ett förrädiskt sätt blifvit bortryckta genom Konung Birgers arga list, derföre han för sina illgerningar blifvit drifven bort ur riket, så att mer . han aldrig här mände dväljas; men Gud hade bevarat åt dem en son af den ädle Hertig Erik, som mände blifva lik sin fader, och riket deraf hafva god tröst; uppmanade derföre nu rikets församlade män, hofmän och bönder, att taga honom till Konung och gifva honom konungsnamn Rörelsen vid åsynen af den späda ättlingen af Hertig Erik, det återväckta minnet af hans faders ömkliga död, intrycket äfven af det (hvad

---

"köpstad, twe kannuka af hwariö domkirkio medh sinum Bi-"scop ok alle andre af warum ok rikesens mannom", d. v. s. riddare och män af vapen utom rådet) varit en efterbildning af kallelsen till valriksdagen år 1319. I Danmark finnas fullmäktige af köpstäderna jemte menige ståndera redan år 1250 varit kallade till konungaval; Hvitfeld.

704) Hvilken denne var, säga krönikorna oss icke; tilläfventyrs var det Birger Persson såsom en man af stort anseende och som denna tid var Lagman i Upland; såsom bekant, hade Uplandslagmannen efter gammal häfd och lag vid sådana tillfällen första ordet och första rösten; mellan åren 1315 och 1319 nämnes Birger Persson i urkunderna f. d. Lagman ("quondam Legifer Uplandiæ"); men med och ifrån sistnämnde år kallas och kallar han sig åter Lagman ("Legifer "Uplandiarum" — "Legifer Uplandiæ"), så att det synes, såsom han för en tid nedlagt detta embete, men sedan återtagit det.

705) Ok faar med Folcke goda häll
Ok varder milder ok är säll,
Ok gifver Bondom godan fred,
Then Konung torptom vij nu ved. *St. Rimkr.*

man troligen icke heller försummade att framställa för menigheten), huru han vore arfboren till Norriges krona, och hvilken styrka riket deraf borde vinna och god fred från denna tid blifva mellan rikena Sverige och Norrige, allt i förening med hvartannat framkallade ett enhälligt rop af bifall till Magnus Erikssons utkorande till Konung[706].

Vid pass fjorton dagar före det sålunda vid Mora ting den 8 Juli förrättade konungaval, nemligen mot slutet af föregående Juni månad kommo till Opslo i Norrige sex riddare och herrar af Sveriges rikes råd jemte Biskop Carl af Linköping, att samfält med konungariket Norriges herrar och råd, i öfvervaro af Konung Håkans dotter fru Ingeborg, Hertiginna af Svearike, uppgöra grunderna för den, såsom man förmodade, förestående förening mellan Sveriges och Norriges riken. Efter trenne dagars[707] öfverläggningar deröfver kom man omsider till ett enigt beslut: "Biskop Carl i Linköping och "de Svenska herrarne med honom lofvade och svuro "på sin christliga tro för sig och alla Svea rikes "män, att de, om icke redan de hade gjort det, "inom sju dagar efter Jakobs afton skulle taga "Junker Magnus, son af Hertig Erik och Fru In"geborg, dotter af Norriges Konung Håkan, till "Konung öfver allt Sveavälde, och att han instun"dande S:t Jakobs afton eller inom sju dagar der"efter skulle vara i Lödöse, beredd att komma till "Tunsberg med det folk och det medfölje, som "Norriges män sände mot honom, att taga den he"der i Norrige, som han vore arfboren till, och "både sjelf stadfästa samt af Norriges bästa män "och menige allmoge taga stadfästelse på det, som "helige Konung Olofs och efterföljande Konungars

---

706) Hoffmän, Bönder ok alla samman
Öpte *(ropte)*, ok sade alle Amen! *St. Rimkr.*

707) Den 26, 27 och 28 Juni.

"lag bjuder i afseende på hans förbindelser till "Norriges rikes undersåter och deras till honom. "Han skulle uppehålla sig i Norrige till nästkom- "mande Mikelsmässa och derifrån till samma tid "följande år; om då Sveriges rikes män fordrade, "att han, såsom varande Konung öfver begge ri- "kena, skulle komma till Sverige, borde Norska ri- "kets män låta honom fara dit, att der blifva lika "länge, men icke längre, och sedan sålunda omskif- "tas, att han i hvartdera riket förblefve så länge, "som nödigt vore, men icke längre i det ena riket än "i det andra, utan att stor nödvändighet dertill "vore för hand och det skedde med samtycke af "det rike, som hade rättighet till, att hafva honom "hos sig. Intetdera af rikenas män skulle följa ho- "nom längre än till gränsen. Så länge han vore "minderårig, skulle Norriges alla ingälder användas "till skulds betalning, till fullgörande af Håkans "testamente, till Konungens underhåll samt hvad "honom till styrka och nytta lända kunde eller "behof gjordes efter råd och med samtycke af Fru "Ingeborg och Norska rikets rådsherrar. Begge ri- "kena skulle ömsesidigt bistå hvarandra, Sveriges "rikes män vara skyldige att göra Konung Magnus "och Norriges rike lika bistånd och hjelp, som vid "förefallande behof af Norriges män gjordes Sverige. "Norrmän, som i Sverige ville tjena Konung Ma- "gnus och hans moder Fru Ingeborg, skulle dertill "hafva tillstånd af Sveriges män. Och till full "stadfästelse, att det förenämnda obrottsligen skulle "hållas, lade Biskop Carl sin högra hand på sitt "bröst och lofvade vid sitt prestadöme och sin "christna tro, så äfven lofvade vid sin christliga "tro och svuro de närvarande Svenska herrarne "på den heliga evangeliiboken, att alla Svenska "män skulle oryggeligen hålla denna öfverenskom- "melse, och att Erkebiskopen af Upsala på lika sätt "som Biskop Carl och fyra och tjugu Svenska rid-

"dare med lika ed som de sex närvarande skulle "gifva sin heliga försäkran derom. Derefter lofvade "Erkebiskopen af Throndhem på lika sätt som Bi-"skop Carl, och Kanslern Ivar Olofsson samt med "honom åtta och tjugu andra Norska riddare och "länsmän svuro lika med de Svenska herrarne på "den heliga evangeliiboken för sig och alla Norriges "rikes män, att det sålunda belefvade skulle obrotts-"ligen af dem hållas. Bröto Norska rikets män "mot denna dagtingan, skulle Erkebiskopen af Up-"sala och Biskopen af Linköping hafva rättighet och "makt, att lysa kyrkans bann öfver Norska rikets "Biskopar, Länsmän och Riddare, och bannet öfver "dem afkunnas både i Sverige och Norrige; samma "rättighet skulle tillkomma Erkebiskopen af Thrond-"hem och Biskopen af Stavanger, att sätta Sveriges ri-"kes män under kyrkans bann, derest från deras sida "handlades deremot. Till bekräftelse af det mellan "rikena sålunda upprättade förbund beseglades det-"samma af Erkebiskopens af Throndhem, Biskop "Carls af Linköping, de sex närvarande Svenska "herrarnes[708], Norska Kanslern Ivar Olofssons jemte "åtta och tjugu tillstädesvarande Norska herrars och "riddares signeten[709]". Sådan lydelsen af det första föreningsfördraget mellan Sveriges och Norriges riken. Hvartdera riket, utan intrång af det ena i det andras sjelfständighet och rättigheter, skulle behålla sin författning, sina lagar, sitt råd, och Konungen vistas lika länge i det ena riket som i det andra. Beträffande styrelsen af Noriges rike för händelsen af en minderårighet, hade Konung Håkan, samtidigt med den af honom gjorda ändring

---

708) Vestgöta Lagmannen Knut Magnusson *(af Ulfåsaätten, ett lejon i vapnet)*, Erik Thuresson *(Bjelke)*, Sigge Halstensson *(Örnsparre)*, Stefan Röriksson *(Två Sparrar)*, Gisle eller Erengisle Elinesson *(Sparre)* och Knut Porse.

709) *Dipl. Sv.*, N:o 2196.

i lagen om arffölden till Norriges rike och krona, förordnat, att i sådant fall såsom föreståndare skulle tillsättas tolf Norska rikets herrar och män, fyra af dem, deribland Kanslern och Märkismannen[710], hafva sitt säte i konungsgården, och dessa fyra handhafva de riksvårdande ärenderna, de således föra den egentliga styrelsen, men utan rättighet att tilldela värdigheter, eller nya förläningar, eller bortskänka, återgifva några under deras styrelse till kronan hemfallna gods, eller utan yttersta nödvändighet företaga någon ändring i rikets mynt; jemte dem skulle tvenne Biskopar hafva kronans guld och silfver under sin vård, och tvenne nycklar vara till Konungens skattkammare, hvaraf de tvenne Biskoparne skulle hafva den ena och de styrande riksföreståndarne den andra. De öfriga åtta medlemmarne af riksförmynderskapet skulle hvar inom sitt landområde hafva uppsigt öfver länsmännen och de öfriga embetsmännen, men minst en gång om året jemte de tvenne Biskoparne sammanträda med de fyra styrande riksförmyndarne, att granska dessas förvaltning, undersöka förhållandet med skattkammaren och gemensamt afgöra de svåraste sakerna; befunnes vid denna undersökning, att någon af de fyra riksförvaltarne gjort sig skyldig till förbrytelse, eller frånfölle någon af dem, skulle hans plats intagas af en utaf de öfriga åtta medlemmarne, och dennes plats åter efter gemensamt val fyllas af någon bland rikets aktade, redbara män, så att antalet af de riket vårdande förmyndarne alltid skulle vara tolf. Gemensamt skulle de vaka deröfver, att ingen ofred inom landet störde den allmänna säkerheten, och att icke heller något fiendtligt anfall oförmodadt komme öfver riket, synnerligen äfven tillse, att inga hemliga sällskap

---

710) Banerförare, en af hirdstyrarne eller de förnämsta vid Norska Konungens hof; se föreg. B:det, s. 573.

bildade sig, inga misstänkta sammankomster höllos, som kunde blifva skadliga för kronan, och rikets lugn och säkerhet deraf störas. De flesta rösterna för öfrigt afgörande i alla saker, hvaröfver tankarne voro delade, Konungen under sin minderårighet uppehålla sig och bevaras på det starkaste slott i riket, hans myndighetsålder åter inträda med fylda tjugu år[711].

Genomfördt och fullbordadt var det stora förehafvandet af konungarikena Sveriges och Norriges förening, men för beredande af framtida säkerhet och bestånd åt detta verk skulle konungasonen Junker Magnus, som satt fången i tornet på Stockholms slott, rödjas ur vägen. Han var såsom son af Konung Birger den närmast berättigad till Sveriges rike och krona, som sådan äfven erkänd, korad och hyllad af rikets på mötet i Fagerdala församlade herrar och män[712], som sådan tillika erkänd af sina farbröder, Hertigarne Erik och Valdemar, hvilka likaledes hade förbundit sig till obrottslig trohet mot honom[713]. Så mycket mer var han att frukta, ett lefvande vittne af deras brutna lofven och tro. Nya skakningar och inbördes strider kunde vid oförmodade händelser deraf uppstå, och af sonen hämnd vara att befara, för hvad som skett fadern. Man fann icke nog säkerhet deri, att hålla honom innesluten på lika sätt, det i tiden förut hade skett med Konung Valdemars son Erik; kanske hade man hos honom äfven upptäckt drag af en kraftigare natur, eller kastade man på honom samma oblidkeliga hat, man bar till fadren, och räknade honom till brott lydnaden för hans lastbara, till ogerningar skyldiga fader. Politikens kraf i förening med en öfverstor

---

711) Torfæus, *Hist. Norv.*, T. IV, Lib 8, c. 2.
712) Se ofvan, s. 172.
713) Se ofvan, s. 182.

förbittring förqvafde alla känslor af mensklighet och rätt. Ellofva tusen Jungfrurs dag i October månad år 1320, året efter konungavalet vid Morasten, trädde rikets herrar och råd tillsammans i Stockholm. Då afgjordes Magnus Birgerssons öde: han skulle med svärd afrättas. Man känner icke med full visshet de grunder och skäl, hvarpå domen stödde sig[714]. Man antager såsom det sannolikaste, att han blifvit ansedd och dömd såsom den, hvilken först afvog sköld mot fäderneslandet. Men hans fader hade icke brutit mot något folkets beslut, var då ännu icke fördrifven ur landet, ännu icke förklarad förlustig sin rätt till riket och kronan. Mer skyldiga voro de, som utkastat första branden till det inbördes kriget, framkallat oredorna och den inre söndringen. Birger stridde för bevarandet af sitt konungadöme, för sina rättigheter mot upproriska herrar, och att sonen, hemkallad till hans bistånd att värna sin och fadrens rätt, kämpade vid hans sida och manligen försvarade den borg, som till honom anförtroddes, det var hans pligt som son och som krigare. Men förgäfves bedyrade Magnus, att han högligen ogillade sin faders handling mot dess bröder, bedyrade heligt, att han deruti ingen del hade, emedan det var alla bekant, att han då uppehöll sig i Danmark; manad åter af sin fader, att komma honom till hjelp mot dem, som förde vapen mot honom, lydde han sin faders

---

714) "Tu gäller thet tin Fader hafver giordt", heter det i *St. Rimkr.* Och att detta var allmänna meningen, synes äfven af öfriga krönikornas anteckningar: "Magnus Birgeri "regis Sveciæ filius, qui dum adolevisset ob paternum sce-"lus, quod in duos fratres commiserat, a consulibus regni "Sveciæ capite truncatus est;" *Chronol. Anonymi.* Men, säger Ericus Ol., "Nescio qua justitia eum debuerunt aut "potuerunt, paterno crimine aut odio, mortis supplicio con-"demnare".

befallningar och trodde detta vara sin pligt; annat och mer vore icke hans brott[715]. Han hördes icke. Simons och Judas Apostoli afton[716] den 28 October fördes Magnus från tornet ned till Helgeandsholmen, der han, en ädel tjugu-årig yngling, ett offer till försoning för sin faders gerningar och för betryggande af de makthafvandes förehafda verk, knäböjande på en utbredd tapet mottog svärdshugget, som skilde hans hufvud från kroppen. Hans lik lades på en bår och öfvertäcktes med guldtyg, hvarefter det under sånger och i sorgetåg af stadens alla prester bars af fyra riddare till Gråbrödernas klosterkyrka, att nedsättas i hans farfaders, Konung Magnus Ladulåses graf[717].

---

715) Gudh veet thet var mik a moot,
At Hertog Erik sitt Lijff sva loot,
Ok hans Broder Hertog Waldemar;
Man veet väl at jak innan Danmark var,
Ok viste ther altzintet aff,
Uthan thet rad min Fader mik gaff,
At jak skulle til Sverike fare,
Ok uppa idar skada vare.
Jak far ok nader om Gudh vill,
Mädan min brott är ey mera ther till. *St. Rimkr.*

716) Så *St. Rimkr.* En uppgift åter i *HelsingeL.* (Ærfd.B., XVI) bestämmer dagen annorlunda: "Æfptir wars Hærræ "byrdh thusund aar ok thryhundradh aar ok XX aar, thæn "næstæ Odhunzdagh afptæ thær junkhærre Magnus war hals-"huggin, VIII daghum afptir Sancta Trinitatis dagh i Stok-"holmi". Dominica Trinitatis (Helga Trefaldighets Söndagen) inträffade detta år den 25 Maj, och 8:de dagen derefter var således Måndagen den 2 Juni. Simons och Judas Apostoli dag åter inföll detta år på en Tisdag.

717) The loto honom ganska väl begaa,
Med alla the Clerke man kunde faa:
The bästa fyra Herra ther vore,
Han tädan ok til Barfota Brödra bore;
Ok lade han i the samma graff,
Then Gudh hans Farfader gaff,
Them milde Konung Magnus:
The liggia bade i ett Gudz Huus,

Efter hvarannan, inom icke fulla tre år, försvinna på en gång från den jordiska skådeplatsen de förnämsta ledarne i dessa tider af de nordiska folkens och staternas öden, alla de, som främst och djupast under sistförflutna tvenne årtionden ingripit i händelserna, hvälfningarne och rörelserna. Ett år var näppligen ännu förgånget efter Hertigarne Eriks och Valdemars död, då Konung Håkan i Norrige, djupt skakad af sin svärsons sorgliga öde och bekymmerfull öfver sin dotter och hennes son under den ännu ovissa ställningen i Sverige, innan till honom kommit den glada underrättelsen om sonsonens utkorande till Sveriges Konung, i nio och fyrationde året af sin ålder och det tjugonde af sin regering, han, sista manliga ättlingen af Kung Sverres kraftfulla stam, den 8 Maj år 1319 lemnade sitt stoft åt jorden och åt efterverlden minnet af en fridsam, för sitt lands och sitt folks väl omtänksam Konung. Samma år, sex månader efter Håkans död, S:t Brixii dag den 13 November föll spiran äfven ur den kraftfulle Erik Menveds hand i hans fem och fyrationde års ålder, sedan han i tre och trettio år under oupphörliga strider med yttre och inre fiender upprätthållit sin kronas värdighet, men med sorg och grämelse sett alla sina med Ingeborg aflade söner hädangå[718], och orolig öfver rikets framtida öden,

---

Ther Barföta Bröder öfver rada,
Ett höfveligt Mönster *(kyrka)* med Gudz nada.
St, Rimkr.

718) Efter Lundensiska Erkebiskopen Nicolai krönika (hos Langebek, l. c., VI) har Ingeborg födt sin gemål 14 barn, af hvilka dock 11 kommit för tidigt till verlden, och de trenne öfriga dött i barnaåren, hvilket den vördige fadern tyder som ett Guds straff öfver Konungen för hans förfarande mot Erkebiskop Jöns Grand och hans kyrka. Enligt Pet. Olai *Chron.* åter (hos Langebek, l, c., I) hafva barnen eller sönerna blott varit åtta, men hvilka alla dött i barndomen ("Iste Ericus habuit 8 pueros cum Regina Ingeborge, qui "omnes sunt mortui in infantia").

i sista stunderna af sin lefnad uppmanat de vid hans dödsbädd närvarande herrar, att icke taga hans broder Christofer till Konung, emedan valet af honom skulle ända riket till förderf. Nedtryckt och tyngd af sorger[719], med tankarne på döden såsom enda återstående trösten och öfvergången till ett hättre lif, blott vid pass fyratio år gammal, slutade äfven Ingeborg, Erik Menveds ädla gemål, några månader före honom sina dagar[720]. Nu mer utan stöd och hjelp af sin trofasta frände Erik Menved, utan tröst af sin syster Ingeborg, flyktig från riket, förlustig kronan, biltog från sitt fädernesland, utan att mer våga återse detsamma, ett nådehjon i Danmark, der af barmhertighet till hans tarfliga underhåll honom anvisades gården Spikaborg jemte tvenne härader[721], af ingen om-

---

719) Öfver sina bröders jämmerliga öde, öfver sin sista, yngsta sons olyckliga död och hennes gemåls deröfver mot henne utbrytande vrede. Det tilldrog sig nemligen år 1318 på en färd från Abrahamstrup (nu Jægerspriis på Seland) till Holbek, då hon medhade sin yngsta, enda qvarlefvande, 16 veckor gamla son, Erik Menveds sista hopp och tröst, att genom ett olyckligt fall ur vagnen gossen bröt halsen af sig. Såsom häftig till lynnet, lätt uppbrusande, lät Erik Menved innesluta sin gemål i en cell i S:t Clara kloster i Roskild, att der umgälla sin ovarsamhet. Hon kom väl genom Biskop Olofs i Roskild förböner åter ut; men tärd af sorg, hädangick hon kort derefter till den eviga hvilan.

720) Maria Himmelfärdsdag den 15 Aug., efter inskriften på hennes griftvård i Ringstads kyrka; enligt andra uppgifter åter den 5 April.

721) "Curia quædam Spikeborg dicta cum duabus Contractis"; Ericus Ol. Äfven Hamsfortius, *Chronol. sec.* (hos Langebek; l. c., I.) nämner Spikaborg och underrättar oss, att han der dog. *St. Rimkr.* åter säger "Skälsör", och Hvitfeld vill, att Holbeks slott och län blifvit honom upplåtet. De förstnämnda krönikornas Spikaborg, en eljest alldeles obekant ort, har således troligen legat i grannskapet af Skjelskör eller Holbek, båda belägna på Seland, eller någon mindre borg på endera af dessa orter serskilt varit så kallad.

huldad, för allt folket blifven till spott och spe, måste Birger i denna belägenhet bittert och djupt hafva känt, hvad han varit, hvad han ännu kunnat vara, och hvad han var; dödsbudskapet ändtligen, som bar till honom underrättelsen om hans sons afrättning, förkrossade hans själ och utsläckte sista gnistan af hans ringa kraft; qvald af ångest, att i den sorgliga undergången af sin egen lycka äfven hafva ryckt med sig sin hoppfulla son, hans sista hopp och tröst, kände han tungt på sitt samvete de öfver honom och hans hus gångna olyckor, och i detta tillstånd, försänkt i sorg, tärd af smärta, förlossade döden honom från hans elände den 31 Maj 1321, då han uppnått en ålder af ett och fyratio år. Han fick sin hvilostad inom murarne af Ringstads kyrka, Valdemarernas och Erikarnes af Danska konungahuset begrafningsort, der Birgers stoft hvilar bredvid hans syster Ingeborgs[722]. Efter honom lefde hans gemål Margareta med sin sorg och sina bittra minnen ännu i tvenne årtionden, då döden ändtligen äfven förlossade henne den 2 Mars år 1341, och hennes jordiska qvarlefvor fördes till hvila i samma grift med hennes förutgångna gemål Birgers[723]. Af alla mest beklagansvärd var Magnus Ladulåses efterlefvande, ädla gemål Helvig, då hon måste upplefva sådana öden, som drabbade hennes barn, och äfven öfverlefva dem alla[724]. Midt under

---

722) "Ad dextram Erici jacet Ingeborgh uxor sua, filia Magni "Regis Svetiæ, quæ obiit Ao Domini MCCCXIX, Nonas "Aprilis. Et juxta eam ad austrum jacet germanus suus "Birgerus Rex Svetiæ, qui obiit anno Domini MCCCXXI, "pridie Kal. Junii". *Tabula Ringstad*, hos Langebek, l. c., IV. Äfven hos Hamsfortius, l. c., är Birgers dödsdag anteckned: "Pridie Kal. Junii Spicaborgi moritur Bir-"gerus, Rex Svecorum exul, et Ringstadii sepelitur".

723) "Cum eo (Birgero) jacet uxor sua Margareta, filia Regis "Erici et Agnetis, quæ obiit anno Domini Millessimo CCCXLI, "VI Nonas Marcii". *Tab. Ringst.*

724) Hennes dödsår obekant. Man vet blott, att hon lefde ännu

dessa sorger njöt hon dock den tröst, att se sonsonen Konung öfver tvenne riken. Barnbarnen utgjorde hennes återstående dagars enda glädje; på dem hvilade hennes hopp[725].

Ända från den tid, säger en gammal krönika, Sveriges rike fick sina första inbyggare, har det svårligen någonsin varit så betungadt, så hemsökt, så olyckligt genom alla landsplågor af vapenmakten som genom den mellan Konung Birger och hans bröder uppkommande oenigheten[726]. Mycket må ligga Konung Birger till last; han var svag till själen, hela sin lefnad igenom förd i ledband af andra, mer ett verktyg för dem, än sjelf upphofsman till det onda, som skedde genom honom. Större skuld ligger på Hertigarne, som genom en

---

år 1324 (den 7 Mars), men år 1326 (den 14 Febr.) nämnes som död ("Domina Helwigis quondam Regina Sweorum"); *Dipl. Sv.*, N:is 2453, 2555.

725) Jemte sonen Magnus hade Konung Birger ännu en son af namn Erik, men om hvilken man icke vet annat eller mer, än att han år 1315 nämnes som Erkedjekne i Upsala, den femte af dem, som inom Upsala stift beklädt detta embete (*Dipl. Sv.*, N:o 2001 och *Chron. vetus de Episcopis, Archiepiscopis, Archidiaconis etc. ecclesiæ Upsal.*), hvaraf synes, att han från barnaåren varit ämnad eller bestämt sig för det andliga ståndet; äfven nämnes en Konung Birgers dotter, som tillika med sina föräldrar blef i Håtuna gjord till fånge och jemte dem insatt på Nyköpings slott, men så väl hennes namn som öfriga öden äro oss obekanta; troligen har hon dött som ung. Birgers broder Hertig Erik hade äfvenledes jemte sonen Magnus en dotter af namn Eufemia, i våra häfder bekant som moder till Konung Albrekt. Också Hertig Valdemar hade, såsom förut är nämdt, en son af namn Erik, samårig med Hertig Eriks son Magnus; men då han ingenstädes mer nämnes, är sannolikt, att han redan i barnaåren aflidit.

726) "Anno Domini MCCCIV incepit dissensio et discordia gra-"vissima inter Regem Sveciæ Birgerum et fratres ejus, quæ "regnum Sveorum crudeliter afflixit et miserabiliter laniavit, "ita ut a prima inhabitatione hominum in hac terra, usque "ad illud tempus, vix fuerit unquam tantis malis oppressum"; Ericus Ol.

otyglad herrsklystnad bragte förderf öfver Konungen, deras broder, och öfver riket. Det gifves icke i våra häfder någon tidpunkt som denna, så utmärkt af fredsbrott på fredsbrott, så blottad på ära och tro. Den ena trolösheten spann tråden till den andra. Sorgespelet i Nyköping var en efterföljd af förräderiet i Håtuna. De kämpande brödernas tragiska slut är djupt gripande; deras olycka har äfven i gamla tidens folkvisor blifvit beklagad och besjungen[727]. Det var, såsom deras afskyvärda otacksamhet mot sin ädle fosterfader, Thorkel Knutssons så orättfärdigt utgjutna blod nedkallat himmelens straff och väpnat gerningsmännen mot hvarandra.

Med samhällets fortgående utveckling och uppkommande nya förhållanden tillvexte behofven och blefvo Konungens af ålder honom tillerkända inkomster af landet otillräckliga. De forntida Konungarne lefde af Upsala öde och andra sina gods jemte de Konungen tillkommande laga årliga ut-

---

727) En sådan är upptagen under N:o LXXXV bland de af Abrahamson, Nyerup och Rahbek utgifna Danska visor från Medeltiden. Danska visan härstammar troligen från Sverige, ty att här funnits gamla sådana, har all sannolikhet. I grunden densamma med Danska visan, men till språket klädd i nyare drägt, är den under N:o 28 intagna bland de af Geijer och Afzelius utgifna Svenska Folkvisor. Såsom slutföljd af de besjungna händelserna förekomma i båda visorna samma betraktelser, i den Svenska så lydande:

När många regenter vill' styra ett rike,
Då händer det ofta alltså,
Att de derom sällan sig kunna förlika:
Ty ingen vill då undergå.
Ty otro bepröfvar så mången.

Ty den som med otro och falskhetens art
Vill komma sin nästa i fara,
Tör hända, dess Herre han kan väl rätt snart
Inveckla sig sjelfver i snara.
Ty otro hon fäller så mången.

skylder och ingälder. Men dessa hade efter Christendomens införande icke ringa blifvit förminskade genom de gåfvor af gods och hemman, som årligen tillflöto kyrkan, hvarigenom till följd af de friheter, som efter de i tiden rådande åsigter tillkommo alla kyrkan tillhörande gods, från dessa ej mer några utskylder utgingo till verldsliga makten. Förändringen i krigsväsendet genom rusttjenstens införande hade ett icke mindre stort inflytande på skatteväsendet och förringandet af Konungens inkomster. Dessa blefvo ännu mer förminskade, då genom anslåendet af vissa landskap eller delar af riket under namn af hertigdömen till underhåll för de yngre konungasönerna utskylderna från dem undandrogos Konungen. Hofhållningen hade emellertid blifvit kostsammare och mer lysande genom förbindelsen med fremmande Furstar, genom kongliga gemålers tagande från fremmande, furstliga hus samt fremlingars inträdande i Konungens tjenst och vid Konungens hof, hvarigenom en närmare bekantskap gjordes med fremmande seder och bruk. Och till allt detta kom ännu den utgående dryga solden till de tid efter annan i landet indragna fremmande lejda trupper. Under sådana förhållanden uppkomma urtima gärder eller blifva åtminstone mer vanliga. Den aflägsna forntiden är med alla sina omständigheter icke nog i vårt minne, att vi med bestämdhet kunna säga, om före Folkungarnes tid vid förekommande utomordentliga fall serskilt hjelp af folket blifvit begärd eller någon ovanlig tunga lagd på menigheterna. Af dylika företeelser lemna urkunderna oss det första beviset i Magnus Ladulåses tid, då han i ett till Helsingarne utfärdadt bref framställer, huru af mångahanda nöd och behof han varit tvungen att pålägga dem utomordentliga, ovanliga gärder, erkänner, att dessa blifvit af dem erlagda icke af skyldighet eller pligt, men af god vilja, och

innerligen af hela sitt hjerta ber dem, att icke tyda honom till ondo de gjorda fordringarne och lägga honom dem till last inför den Eviges thron[728]. Det var, för att kronans inkomster icke skulle förminskas, men äfven för framtiden blifva tillräckliga, Landskapslagarne förbjuda Konungen, att icke bortgifva, bortförläna kronans gods[729] eller andra hennes rättigheter, och derföre tillägga den efterträdande Konungen rättighet, att återtaga de af en föregående Konung bortskänkta, bortförlänta kronorättigheter[730]. Emellertid förekomma kraf på hjelp och bevillningar denna tid allt oftare, och detta genom omständigheterna alstrade onda, som tillvexte så mycket mer obehindradt, då ännu ingen lång erfarenhet varnat derför, utvecklade sig under striderna mellan Birger och hans bröder, och serdeles sedan de mellan sig delat riket och trenne hof bildat sig, på en gång i ett så förfäradt mått, att urtima gärder nästan årligen utskrefvos efter de styrandes behof, och intet tecken visar sig, att menigheternas sam-

---

728) "Proinde patere volumus universis quod ne videremur in "regni regimine a progenitoribus nostris et predecessoribus "notabiliter deficere, sed ut procederemus sicut consvetum "est et honestum majestati regiæ, nec ad hoc nobis expensæ "propriæ suppetebant, tum quia regnum, ut liquet omnibus, "in guerra, tempestate, devastatione et desolatione magna, "quibus etiam succubuit longo post tempore, suscepimus, tum "quia nichil de hiis optinuimus quæ pater noster suo tempore "congregaverat, tum etiam quia militia major erat, et ampli"ora requirebantur stipendia, idcirco plures a vobis eroga"tiones extraordinarias et inconsvetas requisivimus, quas om"nes vos exsolvisse recognoscimus de gratia non de jure. "Quare vobis universis ac singulis humiliter in domino sup"plicamus, quatinus in hoc nobis velitis parcere, et sic vestris "de cordibus omnino dimittere, ut non nobis hoc coram sum"mi judicis oculis imputetur". *Dipl. Sv.*, N:o 869.

729) "Upsala ödher them ma aldrigh vetæ, them atti ee then sami "Konunger ær rædh landum", *II. Vestg.L.*, Mölno B., §. 8.

730) Se noten 294.

skylder och ingälder. Men dess… fastmer
stendomens införande icke ring… i lif och
genom de gåfvor af gods och … göra dem.
tillflöto kyrkan, hvarigenom … ock för ett
som efter de i tiden r… agande inga
alla kyrkan tillhörande … unna pålägg-
några utskylder utgin… fver de vig-
ändringen i krigsv… ellertid såsom
förande hade ett … icke ifrågasatta, och
skatteväsendet … elades ett lagstadgadt be-
komster. Des… . Det fanns nemligen ännu in-
genom ansl… bestämde, när och under hvilka för-
riket und… urtima gärd till hjelp vid det allmännas
för de … utskrifvas och sättet för dess bevil-
undar … Grundsatser kunna först bilda sig och
lerti… till rättesnöre, när tingen sjelfva fullkomligt
fö… sig. Då Konungarne derföre, uppburna af
egen makt och myndighet lägga gärder på me-
drogo de icke i betänkande, när behofvet dref, att
af
nigheterna, sålunda i viss mon utöfvande en sjelf-
myndig beskattningsrätt. Missnöjet deröfver gaf sig
öppet tillkänna vid det nya konungavalet på Mora
ting, då svår klagan fördes öfver den oskäliga be-
skattning och annan tunga, som mot gammal god
häfd och sed af somliga framfarna Sveriges Kon-
ungar och Furstar med makt blifvit Sveriges män
och menigheter pålagda. Rikets herrar och råd[732]

---

731) Hvad tillägget till Södermanna-L. deröfver bestämmer, är uppenbart tillkommet efter år 1319. De äldre Landskapslagarne hafva derom intet.

732) Nemligen Erkebiskop Olof samt Biskoparne Carl i Linköping, Bengt i Skara, Styrbjörn i Strengnäs, Israel i Vesterås och Biskopen i Vexiö, Matts Kettilmundsson, Konungens Drotts, Birger Persson (Brahe), Lagman i Upland, Finvid Nilsson, Magnus Bengtsson, Lars Ulfsson (Stengafvel), Lagman i Södermanland, Stefan Röriksson (Två Sparrar), Bo Nilsson (Natt och dag), Lagman i Östergötland, Knut

konungavalet skedde, utlofvade och för-
å på den nyvalde Konungens vägnar,
, ingen ny skatt eller tunga skulle
enigheternas hörande; derest nem-
nodadt fall rikets allmänna nytta
afde utomordentlig hjelp, skulle
deröfver granneligen öfver-
amställning derom till me-
ny gärd utskrifvas och ingen
af rikets män och allmoge utgö-
att det skedde med deras fria samtycke; all
viljad gärd åter uppbäras af en utaf rikets råd,
som dertill utsåges, jemte tvenne män af allmogen
i hvarje biskopsdöme; gärden dessutom icke an-
vändas eller utgifvas till annat, än hvartill den-
samma vore beviljad, pålagd och uppburen[733]. I
öfverensstämmelse härmed är det äfven, det stad-
gas i tillägget till Södermanna-lagen, att Konungen

Jonsson (Blå), f. d. Drots, Filip Ulfsson (Ulf), Erik Thuresson (Bjelke), Suno Jonsson (Tre Åkerhöns), Lagman på Öland, Puke Jonsson (af Vålunga stägten), Lagman i Tiohärad, Thure Kettilsson (Bjelke), Knut Magnusson (Ulfåsaätten), Lagman i Vestergötland, Johan Tholfsson, Gustaf Tunesson (framdeles Riksmarsk, Lagman i Södermanland, Erengisle Neskonungsson (Natt och Dag), Nils Björnsson (Färla), Lagman i Nerike, Håkan Jonsson (Läma), f. d. Marsk, och Magnus Nilsson (Röde), Lagman i Vestmanland). Af dessa herrar hafva, såsom vi sett, Biskop Carl, Knut Magnusson, Erik Thuresson och Stefan Röriksson varit bland dem, som i Opslo den 26, 27 och 28 Juni samfält med Norska rikets herrar och råd uppgjorde föreningsfördraget mellan Sverige och Norrige, hvaraf synes, att de genast efter uppgörelsen deraf skyndat tillbaka till Sverige, att öfvervara Mora tinget i Upsala, för hvilket tiden troligen äfven blifvit så bestämd, att de till Norrige sända männen skulle hinna återkomma. De uppgifna herrarnes vapen eller till hvilken slägt de hört, hafva vi anfört efter Tibell (Seraph. ord. Hist.), som med sitt kända forskarenit omsorgsfullt granskat pergamentsbrefven jemte de derunder hängande signeten och vapenmärkena i dessa.

733) *Dipl. Sv.*, N:o 2199.

tycke dertill blifvit inhemtadt [illegible] kylder, vid straff af böter, väl äfven [illegible] itt land, egendom, strängeligen anbe[illegible] icke för- Det första och väsendtliga[illegible] t ovänner folks frihet är, att utan [illegible] ch allmoge bördor, inga nya skatt[illegible] ill med sina gas detsamma. Såd[illegible] m Konungen, tigaste statsrättslig[illegible] bästa och för- öfverflödiga i dj[illegible] a sig emellan öfver- i det nya st[illegible]. Detta stadgande hän- stämmande [illegible] igen var vid fiendtligt öfver- gen lag, s[illegible] od, då behof gjordes af fremmande hållande [illegible] per, allmän bevillning kunde ifrågakom- behof [illegible] beloppet deraf då skulle fastställas med råd jand[illegible] och samtycke af dem, som i gården borde deltaga. I tje[illegible] nästföljande tider bestämmas ännu andra fall, när [illegible] på hjelp och bevillningar kunde ske, hvar- [illegible] äfven närmare fastställes sättet för deras be- viljande. Men oaktadt allt, hvad deröfver stad- gas och bestämmes, eger dock hela Medeltiden igenom ett visst vacklande rum i afseende på be- skattningen.

Den tid, som förflyter från Folkungaättens uppträdande på thronen intill Konung Birgers fall, kan öfverhufvud betraktas som konungamaktens höjd. Det är ett icke ringa bevis för det anseende, hvar- till konungadömet stigit under denna tid, att Kon- ungen icke blott utöfvade lagstiftande makt i

---

734) "Konunger agher liva vid Upsala: öda ok lagha arlica ut- "skyldir aff landum sinum, ok ængin nyan thunga eller alaghu "a land sin lægia, utan æi ymnungis inlænzsker almoghe "med Konunge sinum land i landamære at væria med makt "sialvra thera, tha sculu land ok almoghe sua uied pænnin- "gum sinum hialpa sum sialvum sik land at væria fore ut- "lænningum ok allum ovinum, eptir thy sum Konunger, Bi- "scoper ok Laghman ok bæzste ok vitraste i laghsaghu hvarre "stædhia ok samtrykkia sin i mællum, huru mykin hun "(alagha) scal væra, ok ællæs læggi aldrigh Konunger alaghu "a land siju". *Söderm.L.*, Addit. 1: §. 3.

både allmänna och enskilta mål, hvar- i lag ej voro stadgadt, men äfven det, sammankallade ett riksmöte, eller så- na tidens språk heter, kallade sitt ptal, att inga andra måtte djerf- än de, som voro kallade genom bref[735], och det ännu, att viss mon ingrep i beskatt- af egen makt utskref gär- verhufvud äfven utgingo utan mot- utan att deraf några allmänna rörelser s, ehuru detta eljest hörde till de ting, hvar- öfver folket var aldraömtåligast. Man vet icke, hvilket annat utseende i tidens fortgång detta kun- nat gifva åt riket, om Magnus Ladulåses anda och kraft fortgått i arf till hans efterträdare på thro- nen, och konungadömet fortgående utbildat, stad- gat och befästat sig i denna rigtning. Men sam- tidigt med den vexande konungamakten skjuter aristokratin redan starka rötter; dess hela ställning emellertid ännu icke fast; ännu är densamma stadd i sin första bildning, känner ännu icke sina krafter, är ännu fremmande för den tanken att bilda en motståndskraft, sluter sig fastmer till thronen och stöder konungadömet. De farligaste anslag, som rigtas mot thronen, utgå från de af orolig herrsklystnad drifna medlemmarne af den herrskande konungaslägten. I den stora täflan mel- lan Sverkerska och Erikska konungahusen se vi landets store, långt ifrån att bilda partier, fastmer uppträda som medlare till bibehållande af lands- friden och skipande af lika rätt mellan de stridande; lika fjerran ifrån att upptända eller underblåsa miss- hälligheterna mellan Konung Valdemar och hans bröder Hertigarne Magnus och Erik bemöda de sig äfven att stifta förlikning mellan dem, försona

735) Se föreg. B:det, s. 596 ff.

skall lefva af Upsala öde och laga årliga utskylder, men ingen ny pålaga eller tunga lägga på sitt land, utan så vore, att Konungen med allmogen icke förmådde af egen makt sitt rike värja mot ovänner och utländsk makt, då skulle land och allmoge jemte med egen kraft äfven hjelpa dertill med sina penningar, och sådan gärd påläggas, som Konungen, Biskoparne och lagmännen jemte de bästa och förståndigaste män i hvarje lagsaga sig emellan öfverenskommo och bestämde[734]. Detta stadgande häntyder, att det egentligen var vid fiendtligt öfverfall eller i krigsnöd, då behof gjordes af fremmande lejda trupper, allmän bevillning kunde ifrågakomma, och beloppet deraf då skulle fastställas med råd och samtycke af dem, som i gärden borde deltaga. I nästföljande tider bestämmas ännu andra fall, när kraf på hjelp och bevillningar kunde ske, hvarjemte äfven närmare fastställes sättet för deras beviljande. Men oaktadt allt, hvad deröfver stadgas och bestämmes, eger dock hela Medeltiden igenom ett visst vacklande rum i afseende på beskattningen.

Den tid, som förflyter från Folkungaättens uppträdande på thronen intill Konung Birgers fall, kan öfverhufvud betraktas som konungamaktens höjd. Det är ett icke ringa bevis för det anseende, hvartill konungadömet stigit under denna tid, att Konungen icke blott utöfvade lagstiftande makt i

---

734) "Konunger agher liva vid Upsala. öda ok lagha arlica ut-
"skyldir aff landum sinum, ok ængin nyan thunga eller alaghu
"a land sin lægia, utan æi ynnungis inlænzsker almoghe
"med Konunge sinum land i landamære at væria med makt
"sialvra thera, tha sculu land ok almoghe sua med pænnin-
"gum sinum hialpa sum sialvum sik land at væria fore ut-
"lænningum ok allum ovinum, eptir thy sum Konunger, Bi-
"scoper ok Laghman ok bæzste ok vitraste i laghsaghu hvarre
"stædhia ok samtrykkia sin i mællum, huru mykin hun
"(alagha) scal væra, ok ællæs læggi aldrigh Konunger alaghu
"a land siju". *Söderm.L.*, Addit. 1: §. 3.

alla sådana både allmänna och enskilta mål, hvaröfver förut i lag ej voro stadgadt, men äfven det, då Konungen sammankallade ett riksmöte, eller såsom det i denna tidens språk heter, kallade sitt rike till något samtal, att inga andra måtte djerfvas att komma dit än de, som voro kallade genom Konungens bud eller bref[735], och det ännu, att Konungen obämmad till viss mon ingrep i beskattningsrätten, efter behof af egen makt utskref gärder, och dessa öfverhufvud äfven utgingo utan motstånd, eller utan att deraf några allmänna rörelser spordes, ehuru detta eljest hörde till de ting, hvaröfver folket var aldraömtåligast. Man vet icke, hvilket annat utseende i tidens fortgång detta kunnat gifva åt riket, om Magnus Ladulåses anda och kraft fortgått i arf till hans efterträdare på thronen, och konungadömet fortgående utbildat, stadgat och befästat sig i denna rigtning. Men samtidigt med den vexande konungamakten skjuter aristokratin redan starka rötter; dess hela ställning emellertid ännu icke fast; ännu är densamma stadd i sin första bildning, känner ännu icke sina krafter, är ännu fremmande för den tanken att bilda en motståndskraft, sluter sig fastmer till thronen och stöder konungadömet. De farligaste anslag, som rigtas mot thronen, utgå från de af orolig herrsklystnad drifna medlemmarne af den herrskande konungaslägten. I den stora täflan mellan Sverkerska och Erikska konungahusen se vi landets store, långt ifrån att bilda partier, fastmer uppträda som medlare till bibehållande af landsfriden och skipande af lika rätt mellan de stridande; lika fjerran ifrån att upptända eller underblåsa misshälligheterna mellan Konung Valdemar och hans bröder Hertigarne Magnus och Erik bemöda de sig äfven att stifta förlikning mellan dem, försona

735) Se föreg. B:det, s. 596 ff.

dem med hvarandra; icke heller framte sig spår af några aristokratiska föreningar under striderna mellan Konung Birger och hans bröder; Hertigarne hade sina personliga vänner och anhängare, och de och Konungen, efter delningen af riket mellan sig, hvar inom sin styrelsekrets medhåll och stöd af de herrar och män, som hörde till deras herrskareområde; men intet tecken till partier eller förföljelser[736]. Striderna dessa tider bära karakteren af strider för Hertigarnes personligheter på ena sidan och Konungen på den andra. Landets store spela vid dem ingen hufvudroll. Dessa osaliga strider mellan konungahusets medlemmar, följder af konungasönernas anspråk på vissa delar af riket och konungadömets vacklande mellan arfs- och valrätt, hade landsplågor och gräsligheter till följd. Men att thronen och dess makt i och för sig derigenom skakades, se vi icke. Af hel annan art och natur äro stegen af den sig nu bildande aristokrati; denna framträder med bestämd afsigt att vinna inflytelse, att motväga, inskränka konungamakten. De styrande herrarne förbinda sig vid valriksdagen år 1319 och sedan i det mellan dem i Skara år 1322 upprättade förbundet, att förtaga och för framtiden förekomma[737] de olagliga beskattningar och annan tunga, som af framfarna Konungar och Furstar

---

736) Af de herrar, som undertecknat valriksdags-urkunden 1319, förekomma i urkunderna Knut Jonsson *(Drots)*, Håkan Jonsson *(Marsk)*, Puke Jonsson, Stefan Röriksson och Ture Kettilsson bland Konung Birgers rådsherrar och män; Matts Kettilmundsson åter, Birger Persson, Bo Nilsson, Suno Jonsson, Knut Magnusson, Filip Ulfsson och Erik Turesson bland dem, som tillhört Hertigarne Erik och Valdemars råd, så att intet tecken till slitningar och partier här röja sig, utan ömse sidornas män handlat gemensamt i fråga om fäderneslandets sak, eller hvad de vid ifrågavarande tillfälle ansågo dess väl och bästa fordra.

737) "Talibus gravaminibus illegalibus in posterum precavere vo-"lentes".

blifvit Sveriges män och menigheter pålagda; de utlofva, att under Konungens minderårighet obrottsligen vidmakthålla rikets lagar och gamla, goda sedvänjor, skydda hvar och en vid dess fri- och rättigheter, vaka öfver lag och rätt, utestänga alla utlänningar, vårda sig om enighet och lugn och derutinnan understödja hvarandra, och för öfrigt så föra rikets styrelse, som de ville derför svara inför Gud och för Konungen, när han komme till myndiga år[738]. Det framblickar här en viss högtidlig förklaring, en art af protest mot den oinskränkta konungamakten och en förpligtelse att afvärja missbruken af densamma. Ett stort, allmänt folkting, ett sådant som de forntida allshärjartingen, en folkets rättigheter i hela deras omfång bevakande och upprätthållande församling stod icke mer gent emot Konungen. En ny motvigt mot konungamakten bildar sig, men icke genom folket ur dess sträfvande, utan genom de med värdigheter och rättigheter omgärdade landets store, som Konungarne till stöd för sin makt sökt närmare fästa vid thronen och med deras hjelp äfven gjort sig mer oberoende af folkets goda vilja. De hafva blifvit medvetande af sina krafter; de ensamt kunde hämma fortgången af den stigande konungamakten, lätt, emedan de på sig öfverflyttat folkets makt; landets förderf och tungan af de fortfarande striderna mellan konungahusets medlemmar hade i kännbar mon äfven drabbat dem.

De monarkiska och aristokratiska beståndsdelarne af samhällskroppen hafva gemensamt öfvervunnit den gamla folkmakten; nu reder det sig till kamp mellan konungamakten och aristokratin; ett tre-årigt barn på konungathronen är i detta hänseende en betydelsefull tilldragelse.

---

738) *Dipl. Sv.*, N:is 2199, 2339.

Adalvard den Yngre, har för afsigt att förstöra Upsala tempel; III: 9—12.

Adaldag, den förste af Hamburgska Erkebiskoparne, som förenade verldslig makt med den andliga, skickar Biskopar och lärare till Sverige. II: 651.

Adel såsom ett slutet stånd med företrädesrättigheter, fästade vid börden, fanns i gamla tiden icke; IV: 561. Men att redan från början af de första bosättningarne i vårt land uppkom en olikhet i förmögenhet; huru derigenom och genom det ärftliga anseendet det bildade sig en klass af familjer, som höjde sig öfver de menige odalmännen; 561—63. Att dels derigenom, dels genom konungsmännens personliga ställning till Konungen i samband med deras ärofulla befattningar, grunden redan från ålder var lagd till en viss ståndsolikhet; 575—76. Dessa landets store utgjorde emellertid ännu icke en från de frias stånd politiskt afsöndrad klass; 577. Detta skedde först genom rusttjenstens införande, hvarigenom af den förmögnare, för vapentjensten till häst lefvande klassen af landets män framstår ett verldsligt frälse och bildade sig ett från den öfriga odalmenigheten åtskildt, högre aktadt stånd, Frälseståndet; 584—86. Huru detta i samband med riddarväsendets införande blef utgångspunkten för det i tidens fortgång sig utbildande ärftliga adelskapet, då det ursprungligen rent personliga i företrädesrättigheter och värdigheter genom frälsets fortgående i arf från fader till son småningom och oförmärkt öfverflyttades på familjen; 586—87. 590—95.

Huru ett företrädesberättigadt, ärftligt adelsstånd utbildar sig i den Germaniska staten, och der uppkommer en högre och en lägre adel; III: 548—65. Meningsstriden deröfver, huruvida folken af den Germaniska stammen i äldsta tider känt ett ärftligt, adligt stånd; IV: 653 (n).

Att Adal, Adel, betecknande hvad som är förnämst, ypperst, i denna bemärkelse brukas så väl om slägt som om jord och ting; IV: 576 (n.).

Accusatoriska förfarandet i rättegångssaker. III: 632—33.

Adelhären, betecknande hufvudhären. IV: 595.

Aderbidschan, elddyrkans gamla land i nordliga Medien. I: 127.

Adill, K. Erik Segersälls landvärnsman. I: 333—34.

Adils, Upsala Konung, drager i härnadsfärd till Sachsarnes land, hemför Yrsa, en jungfru af underbar skönhet, och håller med henne bröllop; I: 237. Mister henne; återfår henne; 237—38. Stämmer möte med Konung Ale i Norrige till strid på Venerns is, och segrar i denna strid. 238. Hemsökes af Rolf Krake; 238—39. Slutar sina dagar, då han

Sak- och namnregister öfver de fem första Banden af Svenska Folkets Historia.

Med Romerska siffrorna betecknas Bandet, med de vanliga sidan och med (n) hänvisas på noten, när uppgiften eller det uppgifna förhållandet endast der förekommer.

Abalus, en ö, på hvars stränder bernsten samlades efter beskrifning af Pytheas af Massilia; I: 12.

Abbo af Fleury en af Medeltidens namnkunniga lärde. III: 822.

Abel, Konung i Danmark; IV: 417. 422. Brodermördare, 424. Död, 425.

Abrahamstrup, nu Jægerspriis (på Seland); V: 340 (n.).

Abälard, ryktbar genom sin olyckliga kärlek, stor filosof och theolog; III: 840. 841.

Achlin, eller *Alchin*, ett i de Romerska länderna aldrig sedt djur, som fanns på ön Skandinavia och tydligt hänvisar på den nordiska älgen. I: 23.

Absaloh, Biskop i Roskild, stöder Konung Valdemar I:s thron; IV: 142. Erkebiskop i Lund och tillika fortfarande Biskop i Roskild; en man af strängt hierarkisk och aristokratisk anda. 146—49. 174.

Adalkona, äkta, laglig hustru; *Adalkona barn*, äkta, lagfödda barn. I: 532.

Adalbert, Erkebiskop öfver Hamburgska stiftet; hans myndiga beteende mot de nordiska Konungarne och strider med dem. II: 666 - 68.

Adalsyssel, kallades fordom det midt emot Ösel och Dagö liggande landet; I: 241. Der stupade Ups. Konungen Yngvar i en strid med Esterna; 240.

Adalvard den Äldre, arbetar med nit för Christendomsverkets framgång; III: 8—9. Hade sitt hufvudsäte i Skara, lade första grunden till domkyrkan derstädes och ligger der begrafven; 9. IV: 13—14.

Adalvard den Yngre, har för afsigt att förstöra Upsala tempel; III: 9—12.

Adaldag, den förste af Hamburgska Erkebiskoparne, som förenade verldslig makt med den andliga, skickar Biskopar och lärare till Sverige. II: 651.

Adel såsom ett slutet stånd med företrädesrättigheter, fästade vid börden, fanns i gamla tiden icke; IV: 561. Men att redan från början af de första bosättningarne i vårt land uppkom en olikhet i förmögenhet; huru derigenom och genom det ärftliga anseendet det bildade sig en klass af familjer, som höjde sig öfver de menige odalmännen; 561—63. Att dels derigenom, dels genom konungsmännens personliga ställning till Konungen i samband med deras ärofulla befattningar, grunden redan från ålder var lagd till en viss ståndsolikhet; 575—76. Dessa landets store utgjorde emellertid ännu icke en från de frias stånd politiskt afsöndrad klass; 577. Detta skedde först genom rusttjenstens införande, hvarigenom af den förmögnare, för vapentjensten till häst lefvande klassen af landets män framstår ett verldsligt frälse och bildade sig ett från den öfriga odalmenigheten åtskildt, högre aktadt stånd, Frälseståndet; 584—86. Huru detta i samband med riddarväsendets införande blef utgångspunkten för det i tidens fortgång sig utbildande ärftliga adelskapet, då det ursprungligen rent personliga i företrädesrättigheter och värdigheter genom frälsets fortgående i arf från fader till son småningom och oförmärkt öfverflyttades på familjen; 586—87. 590—95.

Huru ett företrädesberättigadt, ärftligt adelsstånd utbildar sig i den Germaniska staten, och der uppkommer en högre och en lägre adel; III: 548—65. Meningsstriden deröfver, huruvida folken af den Germaniska stammen i äldsta tider känt ett ärftligt, adligt stånd; IV: 653 (n).

Att Adal, Adel, betecknande hvad som är förnämst, ypperst, i denna bemärkelse brukas så väl om slägt som om jord och ting; IV: 576 (n.).

Accusatoriska förfarandet i rättegångssaker. III: 632—33.

Adelhären, betecknande hufvudhären. IV: 595.

Aderbidschan, elddyrkans gamla land i nordliga Medien. I: 127.

Adill, K. Erik Segersälls landvärnsman. I: 333—34.

Adils, Upsala Konung, drager i härnadsfärd till Sachsarnes land, hemför Yrsa, en jungfru af underbar skönhet, och håller med henne bröllop; I: 237. Mister henne; återfår henne; 237—38. Stämmer möte med Konung Ale i Norrige till strid på Venerns is, och segrar i denna strid. 238. Hemsökes af Rolf Krake; 238—39. Slutar sina dagar, då han

rider omkring Disarsalen vid ett offer åt Disarna eller gudinnorna; 239.

Adils, den Stormodige från Upsala, en af kämparne i Bråvallaslaget. I: 262. 264.

Adogiter, hos Jordanes ett högt mot norden boende folk, som hade sina hemvist på den Skandiska ön I: 32.

Adolf, Grefve af Schauenburg, utsedd till skiljoman i tvisten mellan K. Erik Menved och Svenska Hertigen Erik. V: 268.

Adrianopel. På slätterna derinvid lider Romerska hären mot Göterna ett nederlag, det största sedan det forntida vid Cannæ; I: 58—59. Men den väl befästade staden förmår Göternas Konung icke intaga; 59.

Æsar, Æsyetes se ***Asar.***

Æstyer. I: 27. IV: 73 (n.). 92 (n.). 95 (n.). se ***Ester.***

Æthicus. IV: 244 (n.).

Afarfaste, stigman och stor våldsverkare sluter sig till Olof Haraldssons tåg till Norrige och stupar i slaget vid Stiklastad. I: 445. 446. 453. 455.

Aflat. Första anledningen till deras uppkommande; III: 323 (n). Aflatsutdelningen öfligare och rikare; IV: 365.

Aganzier nämnas hos Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.

Agathyrser, Herodoti skildring af dem och deras hemvist. I: 4.

Agder, ett af de forntida fylkisrikena i Norrige. I: 300.

Agelmund af Gunginkiska ätten, son af Ago, tages af Longobarderna till Konung öfver dem. I: 82.

Aggershus, belägras af Svenska Hertigen Erik. V: 224.

Agnar, son af Ragnar Lodbrok; I: 275. Stupar i striden mot Upsala Konungen Eisten; 281.

Agnabro. V: 178.

Agnatorp. V: 176.

Agne, Dag den vises son och Konung i Svithiod efter sin fader; hans färd till Finnland, I: 224—25. 226. Att det efter honom benämnda

Agnefit, Agnes strand, der han fann sin död och brändes, enligt sagan legat på samma holme, der Stockholms stad nu ligger. I: 225.

Agnes, dotterdotter af Olof Skötkonung, förmäld med Konung Henrik I i Frankrike. I: 412.

Agnes, syster till k. Waldemars gemål Sofia; stiftar S:t Agnetas kloster i Roskild, och sjelf Priorinna i detta kloster. IV: 518.

Agnes, enka efter K. Erik Glipping och moder till K. Erik Menved. IV: 696. 699.

Agnes, kejsar Henrik IV:s moder. III: 703.

Agnestad, nära Falköping, plats till kyrka der utmärkt och kyrkogård invigd af S:t Sigfrid; II: 663. Kyrka derstädes i XII årh. genom Biskop Bengt den Äldre i Skara; IV: 202.

Ahriman, källan och upphofsmannen till det onda, mörkrets furste, efter Zoroasters lära. I: 128—29.

Akacius Biskop i Amida. III: 166.

Akolutos (Följeslagaren), kallades Höfdingen för Väringarne i Grekiska Kejsarens tjenst, såsom oskiljaktig från Kejsarens person. II: 336.

Al- eller *Avl-runor,* det ädlas, det goda umgängets idrott. I: 150.

Alaner, undantränga Sarmaterna och nedsätta sig mellan Dnieprn och Don; I: 134. Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska riket i den stora folkvandringens tider; 63. 67. 70. Räknas till den Götiska folkstammen; 89. 103. Sägas haft sitt gamla och egentliga hemvist vid Kaukasus och Kaspiska Hafvet; 103. Hafva bott vid Mæotiska sjön, på ömse sidor om Tanais, när de i häfderna aldraförst nämnas; 103. Förekomma i andra årh. i Markomanniska kriget; 103. Göterna och Alanerna gränsa till hvarandra vid Svarta Hafvet; 103. Alanernas skaplynne; 103. Leda från Gudarne sina Konungar; 104. Gå under och sprida sig vid Hunnernas anstormande; 104. Men lemningar af dem träffas ännu långt fram i Medeltiden i deras urgamla hemvist vid Kaukasiska bergen, äfvensom vid Azovska sjön och vid Tanais; 104. Af dessa Medeltidens Alaner har man sport, att de i fordomtima sjelfva kallat sig *Asar;* de äfven uppträda under detta namn i Medeltidens skrifter; 104. Skildring af den; 105. Kallas nu *Oss* eller *Osseter,* och ännu lefva hos dem minnen qvar af deras forntid; 105. I deras språk flera Götiska ord; 105. De kalla sig sjelfva *Iron,* hvilket jemte språkslägtskapen synes häntyda, att de äro af Medisk-Persisk stam; 105. Folk af Mediskt ursprung omtalas äfven i det Mæotiska Asien mellan Tanais och Kaukasus; 105.

Alaner eller *Albaner,* som föddes gråhåriga och brukade hundar till sitt lands försvar, nämnas bland vidundren i nordtrakterna af Baltiska hafvet; I: 37.

Alarik, Göternas Konung af Baltiska konungaätten, utbreder sina vapen öfver Moesien, Thracien, Pannonien, Macedonien; I: 61—62. Ansträngер förgäfves sin kraft att intaga Konstantinopel; 62. Tågar genom det namnkunniga passet Thermopylæ och genomströfvar hela Grekland, hvars alla landskap måste till Göterna skatta lemningarne af sina rikdomar; 62—63. Inrycker uti Italien; 63. Kejsar Honorii sändebud till honom; 64. Håller krigsråd; 65. Intager

Rom; **65.** Fattar den plan, att eröfra Sicilien och Afrika och af dessa länder stifta ett eget rike; **66.** Tågar i denna afsigt ned till nedre Italien, men insjuknar och dör under anstalterna för öfvergången till Sicilien; **66.** Hans griftrum på botten af floden Cosenza i Calabrien; **66.**

Albericus, Romersk Legat till norden; IV: **21.**

Albert, den tredje Biskopen i Lifland efter Meinhard, lägger grunden till staden Riga och stiftar Svärdsbrödra- eller Svärdsriddare-orden; IV: **250—54. 259. 260.**

Albert, Hertig af Braunschweig och Lüneburg; IV: **452.**

Alboin, Longobardisk Konung, son af Audoin, förer Longobarderna till Italien och upprättar Longobardiska riket; I: **82.**

Albrecht, Romersk Konung; skrifvelse af honom till Konung Birger i Sverige; V: **75.**

Albrecht af Brunswig, af Magnus Ladulås slagen till riddare; IV: **614.**

Aldejoborg. I: **412.** II: **290.**

Ale, Konung öfver Upplanden i Norrige; strid med Upsala Konungen Adils på Venerns is. I: **238.**

Alemanner, deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska väldet i den stora folkvandringens tider. I: **54. 67. 68. 71.**

Alexander II, Påfve. III: **711—14.**

Alexander III, Påfve, bifaller upprättandet af ett erkebiskopsdöme i Sverige, och i hans närvaro blir Stefan vigd till Sveriges rikes Erkebiskop; IV: **125.** Hans ombyten af vistelseort, hvaraf tiden någorlunda kan bestämmas för de från honom utgångna bref; **192** (n). Af honom hit utfärdade bullor till främjande af Christendomsverket, sedligheten och kyrkans ordningar; **191—92. 194.**

Alexander Newsky. V: **24—25. 46.**

Alf, son af Alrek och efter honom Konung i Svithiod samfält med sin broder *Yngve.* I: **226.**

Alf och *Alfarin,* söner af Konung Gandalf i Alfhem, bland kämparne i Bråvalla-slaget. I: **265.**

Alfer, ett med Asarne förbundet folk, fagrare än allt annat mankön i nordlanden. I: **149.**

Alfhem, det nuvarande Bohuslän och Dalsland fordom så benämndt efter *Alferna,* hvilka enligt sagan bodde mellan Göta-elf och Raum-elfven; I: **149.** Hade i fordna tider egna Konungar; **297.** Sigurd Ring, Ragnar Lodbrok och efter dem K. Erik Emundsson underlägga sig detsamma; **297—98.** Eröfras af Harald Hårfager; **309.**

Alfhild, dotter af Konung Gandalf den Gamle i Alfhem; förmäld med Sigurd Ring. I: **270.**

Alfred, Konung öfver Vestsaxiska riket i England; hans strider med Nordmännen; II: 67—69. 75—78. 115—18. Utmärkt som Konung och fältherre, som lagstiftare och ordnare af den inre författningen och förvaltningen, tillika älskare och befordrare af vetenskaper och konster, och sjelf äfven stor kännare af dem; 113—14. 279 (n). IV: 84.

Algot Brynolfsson, Lagman i Vestergötland; IV: 533. 597. 624. Insättes i fängelse; 625. Erhåller åter sin frihet, men beklädер ej mer lagmansembetet; 627. Uppnått en hög ålder 628 (n).

Algö, Öfver-Selö i Södermanland. V: 255. 317.

Algöt, Konung i Vestergötland, innebrännes af Ingiald Illråda. I: 244.

Ali eller *Olo den Fräkne,* en af kämparne i Bråv. slaget. I: 261.

Aliorumnæ, från Göterna fördrifna trollhäxor. I: 55.

Alkuin, Carl den Stores lärare. III: 828.

Allhelgonakloster, i Lund. IV: 61 (n).

Allfader, den höge, mäktige, fördolde Guden, den äldste bland alla Gudarne. I: 171. 190. II: 493.

Allmänningar. Kronans rätt till dem uttalad i Helgeandsholms mötesbeslutet; IV: 647—48. Det i öfriga Europas länder, äfvèn i Norrige och Danmark, utbidade begreppet om de statsmakten eller kronan tillkommande rättigheter till dem; 649—51. Om de i urkunderna hos oss förekommande vittnesbörd och spår deraf, att af ålder en tredjedel af allmänningarne tillkommit Konungen; 653—54. 656—57. V: 6—7 (n). 67.

Allmänningsöre. IV: 665. 666. 688.

Alrek, Agnes son och efter sin fader Konung i Svithiod samfält med sin broder Erik. I: 226.

Allshärjar Gode, Lagmannen på Island så ursprungligen kallad. I: 508.

Allshärjartinget, det stora föreningsbandet mellan de Svenska landskapen; I: 400. 402—5. 518—19. Deras upphörande efter Christendomens införande vid den uppkommande striden mellan stammarne. IV: 598—99.

Almose-utdelare, som en och hvar af Biskoparne tillförbindas att hafva. V: 91.

Alpiska bergskedjan, i uråldsta tider en skiljevägg mellan norden och södern af vår verldsdel; I: 1. Den stora olikheten i moraliskt och politiskt hänseende mellan de på ömse sidor om densamma boende folken; 2. För de fria nordiska folken en skyddsmur mot Grekiska och Romerska herrskarestaterna, för dessa åter ett värn mot förstörande anfall

af vilda jägarfolk; 2. Tillika gränsen för Grekernas och Romarnes geografiska kunskap; 3.

Alsnö-stadgan. IV: 529. Att före år 1281 mötesbeslutet måste hafva egt rum; 579 (n).

Altinget på Island. I: 507. 508.

Alvastra, stiftelsen af detta, det första af häfderna kända kloster i vårt land; IV: 52—53. Om ursprunget till namnet; 53 (n). IV: 302 (n). Sverkerska grafven derstädes; III: 100 (n). IV: 266 (n). Klosterkyrkans förfall och förstöring, mindre genom tiden än genom menniskohänder, och möjligheten af dess återställande, i likhet med hvad som skett med Warnhems; IV: 267 (n).

Alver, fader till Upsala Konungen Ingild; I: 258. Hans söner; 257 (n).

Alver, Alfreks eller Eriks eller Adals son, af guden Frejs ättlingar, Sigurd Rings frände och en af hans kämpar i Bråv. slaget; I: 262. 264.

Alöf, dotter af Olof Skygne, Konung i Nerike och mormoder till Olof Trätälja. I: 250.

Amal, efter hvilken Östgötiska konungaslägten bar namn af den *Amaliska*, nedstammande i tredje led från *Gapt*, nordiska sagans Gaut, Götiska folkets stamfader och Gud. I: 46.

Amalasventa, den store Östgötiska Konungen Theodoriks dotter. I: 76.

Amaliska slägten, den förnämsta grenen af Götiska konungastammen. I: 44.

Amazoner, nämnas af Adam af Bremen såsom beboende Kvenland vid Baltiska hafvets stränder; I: 37.

Ambat eller *ambut*, trälinna. I: 597.

Ambjörn Sixtensson (Sparre), Konung Birgers rådsherre; V: 155. Hertig Eriks Drots; 155. 163. 170. Död; 256.

Amblode. V: 306 (n.).

Ambri, Vandalernas härförare. I: 81.

Ambrosius, den store Biskopen i Majland. III: 152—53. 166. 176. 260.

Amerika. Om dess första upptäckande genom stormdrifning på en färd mellan Island och Grönland, och sedermera företagna färder att taga en närmare kunskap om det upptäckta landet; II: 266—68. Skäl och omständigheter, som gifva vid hand, att det upptäckta landet är detsamma med nuvarande Nordamerikanska staternas kustland; 269—71. Kallades af nordboerna Vinland eller Vinland det goda; 270. Gjorda närmare undersökningar om landets beskaffenhet; 271. Företagen, att der anlägga nybyggen, utfalla icke lyckligt; 273—75. Missionsfärder dit af Isländska och

Grönländska Biskopar; **275.** Fornlemningar i samband med gamla berättelser, häntydande på nordboernas färder till detta land och forntida bosättningar der; **276—79.**

Amund Tuvesson eller *Turesson,* en af hufvudmännen vid den upproriska rörelsen mot Magnus Ladulås; IV: **550.**

Annachoreter. III: **194.**

Anasot, kallades efter Konung Ane det, då någon dog af ålderdomssvaghet, utan värk och plågor. I: **233.**

Anders af Forkarleby, en af Upl:Lagens utarbetare. V: **79.**

Andreas (And), Prost i Upsala, en af Upl.Lagens utarbetare; V: **78.** Uppförer ett Helgeandshus af sten i Upsala; **92.** Inköper ett hus i Paris för Svenska studerande derstädes; **96.** En högt ansedd, i flera bestyr deltagande man; **133. 167.** Jfr 78 (n.).

Andreas, Erkebiskop i Lund; IV: **254. 255** (n.) **258—59.** Hans bröder; **233.**

Andreas Jaroslawitsch, Storfurste af Ryssland, flyr till Sverige och jemte sin gemål mottages med gästfrihet af Birger Jarl; IV: **417.**

Androphager, hos Herodotus en från Skyterna vidt åtskild folkstam; I: **5.**

Ane eller *Aune,* Konung i Svithiod efter sin fader Jorund; I: **233.** Berättas hafva uppnått en mycket hög ålder och till vinnande deraf offrat nio söner åt Oden, men då han ville offra den tionde, satte folket sig deremot; **233.**

Angelbo, på Gottland. V. **283.**

Angler bryta upp jemte Juter och Sachsare från sina hemvist på Jutländska halfön och göra sig till herrar öfver Brittiska ön; I: **67. 97.**

Anglien, Angeln, i Slesvig, bebygges och beherrskas af

Angul, son af Konung Humble i Upsala; I: **91.**

Anglosachser, hvaraf så kallade; II: **8.**

Aningar, betraktades af de forntida fädren som ingifvelser af Gudarne; II: **483—84.**

Annödugshjon, trälar så kallade till skilnad från andra tjenstehjon; I: **596.**

Anses (Asar), kallades af Göterna deras furstar och ansågos lika med halfgudar; I: **46.**

Ansfrid, förestår några år christna församlingen i Birka; II: **641.**

Ansgarius, munk och lärare vid Benediktiner-klosterskolan i Corbej. II: **621—23.** Hans första färd till Sverige och ankomst till Birka, då Björn var Konung; I: **288—89.** II: **623—28.** Hans andra färd till Birka; I: **293.** II: **635—41.** Erkebiskop öfver Hamburgska stiftet och inviges med stor högtidlighet i detta embete; II: **629.** Erhåller erkebiskop-

liga pallium och utnämnes till Romerska Stolens Legat hos Danskarne och Svenskarne; **630.** Hans christligt presterliga karakter och ädla handlingar; **641—45.** Årliga högtider till hans ära, såsom nordens förste apostel; **645.**

Anter, en folkstam, som besegras af Göterna; I: **48.**

Anund, son af Yngvar och Upsala Konung efter sin fader; I: **241.** Stiger på sina härskepp och härjar i Esternas land; **241.** Anlägger gårdar i hvarje storhärad i Svithiod och låter bryta vägar öfver skogar och fjäll, deraf han blef kallad *Braut-Anund;* **241.** Krossas af ett nedstörtande bergras; **241.** Andra, olika berättelser om hans död; **242.**

Anund, K. Emund Gamles son, omkommer vid ett härtåg till Kvenland; I: **489.** IV: **97—98.**

Anund, Biskop i Strengnäs; IV: **532. 533. 684.** Död; V: **6.**

Anunda-högen, vid Balunds-ås i Vestmanland, der ting fordom blifvit hållna, anses att vara Braut-Anunds begrafningsställe; I: **242.**

Anund Haraldsson, rådsherre och riddare, sändes af Magnus Ladulås till Gottland att upprätta fördrag med Gottlänningarne; IV: **631—32.** Synes städse hafva omgifvit Konungen och deltagit i alla vigtiga öfverläggningar; V: **6** (n.). Varit egare utaf en del al Valdemarsön; IV: **616.** Död; V: **6.**

Anund Jakob, son af Olof Skötkonung, blir tagen till Konung och medregent med sin fader; I: **409. 421.** Förut kallad Jakob; men Svearne gifva honom namnet Anund; **421.** Ingår förbund med K. Olof Digre i Norrige till gemensamt försvar mot Knut den store i Danmark; **431—32.** Möte mellan begge Konungarne vid Göta-elf; **432.** Mottager med köld Knut den Stores beskickning; **432.** Gör stora rustningar och härjar gemensamt med Norska Konungen Danska kusterna; **432—33.** Slaget vid Helge-å: **434—36.** Konungarnes förhållanden, rådplägningar och beslut efter detta slag; **436—39.** Anund seglar åter hem; **439.** Vill ej deltaga i Olof Digres strid med Norrmännen, för att icke väcka sitt folks missnöje, men förstärker honom med **400** man af sin hird; **443.** Undsätter Sven Estridsson under dennes kamp om konungariket Danmark; **473. 474.** Karakteren af Anund Jakobs styrelse och politik; **423. 466. 483—84.** Bar namn af Kolbränna, emedan han, sträng i sina bestraffningar, icke sparat att bränna missdådares hus; **485.** Berömmes för sin vishet och sitt förstånd; **483—84.** Säges hafva varit en god christen; II: **665.** Förmodas vara densamme med den Jakun, som med en här af Väringiska krigare kom sin svåger Novgorodske Fursten Jaroslav till bistånd; II: **324** (n.). Hans dödsår; I: **487.**

Apulien, Pilten, Svenskarnes belägring af denna stad under Konung Olof; I: 294—95.

Ar, Har, åra, årtulle, se *Skeppslag.*

Araber, deras och nordiska Vikingarnes möte i Spanien och drabbningar mellan dem; II: 36—37.

Arbogast, en Frank, Minister hos Romerska Kejsaren Valentianus; I: 52.

Archidiaconus. III: 291. 301—2. 648—49.

Archikapellan. III: 280.

Archipresbyter. III: 301—2. 304—5.

Ardgar, sändes af Ansgarius till Birka, för att upprätthålla och stödja Christendomen derstädes; II: 635.

Are, under en sjöfärd stormdrifven till Hvita Menniskornas land, träffar der landsmän; II: 277.

Are Enögde, en af kämparne i Bråvalla-slaget; I: 265.

Are Frode. II: 241.

Arf, Arfsrätt. Att söner af samma fader hade alla lika anspråk och togo lika arf; I: 527. Icke ovanligt, att de läto den ärfda jorden blifva oskiftad och bodde tillsamman på fädernegården; 527. Men ville någon hafva sin lott ut, då skulle han ega vitsord och laga arfskifte ske: 528.

Dotter fick ej taga arf med son, men erhöll som ersättning derför hemfylgdh, hemgäf, omynd; 564. II: 530. IV: 457—58. Genom Birger Jarls lagstiftning erhålla döttrar rätt till arf, nemligen half lott mot brodren; IV: 458—60. Mannen egde ingen rätt öfver hustruns arf och eget; IV: 461 (n.). 556. Erik den Helige tillägger hustrurna rättighet till halfva säng och tredje penningen af boets lösören och aflingegods; IV: 68—69. Frillobarns arf; II: 549.

Arfvebot, böter, som erlades af dråparen till den dräpnas närmaste arfvinge; I: 561.

Arfvejord, att sådan icke fick afhändas utan att först hembjudas slägten; 563—64. Den deraf uppkommande bördsrätten; 564. I äldsta tider ingen åtskilnad mellan ärfd och förvärfd egendom; men sedan uppkom skilnad mellan aflinge- och arfvejord; 565 (n.). V: 124.

Arföl, innebar ett lagligt kungörande för hela slägten af den, som arfölet gjorde, att han, såsom den närmaste dertill berättigad, mottagit och tillträdt arfvet; I: 529. Arfölet vid Arfkonungens tillträde till riket detsamma med våra tiders kröningar och hyllningar; 529. Seden och bruket, när arföl hölls efter Konungar och Jarlar; 244.

Argippäer, Herodoti skildring af dem och deras hemvist; I: 6—7. II: 300. 301. IV: 81.

Ari, sändebud, tjenare, sänd att uträtta något; IV: 569 (n.).

Sak- och namnregister öfver de fem första Banden af Svenska Folkets Historia.

Med Romerska siffrorna betecknas Bandet, med de vanliga sidan och med (n) hänvisas på noten, när uppgiften eller det uppgifna förhållandet endast der förekommer.

Abalus, en ö, på hvars stränder bernsten samlades efter beskrifning af Pytheas af Massilia; I: 12.

Abbo af Fleury en af Medeltidens namnkunniga lärde. III: 822.

Abel, Konung i Danmark; IV: 417. 422. Brodermördare, 424. Död, 425.

Abrahamstrup, nu Jægerspriis (på Seland); V: 340 (n.).

Abälard, ryktbar genom sin olyckliga kärlek, stor filosof och theolog; III: 840. 841.

Achlin, eller *Alchin*, ett i de Romerska länderna aldrig sedt djur, som fanns på ön Skandinavia och tydligt hänvisar på den nordiska älgen. I: 23.

Absalon, Biskop i Roskild, stöder Konung Valdemar I:s thron; IV: 142. Erkebiskop i Lund och tillika fortfarande Biskop i Roskild; en man af strängt hierarkisk och aristokratisk anda. 146—49. 174.

Adalkona, äkta, laglig hustru; *Adalkona barn*, äkta, lagfödda barn. I: 532.

Adalbert, Erkebiskop öfver Hamburgska stiftet; hans myndiga beteende mot de nordiska Konungarne och strider med dem. II: 666 - 68.

Adalsyssel, kallades fordom det midt emot Ösel och Dagö liggande landet; I: 241. Der stupade Ups. Konungen Yngvar i en strid med Esterna; 240.

Adalvard den Äldre, arbetar med nit för Christendomsverkets framgång; III: 8—9. Hade sitt hufvudsäte i Skara, lade första grunden till domkyrkan derstädes och ligger der begrafven; 9. IV: 13—14.

Adalvard den Yngre, har för afsigt att förstöra Upsala tempel; III: 9—12.

Adaldag, den förste af Hamburgska Erkebiskoparne, som förenade verldslig makt med den andliga, skickar Biskopar och lärare till Sverige. II: 651.

Adel såsom ett slutet stånd med företrädesrättigheter, fästade vid börden, fanns i gamla tiden icke; IV: 561. Men att redan från början af de första bosättningarne i vårt land uppkom en olikhet i förmögenhet; huru derigenom och genom det ärftliga anseendet det bildade sig en klass af familjer, som höjde sig öfver de menige odalmännen; 561—63. Att dels derigenom, dels genom konungsmännens personliga ställning till Konungen i samband med deras ärofulla befattningar, grunden redan från ålder var lagd till en viss ståndsolikhet; 575—76. Dessa landets store utgjorde emellertid ännu icke en från de frias stånd politiskt afsöndrad klass; 577. Detta skedde först genom rusttjenstens införande, hvarigenom af den förmögnare, för vapentjensten till häst lefvande klassen af landets män framstår ett verldsligt frälse och bildade sig ett från den öfriga odalmenigheten åtskildt, högre aktadt stånd, Frälseståndet; 584—86. Huru detta i samband med riddarväsendets införande blef utgångspunkten för det i tidens fortgång sig utbildande ärftliga adelskapet, då det ursprungligen rent personliga i företrädesrättigheter och värdigheter genom frälsets fortgående i arf från fader till son småningom och oförmärkt öfverflyttades på familjen; 586—87. 590—95.

Huru ett företrädesberättigadt, ärftligt adelsstånd utbildar sig i den Germaniska staten, och der uppkommer en högre och en lägre adel; III: 548—65. Meningsstriden deröfver, huruvida folken af den Germaniska stammen i äldsta tider känt ett ärftligt, adligt stånd; IV: 653 (n).

Att Adal, Adel, betecknande hvad som är förnämst, ypperst, i denna bemärkelse brukas så väl om slägt som om jord och ting; IV: 576 (n.).

Accusatoriska förfarandet i rättegångssaker. III: 632—33.

Adelhären, betecknande hufvudhären. IV: 595.

Aderbidschan, elddyrkans gamla land i nordliga Medien. I: 127.

Adill, K. Erik Segersälls landvärnsman. I: 333—34.

Adils, Upsala Konung, drager i härnadsfärd till Sachsarnes land, hemför Yrsa, en jungfru af underbar skönhet, och håller med henne bröllop; I: 237. Mister henne; återfår henne; 237—38. Stämmer möte med Konung Ale i Norrige till strid på Venerns is, och segrar i denna strid. 238. Hemsökes af Rolf Krake; 238—39. Slutar sina dagar, då han

rider omkring Disarsalen vid ett offer åt Disarna eller gudinnorna; 239.

Adils, den Stormodige från Upsala, en af kämparne i Bråvallaslaget. I: 262. 264.

Adogiter, hos Jordanes ett högt mot norden boende folk, som hade sina hemvist på den Skandiska ön I: 32.

Adolf, Grefve af Schauenburg, utsedd till skiljoman i tvisten mellan K. Erik Menved och Svenska Hertigen Erik. V: 268.

Adrianopel. På slätterna derinvid lider Romerska hären mot Göterna ett nederlag, det största sedan det forntida vid Cannæ; I: 58—59. Men den väl befästade staden förmår Göternas Konung icke intaga; 59.

Æsar, ***Æsyetes*** se ***Asar***.

Æstyer. I: 27. IV: 73 (n.). 92 (n.). 95 (n.). se ***Ester***.

Æthicus. IV: 244 (n.).

Afarfaste, stigman och stor våldsverkare sluter sig till Olof Haraldssons tåg till Norrige och stupar i slaget vid Stiklastad. I: 445. 446. 453. 455.

Aflat. Första anledningen till deras uppkommande; III: 323 (n). Aflatsutdelningen öfligare och rikare; IV: 365.

Aganzier nämnas hos Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.

Agathyrser, Herodoti skildring af dem och deras hemvist. I: 4.

Agder, ett af de forntida fylkisrikena i Norrige. I: 300.

Agelmund af Gunginkiska ätten, son af Ago, tages af Longobarderna till Konung öfver dem. I: 82.

Aggershus, belägras af Svenska Hertigen Erik. V: 224.

Agnar, son af Ragnar Lodbrok; I: 275. Stupar i striden mot Upsala Konungen Eisten; 281.

Agnabro. V: 178.

Agnatorp. V: 176.

Agne, Dag den vises son och Konung i Svithiod efter sin fader; hans färd till Finnland, I: 224—25. 226. Att det efter honom benämnda

Agnefit, Agnes strand, der han fann sin död och brändes, enligt sagan legat på samma holme, der Stockholms stad nu ligger. I: 225.

Agnes, dotterdotter af Olof Skötkonung, förmäld med Konung Henrik I i Frankrike. I: 412.

Agnes, syster till k. Waldemars gemål Sofia; stiftar S:t Agnetas kloster i Roskild, och sjelf Priorinna i detta kloster. IV: 518.

Agnes, enka efter K. Erik Glipping och moder till K. Erik Menved. IV: 696. 699.

Agnes, kejsar Henrik IV:s moder. III: 703.

Arochiranner, nämnas af Jordanes bl[illegible] i Reval; IV: boende folk; I: **33.**

Aros, åmynning; IV: **12.** *Östraar* [illegible] förmäles genom Ragn- se Vesterås.

Arvid Gustafsson (Sparre), [illegible] Olof Haraldsson i Nor- medhållare och trogne fö[illegible]ge med sin flyktande ge- i Östergötland; **292.** [illegible] för sin styfson, förmår en stor

Arvid Smålänning. V: [illegible] hans bistånd och åtföljer ho-

Arxö, nu Vermdön. V[illegible]; **466—67.** Ulfhild hennes dot-

As, ett af Odens till[illegible]

Asaland, det äfv[illegible]en Tväskägg och Sigrid Storråda; förmäld Ynglingasa[illegible]; I: **471.**

foten af [illegible] till den af K. Erik Blodyxa nedergjorda K. Trygve, af Str[illegible] med sin späda son Olof Tryggvason till Håkan den kalla[illegible] att växa upp i Sverige och skyddas af honom; I: **335—36.** Har ga[illegible] i Gardarike en broder af namn Sigurd, och på färden till [illegible] tagen af Estländska vikingar och såld som trälinna; **337.**

As[illegible] hvarje altar, hvarje kyrka och kyrkogård, äfven Biskopens hus, en fristad; III: **233.** Jemnförelse härutinnan med Mosaiska inrättningens fristäder; **233.** (n.).

Athalarik, den store Östgötiska Konungen Theodoriks son och efterträdare; I: **76.**

Athanarik, Göternas Konung, inbjudes af Kejsar Theodosius den Store till Konstantinopel; I: **60.** Hans häpna förundran öfver allt, hvad han der såg; **60.** Insjuknar och dör derstädes och begrafves med mycken stat; **60.**

Athaulf (Adolf), Göternas Konung, intager och plundrar Rom; I: **66.** Inrycker i Gallien och intager der flera städer; **66.** Underlägger sig Spanien och stiftar det stora Vestgötiska riket; **67.**

Athelniter, nämnas af Jordanes såsom ett på den Skandiska ön boende folk; I: **33.**

Athelstan, nordiska sagans Adalsten, sonson af Konung Alfred och Konung i England efter sin fader Edvard; II: **161—69.** Hans sändning af ett svärd till Harald Hårfager i Norrige; I: **324.** Dennes sändning tillbaka af sin frilloson Håkan, att sättas i Athelstans knä; **324—25.**

Atle den dolske. I: **414. 417.**

Attila, skildring af honom och hans herrskaremakt; I: **68—69.** Hans härnadståg fram till Gallien att underlägga sig Vesterländerna; **70.** Besegras i den mördande drabbningen vid Châlons i Frankrike; **70.** Drager sig derefter till sin lägerplats i Ungern; **70.** Dör **2** år derefter; **71.** Hans söner slagna; **71.**

I: 490. Ursprunget till benämningen, att det
'adt i 8 härad; 511.
'nna allmänneligen utgjorde grunden för jord-
'ligen åfven för skatternas utgörande i Göta
att bestämma, hvad det hela varit, hvaraf
en del; IV: 668—70.
a, den bottenrika, dotter af Ivar Vid-
. Mot sin vilja förmäld med K. Rörik
genom sin faders försåtliga stämplingar, och
..er honom, samlar hon tillhopa sina skatter och
till K. Radbard i Gardarike; 252—54. Förmäler sig
med honom; 254. Föder honom en son af namn Rander;
258.

Audoin, Longobardisk Konung, under hvilken Longobarderna sätta sig ned i Pannonien; I: 82.

Audur och *Gisl*, söner af Visbur, Svithiods Drott, med Auds den Rikes dotter, innebränna sin fader; I: 221.

Augustinus, Biskop i Hippo; III: 166. 260. 814.

Augustinus, Benediktiner-munk, skickas af Gregorius den Store till Anglosachsiska folkets omvändelse; III: 398—400.

Aumlungaland, se *Humblungaland*.

Aurelianus, Romersk Kejsare, öfverlåter Dacien till Göterna; I: 51.

Aurelius Cladius, Romersk Kejsare, erhåller tillnamn af Gothicus för sin seger öfver Göterna; I: 51.

Austur-rike, österrike, österlandet, benämndes de i österväg från Skandinavien liggande länder; I: 15. II: 308.

Austursalt, vill säga östra hafvet och betecknades dermed Östersjön hos de gamla Skandinaverna; I: 15.

Austurveg, så af de fordna Skandinaverna betecknadt det på andra sidan om Östersjön liggande landet; I: 15.

Autbert, klosterbroder och vän af Ansgarius; II: 624. 625.

Axevall. IV: 541. V: 238. Nya *Axevall*; V: 292.

Ayo, under anförande af honom och hans broder Ibor uttåga Venilerna, de sedermera så kallade Longobarderna, från Skandinavien; I: 81.

B*aggar*. Birger Jarl förbjuder, att med detta spenamn skymfa Norrmännen; IV: 419.

Baglerna, ett af de många upprorspartierna i Norrige; IV: 178 (n.) 270.

Balder, en af de med Oden invandrade Diar i vår nord, får enligt sagan bostad i Breidablik; I: 194.

Balunds-ås. Der säges Braut-Anund funnit sin död genom ett nedstörtande bergras: I: 242.

Baltia, en af gamla Grekiska skriftställare omtalad stor ö i norden, liggande ut i hafvet 3:ne dagsresor från fasta landet, och hvarmed troligen hänsyftas på den stora Skandinaviska halfön; I: 14. 15—16.

Baltiska kallades den Vestgötiska konungaslägten; I: 14. 46.

Baltiska Hafvet, hvarmed från gamla tider Östersjön varit betecknad; gissningar öfver ursprunget till denna benämning; I: 14.

Bann. Kyrkobannet; III: 136—37. Kyrkans större bann (anathema); III: 596—97. IV: 379 (n.). V: 108. *Blutbannet, Konungsbannet, Grefvebannet, Härbannet;* III: 482 (n.). Ordets bemärkelse och härledning; 483 (n.).

Baranger, se *Varäger.*

Barfotamunkar. IV: 333 (n.).

Barn. Faderliga makten öfver dem; II: 549—50. Barns utsättelse; afskaffandet deraf genom kyrkan; 550—51. IV: 383. Vattenösningen, uråldrig sed, hvarigenom barnet helgades åt ortens och familjens skyddsgudar; II: 552—53. Barnens uppfostran samt deras och föräldrarnes ömsesidiga förhållande till hvarandra; 553. Forntida sed, att till vänner, till kloka, förståndiga män lemna sina barn att uppfostras; 554. Fosterbarns och fosterföräldrars ömsesidiga förhållande till hvarandra; 554—55.

Barvik. I: 437.

Basilia, en af Pytheas af Massilia omtalad ö, der bernsten samlades; I: 14.

Basilius den Store, Biskop i Cæsarea; III: 166. 167. 168. 814. 815.

Baskaker, Mongoliska ståthållare, fogdar; V: 45.

Basta på ön Cypern, sannolikt detsamma med de gamles Paphos, det nuvarande Baffa; uppgifves hafva varit Väringarne säte; Danska Konungen Erik Eyegod aflider der; III: 44 (n.).

Batu, Rysslands eröfrare och folkens skräck, sonson af Dschingiskhan; V: 37—43.

Beatification, se *Helgon.*

Beckaskogs kloster i Skåne; IV: 61 (n.).

Beda Venerabilis. III: 820.

Beldeg, en af Odens söner, får Vestfalen att råda öfver; I: 97.

Benedicta eller *Bengta,* gemål till K. Sverker II; IV: 229.

Benedicta, dotter af Sune Folkesson och husfru till Svantepolk af Viby; IV: 294.

Benedictus Levita. III: 438.

Benedictus från Nurcia, stiftare af Benediktiner-orden; III: 198.

Beneficium, motsvarande det nordiska veitsla; I: **545.**
Bellagines, lagar, som Diceneus gaf Geterna; meningarne olika bland de lärda om upprinnelsen och betydelsen af detta ord; I: **138.**
Bengt Algotsson, son af Vestg. Lagmannen Algot, flyr till Norrige; IV: **625. 627** (n.). **628** (n.).
Bengt Alsson, anförare för en Dansk här, som härjar och bränner i Småland; IV: **541.**
Bengt Birgersson (son af Birger Jarl), Scholaris: IV: **412.** Erkedjekne; **694.** Konung Magni, kansler; **694.** Hertig af Finnland och Biskop i Linköping; **694—95.** Drag af hans fridsamma och samvetsgranna karakter; **522. 556.** Bättre Biskop än hushållare; **695.** Förekommer vid flerfaldiga tillfällen; **580** (n.). **597. 617. 684.** Död: **695.** V: **6.**
Bengt, Biskop i Linköping; IV: **290** (n.) **323.**
Bengt (I), Biskop i Skara, framlysande i många goda verk och deraf kallad den Gode; IV: **201—3.**
Bengt (II), Biskop i Skara, K. Erik Erikssons Kansler; IV: **226** (n.). **249** (n.). **269. 278. 279** (n.). **351** (n.).
Bengt (III), Biskop i Skara; V: **317. 346** (n.).
Bengt Boosson, Riddare, en af Upl.Lagens utarbetare; V: **79.** Förekommer ofta i denna tidens urkunder; **79** (n.). **218.**
Bengt, Erkedjekne i Upsala. Död; IV: **580** (n.).
Bengt, Folke den Tjockes son, ättfader för en talrik gren af den stora Folkungaslägten; IV: **282—83.**
Bengt, Lagman i Vestergöthland; V: **164.** Tillfångatagen på gården Agnatorp af Hertigarne Erik och Valdemar; **176.**
Bengt, Lagman i Östergöthland; IV: **290. 597.**
Bengt Magnusson. IV: **290.**
Bengt, son af Magnus Minnisköld; IV: **289.** Ättföljden af honom; **289—90.** Svårigheten emellertid, att med någon visshet reda ättföljden och slägtförhållandena mellan de många i urkunderna förekommande af namnen Bengt, Bengt Magnusson, Magnus Bengtsson; **290** (n.).
Bera, gemål till Konung Alf; I: **227.**
Bergioner, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende Folk; I: **33.**
Bergos, hos Plinius d. ä. en bland öarne i det till Germanien gränsande hafvet; I: **24.**
Bergresar, se Jotnar.
Bergslagsorterna, de nuvarande, om icke alldeles obebodda, dock namnlösa, föga kända marker ännu vid slutet af hednaåldern; I: **498—500.**

Berik, Göternas Konung, under hvilken de uttåga från Skandiska ön; I: 45.

Bernard, från England, bland Christendomens förkunnare i norden; II: 665.

Bernhard, grundläggaren af klostret Clairvaux; teckning af hans karakter, verksamhet och handlingar; IV: 47—52. 57. 79.

Bernhardiner, munkar af Cistercienser-orden, så benämnda efter den hel. Bernhard, grundläggaren af Cistercienser-ordens stora anseende; IV: 54.

Bernhard, Spansk munk, vigd till Biskop öfver Pommern; IV: 77.

Bernhard Molzan. V: 272. 299 (n.).

Bernsten, har ymnigast och till yppersta godhet funnits på Preussiska kusten; I: 13. Äfven blifvit funnen på Svenska och Jutländska stränderna, men i större mängd på kusterna af Pommern, Kurland och Lifland, och förmodas denna kuststräcka vara densamma med Pytheas' Mentonoon; 13. Stor sannolikhet emellertid, att den af Pytheas omtalade bernstens-ön och bernstenskusten legat på kusten af Samland, mellan Weichseln och Niemen; 11—12. 14. Bernstensöar omtalade af gamla Grekiska skriftställare under flera namn, hvilket synes antyda, att man från flera håll haft underrättelser om den hemlighetsfulla bernstenskusten, den Baltiska norden; 15. Bernstensöar eller Glessariska omnämnas äfven af Plinius d. ä.; 24. Af nyare Grekerna kallade Elektrides; 24. Förmodan, att redan Phoenicierna och Karthaginenserna framträngt till bernstenens hemkuster, Östersjöländerna; 8. Bernstenen i forntiden aktad lika högt med guldet; 8—9.

Samlades af Esterna på hafstranden och sandbankarne, och kallades af dem glæs; 27. Huru den ansågs och användes af bernstenskustens invånare; 12.

Bero I, Biskop i Finnland; V: 67—68. 70 (n.).

Bersekar. I: 207.

Bersöglis visor, frispråksvisor; II: 411.

Bessi, prester, som spådde; I: 122.

Bestiarion, Grekiska Kejsarens klädkammare; III: 335.

Biarmaland. II: 281. Färderna till detta land; 282—85. 290. Dess läge och forntida omfattning; 286. 299—300. Dess forntida handel, rikedom och makt, som drogo köpmän och vikingar dit och gjorde Biarmalandsfärderna så namnkunniga och beryktade öfver hela norden; 286. 287. 289—90. Biarmierna tillhört den vidtgrenade Finska folkätten; 289. IV: 83. Men att Biarmaland varit medel-

punkten för de serskilta Finska folkstammarne, kan icke med någon visshet påstås. II: 289.

Biarg-runar, betecknande en färdighet att berga och rädda, deri Jotnarne tillskrifvas en utmärkt skicklighet; I: 150. Alfen Dvalin deras upphofsman; 150.

Bielozero i Vessernas land, hufvudsätet för Sineus, Ruriks broder; II: 313.

Birger Brosa, Jarl, son af Bengt Folkesson; IV: 283. 286 (n.). Till honom fly från Danmark bröderna Carl och Knut, fränder af honom; 145. 153. Från Norrige kommer till honom Eisten, sonson af Harald Gille; 163. Likaså Sverre; 165—66. Vägrar att gifva någon af sina söner till anförare åt Birkebenarne och uppmanar dem att tvinga Sverre dertill; 167—68. Birger Brosa den förste, som i häfdernæ bär namn af Svears och Göters Jarl; 283. En rättskaffens och redbar man med sådant anseende, att, så länge han lefde, herrskade inre fred; 284. Gift med Brigitta, dotter af K. Inge den äldres sondotter Ingrid, III: 51—52. IV: 163. Hans dotter Ingegerd förmäld med K. Sverker II och moder till Konung Johan; IV: 230. Skänker egendom till Johanniter-klostret i Eskilstuna; 339. Om tillnamnet Brosa; 283 (n.). Död; 284.

Birger Filipsson, troligen son af Knut Långes son Filip; IV: 549. 550 (n.). En af hufvudmännen vid den upproriska rörelsen mot Magnus Ladulås; 549—53. Halshugges; 555. 558.

Birger Jarl, son af Magnus Minnisköld; IV: 291. Förmäld med K. Erik Knutssons dotter Ingeborg; 398. Sändes af K. Erik Eriksson, att med K. Håkan uppgöra saken angående dennes Vermländska tåg; 317. Utnämnes till rikets Jarl; 318. Möten, underhandlingar med K. Håkan, angående Vermländska tåget, och slutlig fredsstiftelse; 319—21. Drag af Birgers myndighet och anseende; 319—20. Förer ordet på tingen för Konungen och är den, som förnämligast handhafver styrelsen; 391. Knut Långes son Holmger halshugges, sedan Birger kommit till Jarlsembetet; 313. Birger närvarande på Skeninge mötet; 366—368. Härtåget till Finnland; V: 29—33.

Birgers missnöje öfver valet af hans son Valdemar till Konung; IV: 400—1. Såsom Konungens fader och förmyndare och tillika rikets Jarl öfvertager Birger rikets styrelse; 401 (n.). 403. Låter i Linköpings domkyrka kröna sin son; 403. Låter afrätta de upproriska Folkungarne, som föllo i hans våld vid Herrevadsbro; 405. Att St. Rimkrönikans berättelse om Birgers förhållande vid detta till-

fälle kan med skälig grund dragas i tvifvel; **405—8** (n.). Birger jemte hans gemål och son få af Romerska stolen aflösning och förlåtelse för alla deras synder; **406—9.** Fattar det beslut, att skifta riket mellan sina söner och erhåller derå Romerska Stolens stadfästelse; **409—12.** Hans dotter Richissas förlofning och förmälning med K. Håkan Håkanssons i Norrige son, unga konung Håkan; **319. 321. 412.** Krönikornas dikt om Birgers stämplingar mot Carl Ulfsson, **412—15.** Birgers och Konung Håkan Håkanssons vänskapliga förhållande till hvarandra, deras möte vid Göta-elf och gemensamma klagomål öfver den afbräck, båda rikenas handel lidit genom fiendtligheterna mellan Danmark och Lübeck, i följd hvaraf de besluta, att gemensamt bekriga Danmark; **415—17.** Mellankommande underhandlingar och fredsslut; **417—22.** Birgers måg, unga K. Håkan gästar hos sin svärfader på Lena gård i Vestergöthland och firade der gemensamt Påskhelgen; **419—20.** Birgers och Konung Christofers möte i Halland, hvarvid Birger anmodas af Danska Konungen att medla i tvisten mellan honom och Erkebiskopen Jakob Erlandsson i afseende på kyrkans och statens ömsesidiga rättsanspråk och rättsförhållanden till hvarandra; **444—46.** Birger och Konung Häkan rusta sig, att bistå Konung Christofer; **448—49.** Aftal om giftermål mellan Birgers son, Valdemar och K. Erik Plogpennings dotter Sofia; **451.** Deras förmälning firas i Jönköping; **452.** Birger sjelf, sedan han förlorat sin första gemål, förmäler sig med Konung Abels efterlemnade enka Mechtild; **453. 456.** Birger kommer med sin flotta till Öresund; hans förhållande till Danmark; **454—56.**

Birgers lagstiftelse, hvarigenom landets döttrar tillerkännes rättighet till arf, nemligen till half lott mot brodren; **457—60.** Han äfven stiftar den lag, som bär namn af edsöre, inskränker blodshämnden, stärker och gifver ny kraft åt de allmänna friderna; **460—67.** Stiftar äfvenledes lag mot gäfträlar; **467—69.** Från honom utgår äfven första lagstiftelsen mot jernbörd eller de så kallade Guds domar; **470.** Andra hans lagstiftelser; **469—70. 471** (n.).

Upplifvar, stadfäster och bestämmer Lübecks handelsfriheter på Sverige; **471—73.** Skickar sändebud till England, att inleda handelsförbindelser med detta rike; **473—74.** Handelsfördrag med Hamburg; **474—76.** Birger såg i de åt fremmande köpmän medgifna bosättningsrätt härstädes ett medel, att upphjelpa handeln och näringarne i vårt land; **492. 498.** Han äfven uppfattar hela vigten af Stockholms

läge, såsom blifvande på en gång ett lås för Mälaren och tillika en hufvudort och nederlagsplats för rikets handel, så att från honom och hans omsorg om dess starka befästande denna stad med rätta räknar sin egentliga uppkomst; **489—96.** Birgers förhållande till kyrkan; **499—500. 508—9.** Öfversigt af Birgers regering: **497—500.** Hans sista möte med Konung Håkan, och den trofasta vänskapen mellan dessa hvar för sig utmärkta regenter; **497.** Året af Birgers död; **500.** Hans grift; **501.** Hans barn; **501—4.**

Om en broder af namn Carl och en son äfven af namn Carl, som tillåggas Birger Jarl; försök att reda förhållandet dermed; **293** (n.).

Birger Magnusson, vald och hyllad som sin faders blifvande efterträdare på thronen; IV: **695. 699.** Trolofvad med K. Erik Glippings dotter Margareta; **696. 699.** Thorkel Knutsson förordnad till hans förmyndare och rikets styresman under minderårigheten; V: **1.** Birger förmäld; **150.** Krönt; **152.** Krönikorna tala om en uppkommen oenighet mellan Konungen och presterskapet; **156—60.** Möten vid Götaelf och vänskapsförbund slutet mellan Konungarne af Sverige och Norrige; **161—62. 164—65.** Hos Birger uppkommet misstroende till hans bröder Hertigarne Erik och Valdemar: gästabudet på Arnäs; **165—69.** Anklagelser mot Hertigarne: uppträdet på Visingsö; **170—71.** Möte mellan Konungarne af Danmark och Sverige i Fagerdala; Birgers 4-åriga son vald och hyllad som sin faders efterträdare på thronen; **171—73.** Hertigarne fly till Norrige och infalla derifrån med fiendtliga vapen i Vestergötland och Dalsland; **174—78.** Fredsslutet i Kolsåter; Hertigarne underkasta sig; **179—80.** Birger stadfästar presterskapets friheter; **183—85.** Intalas, att Thorkel Knutsson förledt honom till ovisa handlingar och var den, som tändt tvedrägtsfacklan mellan honom och hans bröder; **185—87.** Låter fängsla och afrätta Thorkel Knutsson; **187—91.** Birger och hans gemål, af Hertigarne tillfångatagna på Håtuna, insättas på Nyköpings slott; **201—3.** Birger, efter nära två år åter frigifven, förbinder sig med ed att förgäta allt, hvad hans bröder föröfvat mot honom samt åtnöjas med den del af riket, hans bröder ville till honom öfverlåta; **214—19.** Begifver sig öfver till Gottland och derifrån till Danmark; **228—30.** Hvilka händelser derpå följde, till dess nordiska rikenas trenne Konungar jemte de Svenska Hertigarne trädde tillsamman på ett möte i Helsingborg, då riket delades mellan Birger och hans bröder och fred mellan dem blef sluten, i kraft hvaraf Hertigarne erkänna honom

för sin länsherre, men medgifva honom icke ringaste makt inom sina förläningar; **234—55.** Nytt möte i Helsingborg mellan nordiska Konungarne och de Svenska Hertigarne i anledning af upphäfda trolofningar genom brutna aftal från Hertigarnes sida; **268—71.** Birgers färd till Gottland och strid med' Gottlänningarne i följd af hans fordran på ökad skatt af dem; derefter upprättadt fördrag mellan honom och Gottlänningarne; **282—84.** Obestämd och oviss uppgift om upproriska rörelser i Småland; **284.** Oroligheter i Helsingland i anledning af skatteuppbörden; **285—86.** Att det var, såsom man mindre fruktat den svage Konungen än hans bröder Hertigarne, emedan af dessa större gärder utskrifvas inom deras del af riket, men inga resningar eller oroligheter der spörjas; **286—87.** Hertigarne inbjudas till gästabud hos Konungen på Nyköpings slott, fängslas och insättas i tornet; **299—306.** Följderna deraf för Konungen; allmän uppresning mot honom; Birgers rådlöshet, svaghet och okloka förhållande; **307—15.** Flyr öfver till Gottland; **316.** Fruktlösa försök derifrån att undsätta Stegeborg, som försvarades af hans son Magnus; **320—22.** Birger, förklarad landsflyktig från Sverige och öfverlåten till Gottlänningarnes nåd och välbehag, flyr öfver till Danmark; **325—26.** Förlustig kronan, biltog från sitt fädernesland, ett nådehjon i Danmark, slutar Birger der sina dagar på Spikaborg i sorg och elände; **340—41.** Året och dagen af hans död; **341.** Hans grift i Ringstads kyrka; **341.** Hans barn; **342** (n.).

Birger Persson, Tiunda Lagman; genom hans tillskyndan, sammanfattas Upl.Lagen; V: **79.** Nämnes i urkunderna från början af XIII årh. ej mer Tiunda-, utan Uplands-Lagman; förekommer såsom en verksamt deltagande man i mångfaldiga denna tidens handlingar och bestyr, serdeles som en varm och tillgifven anhängare af Hertigarne Erik och Valdemar, hvilkas hufvuduppbördsman och redovisare för de uppburna gärderna han äfven var; **133. 167. 180. 237. 263. 268. 277** (n.). **279** (n.). **292. 307. 308. 317. 331** (n.). **346** (n.). **350** (n.). Uppbygger ånyo på egen bekostnad klostret Sko och dess kyrka; IV: **314.**

Birka, om dess förhållande till Forn-Sigtuna, såsom båda i verket utgörande en och samma stad, Birka nemligen egentliga köpstaden, och Sigtuna den afskilda delen deraf med gudahuset och det befästade slottet; I: **289** (n.) IV: 188—89 (n.) Forntida stapelplats för de utifrån kommande varor och handelsskepp; IV: **482—83.** Dess fordom blomstrande handel och rikedom; I: **290—92.** II: **297. 561.** Derstädes

den första christna församling i Sverige; II: 628. 630. 634. 640. 677—78.

Birkebenare. Ursprunget till benämningen; IV: 164. Tvinga Sverre att blifva deras anförare, och gifva honom konunganamn; 167—69. Ifrån att i början vara ansedda som skogsröfvare, komma de genom sina hjeltedater och sitt oöfvervinnerliga mod till stor ryktbarhet och vinna ett högt anseende genom sin trofasta tillgifvenhet för Sverreska konungahuset; 172. 270.

Biskopar, i Christendomens första århundraden kallade Kyrkans Furstar, Christi Ståthållare, Kyrkans Englar, Kyrkans Fäder, Fäder för de troende; III: 178—79. Om deras anseende och makt för öfrigt i kyrkan och i staten; se *Kyrkan:* kyrkoförfattningen och den hierarkiska ordningen, och *Kyrkans* förhållande till Staten.

Biskops soknare, Biskops länsmän; IV: 371 (n.).

Biskopsvalen, ursprungliga förhållandet och sedermera föregående förändringar dermed; III: 650—53. 661. 728—30. 754. 756—57. Förhållandet dermed i Sverige intill medlet af XIII årh.; IV: 340—41. Domkapitlens uteslutande rätt att välja Biskop; 372—73.

Bithyner i Mindre Asien, en Thracisk folkstam; I: 109.

Bjarkamal, minnesqvädet öfver Ragnar Lodbrok; I: 285—88.

Bjälbo. Minnen derstädes af det blodiga slaget, som der föregått mellan Knut, Erik den Heliges son, och Sverkerska husets ättlingar Kol och Burislef; IV: 137—38. Nämnes såsom tillhörande Folkungaslägten; 285. 313. 501. 684. V: 201.

Björkö i Mälaren; att den namnkunniga staden Birka legat på denna ö har inga sannolika grunder för sig; IV: 188—89 (n.). *Björkö,* af Ryssarne kallad *Biorko,* invid kusten af gamla Karelen; V: 17—18.

Björköa-rätten, att densamma närmast och i första handen varit gifven för Stockholm och sedan af de öfriga städerna blifvit vidtagen eller för dem gjord gällande; IV: 494—97. V: 86. *Björköa-rätt, Birkerätt,* betecknande stadsrätt, köpstadsrätt; IV: 189—90 (n.).

Björn, en namnkunnig man i Göta rike; II: 228—29.

Björn, förekommer ofta i Frankiska krönikorna som höfding för en vikingahär; II: 35. 43—44.

Björn, K. Erik Segersälls befallningshafvande; hans sammandrabbningar med Vikingen Sigmund Brestisson; I: 333.

Björn, Konung Olof Haraldssons Stallare; I: 384. 385. Hans

sändning upp till Svea Konungen; **390—94. 399. 401—3. 405.** Stupar i slaget vid Stiklastad: **441. 457.**

Björn, son af Harald Hårfager, upphäfver sig till Öfverkonung öfver Vestfolden, men nedlägges af sin broder Erik Blodyxa; I: **323.**

Björn, den helige Botvids broder, uppbygger en kyrka på sin fädernegård; III: **60.**

Björn Breidvikingakappe, en af Jomsborgs kämpar, diktar ett qväde öfver det stora slaget på Fyrisvalls slätter, i hvilket han sjelf deltagit; I: **318.** Lemnar Island och återkommer icke; II: **277.**

Björn Eriksson, Stolkonung i Upsala efter sin fader Erik Emundsson; I: **310.**

Björn Herjulfsson, förste upptäckaren af Norra Amerika eller det af honom kallade Vinland det goda; II: **266—67.**

Björn Jernsida, Ragnar Lodbroks son; I: **277.** Upsala Konung; **287. 288.**

Björn Jernsida, omtalas i de utländska krönikorna som en ryktbar viking-höfding; II: **25. 26** (n.). **52.**

Björn Jernsida, son af Harald Kesia, afdagatages af sin farbro der Erik Emun; III: **79.**

Björn Näf; IV: **616.**

Björn på Håga (egentligen Björn på Högen), samkonung med Upsala Erik (efter andra uppgifter med Emund); I: **288. 290** (n.). Tros vara densamme Björn, under hvars tid Ansgarius kom första gången till Sverige och mottogs af honom vänligen; **288—89.** II: **627—28.** Brage den Gamle skald hos Konung Björn; I: **289.**

Bleking, från urminnestid räknadt till Svea välde; I: **492.** Att dess inbyggare troligen förstås med de Pleichaner, hvilka Adam af Bremen skildrar som fruktansvärda vikingar; **493.** Ligger i långa tider undanskymdt, så att det icke ens till namnet förekommer, till dess vid Blekingsboernas omvändelse till Christendomen genom Biskop Egino i Lund denna bygd åter framskymtar; III: **42** (n.). Att deras omvändelse till Christendomen genom Biskopen i Lund troligen föranledt, att Bleking i kyrkosaker blifvit med Skåne förenadt, och detta sedermera fört till dess förenande med Danmark äfven i politiskt afseende; I: **493.**

Blodshämnden, Sjelfhämnden. I: **555—57.** Lagstiftarens svåra och långsamma arbete att inskränka densamma och öfverflytta den enskilta straffmakten på statens straffande makt; **557—61.** Försvåras och inskränkes genom Birger Jarls lagstiftelse; IV: **460—64.** Magni Ladulåses stadganden i samma afseende; IV: **592—93. 618—20.** Kyrkans

arbete för dess afskaffande i den Germaniska staten; III: 586—99.
Blodsörn, hvad dermed betecknas; II: 520.
Blotsven, af Svearne tagen till Konung; III: 22—23. Öfverrumplas och innebrännes af Inge d. ä.; 32. Hans son Kol; 64. 72. Och dotter Cecilia, moder till K. Erik den Helige; IV: 66.
Blutbannet, betecknande fullheten af domaremakten, med rättighet att straffa till lif och lem; III: 483 (n.).
Blåland, dermed betecknades af nordboerna sydliga delen af Afrika; I 39.
Bo, Riddare; V: 314.
Bo eller *Boethius,* Biskop i Vexiö; V: 6.
Bogesund, nu Ulricehamn; V: 204.
Bohemund, son af Robert Guiscard; II: 199. 200.
Bohuslän, dess forntida benämning af Viken, Alfhem, Ranrike; I: 296—98. K. Erik Emundsson underlägger sig detsamma och utsträcker Vestergötland till Svinesund; 298. Eröfras af Harald Hårfager, som underlägger sig hela landet norr om Göta-elf och vester om Venern intill Klara-elf; 309. Återfaller till Sverige under Olof Skötkonung efter sjöslaget vid Svolldr; 365. Kommer åter under Norrige i Olof Haraldssons tid; 383—87. 390—91. Minnet ännu qvar af dess forntida namn Viken; IV: 320 (n.).
Bohuslänska skärgården, forntida stamhåll för Vikingar; II: 370.
Bohus slott, anledningen till grundläggningen af detsamma; V: 223. De sökta, olika härledningarne till namnet; 223 (n.).
Bojorix, Kimbrernas härförare; I: 40.
Bok-runor, Asarne deri de kunnigaste; I: 150.
Bol, att såsom häradet i fjerdingar, så äfven byn af ålder varit delad i fyra stora lotter eller hela gårdar, kallade bol; IV: 668 (n.).
Boland, deraf mångenstädes i Sverige byar och hela socknar uppstått; II: 557.
Boleslav, Konung i Venden, fader till Gunhild, Sven Tväskäggs gemål; I: 346. Förmäler sig med Harald Blåtands dotter Thyra; 346. 350.
Boleslav III, Hertig i Polen, kallar Biskop Otto af Bamberg till Pomeranernas omvändelse; IV: 80.
Bologna, rättsvetenskapens och kyrkorättens hufvudsäte; III: 842—49.
Boltofta, nu Carlberg; IV: 616.

Bonifacius (Winfrid), Tyskarnes apostel; III: 243. 244. 400—2. 404.
Bo Nilsson (Natt och Dag), Riddare och Rådsherre; V: 317. 325. 346 (n.).350 (n.).
Boningshus, deras forntida byggnad, inrättning och inredning; II: 581—86. 614.
Borbista eller *Byrebista*, Geternas Konung, under hvilken de åter upprätta sin förfallna makt och bilda ett stort, mäktigt rike; I: 136.
Borgar, en bland Harald Hildetands kämpar i Bråv. slaget; I: 268.
Borgarsyssel. IV: 527.
Borgholm, på Öland; IV: 631. V: 203. 293. 313.
Borgnäbben. IV: 399 (n.).
Borgundarholm, *Burgundaland*, Bornholm så kalladt i fordna tider, och dess invånare Burgunder; I: 85.
Bornholm, tillhörande Lundensiska Erkebiskopen; V: 108. 110.
Bornhoved i Holstein; K. Valdemar II lider der ett stort nederlag; IV: 308. Holsteinska landtdagarne hållna på den derinvid liggande sandheden; 308 (n.).
Bosjö nunnekloster i Skåne; IV: 61 (n.).
Boskapsskötseln, hos de gamla Skandinaverna; II: 555—57.
Botild, K. Erik Eyegods gemål, dör på Oljeberget i heliga landet; III: 44—45 (n.). Uppgifves hafva varit af Svensk ätt; 41 (n.).
Botkyrka. III: 60.
Botolf af Östby i Upland, kättare och som sådan dömd att brännas på bål; V: 291.
Botvid, Södermanlänningarnes andra apostel; minnen och sägnerna om honom; III: 57—60. 61 (n.).
Bove, i Vestergötland; hos honom uppfostras Ingiald Illrådas son Olof; I: 248.
Brae, en bland kämparne i Bråv. slaget; I: 268.
Bragafull, *Bragaskålen*, dervid först ett löfte skulle göras och sedan skålen drickas ut; I: 244. 521.
Bragda Aulver. II: 421.
Brat Jute, en bland kämparne i Bråv. slaget; I: 265.
Braut-Anund, se *Anund*.
Bretland, nordiska sagans namn på Wales i England; II: 7.
Brennöarne, beryktade vikinganästen; I: 297. II: 370.
Brigitta, dotter af Konung Harald Gille; om hennes gifter och sannolikheten att tvenne personer med detta namn blifvit i sagorna förblandade; I: 51—52 (n.). I sitt sista gifte med Jarlen Birger Brosa moder till flera söner och

döttrar; **52.** IV: **163. 167.** Uppgifves att hafva dött som nunna i Rinbarge (Risaberga kloster i Nerike). I: **52** (n.).
Brigitta, Thorkel Knutssons första husfru; V: **200.**
Brottmålslagar, att dessa i den Germaniska författningen mer böra betraktas ur synpunkten af en folkrätt än en straffrätt efter våra begrepp; III: **601.**
Brudfärd, Brudmän. II: **535.**
Brudköp. II: **531.**
Brunanburh i Northumberland; det namnkunniga slaget derstädes mellan Konung Athelstan och Nordmannakonungen på Irland Olof Röde; II: **166—68.**
Brunke, se *Elof, Johan, Werner Brunke.*
Brunkeberg, ursprunget till dess benämning; V: **322.**
Bruno, Kejsar Otto den Stores broder, Erkebiskop i Köln, en varm nitälskare af vetenskaplig bildning; III: **826.**
Brynhild den visa, som Sigurd Fofnersb. fann på fjällen; I: **179.**
Brynjulf Ulfalldi, en mäktig bonde i Ranrike; I: **384. 386.**
Brynolf, Biskop i Skara, son af Vestg. Lagmannen Algot Brynolfsson; IV: **597.** Flyr, såsom inblandad i sin broder Folkes qvinnorån, till Östergötland och håller sig der dold i Alvastra kloster; **626.** Försonas åter med Konungen genom afgifvande af en sträng förpligtelse till hörsamhet och trohet; **626—27.** Förekommer äfven framdeles; V: **189. 218. 229. 253.**
Bryti, gårdsfogde, gårdsförvaltare, hvartill trälar ursprungligen togos; I: **597.**
Bränna missdådares hus, *brännas* på bål, se *Straff.* Forntida sed att bränna till aska de dödas jordiska lemningar, efter den med Asarne införda läran, att med lågan steg lifssjälen fri och renad upp till himmelen; I: **210.** Denna sed fortfor länge, ehuru många följde det sedermera uppkommande bruket, att lägga de aflidna obrända i högen; **217.** Sed och bruk, när Konungars lik lades på bål och brändes; **269.**
Bråvalla-slätter, skådeplatsen från Bråv.-slaget; I: **263.**
Bråvalla-slaget, det största och namnkunnigaste, som i nordlanden varit hållet; skildring af förloppet dervid; **260—69.**
Bröten, skog i Nerike; der säges Braut Annund ligga begrafven under den höga stenen; I: **242.**
Budiner, Herodoti skildring af dem och deras bostäder; I: **5.** II: **299.**
Budkafla, huru den skulle gå, och hvilka voro pligtige att bära den; I: **567—68.** Alla deras sätesgårdar, som rustade för tjenst till häst frikallade ifrån skyldigheten, att fortskaffa budkaflan, IV: **592.**

Buggo eller *Byrgo*, Smålands-konungen ("Rex Smalandiæ"); V: 284—85 (n.).
Bulgar, en fordom blomstrande handelsstad, hvarigenom Asiens alster kommo till Permien, fornsagornas Biarmaland; II: 287. Dess förstöring genom Mongolerna V: 38.
Bulgarier, ett icke mindre genom sin handel än genom sina vapen betydande folk; II: 286—87.
Burgunder, deras uttåg från Skandinavien; I: 82—83. Taga Gundioch, en furste af gamla Vestgötiska konungastammen, till Konung öfver sig och stifta det Burgundiska riket med än Lyon, än Genf till hufvudstad; 67. 84—85. Räknade till den Götiska folkstammen; 89. Ön Bornholms invånare i fordom tid kallade Burgunder. 84—85.
Burgundaland, se *Borgundarholm*.
Bure, betydelsen deraf i det fornnordiska språket; IV: 119 (n.).
Buris, son af Henrik Skatelär; III: 51. Gör sig misstänkt för landsförrädiska stämplingar, blir fängslad och hårdt straffad; IV: 143.
Burisleſ, förer jemte Kol långvariga, blodiga strider med Knut, Erik den Heliges son, om konungadömet; IV: 135—38. Bevis derför, att han varit son, eller hvad troligare är, styfson af Sverker Gamle; 135 (n.).
Byallmänningar. IV: 655.
Byarum, kloster i Småland; IV: 233.
Bygdeå, se *Vesterbotten*.
Byrdingar, köpmans- eller lastdragareskepp; II: 570.
Båge, bågskjutande, de gamla nordboernas stora färdighet deri; 361—62. II: 384.
Bållkastning på isbelagda sjöar, en öflig lek hos de gamla nordboerna; II: 382.
Böcker, deras afskrifvande genom munkarne, som i detta afseende förvärfvat sig stora förtjenster af litteraturen; III: 827—33.
Bödvar, son af Ulf Fasi; IV: 533.
Bördsrätt, upprinnelsen dertill, och huru strängt de forntida fädren höllo på densamma; att derigenom mer, än genom något annat, bondeståndet förblifvit i besittning af sina fädernehemman och bibehållit sig sjelfständigt; I: 564—65.
Börringe nunnekloster i Skåne; IV: 61 (n.).
Böter, karlgilda, hvad dermed betecknades; IV: 462 (n.).

Cæsarius, Biskop i Arelate; III: 167.
Calixtiska Concordatet; III: 754—55.

Campen, Nederländsk stad, får af Hertigarne Erik och Valdemar försäkran om fri handel inom de under Hertigarnes välde lydande hamnar och delar af riket jemte rättighet att på vissa år idka sillfiske vid deras kuster; V: **276—77.**

Candex, Jordanis farfader, Sekreterare hos en Alantisk furste; I: **44.**

Canonici, Kaniker, prester vid den biskopliga kyrkan; ursprunget till benämningen; III: **286** Uppkommande skilnad mellan Canonici regulares och Canonici seculares; **646.**

Canonisation. IV: **116** (n.). **117** (n.). **139—40.**

Capha (Kaffa), sätet för Göternas Biskop på halfön Krim; I: **78.**

Capillati (Hårrika), kallades de menige fria Göter; I: **47.** Se *Pileati.*

Carl, den första höfding i Finnland, som nämnes; V: **71** (n.).

Carl (I), Biskop i Linköping, Konung Johans Kansler; IV: **226.** (n.). **248—49.** Omkommer i Estland; **260—61.** Son af Magnus Minnisköld; **289. 290** (n.).

Carl (II), Biskop i Linköping, en i verldsliga förhandlingarne på hans tid mycket deltagande man; tillgifven Hertigarne Erik och Valdemar; V: **229. 268. 292. 317. 325. 332. 333. 334. 346** (n.).

Carl, Biskop i Vestérås; IV: **511.**

Carl af Fånö. IV: **550.**

Carl af Ezvări, Vestgöta Lagman; IV: **564** (n.).

Carl Algotsson, biträder sin broder Folke vid Ingrids bortröfvande; IV: **624.** Halshugges; **628.**

Carl, Länshöfding i Halland, beslägtad med Danska konungahuset; IV: **281.** Hans husfru och syster rånas af K. Sverker den Gamles son Johan; III: **82.** Anförer jemte sin broder Knut en del af Danska hären vid Sven Grates fiendtliga infall i Småland; III: **87.**

Carl, son af förenämnde Länshöfding eller af hans broder Knut, stämplar mot Konung Valdemar I och tar sin tillflykt till Birger Brosa i Sverige; IV: **143—45. 281.**

Carl, den Store, underlägger sig det Longobardiska riket; III: **409.** Hans kröning till Romersk Kejsare; **410.** Förhjelper kyrkan till tionden; **265—66.** Verkar och arbetar af all sin kraft för Christendomens främjande och befästande i Vesterländerna; **420—21.** Ordnar de Frankiska riksmöteua och afdelar riksförsamlingen i tvenne kamrar eller bänkar; **341—50.** En stark, ordningsfullt inrättad monarki med enhet så i makt som statsområde, det verk, på hvilket han arbetade; **424—25.** Ordnar krigsförfattningen; **480—87.** Företager i samband dermed en noggrann undersökning

och uppteckning af kyrkans samtliga gods och egendomar, äfvensom af dem hans vasaller innehade i förläning; 487 — 88. Indelar riket i Sendkretsar och utfärdar föreskrifter för Sendmännen; 490—92. Indrager eller afskaffar den hertigliga värdigheten: 529—31. Tar undervisning i dialektik, rhetorik, aritmetik och astronomi af den lärde Alkuin; 828.

Carl Elinesson (Sparre), V: 292. 308.

Carl Estridsson. IV: 616.

Carl Hack. V: 61.

Carl Jarl, kallad den Döfve; IV: 260. 292. Stupar i Estland; 261. Fader till Ulf Jarl Fasi och dessutom en son af namn Carl; 292. 293—94 (n.).

Carl Marskalk. IV: 533.

Carl Näskonungsson. V: 285 (n.).

Carl Sunesson, Jarl i Vestergötland; hans härkomst på möderne och stora vidtgrenade slägt i Norrige; III: 96—97. Vill intaga Norrige, men blir slagen; 97.

Carl Sverkersson, son af Sverker den Gamle, sluter sig till uppresningen mot K. Magnus Henriksson; IV: 119. Uppgifves, att af Östgöterna varit korad till Konung, ännu medan Erik den Helige lefde, och säges, att det varit i samråd med honom Magnus Henriksson företagit tåget till Eriks undanrödjande; 120—24. Blir ensam Konung öfver riket; 124. Söker att stärka föreningsbandet mellan Svearne och Göterna medelst en för begge gemensam högsta styrelse i kyrkosaker genom upprättande af den erkebiskopliga stolen i Upsala: 124—26. Härtåget i hans tid till Ladoga, hvarigenom bildas första länken i den sedermera genom många århundraden fortgående kedjan af striderna med Ryska makten; 127—28. Öfversigt af hans regering; 131—32. Berömmes som fridsam och saktmodig; 133—34. Förmäld med Christina, en systerdotter till K. Valdemar I i Danmark; 133. Öfverrumplas på Visingsö och nedergöres af Erik den Heliges son Knut; 134. Hans grift i Alvastra klosterkyrka; 135. Carl Sverkersson är egentligen den förste af våra Konungar med namnet Carl, men har genom Johannis Magni diktade konungalängd blifvit den sjunde; 133 (n.). Uppgifves att hafva grundlagt Vreta nunnekloster; 60.

Carl Ulfsson, son af Ulf Jarl; krönikornas berättelse om hans och Birger Jarls stämplingar mot hvarandra; IV; 412—13. Verkliga förhållandet; 413. Faller i striden mot Lithauerna; 414. Hans testamente; 414—15. En annan *Carl*

Ulfsson, äfven en af landets store, uppgifves att hafva dött år 1291 i den då herrskande stora dödligheten: V: 6.
Carl Tydiske, broder till Erkebiskop Nils Kettilsson och Konung Birgers fogde på Kalmar slott; V: 216. 218.
Cartris omtalas af Plinius d. ä. såsom en af Kimbriska näset bildad halfö, och man vill i Kattegat finna en lemning af detta gamla namn; I: 24.
Cassiodorus, Kansler hos den store Östgötiska Konungen Theodorik, har om Götiska folket författat en historia, som, hufvudsakligen bygd på folkets egna qväden och sägner, utgör jemte Jordanis Götiska historia förnämsta källan för Göternas bedrifter och krig med Romarne; I: 44.
Cathedraticum. IV: 646 (n.).
Cecilia, dotter af Blotsven och moder till Erik d. Helige; IV: 66—67.
Cecilia, dotter af K. Knut d. Helige och husfru till Erik, Jarl i Göta rike; IV: 280.
Cecilia, dotter af K. Sigurd Haraldsson och husfru till Lagman Folkvid i Vermland; IV: 166. 181.
Celtiska eller *Galliska* och andra obekanta folk komma från djupa norden och öfversvämma södra länderna; I: 142.
Celtiska monumenter. I: 148.
Cîteaux, stamklostret för Cistercienser-orden. IV: 45.
Chormästare. III: 290.
Chazarier. II: 313. 323.
Christendomen. Såsom upprunnen i skötet af den Judiska, antog christna religionen i naturlig följd deraf dess språk jemte flera af dess bruk och anordningar III: 102—4. Huru dessa antogo en egendomlig, hemlighetsfull karakter i anseende till den försigtighet, som måste användas vid nya medlemmars upptagande i det christna samfundet, samt den långa undervisning och förberedelse, som erfordrades i samma mon troslärorna genom uppkommande stridiga meningar blefvo vidlyftigare; 107—8. Uppkommande stridiga åsigter och meningar öfver Christendomens läror, deraf alstrade söndringar och partier mellan de christna; en mångfald af sekter uppstå, hvarigenom striderna ännu mer tilltaga; 114—20. 180—84. Att äfven ädlare bevekelsegrunder bidrogo till väckande och underhållande af dessa ifriga strider; 184—87. Huru i motsats till hæritici eller kättare bildade sig idén om en katolsk, allmän, rättroende kyrka, och föranleddes uppkomsten af synoder samt större kyrkomöten eller så kallade ökumeniska; 120—24. Att sedan Christendomen blifvit statsreligion, blanda sig de nya begreppen, lefnadssätten och sederna mer och mer med de gamla, motsatserna mil-

dras eller försvinna, den nya lärans grundsatser och föreskrifter blifva gällande som gudomliga bud för hela folk och stater; **145—46.** Men Jesu lära var för hög, att helt och hållet kunna fattas, utan att blifva försatt med jordiska ämnen; vidskepliga, till öfvertro ledande religiösa föreställningar, mångfaldiga, sinnliga andaktsöfningar och bruk blifva mer och mer de mest herrskande och verksamma, hedniska ideer, sedvanor och anordningar till stor mängd gå öfver i Christendomen, och huru sålunda skedde, att folket, som gerna fäster sig vid det yttre, satte religionens väsende i de sinnliga andaktsöfningarne jemte iakttagelser af vissa bruk och vissa föreskrifter för det yttre lefvernet, och deruti samt i fromma gåfvor och stiftelser, i så kallade fromma verk och gerningar såg en för Gud välbehaglig tjenst, en tillfyllestgörelse för synderna, hvarigenom förlåtelse för dessa hos Gud kunde vinnas; **205—8.** Sådant äfven det skick, hvari Christendomen kom till de Germaniska stammarne, och förkunnad i sin ursprunglig enfald och renhet, skulle densamma hafva gjort föga intryck och icke förmått bemäktiga sig sinnena; de Germaniska folken blefvo på annat sätt omvända än Romarne; **225—28.** Att Christendomen, bestämd att bilda och förmenskliga den Europeiska verlden, framgick, såsom i tiderna förut den Romerska eröfringen, från södern mot norden, i motsats till folkvandringens stora storm från norden mot södern; **239.** Munksamfundens stora verksamhet och förtjenster i afseende på Christendomens utbredande i oafbrutet fortgående mot norden; **239—46.** Kyrkans i hela sitt sätt visliga förfarande, att småningom vinna de Germaniska folken derigenom, att hon icke med våldsamhet pådref utrotandet af alla hedniska bruk, men mer bemödade sig att omskapa dessa till christna genom inläggande af christna begrepp och christen tro; **614—15.** Frankiska Biskoparnes åsigt af bästa sättet, att behandla Nordmännen och omstämma dem till Christendomen; II: **127—28.**

Våra fornfäders gjorda första bekantskap med Christendomen och dess första införande i Sverige; II: **617—48.** Dess långsamma framsteg härstädes intill Olof Skötkonungs tid; **648—52.** Förhållanden, som bidrogo, att småningom äfven i norden närma sinnena till Christendomen; **652.** Sigfrids ankomst till Sverige, hans uppträdande och predikningar i Värend; **653—56.** Olof Skötkonungs öfvergång till Christendomen genom dopets mottagande; **653. 656—57.** Han skänker 2:ne gårdar till evärdlig ego åt Östrabo eller den sedermera så kallade Vexiö kyrka; **662.** Bönderna sätta sig mot hans förehafvande att förstöra Upsala tempel

och göra samvetsfriheten till allmän grundsats gällande, så att det skulle stå hvar och en fritt, att efter eget godtfinnande blifva Christen eller icke; **662—63.** Sigfrids och andra lärares fortgående arbete för Christendomsverket; **663—69.** Att i de gamla Skandinavernas religiösa läror och tänkesätt låg mycket, som understödde Chaistendomen; **669—72.** Men i denna åter annat, som stötte våra fornfäder för hufvudet; **672—74.** Hvaraf det äfven blef ett långsamt tidens verk, att skaffa seger åt densamma i Sverige, der icke, såsom i Danmark och Norrige, vapenmakt och våld lade band på menniskornas samveten; **675—83.** Att den försigtighet och fördragsamhet, hvarmed de christna lärarne gingo tillväga, och det förståndiga och kloka deri, att välja de till offer åt Gudarne invigda heliga ställen till platser för christna kyrkor samt i christen drägt klädа hedna seder och bruk banade vägen för omvändelseverkets lättare framgång; **678.** Christendomens fortgående tillvext, men derunder äfven ofta störda framgång; III: **19—20. 22—23** (n.) **55—56.** Öfversigt af Christendomens långsamma framgång hos oss; de bidragande orsakerna emellertid till dess småningom framträngande; de verksammaste befordrarne af densamma de från Brittiska öarne kommande munkar; varsamheten och karakteren af deras sätt att tillvägagå; IV: **1—11.** Att Christendomen haft svårast att intränga och befästa sig i Svearnes bygder, och att det egentligen är från Erik d. Hel. kyrkan der räknar sitt fasta bestånd; **66—70.**

De utvandrande Göterna blifva på sina vandringståg bekanta med Christendomen och få christna lärare; I: **50. 57. 77.** Götiska biskopsdömet på Tauriska halfön (Krim); **78.** I det fordna Moesien, det nuvarande Bulgarien, vid foten af berget Hämus, firades gudstjensten ännu i IX årh. hos några dervarande folk på Götiska språket, och de hade äfven afskrifter af Bibeln, öfversatt på deras språk, troligen samma öfversättning med den af Ulfilas gjorda; **79.**

K. Olof Tryggvasons omvändelse till Christendomen; I: **338.** Arbetar på Christendomens utbredande i Norrige med våld och grymma bestraffningar; **341.** Olof den Heliges häftiga och våldsamma framfarande för Christendomsverkets fortgång och befästande i Norrige; **400** (n.). **429—30.** Christendoms- och omvändelseverkets våldsamma genomförande i de Vendiska Östersjöländerna; IV: **75—80.** Likaså i de östliga Östersjöländerna Lifland, Estland m. fl.; **250—59.** V: **63—4.**

Att det ansågs för en helig pligt att fortplanta Christendomen till de hedniska folken och äfven genom våldsamma

medel tvinga dem till antagande af Christi lära, af christlig ordning och tukt; IV: 71—72. 195.

Christiern, fogde på Stockholms slott; V: 196. 197. 203 (n.).

Christiern Scherbeck, Liflandsk riddare, till hvilken K. Birger anförtror försvaret af Nyköpings slott och de fångna Hertigarnes bevakande. V: 309.

Christina, dotter af K. Inge d. ä. och förmäld med Fursten i Novgorod Mstislav Wladimirowitsch; III: 53. Genom sin dotter Ingeborg stammoder för den konungaätt, som med Valdemar I uppsteg på Danska konungathronen; 54. Genom andra sina döttrar gifvit gemåler åt flera kongliga och furstliga hus; 54.

Christina, Erik d. Heliges gemål; ovissheten, om hon var dotter af K. Inge den yngre eller dotterdotter af Inge d. ä.; IV: 67. Hennes hätskhet mot det i Varnhem sig nedsättande munksamfundet; 56. 57.

Christina, dotter af K. Sverre och hans gemål Margareta, dotter af Erik d. Helige, förmäld med Baglernas Konung Filip Simonsson. IV: 179.

Christina, dotterdotter af Erik d. Hel., husfru till Norska Jarlen Håkan Galin och moder till Knut Jarl; IV: 181. Efter Håkan Galins död gift med Lagman Eskil i Vestergötland; 276. 277. Snorre Sturleson diktar öfver henne ett qväde; 288 (n.). Närvarande vid K. Håkans kröning i Norrige; 359. Under år 1254 antecknad som död; 289 (n.).

Christina, dotter af Vestg. Jarlen Birger Brosa. IV: 297 (n.).

Christina, dotter af Birger Jarl och gift med en Svensk man af namn Sigge, bortskänker betydliga gods till andliga stiftelser; IV: 503—4. Hennes barn; 503. 504 (n.).

Christina, Thorkel Knutssons dotter, förmäld med Hertig Valdemar; V: 152. Äktenskapet upplöst; 189. Hennes öfriga öden obekanta; 198—99.

Christina, systerdotter till K. Valdemar I och gemål till Carl Sverkersson. IV: 133.

Christina, dotter af K. Sigurd Jorsalafarare, husfru till Erling Skakke och moder till K. Magnus Erlingsson; IV: 156. 162.

Christofer I, Konung af Danmark; IV: 417. 419. 422. 425. Hans hårda och långa strider med Erkebiskop Jakob Erlandsson i Lund; 426—49. Krönikornas olika vittnesbörd om honom; 443 (n.). 449—50 (n.). Död; 449.

Christofer, K. Erik Menveds förrädiske broder, Hertig af södra Halland och Samsö; V: 207—10. 247. 253. 268. 270. 312. 313. 324. 325. 340.

Chrodegang, Biskop i Metz, stiftare af domkapitel vid biskopssätena. III: 287—89.

Chrysostomus, en af kyrkofäderna. III: 166. 167. 260.
Chymaber, omnämnas af Geografen af Ravenna och sägas vara komna från Skyternas land. I: 35.
Clairvaux. IV: 45 (n.). 47.
Clara, den heliga, till hvars minne och åra Magnus Ladulås stiftar S:t Clara kloster i Stockholm. IV: 612.
Clerus, betecknande Herrans utkorade redskap, i motsats till lekmännen. III: 110.
Codania, beskrifves af Pomponius Mela såsom en stor, i den stora Codaniska hafsbugten liggande, af Teutoner bebodd ö, och hvarmed troligen hänsyftas på den stora Skandinaviska halfön. I: 20—21.
Codaniska Hafsviken, sådan den beskrifves af Plinius d. ä.; I: 22. Den ryktbaraste af dervarande öar bar namn af Scandinavia; 22. På denna ö ett i de Romerska länderna aldrig sedt djur, Achlin eller Alchin, älgen; 23. I den Codaniska hafsviken äfven en ö af namn Epigia (Finia, Finnland?); 23.
Coelibatet. III: 722—26. 811—12.
Coenobium, gemensam vistelse- och sammanlefnadsort under en gemensam regel. III: 195.
Columban, står i spetsen för ett från Irland uttågande stort munksamfund till Christendomens utbredande bland Germanerna. III: 242.
Cornuba, Kornicke, troligen förbråkade af Korn-Erik eller Korn-rike, likbetydande med Årsäll. III: 72 (n.).
Corpus juris Canonici. IV: 370 (n.).
Cosenza, stad i Calabrien i nedre Italien; der insjuknar och dör Götiska Konungen Alarik, och på botten af den derinvid förbiflytande floden gräfva Göterna för honom ett djupt griftrum; I: 66.
Crefennæ, se Skridfinnar.
Cronium, Ishafvet så kalladt af några bland de Gamle. I: 12. 24. Se *Morimarusa*.
Cum ecclesia Daciana. IV: 435—36. V: 103. 106.
Cumæ i Campanien, skådeplatsen för jättedrabbningen mellan Östgötiska makten och den Byzantinska. I: 77.
Custos. III: 292.
Cylipenus, en obekant hafsvik, omtalad af Plinius d. ä., vid mynningen af hvilken låg en ö, som kallades Latris (Lädre, Hleidre?). I: 23—24.
Cynocephaler, som hade hufvudet i bröstet och skälde fram orden, omtalas bland vidundren i nordtrakterna af Baltiska hafvet. I: 37.
Cyrill, Biskop i Jerusalem. III: 166.

Dacia Aureliani, innefattande en del af Moesien. I: 51.
Dacien, det fordna Romerska, hvad derunder inbegreps; I: 51. Öfverlemnas till besittning åt Göterna af Kejsar Aurelianus; 51.
Dag, kallad den Vise, Dygves son och Konung i Svithiod efter sin fader; I: 223. Sagan om honom och hans sparf, som flög bort till åtskilliga länder; 223—24.
Dag Ringsson, son af K. Ring på Upland̈en i Norrige, hvilken, derifrån fördrifven, flyktat till Sverige och af Olof Skötkonung fått land eller län att råda öfver; bodde i något landskap i Sverige; I: 444. Samlar folk till Olof Haraldssons bistånd och deltager i slaget vid Stiklastad; 444. 445. 448. 453. 457. 458. Hans strid i detta slag, hvaraf minnet länge bibehöll sig, kallad Dags strid; 459.
Dager den Tjocke, en bland Sigurd Rings stormodiga Svenska kämpar i Bråvalla-slaget. I: 262.
Dain, af Dvergslägtet, upplinnaren af Kraft-runorna. I: 150.
Dalaborg i Dalsland, anlägges af Hertigarne Erik och Valdemar, eller troligare, utvidgas och befästes under detta namn ett redan der förut varande fäste. V: 176. 178. 179.
Dal, Dalsland, i fordomtima kalladt Markerna eller Markbygden, d. v. s. skogen eller skogsbygden, häntydande således på en tid, då detta land var öfvertäckt med skog; I: 297. 498. Bär jemte Viken i fornsagorna äfven namn af Alfhem och det stora Markland; I: 297. Der förekommande många ålderdoms-minnesmärken vittna dock om dess tidiga upprödjande och befolkande; 297. 498. Antydelser om gången af dess bebyggande och der uppkommande härad; III: 35. 36 (n.). Antalet af kyrkorna derstädes i början af XIII årh.; IV: 204 (n.). Sigurd Ring, Ragnar Lodbrok och efter dem Ups. Konungen Erik Emundsson underlägga sig detsamma; I: 297—98. Eröfras af Harald Hårfager; 309. Sedermera återkommet under Sverige, vill Magnus Barfot underkasta sig detsamma; III: 35—39. Hert. Erik och Valdemar infalla der med fiendtliga vapen och betunga hårdt bönderna med körslor och dagsverken; V: 176. Hemsökes af Norrmännen; 226.
Dalarne, under hela hednatiden ett nära okändt land; I: 499—500. Om K. Sverres och Olof Haraldssons tåg genom dessa trakter i XII och XIII årh.; I: 444—45. 500—1. IV: 170—71. Skiljaktigheter mellan inbyggarne, ej blott i de serskilta hufvuddalarne, men äfven i socknar, som gränsa till hvarandra; I: 494.

Daleminzer, i Meisniska landsområdet, en stamafdelning af Venderna. IV: **72. 75.**

Dan, son af Humble, Konung i Svithiod, råder öfver fyra Danska öar, och af honom har Danmark namn. I: **191.**

Dan, den Stormodige, Konung i Danmark, broder till K. Dyggves i Svithiod gemål Drott; I: **223.** Af honom, säges det i Yngl. Sagan, har Danmark sitt namn; **223.**

Dana-arf. I: **589.**

Danaholmsmötet, sannolika förhållandet dermed. III: **41—44** (n.).

Danebroge. IV: **257** (n.).

Danegeld, penningskatt af England till Danskarne. II: **172.**

Danehof. IV: **426.** V: **181.**

Dania, nämnes af Geografen af Ravenna såsom Nortmannernas land, hvarvid floden Albis (Elben) framlöper; I: **35.** Han omtalar ett mindre Datia tätt invid Elben, och längre bort det vida och stora Datia, der Unerna bodde, trodde således, att de gamles Daciën gränsade upp till Danmark; **35.**

Daniel, Dominikaner-munk i Visby, sändes till Estland, att grundlägga ett kloster af denna orden i Reval. IV: **336** (n.).

Danmark, hette icke så, då Humble, Konung i Upsala, styrde deröfver; I: **91.** Har sitt namn af hans son Dan; se *Dan.* Danmarks stora makt och anseende i Valdemar II:s tid; IV: **304—6.** Men alla de under tidloppet af ett halft århundrade gjorda stora eröfringar gå på en gång förlorade; **308.**

Danskar, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk och sägas vara utgångne af Svearnes ätt; I: **33.** Hos Ptolemæus betecknade under namn af Daukioner och enligt honom innehafvande södra delen af Skandia; **28.** Nämnas i början af VI årh. bland de nordiska Vikingar, som oroade Galliska kusterna: II: **5.**

Dardaner, berättelsen om deras öfvergång till Europa under anförande af Dardanus från Samothracien, de Troiska Dardanernas stamfader; I: **121.** Till dem gränsade Myserna och Teucrerna; **121.**

Dardanien, det af Dardanerna innehafda Europeiska landet, har legat ofvanför Macedonien och sedan blifvit räknadt till öfre Moesien. **121.**

Darius Hystaspis, hans stora härtåg mot Skyterna, då han gjorde sig Thracerna underdåniga, bekrigade Geterna och satte de upp mot norden af Europa boende folken i stor rörelse. I: **142.**

Dans, ett icke obekant samqvämsnöje hos de gamla Nordboerna. II: **599.**

David, Vestmanlänningarnes apostel; minnena och sägnerna om honom. III: 26—30.

David Thorstensson, Konungens af Danmark Drots. IV: 624. 696.

Davö, fordom kungsgård; III: 28 (n.). Namnet säges vara ett minne af Vestmanlänningarnes apostel David, som der en tid haft sin bostad, hvaraf stället blifvit kalladt Davids ö, sedermera Davö; 28.

Decanus, Dekan, Anglosachsernas Tienheofod, hufvudman för tio; III: 317. Hans befattning i den Germaniska författningen; 319—20. Dekaner i klostren, så kallade deraf, att hvar af dem förde uppgiften öfver tio munkar; 201. Om Dekanen i domkapitlet; 291. Och landtdekanerna; 305—6.

Decius, Romersk Kejsare, stupar i striden mot Göterne. I: 49.

Degkia, Deja, den af trälinnorna, som hade det inre husbestyret, svarande mot Bryti. I: 597.

Dekretister, Dekretalister, Kanonister kallades de, som, i motsats till Legisterna, gjorde kyrkorätten till sitt kunskapsyrke. III: 847.

Deogratias, Biskop i Karthago. III: 166.

Diar, Drottar, gudahofvets förnämsta föreståndare i Asgård; I: 96. Invandra med Oden i norden; 191. Få af Oden goda gårdar till bostäder, och tolf af dem sättas till offerföreståndare samt domare mellan folket; 194.

Diaconi, hjelpare, tillhandagående män. III: 103.

Dimbo i Vartofta härad; kyrka derstädes i XII årh. genom Biskop Bengt d. ä. i Skara. IV: 202.

Dionysius Exiguus, Abbot i Rom, öfversätter från Grekiska urkunder alla för kyrkan stiftade lagar och ordnar den första kyrkliga lagbok för Vesterländska Christenheten. III: 388.

Dir, Varägisk höfding, som medföljde Rurik. II: 313—14. 318.

Diceneus, Öfversteprest och Lagstiftare hos Geterna; sammanstämmelsen mellan honom och den historiske Oden, se *Geterna* och *Skandinaviens äldsta invånare, deras stamsäten och invandringar i vår nord.*

Djupaugda, den bottenrika. se *Aud.*

Dnieprn, om de forntida handelsfärderna på denna flod. II: 295—96.

Doctor, det uppkommande bruket af denna värdighets tilldelande vid högskolorna; III: 867. Betecknade ursprungligen en lärare, dock så, att rättslärarne betraktade Doctorstiteln såsom en dem tillkommande företrädesrätt; 867 (n.).

Domalder, Visburs son och Drott i Svithiod efter sin fader; I:

221. 222. Offras af Svearne till försoning åt Gudarne för vinnande af en god årsvext; **222.**

Domar, Domalders son, Drott i Svithiod efter sin fader, den åttonde från Oden och den sjette från Ynglingarne, som förestått herredömet och burit namn af Drottar. I: **223.**

Domberget, betecknande åsen i den så kallade Fjerdingen af Upsala stad; IV: **110.** Jemnas för anläggande derstädes af Domkyrkan; **511.**

Dominicus, stiftare af den efter honom kallade.

Dominikaner-orden; munkar af denna orden äfven benämnda Predikarbröder, Svartbröder, Svartmunkar. IV: **331—32. 335.**

Domkapitel, stiftelsen och inrättningen af dessa; III: **288. 294.** Huru deraf utbildade sig en kapitel-aristokrati; **641—50.** Domkapitel vid de biskopliga kyrkorna i Sverige; IV: **324. 373.**

Domkyrkoskolor, se *Skolor.*

Domaremakt, Domsrätt, att denna i äldre tider innefattade långt flera rättigheter, än som ligger i begreppet om rättskipning. III: **566** (n.).

Domkyrkor. III: **303.**

Dorer, drag af den stora likheten i skåplynnet mellan de forntida Skandinaverna och de Grekiska Dorerna. I: **108.**

Dorstadt, färder dit från norden, för att der christnas. II: **639.**

Dory, det land, som efter Procopii berättelse Göterna bebodde, sannolikt detsamma med Krim. I: **78** (n.).

Doter, en qvinna af detta namn gifver åt munkar bostad på sin gård Viby och kan anses som stiftarinna af Viby kloster. IV: **62.**

Drapa, hjeltedikt. II: **403.**

Draugadrottin, vålnadernas herre; Oden så kallad; grunden dertill. I: **197.**

Drifva, dotter af K. Snö den Gamle i Finnland; Vanland, Svithiods Drott, tager henne till äkta, men öfvergifver henne; följderna deraf. I: **220—21.**

Drogo, son af Tancred i Normandie, bland hjeltarne vid Norrmannernas eröfring af nedre Italien. II: **189.**

Drotset, hans ursprungliga befattning. IV: **573. 574.**

Drott, tolf Drottar gudahofvets föreståndare i Asgård; I: **96.** Från Odens tid ända till Domar, den sjette af Ynglingarne, som förestått herredömet i Svithiod, buro alla namn af Drott, hvaraf deras gemåler kallades Drottningar; **223.** I hans sons, Dyggves tid utbyttes den partriarkaliska benämningen af Drott mot den mer krigiska af Konung; **223. 527.** Drott kallades äfven odalbonden, hvarje bofast husfader; **552.**

Drott, sondotter af Rig, syster till Dan den Stormodige och

moder till **Dyggve**, af Svithiods Drottar den förste, som kallat sig Konung. I: 223.

Drottning, ursprunget till denna benämning, se *Drott*.

Dröttqväde, Drottmæli. II: 397.

Dryck, hos de gamla nordboerna själen i alla samqväm och gästabudslag. II: 592—94.

Dryckes-runor, huru de skulle tecknas till vinnande af qvinnans kärlek och tillgifvenhet och bibehållande af ett trefligt hem. II: 457.

Dråp, böterna derför till den dräpnes närmaste arfvinge och slägt; I: 551—61. Fridsböter till häradet; 567. Dråp å Konungens män, å Riddare och Biskop belagdt, utom mansboten, med serskilta böter, kallade **Thukkaböter**; IV: 628. Skammeligt dråp, hvad dermed betecknades; I: 555.

Drömmar, fornfädrens stora förtroende till dem, såsom vinkar af ödets makter. II: 482—83.

Dumma, hos Plinius d. ä. en bland öarne i det till Germanien gränsande hafvet. I: 24.

Dschingiskhan. V: 33—34.

Dsjenschid, som beherrskade forn-Mediska eller Persiska riket, folkens fader, efter Zoroasters lära. I: 128.

Dungiunæs, mötesplats i Sverige för holmgångsmän. II: 387.

Dux, betecknande Jarlen i de till våra håfder hörande Latinska urkunder intill medlet af XIII årh. IV: 195 (n.). 294 (n.).

Dvalin, af Alf-slägtet; de visa Vanerna och Alferna af honom erhållit Biarg-runorna. I: 150.

Dvergar, dvaldes i bergsskrefvor och klyftor, i stenar och klippor, men händiga, arbetsamma, i list, häxeri och undergörande konster utmärkta; I: 149—50. II: 468. Hade på ting och föremål andra benämningar än Asarne och Alferna; I: 150. Mästare i konsten att verka genom hemliga krafter, kallade kraftrunor; 150. En Dverg lockar Svedger, Svithiods Drott, på hans färd till Österländerna att uppsöka Gudhem, det gamla Asgård, in i en sten, och Svedger kom aldrig åter; 220.

Dyrhus. I: 146.

Dysedal, nu Disardal, i Skåne. IV: 149 (n.).

Dysiæfall, Skåningarnes nederlag mot K. Valdemar. I: 148—49.

Dysia-ån, i Skåne, nu Saxån. IV: 148.

Dyggve, den förste af Ynglingarne, som kallade sig Konung; I: 223. Hans moder hetat Drott; 223.

Döck-Alfer, se *Svart-Alfer*.

Ebba, den heliga Abbedissan i nunneklostret i Coldingham i England; hennes förhållande vid Vikingarnes ankomst till detta kloster. II: 66.
Ebbe Snare. IV: 294.
Ebbe Sunesson, vidtfrejdad såsom Danmarks krigserfarnaste och tappraste härförare; IV: 229. 233. Stupar i det beryktade slaget vid Kongslena; 223.
Ed, dess helgd hos de forntida fädren; I: 506. 561—62. II: 496. Att gå under jardarmen, jordtorftskedjan, ett slags värjemålsed i forntiden; II: 511 (n.). Sättet att svärjas i fosterbrödalag, II: 511—12.
Edda-mythernas urgamla dikter, bevarade och fortplantade på Island. II: 233.
Edgärdsmän, bruket af dem i den forn-Germaniska rättegångsförfattningen; III: 599—603. 605. 612—14. Kyrkans arbete för deras afskaffande genom en förbättrad rättegångsordning; 617. 629—41.
Edla, Olof Skötkonungs ambat eller trälinna, moder till Astrid och Emund. I: 409.
Edsöre. IV: 465—67. 624.
Edvard, son af Konung Edmund i England, sändes jemte sin broder Edmund af Knut den Store till Olof Skötkonung för att afdagatagas, men han sänder dem helbregda till Gardarike. I: 368.
Edvard Confessor, Konung i England. I: 468—69.
Eggert af Kyren. V: 299 (n.).
Egil, son af Ane och efter honom Konung i Svithiod, håller nio drottningar med trälen Tunne; I: 234—235. Ihjelstinges af en folkilsken tjur; 235.
Egill, en af Sigurd Rings kämpar i Bråv.slaget. I: 262.
Egino, Biskop i Lund. III: 10—11.
Eigil Skalagrimsson, Isländsk skald och kämpe; II: 163. En af hjeltarne i det stora slaget vid Brunanburh i Northumberland; 167—68. Hans skaplynne, hans förhållande i konungssalen hos Athelstan, den ärebevisning honom skedde, och de föräringar honom gjordes; 168—69. På ett härnadståg fången af bönderna i Kurland, lyckas det honom att lösslita sig; 520—21. Hans kämpastyrka; 392—93.
Eilif, son af Ragnvald Jarl i Vestergöthland; I: 470 (n.). Jaroslavs i Gardarike landvärnsman; 475 (n.). 476. Broder till Ulf Jarl; I: 475 (n.). II: 182 (n.).
Eilif Götske, Olof Skötkonungs befallningshafvande öfver Ranrike. I: 384. 85.

Elisif (Elisabet), dotterdotter af Olof Skötkonung, förmäld med K. Harald Hårdråde i Norrige. I: 412. 477.

Einar, Erkebiskop i Norrige. IV: 420.

Einar Tambaskelfver, hans styrka och stora färdighet i bågskjutande; I: 361. II: 384. Hans förhållande under oroligheterna i Norrige; I: 379. 380. 464. 466. 473—74.

Eirarsund, Öresund. I: 286.

Eisten (Östen), son af Adils och Upsala Konung efter sin fader; under hans tid härja många Danska och Norska Sjökonungar och Vikingahöfdingar in på Sverige; I: 239—40. Eisten öfverrumplas och innebrännes på Lofön, då han der befann sig på gästning; 240.

Eisten Beli, Upsala Konung, stridiga uppgifter om hans härkomst och huru han kommit till konungaväldet; I: 277. En stor och nitisk offrare, och en ko föremålet för hans offer och dyrkan; 277. Deraf han erhållit tillnamnet Beli; 278. Framkastad förmodan om anledningen till denna dikt; 278 (n.). Får besök af Ragnar Lodbrok, som trolofvar sig med hans dotter Ingeborg; 278—79. Trolofningen upphäfves, och Eisten bemsökes med krig af Ragnar Lodbroks söner; segrar i första striden genom krigslist; stupar i andra striden; 281—83. Säges hafva haft många skalder vid sitt hof; 278.

Eisten, son af Magnus Barfot och samkonung med sina bröder, vinner Jemtlänningarne så, att de frivilligt gifva sig under Norrige. III: 45—46.

Eisten, föregifven son af Harald Gille, samkonung i Norrige med Haralds söner Inge och Sigurd; IV: 27. Uppkommande oenighet mellan bröderna och deraf blodiga uppträden. 155—56.

Eisten, sonson af Harald Gille, kommer till Jarlen Birger Brosa i Sverige och får af honom understöd till besittningstagande af Norrige. IV: 163. Dräpes; 164.

Eisten Illråda, äfven kallad den Rike, Konung på Upplanden i Norrige; hans våldsamheter föranleda utflyttningar från Norrige och derigenom Jemtlands och Helsinglands bebyggande. I: 423. Jfr. 299. 300.

Eisten, Erkebiskop i Throndhem. IV: 158—60.

Ejvind Skaldaspiller, diktat qvädet Haleygiatalet. I: 212.

Ejvinder Urarhorn, stor och beryktad Viking. I: 386—87.

Ekeby. IV: 616.

Eknö. IV: 616.

Elektrides, bernstensöarne så kallade af nyare Grekerna; I: 24.

Elfvagrimar, Bohusläns forntida inbyggare så benämnda af sitt lands läge vid Göta-elf; I: 297. Kallade grimar

af sitt hårda, bistra lynne. IV: 320 (n.). Alltid färdige att taga till vapen för de om konungadömet täflande ättlingar af Norska konungahuset; IV: 163.

Elfvarfylke, Elfvarsyssel. IV: 320.

Elfvaskär, i sagorna ofta nämnda såsom ett för handelsskeppen fruktansvärdt vikinga-näste. I: 297. II: 370.

Elfvebacken. V: 223.

Elgarås. IV; 230. 231.

Elof, son af Magnus Minnisköld och broder till Birger Jarl. IV: 291.

Elof Brunke. V: 299 (n.).

Ella, Konung i England. I: 285.

Ella, en af kämparne i Bråv.slaget. I: 268.

Emund, Konung, fördrifven från riket, återkommer med en vikingaflotta och lägger till vid Birka; I: 290—91. Birkaboernas underhandlingar med honom och hans med Vikingarne; 291—93.

Emund Gamle, son af Olof Skötkonung; I: 409. Efterträder Anund Jakob i konungadömet; 487. Att utan grund tillskrifves honom den beryktade gränsutstakningen mellan Svea och Dana riken; 487—88. III: 41—44 (n.). Vill icke underkasta sig den Hamburgska Erkebiskopen, men utnämner sin egen Erkebiskop; strid derom med erkebiskopliga stolen i Hamburg; I: 488. II: 666. Hans tillnamn Slemme; I: 488. Den siste på Svearnes thron af den från Gudarne upprunna konunga-ätten; 489. Om hans son Anund; 489.

Emund, Lagman i Vestergöthland; hans beskickning till Olof Skötkonung och stämpling mot Konungen. I: 413—15. 416. 419—21.

Enea, betecknande Europa. I: 39.

England, erhållit sitt namn deraf, att landets inkräktare Hengist och Horst voro från Anglernas land och Anglerna sjelfva i mängd dit öfverflyttat. II: 8.

Epigia, omtalas af Plinius d. ä. såsom en ö i den stora Codaniska viken och hvarmed sannolikt betecknas Finnland. I: 23.

Epiphanius, Biskop i Salamis. III: 165—66.

Erengisle af Skara. V: 226.

Erengisle Andersson, befallningshafvande i Finnland. V: 65 (n.).

Erengisle Elinesson (Sparre), en af de rådsherrar och riddare, som på Sveriges vägnar afsluta föreningsfördraget med Norrige. V: 334 (n.).

Erengisle Näskonungsson (Natt och Dag), Rådsherre och Riddare. V: 285 (n.). 347 (n.).

Erengisle Plata. IV: 544.

Eridanus, att med den af Herodotus under detta namn omtalade blod, som utfaller i Nordhafvet, troligen betecknas Düna-floden eller hellre lilla åu Radune i bernstenens hemland, Samland. II: 302—3.

Eribert, Ansgarii följeslagare på hans andra färd till Sverige. II: 640. 641.

Erik) (Rig)*, förste Konung i Götalandom. I: 92. 614.

Erik, af Ynglinga-ätten, son af Agne och efter honom Konung i Svithiod samfält med sin broder Alrek. I: 226.

Erik, son af Björn Jernsida och Upsala Konung efter sin fader. I: 288.

Erik, Refils son, Upsala Konung, en stor härman och mäktig Konung. I: 288.

Erik i Upsala, *Upsala Erik*, samkonung med Björn på Håga, och sägas de vara söner af en Björn; I: 288. Förmodas vara densamme, hvilken Svearne ville upptaga bland Gudarnes antal och till hans ära uppbygga ett tempel; 290. II: 637.

Erik Emundsson, Upsala Konung, samtidigt med K. Olof i Birka; I: 295—96. Drager alla somrar ut i härnad till länderna på andra sidan om Östersjön; 296. 404. Underlägger sig Alfhem, sätter deröfver till Jarl Rane den Götiske, efter hvilken detta land blef kalladt Ranarike; 298. Äfven bortom Svinesund underkasta sig många höfdingar honom; 298. 303—4. Underlägger sig Vermland; 298. Har strid med Harald Hårfager i Norrige om Vermland och Alfhem; 306. Båda Konungarnes samtida gästning hos en rik bonde af namn Åke i Vermland; 306—8. Erik Emundsson förmodas vara densamme, som i krönikorna bär namn af Erik Väderhatt, till hvars minne en hatt af jernbleck blifvit uppsatt på en hög bergsklippa, som deraf blifvit kallad Kongshatt, i grannskapet af Drottningholm; 296. Hans dödsår; 309.

Erik Segersäll, Stolkonung i Upsala, I: 311. Hans ädla förhållande mot sin brorsson, den oregerlige Styrbjörn den Starke, hvilken uppfostras vid hans hof; 311—12. Segrar

---

*) Anmärkes, att i anseende till mängden af dem, som här förekomma med detta namn, upptagas först Sveriges, sedan Danmarks, derefter Norriges Konungar, och detta i den tidsordning, de följt på hvarandra, hvarefter följa Konungasöner och Hertigar och sedan öfriga personerna af namnet Erik.

öfver Styrbjörn i det öfver hela norden namnkunniga slaget på Fyrisvalls slätter; **316—19.** Besegrar Danska Konungen Sven Tväskägg och nuderlägger sig Danmarks rike; **320.** Berättas att hafva mottagit dopet och bekänt sig till Christendomen, men sedan vändt tillbaka till sina fäders tro; **320.** Låter nedgöra tolf Norrmän, som vid en uppkommen tvist ihjälslagit en Svensk man; **331—32.**

Erik Årsäll, så Kol af Svearne kallad; III: **64—65.** Af honom K. Sverker en son; **72. 74—75** (n.).

Erik den Helige. Hans fäderne och möderne härkomst; IV: **66—67.** Christendomens inflytande på hans karakter och handlingar; **68—71.** Förskaffar Christendomen öfvervigt inom Svea rike, så att det är från honom kyrkan der räknar sitt fasta bestånd; **70.** Företager härtåg till Finnland till Christendomens utbredande och lägger derigenom grunden till Christendomsverkets vidare fortgående derstädes; **105—7.** Öfverrumplas i Upsala af Magnus Henriksson och faller i striden; **110—11.** Hans dödsår och dödsdag; **110.** Vördas och dyrkas efter sin död som Svealands skyddshelgon; **111—13.** Flyttningen af hans ben från Gamla till Nya Upsala, och årsdagen så deraf som af hans död firad; **113. 511.** S:t Eriks kapell; **113** (n.). **511.** S:t Eriks helgedomsskrin; **113—14.** Den helige Eriks tapet; **114—15.** Ännu mångfaldiga andra minnen af hans helighet och den dyrkan, som egnades honom; **115—17.** Ehuru vördad som helgon, vet man dock icke, att han efter kyrkans stränga former blifvit förklarad för helig; **116.** Räknas för den nionde af Svenska konungahuset med namnet Erik; förhållandet dermed; **66** (n.). Hans söner; **132.** Och döttrar; **133** (n.). Att han haft en broder af namn J. (Joar Jedvarsson?) och att genom honom och Eriks son Filip grenar af Erik den Heliges slägt fortplantats; **295—96. 297** (n.). **402** (n.).

Han gaf hustrurna deras första laga rättigheter till halfva sång och tredje penningen i boets lösören och aflingegods; **68.** Kallas Laggifvare, och är troligt, att han bragt flera af de fordna hedniska laga bruken i öfverensstämmelse med christna lärans grundsatser; **69.**

Äfventyrligheten i det sätt, hvarpå genealogerna vilja göra K. Knut den Heliges dotter till stammoder för Erik d. Helige; **282** (n.).

Erik Knutsson, sonson af Erik den Helige, undkommer det öde, som öfvergick hans bröder i Elgarås; IV: **231.** Flyr till Norrige, återkommer derifrån och segrar mot K. Sverker II och Danska krigsmakten i de mördande drabbningarne vid Kongslena och Gestilren; **232—38.** Erik Kn. den första

Erengisle Näskonungsson (Natt och D[illegible]
Riddare. V: 285 (n.). 347 (n.).
Erengisle Plata. IV: 544.
Eridanus, att med den af Herodotus [illegible]
talade blod, som utfaller i N[illegible]
nas Düna-floden eller hellre li[illegible]
hemland, Samland. II: 302-[illegible]
Eribert, Ansgarii följeslagare på [illegible]
640. 641.
*Erik**) (*Rig*), förste Konun[illegible]
Erik, af Ynglinga-ätten, so[illegible] Knuts-
i Svithiod samfält m[illegible]: 244. 247
Erik, son af Björn Jern[illegible] till försvar för
I: 288. [illegible]för Sverker II:s son
Erik, Refils son, Up[illegible] tagen till Konung, ehuru
Konung. I: 2[illegible] Skänker på sin kröningsdag
Erik i Upsala, [illegible]skopen i Upsala; 268. Stadfästar
och sägas d[illegible]ungar kyrkan tillerkända fri- och rät-
vara dens [illegible] medgifver Biskoparne rättighet, att draga
darnes [illegible]stol lägersmål, menedsbrott och andra förbry-
II: 63[illegible] kyrkans lag; 268. Rikets styrelse under hans
Erik Eri[illegible]righet och derunder uppkommande partier; 269—70.
Bir[illegible]79. 299—300. Uppresning mot Konungen; hans
lä[illegible] slagen vid Oluström; han flyr till Danmark; året när
[illegible] skedde; 302—3. Återkommer, segrar i Sparrsätra och
[illegible]räder åter till konungadömet; 309—12. Förbinder sig
Folkungaätten och förmäler sig med Sune Folkessons dotter
Katarina; 312. Möten beramade mellan honom och K. Håkan i Norrige i anledning af det utaf Håkan företagna Vermländska tåget; 317—20. Kardinal-Biskopen Vilhelm af Sabina hos Konungen; 365. 366 (n.). Dör 2 år efter mötet i Skeninge; 390. Sista manliga ättlingen af Erikska konungahuset; 390. Kallad Erik Läspe såsom mycket stammande, derföre hans Jarlar förde ordet för honom på tingen; 391. Men allvar i hans sinne och hug, och hans seder utan fläck; 391. Hans grift i Varnhems klosterkyrka; 390.

Erik Eyegod, Konung i Danmark, har en tid uppehållit sig i Sverige, innan han trädde till konungadömet i Danmark; förhållandet mellan honom och K. Inge den Ä; III: 39. 40—43 (n.). IV: 280 (n.). Aflider under en härfärd till heliga landet på ön Cypern; III: 43. Hans tillnamn Eyegod likbetydande med Årsäll; III: 64 (n.).

Erik Emun, broder till Knut Lavard, uppväcker till hämnande af dennes död, ett inbördes krig i Danmark; III: 76. Segrar

i slaget vid Fotvig; 77. Blir Konung öfver Danmark; 78. Hans omenskliga förfarande mot sin broder Harald Kesia och dennes söner; 79. Blir mördad på allmänt ting; 79. Betydelsen af det honom gifna tillnamnet Emun; 78 (n.).

Erik Lamm, Konung i Danmark; kriget mellan honom och Harald Kesias son Olof; III: 80. Nedlägger regeringen och ingår i kloster; 80.

Erik Plogpenning, Konung i Danmark; IV: 422—23. Anledningen till vedernamnet Plogpenning; 423—24. Mördas; 424—25.

Erik Glipping, Konung i Danmark; IV: 449. Tillfångatagen i slaget på Lohede i Slesvig; 454. Understödjer Svenska Hertigen Magnus mot dennes broder K. Valdemar; 524—25. Uppkommande missförstånd mellan honom och K. Magnus; ömsesidiga fiendtligheter och härjande infall i hvarandras länder; förlikning och fredsslut. 539—44. Mördas; 697. Anledningeu till det honom gifna vedernamnet Glipping oviss; 449 (n.).

Erik Menved, som ung trolofvad med Magnus Ladulåses dotter Ingeborg; IV: 696. Konung och krönt i Lund; 697. 699; Förmäld; V: 148—49. Har hårda och långa strider med Lundensiska Erkebiskopen Johannes Grand, hvilken han låter fängsla och inkasta i fängelse; 101—10. Hans hela 33-åriga regering en fortgående kedja af kamp och strid; 111—12. Möte i Fagerdala med K. Birger; 171—72. Rustar till K. Birgers hjelp och bryter med härsmarkt in i Sverige; 204. Stillestånd. 205. Har i sin broder Christofer en trolös och förrädisk frände; 207—10. 312. 324. Rustar till nytt härtåg mot Sverige och infaller i Småland; 212—13. 219. Nytt stillestånd; 219—21. Företager ett tredje härtåg med väldig makt och belägrar Nyköpings slott; 234—38. Åter stillestånd; 240—41. Underhandlingarne och fredsslutet i Helsingborg; 247—50. Förlänar de Svenska Hertigarne med norra Halland; 254—55. Nya uppkommande misshälligheter med dessa och med Konungen i Norrige, nya underhandlingar, nya möten och fredsslut i Helsingborg; 257—58. 267—71. K. Birger pantförskrifver till honom Småland, men K. Erik gör inga bemödanden för att deraf sätta sig i besittning; 309—12. Anfalles i Skåne af Svenska härsmakten under anförande af Matts Kettilmundsson; 324. Fredsfördraget i Roskild; 325. Död; 339—40. Om det honom gifna tillnamnet Menved; 111 (n.).

Erik, Fylkiskonung öfver Haurdaland i Norrige, svärfader till Harald Hårfager. I: 301.

Erik Blodyxa, son af Harald Hårfager, ledes af sin fader upp i högsta konungasätet, att vara Öfverkonung i Norrige; I: 322. Inbördes krig mellan honom och hans bröder; 323. Hans vidsträckta härnadsfärder; 323. Hemförer från Finnmarken en qvinna af namn Gunhild, hvilken han tager till gemål; 323. Både hon och Erik hatade i Norrige; 323. Öfvergifves af alla, då Håkan Adalstens Fostre, Harald Hårfagers oäkta son, kommer till Norrige; 326. Flyr ur landet och dör i England; 326. 327. Hans söner; 327—329.

Erik, med tillnamnet Presthataren, son af Magnus Lagabäter, Konung i Norrige efter sin fader; IV: 699. Tager K. Erik Glippings mördare i sitt skydd; 698—99. Hans strider med sitt rikes Biskopar; V: 117—26. Död; 161.

Erik, son af K. Yngve, stupar i striden mot K. Hugleik. I: 227. 231.

Erik, striden mellan tvenne af detta namn om konungadömet efter K. Stenkils död. III: 16—17.

Erik, son af Birger Jarl; IV: 412. Honom gifves af K. Valdemars gemål Sofia spenamnet Erik Allsintet; 516. 517. Hertig; 693. Död; 693. Hans testamente; 694.

Erik, K. Valdemars son; IV: 527. 537. Insättes i förvar på Stockholms slott, men behandlas med yttersta skonsamhet; 691. Frigifven efter K. Birgers kröning, drager han till Norrige; 692. V: 163. Har icke, såsom det uppgifves, varit K. Håkans i Norrige kapellan; V: 259 (n.).

Erik, son af Magnus Ladulås, förklarad för Hertig; IV: 665. Slagen till Riddare af sin broder K. Birger; V: 151. Tillträder sitt hertigdöme, detsamma, hans fader såsom Hertig innehaft; 154. Kommer som inbjuden gäst till konungahofvet i Norrige, intager alla genom sitt ridderliga väsende och behagliga sätt och trolofvas då, såsom man tror, med Konung Håkans unga dotter Ingeborg; 162—65. K. Birger fattar misstroende till Hertigarne Birgers och Valdemars afsigter, och förelägger dem en förpligtelse till trohet och hörsamhet, hvilken de finna sig nödsakade att underskrifva; 165—69. Uppträdet på Visingsö mellan Hertig Erik och Konungen; 170—71. Hertigarne fly till Norrige, blifva der väl mottagna, erhålla Konghäll och Nicklaborg i förläning, infalla derifrån med fiendtliga vapen i Vestergötland, bemäktiga sig Dalsland och anlägga Dalaborg; 173—76. Förlikning mellan dem och Konungen genom fredsslutet i Kolsäter, då de obetingadt underkasta sig Konungen, 179—80. Erkänna Birgers son Magnus för sin faders efterträdare på thronen och förbinda sig till obrottslig trohet och tjenst mot honom; 182. Kasta sitt hat på Thorkel Knutsson, intala Konungen, att han var upphofvet till hela missämjan mellan dem,

och bringa sålunda Thorkel Knutsson på fall; 185—90. 197—98. Taga sedan Konungen jemte hans gemål till fånga på Håtuna, insätta dem på Nyköpings slott och underlägga sig riket; 201—3. Deraf föranledda krig med K. Erik Menved i Danmark, som rustar till K. Birgers hjelp och med härsmakt infaller i Sverige trenne serskilta gånger, utan att dock vinna något mot Hertigarne, som derunder utveckla, serdeles Hertig Erik, en stor verksamhet och rörlighet och utmärkta fältherre-egenskaper; 204—210. 212—14. 219—21. 234—41. Under samma tid uppkommande missämja mellan Hertig Erik och K. Håkan och Eriks flera gånger förnyade, härjande, fiendtliga infall i Norrige; 210—11. 221—28. 242—45. K. Birger frigifves ur fängelset på villkor, hvarigenom han helt och hållet underkastas Hertigarnes välbehag; 215—18. Fredsmötet i Helsingborg, rikets delning mellan K. Birger och hans bröder, och förlikning mellan dem; 247—54. Hertigarne förlänas med norra Halland af K. Erik Menved; 254—55. Nytt fördrag mellan Hertig Erik och K. Håkan i Norrige, hvarigenom de i Helsingborgska fördraget bestämda villkoren för fred mellan de nordiska rikena till en del upphäfvas; 257—60. Hertig Eriks utländska färd; 261—63. Förmäler sig med K. Håkans dotter Ingeborg, och Eriks broder Valdemar med samma Konungs brorsdotter äfven af namn Ingeborg; 264. Hertigarnes hemkomstgille i Lödöse för sina unga gemåler; 265—67. Nya möten, underhandlingar och fredsfördrag i Helsingborg i anledning af Hertig Eriks och K. Håkans handlingar i strid med de i förra Helsingborgska fredsfördraget bestämda fredsvillkoren; 267—271. Hertigarne nu i besittning af halfva riket visa sig äfven omtänksamma, att för framtiden trygga och befästa sin makt genom förbindelser med Konungen i Danmark; 271—73. Hertigarnes i allo af Konungen oberoende, sjelfrådiga förvaltning och styrelse öfver sina andelar af riket; 273—78. Nästan årligen utskrifvas af dem betungande, urtima gärder: 236—37. 245—46. 278—80. Icke heller kyrkan skonades; deras styrelse öfverhufvud en hård tid för det under dem lydande området af landet; 280—82. Hertigarnes samdrägtighet; 291. Deras häfdabyte; 292—94. Inbjudna till gästning hos Konungen på Nyköpings slott, fängslas de och insättas i tornet, 299—304. Deras testamente; 316—17. Deras död; 318—19. Hertig Eriks skaplynne och egenskaper; 155—56. 271. Hertigarne genom sin otyglade herrsklystnad bragt förderf öfver Konungen och öfver riket; 342—43.

Erik, Erkedjekne i Upsala, son af K. Birger. V: **342** (n.).
Erik, Hertig Valdemars son. V: **294. 342** (n.).
Erik, son af Ragnar Lodbrok och hans första gemål Thora Borgarhjort; I: **275.** Hans heroiska död; **281—82.**
Erik, son af K. Abel; IV: **426.** Hertig af Sleswig; **454.**
Erik, sonson af K. Abel, Hertig af Langeland. V: **234. 241** (n.).
Erik, K. Sverres broder. IV: **182** (n.).
Erik Jarl, son af Håkan Jarl i Norrige, flyr till Sverige och erhåller förläning af Olof Skötkonung; I: **340. 349.** Förenar sig med Olof Skötkonung och Sven Tväskägg mot Olof Tryggvason och tar en verksam del i Svolldr slaget; **339. 350. 351—54. 359. 361—63. 365.** Får vid skiftet af Norrige sin andel deraf och förlänas af Konungen i Danmark med den honom tillkommande del af Norriges rike; **365.** Styrer Norriges rike med försigtighet och förstånd och var afhållen; **366.** Förmäld med Sven Tväskäggs dotter Gyda; **350.** Drager öfver till England, att bistå sin svåger K. Knut; **371.** Dör derstädes; **371—72.**
Erik, Jarl i Göta rike, gift med K. Knut den Heliges dotter Cecilia. IV: **280.**
Erik, Biskop i Skara. IV: **532. 533.**
Erik, Eistens efterträdare på erkebiskopliga stolen i Throndhem. IV: **173—75.**
Erik, Grefve af Hoja. V: **273.**
Erik Thuresson (Bjelke); V: **325.** En af de rådsherrar och riddare, som på Sveriges vägnar afsluta föreningsfördraget med Norrige; **334** (n.). **347** (n.). **350** (n.).
Erik Raude, Grönlands upptäckare. II: **255.**
Erik, Grönlands första Biskop, företager en missionsfärd till det nyupptäckta Vinlan det goda och återkommer aldrig mer. II: **275.**
Erik från Helsingland, en af kämparne i Bråv. slaget; I: **262.**
Eriksberg i Vestergötland; der dog K. Knut Eriksson och första sockenkyrkan derstädes säges af honom vara uppbygd till minne af hans fader Erik den Helige. IV: **221.**
Eriksgata, intet spår i äldsta tider, att Konungarne vid anträdet till regeringen farit omkring sitt rike att mottaga landskapens hyllning. III: **69.**
Erling Alfsson i Borgarsyssel, hos hvilken K. Valdemar lemnar sin 3-åriga son Erik i säkerhet. IV: **527.**
Erling Skakke, en storättad man i Norrige, namnkunnig genom sin högt prisade färd till Österlanden; IV: **156.** Hans handlingar och åtgärder för att tillvinna konungadömet åt sin son Magnus och upprätthålla honom i besittningen deraf; **156—64.** Stupar i striden mot Sverre; **172.**

Erling Skialgsson, en af Norriges myndigaste män, K. Olof Tryggvasons svåger. I: 352. 440. 607. 609. 612—13.

Erling Stenvägg, föregifven son af K. Magnus Erlingsson, flyr till Sverige och blir insatt i det höga tornet på Visingsö. IV: 181—82 (n.).

Esger Juel, Erkebiskop i Lund; V: 268. Hans upproriska förhållande mot K. Erik Menved; 312. Flyr jemte Konungens broder Hertig Christofer till Sverige och ingår förbund med de Svenska Hertiginnorna: 313. Åtföljer Svenska hären på dess härjningståg i Skåne; 324. 325.

Eskil, Södermanlänningarnes apostel; minnena och sägnerna om honom; III: 30—31. Grafstenen öfver honom; 31 (n.).

Eskil, Lagman i Vestergötland, son af Magnus Minnisköld; IV: 286. Gift med Norska Jarlen Håkan Galins enka Christina, dotterdotter af Erik d. Helige; 276—77. Utrustar ett härskepp att skydda kusterna af Vestgötabygden för de Norska Slittungarne och Ribbungarne, men kommer med nöd undan dem; 272. Hans samtal med Norska Konungen Håkan; 272—73. 277—78. Sannolikhet, att han är den, som sammanfattat eller lagt första handen vid utarbetandet af den äldre Vestg. Lagen; 287. En högt ansedd och rättskunnig man; 288. Mottager ett besök af den vidtberömde Snorre Sturleson och skänker honom den fana, som K. Erik Knutsson fört i striden mot K. Sverker II; 288 (n.). Omnämnes icke mer efter året 1227 eller 1230, hvaraf han synes icke hafva kommit till någon hög ålder; 289 (n.).

Eskil, Erkebiskop i Lund, inviger Lunds domkyrka; IV: 21—22. Svenska kyrkans första Primas; 32—34. 50 (n.). 58. 125. Flyr öfver till Sverige, till Värend i Småland; 152.

Eskil Skiälghe, en af Upl. Lagens utarbetare. V: 79.

Eskilstuna (Eskilsgård, Eskilsstuga), namnets upprinnelse; III: 31. Johanniter-kloster derstädes; IV: 339.

Eskimoer, nordiska fornsagornas Skrälingar. II: 259. 271.

Estaklippan, Estamötet. IV: 264.

Ester, Eister, betecknande Östmän, Österlänningar, nemligen det på andra sidan om Eystrasalt (Östersjön) boende folket; I: 15. Hos Tacitus Æsthyer; hans skildring af dem; 27. De samlade på hafsstranden och sandbankarne bernstenen, som af dem kallades glæs; 27. Deras samhällsförfattning; IV: 101—2. Estniska fribytare styra in i Mälaren och ödelägga Sigtuna; 187—91. Komma åter in i Mälaren, men blifva nedergjorda på ett skär hardt invid Kungshatt; 264. Se *Ösel.*

Estland, omtalas af Adam af Bremen såsom en ö i Baltiska hafvet; I: **37.** Att ännu i IX årh. hela det från Weichseln till Finska Viken liggande kustlandet så kallades af sitt läge till Skandinavien, således betecknande österlandet; II: **307.** I fordomtima skattskyldigt under Svea Konungen; I: **256. 404.** En Svensk härflotta ankommer dit år **1196** till Christendomens utbredande; IV: **195—96.** K. Valdemar II:s härtåg till Estland, att christna och underlägga sig detta land; **256—59.** K. Johans härfärd till detta land med Svenska krigsmakten; **259—61.**

Egmunda, se *Nastasia.*

Envigeskamp, forntida bruket att vädja till Guds dom genom tvekamp; III: **605—9.** Vilkoren och reglorna för laga tvekamp; **609—11.** Kyrkans arbete för afskaffande af tvekamp som rättsbruk; **617.** IV; **30. 198.** Jfr *Holmgång.*

Ethagy, Danskarne derstädes slagna; IV: **541** Att dermed möjligen kan betecknas kungsgården Ettak i Vartofta härad; **542** (n.).

Ethela, dotter af Grefve Robert i Flandern, förmäld med K. Knut den Helige. IV: **280** (n.).

Ethelruger, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: **33.**

Ethesbamer, en af Göternas, i deras sånger firade Konungar. I: **47.**

Ethraby. V: **269.**

Eufemia, K. Håkan V Håkanssons i Norrige gemål; V: **162.** Omfattar med serdeles huldhet Svenska Hertigen Erik; **164. 174.** Död; **264.**

Eufemia, dotter af Hertig Witzlaw III af Rügen, förlofvas med K. Birgers son Magnus. V: **271.**

Eufemia, Hertig Eriks dotter, moder till K. Albrecht. V: **342** (n.).

Evager, hvilka såsom vilddjuren hade sina tillhåll i bergsskrefvor och klyftor, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: **33.**

Everaclus, Biskop i Lüttich, utmärkt af den varma nitälskan, hvarmed han omfattade undervisningen och skolorna i sitt stift och i dessa införde en art af Vexelundervisning. III: **825—26.**

Everinus, namngifven Biskop i Upsala. IV: **68.**

Eygotaland, kallades alla de öar, som af Oden egdes, d. v. s. som af Götiska eller Skandinaviska folket beboddes. I: **93.**

Eystrasalt, detsamma med *Austursalt.*

Faderliga makten hos de forntida Skandinaverna. II: **549—53.**
Fagradal, Fauredal, Faværædal, i Småland. IV: **506.** V: **172.**
Fakulteter, hvaraf de uppkommo inom de sig bildande högskolorna. III: **866.**
Falbygden, fordom öfvertäckt med djupa skogar. I: **498.**
Fale Bure, inkommen i Sv. historien genom Riksantiquarien Buræi genealogiska dikter; IV: **119** (n.). *Fale Bure* d. y., att dikterna om honom hafva en lika grund; **119** (n.). **231** (n.).
Fale den Götiske, en bland Sigurd Rings stormodiga Svenska kämpar i Bråv. slaget. I: **262.**
Fanesier, menniskor på öar i Nordhafvet, som gingo nakna och hade öron så långa, att de täckte hela kroppen, omtalas af Plinius d. ä; I: **22.** Sannolika anledningen till sådana berättelser; **22** (n.).
Fanor af konstrik väfnad. II: **580.**
Fardabro, nu Fårbro, i Danmarks socken i Upland. IV: **120** (n.).
Faste, Kung Frodes i Danmark Jarl. I: **236.**
Fastidia, Gepidernas Konung, besegras af Göterna. I: **48.**
Fenja och *Menja,* tvenne ryktbara trälinnor i Svithiod, stora och starka tärnor, mala åt Dana-konungen olyckor och fall. I: **217—18.**
Fermeband, Ferming, betecknande confirmation, den vidtagna christna trons stadfästelse, ett af katholska kyrkans sakrament. II: **681.**
Feod, feodum. I: **545.**
Ferverner, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: **33.**
Fidlare, sådana jemte gigo- och harpospelare hade Ynglingakonungen Hugleik många vid sitt hof; I: **228.** Äfvenså Olof Skötkonung; **415.**
Filimer, den store Gandariks son, den femte af Göternas Konung efter deras uttåg från Skandiska ön, och under hvilken de bryta upp från trakterna vid Weichseln, att söka nya och bättre bostäder. I: **55.**
Filip, son af K. Halstan och samkonung med sin broder Inge d. y.; III: **55.** Uppgifves hafva varit förmäld med K. Harald Hårdrådes dotter Ingegerd; **63** (n.).
Filip, son af Erik d. Helige. IV: **132. 296.**
Filip, son af Knut Långe; IV: **301** (n.). Har anspråk på rättighet till konungadömet; **398.** Faller i Birger Jarls våld och afrättas; **403—5.**

Filip Jarl, son af Vestg. Jarlen Birger Brosa; i Norska häfderna namnkunnig såsom en af K. Sverres tappraste höfdingar. IV: **285. 313.**

Filip, dotterson af Birger Brosas son Filip Jarl; IV: **313.** Lemnar såsom fredlös riket och flyr till Norrige; **314—15.** Återkommer, faller i Birger Jarls händer och afrättas; **404—5.**

Filip Ingevaldsson (Örnsparre), Riddare och Rådsherre. V: **317.**

Filip Katrineson, en af landets Store i K. Erik Erikssons tid. IV: **297.**

Filip af Runby, en af hufvudmännen vid den upproriska rörelsen mot Magnus Ladulås. IV: **550. 551. 556. 557** (n.). **560.**

Filip Röde af Runby, Riddare, en af Upl. Lagens utarbetare. V: **79.**

Filip Ulfsson (Ulf), Riddare och Rådsherre. V: **347** (n.). **350** (n.).

Filip till Grimberga, en af landets Store i K. Erik Erikssons tid. IV: **297.**

Filip Simonsson, Baglernas Konung. IV: **179.**

Fin, Fen, ursprungligen ett forn-nordiskt ord, betecknande kärr, träsk, ett lågländt, morasigt land; derifrån ursprunget till flera gamla nordiska orts- och mansnamn; I: **159** (n.). Derifrån äfven ursprunget till Finnarnes namn; **159** (n.).

Findsleif, en brynja, hvarpå svärd icke bet. I: **238.**

Finheden eller *Finveden;* I: **492.** Runstenarne derstädes följa sträckningen af Laga-ån; **503.**

Finn Eyvindsson, en stor och säker bågskytt. I: **361.**

Finmarken, dess fordna utsträckning. II: **279.** IV: **90.**

Finninge gård, III: **31.**

Finnland. Finska folkstammens äldsta stamsäten, dess vida utgrening och hvilka folkätter på grund af språkslägtskapen anses hafva tillhört densamma; II: **289.** IV: **81—83. 91.** Dess söndersplittring och kringkastning i Europa och Asien häntyda på våldsamma skakningar och hvälfningar, som i en forntid öfvergått densamma; II: **289.** Att namnet Finnar aldraförst förekommer hos Tacitus, och utmärkas de af honom såsom boende i öster från Æstyerna (Esterna); I: **27.** IV: **91.** Att den skildring, han gifver af dem, utvisar, att till honom kommit säguer om ett öfverst i nordländerna nomadiserande folk, och att hos honom Lappar och Finnar äro sammanfattade i en bild eller målning; IV: **91—92. 93** (n.). Lika skildringar och lika förhållanden hos Medeltids-skribenterna; IV: **96.** Finska folkstammar

nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk under trenne serskilta benämningar af *Crefennæ* (Skridfinnar), *Finnar* och *Finnaithæ;* I: 33. Sättas af Ptolemæus i trakterna af Weichseln; I: 28. Spår förekomma, att efter Götiska stammarnes utvandring från kustländerna på andra sidan om Östersjön Finnarne då kastat sig öfver deras fordna besittningar och trängt fram ända till Preussen; II: 307.

Utgreningar af den stora Finska folkstammen äro de omkring Bottniska och Finska vikarne boende Finska folkätter; IV: 84—99. Men inga fornsagor bevarat minnet af deras forntida lefnadsöden och under hvilka förhållanden de intagit det landområde, det nuvarande Finnland, de innehade, då historiens första dager faller på dem; IV: 90—91. 99—100. Att de serskilta ätternas egna folknamn samtligen beteckna Vattenländare, Lågländare, Kärrinbyggare, och att de svårligen sjelfva gifvit sig dem, men fått dem af sina tillgränsande stamförvandter; 89 (n.). Deraf äfven vid Svenskarnes eröfring af landet de blefvo kallade Finnar (se *Fin*), hvaraf sedermera Finnarne också sjelfva föranleddes att gifva landet det gemensamma namnet *Suomenmaa*, Suomernas land, ursprungligen betecknande endast den sydvestra delen af Finnland, som af Svenskarne aldraförst eröfrades och var det af dem egentligen så kallade Finnland, men hvilket namn med eröfringen utsträcktes; I: 159 (n.). IV: 89 (n.). Folkstammens lynne; IV: 100. Dess samfundsinrättning; 100—2. Språket; 102. Näringsfång och färdighet att tillverka och smida jern; 102—3. Gudamakter, skaldekonst och gamla sånger; 103—4. Hos Finnarne en stark, inneboende kraft och natur för mottaglighet af all mensklig bildning; 104—5. Betydelsen af den första, stora, allmänna förändring, som träffade dem genom katholska lärans införande från andra sidan af hafvet; 105.

Att Lapparne äro de, som först invandrat i Finnland, och att Finnarne under vandringstågen drifvit dem framför sig, har till viss del all sannolikhet för sig; hvilka hänvisningar i detta afseende forntida minnesmärken gifva oss, och om förhållandet med de förekommande ortnamnen efter Lapparne; IV: 93—95 (n.). Att i fornsagorna äfven Lapparne benämnas Finnar, och att slägtskapen mellan begge folkens språk häntyder på förvandtskap mellan dem, ehuru i mycken aflägsen grad; II: 279—80. IV: 90. Ansågos trollkunniga framför alla andra, derföre deras konst ofta

tillitades, och till Finnmarken sändas och komma de, som vilja lära trolldomskonster; I: 220. 323. II: 285. 473.

Att Finnarne och Lapparne varit Skandinaviens ur-invånare hörer till de obestyrkta förslagsmeningarne, saknande all historisk grund; I: 158—60 (n.). IV: 94—95 (n.). Med fornsagornas berättelser åter om Svearnes härnadståg till Finnland och landets bringande under sitt välde kan ej annat eller mer förstås, än att de sträckt sina plundringar dit och indrifvit skatt; IV: 97—98. Att på Åland skola öfverallt träffas ätthögar, äfvensom på Österbottniska kuststräckan, i de forntida Kvenernas land, förekommer en stor mängd ansenliga högar, som beskrifvas såsom vittnande om någon slägtskap med de Svenska ätthögarne; 97 (n.). Angående Finnlands, synnerligen Tavasternas och Karelarnes forntida skattskyldiga förhållande till Ryssland eller Novgoroderna; 99.

Christendomens första insteg i Finnland genom Erik d. Hel. och Biskop Henrik i Upsala; IV: 105—9. Att den bosättning af Svenskar, som intagit och odlat kusterna af Nyland och det egentliga Finnland, utgått från Helsingland; 118 (n.). Om tillståndet i Finnland och Christendomsverket derstädes i första tiderna efter Erik d. Helige och Biskop Henrik; 191—94. Landets och Christendomsverkets tillstånd från slutet af XII årh. till medlet af det XIII:de; V: 9—28. Birger Jarls krigståg till Finnland och Tavastlands bringande till undergifvenhet; 29—33. Thorkel Knutssons tvenne fälttåg till Finnland, hvarigenom Karelen underlägges Svenska kronan; 47—62. Kyrkans och Christendomsverkets efter denna tid fortgående utbildning derstädes jemte grundläggandet af ett ordnadt och lagbundet samhälle, hvarigenom samma lagar och författningar, som till skydd för person och egendom samt vidmakthållande af ordning och frid bilda grundvalen för Svenska samhället, småningom göra sig gällande äfven för Finnland; 62—73. Finska eller så kallade Karelska rätten; 64. 65 (n.). Birger Jarls son Bengt, broder till Magnus Ladulås, den första Hertig af Finnland; IV: 694—95. Derefter Valdemar, son af Magnus Ladulås; V: 216 (n.). Att vid delningen af riket mellan K. Birger och hans bröder Hertigarne erhöllo Åbo och Tavastehus med derunder lydande län, Konungen åter Viborg med det derunder lydande Karelen; 251—52.

Finvid Nilsson, Riddare och Rådsherre, V: 346 (n.).

Finvid Stryker, en af landets store, förekommer nästan i alla af K. Knut Eriksson utfärdade bref. IV: 297.

Firnarverk, hvad dermed betecknades. IV: 518.

Fjerdingshöfdingar. I: 567.
Fjerdhundraland. I: 490. Ursprunget till benämningen, att det varit indeladt i fyra härad; 511.
Fjolner, Yngve Frejs son, Drott i Svithiod efter sin fader; hans färd till K. Frode i Danmark och död derstädes. I: 217—19.
Floke Vigerdeson, kallad *Korpa-Floke,* en stor, beryktad Viking, gaf Island dess nuvarande namn. II: 221.
Flokkr, Flokkar, kapitel, hvari balkarne i våra landskapslagar äro indelta; I: 569 (n.). II: 404. V: 83.
Foederati (Bundsförvandter), kallades de hjelptrupper af Göter och andra folkstammar, som af Romerska Kejsarne togos i tjenst och ansågos lika med Romarne; I: 52. II: 327. Följderna deraf för Romerska väldet på ena sidan och de fremmande folkstammarne på den andra; I: 52. 61. 77.
Fogdön i Mälaren; fornlemningar derstädes. I: 249. 586.
Fölke, Erkebiskop. IV: 532. 533. 608. Död; 608 (n.).
Folke, Lagman i Vestergöthland. IV: 289 (n.).
Folke Algotsson, bortröfvar Svantepolks dotter Ingrid. IV: 624.
Folke Birgersson, tillåfventyrs densamme med Folke Jarl. IV: 285.
Folke Filbiter. IV: 280 (n.).
Folke Jarl, stupar i slaget vid Gestilren. IV: 237—38. 291—92. Hans söner; 293. 301 (n.).
Folke Jonsson (Blå) af Fånö, Riddare och Rådsherre. V: 190. 196. 203 (n.).
Folke den Tjocke, den första kända stamfader af Folkunga ätten; IV: 279—80. Gift med K. Knut d. Heliges dotter Ingerta eller Ingrid; 280.
Folki, Alfreks eller Adals son, af Guden Frejs ättlingar, Sigurd Rings frände och en af hans kämpar i Bråv. slaget; I: 262. 264.
Folklanden, det herrskande folkets land. I: 490.
Folklandsherrar. IV: 569. 570. 571 (n.).
Folklands tingstad. V: 289.
Folkungaätten, dess ursprung och utgrening; 279—95. Dess stora anseende och mångfaldiga skyldskapsförhållanden med Konungahusen; 298. Jarlvärdigheten nära ett helt århundrade ärftlig inom denna slägt; 299. Kallas i krönikorna Folkungarote och skildras som en hugstor, orolig ätt; 299.
Folkutvandringar från Skandinavien: Göterna utgå derifrån på trenne skepp, enligt Jordanis berättelse. I: 45. På samma gång med dem utgå derifrån äfven Gepiderna, en gren

af den Götiska folkstammen; **45.** Longobarderna uttåga från Skandinavien under anförande af tvenne bröder, Ibor och Ayo, enligt Paul Warnefrids berättelse; **80—83.** Från Skandinavien, "en ö, som låg mellan oceanen och Donau", uttåga också Burgunderna; **84—85.** Herulernas vandringar till och från Thule (Skandinavien), enligt Procopii berättelse; **85—89.** Härmed sammanstämma inhemska fornsägner om utflyttningar af folk från norden; **90—96.** Också efter en fornsägen bland Letterna kom från Skandinavien till dem den Widewut, som bland dem införde samhällsordning, varit deras första regent och lagstiftare; **92—93.** Att dessa folkutvandringar från nordiska länderna stå i sammanhang med den stora förändring, som timade i norden, då Asiæmän och Turkar dit invandrade; **96.** Att Kimbrer och Teutoner, som i urgamla tider bebott Jutland och sannolikt äfven Danska öarne samt sydliga delarne af Sverige, derifrån utvandrat, undanträngda af de ankommande och sig vidare utbredande Götiska stammarne; **143—44.**

Att inbyggarne af de Schweiziska Alpdalarne leda sin härstamning från Svenskarnes land, och att urstammen, som invandrat och bosatt sig i dessa dalar, troligen tillhört de i Vikingafädernas århundraden från Sverige uttågande vikingaskarör; II: **209—20.**

Folkvandringar: Kimmerier, fördrifna från sina bostäder mellan Don och Donau, uttåga till norden af Europa (omkring år **640** f. Chr.); I: **141—42.** Celtiska eller Galliska och andra obekanta folk komma från djupa norden och öfversvämma södra länderna (vid pass **400** år f. Chr.); **142.** I första årh. af vår tidräkning komma Kimbrer och Teutoner från det okända norden och draga fram mot södra länderna; **40—43.** Vid pass ett halft årh. derefter kommer en härskara af Svever, Markomanner, Haruder och stammar af andra namn, som under Ariovistus, en Germanisk Konung, inträngа i Gallien: **43.** I slutet af 2:dra och början af 3:dje årh. uppstå nya folkförbund under namn af Göter, Franker, Alemanner, Sachsare, som, äfvenledes kommande från norden, bilda från Mæotiska sjön vid Svarta Hafvet ända till Nordsjöns kuster och till Britannien en fruktansvärd anfallskedja och utan uppehör bryta sig som vågor mot Romerska rikets gränser; **43—45.** Men ännu i slutet af 4:de årh., oaktadt de oupphörliga anfallen, sträcka sig Romerka rikets gränser till Rhen och Donau; **54.** Då kommer öfver Europa en ny skara af vandrande folk, de verldsbekanta, från Asien invandrande Hunnerna; **54—56**

Häraf uppstår bland folken den stora rörelse, som man gifvit namn af den stora Folkvandringen; 56—66. Attila med Hunnerna gå till undergång; 69—71. Vestgöterna underlägga sig större delen af Spanien jemte en del af södra Gallien och stifta det Vestgötiska riket; 66—67. Vandalerna jemte en hop Alaner gå med Genserik öfver till Afrika och stifta det Vandaliska riket; 67. Rugier, Heruler, Scirer och folk af ännu andra Götiska och Germaniska stammar störta under anförande af Odoaker det Vestromerska riket och fördela mellan sig $\frac{1}{8}$ af all jorden; 72—73. Odoaker störtas af Östgötiska Konungen Theodorik den Store, som stiftar det Östgötiska riket; 72—77. Efter Östgötiska rikets undergång, hvarmed Götiska folkets vandringar upphöra, inkräktas större delen af Italien af Longobarderna, och stiftas det Longobardiska riket; 80—84. Burgunderna stifta det Burgundiska riket; 84—85.

Att vid öfverskådandet af folkrörelserna i deras stora sammanhang det blir sannolikt, att den stora utvandringen af Celtiska och andra folk varit föranledd af Kimbrernas och Teutonernas framträngande från norden, den stora rörelsen bland dessa åter varit en följd af hvälfningar och förändringar, som föregått i de nordiska länderna genom andra dit ankommande folk; I: 143. Att dessa rörelser börjas och fortgå efter Kimmeriernas fördrifvande från Svarta Hafvets kuster samt Darius Hystaspis härtåg mot Skyterna och Macedoniska Konungen Philippi stora krig mot Thracerna och Geterna; 143: Att dessa Geter (de sedermera så kallade Göterna) då vandrat ut och sökt sig nytt land och nya bostäder i vår nord; 143. Att folkvandringarnes hela historia företer vid hvarje uttåg eller stor rörelse bland något mäktigare folk en lika kedja af orsaker, verkningar och följder, och man återfinner hela gången deraf i den sista Odinska folkinvandringen, hvarmed folkutvandringarne från norden troligen stå i sammanhang; 144—45.

Blick öfver de stora rörelserna bland folken från uräldsta tider tillbaka och de vägar, hvarpå undanträngda stammar och vandrande kolonier färdats öfver från den Asiatiska verldsdelen till den Europeiska, nemligen öfver Don på ena sidan om Svarta Hafvet och öfver Hellespouten eller Thraciska Bosporen på den andra; 131—35.

Folkvid, Lagman i Vermland. IV: 166. 181.

Folkvin, Finnlands tredje Biskop. IV: 193.

Follner, Konung på Borgundarholm. I: 286.

Forbudh, det mindre kyrkobannet. IV: 379 (n.).

Fornjotr, sagan Fundin Noregs dikt om honom; I: 156. Hans namn, betecknande den gamla Jätten, innebär en hänsyftning på hela Jätteslägten; 161. Hans söners namn brukade af skalderna såsom personifiering af Jättarnes gudomligheter, Elden, Vindarne, Vattnet; 162.

Fornlemningar: Jättestugor, Dyrhus, Celtiska monumenter, vittnande, att af urålder flerahanda folkstammar bebygt vår nord. I: 146—48. 297.

Forn-Sigtuna, dess läge; I: 369. IV: 188. Om förhållandet mellan Birka och gamla Sigtuna, såsom liggande hardt invid hvarandra och i sjelfva verket utgörande en och samma stad; IV: 188—89 (n.).

Fornyrdalag, äldsta sångspråket. II: 396.

Forstrand, hvad dermed betecknades. IV: 437 (n.).

Fors i Rekarne, att den helige Eskil der haft sin bostad. III: 30.

Fosterbrödraskap. II: 511—17.

Fostre, hemfödd träl. I: 595.

Foxerna i Flundre härad i Vestergötland, der förefallna drabbningar mellan Magnus Barfot och K. Inge d. Ä. III: 38.

Franciscus, stiftare af

Franciskaner-orden; munkar af denna orden äfven kallade Minoriter, Gråmunkar, Gråbröder. IV: 331. 333 (n.).

Franker, boende vid Nordsjökusten, uppträda som dristiga, erfarna sjömän; II: 4—5. Säga sig vara komna af nordiska folkens ätt; I: 98. Deras Konungar af gudaslägt; 98. Sigge, en af Odens söner, får Franken att råda öfver; ättfader till Frankiska konungaslägten, den i sagorna namnkunniga Völsunga-slägten; 97. Sicambrer eller Sigamber fordna namnet på det folk, som innehade Frankernas fordna land vid Rhen; 99. Att Frank och Sicamber beteckna samma folk; 99. Den krigsgud, Frankerna dyrkat, troligen densamme med Sachsarnes Wodan, den nordiska Oden; 98. Sägnen hos dem om deras Trojanska härstamning; 117. Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska väldet i den stora folkvandringens tider; 54. 67. 70.

Frej, invandrar med Oden i vår nord och får bostad i Upsalir, de höga salarne. I: 194. Se *Yngve Frej.*

Freja, hon sistlefvande af hela den gudaslägt, som med Oden inkommit; I: 216. Efter henne alla förnäma qvinnor kallade Frejor eller Fruar; 216. Skildras som en qvinna af ostadigt och underligt lynne; 216.

Frejs-frid, bruket af dess tillönskande åt hvarandra efter den gudafrid, som herrskade i Frejs eller Yngve Frejs dagar; I: 215. 217. Frejsfriden går till ända genom menniskornas oförnöjdhet och egennytta; 217—18.

Freyviđ Döfve, en af Olof Skötkonungs rådgifvare. I: 417. 418. 419. 420.

Friđer, fridsförfattningen, af kyrkan införda och grundlagda i den Germaniska staten; III: 592—99. Birger Jarls lagstiftelser till uppehållande och stärkande af de allmänna friderna; IV: 460—65. 467. Att hand i hand med verldsliga makten arbetade äfven kyrkan till allmänna säkerhetens betryggande genom heliga frider; IV: 621.

Fridiger, en af Göternas, i deras sånger firade Konungar; I: 47. 57. Slår en Romersk här vid Salices, ej långt från staden Tomos; 58. Slår Kejsar Valens i det mördande slaget vid Adrianopel, der Romarne lida ett nederlag, det största efter det vid Cannæ; 58—9. Konstantinopel sväfvar i fara för honom; 59. Plundrar Thessalien, Epirus och Achaja; 59.

Fridleif från Göta rike, en bland Islands första bebyggare. II: 228.

Friggeråkers socken i Gudhems härad, plats till kyrka och kyrkogård der invigd af S:t Sigfrid. II: 663.

Frillobarn, hade hvarken samma anseende eller samma rättigheter som de lagfödda. II: 549.

Frode den Fridgode i Danmark. I: 215. 217.

Frodefrid, så kallad efter förenämnde Konung; lika med Frejsfrid i Sverige. I: 215.

Fräls, Frälsisman, Frälsboren, Folkfräls, ursprungligen betecknande en friboren man till skilnad från trälen; I: 605. IV: 584. Huru en förvandling derutinnan föregår med rusttjenstens införande; 584—87.

Frälse, andliga frälset; IV: 227—29. Verldsliga frälset, Frälsestånd; 584—87. 591—92.

Frälsgifvi, Frälsingi, frigifna, mellanklass mellan fria och trälar. I: 605.

Fräls-runor, hade kraft att lösa qvinnor ur barnsnöd. II: 457.

Fundin Noregr, sagan under detta namn om nordiska ländernas bebyggande; I: 156—57. Endast en samling af etymologiska och genealogiska dikter utan allt historiskt värde; 161. Emellertid på grund af densamma tvenne hvarandra rakt motsatta åsigter blifvit framstälda i afseende på Skandinaviens äldsta forntid; 157—58.

Fylgior, Följe-andar. II: 478—79.

Fylkiskonungar, Småkonungar: att af de forntida grundsatserna om arf, som äfven sträckte sig till konungadömet, det skedde, att riket och konungadömet spriddes i ätterna, eftersom dessa grenade sig, hvarigenom uppkommo de många Fylkiskonungar eller småkonungadömen, hvarom sagorna tala; I: 242. 527—30. Nyttan och fördelarne deraf i afseende på

landets upprödjande och odling; **530**: Att dessa Småkonungar styrde med full konungslig makt, endast att de erkände gudatemplet i Upsala för sin högsta gemensamma helgedom; I: **243. 531—32**. Öfverkonungens makt derigenom så inskränkt, att knapt en skugga deraf blef qvar; **536** Ingiald Illråda bryter banan för småkonungavåldets upphäfvande; **244—45. 536—38.** De ännu qvarvarande fördrifvas af Ivar Vidfamne; **256.** Många af dem fly till Olof Trätelja i Vermland; **256.** Återkomma, men öfvervinnas af Harald Hildetand; **257.** Att af deras trängande om land och rike och deras öfvermodighet, mer än odalmännen ville fördraga, föranleddes en stor omskapning i rikets författning; **540—41.** Att det sedan endast är på hafvet och i härnadsfärder de träffas; **542.** Troligen en del äfven förlorat sig bland hopen af de fria odalmännen; **542.**

Norrige i äldsta tider fördeladt mellan Fylkiskonungar, som sjelfständiga, oberoende af hvararandra, styrde hvar öfver sitt rike utan någon gemensam öfvermakt; I: **299—303.** Harald Hårfager besegrar och underlägger sig deras riken; **303—4.** Småkonungadömena i Norrige dock ännu länge fortfarande efter Harald Hårfagers skiftande af riket mellan sina söner; **322—23. 328. 377.** Äfven i Danmark många småkonungadömen, hvilka Gorm den Gamle bringar under sitt välde och förenar under ett öfverhufvud alla de till Danmarks område räknade landskap; **310.** Att samtliga småkonungadömenas upphörande i de trenne nordiska rikena haft på dessas förhållanden till hvarandra och samfundstillståndet på det hela ett vigtigt inflytande; **311**:

Fyrisvalls säd och ***Fyrisvalls frö***, hvaraf guldet blifvit så kalladt i skaldernas språk. I: **239.**

Fyris-älta, kallades af Svearne den stora striden på Fyrisvalls slätter, då Styrbjörn den Starke stupade: I: **319.**

Färöarne, af nordiska vikingar aldraförst bebygda. II: **208—9.**

Förisängen, nu Kungsängen i Upsala; IV: **312.** Kungsgård derstädes; **507.**

Förvard, förtrupp. IV: **595** (n.).

Gausamose, Gåsmosse, i Vartofta härad. III: **68.** (n.).

Gadde Blå. IV: **399** (n.).

Gainas, till börden Göt, förer befälet öfver Romerska krigsmakten i öster. I: **52.**

Gâl, fremlingar, kallades af Irländarne de nordiska Vikingarne. *Fion-* (Hvita-)*Gâl* och *Dubh-* (Svarta-)*Gâl* samt *Innis-Gâl,* fremlingar från öarne. II: **13. 59.**

Galdrakonor, qvinnor företrädesvis kunniga i trolldomsyrket. II: 472—73.

Galdrar, en art af sånger, hvaraf Asarne kallades Galdrasmider, mästare i konsten att med sång tjusa och trolla. I: 197.

Galler, ursprungligen ett vid Alperna boende folk, som gjorde sig kända genom sina krig med Romarne, hvarigenom skedde, att sedermera kallades med ett gemensamt namn Galler (hos Grekiska skriftställare Galater) alla de, som bodde i norr från Alperna och Pyreneerna ända bort till det stora hafvet och det obekanta Skytien. I: 17. 18 (n.). 41 (n.).

Gallien, erbjudes Göterna af Kejsar Honorius; I: 64. Göternas Konung Athaulf inrycker der och intager flera städer. 66.

Gallus, Romersk Kejsare, köper fred af Göterna. I: 49.

Gallus, den helige, grundlägger det berömda klostret S:t Gallen. III: 241.

Cambara, moder till Ayo och Ibor, under hvikas anförande Vinilerna, de sedermera så kallade Longobarderna, uttåga från Skandinavien; I: 81. Hennes deltagande i uttåget; 81.

Gamla Upsala, dit förlägger Yngve Frej offren, uppbygger der ett stort och präktigt gudahus, sätter der sin hufvudstad och lade derunder all sin egendom och inkomst; I: 215. Upsala templets herrlighet och prakt; 519—20. De högtidliga offringarne och offerfesterna derstädes; 520—25. Erik den Helige förvandlar eller hellre fullbordar Upsala templets förvandling till christen kyrka och insatte der christna prester att föreslå gudstjensten; IV: 68. Gamla Upsala förlorar sitt forntida anseende efter Christendomens införande; IV: 507—8. Dess kyrka öde och öfvergifven; 508—9.

Gammanvisor, diktade af K. Harald Hårdråde. II: 406.

Gampti kallades af de forntida Preussiska Letterna, efter en bland dem varande sägen, de Konungar, som från Sverige kommo de vid södra Östersjökusten boende Göterna till hjelp. II: 307.

Gandalf, Konung i Alfhem, hans söner bland kämparne i Bråvalla slaget. I: 265. 297.

Gandviken, Hvita Hafvet. II: 282.

Gapt, stamfader för den Amaliska Götiska konungaslägten, troligen densamme med Gaut, den Götiske Oden. I: 46.

Gardar Svafarsson, en Svensk man, Islands första upptäckare, efter hvilken det aldraförst blef kalladt Gardarsholm; II: 220.

Gardianer, hos Franciskanerna. IV: 339 (n.).

Gardr, en bland höfdingarne i Bråv. Slaget; I: 268.

Gauka Thorer, skogsman och stor våldsverkare, sluter sig till K. Olof Haraldsson på dennes tåg till Norrige och stupar i slaget vid Stiklastad. I: 445. 446. 453. 455.

Gaufred, Prost i Sigtuna, återkommande från sin beskickning till Italien, medförer hit de första Dominikaner-munkar; IV; 335. 336 (n.).

Gaupuholmen. V: 270 (n.).

Gaut, Gautr eller *Götr,* en äldre Oden, den Götiske, efter hvilken Götaland har sitt namn. I: 46. 113.

Gautbert, Biskop i Birka; I: 289. II: 630—31. Sedan Biskop i Osnabrück; II: 641.

Gautigother, ett hurtigt och krigiskt folk, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.

Geat eller *Geta,* densamme med den Götiske Oden. I: 113.

Gefion, Asa-mö, sagans berättelse om hennes färd till Gylfe. I: 192. Gemål till Skjöld. 192.

Geigader, en väldig kämpe; stridde för K. Hugleik. I: 230. 231.

Geirstada-Alf, broder till K. Halfdan Svarte och farbroder till Harald Hårfager. I: 300.

Gelboe-Berg, der, hardt invid Vexiö, ett kloster, kalladt Gelboa-kloster, säges hafva legat. II: 662.

Geloner, Herodoti beskrifning om dem; I: 5—6. Deras bostäder; II: 299. 300.

Geneneralkapitel, Generalkonvent, Munk-ordnarnes. IV: 42. 335.

Gengärd, en matgärd till underhåll för Konungen och hans hof, då han drog omkring i landet; I: 587. IV: 659. Sedermera öfvergången till en årlig skatt; 661. 665.

Genserik, Vandalernas Konung, går öfver till Afrika och stiftar det Vandaliska riket. I: 67. Rom hotas af honom, men räddas af sin Biskop, Leo I; III: 389—90.

Geografen af Ravenna, hans beskrifning om de nordiska länderna. I: 35.

Gepider, en folkgren af Göterna, uttåga från den Skandiska ön; 45. Namnets beteckning och anledningen dertill, att de blefvo så kallade; 45—46. Förmodas vara desamma med Viterna i Göternas fordna land vid Weichseln, hvarifrån de uttågat till södra länderna; 92. Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska riket i den stora folkvandringens tider; 48. 64 67. 68. 82. 85. Räknas af Procopius till Götiska folkstammen; 89.

Gerbert, en af Medeltidens berömda lärde, den första, som införde Arabiska siffrorna och med dem dekadiska systemet i det christna Europa. III: 821.

Gerhard, en af Alvastra klostrets första Abboter. IV: 57. 58. 217.
Gerhard I, Grefve af Holstein. IV: 538. 551. 552.
Gerhard II, Grefve af Holstein. IV: 531. 539. V: 201 (n.).
Gerlo eller *Gello,* en nordisk höfding och Rolfs vapenbroder, förlänas af Frankiska Konungen med Mont-de-Blois; II: 136. Han säges hafva varit fader till Theobald den Gamle, från hvilkens son Odo, Grefve af Champagne, alla de följande Grefvarne i Champagne nedstammade; 136.
Germund, Lagman i Attundaland. IV: 304.
Gerseme och *Hnoss,* Frejas döttrar, i skönhet utmärkta framför alla qvinnor, hvarför de dyrbaraste smycken efter dem fått namn: I: 216.
Gerum i Vartofta härad, plats till kyrka der utmärkt och kyrkogård invigd af S:t Sigfrid. II: 663.
Gestilren. IV: 237. 238 (n.).
Gestrikland, runstenar träffas der kring Storsjön vid Gefle; I: 503. Gränsbestämmelse gjord mellan Tiundaland och Gestrikland i anledning af uppkomna tvister om landamärket mellan dessa landskap; V: 289—90.
Geter, de talrikaste och mest ansedda bland de Europeiska Thraciska folkstammarne; I: 109. Deras Gudar, gudalära och skaplynne, den stora likheten och öfverensstämmelsen deruti med forn-Skandinaverna; 110. Deras lärare Zamolxis; 110—11. Geterna de enda, som icke underkastade sig Dorius Hystaspis; 111. Föra blodiga krig med den Macedoniska Konungen Philippus; 111. Bodde i Strabos tid på ömse sidor om Donau, sedan de underlagt sig eller fördrifvit Skyterna; 111—12. Till samma hufvudstam med dem hörde Dacerna; 112. Vittnesbörd, att Geterna och Göterna voro samma folkstam; 112—15. Geterna, mycket försvagade af föregående krig, återupprätta under sin Konung Borbista inom få år sin makt, utbreda sig öfver hela Thracien och bilda ett stort, mäktigt rike; 136. Till deras framgångar bidrogo väsendtligen Öfverstepresten Dicenei kloka råd och anstalter; 136 Han, en annan Zamolxis, undervisar dem om många ting och saker, och sparar ingen möda, för att bilda deras förstånd och seder; 136—37 Hos Geterna sinne för vetenskap och konst och god art till mera hyfsning och bildning, än som hos barbarer var vanligt; 136—37. Diceneus gifver dem lagar, ordnar tempeltjensten, inviger de förståndigaste i gudaläran och sätter dem till tempelvårdare; 138. Dessa Presters hufvudbonad, hvaraf de kallades Pileati, motsvarande Skandinavernas Sidhöttur

(Sidhattad), såsom Oden kallades; **138.** Efter Dicenei råd och under hans anförande företaga Geterna en utvandring och ankomma till Germanernas land i nedre Rhentrakterna samma tid, Julius Cæsar utbredde sina vapen öfver verlden; **138—39.** Den stora öfverensstämmelsen mellan Geternas Diceneus och Skandinavernas Oden, och mellan den Getiska utvandringen och den sista Odinska folkinvandringen hos oss; **139.** Deraf stor sannolikhet, att den historiske Oden är densamma med Diceneus, och att han, såsom sed var hos Geterna, förde den Gudens namn, hvars prest han var; **140.**

Gigo-lekare, se *Fidlare.*

Giganter, se *Jotnar.*

Gioter, Giotland, se *Jutland.*

Gislo, Biskop i Linköping, närvarande vid invigningen af Lunds domkyrka; IV: **22.·23.** Anslår räntor till Nydala klosters underhåll; **54.**

Gissla-lag, hos de gamla Karelarne, troligen svarande mot Finnarnes *Kylegunde, Kihlakunda.* V: **54** (n.).

Gissur Hallson, Lagman på Island. II: **244.**

Gissur, Isleifs son, efterträdde sin fader i biskopsvärdigheten på Island; II: **243.**

Gitzor Svarte, skald hos Olof Skötkonung. I: **394. 395. 397.**

Gitzor Gullbrar-skald, kämpar vid K. Olof den Heliges sida i striden vid Stiklastad; I: **453.** Stupar der; **456.**

Giuke, en Konung, hvars rike legat vid Rhen; I: **279.** Hans efterkommande kallades Giukungar; **279.**

Glæs, så bernstenen kallad af Esterna och af Nordboerna. I: **27.** II: **305.**

Glæsisvall, hvad med detta fornsagornas hemlighetsfulla land betecknades. II: **305.**

Gladshem i Asgård, det skönaste tempel, sätet för de tolf Asagudarne och högsätet för Allfader. I: **115.**

Glesmakr Godi, af Guden Frejs ättlingar, Sigurd Rings frände och en af hans kämpar i Bråv.slaget. I: **262.**

Glumer Geirason, Isländsk skald. II: **282.**

Glumr från Vermland, en af kämparne i Bråv.slaget. I: **262.**

Gnep den Gamle, en bland höfdingarne i Bråv.slaget. I: **262.**

Gode, Godord, Godordsman, på Island. I: **506. 507.**

Godefrid, Dansk Konung, kommer år **810** till Frisland med en härflotta af **200** skepp, utplundrar de derinvid liggande öar, slår Friserna och pålägger dem skatt. II: **13.**

Godefrid, den förnämste af de fyra Konungar, som närmare slutet af IX årh. stodo i spetsen för en väldig Nordmannahär, hvilken hade sitt hufvudläger i Gent; II: **83.** Får af

Kejsaren grefskap och gods i Frisland och förmäles med K. Lothar II:s dotter Gisela; **89—91.** Nedergöres på ett förrädiskt sätt jemte alla hans följeslagare; **91—92.** Nordmännens förbittring deröfver och det derpå följande stormande anfallet mot Paris; **92—93. 101.**

Godhem, Gudarnes hem, så kallade Asarne landet, hvarifrån de kommit; I: **193.** Svedger, Svithiods Drott, företager en färd till Österländerna, att uppsöka Godhem, det gamla Asgård; **219.** II: **305.**

Godrun eller *Gytro*, höfding för en af Nordmännens hufvudhärar i England; II: **76.** Antager Christendomen och blir Konung öfver Ostangeln; **77. 78.**

Gorm den Gamle, Konung på Seland, öfvervinner Småkonungarne och förenar alla de till Danmarks område räknade landskap under ett öfverhufvud; I: **310—11.** Fader till Harald Blåtand; **315—16.**

Goter, finnas i gamla tider Jutlands invånare varit kallade, och deras land Gotland. I: **92.**

Gothia, kallades södra delen af halfön Krim, der Göter bodde; I: **78.**

Gothi minores, kallades de talrika lemningar af Götiska folkstammen, som ännu i VI årh. bodde i det fordna Moesien; I: **79.** Jordanis skildring af dem; **79.** Hos några af dem gudstjensten ännu i IX årh. blifvit hållen på Götiska språket, och hos dem äfven funnits afskrifter af Bibeln, öfversatt på deras språk; **79.**

Gothiscanzia, kallade Göterna det ställe, der vid uttåget från ön Scanzia de landstego vid Weichseln. I: **45.**

Gothoner, hade efter Tacitus sina hemvist vester om Æstyerna (Esterna); I: **27.** *Gythoner* nämnas hos Ptolomæus och sättas af honom i trakterna af Weichseln; **28.**

Gottfrid, bland de ryktbara höfdingar, som efter Frankiska krönikornas vittnesbörd stått i spetsen för de från norden uttågande vikingaskaror, se *Godefrid*.

Gottland, från urminnestid varit räknadt till Sveavälde; I: **492.** Har från gammal tid haft sin egen lag, som varit ansedd för den äldsta af våra Landskapslagar; **492.** Jfr IV: **568** (n.). I fornskrifter kalladt Gutland, och dess invånare Gutar, troligen af samma ätt med Göterna; I: **493.** Berättelsen i dess gamla lag om utflyttningar af folk från denna ö; **94—95.** Att Gottland af egen fri vilja underkastat sig Biskopens i Linköping andliga styrelse, IV: **630.** Om dess forntida förhållande till Svea Konungen och det med Magnus Ladulås afslutna fördrag, hvarigenom Gottland bringas i en närmare och fastare förbindelse med riket; IV:

629—34. Strider mellan stadens borgare och landtfolket; **641—42.** Magnus Ladulås gör slut derpå och bringar det stolta, rika köpmannasamfundet till ovillkorlig underkastelse under Svea Konungens makt; **642—44.** Vid rikets delning mellan K. Birger och hans bröder tillfaller Gottland Konungen; V: **251.** Birger vill pålägga Gottlänningarne högre skatt, företager i detta hänseende ett härtåg till Gottland; hans strid med öns inbyggare; det derefter mellan honom och dem upprättade fördrag; **282—84.** Birger flyr med gemål och familj öfver till Gottland, och utrustar derifrån skepp till undsättning af Stegeborg och sin son Magnus; **316. 321.** Landsflyktig från Sverige, tillåtes Birger att uppehålla sig på Gottland, derest det skedde med dess invånares goda minne; **325.** Flyr derifrån öfver till Danmark; **326.**

Om den storartade handel, som gick genom Gottland och på Gottland hade sin medelpunkt; IV: **634—41.** Gottländska handtverkare och stenhuggare hjelpa Biskop Meinvard, Liflands första Biskop, att anlägga borgen Yxkull vid Düna; **638.** Om Gottländska köpmännens handelsfärder på Finnland; V: **17. 18—20** (n.). **73. 75.** Gottland ofta hemsökt af Vikingar, som mycket uppehålla sig på kusten deraf; II: **369—70.** K. Olof Haraldssou på ett vikingatåg öfvervintrar der; I: **370.** Landar der äfven på återfärden från Gardarike; **442.**

Gottskalk af Kyren. V: **262. 299** (n.).

Graföya. V: **213** (n.).

Graiper, Gutr och *Gunfin,* söner af Hafda, som först bygde på Gottland; de skipade mellan sig ön i tre delar eller så kallade Tredingar. I: **94.**

Granmar, Konung i Södermanland, infinner sig icke vid Ingiald Illrådas arföl efter dennes fader; I: **244.** Gästabudet för Vikingahöfdingen Hjorvard Ylfing, till hvilken han gifver sin dotter, för att hafva bistånd af honom vid försvaret af sitt land; **245—46.** Krigar med Ingiald Illråda; **247.** Jemte sin måg Hjorvard innebrännes af honom; **248.**

Grannier, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk; I: **33.**

Gratianus, genom hans samlingar eller *Decreta* bildar sig en ny skola för kyrkorätten. III: **846—49.**

Grefve, Centgrefvar, Bygrefvar; Grefve under Medeltiden allmän eller vanlig benämning på en offentlig embetsman, domare; omkretsen och arten af de serskilta Grefvarnes värf och befattningar; III: **317—20.** Härledning till benämningen; **320** (n.). Huru Grefvemakten med sitt stora

inflytande på alla angelägenheter erböd dessa embetsmän rika tillfällen att utvidga sina herreområden och befästa sig i oafhängigheten af dessa; **492—94. 501. 534—37.** Uppstår en mångfald af Grefvar och Friherrar; **546—48.**

Gregorius, son på sidolinien af Birger Jarl. **IV: 502** (n.).

Gregorius den Store, Romersk Biskop. **III: 395—400. 403.**

Gregorius VII, se *Påfvedömet.*

Greker, frändskapen mellan deras språk och det Skandinaviska; **I: 106—7.** Äfven öfriga drag af sammanstämmelse mellan forn-Grekerna och forn-Skandinaverna; **107—8.** Att de talrikaste och förnämsta Grekiska stammar utvandrat från Thracien, samma land, hvarifrån Göterna uttågat; **108—9.** Se *Skandinaviens* äldsta invånare och fordna stamsäten.

Grekiska kolonier ligga som en krans rundt omkring Svarta Hafvets kuster och drifva en liflig handel med de i öster och norr om dem boende folkstammar. **I: 3.**

Grekland, att dermed af våra fornfäder förstods Grekiska kejsardömet, hvars väsendtligaste beståndsdelar utgjordes af Thracien, Grekland och Mindre Asien; **I: 114.** Grekland, i fruktan och rörelse för Göterna, sätter sig i försvarsstånd; **49.** Götiska Konungen Alarik tågar genom passet Thermopylæ och genomströfvar hela Grekland, hvars alla landskap och städer måste till honom skatta lemningarne af sina rikedomar; **62—63.** Dessutom både före och efter Alarik hemsökes Grekland af Götiska härskaror; **50. 59. 72.**

Griper, guldbevakande. **I: 7. II: 301.**

Grivi, Lettiska stammarnes Öfverstepräst. **IV: 77.**

Grotte, sagan om denna qvarn, på hvilken malades allt det, som den malande sjöng om. **I: 218.**

Gråbröder, Gråmunkar, se *Franciskaner-orden.*

Gråbrödra-klostret i Stockholm, hvilket Magnus Ladulås, dess egentliga stiftare och grundläggare, utser till sitt sista hvilorum och rikligen begåfvar; **IV: 611. 687.** Angående hans graf derstädes; **V: 9** (n.). Der hvila äfven Thorkel Knutssons jordiska lemningar; **191.** Och likaså hans första husfru Brigittas; **200.** Der får äfven Magnus Laduläses sonson, K. Birgers olycklige son Magnus sin lägerstad; **338.**

Gråmunkeholm i Stockholm, fordom kalladt Kedjeskär. **IV: 488.**

Gräns, om gränsbestämmelsen och rågången mellan Svea- och Dana-välden, och att denna beryktade gränsutstakning troligen blifvit gjord i K. Inge den Äldres tid; **III: 41—44** (n.). Gränsen mellan Sverige och Norrige; **I: 384. V: 250.**

Gräshoppor, Vesterländernas och äfven Rysslands hemsökelse

och förödelse af dem i sista årtiondet af XI årh. III: 48—49 (n.)
Grässätt. I: 554.
Gröneborg. IV: 399.
Grönland, dess upptäckande; II: 255. Utflyttningar till detta land och dess bebyggande på östra och vestra sidan, hvaraf tvenne hufvudkolonier uppstodo, Öster- och Vesterbygden; 255—56. Kuststräckorna, fjordarne och landets beskaffenhet; 256—58. Samfundsinrättningen densamma som på Island, och mycken gemenskap mellan denna ö och Grönland; 258. Tolf till namnet kända Biskopar, som varit Grönländska kyrkans föreståndare; 260. De i 400 år bestående Grönländska koloniernas undergång genom Skrälingarne; 259—60. Isvallar sedan betäckt Grönlands hela östra kust; fruktlösa försök gjorda att framtränga till densamma, hvar den fordom blomstrande Östbygden tros hafva legat, och osäkerheten deraf, huruvida några spår vid de inre fjordarne der förekomma af fordna nybyggen; 261—65. Anmärkning öfver det olika sätt, hvarpå i gamla och nyare tider upptäckta och i besittning tagna länder koloniseras; 265—66.
Gudadyrkan, lära och tro: hos fornfädren stark tro på styrande gudamakter, dem man hembar sin dyrkan, till dem offrade i lunder, på höjder och i tempel; I: 511—12. Mången husfader hade vid sin gård enskilt gudahus, och äfven icke sällan Gudarnes bilder utskurna på högsätespelarne och de stora, pelarlika stolparne till sina sängar och stolar; 512. Dessa med gudabilder utskurna högsätespelare, betecknande de skyddande husgudarne, medföljde dem äfven på deras färder vid utflyttningar; 505. Beskaffenheten och inredningen af deras gudahus; 513. Dessa i sådan helgd hållna, att ingen der med vapen fick ingå, ränsmän, mördare och nidingar icke en gång vistas i deras grannskap, och hvilken på något sätt våldförde dem eller störde den säkerhet och frid, som var afkunnad öfver alla åt Gudarne invigda orter, ansågs för den värsta af alla brottslingar och kallades vargr i veum; 513—14. II: 496. Alla ovanliga tecken tyddes som vinkar af dem; genom den heliga lottkastningen utforskades deras vilja, och hvad som troddes vara Gudarnes vilja och beslut, det underkastade sig äfven de vildaste kämpar; I: 514. Beskrifning öfver nationens stora helgedom, det åt Oden helgade, öfver hela norden ryktbara Upsalatempel; I: 519—20. Jfr *Offerfester. Ting.* I Göta rike ett stort, präktigt, åt Thor helgadt gudahus sköflas och nedbrytes af Håkan Jarl; I: 331—32.

I forntiden allmänt herrskande tro på natur-andar, jordiska, öfver- och underjordiska väsenden, andar och troll, och att dem tillskrefvos alla plötsliga tilldragelser och alla de många naturhändelser, hvilkas orsaker man icke kände eller på annat sätt visste förklara; II: 468—71. Derifrån de mångahanda häxerier, trolldomskonster och besvärjningar till frammanande af andeverldens osynliga, verkande krafter; 469—73.

Fornfädrens tro på ett öfver Gudar som öfver menniskor herrskande, allsvåldigt, oundvikligt öde; II: 473—74. Tron på odödligheten, på ett lif efter detta, hos intet forntida folk varit allmännare och djupare i folksinnet inplantad än hos de nordiska stammarne; 475—76. Verkan af denna tro på nordbons sinne och hela lefnad; 476—78.

Att hvarje menniska efter de gamles föreställningar hade sina skyddsandar, fylgior, och att samma fylgior och samma lycka ofta följde en och samma ätt, äfven samma familjtillhörigheter och samma namn; II: 478—81. Att deraf äfven förklaras, huru kämpar, då de drogo ut i något svårt företag, utbådo sig Konungens lycka; 480. Jfr I: 391. 392. Men äfven gåfvos onda fylgior, som vållade olyckor och förderf; II: 479.

Att drömmar, aningar, varsler eller tecken flerahanda art betraktades såsom uppenbarelser genom menniskans skyddsandar af de höga, mäktiga Gudarnes vilja, och derifrån det förtroende de forntida fädren satte serdeles till drömmar; II: 482—83. Från denna tro, att Gudarne togo del i de menskliga angelägenheterna och menniskorna städse stodo under deras hand och vård, leda sig äfven forntidens stora förtroende och aktning för dem, som egde förmågan att tyda de vinkar, Gudarne gåfvo genom förenämnda tecken; 484—85. Att sådana kallades spåmän, och till samma klass hörde de serdeles kloka qvinnor, som buro namn af Valor, Völvor, Visindakonor; 485—89. Dessa Völvors ord troddes äfven hafva mycken kraft, derföre de också tillkallades att tala godt öfver det nyfödda barnet; 489—91. Välsignelser och goda tillönskningar troddes serdeles kraftiga till ett företags lyckliga utgång; förbannelser deremot, onda ord och åthäfvor olycksbådande, äfvensom det, att missäga sig, betraktades som olyckstecken; 490. Att från samma källa de helsningar och tilltal leda sin upprinnelse, hvarmed man plägar tillönska hvarandra lycka; 490.

Huru nästan allt i det enskilta som offentliga lifvet bar hos våra fornfäder en religiös karakter, och allt hos dem stod

under Gudarnes vård; II: 495—96. I allmänhet tro, att den icke kunde gä väl, som föraktade Gudarne; 596. Hednafädrens religion ett mäktigt stöd för sedligheten, ehuru icke i samma grad, som den renare, mer på positiva föreskrifter bygda Christendomen; 496—97. Jfr I: 188—89. Så öfvertygade voro de om ofelbarheten af hämndstraffet för trolösa, nedriga handlingar, att de vidrigheter och olyckliga lefnadslust, som träffade elaka, ondt stiftande menniskor, tyddes som en hemsökelse af de hämnande Gudarne; II: 508. De forntida fädrens föreställningar om lifvet efter detta; 675. Jfr I: 208.

Att i det hos forn-skandinaviska folken, ehuru dunkelt och likasom från fjerran genom mythernas natt framskymtande begreppet om ett Högsta Väsende, en Allfader, uppenbarar sig en religiös åsigt, som icke var långt aflägsnad från det väsendtligaste hufvudstycket af Christendomen, och att detta jemte deras tro på odödligheten samt fasta tillförsigt till en högre styrelse i sin mon lättade Christendomens ingång bland dem; IV: 381. 387.

Zoroasters lära om Ormuzds (Ljusets) och Ahrimans (Mörkrets) riken, det Godas och det Ondas ursprung; I: 128—29. Att samma mythiska föreställningar återträffas i den forn-Skandinaviska gudalåran, som till hela sin karakter sammanstämmer ej mindre med den Medisk-Persiska än med den Grekiska; 130. Äfven mellan Hinduernas och Persernas religionsurkunder råder samma frändskap som mellan deras språk; 130. De Europeiska Thracernas gudalåra; 110. Läran om odödligheten hos Geterna; 110.

Gudasagan, nordiska. I: 162—190.

Gudbrandsdalen, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige; I: 301.

Gudhem, ett af Upsala ödes-godsen i Vestergötland; I: 586.

Gudhems nunnekloster, dess stiftelse; IV: 59—60. Om ursprunget till namnet; 59—60. Konung Erik Erikssons efterlemnade gemål besluter ingå i detta kloster och testamenterar till detsamma betydande jordagods; 392.

Gudlaug, Konung öfver Halogaland i Norrige. I: 231. 232.

Gudleif Gunlaugsson, stormdrifven till ett obekant land, träffar der en landsman. II: 276—77.

Gudleik, köpman, kallad Gerski af sina handelsfärder till Gardarike. I: 387.

Gudmar Liqvidsson, en af verkställarne utaf Thorkel Knutssons testamente. V: 196.

Gudmar Magnusson (af Ulfåsa-ätten), Riddare, Rådsherre och Lagman i Vestergötland. V: 263. 268.

Gudröd, Konung i Skåne, förmäld med Asa, Ingiald Illrådas dotter, af hvilken han afdagatages, sedan han först genom hennes anstiftan ihjelslagit sin broder. I: 248.

Gudröd, sonson af Harald Hårfager och son af Björn, nedergöres af sin farbroder Erik Blodyxa, som underlägger sig hans rike i södra delen af Norrige. I: 328.

Gudröd, den Stormodige, en forntida Fylkiskonung i Norrige, farfader till Harald Hårfager. I: 300.

Guds domar, se *Ordalier.*

Gudsfriden. III: 592.

Gudsärk, en af K. Birgers höfdingar. V: 238.

Gullbergsed, vid Göta elf, der skansen Lejonet nu är belägen. IV: 417. 419. V: 177. 181.

Gullbrandshus, ett på Gullbergsed anlagdt fäste. V: 177—78.

Gunbjörn, stormdrifven, upptäckter långt ut i Nordhafvet en obebodd ö, och ser derifrån ännu annat obekant land. II: 255.

Gundioch, en Furste af den gamla Vestgötiska konungastammen; Burgunderna taga honom till Konung öfver sig. I: 84—85.

Gunginkiska ätten, den ädlaste bland Longobarderna; I: 82. I Eddan talas om Giukes ätt såsom kommen från Gudarne, och i fornsagorna nämnas Giukungarne; 82 (n.).

Gunhild, dotter af Jarlen Sven Håkansson i Norrige och systerdotter af Olof Skötkonung. III: 8 (n.).

Gunhild, K. Harald Blåtands gemål; I: 319.

Gunhild, Sven Tväskäggs första gemål, dotter af Vendiska Konungen Boleslav. I: 346.

Gunhild, K. Sven Tväskäggs dotter, förmäld med Palnetoke; hennes död vid det på Nordmännen anstälda blodbadet i England. II: 174.

Gunhild, skickad af sin fader till Finmarken att lära trolldomskonster, blir derifrån hemförd af K. Erik Blodyxa, som tager henne till gemål; I: 323. Flyr med honom ur landet; 326. Återkommer med sina söner, som samfält träda till konungadömet öfver Norrige; 328. Kallas konungamoder och leder sönernas alla rådslag; 328. Hennes stämplingar för att bekomma i sitt våld den unge Olof Tryggvason, som skyddas af Håkan den Gamle i Svithiod; 335—36.

Gunnlaug Ormstunga, Isländsk skald; hans och Isländska skalden Rafn Aunundarssons poetiska täflan inför Olof Skötkonung. II: 407 (n.).

Gunnar, höfding öfver Elfvarsyssel; hans beskickning till Birger Jarl och samtal med honom. IV: 320.

Gustaf Tunesson, Rådsherre, framdeles Riksmarsk och Lagman i Södermanland. V: 257 (n.). 347 (n.).

Gustaf Turesson, Lagman i Vestergötland. V: 6—7.
Guta, Anund Jakobs dotter, förmäld med K. Sven Estridsson i Danmark; III: 7 (n.). 8. Återvänder efter skilsmässan från sin gemål till Sverige och framlefver sina dagar i enslighet, fromhet och välgörenhet; 8. IV: 59. 62.
Gutar, Gutland, se *Gottland*.
Guter (Göter), innehade enligt Ptolemæus södra delen af Skandia. I: 28.
Guthfaster, af Guden Frejs ättlingar, Sigurd Rings frände och en af hans kämpar i Bråv.-slaget. I: 262.
Guttoner, kallas af Pytheas af Massilia ett folk, som bebodde kustlandet Mentonoon, hvarmed efter all sannolikhet betecknas Preussiska kuststräckan eller kusterna af Pommern, Lifland och Kurland. I: 11. 13.
Guttorm Jarl, sändes af K. Carl Sverkersson till Danmark att hemföra hans trolofvade brud; IV: 133. 192. 295 (n.). Hans dotter Helena; 294. V: 256 (n.).
Guttorm, Harald Hårfagers morbroder. I: 309.
Guttorm, sonson af K. Sverre. IV: 181 (n.).
Gyda, K. Harald Godvinssons i England dotter, förmäld med Ryska Fursten Jaroslaws sonson Wladimir Wsewolodowitsch med tillnamnet Monomach. I: 471 (n.). III: 53 (n.).
Gyda, dotter af Thorkil Sprakaleg; om hennes afkomna; I: 471 (n.).
Gyda, Sven Tväskäggs dotter, förmäld med Erik Jarl. I: 350.
Gyda, dotter af Fylkiskonungen Erik i Haurdaland i Norrige; I: 301. Hennes stormodiga svar på Harald Hårfagers frieri till henne; 302.
Gylaug, Konung i Halogaland; Upsala Konungen Jorunds strid med honom. I: 232.
Gylfe, forntida Konung öfver det land, som nu kallas Svithiod; I: 192. Utforskar förhållandet med de antågande Asarne, lär af dem mycken fornkunskap, ingår med dem vänskap och förbund och gifver dem land i sitt rike. I: 100. 193.
Gyllene Horden, V: 33.
Gyrd, son af K. Olof i Birka. I: 295.
Gytro, se *Godrun*.
Gårdsrätt. III: 359—61.
Gåtor, att de forntida fädren gerna pröfvade sin skarpsinnighet i mörka, invecklade gåtors framläggande och tydande. II: 419.
Gäfträlar, som frivilligt gåfvo sig i träldomen, de mest föraktade af alla; I: 596. Birger Jarls förbud deremot. IV: 468—69.
Gälaqvist. IV: 554.

Gärande heyt. V: **266** (n.).
Gärder, se *Skatter och Gärder.*
Gäster, en klass af Norska Konungens hofmän. I: **383.** IV: **572.**
Gästfriheten, hos de gamla Skandinaverna; II: **589—90.** Den fordna gästfrihetens tider försvunna, och våldgästningens träda i stället. IV: **621.**
Göstavær (Gustaf), Lagman i Vestergötland, den första kände, som i våra häfder bär detta namn. IV: **289** (n.).
Göta-elf, ðar i Göt-elfven mötesplatser för holmgångsmän. II: **387.**
Götala, invid Skara, kyrka derstädes i XII årh. genom Biskop Bengt d. Äldres i Skara försorg. IV: **202.**
Götaland, genom Kolmorden och Tiveden skildt från Svithiod, Svearnes land, och tidigare bebygdt än detta; I: **491. 496.** I gamla skrifter kalladt Sunnanskog och uthan Skog; **496.** V: **87.** Landets tillstånd och utseende under hednatiden; I: **497.** Vägarne, som de vägfarande togo vid färderna från Skåne upp till Svithiod; **497.** Runstenarnes sträckning derstädes; **502.** *Gotaland* kallades i fordomtima allt det, som nu kallas Svea- och Danavälde; **100.**
Göter, hos Ptolemæus betecknade under namn af Guter och enligt honom innehafvande södra delen af Skandia (Skandinavien): I: **28.** Nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk under trenne serskilta namn af Gautigother (Göter), Ostrogother (Östgöter) och Vagother (Vestgöter); **33.** Han säger dem vara stamfäder till de verldsstormande Göterna, som utgått från den Skandiska ön; **34.** Och lämpar på dessa allt, hvad forntiden vetat förtälja om de namnkunniga Skyterna och Geterna; **35.** Göter (Gauter) omtalas af Procopius bland Thules folkstammar; **88.** Hos flera forntida skriftställare förekomma de under namn af Skyter; grunden dertill; **50** (n.).

Uttåga från den stora ön Skandia på trenne skepp; I: **45.** Landstiga i trakten af Weichseln, och gifva stället namn af Gothiscanzia; **45.** Slå Ulmerugerna, bemäktiga sig deras land, en trakt af hafskusten, besegra Vandalerna och sitta i dessa trakter qvar i 5 Konungars tid; **45.** Dessa trakter, den fordna bernstenskusten, der Göter bodde och hvarifrån de sedermera uttågade, finnas äfven varit kallade Vitland; **92.** Bryta derifrån upp med hustrur, barn och bohag, intränga i Skytien, framtränga öfver Tanais, komma segrande till nejderna vid Svarta Hafvet; **46.** Omfattningen af deras landbesittningar; **46.** Efter läget af de landsträckor, de intagit och besuto, indelades de i östra och

vestra Göterna; 46. Öfver Östgöterna herrskade förnämsta grenen af konungaslägten, den Amaliska, öfver Vestgöterna den Baltiska; 46. De anse sina Furstar som halfgudar, kalla dem Anses (Asar), och veta hela ättledningen af denna konungaslägt; 46—47. Af denna gudastam voro folkets ättlingar, af densamma deras Konungar och prester och ifrån andra Göter utmärkta genom en hög hufvudbonad; 47. Göternas sinnesart, skaplynne och egenskaper; 47. Markomannerna, Qvaderna, Gepiderna, Herulerna och stammar af Slaviska folk, såsom Vandaler, Vender, Anterna, besegras och underkufvas af dem; 48. Gå med härsmakt öfver Donau, infalla i de Romerska länderna, plundra Moesien, Thracien, Macedonien; 48. Hela Grekland kommer i rörelse; 49. De slå den Romerska hären, och Kejsar Decius sjelf stupar; 49. Kejsar Decii efterträdare Gallus köper af dem fred; 49. Den årliga tributen erlägges icke ordentligt, och Göterna gå, en del från Thracien öfver Thraciska Bosporen, andra från Tauriska halfön på båtar och fartyg öfver Svarta Hafvet och utbreda sina vapen öfver Mindre Asien; 49—50. Då försvinna de sista lemningarne af Troja; 49. Detta ströftåg blir första anledningen till christna lärans utbredande bland Göterna, emedan bland de otaliga fångar, som af dem togos, befunno sig många prester; 50. Inbryta sedan i Grekland och genomströfva detta land; 50. Blifva slagne af Kejsar Aurelianus Claudius, som af sina segrar öfver dem erhöll tillnamnet Gothicus; 51. Men ännu mäktiga, innehafva och besitta de det fordna Romerska Dacien; omfattningen af detta; 51. Konstantin den Store ingår med dem förbund; 51. Göterna bispringa honom vid uppbyggandet af den stora staden Konstantinopel och skicka honom hjelptroppar mot hans fiender; 51. Dessa hjelptroppar blifva kallade Foederati (bundsförvandter); 52. Detta exempel följes af Konstantins efterträdare, som i sin tjenst alltid hade Götiska trupper; 52. Göter användas af Kejsarne äfven till andra, högre och lägre befattningar, och äfven de vigtigaste poster uppdragas dem; 52. Biskop Synesius i Ptolemais, som lefde i sednare hälften af IV och förra hälften af V årh., skildrar i märkliga drag dessa förhållanden; 52—53. Omfattningen af Götiska väldet vid medlet af IV årh. i Hermanrik den Stores tid; 53—54. Efter hans död sammanstörtar Östgötiska makten vid Hunnernas infall, under det inre strider herrskade mellan Göterna; 56. Östgöterna med sina Furstar af Amaliska slägten måste underkasta sig Hunnerna; 56. Vestgöterna, som bodde mellan

Dniestrn och Donau, utbedja sig af Kejsar Valens bostäder på högra sidan af Donau, och Kejsaren anvisar dem Moesien samt skickar lärare att undervisa dem i Christendomen; 56—57. Flyende hopar af Östgöter, som icke ville underkasta sig Hunnerna, utbedja sig äfvenledes af Kejsaren, att lika med Vestgöterna få nedsätta sig i Kejsarens länder, men detta afslås dem; 57. De gå icke dessmindre öfver Donau till södra sidan deraf; 57. Göterna lida brist på födoämnen; 57. Romerska Ståthållarnes skändliga förhållande vid försäljningen af lifsmedel till dem; 57. Romerska Ståthållaren Lupicini trolösa och svekfulla sätt att söka rödja ur vägen deras Konung Fridiger och hans medföljе; 57—58. Hela Götiska folket griper till vapen, slår de mot dem sända kejserliga fältherrarne, slår Kejsar Valens sjelf, som med en ansenlig här tågade emot dem, så i grund, att Romerska vapnen sägas sedan slaget vid Cannæ aldrig hafva lidit ett sådant nederlag; 58—9. Kejsar Valens' död; 59. Från Donau ända till Bosporen och Grekiska Archipelagen öfverfara Göterna hela landet med eld och svärd; 59. Sjelfva Konstantinopel sväfvar i yttersta fara för dem; 59. Göterna dela sin makt i tvenne hopar; 59. Kejsar Gratianus kallar Theodosius från Spanien till hjelp, och han segrar öfver Göterna och sedan ingår fred med dem; 59—60. Kejsar Theodosius genom sitt kloka och förståndiga förhållande mot dem tillvinner sig så Göternas kärlek och beundran, att så länge han lefde, de efter sin Konung Athanariks död icke taga någon Konung öfver sig; 60—61. Skriftställare tro, att om Theodosii efterträdare iakttagit ett lika uppförande, skulle Göterna inom kort tid blifvit införlifvade med Romerska riket, och detta haft i dem ett mäktigt stöd; 61. Efter Theodosii död försummades Göterna; 61. De välja då Alarik af Baltiska hjelteätten till Konung; 61. Under honom utbreda de sina vapen öfver Moesien, Thracien, Pannonien, Macedonien, plundra förstäderna af Konstantinopel, men anstränga förgäfves sin kraft att bemäktiga sig sjelfva staden, intränga sedan i Grekland genom det namnkunniga Thermopylæ-passet, genomströfva hela Grekland, som då måste till dem skatta lemningarne af sina rikedomar; 62—63. Tåga derifrån genom Epirus och Thessalien upp till Thracien och Moesien, genom Pannonien och öfver de Juliska Alperna inrycka uti Italien ända nära till Ravenna, der kejserliga hoflägret var; 63. För dem fly alla, som kunde, till Rom, andra till Corsica och Sardinien; 63. Kejsar Honorius erbjuder dem Gallien och Spanien med full besittningsrätt; 64. Göterna förklara sig nöjda dermed, bryta upp och taga vägen till Gallien; 64. Stilicho emellertid sammandrager mot dem en ansenlig här,

sinnad att öfverrumpla dem; 64. Göterna hälla krigsråd; krigslyckan vexlar; 65. De intaga och plundra Rom; 65. Alarik vill eröfra Sicilien och Afrika och af dessa länder stifta ett eget rike; 66. Tågar i denna afsigt ned till nedre Italien genom Campanien, Lucanien och Calabrien ända till Regium, men dör i Cosenza i Calabrien midt under anstalterna för öfvergången till Sicilien; 66. Göterna afleda genom en kanal den förbi Cosenza löpande floden och på dess botten gräfva ett djupt griftrum för den store Konungen; 66. De välja efter honom Athaulf (Adolf) till Konung, intaga och plundra Rom på nytt, tåga sedan öfver de Cottiska Alperna, inrycka i Gallien, eröfra hela södra Frankrike, draga sedan öfver Pyreneerna, underlägga sig större delen Spanien och stifta det stora Vestgötiska riket; 66—67. Vestgöternas Konung Theodorik, uppmanad af Vesterlandets Kejsare Valentians III att gripa till vapen mot Hunnerna, bryter upp, och i den mördande drabbningen vid Châlons i Frankrike är det förnämligast Vestgöterna, som afgöra segern och tvinga Attila till återtåg, men Konung Theodorik stupar; 69—70. Östgöterna affalla nu från Hunnerna och bebo sedan Pannonien, hvilket land Östromerska Kejsaren till dem upplåtit; 71. De föra segerrika krig med sina grannar, men då Pannoniens betesmarker icke erbjuda tillräckligt utrymme för deras hjordar, bryta de upp att söka nya bostäder; en del drager till Gallien att förena sig med sina fränder Vestgöterna, andra intåga i Illyrien, utbreda sig öfver Macedonien och Thessalien, erhålla sedan bostäder i Moesien och Illyrien; 72. Deras Konung Theodorik; 72. 73. Kejsar Zeno afstår till honom Vesterländska riket; 73. Theodorik slår Odoaker på slätterna vid Verona, eröfrar hela Italien jemte Sicilien och stiftar det stora Östgötiska riket; 73—74. Theodoriks stora anseende och stora herrskare-egenskaper som statsman, lagstiftare, beskyddare af konster och vetenskaper; 74—76, Hos oss i Medeltidens skrifter känd under namn af Thidrik af Bern. (Theodorik af Verona); 76. Var till härstamning af den vidtfrejdade Amaliska slägten den tionde i rakt nedstigande linie från Kung Amal, hvaraf i sagan hans rike bär namn af Aumlunga- eller Humblungaland; 76. Dog vid 70 års ålder; 76. Östgötiska rikets öde och undergång efter hans död; 76—77.

Från denna tid upphörde Götiska folkets vandringar; 77. I Göternas fordna hemvist vid Svarta Hafvet omtalas Göter af Medeltidens skriftställare; 77. Gother, som kallades *Tetraxitæ*, bodde vid Asovska sjön, hvar denna utfaller i

Svarta Hafvet; Procopii skildring af dem; 77—78. Dessa Göter innehade halfön Krim, hvars södra del deraf kallades Gothia; några af dem gått öfver Tauriska sundet till motliggande kusten af Asien, hvar de satt sig ned vid utloppet af Kubanfloden; 78. Capha (Kaffa) sätet för Göternas Biskop, och Götiska biskopsdömet det 34:de i ordningen af dem, som stodo under Patriarken i Konstantinopel; 78. Ännu i XV årh. nämnas Göter på Krimska halfön, i hvilkas språk, ehuru då mycket uppblandadt, funnos många rent Götiska ord; 78—9. Äfven i det fordna Moesien, det nuvarande Bulgarien, funnos i VI årh. lemningar af den Götiska folkstammen; de kallades *Gothi minores;* Jordanis skildring af dem; 79. Hos en del folk i dessa trakter har gudstjensten ännu i IX årh. blifvit hållen på Götiska språket, och äfven Bibeln, öfversatt på deras språk, hade funnits hos några af dem; 79. Spår af en Götisk dialekt skola ännu träffas vid Silistria och trakterna deromkring; 79. Om de Göter, som af Theodosius den Store fingo hus och åkrar i Phrygien och Lydien i Mindre Asien, sjunger en forntida skald; 80.

Till Götiska folkstammen räknas af Procopius, utom de egentliga Göterna, äfven Vandalerna, Gepiderna, Alanerna, Rugierna och Scirerna; 89. Hans skildring af de Götiska stammarne; 89. Till samma ätt med Göterna hörde äfven Herulerna och Burgunderna; 89. Från Svarta Hafvets till Östersjöns kuster och till Skandinavien bildade den Götiska folkstammen likasom en sammanhängande kedja; 90. Inhemska nordiska fornqväden bära äfven vittne derom; 90. Efter Gote, en Konung, vittnar Eddan, hafva Göterna sitt namn; han åter hade blifvit uppkallad efter Odens namn Gautr eller Götr; 113.

Om de Skandinaviska Göternas ursprungliga förhållande till Upsala Konungen; 532—34. Att ehuru allt gör troligt, att de erkänt hans makt och helgd och Svearnes företrädesrätt, de likväl af Upsala Konungen varit mer oafhängiga, än riksförbundets andra hufvudstam; 535. Sjelfva äfven betraktat sig som en egen nation, ett folk för sig; 491.

Göthild, Ingiald Illrådas gemål, dotter af Vestgöta Konungen Algöt. I: 244.

Götvider, son af Svipdager, Konungen i Tiundaland; Ingiald Illrådas fosterbroder. I: 243. 247.

Götrik, en af Upl. Lagens utarbetare. V: 80.

Habor och *Signild* (*Hagbard* och *Signe*), sagan om dem och deras kärlek; I: 228—30. De många ställen i Sverige, äfven i Danmark och Norrige, som bevara minnet af deras bostad och sista öden; 230.

Hadaland, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige. I: 299. 300. 301.

Hadrian IV, Påfve; III: 705. Bestämmer och fastställer, att Erkebiskopen i Lund skulle vara Svenska kyrkans Primas; IV: 32—34.

Hælghæsko. V: 317 (n.).

Hafda, son af den Tielvar, som först fann Gottland; hans söner skipade ön mellan sig i tre delar eller Tredingar. I: 94.

Hafursfjorden, sjödrabbningen derstädes, hvar Harald Hårfager öfvervann Småkonungarne i södra Norrige. I: 304.

Hagbard af Söderby, en af Upl.Lagens utarbetare. V: 79.

Hagbard till Thorsne, en af landets Store i Knut Erikssons tid. IV: 297.

Hagbard och *Signe*, se *Habor* och *Signild*.

Hake, Hagbards broder, öfver hela norden namnkunnig genom sin heroiska död. I: 230—32.

Haleygiatal, Ejvind Skaldaspillers qväde om Håkan Jarls ättfader. I: 212.

Halfdan, broder till Konung Gudröd i Skåne, af hvilken han blef ihjelslagen. I: 248.

Halfdan Gulltand, Konung öfver Sollöer i Norrige, Olof Träteljas svärfader. I: 251.

Halfdan Hvitben, Olof Träteljas son, blir Konung öfver Sollöer i Norrige och tillika öfver Vermland efter sin broder Ingiald; I: 299. Underlägger sig flera af de Norska fylkis- eller smårikena; 299. Stamfader för Norska konungahuset af Ynglingaätten, som genom honom fortplantas till Norrige; 299—301.

Halfdan Svarte, i fjerde led ättling af Olof Trätäljas son Halfdan Hvitben; I: 299. Fader till Harald Hårfager; utvidgar betydligt sitt fädernerike; 300—301. Anses vara stiftare af Norriges äldsta lag Heidsivialagen; 300.

Halfdan Svarte, Harald Hårfagers son, förklarar sig sjelf för Öfverkonung öfver Throndhemsbygden, men nedlägges af sin broder Erik Blodyxa. I: 323.

Halfresar, se *Jotnar*.

Hallfred Vandrådaskald; II: 409. Uppehöll sig tvenne år i Vestergötland, gifte sig der och diktade ett Drapa till Olof Skötkonungs ära; 409 (n.). 561—65.

Halsten, Stenkils son, tagen till Konung och åter fördrifven; III: 17. 19. Samregent med sin broder Inge d. Ä.; 33 (n.). 46—47 (n.). 54.

Halliner, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.

Halmal, omtalas af Jordanes såsom son af Gapt (Gaut) och farfader till Amal, från hvilken den högt ansedda Götiska konungaslägten härstammade; I: 94. Är tilläfventyrs densamme med inhemska fornsägnernas Humble, som var konung i Upsala; 91.

Hamburg, utplundras af Vikingar den tid, Ansgarius der var Erkebiskop och som med knapp nöd sjelf kom undan; II: 631. Får af Birger Jarl handelsfriheter på Sverige; IV: 474—76.

Hamburgska erkestiftet, upprättadt af Kejsar Ludvig den Fromme; II: 629. Att under detsamma skulle lyda samtliga nordländerna; 629. Med detsamma förenas det Bremiska stiftet; 633—34. Stridigheter i anledning deraf med Kölniska erkebiskopsstolen, som förfäktar Bremiska stiftets beroende af densamma; 649.

Hamnar, hvari häraden voro indelta; IV: 659. Ursprungligen omfattande ett visst antal män, sedan ett visst antal markland jord; 659—60.

Hammarö. V: 317.

Handel och ***Handelsvägar:*** om de i alla rigtningar från folk till folk gående handelsvägar, hvarigenom östra, södra, nordliga och vestra Asiens dyrbaraste varor kommo till Kaspiska Hafvet, derifrån sedan dels uppföre Wolga till Bulgarernas land och nordliga Ryssland, dels öfver Svarta Hafvet uppefter Dniepern till Östersjöstäderna; II: 285—98. Att deraf förklaras, huru de i Samarkand, i Bokhara, i Baktra samt andra orter vid Kaspiska Hafvet slagna mynt i sådan myckenhet kommit till norden; 293—97. Likaledes förklaras deraf tillkomsten af de i Permien, de nordiska sagornas Biarmaland, mellan Hvita Hafvet, Wolga och Uralska bergen, till myckenhet i jorden funna guld- och silfvermynt samt metallplåtar med Kufisk eller gammal Arabisk påskrift, äfvensom man deraf får förklaringen till de namnkunniga Biarmalandsfärderna samt de öfverallt i fornsagorna omtalade köpfärderna till Holmgård (Novgorod eller också den vid Ladogasjön belägna gamla staden Ladoga); 287—90. Att deraf äfven bestyrkas fornsagornas berättelser om Birkas eller Sigtunas fordom blomstrande handel; 297. Och att denna handel för norden varit riktande, kan slutas af de rika öfverlefvorna af gamla Arabiska mynt, som endast

under de sista 200 åren hos oss ur jorden blifvit upphemtade; 298.

Spår och vinkar, som häntyda, att en gemenskap, ett slags handel eller varubyte från folk till folk mellan Indien och medlersta Asien samt Svarta Hafvet och vidare mellan de vid sistnämnda haf liggande handelsstäder samt stammarne i djupaste norden, på ena sidan till kusterna af Östersjön, på en annan ända upp mot kusterna af Ishafvet, egt rum långt upp i tiderna tillbaka, redan ett halft årtusen före vår tidräkning; II: 298—304.

Köpenskapen och köpfärderna hos de gamla Skandinaverna; II: 558—66. Att köpstadsmännen ännu icke utgjorde någon egen medborgareklass; 561. Lübecks handelsfriheter på Sverige; IV: 471—73. V: 75—76. 276. Äfvenså Hamburgs; IV: 474—76. Likaså Rigas; IV: 506. 673. V: 277. Och Nederländska staden Campens; V: 276—77. Att genom de Vendiska Obotriternas och Lutitzernas områden gick hela den forntida nordiska handeln med öfre Tyskland; IV: 75.

Hinder och svårigheter för handeln i fremmande länder; köpmännens sätt att färdas; uppkommande handelssällskap och handelsföreningar, och de rättigheter, som de sökte tillvinna sig i fremmande länder; IV: 476—80. 490—91. Hanseatiska förbundet; 480—81. Hufvudplatserna och vägarne för den Europeiska handeln; 481—82. Hanseatiska kontoren och gillen; 491. Att sådana här i Sverige ingen tid funnits, utan de Tyska städernas handel härstädes bildat sig på annat sätt; 492—93. Den storartade handel, som gick genom Gottland och på Gottland hade sin medelpunkt; 634—41.

Att efter eröfringen af Finnland svårigheter mötte för den Gottländska och Tyska handeln på Novgorod genom Neva, hvaraf Östersjöstäderna föranleddes att hos Svea Konungen utverka sig dertill serskilt tillåtelse, som med vissa förbehåll och under vissa vilkor tid efter annan äfven beviljades dem; V: 73—75. 274—75. Att Gottländska och Tyska köpmän äfven drifvit en art af byteshandel på Finska kusten, i första tiderna dock ännu endast på den Karelska; V: 17—22.

Att med den tillvexande handeln konungamakten äfven vidgar sina rättigheter till uppsigt öfver handelsrörelsen genom beviljande af handelsrättigheter samt stadgande af bud och förbud i afseende på ut- och införsel; IV: 633. 673. V: 170. Se *Städer*.

Handelsfloden i Finnland. V: 19 (n.). 20 (n.).

Handqvarnar I: 217—18. II: 586. V: 72 (n.).

Handsaxa- eller *Svärdslek,* hvari denna bestod. II: 382.
Hangatyr, de hängdas Gud, kallades Oden, ty åt honom blefvo de gifna, som upphängdes. I: 232.
Hanno och *Himilcon,* utsända af Karthaginenserna på upptäcktsfärder, den ena till vestra kusten af Afrika, den andra till vestra kusterna af Europa; I: 10.
Hansa, hvad dermed betecknades. IV: 480 (n.).
Hanseatiska förbundet. IV: 480—81.
Harald Blåtand, son af Gorm den Gamle, besegras och tages tillfånga af Styrbjörn den Starke; I: 315. Tvingas att utrusta 200 skepp och draga med Styrbjörn upp till Svithiod, men dit ankommen, smyger sig undan och seglar hem till Danmark; 316. Har strider med sin son Sven Tväskägg; 319. Öfvervunnen och slagen af Kejsar Otto; II: 331. Öfvergår till Christendomen; 331. Lockar Norska Konungen Harald Gråfäll till Jutland, nedergör honom och underlägger sig Norriges rike; 329—30.
Harald Gille, föregifver sig vara son af Magnus Barfot, får halfdelen af Norriges rike och blir sedan ensam Konung; III: 94—95. Öfverrumplas och dödas; 96. Hans söner; 96.
Harald Godvinsson; Konung i England. III: 53 (n.). Hans dotter, se *Gyda.*
Harald Gråfäll, den äldste af Erik Blodyxas söner, träder samfält med sina bröder till Norriges rike; I: 328. Deras moder Gunhild leder alla deras rådslag; 328. Befästa sitt välde genom öfverrumplande och undanrödjande af dem utaf deras broderssöner, som ännu innehade välden i Norrige; 328—29. Harald och hans bröder alla storvexta, stridserfarna, herrsklystna, våldsamma män; 329. Men hatade af folket; 329. Bekänna sig till Christendomen; 329. Harald, lockad till Jutland, nedergöres der med större delen af sitt folk; 329—30. Hans bröder fly ur landet; 330.
Harald Gränsle, af Harald Hårfagers ätt, Fylkis-konung på Vestfolden i Norrige, son af K. Gudröd Björnsson och fader till Olof Haraldsson den Helige; I: 334. 368. Flyr, då hans fader nedergöres af Erik Blodyxa, till Skoglar Toste i Sverige; 335. Hans besök hos sin fostersyster Ingrid Storråda; 342—43. Friar, men innebrännes af henne; 343—44.
Harald Gullskägg, Fylkiskonung öfver Sogn i Norrige. I: 300.
Harald Hildetand, son af K. Rörik på Seland och Ivar Vidfamnes dotter Aud; I: 253. Efter andra berättelser son af Valldar, hvilken Ivar Vidfamne satt till Konung öfver Danmark och gifvit honom sin dotter till äkta; 259 (n.). Uppfostras hos sin stjuffader K. Radbard i Gardarike, som

lemnar honom folk och skepp för att taga sin morfaders länder i besittning; **256.** Blir Konung öfver Danmark och Sverige; **257.** Ingen i hans slägt varit, som utmärkt sig genom så stora krigsbedrifter, hvaraf och af sina utstående stora framtänder han fick tillnamnet Hildetand; **258.** Lärt sin krigskonst af Oden; **258.** Sätter sin brodersson Sigurd Ring till Konung öfver det egentliga Svithiod och Vestergötland, men förbehåller sig sjelf Östergötland och Danmark; **258.** Förhållanden, som alstrade oenighet och krig mellan dem; **259—60.** Mötas med sina härar på Bråv.-slätter och kämpa det stora Bråvalla-slaget; förloppet af detta; **260—68.** Harald Hildetand faller, och hans lik brännes med stor högtidlighet; **269.**

Att efter andra berättelser den med Harald Hildetand samtidiga och kämpande Upsala Konungen Ring varit en son af Svenska Konungen Ingild; **258.** Ännu andra uppgifter, stridiga med de förutnämnda; **277** (n.).

Harald Hårfager, hans härstamning från Ynglingaätten genom Olof Trätäljas son Halfdan Hvitben; I: **299. 301.** Småriken, han ärfde efter sin fader; **300—1.** Hans frieri till Gyda, dotter af K. Erik i Haurdaland; **301—2.** Underlägger sig alla Småkonungarnes riken, tillegnar sig Norriges hela land, förklarar alla odalgods för sin egendom, lägger skatt på bönderna, tillsätter Jarl öfver hvart fylke, ordnar styrelsen öfver landet och gör sin hofstat talrikare och mer lysande; **303—4.** Hans skaplynne och egenskaper; **304.** Kallad förut Harald Lufva, kallades sedan Harald Hårfager; **305.** Såsom Norriges Öfverkonung tager han sitt hufvudsäte i Hlader vid Nidaros; **305.** Strider mellan honom och Upsala K. Emundsson om Viken och Vermland; **305—6.** Deras möte och samtida gästning hos en rik bonde Ake i Vermland; **306—8.** Underlägger sig Viken och Vermland; **309.** Skiftar riket mellan sina 17 söner, men sätter en af dem till Öfverkonung; **321. 322.** Dör omkring år **933** vid några och åttatio års ålder; **321.** Norriges rike under hans envåldsstyrelse; **321.** Efter hans död sönderslitet af inbördes oroligheter; **322.** K. Athelstans i Norrige och Harald Hårfagers märkliga, med list utförda sändningar till hvarandra; **324—25.**

Harald Kesia, broder till den mördade Knut Lavard och till Erik Emun; III: **76.** Tillfångatages af sin broder K. Erik Emun och mördas jemte alla sina söner med undantag af en enda Olof, som undkom; **78—79.**

Harald Knutsson (son af Knut d. Store), Konung i England efter sin fader; I: **467. 468.** II: **184.**

Harald Rödskägg, Fylkiskonung i Norrige; I: 300.
Harald Sigurdsson Hårdrade, Olof d. Heliges halfbroder, kommer med folk från Norrige till hans understöd; I: 444. Svårt sårad i slaget vid Stiklastad; 476. Vistas en vinter i Sverige, begifver sig derifrån till Gardarike och blir Jaroslavs landvärnsmän; 476. Färdas till Konstantinopel, träder i Kejsarinnan Zoës tjenst, drager vida omkring och samlar stora rikedomar; 476—77. Återkommer till Norrige och får af Magnus d. Gode halfdelen af Norriges rike; 478—79. Hans stora, i Byzantinska Kejsarinnans tjenst förvärfvade skatter och dyrbarheter; 480. Blir efter Magni död ensam Konung öfver Norrige; 482. Krig och fredsslut med K. Sven Estridsson i Danmark; 483. Hans strid med Jarl Håkan Ifvarsson, som tagit sin tillflykt till Sverige; III: 12—13. Sjelf en god skald och tillika säker och sträng domare öfver andras qväden. II: 406.
Harald Sigurdsson (son af K. Sigurd Haraldsson), blir halshuggen genom sin styffader Erling Skakke; IV: 162—63.
Harald Skreng, hans börd; hans fientliga infall i Skåne; flyr tillbaka till Sverige, der han synes haft sin bostad; IV: 150—52. 153.
Harpolekare, se Fidlare.
Haruder, en Germanisk folkstam. I: 43.
Haslac eller *Haslou*, nu Esloe, en by invid Maas-floden. II: 86. 88. 217.
Hassla vall, med hasselstänger utmärka stridsplatsen; II: 86 (n.). *Hauslur*, stänger utomkring den utmärkta holmgångsplatsen, deraf *hasslad mark*, en med stänger tillredd tvekampsplats; 388. Derifrån hafva troligen många af våra ortnamn uppkommit; 86 (n.).
Hasting, en af de fruktansvärdaste och ryktbaraste vikingahöfdingar, Björn Jernsidas fosterfader; II: 25. 26 (n.). 35. 36. 52. Vill intaga Rom och sätta Romerska kejsarkronan på sin fostersons hufvud; 37—38. Hans listiga anslag, hvarigenom han bemäktigar sig den väl befästade staden Luna uti Italien; 39—42. Öfvergår till Christendomen, får grefskapet Chartres i förläning och nedsätter sig i Frankrike; 53. 124—26.
Haugadrottin, högarnes herre; Oden så kallad; grunden dertill; I: 197.
Hauk Erlendsson, Lagman på Island, har sammanskrifvit Landnamaboken. II: 230.
Haurdaland, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige. I: 301.
Havamal, Odens höga sång. I: 205.
Havelaner, en stamafdelning af Lutitzerna. IV: 73.

Hebriderna, nordiska sagans Söderöar, stamhåll för de nordiska Vikingarne, som öfver dem äfven tillvälla sig herradömet. II: 17. 208—9.
Hedemarken, ett af de forntida fylkisrikena i Norrige. I: 300. 301.
Hedningeblåster. II: 571—72.
Hedvig, Thorkel Knutssons sednare husfru. V: 152—53. 198.
Heider, sköldmö, deltager i Bråv.slaget. I: 261. 265.
Heidsivialagen, Norriges äldsta lag. I: 300.
Heimdal, en af de med Oden i vår nord invandrande Diar får bostad på Himinberg. I: 194.
Heimer, höfding i Heimdalen, Aslögs fosterfader. I: 279—80.
Helena K. Inge d. Äldres gemål. III: 52—53 (n.).
Helena, dotter af K. Sverker II, bortröfvas ur klostret af Sune Folkesson; IV: 294. Hennes döttrar; 294. 312.
Helena, dotter af K. Erik Knutsson, förmäld med Knut Folkunge; IV: 300 (n.). Ovissheten öfver Knut Långes föregifna gemål Helena; 300 (n.). 313 (n.).
Helena af Sko, husfru till Holmger. IV: 300—1 (n.). 556 (n.).
Helena, dotter af Guttorm Jarl, moder till Hertig Knut och farmoder till Svantepolk till Viby. IV: 294. 295 (n.). V: 256 (n.). 257 (n.).
Helena, dotterdotter af Birger Jarl. IV: 503. 504 (n.). 548. 549 (n.). 559.
Helena af Sköfde; IV: 63. Upptagen bland de heligas antal; 64.
Helenus, en af Priami söner, säges efter Trojas fall hafva flytt öfver till Macedonien och der uppbyggt staden Ilium. I: 123.
Helga Amundsdotter, fränka till K. Magnus Ladulås och husfru till Rörik Birgersson. IV: 559.
Helge, samkonung med sin broder Rörik på Seland, faller för sin broders svärd till följd af Ivar Vidfamnes försåtliga stämplingar. I: 252—53.
Helgeandsholmen. IV: 615 (n.). V: 338.
Helgeandsholms mötesbeslutet. IV: 647—48.
Helgeandshus. V: 92. 317 (n.).
Helge Halfdansson, Konung i Hledre eller Lejre på Seland, drager upp till Svithiod och bortröfvar från K. Adils hans gemål Yrsa; I: 237—38. Återsänder henne till Adils, sedan han upptäckt, att han, Helge, var hennes fader; 239.
Helge Hvite, en af kämparne i Bråv.slaget; I: 261.
Helge den Magre, af Svensk ätt, en bland Islands första bebyggare, stamfader för många af Islands förnämsta slägter; II: 229—30. Från hans son Rolf nedstammade på mö-

derne Snorre Sturleson och Hauk Erlendsson, Lagmän på Island; **230.**

Helge-å, sjöslaget derstädes mellan de förenade Konungarne Anund Jakob och Olof Haraldsson på ena sidan och Knut den Store på den andra. I: **434—36.**

Helgon, Biskopar, som offrat sig och sina krafter till heduingarnes omvändelse och verksammast arbetat för Christendomens utbredande, upptagna bland de Heligas antal; II: **664.** Heligförklarelsen, *canonisation*, och dess högtidlighet; IV: **116** (n.). **139—40.** Salighetstilldelandet, *beatification*, en mindre grad af helighet, men som äfven tillvägagick med högtidlighet; **117** (n.). Ragnild den heliga och S:t Ragnilds källa i Söderköping; **62—63.** Helena af Sköfde skrinlägges och upptages bland de heligas antal af Sveriges första Erkebiskop Stefan; **63—65.** Om Erik den Helige, St. Henrik, St. Stefan, St. Eskil, St. David, St. Botvid, se under deras namn.

Helluland, så en viss trakt af Vinland eller Vinland det goda kallad af landets första upptäckare. II: **268. 271.**

Helsingborg, sammanträden och fredsmöten derstädes hållna; IV: **696.** V: **247. 267. 268.** Belägras af Matts Kettilmundsson; **324.**

Helsingland, skildras af Adam af Bremen såsom det land, der Skridfinnarne hade sitt hem; III: **24** (n.). Norra trakterna deraf rödjade och befolkade genom invandringar från Norrige; I: **423. 502.** Hela kuststräckan åter bebygd af Svearne; **424. 502.** Spåren af landets bebyggande från tvenne sidor af tvenne folkstammar röja sig äfven i den skiljaktighet, som förekommer i språket, lynnet, sederna mellan serskilta socknars och trakters bebyggare; **502.** Sverres tåg i XII årh. genom Helsingland och hans mottagande af Helsingarne; IV: **171.** Trakter, der runstenar träffas; I: **503.** Helsinge-runor; II: **464.** Helsingarne drifva köpenskap på Svithiod och blifva Svea K. underdåniga; I: **424.** Gods eller bol, som i Helsingland hörde till Upsala öde; I: **586.** Helsinge-lagen; I: **571.** V: **85.** Skatten af Helsingland utgående i vissa marker lärft; IV: **665.** Helsingarne beviljat, att för hvarje till fulla 20 år och derutöfver kommen person erlägga en penning jemte fattigtionden på vissa år till byggnadshjelp åt Upsala domkyrka; IV: **509.** Magnus Laduláses märkliga bref till Helsingarne i anledning af de utaf honom utskrifna och krafda utomordentliga gärder; V: **344—45.** Tiondens och presterliga rättigheternas utgörande af Helsinglands inbyggare ordnas och fastställes af Thorkel Knutsson och Erkebiskop Nils Allesson; V: **128—32.** Den

från Helsingland jemte af Medelpad och Ångermanland till S:t Olofs kyrka i Norrige af ålder utgående gärd, kallad S:t Olofs skatt, lägges i K. Birgers tid af Erkebiskop Nils Kettilsson, under Upsala kyrka; V: 290. Skatteuppbörden föranleder oroliga rörelser i Helsingland i K. Birgers tid; 285—86.

Sannolikheten af närmare, serskilta förhållanden mellan Erik den Helige och Helsingarne, och att den här, hvarmed han gick öfver till Finnland, hufvudsakligen bestått af Helsingar, äfvensom att den bosättning af Svenskar, som intagit och odlat kusten af Nyland och det egentliga Finnland, ursprungligen och till väsendtligaste delen utgått från Helsingland; IV: 118 (n.). Helsingerätten gällande för de Svenska nybyggarne i Finnland; V: 64. 65 (n.).

En Erik, utgången från Helsingland med stort drakskepp, fullsatt med stridsmän, nämnes bland kämparne i Bråv.-slaget; I: 262.

Helvig, Magnus Ladulåses gemål, dotter af Grefve Gerhard I af Holstein. IV: 538. 551. V: 341—42.

Hemfrid. IV: 464.

Hemgäf, hemfylgd, fylgd, omynd, hemgift, utstyrsel från fädernehuset. II: 530.

Hemman, deras indelning i äldsta tider i markland, öresland, örtugsland, penningland, och grunden dertill troligen den, att jordens värde beräknades efter utsädet derå; IV: 666—67. Att samma grund tvifvelsutan äfven tjenat till måttstock för den jörden utgående skatten; 667. Att denna jordräkning eller delning var den herrskande egentligen inom de till Svea rike hörande landskap; 668. Att en ojemnhet i skatteväsendet uppstått genom det under tidens lopp uppkommande olika värdet hemmanen emellan; 670. 671 (n.).

Hendingar, samljudande stafvelser, assonancer. II: 397.

Heneter, se *Veneter.*

Hengist och ***Hors,*** härstammande från Odens son Veggdeg, gå ut från Anglien och inkräkta Britannien. I: 97. II: 6.

Henrik III, Kejsare, uppträder uti Italien till ordningens återställande inom Romerska kyrkan; III: 692—94. Sedan Carl den Stores och Otto I:s tider den mäktigaste och största Kejsare; 701—3.

Henrik IV, Kejsare. III. 703. 711—17.

Henrik Leo, Hertig af Baiern och Sachsen, uppträder som medlare mellan infödingarne på Gottland och dervarande Tyskar; IV: 631. Förnyar och stadfästar för Gottlänningarne det skydd och de rättigheter, Kejsar Leo hade tillerkänt dem; 634—35.

Henrik Skatelär, sonson af K. Sven Estridsson och förmäld med K. Inge d. Äldres sondotter Ingrid; III: **51. 66. 71.** Stupar i slaget vid Fotvig; **77.**

Henrik, Biskop i Upsala; IV: **68.** Åtföljer Erik d. Hel. på härtåget till Finnland till Christendomens utbredande derstädes, qvarlemnas der att fortarbeta på Christedomens spridande, faller ett offer för sin ifver och blir af det christnade Finnland dyrkad såsom dess apostel och landets skyddshelgon; **105—9.** Henriksmässan och ännu andra minnen af honom vittna, huru heligt och högt vördadt hans namn varit äfven i Sverige; **109—10.** Hans ben i förra årh. upptagna och öfversända till Ryssland; **109** (n.).

Henrik, Biskop i Linköping. IV: **532. 533.**

Henrik, Herre af Meklenburg, åtföljer K. Erik Menved på dess tredje härtåg mot Sverige; V: **234. 239—40.** Närvarande och deltagande vid flera fredsmöten och underhandlingar och ofta utsedd till skiljoman; **247. 253. 268. 270. 272.**

Henrik, Grefve af Schwerin, öfverrumplar, fängslar och bortför K. Valdemar II af Danmark; IV: **306—7. 308** (n.).

Henrik, Grefve af Glichen. IV: **696.** V: **241** (n.).

Henrik v. Kyrnen. V: **58.**

Henrik Molzan, V: **299** (n.).

Henrik af Stromberg. V: **251. 262.**

Henrik af Lettland. IV: **258** (n.). **261** (n.). **263** (n.).

Herbergen för vägfarande. V: **92. 94—5.**

Herbert, en nordisk vikingahöfding och Rolfs vapenbroder, förlänas af Frankiska Konungen med grefskapet Senlis. II: **136.**

Herigar, Konungens rådgifvare och höfding i Birka, då Ansgarius första gången ditkom. I: **292.** II: **628. 634. 635.**

Herjedalen, dess första bebyggande; I: **502.** Trakter, hvar runstenar der träffas; **503.**

Herjulf, rymmer bort med Ups. K. Erik Emundssons syster och nedsätter sig i den då obebygda trakt, som efter honom bär namn af Herjedalen. I: **501—2.**

Hermannus Contractus, en af Medeltidens berömda, utmärkta lärde. III: **821—22.**

Hermanrik den Store, Göternas Konung vid medlet af IV årh.; omfattningen af det Götiska väldet i hans tid; I: **53—54.** Förliknades med Alexander den store; **53.** Lefde med de Romerska Kejsarne i vänskap och fred; **54.** Hans död och Östgötiska maktens förfall efter hans tid; **56.**

Hermund, uppbygger på sin fädernegård en kyrka. III: **59—60.**

Herodotus, meddelar underrättelser om de i Europeiska och Asiatiska norden varande folkstammar; I: 3—7. Hela det öfriga Europa, Britanniska öarne, Skandinaviska norden, äfven Germanien och Gallien för honom obekanta länder; 7—8. Hade emellertid hört rykten om långt bort liggande okända länder och öar i fjerran norden, men visste icke, hvad tro de förtjente; 9.

Herraud, Hjorvard Ylfings son, säges hafva återfått Östergötland, det rike, hans fader och K. Granmar förut egt; I: 257 (n.), Sagan om hans dotter Thora Borgarhjort; 274—75.

Herravadsbro. IV: 404.

Herregårdar, herremansgårdar, herresäten; IV: 591. Förhållandet mellan de stora jorddrottarne och deras underhafvande i de Germaniska rikena; III: 352—61.

Herrevads kloster i Skåne. IV: 60 (n.).

Hersar. IV: 565—66.

Hertigar, Hertigdömen. Bruket af värdighetsnamnet Hertig i nordiska länderna tidigast i Norrige; i rättigheter emellertid ingen skilnad mellan Hertig och Jarl; sedermera mer och mer rådande sed, att till riket arfborna konungasöner, som förut kallades Junker, nu mer benämnas Hertigar; IV: 513 (n.). Magnus, Birger Jarls son, i våra häfder den förste, som bär värdighetsnamn af Hertig, befinnes hafva innehaft Södermanland med Nyköpings slott som hertigdöme, hvartill synes äfven varit lagdt ett visst område af Upland eller vissa af dervarande kronogodsen; 513—14. V: 167. Bengt, Magni yngre broder, blir Hertig af Finland: IV: 694. 695 (n.). Af Magni egna söner erhåller Erik samma hertigdöme, hans fader som Hertig innehaft, och Valdemar efterträder sin farbroder i hertigdömet öfver Finnland; V: 154. 216 (n.). 166—67. I Norrige och i Danmark voro Hertigens förpligtelser och rättigheter till väsendtligaste delen bestämda; V: 192 (n.). 278 (n.). Men hos oss ännu inga fördrag eller lagar upprättade öfver konungadömets och hertigdömets rättsförhållanden till hvarandra; 192. De första stegen dertill framträda i den försäkran, som förelades Hertigarne Erik och Valdemar i Aranäs, och den förpligtelse till hörsamhet och trohet de sedermera afgåfvo i Kolsäters dagtingan; 168—69. 179—80. Men vid delningen af riket mellan Birger och hans bröder bestämmes i det deröfver i Helsingborg upprättade fördraget, att Hertigarne i afseende på den del af riket, som med alla deraf utgående afgälder, skatter och gärder tillkomme dem, väl skulle erkänna Birger för sin länsherre och hylla honom som rikets Konung, men han för öfrigt icke ega något att befalla i deras hertigdö-

men, i afseende på dessa utfärda några påbud eller utöfva någon domsrätt öfver andra än sina egna män; 251—53. Hertigarne styra och handla inom sina hertigdömen med full konungslig makt och myndighet; 273—82.

Herulerna, Procopii berättelse om dem, deras bostäder och deras vandringar till Thule (Skandinavien); I: 85—86. Andra Heruler, som af Romerska Kejsaren fått bostäder uti Illyrien, sända till Thule, att hemta sig en Konung af konungaslägten; 88. Räknas af Procopius till den Götiska folkstammen; 89. Berömda för sin hurtighet och sina lätta trupper; 48. Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska väldet i den stora folkvandringens tider; 64. 68. 72.

Hild, K. Granmars i Södermanland gemål. I: 246.

Hildegalt, en hjelm, hvarpå svärd icke bet. I: 238.

Hildigunn, K. Granmars i Södermanland dotter, bär den iskänkta bägaren fram till Vikingahöfdingen Hjorvard Ylfing, dricker honom till, trolofvas med honom och blir hans maka. I: 246.

Hildisvin, Kung Ales i Norrige hjelm. I: 238.

Hilldir, en af Sigurd Rings utmärktaste kämpar i Bråv. slaget. I: 262.

Hille Bror Staffans Stupa. III: 26.

Himlehed (i sagan *Himinheidur)* i Nerike, der säges Braut-Anund fått sin bane. I: 242.

Hindradagsgäf. II: 535.

Hinduerna, säga sig vara komna från norden, och mycket talar derför, att från Persien eller Iranska bergländerna de i Indien herrskande kasterna invandrat. I: 130.

Hinkmar, Erkebiskop af Rheims. III: 668. 670.

Hippopoder, menniskor med hästfötter, omtalade af Plinius d. ä., såsom beboende öar i Nordhafvet; I: 22. Sannolika anledningen till sådana berättelser; 22 (n.).

Hird, familj, hvaraf Konungens hustrupper kallades *hirdmän;* I: 590. IV: 572. *Hirdstyrare,* styresmän, föreståndare för hofvet; IV: 572. *Hirdskrå,* hoflag, gårdsrätt; IV: 536. *Hirdsvenner, hirddrängar,* herrarnes, riddares och väpnares karlar och följesmän; 593. 594 (n.).

Hithinsö, i Rogaland i Norrige, mötesplats för holmgångsmän. II: 387.

Hittebarn, inrättningar af kyrkan för hittebarns, utsatta barns upptagande och vårdande. III: 236.

Hjalte Skeggason, Isländsk skald; I: 391. Hans mottagande af Olof Skötkonung och Konungens samtal med honom; 394—97. Uppvaktar Olof Skötkonungs dotter Ingegerd; 397—98. 399.

Hjaltland, nordiska sagans benämning på Shetlands-öarne. II: 221.

Hjelm, en liten ö i norr från Samsö; der befästade sig K. Erik Glippings mördare. IV: 698.

Hjorleif, sändes af Harald Hildetand till K. Ring i Sverige, att mana honom till strid och öfverenskomma om stridsplatsen. I: 261.

Hjorter, en bland kämparne i Bråv. slaget. I: 268.

Hjorvard, en Konung, öfverrumplar Rolf, Konungen i Danmark, och bringar honom med alla hans kämpar om lifvet. I: 240.

Hjorvard Ylfing, en stor vikingahöfding; I: 245. Kommer till K. Granmar i Södermanland; 246. Trolofvas med Konungens dotter Hildigunn och håller bröllop med henne; 246. Innebrännes jemte sin svärfader af Ingiald Illråda; 248. Hans son Herraud; 257 (n.).

Hladir, vid Nidaros i Norrige, Harald Hårfagers hufvudgård, en af de ansenligaste offerplatser i Norrige, hvarefter de Jarlar, som der bott, burit namn af Hlada-jarlar. I: 305. 516.

Hledra, Hleidre eller *Lädre, Lejre*, en urgammal stad eller forntida offerställe på Seland, hvarpå den af Plinius d. ä. omtalda ön Cartris synes hänsyfta. I: 24. 237. 516.

Hlidskjalf, i Asgård, der Oden från sitt högsäte skådade öfver verlden. I: 115.

Hlod, Hlöd, Loda-kretsar, troligen forntida benämningar på offerplatser. I: 515. 516.

Hneiter, K. Olof den Heliges svärd, som han förde i slaget vid Stiklastad; I: 454. Går i arf inom en Svensk slägt; 458.

Hnidingaberg, IV: 532.

Hnoss, Frejas dotter, se *Gerseme*.

Hof, egentligen offerhus, tempel, i allmänhet hus och gård. I: 590 (n.).

Hoff och *Tjurby*, gårdar af detta namn af Olof Skötkonung skänkta till Östrabo, nu Vexiö kyrka; II: 662. Under katholska tiden biskopssäte och biskopsgård, kända under namn af Biskopsberg, nu Kronoberg; 662 (n.).

Hofmän, Konungens män, kallades med allmänt namn de, som ansågos höra till Konungens hus och gård (se *Hof*) och voro honom till serskilt troskap och pligt förbundna; I: 590. IV: 579—87. 591—92. Dråp å dem måste försonas med serskilta böter, kallade Thukkaböter, till upprättelse för den Konungen derigenom tillfogade skymf; IV: 678. Att hofmännen såsom en herres tjenare icke ansågos såsom män för sig och till följd deraf icke hade någon stämma eller rätt till deltagande med de fria odalmännen i några till det allmänna hörande saker och befattningar; IV: 575. Huru-

ledes en förändring derutinnan föregår med rusttjenstens införande och det uppkommande frälseståndet; 585—86.
Hofprester, hofklerker, hofkapellaner. III: 278—79. IV: 572.
Hoftjensterna vid de Frankisk-Germaniska Konungarnes hof; III: 322—29. Att hoftjenstemanna-förhållandena under Medeltiden företer flera skiften; 555—65.
Hoftjensterna vid de nordiska Konungarnes hof. IV: 572—74.
Holæsio, ett af de till Upsala öde hörande gods i Vestergötland. I: 586.
Holger Baal, höfding för en i Dalsland infallande och härjande Norsk härhop. V: 226.
Hollinger Carlsson, son af Carl Lagman, besegrar i tornering Danska riddaren Peder Skåning. IV: 544.
Holmfrid, Olof Skötkonungs syster, förmäles med Sven Jarl. I: 365.
Holmger, frände af K. Knut Eriksson, synes hafva tillhört Erik den Heliges ätt. IV: 296.
Holmger, son af Knut långe; IV: 300 (n.). 301—2 (n.). Flyktar till Gestrikland efter slaget vid Sparrsätra; 312—13. Gripen och halshuggen och begrafven i klosterkyrkan på fädernegården Sko; 313—14. Det fordna guldvirkade täcket öfver hans graf med insydd minnesskrift ännu i behåll; 314 (n.).
Holmger, son af Folke Jarl och farbroder till K. Erik Erikssons gemål Katarina. IV: 293. 294. 392 (n.).
Holmger, en af hufvudmännen vid den upproriska rörelsen mot Magnus Ladulås. IV: 550. 556. 557 (n.).
Holmedal, i Vermland. IV: 275.
Holmgång, tvekamp på en holme eller afmätt plats; II: 386. De i sagorna nämnda ställen såsom vanliga mötesplatser för holmgångsmän; 387. Holmgångslagen; 388—90. Skilnad mellan holmgång och tvekamp; 395.
Holmgård, hvilken stad i Gardarike eller Ryssland kan förmodas vara dermed betecknad. II: 290.
Holsetuland, nordiska sagornas benämning på Holstein. II: 617—18.
Holsten Skoger, utlänning i K. Birgers tjenst. V: 305.
Holveden, gränsskogen mellan Östergötland och Småland; i hednatiden ledde ännu ingen väg genom denna vilda trakt. I: 497. V: 236.
Honorius II, Påfve. III: 712—14.
Horder, Ivar Vidfamnes fosterfader; uttyder hans drömmar; följderna deraf. I: 255.
Hors, se *Hengist.*

Hjaltland, nordiska sagans benämning
221.
Hjelm, en liten ö i norr från Sams
Glippings mördare. IV: 698. orrige. I: 300. 301.
Hjorleif, sändes af Harald Hilde shafvande öfver Ran-
mana honom till strid oc
I: 261. konung i Svithiod; I: 227.
Hjorter, en bland kämpar satt hemma i sitt land, om-
Hjorvard, en Konung, öll vid sitt hof en stor mängd
och bringar honor kare; 227—28. Stupar i striden
Hjorvard Ylfing,
K. Granmar i e de käuna, hvilka framför andra ville
gens dotter khet. II: 458.
Innebränn rottning, moder till trollsystrarne Thorgerd och
Hans so 220. 221.
Hladir, vi *Humle*, ett forntida qväde sjungit om honom så-
af d de utvandrande Göters första Konung; I: 91. Enligt
so ner Konung i Upsala och styrde äfven öfver Danmark;
Hled 91. Tilläfventyrs densamme med den af Jordanes omnämnde
Halmal, från hvilken Götiska konungaslägten härstammade;
94. Hans söner; 91.
Hulungaland, Aumlungaland, det namn, den store Östgö-
tiska Konungen Theodoriks rike bär i sagan. I: 76.
Humfrid, son af Tancred i Normandie, en af hjeltarne vid er-
öfringen af nedre Italien. II: 189. 191. 192.
Hundari, detsamma med härad, förra benämningen den vanliga
i det egentliga Svea rike, den sednare i Göta rike. I: 510 (n.).
Hunaland, det af Huner bebodda landet. II: 306.
Hunehals, i Halland. IV: 699. V: 103. 182. 222. 258. 292.
Huner, i nordiska fornsagan serdeles Slaverna dermed beteck-
nade; folknamnet Huner i sagorna dock mycket obestämdt,
emedan det synes varit tillagdt flera folkslag. II: 306.
Hungersnöd och pestartade sjukdomar. V: 7. 287.
Hunhammar, gammalt folkungagods i Botkyrka socken. IV. 264.
V. 201.
Huni, en bland kämparne i Bråv.slaget. I: 268.
Hunnerna, skildring af dem; deras vandringståg och fiendtliga
infall i Europeiska länderna; I: 54—56. Kriga och jaga
i Rysslands, Ungerns och Polens vildmarker och skogar; 61.
Fördrifvit Alanerna från deras bostäder mellan Don och
Wolga; 63. Östgöterna med sina Amaliska Furstar måste
underkasta sig dem; 56. Likaledes äfven andra stammar;
Hunnernas makt och välde under Attila; 68—9. Besegras
i det mördande slaget vid Châlons i Frankrike; 70. Lem-

af den Hunniska makten kastas tillbaka till Don
a slutligen; 70—71.
land, derinvid i den källa, som bär namn af S:t
f Skötkonung mottagit dopet; II: 653. 657.
ger der grund till kyrka och biskopssäte,
saby gård, som en tid bortåt blef hufnds Biskopar; 663.
lägre tjensteman, som satt på Konungens
(n.).
ntida qväde, hvaraf åtskilliga brutna stycken
as i behåll. II: 573.
IV: 616.

eja, Husfru, som hus och bo eger; I: 216. Sinnebilden af hennes husmoderliga rättigheter en nyckelknippa; II: 535. Hennes husmoderliga regering; 536. Se *Freja.*

Huskarlar, fria hustjenare; I: 554. 590. IV: 572. Den ansenliga mängden af dem, som storbönderna höllo på sina gårdar, och att med dem bemannades härskeppen, när sönerna af sina fäder utrustades till härfärd; II: 367.

Huskarla-hvöt, se *Thormoder* Kolbrunar Skald.

Husprester. III: 281—86. 297—300.

Hvalrossar, skeppståg förfärdigade af deras skinn. II: 280—81.

Hvalfiskfänge. 281.

Hvita Krist. II: 680.

Hvita Menniskornas land. II: 277.

Hvita stjerna, hustru till Hafda; de bebygde Gottland. I: 94.

Hvita Träsket, sjön Ladoga. V: 56.

Hvita Vadum, de hvita dopkläderna. II: 680 (n.).

Hvitserk, son af Ragnar Lodbrok; I: 277. Får vid delningen af länderna mellan Ragnars söner Reidgotaland (Jutland) och Venden; 288.

Hyrning, Olof tryggvasons svåger, en af hjeltarne i Svolldr-slaget. I: 362.

Hyrnunge, öfre och yttre. IV: 616.

Hylvider, K. Svipdagers i Tiundaland son, stupar i striden mot K. Granmar i Södermanland I: 247.

Hyperboreer, som af Grekerna troddes bo ofvanom nordanvinden; I: 3. Flyttades, i samma mon de Europeiska länderna blefvo mer bekanta, allt längre bort i det dunkla, obekanta norden och slutligen till sitt sista hem de Uralska bergen längst bort i det okända Siberien; 17.

Håkan Röde, af Svearne tagen till Konung; III: 18. Konungalängdens korta uppgifter om honom, för öfrigt ovisshet om det närmare förhållandet med honom; 18—19 (n.).

Håkan I Adalstens Fostre, frilloson af Harald Hårfager; **324.** Uppfostras hos K. Athelstan i England, i hvars knä han på listigt sätt blifvit satt; **324—25.** Kommer, understödd af sin fosterfader, till Norrige, lofvar att återgifva bönderna deras odalrätt och blir enhälligt och med glädje tagen till Konung; **326.** Till införande af ordning i landet stiftar han med råd af de visaste män lagar för de serskilta delarne af landet, indelar kuststräckan i skeppslag och ordnar krigsväsendet; **327.** Stupar i kriget mot Erik Blodyxas söner; **327—28.**

Håkan III Herdabred, son af K. Sigurd och af ett parti i Norrige tagen till Konung. IV: **156. 162.**

Håkan IV, Sverres son, Konung efter sin fader; IV: **179** (n.). Död, såsom man trodde, genom förgiftning, och Sverres efterlemnade gemål Margareta, Erik den Heliges dotter, misstänkt derför; **180** (n.).

Håkan V Håkansson, sonson af Sverre, genom Birkebenarnes beskydd, vaksamhet och beslutsamhet uppsatt på konungastolen i Norrige; IV: **270.** Efter fåfänga försök att afhålla Vermlänningarne ifrån att skydda och förstärka de från Norrige till dem flyktande upprorsstiftare samt lika fruktlösa att förmå Svenska Konungen afstyra detta ofog, företager han ett fiendtligt härtåg till Vermland; förloppet deraf; **271—76.** Samtal med Vestgöta Lagmannen Eskil, som tillkännagifver honom Svenskarnes förbittring öfver det Vermländska tåget; **277—78.** Underhandlingar deröfver; **316—17.** Ett möte beramadt mellan begge rikenas Konungar; **317—18.** Nytt möte beramadt; utgången deraf; **319—20.** Fredsstiftelse; **321.** Konungens långvariga underhandlingar med sitt presterskap och med Romerska stolen angående sin kröning, emedan han var född af oäkta säng; **350—54.** Hans kröning och högtidligheterna dervid; **354—64.** Det fasta, vänskapliga förhållandet mellan honom och Birger Jarl; **415—20. 497.** Fiendskap med Danmark, underhandlingar och fredsslut; **417—21.** Dör på Orknöarne under den stora härfärden till Skottland; **506.** Älskade prakt och stånd; **319. 412.**

Håkan, son af K. Håkan V Håkansson, hyllad och erkänd som blifvande Konung i Norrige efter sin fader; IV: **319.** Förmäld med Birger Jarls dotter Richissa; **319. 321. 412. 417.** Gästar hos Birger Jarl på Lena gård; **419.** Död; **419—20.**

Håkan VI Magnusson, son af Magnus Lagabäter, hade som Hertig sitt hufvudsäte i Opslo och tager K. Erik Glippings mördare i beskydd; IV: **698—99.** Efterträder sin broder Erik Presthataren i konungadömet öfver Norrige; V: **161.**

Möten och vänskapsförbund med K. Birger i Sverige; 161—62. 164—165. 166 (n.). 181. Inbjuder Svenska Hertigen Erik till julgästabud i Norrige; hans dotter Ingeborgs trolofning med honom, och hans förhållande till de Svenska Hertigarne, hvilka han gifver en fristad i Norrige och till dem upplåter Konghäll och Nicklaborg; 162—63. 174—75. 179. Förlänar dem äfven med norra Halland; 182—83. Upphäfver den förut ingångna dagtingan med Danmark och understödjer de Svenska Hertigarne; 207. 211. Uppkommande missförstånd och fiendtligheter mellan honom och de Svenska Hertigarne; 210—211. 221—28. Sluter fred med Konungen i Danmark och trolofvar sin dotter Ingeborg med K. Birgers son Magnus; 231—34. Fortsatta fiendtligheter mellan honom och de Svenska Hertigarne. 234. 242—43. Stillestånd afslutes; 244—45. Fredsunderhandlingarne och fredsslutet i Helsingborg; 247—50. Serskilt fredsslut mellan Konungen och de Svenska Hertigarne, till följd hvaraf hans dotter Ingeborgs trolofning med Birgers son Magnus upphäfves, hon på nytt trolofvas med Hertig Erik och Konungens brorsdotter Ingeborg med Eriks broder Hertig Valdemar; 257—60. Deras högtidliga förmälning i Opslo; 264—65. Nya underhandlingar och nytt fredsslut i Helsingborg; 268—71. Glädjen vid Norska hofvet öfver födelsen af Hertig Eriks och Ingeborgs son Magnus; 294. Håkans död; 339.

Håkan Jarl, nedstammade enligt det om honom diktade qvädet Haleygiatal från Odens son Seminger; I: 212 Efterträder sin fader Sigurd Jarl i jarldömet öfver Throndhem; 329. Flyr till Danmark för K. Erik Blodyxas öfvermakt; 329. Inleder Dana-konungen Harald Blåtand att locka Norska Konungen Harald Gråfäll till Jutland och nedergöra honom; 329—30. Förlänas af Harald Blåtand med hela Norrige, med undantag af dess södra del; 330. Kallas af Danska Konungen till hans bistånd mot Kejsar Otto II: 331. Tvingas att antaga dop och Christendom; 331. Vred deröfver, offrar åter till Gudarne, uppbränner i Göta-skären alla sina skepp, tågar midtigenom Göta rike, sköflar och nedbryter der ett präktigt Thors tempel; 331—32. Erkänner icke Dana-konungens välde och styr Norrige med sjelfrådig myndighet och stort anseende; 332. Hans anslag att bemäktiga sig Olof Tryggvason misslyckas, och han slutar på ömkligt sätt sina dagar; 339—40. Satte sin mesta förtröstan till trollsystrarne Thorgerd Hörgabrud och Yrpo; 155.

Håkan Eriksson, son af Erik Jarl i Norrige, flyr till England;

I: 371—72. Sättes af sin morbroder Knut d. Store till styresman öfver Norrige; 440. Lider skeppsbrott och omkommer; 341.

Håkan Ifvarsson, Jarl, en af Norriges mäktigaste män, flyr till Sverige; samlar en här af Göter till Vestergötlands skyddande för härjningar af Harald Hårdråde. III: 12—13.

åkan Galin, Jarl i Norrige, son af Lagman Folkvid i Vermland och ifrågasatt att blifva tagen till Konung i Norrige. IV: 181 (n.). 276.

Håkan Tunesson, (Vinstorpa-ätten), K. Magnus Birgerssons Marsk. V: 4.

Håkan Jonsson (Läma), K. Birgers Marsk. V: 347 (n.). 350 (n.).

Håkan, Lagman i Attundaland, en af Upl.Lagens utarbetare. V: 79.

Håkan den Gamle, en myndig bonde i Svithiod, tager i sitt skydd Astrid med hennes unga son Olof Tryggvason och värnar dem både mot stämplingarne af Norska K. Erik Blodyxas moder Gunhild och mot Svea Konungen Erik Segersäll. I: 335—36.

Håkan Huggenkind, en af kämparne i Bråv.slaget. I: 265.

Hånger, i Gudhems härad i Vestergötland; om K. Inge d. Äldres grafställe på dervarande kyrkogård, III: 50 (n.).

Håtuna. V: 201. 282 (n.) 328. Håtuna-leken; 202—3. 304.

Hämelaiset, Tavasternas inhemska folknamn, se *Tavaster.*

Häner, en stor och fager man bland Asarne. I: 97.

Hängas, upphängas i galge, var i äldsta tider icke ett vanhederligt dödssätt, ty åt Oden blefvo de gifna, som hängdes. I: 232.

Härad, ursprungliga uppkomsten och bildningen af dem; 510. 566—67. Fridsböter till häradet för begånget dråp inom dess område; 567. Häradets indelning i fjerdingar, dessa i attungar och attungarne i hamnar; 567. IV: 659.

Häradsallmänningar. IV: 655.

Häradshöfdingar, valda af häradsmännen sjelfva, trädt i de fordna Härads- eller Småkonungarnes ställe. I: 541. 567. IV: 564—65. 566.

Häradssnäckor. IV: 663 (n.).

Härbannet. III: 482—86.

Härkonungar, se *Sjö- och Härkonungar.*

Härsköld, Germaniska rikshärens indelning i sju härsköldar. III: 554—55.

Högahed i Nerike, der säges Braut-Annnd fått sin bane. I: 242.

Höghær i Nordstighi, hörande till Upsala öde i Helsingland. I: 586.

Höghær i Sundhedi, hörande till Upsala öde i Helsingland. I: 586.
Högnatorp, Höjentorp i Valle härad af Vestergötland. V: 267.
Högne, Konung öfver Uplanden i Norrige, son af Eisten den Rika. I: 300.
Högskolan i Paris; III: 855—65. Svenska Biskoparne anmanade af Romerska Stolen att ditsända skickliga ämnen för att bildas till värdiga kyrkolärare; IV: 325. Stiftelser för de vid denna högskola varande Svenskar; V: 96—97.
Högskolor, se *Skolor.*
Hökar, deras bruk till jagt; I. 407. Hos flera forntida folk hållna i stor helgd; II: 429.
Höknatt, Midvintersnatten. II: 429.
Hönsehylteskans i Småland, har efter sägnen fordom varit kallad Trojenborg. I: 118.
Hördaknut, Knut den Stores son, Konung i Danmark efter sin fader; I: 467. Fredsslutet mellan honom och K. Magnus den Gode i Norrige; 468. Blir konung äfven i England efter sin broder Harald, 468. II: 184.

Ibor, se *Ayo.*
Ida vid Troja, säte för de Idæiska Daktylerna: *Idavallen,* der i Asgård Asagudarne samlades till rådslag. I: 115. 116.
Idæiska Daktylerna, metallernas bearbetare, tillika gudar, prester, undergörare, versmåttens uppfinnare; öfverensstämmelsen mellan dem och Asarne. I: 116.
Idrotter, Odens idrotter; I: 196—97. Runor, vittra idrotter; 205.
Igor (af Grekerna kallad *Ingor, Ingvar*), Ruriks son, tager riket och väldet efter sin fader. II: 319. 323.
Illyrien, hvad derunder inbegreps; I: 72. Göterna få der bostäder af Kejsar Glyserius; 72.
Immunitet, hvad dermed i Medeltidens språk betecknades. III: 360.
Ingævoner, hos Plinius d. Ä. ett vid Weichseln boende folk, med hvilket Germanien tog början. I: 22.
Ingatorp, i Gudhems härad i Vestergötland, säges bära minne och namn af K. Inge d. Ä. III: 50 (n.).
Inge, son af Olof Trätelja, blir, efter våra äldsta inhemska konungalängder och krönikor, Konung i Sverige samt stamfader för den nya konungaätten, således Ynglingaätten genom honom fortplantad. I: 259 (n.). Jfr 257 (n.).

Inge den Äldre, Stenkils son, tagen till Konung och åter förjagad; III: 17—19. Anyo tagen till Konung och på nytt fördrifven, då han ville afskaffa hedna-offren; 21—22. Åter Konung, sedan han öfverrumplat och innebränt K. Blotsven; 32. Fredsmötet i Konghäll mellan honom samt Konungarne af Danmark och Norrige; 39—40 Uppgifves att hafva eröfrat och en tid innehaft Skåne: sannolika förhållandet dermed; 40—44 (n.). 49—51. Att hans konungadöme synes varit inskränkt till Göta rike; 47. 64 (n.). 65. 74—75 (n.). Hans död; 49—50. Hans barn och ättlingar; 51—54. Den honom tillräknade stora förtjensten af rikets försvar i sig sjelft ganska måttlig; drag af hans och Inge den Yngres karakter; 62 (n.). Hans griftvård i Varnhems klosterkyrka; 50—51 (n.).

Inge den Yngre, förut samkonung med sin broder Filip, efter dennes död ensam Konung; III: 55 Mindre rättvist det sätt, hvarpå han blifvit bedömd; 62 (n.). Hans död; 62—63. Med honom utslocknade Stenkilska ätten; 63. Ovisshet och oreda i afseende på hans giftermål, och huruvida Erik d. Heliges gemål Christina varit hans dotter; 63 (n.). Hans griftvård i Vreta kyrka; 63 (n.).

Inge (I), son af Harald Gille, en krympling; III: 96. 97 (n.). Samkonung i Norrige med Sigurd och Eisten; hans sinnesart och karakter; IV: 27. Uppkommande oenighet och blodiga uppträden mellan bröderna; Inges död; 155—56.

Inge (II) Baardsson, Konung i Norrige. IV: 178 (n.). 270. 276.

Inge, son af K. Nils i Danmark och hans gemål Margareta. III: 66.

Ingeborg, dotter af Ottar Jarl i Götaland, moder till Palnatoke. I: 315.

Ingeborg, dotter af Ups. Konungen Eisten, trolofvas med Ragnar Lodbrok; I: 278—79. Trolofningen går om intet, och Ragnars söner påföra Eisten krig; 281—83.

Ingeborg, K. Erik Emundssons syster, bortröfvas af Herjulf. I: 502.

Ingeborg, dotter af Ryska Fursten Mstislaw Wladimirowitsch och K. Inge d. Äldres dotter Christina; III: 53. Förmäld med K. Erik Eyegods son Knut Lavard och stammoder för den konungaätt, som med Valdemar I uppsteg på Danska kungathronen; 54—56.

Ingeborg, Norska Fylkiskonungen Tryggves dotter, husfru till Ragnvald Jarl i Vestergötland. I: 389. 393. 394.

Ingeborg, dotter af K. Erik Knutsson, förmäld med Birger Jarl. IV: 398 (n.).

Ingeborg, dotter af K. Valdemar, förmäld med Grefve Gerhard II af Holstein; IV: 531. 537 (n.). 539. Moder till en son af namn Valdemar; 692.

Ingeborg, dotter af Konung Erik Plogpenning, förmäld med K. Magnus i Norrige; IV: 421. 451. Hennes arfvegods föranleda fiendtligheter mellan Danmark och Norrige; 452. 680.

Ingeborg, dotter af Magnus Ladulås, bestämd till blifvande gemål åt K. Erik Menved i Danmark; IV: 543. 696. Förmäld med honom; V: 148—49. Åtföljer sin gemål till mötet i Fagerdala; 172. Hennes sista lefnadsöden och död; 339 (n.). 340. 341.

Ingeborg, dotter af K. Håkan VI Magnusson i Norrige; V: 161. Trolofvas med Svenska Hertigen Erik; 161. 162—163. 175. 211. Trolofvas med K. Birgers son Magnus; 232. 233. 248. Trolofvas på nytt med Svenska Hertigen Erik; 259. Och förmäles med honom; 264. Om hennes ålder; 162 (n.). 211 (n.). 265 (n.). Drager sig undan i säkerhet till Skara slott vid underrättelsen om det öde, som öfvergått hennes gemål i Nyköping, och ingår förbund till ömsesidig hjelp med K. Erik Menveds broder Hertig Christofer och Erkebiskop Esger Juel i Lund; 312—13. Gifver dyrbara gåfvor till Upsala domkyrka, der hennes aflidna gemål Hertig Erik får sin graf; 320 (n.). Hon jemte Hertig Valdemars gemål Ingeborg uppträda efter sina gemålers död som regerande Furstinnor; 327—28. I öfvervaro af henne upprättas föreningsfördraget mellan Sverige och Norrige; 332.

Ingeborg, dotter af K. Erik Presthataren, förmäld med Svenska Hertigen Valdemar; V: 161. 259. 264. 265 (n.). 312. Synes efter sin gemåls död hafva uppehållit sig än på Borgholm, än i Kalmar; 313. 327—28.

Ingegerd, Norska K. Harald Hårdrådes dotter, förmäld först med K. Olof Hunger i Danmark, sedan med K. Filip Halstensson i Sverige. III: 63 (n.).

Ingegerd, Olof Skötkonungs dotter; I: 397—98. 409. Hennes samtal med sin fader; 398—99. Lofvas på Allshärjartinget till gemål åt K. Olof Haraldsson i Norrige; 405. Förmäles med Storfursten Jaroslav i Gardarike; 408. 411—12. Hennes barn; 412. Hennes griftvård i Sofia kyrkan i Novgorod. III: 64 (n.).

Ingegerd, dotter af Vestg. Jarlen Birger Brosa, förmäld med K. Sverker II och moder till K. Johan. IV: 230.

Ingegerd, dotter af Svantepolk Knutsson och husfru till Mathias Thyrnesson. IV: 630 (n.). V: 275 (n.).

Ingemar Nilsson med tillnamnet Skialg, af Dansk börd, i stor gunst hos Magnus Ladulås, som gifvit honom sin fränka Helena till husfru; IV: 547. 548. Svenska herrarnes hat till honom; 549. Dräpes af dem; 551.

Ingerta eller *Ingrid* dotter af K. Knut d. Helige, husfru till Folke den Tjocke. IV: 280.

Ingiald Illråda, son af Braut-Anund och Ups. Konung efter honom; I: 243. Hans lynne och uppfostran; 243—44. Hans tillredelser till arföl efter sin fader; 244. Innebränner sex Småkonungar, underlägger sig deras riken och tager skatt af dem; 245. Hans strid med K. Granmar i Södermanland; 247. Öfverrumplar och innebränner både honom och hans måg Hjorvard Ylfing; 248. Oenighet mellan honom och K. Högne i Östergötland, den ende af Småkonungarne, som förblef i besittning af sitt konungadöme; 248. Tolf Konungar säges Ingiald hafva afdagatagit genom svek och bedrägeri, deraf vedernamnet Illråda blifvit honom tillagdt; 248. Hans gemål och barn; 248. Öfverrumplad af Ivar Vidfamne, gifver han sig åt Oden och innebränner sig sjelf med sin dotter, för att göra sin död namnkunnig; 249. Han genom sitt anslag till småkonungaväldets upphäfvande brutit banan för den första, stora förändring i vårt lands författning, den första statshvälfning, hvarom våra häfder veta tala; 537—39.

Ingiald, son af Olof Trätelja; I: 251. Konung öfver Vermland; 299. Kallas i våra äldsta inhemska konungalängder och krönikor Inge och säges hafva blifvit Konung i Sverige; se *Inge*.

Ingild, Svensk Konung, son af Alver och efter berättelse fader till Ups. Konungen Ring, som med Harald Hildetand hållit det namnkunniga Bråvalla-slaget. 258. Jfr 257 (n.).

Ingivald, en af landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: 297.

Ingrer. V: 11. 22.

Ingrid, dotter af Ragnvald, K. Inge d. Äldres son; om hennes många giftermål och talrika afkomma. III: 51—52. IV: 179.

Ingrid Ulfva, Birger Jarls moder; IV: 501. 502 (n.). *Ingrid Ylfvas kamrar*; 502 (n.).

Ingrid, dotter af Svantepolk Knutsson, bortröfvas af Folke Algotsson; IV: 624. Moder till Knut Folkesson och sedermera Abbedissa i Vreta; 629 (n.). V: 256 (n.).

Ingrid, dotter af K. Knut d. Helige, se *Ingerta*.
Ingvar, broder till Ubbe, höfding för en nordisk vikingaskara. II: 70. 73. 76.
Ingvar Hjort. V. 233. 325.
Ingvar Vidförle, en Svensk man af stort anseende; sagan om honom och hans son Svens ryktbara färder. II: 348—50.
Innocentius III, kastar kyrkans förbannelser öfver K. Sverre i Norrige och uppmanar Sveriges och Danmarks Konungar, att mot honom med all makt skydda kyrkan i Norrige; IV: 176—77. Ifrar mot den, såsom han kallar det, förvända och afskyvärda sed i Sveriges land, att ingen fick bortgifva något af sitt gods till Gud och kyrkan, utan i närvaro och med samtycke af sina arfvingar; 210. Kallar till det stora, allmänna mötet i Rom Svenska kyrkans Biskopar; 326—28. Anbefaller sträng ransakning öfver åtskilliga Biskopar, som, ehuru födda af oäkta säng, blifvit satta på de biskopliga stolarne; men kommer i stor förlägenhet öfver den så af Konungen som af Svenska kyrkans Primas gjorda samstämmiga begäran om Romerska Stolens bekräftelse å Valerii utkorande till Sveriges Erkebiskop, ehuru han var född af oäkta säng; 346—49. Utfärdar föreskrifter till Svenska presterskapet, huru offentlig lysning skulle föregå äktenskapet och hvad i öfrigt dervid borde iakttagas; 384—85. Föreskrifter af honom i afseende på förfaringssättet i rättsmål; III: 635 (n.).
Inqvisitoriska förfarandet i rättegångssaker. III: 637.
Interdikt, kyrkans högre, allmänna bann; dess afkunnande, art och beskaffenhet. III: 598—99.
Inthronizatio, inthronizare, beteckningen deraf i Medeltidens handlingar. IV: 247 (n.).
Investitur. III: 728—30. 748—49. 754.
Iran, forn-Mediska eller Persiska riket; I: 105. 128. Ormudzs eller Ljusets rike; 128—30. *Iron* kallar sig äfven Kaukasiska folkstammen Osseterna, lemningar af de forntida, till Götiska folkstammen hörande Alanerna, hvilket jemte slägtskapen af deras språk med det Persiska vittnar, att de ursprungligen äro af Medisk-Persisk stam; 105.
Iraland det Stora, äfven kalladt Hvita Menniskornas land. II: 277.
Irland, genom talrika munksamfund förvandladt till de Heligas ö. III: 240.
Irnerius, grundläggare af den nya rättsvetenskapliga skolan i Bologna. III: 842—45.
Isabella, K. Erik Presthatarens gemål, moder till Hertig Val-

demars gemål Ingeborg; upplefvat en hög ålder. V: 265 (n.).

Isaborg eller *Izborsk* i Krivitschernas land, hufvudsätet för Truvor, Ruriks broder. II: 313.

Isar, Biskop i Strengnäs. V: 8. 180.

Ishorer, en folkgren af Ingermanlands invånare. IV: 82. V: 13.

Isidorus, Biskop af Sevilla; hans samling af kyrkans stadgar. III: 438.

Island, upptäckten af denna ö; II: 220—22. Dess naturbeskaffenhet; 223—26. Utflyttningar till densamma; 226 31. Bland dess första bebyggare nämnes en Svensk man Thord Knappr jemte andra Svenskar; 228. Huru den Isländska samhällsinrättningen bildade och utbildade sig; 231—32. I: 504—9. Näringsfångst; II: 232. De till denna ö utflyttande nybyggare medförde från det Skandinaviska hemlandet de forntida minnena, bevarade och fortplantade dem; 233—35. 248. Samhälls- och sällskapslifvet hos dem; 235—38. Huru derigenom danades skalder och sagoförtäljare och tillkommit de sagor och qvåden, som ligga till grund för Skandinaviens äldsta historia, de första till tiden de mythiska, dernäst den stora mängd af sagor, som ensamt och förnämligast röra den Isländska fristaten, och sedan i ordningen de föga mindre talrika, som angå händelser, hvilka tilldragit sig utom Island, samt derefter de romantiska, som tillhöra Isländska litteraturens yngsta, men talrikaste alster, och alla af den egna beskaffenhet, att vara författade på inhemska tungomålet; 233—48. Island således med rätta helsas för den nordiska litteraturens, sångens och historiens fostermoder; hos dess inbyggare ett städse lefvande sinne för vetenskaper och konster; 243—44. 249—50. Det gamla språket på Island bibehållit sig, och af de trenne Skandinaviska rikenas tungomål det Svenska förblifvit det gemensamma fornspråket trognast; 248. Karakteren af den Isländska författningen och de utmärkande dragen af dess skiljaktighet från Svea rikets politiska författning; 250—52. Mot Konungarne af Norrige, som på deras ö kastade ett begärligt öga, äro Isländarne på sin vakt, men då partianda och inhemska strider uppkomma, och Isländarne icke längre förmå att beherrska sig sjelfva, går friheten till undergång, och de underkastas Norska Konungens välde; 253—55. IV: 536.

Isleif, första Biskop i Skalholt på Island. II: 243.

Israel Erlandsson, Biskop i Vesterås, upptecknat och beskrifvit

de af Erik den Helige förrättade underverk. IV: 117 (n.). V: 346 (n.).

Issady. V: 13.

Issedoner, Herodoti skildring af dem; I: 7. Deras bostäder; II: 301. IV: 81.

Italien, Götiska Konungen Alarik inrycker uti Italien, belägrar Aquileja, plundrar omkringliggande landskap, går öfver Po och hotar Ravenna, der kejserliga hoflägret var; I: 63. Intager och plundrar Rom; 65. Tågar genom Campanien, Lucanien och Calabrien ned till Regium; 66. Rom hemsökes på nytt af Götiska Konungen Athaulf; 66. Italien eröfras af Rügiska Fursten Odoaker, som störtar det Vesterländska Romerska riket; 73. Han fördelar en tredjedel af all jorden mellan sig och sina krigare; 73. Odoaker i sin ordning störtas af Östgötiska Konungen Theodorik, som upprättar det stora Östgötiska riket, hvilket omfattade hela Italien jemte Sicilien m. m.; 74. Återeröfras af Byzantinska fältherrarne Narses och Belizar; 76—77. Inkräktas af Longobarderna, som upprätta det Longobardiska riket, efter hvilket öfre delen af Italien ännu bär namn af Lombardiet; 80. Longobardiska väldet störtas af Carl den Store, som underlägger sig hela det Longobardiska riket; III: 409. Den kejserliga värdigheten från denna tid betraktad såsom oskiljaktigt förbunden med konungariket Italien eller det Lombardiska riket; III: 474. Norrmannerna eröfra jemte Sicilien hela nedre Italien och stifta konungariket Neapel och Sicilien, eller såsom det äfven kallas, konungariket begge Sicilierna, hvilket ända till våra dagar nästan oförändradt bibehållit de samma gränser, som dess första Norrmanniska grundläggare gåfvo deråt. II: 200—1.

Ivan, en af Hertig Eriks höfdingar och riddare, stupar vid stormandet af en utaf Danskarne anlagd borg i Jönköping. V: 238.

Ivar, höfding för en till Irland ankommande vikingaskara, blir Konung öfver ett Nordmanna-rike derstädes med Limmerik till hufvudsäte. II: 59. 70.

Ivar Benlöse, son af Ragnar Lodbrok; I: 277. Får land och rike i England; 288.

Ivar Blå, en af Hertig Eriks höfdingar, stupar i kriget med Norrige. V: 228.

Ivar Johansson, en af landets store i K. Erik Erikssons tid. IV: 297.

Ivar Jönsson, höfding för en Norsk härskara, som infaller i Dalsland och härjar der. V: 226.

Ivar Olofsson, Kansler i Norrige, en af dem, som på Norriges vägnar med de Svenska herrarne afsluta föreningsfördraget mellan Sverige och Norrige. V: **334.**

Ivar Sney, en ansedd Norsk höfding, gift med K. Inge d. Äldres sondotter Ingrid. III: **52.**

Ivar Thorstensson på Dal. IV: **317.**

Ivar Vidfamne, son af Konung Gudröds i Skåne broder Halfdan, ledde sina anor från Gudarne, såsom nedstammande från Odens son Skiöld; I: **248. 252.** Innehade Skåne såsom arf efter sina förfäder; **252.** Drager upp till Svithiod att hämnas sin farbroders död; **248.** Blir Konung öfver Svithiod; **252.** Hans dotter Aud, kallad Djupaugda; **252.** Arglistighet, våldsamhet, trolöshet, gränslös herrsklystnad grunddragen af hans karakter; **252.** Hans illfundiga anslag och beteende mot Rörik och Helge, samkonungar på Seland; **252—54.** Underlägger sig Seland och blir således tillika Konung öfver Danmark; **254.** Utrustar en väldig härsmakt och flotta mot K. Radbard i Gardarike och lägger till vid Kyrialand, der Radbards rike vidtog; **254.** Kallar sin fosterfader Horder, att tyda hans drömmar; **255.** Horders uttydning af dem; **255.** Ivars vrede deröfver; **255.** Båda störta sig i vattnet och nedsjunka till sjöbotten; **255.** Ivars vikingafärder och vidsträckta välde, hvaraf han erhöll tillnamnet Vidfamne. **256.**

Izeds, efter Zoroasters lära goda andar, dem Ormuzd skapat, och hvilka tjena Ljusets Furstar. I: **128.**

Jakob, Olof Skötkonungs son, se *Anund-Jakob*.

Jakob Erlandsson, Erkebiskop i Lund, hans förhållanden och långa strid med K. Christofer I i Danmark. IV: **426—48. 450. 453. 455. 456.**

Jakob, Grefve af Halland, sonson af K. Valdemar II:s frilloson Nicolaus, äfvenledes Grefve af Halland; IV: **525. 532.** En af K. Erik Glippings mördare; **697.** Fredlös förklarad, flyr öfver till Norrige; **697.** Förskansar sig inom sitt grefvedöme Norra Halland; **699.** Öfverlåter grefskapet till Konungen i Norrige med fullkomlig rättighet att detsamma innehafva och besitta; V: **182—83.** Upphofsman till anläggningen af Bohus slott och sjelf förste höfding derpå; **222—23.** Nämnes ofta såsom deltagande i denna tidens förhandlingar och i vänskapligt förhållande till

Norrige och Sverige; **153. 161. 162. 163. 164. 222.** Död; **270** (n.). Hans söner; **270** (n.).

Jakob Israelsson, Erkebiskop i Upsala, inrättar ett herberge för de vägfarande genom Rafvunda skogen; V: **95** (n.). Anslår fattigtionden af Tierp och Gestrikland till de vid högskolan i Paris studerande Svenskar: **96.** Död; IV: **580** (n.).

Jakob Lang, Domprost i Lund, insättes i fängelse. V: **103—4.**

Jakob Sunesson, hörande till den stora, vidtfrejdade slägten Sunessönerna i Danmark och en af höfdingarne i det beryktade slaget vid Kongslena. IV: **233.**

Jakun, höfding för en här af Varägiska krigare, som kom Jaroslav, Fursten af Novgorod, till hjelp; II: **323—24.** Sannolikheten deraf, att han är densamme med Olof Skötkonungs son och närmaste efterträdare Anund Jakob; **324** (n.). Jakun i Slavonska språket samma namn med Jakob **324** (n.).

Jarl, tillsättes af Harald Hårfager i Norrige öfver hvart och ett fylke; dem tillkommande rättigheter och åligganden; I: **303—4.** IV: **565—66.** Likaså i Svea och Göta riken efter Småkonungarnes fördrifvande; IV: **566.** Öfver Alfhem, som Erik Emundsson underlade sig, tillsättes af honom en befallningshafvande med namn och värdighet af Jarl; I: **298.** Olof Skötkonung gifver sin svåger Sven Håkansson, till hvilken han förlänar sin andel af Norrige, Jarls-namn; **365.** En Jarl styrde öfver Vestergötland, med uppdrag att värna och försvara detta land; **389.** Att jarlsembetet i Vestergötland under striderna mellan de täflande konungahusen kom till sådan vigt och betydenhet, att näst Konungen Jarlen var den, som styrde, och blef rikets Jarl; **571** (n.).

Jarlar hade namn och värdighet af Tignarmän; I: **605—606.** Högtidliga bruket vid upphöjelsen till jarlsembetet; **474.**

Jaromar, Furste af Rügen. IV: **448. 449.**

Jaroslav, Storfurste, i rätt nedstigande led den fjerde ättlingen från Rurik; II: **321.** Förmäld med Olof Skötkonungs dotter Ingegerd; I: **408. 411—12.** Får undsättning af en Varägisk här från andra sidan om hafvet, under anförande af en Jakun; II: **323—24.** Ryska väldets omfång under hans tid; II: **321.** Utfärdar de första skrifna lagar för Ryska riket; **322.** Mottager med mycken vänskap sin till honom flyktande svåger Konung Olof Haraldsson. I: **441—42.**

Jedvard, Erik den Heliges fader. IV: **67.**

Jemer, så Tavasterna kallade af Ryssarne, se *Tavaster.* Strider mellan Jemerna och Novgoroderna jemte de i förbund med dem varande Karelarne. IV: 98—99. 193. V: 11—13. 23—25.

Jemtland, dess första bebyggande; I: 423. Underkastar sig frivilligt Norrige i Konungarne Håkan Adalsten Fostres och Eistens tider; 424. III: 45—46. Obekant, när och huru det sedan kom under Svea Konungens lydnad; I: 424. K. Olof Haraldsson vill göra sin rätt dertill gällande och ditskickar sändebud, att utkräfja skatten; utgången deraf; 425—28. Jemtland sedan en lång tid underdånigt Svea Konungen; 428. Sverres tåg derigenom och Jemtlänningarnes förräderi mot honom; IV: 171—72.

Jernbäraland; I: 500. K. Olof Haraldssons tåg derigenom, hvarunder han utsände budskap omkring bygderna, uppmanande de män, som ville förvärfva krigsbyte, att vara honom följaktiga; 443. Konungens tåg derifrån genom obygder till Jemtland; 444—45. Sverres tåg genom Jernbäralands-trakterna; 500—1. IV: 170—71.

Jernbörd; III: 604. Kyrkan tager densamma under sin uppsigt; 615. Från Birger Jarl utgår första lagstiftelsen till dess afskaffande; IV: 470. Se *Ordalier.*

Jerpulf, Biskop i Skara, får i Vestergötland tiondens gifvande allmänneligen beviljadt och stadfästadt. IV: 206.

Joar Blå till Gröneborg, befordrar valet af Birger Jarls son Valdemar till Konung; IV: 399. 401—2. Någon sannolikhet att han var af konungaätt, troligen af Erikska huset; 402 (n.).

Joar Jedvarsson, troligen broder till Erik den Helige. IV: 296. 297.

Johan, K. Sverker Gamles son, begår qvinnorån; III: 82. Blir på ett ting ihjelslagen af bönderna; 82.

Johan, af detta namn den förste i vår konungalängd, son af Sverker II; IV: 230. Tagen till Konung; 244. K. Valdemar II till försvar för sin systerson Erik Erikssons rätt sätter sig mot Johans kröning och stämmer de Svenska Biskoparne till Romerska stolen, men de icke dess mindre sätta kronan på Johans hufvud; 245—47. Bekräftar de af föregående Konungar kyrkan tillerkända fri- och rättigheter samt äfven utvidgar dessa, genom det han tillägger Biskoparne rättighet till sakören, som ådömdes kyrkans personer eller för brott, begångna på kyrkans eller de andligas grund; 247—50. Rustar till ett härtåg och kommer med krigsmakt öfver till Estland; 259—62. Dör ung; 264. Kallad Johan den Unge och Johan

Fromme; **265.** Sista manliga ättlingen af Sverkerska huset; **265.** Hans grift i Alvastra; **266.**

Johannes, Erkebiskop i Upsala, Stefans efterträdare, dräpes på Stekesön af Estniska Vikingar. IV: **189—90.**

Johannes, Erkebiskop i Upsala, utfärdar stadgar till befordrande af ordning bland de Svenska studerande vid högskolan i Paris; V: **96—97.** Död; **6.**

Johannes, Erkedjekne i Upsala, sändes af Magnus Ladulås till Gottland, att upprätta fördrag med Gottlänningarne. IV: **631—32.**

Johan Brunke. V: **299. 300. 301. 303. 304. 321. 322.**

Johan Bucholt, en af de i Svensk tjenst varande utländska herrar. V: **299** (n.).

Johan Carlsson, son af Carl af Fånö; IV: **550.** En af hufvudmännen vid uppresningen mot Magnus Ladulås; **551.** Halshugges; **555. 558** (n.).

Johan Filipsson, misshälligheter mellan honom och K. Valdemar; IV: **516—17. 533.** Det ledande hufvudet vid den upproriska rörelsen mot Magnus Ladulås; **549—53.** Hals hugges; **555. 558** (n.).

Johan Gåsabogh, en af Upl.Lagens utarbetare. V: **80.**

Johan Jarl, på sin gård öfverfallen och ihjelslagen af Estländska Vikingar; IV: **264. 301** (n.). Hans husfrus hjeltemodiga förhållande; **264.**

Johan Jönsson, en af Hertigarne Eriks och Valdemars tappraste höfdingar, faller i striden mot Norrmännen. V: **226.**

Johan von Hyrnen, en af de i Svensk tjenst varande utländska herrarne. V: **58.**

Johan Remmodisson, en af landets store i K. Erik Erikssons tid; IV: **297.**

Johan Tholfsson, Rådsherre och Riddare. V: **347** (n.).

Johan de Doaco eller *Doway,* sändes af Lübeck att underhandla med Svenska regeringen om fri fart på Neva för städernas handel på Novgorod. V: **73.**

Johannes Grand, Erkebiskop i Lund. V: **101—10.**

Johannes de Plano Carpini, Romerska Stolens sändebud till Storkhanen i Asien. V: **42** (n.). **44** (n.).

Johan Rousselin eller *Roscelinus,* de filosofiska Nominalisternas hufvudman. III: **839** (n.).

Johannes Röde, Erkebiskop i Norrige. V: **113—18.**

Johan Wise, borgare i Visby, som jemte trenne andra af stadens borgare försträcker Hertig Erik ett penningelån. V: **262.**

Johanniter eller *Hospitaliter,* bröderna af den helige Johannis Döparens hospital i Jerusalem, stifta ett kloster i Eskilstuna. IV: **339.**

Jome eller *Jomne*, så af Skandinaverna kallad den fordna rika handelsstaden Julin. I: 313.

Jomsborg, det öfver hela norden ryktbara, för oöfvervinnerligt ansedda vikingafästet; I: 313—15. Eröfras af Styrbjörn den Starke; 315.

Jomsvikingar, Vikinga-samfundet på Jomsborg. I: 314. 15.

Jon, Biskop, företager en missionsfärd till det nyupptäckta Vinland det goda och finner der martyrdöden. II: 275.

Jon Birgersson, Norriges första Erkebiskop. IV: 28.

Jonsboken, kallades den lagbok, som Magnus Lagabäter sände med Isländska Lagmannen Jon till Island att der vidtagas. IV: 536.

Jon Ögmundsson, första Biskop i Holum på Island. II: 243.

Jordanes, hans Götiska härkomst och slägt; I: 44. Har varit Sekreterare hos Götiska Konungar, innan han öfvergick till det andliga ståndet och blef Biskop i Ravenna: 44. Hans Götiska historia en bland hufvudkällorna öfver Götiska folkets härkomst, vandringar, bedrifter och öden; 44.

Jorddrott, deraf bär i våra Landskapslagar odalmannen namn såsom jordegare i förhållande till sina landbönder. I: 552.

Jordfynd, af mynt, armringar af guld och andra dyrbarheter, uppgräfda ur Svenska jorden. II: 296—98. 608—9.

Jordhus (jard-hus, jardskemma), en afsides liggande, underjordisk byggnad. II: 585.

Jordmätning, att äldsta sättet att afmäta eller efter mått bestämma egovidden synes hafva skett med rep, deraf ännu refning, refva jorden; II: 137. IV: 669 (n.). Förhållandet med Dalkarlarnes äldsta sätt att mäta och räkna åkermålet; IV: 669 (n.).

Josten, K. Olof Tryggvasons morbroder, förde skeppet Tranan i det namnkunniga Svolldr-slaget. I: 357.

Joter, att i gamla tider Jutlands invånare finnas så varit kallade och deras land Jotland, se Jutland.

Jotnar hos Skandinaverna, *Dejotas*, *Djutas*, *Juts* hos Hinduerna, *Dews*, *Djus* hos forn-Mederna och Perserna, *Gigantes* hos Grekerna och Romarne, onda andar och makter; I: 128. Slavernas Tschuder (*Cud*, *Scud*, *Zcudow*, jätte, gigas; *cudo scudo*, vidunder), likbetydande med nordiska fornsagans Jättar, Thursar, Resar; IV: 81 (n.). Jotnar, Jättar, Resar, Bergresar, Troll, Bergsboer i fornsägner och mythiska sångerna omtalade såsom de första invånare i vår nord; I: 145. 151. Asarnes och serdeles Thors strider med dem ett hufvudämne, som genomgår de mythiska sagorna och sägnerna; 151—52. Att minnena af dessa strider och sägnerna derom utgöra

en enda mythisk väfnad af tilldragelserna, striderna och äfventyren under Asarnes långa vandringståg från det ursprungliga Asiatiska hemmet upp till norden; **153—54.** Att Jotnar och Jättar, ehuru ursprungligen betecknande fiendtliga naturkrafter, onda makter och andar, äfven hafva en historisk betydelse, i så måtto med dem förstås de folkstammar, som till Asarne och Asaläran stodo i ett fiendtligt förhållande; **153—54.** Att Kimbrer, Teutoner och andra obekanta folk sannolikt varit de Jotnar och Resar, hvarmed de invandrande Göterna fört strider om land och välde: **155.** Derhän tyda äfven sagorna om Asarnes blandning och slägtskap med Jotniska slägter och till en del äfven härstamning från sådana; **148—51.** Och långt fram i tiden träffas i våra nordiska länder spår af olika folkätter och olika gudadyrkan; **155.** Äfven i de för historiska ansedda fornsagor talas om personer, som på fäderne eller möderne voro af Rese- eller Thurse-ätt och kallades Halfresar, Thussablendingar; **155.**

Jotunhem, hvilka länder i våra fornsagor dermed betecknades. II: **308.**

Jugrien, Jugrierna. II: **291. 299.**

Julen, de gamla Skandinavernas stora högtidsfest. II: **429. 590—91. 601—2.** Jfr I: **86—87.**

Juleta eller *Saba* kloster, dess ursprung. III: **59. 61** (n.). IV: **58. 214—15. 243.**

Julin, fordom rik handelsstad, af Skandinaverna kallad Jome eller Jomne. I: **313.**

Jumala, templet för Biarmiernas Gud. II: **284.**

Jungfrubur, der husets döttrar suto med sina tärnor. II: **584—85.**

Jura stolæ, upprinnelsen till dem. V: **130—31** (n.).

Jus Patronatus, se *Patronaträttighet.*

Justinianus, Romersk Kejsare, befriar kyrkans prester, att svara inför verldslig domstol; III: **163.** Ännu andra rättigheter och förmoner af honom tillerkända kyrkan; **170. 174.**

Juter, bryta upp från sina hemvist på Jutländska halfön och jemte Angler och Sachsare göra sig till herrar öfver Brittiska ön. I: **67.**

Jutland, i gamla tider äfven kalladt Vitland, Giotland, Jotland, Gotland, och dess invånare än Viter, än Joter, Gioter, Goter, äfven Geater; I: **92. 114.** Benämnes i Eddan äfven Reidgotaland; **93** (n.). För Götiska och Germaniska stammars blandning på denna halfö framter språket bevis; **93** (n.).

Jutta, syster till K. Valdemars gemål Sofia; en tid nunna och Priorinna; hennes ankomst till Sverige och förtroliga förhållande till K. Valdemar. IV: 518.
Jyrker, Herodoti skildring af dem och deras hemvist. I: 6. II: 299. IV: 81.
Järna. IV: 616.
Jättar, se *Jotnar*.
Jättestugor. I: 146.
Jönköping, för staden utfärdade handelsfriheter och stadsrätt af Magnus Ladulås; IV: 671—72. Der firas med stål K. Valdemars bröllop; 452.
Jöns Bang, Biskop i Odense. IV: 448.
Jörund, Upsala Konung, son af Yngve; hans härfärder och strider; I: 227. 231. 232. Upphängd i en galge; 232.
Jörund, Erkebiskop i Norrige. V: 118.

Kaga kyrka, grundlagd af K. Sverker d. Gamle; III: 72 (n.). K. Valdemar skänker sitt jus patronatus deröfver till Linköpings domkyrka; IV: 506.
Kager Ulfvidsson, en af landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: 297.
Kainu, Kainunmaa, Kainulaiset, se *Kvener och Kvenland*.
Kalf Arnesson, hufvudanförare för bondehären i slaget vid Stiklastad, gifver K. Olof Haraldsson sista banehugget. I: 458. 459. 464. 466.
Kalfsund, i Bohuslänska skären. V: 226.
Kalka, nu Kaleza-ån på nordvestra sidan af Azovska sjön. V: 37.
Kalmar, i fornsagorna omtaladt som köpstad; IV: 483. Hemsökes af K. Sigurd Jorsalafarare; III: 57. Der firar K. Magnus Ladulås sitt bröllop med Helvig; IV: 538. Omnämnes; V: 203. 216. 313.
Kalmare-leding. III: 57.
Kalmarnäs. I: 439.
Kammarmästare (Camerarius), hans befattning i den Frankiska hoftjensten; III: 323. En *Camerarius* Peter Andersson nämnes äfven hos oss i K. Birgers tid; V: 311 (n.).
Kaniker (Canonici). IV: 323.
Kansler, hans befattning och åligganden IV: 572. Biskopar eller andre af kyrkans prester Kanslerer hos Svenska Konungarne; 225. 226 (n.). 694. V: 70—71 (n.).
Kapell, ursprunget till benämningen. III: 278—79.
Karelen, Kareler, nordiska sagans *Kyrialand* och *Kyrialer*, kalla sig sjelfva *Karjelase*, men kallas *Karjalaiset* af

de öfriga Finnarne; IV: 87. Deras landområde; 87—88. Uppträda än i förbund, än i krig med Ryssarne eller Novgoroderna; 98—99. 193. Strider mellan Karelarne och Tavasterna; 98—99. 193. En Novgorodisk Furste utsänder prester till Karelen, att döpa dess inbyggare; V: 17. Gottländska och Tyska köpmäns handel på kusten af gamla Karelen; 17—21. Öfva fiendtligheter och grymheter mot de närgränsande, till Christendomen öfvergångna Finnar; 48—49. Thorkel Knutssons härtåg till Karelen, Karelarne underkasta sig, och landet underlägges Svenska kronan: 51—62.

Karelska eller Finska rätten. V: 64. 65 (n.).

Karleby (Karllæpitt) i Vartofta härad, Ragnvald Knaphöfde derstädes ihjelslagen; III: 68. Stenkummeln derstädes, från gammal tid af folket kallad Ravare- (Ragnvalds-) hög; 68—69 (n.).

Karleby Långa, der föregående strid mellan K. Birger och en hop Vestgöter. V: 314.

Karpio, ett forngammalt Finskt mått, innehållande i några trakter 10, i andra 6 kappar. V: 65 (n.).

Karthaginenser, om deras förmodade färder till yttersta norden, se *Phoenicier.*

Kaspiska Hafvet, forntida handelsfärder öfver detta haf; II: 287. 293. 295. 296. 297. 302. Af Araberna kalladt det Chazariska; 319.

Kassoger (Cirkassier). II: 323.

Kassiteriska öarne, se *Tennöarne.*

Katarina, dotter af Erik d. Helige, förmäld med Nils Simonsson, en storättad man i Norrige. IV: 180—81.

Katarina, dotter af Sune Folkesson och gemål till K. Erik Eriksson; IV: 294. 312. Enka och barnlös, besluter hon ingå i Gudhems kloster; 392—93. Hennes testamente; 392 (n.).

Katarina, dotter af K. Valdemar. IV: 537. 693 (n.).

Katechumener, betecknande dem, som till upptagande i christna kyrkan undervisades i den christna religionslärans hufvudgrunder; III: 107. Undervisningen nemligen, som meddelades, kallades katechesis och läraren katechista, deraf i vårt språk kateches, bemärkande en undervisningsbok, den första undervisningen, serdeles i religionen; 107 (n.).

Kathedralkyrka. III: 112.

Kaukasiska bergstrakterna, ett gemensamt fornhem för de Grekiska, Latinska, Thraciska, Götiska och Germaniska stammarne; 126. 127. Forntida hemvist och ännu bostad för lemningarne af de till Götiska folkstammen hörande Alanerna, de nuvarande Oss eller Osseter, som i gamla tider kallat sig Asar; 103—5.

Kedjeskär, sedan kalladt Gråmunkeholm, nu Riddarholmen. IV: 488.

Kelter, hos Herodotus ett folk, som bodde bortom Herkulis stoder i yttersta norden; I: 8. Kallades af Grekerna i äldsta tider det längst bort i vester boende folk; 17. Blef det allmänna och gemensamma namnet för alla i vestra och nordvestra Europa boende folk, till dess det småningom inskränktes och snart alldeles utträngdes af det Galliska; 17.

Kersö, på Ekerön. IV: 617.

Kettil, Biskop i Finnland. V: 69—70. 71 (n.).

Kettil Jämte och hans medföljе Jemtlands första bebyggare I: 423.

Kettlingen, samma ö, på hvilken Kronstadt nu ligger. IV: 636.

Kexholm. V: 53—54.

Kiænugard, Kwenugard, nordiska sagornas Kiew. II. 318.

Kiew. II: 313. 314. V: 36. 39.

Kimbrer, nämnas af Pomponius Mela såsom beboende en långt ut i hafvet utskjutande halfö (den Jutländska). I: 20. Skildring af dem, deras vandringståg och nederlag vid Verona; 40—41. Troddes vara samma folk med de forntida Kimmerierna, som århundraden förut försatt Asien i skräck; 41. Förmodas hafva bebott Jutland och Holstein, hvaraf dessa landskap burit namn af Kimbriska halfön; hafva sannolikt äfven bebott Danska öarne och sydliga delarne af Sverige; 42. 143—44. Lemningar af den stora Kimbriska folkstammen funnos ännu i Strabos tid i trakterna af Elben; 42. Skicka till Kejsar Augustus en hos dem i stor helighet hållen kopparkittel; 42. Sägas af en stor vattuflod och deraf alstrad hungersnöd blifvit tvungne att söka nya bostäder; 42. Märkligt, att samma forn-Britanniska folk, det Wallisiska, i hvilkas språk man återfunnit roten till så många för oss okända namn hos Grekiska och Romerska skriftställare, hvilka i Britannien hemtat sina underrättelser om nordländerna, sjelft kallar sig Kymreck eller Kymreig; 42. Att Kimbrer och Teutoner jemte andra obekanta folkgrenar troligen varit de Jotnar och Resar, med hvilka de invandrande Götiska stammarne fört strider om land och välde; 155.

Kimbriska näset, beskrifves af Plinius d. å. såsom skjutande långt ut i hafvet och bildande en halfö, kallad Cartris; I: 24. Att Jutländska halfön af de gamle kallades Kimbriska näset, emedan de i dessa trakter sätta Kimbrernas bostäder; 24 (n.).

Kimmerier, Herodoti berättelse om dem; I: 133. En urgammal, ofantlig kopparkittel, funnen vid Dniestrn, tros vara en lem-

ning från den gamla Kimmeriska tiden; 133. Att det är efter dem, som Tauriska sundet, hvilket sammanbinder Asovska sjön med Svarta Hafvet, fordom burit namn af Kimmeriska Bosporen; 133. Undantrångas af Skyterna; 134. Aftåga till vestern och norden af Europa; 142. Från dem tros Kimbrerna härstamma; 41.

Kimsta, sägnen om en der hållen envigeskamp mellan tvenne konunga-ättlingar och om de till minne deraf på kyrkans tak uppstälda tvenne ryttar-bilder till häst. III: 16 (n.).

Kinnahus, ett forntida gränsfäste mot Danmark i Vestgöta-häradet Kind. V: 204.

Kloster, se *Munksamfund, Munk-ordnar och Klosterstiftelser.*

Klosterskolor, se *Skolor.*

Klädebonader, hos de gamla Skandinaverna och deras behag för prakt deri. I: 373—74. II: 610. 612—13. 615.

Knorrar, stora fartyg, ett slag af långskeppen. I: 284. II: 570.

Knut Eriksson, son af Erik d. Helige, flyr efter olyckliga strider till Norrige; IV: 132. Återkommer, öfverrumplar Carl Sverkersson på Visingsö och nedergör honom; 134. Förer en långvarig och blodig strid med Sverkerska husets ättlingar och fränder; 135—38. Blir ensam rådande Konung; 141—42. Hans förhållande till Danmark; 153—54. Till Norrige; 155. 181—83. En god Konung, hans styrelse fridsam och stilla; 183. 219. Af honom hafva vi de första konungabref, våra häfder känna, och de bära alla prägel af sin tids anda, såsom utfärdade till förmån för klostersamfunden; 214—17. Känner och erkänner det konungsliga kallets pligt, att skydda allas rätt och i fred styra det honom af Konungarnes Konung anförtrodda rike; 218—19. Östgöta-lagen upptager en af honom i afseende på rättssamfundet gjord laga stadga; 219. Af honom Lübeck bekommit sina första handelsfriheter på Sverige; 219. Hans gemål och hans till Romerska Stolen afgifna berättelse öfver sitt förhållande till henne; 219—20. Hans dödsår; 220—21. Hans grift i Varnhems klosterkyrka; 222. Hans barn; 222. Om hans broder och farbroder; 296.

Knut Länge; IV: 299—300. Stor sannolikhet, att han är densamme med Knut Holmgersson och tillhört Erik d. Heliges ätt; 301 (n.). Reser sig upp mot K. Erik Eriksson och segrar vid Olustrom; 300—2. Uppstiger på konungasätet och krönes; 303. Stupar i slaget i Sparrsätra socken; 311. 312 (n.). Varit egare af gården Sko, nu Skokloster, och ligger sannolikt der äfven begrafven; 315 (n.). Gifver en fristad i Sko åt Dominikaner-munkar; 315 (n.). 336.

Knut, en af detta namn nämnes som broder till K. Knut Eriks-
sons gemål. IV: 219 (n.).
Knut Birgersson, son af Vestg. Jarlen Birger Brosa och fader
till Magnus Brok. IV: 285.
Knut Christineson, frände till K. Erik Eriksson. IV: 269. 297.
Knut Folkesson, son af Folke den Tjocke. IV: 282. 291 (n.).
Knut Folkesson, son af Folke Algotsson och Svantepolk Knuts-
sons dotter Ingrid. V: 199. 257 (n.).
Knut Folkunge, gift med K. Erik Knutssons dotter Helena, är
icke, såsom krönikorna synas antyda, densamme med Knut
Långe, som reste sig upp mot Erik Eriksson. IV: 300—
301 (n.).
Knut Holmgersson, troligen son af densamme Holmger, som K.
Knut Eriksson kallar sin frände. IV: 269 296. 301 (n.).
Knut Jonsson (Blå), K. Birgers Drots. V: 299. 303. 306.
346 (n.). 350 (n.).
Knut Magnusson, son af Magnus Brok och dotterson af K. Knut
Eriksson, grundar på sin börd anspråk på konungadömet;
IV: 398. Begifver sig till Norrige, derifrån till Danmark,
återkommer med fremmande krigsmakt, faller i Birger Jarls
händer och afrättas; 403—5.
Knut Magnusson (af Ulfåsa-ätten), Rådsherre och Lagman
i Vestergötland. V: 292. 317. 325. 334 (n.). 347 (n.).
350 (n.).
Knut Mattsson, Drots i Magnus Ladulåses tid. IV: 598.
Knut Olofsson, son af K. Olof i Birka. I: 295.
Knut Porse. V: 315. 334 (n.).
Knut, sonson af Margareta Fridkulla och son af Magnus Starke,
tagen till Konung af Jutlänningarne; III: 81. Förer en
långvarig blodig kamp med Sven Grate, flyr öfver till Sve-
rige, säljer der en del af sina mödernegods, begifver sig
derifrån till Ryssland och vidare till sina mödernefränder
i Polen; 81—82. Förlikning mellan honom och Sven
Grate stiftad af Kejsar Fredrik Barbarossa; 83. Faller offer
för ett af Sven Grate anstiftadt lönnmord; 93.
Knut Lavard, son af K. Erik Eyegod och Hertig af Slesvig;
förmäld med Ingeborg, dotter af Ryska fursten Mstislaw
Wladimirowitsch och K. Inge d. Äldres dotter Christina;
III: 66. Konung öfver Obotriterna; 71. Mördad; 72. Hans
canonisation; IV: 139—40.
Knut, Hertig till Reval, son af K. Valdemar II i Danmark och
fader till Svantepolk till Viby; IV: 294. Hans födelseår;
295 (n.).
Knut Svensson den Store, son af Sven Tväskägg, blir efter
mycken kamp Konung öfver England; II: 181—84. Sänder

Engelska Konungen Edmunds söner för att afdagatagas till Olof Skötkonung, men hvilken afskyr gerningen och skickar konungasönerna välbehållna till Ryssland; I: 368. 468. Gör anspråk på Norrige och affärdar i detta afseende en beskickning till K. Olof Haraldsson; I: 428—29. De af honom till Svea Konungen sända män blifva kallt mottagna; 432. Utrustar från England en väldig härflotta; 433—34. Kommer i stor fara i slaget vid Helge-å; 435—36. Vänder med hela sin krigsmakt tillbaka till Danmark; 436. 438—39. Vinner och intager Norrige genom rika gåfvor och frikostiga löften; 431. 440. Sätter sin systerson Håkan Jarl till styresman öfver Norriges rike; 440. Insätter efter dennes död sin son Sven till Konung öfver Norrige; 464. Sex år efter Knuts död alla hans söner döda, och hans eget fädernerike Danmark skattskyldigt under Norrige; 469.

Knut, broder till Carl, höfvidsmannen i Halland, anförer jemte honom en del af Danska hären vid Sven Grates fiendtliga infall i Småland. III: 87. IV: 281.

Knut, son af Länshöfdingen Carl i Halland eller af dennes broder Knut, stämplar mot K. Valdemar I och tager sin tillflykt till sin frände Vestg. Jarlen Birger Brosa. IV: 143—45. 281. 284 (n.).

Knutlingar, K. Knuts ättlingar. I: 465.

Knut Jarl, son af Jarlen Håkan Galin och Erik d. Heliges dotterdotter Christina. IV: 181. 276—77. 358. 360.

Knäsättningar. II: 554.

Ko, en sådan efter sagan föremålet för Upsala Konungen Eistens offer och dyrkan, se *Sebelia*.

Kol, af Svearne kallad Erik Årsäll, son af Blotsven. III: 64. 72 (n.).

Kol, förer jemte Burislef långvarig, blodig kamp med Knut, Erik d. Heliges son, om konungadömet; IV: 135—38. Hans börd oviss, men troligt, att han varit son af Sverker Gamle; efter olyckliga strider flytt öfver till Norrige och är efter all sannolikhet densamme Carl, som, förmäld med K. Sverres dotter Ingeborg, uppehöll sig i Throndhem; 135 (n.). 137 (n.).

Kol, Biskop i Linköping, K. Knut Erikssons Kansler. IV: 226 (n.). 296 (n.).

Kol till Sko, en af landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: 297.

Kolbjörn, Olof Tryggvasons Marsk eller Stallare, en af hjeltarne i det namnkunniga Svolder-slaget. I: 363. 364.

Kolbränna, hvaraf K. Anund Jakob bar namn. I: 485.

Kollegiat-stift. III: 297.

Kolmorden, gränsskogen mellan Svithiod och Götaland. I: 491. 496.

Kolsäter, i Dalsland, freds- och förlikningsfördrag derstädes upprättadt mellan K. Birger och hans bröder Hertigarne Erik och Valdemar. V: 179.

Konghell, dess fordna läge samt forntida anseende och rikedom; IV: 183—84. Öfverfalles och förstöres af Vendiska vikingar; 184—85. Fredsmötet derstädes året 1101 mellan nordiska rikenas trenne Konungar; III: 39—40. Möte derstädes mellan K. Olof Tryggvason och Sigrid Storråda; I: 345. Förlänas af K. Håkan i Norrige till Hertigarne Erik och Valdemar; V: 174. Deraf föranledda fiendtligheter, då vid Håkans återfordran af staden med dess slott Hertigarne vägra att återlemna det; 210—11. 222—23. 242—43. 258.

Kongshatt, se *Erik Väderhatt.*

Kongslena på Falbygden, det stora, beryktade slaget derstädes mellan Erik Knutsson och K. Sverker II. IV: 233. 237 (n.).

Konrad af Bughen, en af de i Svensk tjenst varande utländska herrar. V: 299 (n.).

Konrad Ysern, en af de i K. Birgers tjenst varande utländska herrar. V: 304.

Konstantin, bördig från Karthago, gör sitt namn högtberömdt såsom den, genom hvilken läkarevetenskapen kommer till ett nytt, sjelfständigt lif. III: 852—53.

Konstantin den Store, Romersk Kejsare, ingår förbund med Göterna och bispringes af dem vid uppbyggandet af den nya staden Konstantinopel, äfvensom i sina krig; I: 51—52. Kallar kyrkans förnämsta föreståndare tillsamman till ett stort möte i Nicæa och leder sjelf förhandlingarne vid detsamma; III: 123. 133. Tillerkänner kyrkan rättighet att mottaga arf och testamenten. III: 168. 173.

Konstantinopel, Göterna bispringa vid uppbyggandet af denna stad; I: 51. Staden svåfvar i yttersta fara för Götiska Konungen Fridiger; 59. Göternas Konung Athanarik slagen af häpnad och beundran vid beskådandet af den präktiga staden; 60. Götiska Konungen Alarik rycker fram för murarne af staden, plundrar dess förstäder, men ansträngер förgäfves sin kraft att intaga staden; 62.

Stridlystna nordiska ynglingars och mäns vandringar och tåg till Grekiska kejsarstaden, för att såsom Väringar i Grekiska Kejsarens tjenst vinna ära, namnkunnighet och egodelar, II: 326—28. De från Grekland hemkommande Väringars berättelser om den stora Grekiska kejsarstaden, dess märkvärdigheter, prakt och glans; 337—40. Huru den ryktbarhet, som vanns genom färderna till den stora

staden, nordiska sagans Micklagård, det anseende Väringarne i Grekland åtnjöto, den rika sold de af Grekiska Kejsaren bekommo, och de underbara saker, som i Österlanden voro att bese, eggade till färder dit; 340. De vanliga vägarne, man i detta afseende tog; 340. Sagans berättelse om Harald Sigurdssons ryktbara färd till Konstantinopel, der utförda hjeltebedrifter och samlade rikedomar; I: 475—77. 480—81.

Varägisk-Ryska Furstarnes härnadståg till Konstantinopel. II: 314—15. 318—19. 323.

Konungadömet: Religionen i samhällenas barndom det hufvudsakligast sammanhållande bandet, som till ett helt sammanknöt de många smärre samhällsförbunden; I: 511—12. Deraf i äldsta tider alla politiska lagstiftningar bära en religiös prägel; 512. Deraf äfven den presterliga makten och värdigheten hos de forntida föreståndarne, och att alla offentliga handlingar fingo en religiös karakter; 513. Med vården om nationens stora helgedom följde äfven det högsta anseendet i samhället; 525. Hvad höfdingen eller Häradskonungen var för häradet, Fylkis- eller Landskapskonungen för landskapet, detsamma var för hela riket föreståndaren för de stora nationaloffren i Upsala, han, Upsalarnes, de höga boningarnes Drott, såsom från Gudarne härstammande; 525. På föreställningen om Upsala Konungens gudomliga härstamning och högsta presterliga embete hvilade hans höga anseende; af religionen hade han sin helgd och makt, folket en föreningspunkt, riket samband och styrka; 526. Att detta icke, såsom i Orientens stater, grundlade en hierarkisk författning, dertill bidrog väsendtligen den krigiska lära, som låg till grund för Odens lagstiftning, och hela statens militäriska inrättning; 526—27. Derföre hos Drottarne sjelfva, religionens högsta föreståndare, den krigiska karakteren snart blef den öfvervägande, så att de utbytte den patriarkaliska titeln af Drott mot den mer krigiska af Konung; 527. Upsala Konungen icke dess mindre fortblef att vara det heliga altarets vårdare, och ännu framgent såsom förut hvilade hans förnämsta makt på religionens grundval och föreställningen om hans gudahärkomst; 527. Huru i samband med denna tro det i gammal tid var herrskande åsigt, att tillräkna sina Konungars förtjenster de goda, deras försummelser de onda åren; 222.

Grundsatser, hvarifrån konungadömets ärftlighet och samregeringarne, hvarom våra fornhäfder tala, utgingo som en naturlig följd; I: 527—29. IV: 395. Af samma grundsatser förklaras äfven, att riket och konungadömet spriddes

i ätterna, eftersom dessa grenade sig; I: 529—30. Att deraf uppkommo många Småriken och Konungar, dessa endast så vida förenade till ett helt, att Upsala Konungen bildade föreningsbandet mellan dem, emedan de alla erkände gudatemplet i Upsala för sin högsta gemensamma helgedom; I: 243—44. 530. Bruket och seden, när Upsala Konungen gjorde arföl efter sin fader och tillträdde konungadömet; 244. 529. Att de många småkonungadömena för sin tid hade många för landets uppodling goda följder, och fara värdt, att utan dem den från Gudarne nedstammande Upsala Konungens makt kunnat öfvergå till en för folkfriheten hämmande egenrådighet; 530—31. Huru inskränkt emellertid Envåldskonungens makt och rike derigenom blef; 243. 536. En förändring i författningen blef nödvändig och att mångkonungaväldet blef störtadt och behörig makt återgifven åt riksförbundets öfverhufvud, var Ingiald Illrådas verk; 245. 247—48. 256. 257. 536—38. Under hvilka deraf föranledda förhållanden författningen öfvergick till ett i andan och grunden republikanskt statsförbund under ett lagbundet konungadöme; 540—42. Skandinaviska och Germaniska rikena i detta afseende med hvarandra jemnförda, och hvilka skiljaktigheter derutinnan förete sig mellan dem; 543—50.

Arfsrättigheten till konungadömet ifrågasatt och första tanken väckt på rikets öfvergående från arf- till valrike; I: 419—21. Att derefter till följd af uppkommande brytning mellan Svearne och Göterna i afseende på tro och gudalära och i samband dermed uppvexande kamp mellan dem om politiska företrädesrättigheter uppstå tvedrägtiga konungaval och en söndring i riket, så att Stenkilska ättens konungadöme synes varit inskränkt inom Göta rike, under det Blotsvens ätt herrskat öfver Svearne, och hvarifrån äfven kommer den förvirring, som råder i konungalängderna för denna tid; III: 63—78. En ny brytning mellan Svearne och Göterna föregår, då Erik Jedvarsson blir af Svearne tagen till Konung och Sverker Gamles konungadöme inskränkt inom Göta rike, samt efter Sverkers död Östgöterna välja hans son Carl till Konung, medan ännu Svearnes Konung Erik d. Helige lefde; IV: 120—24. Carl Sverkersson återlifvar och stärker föreningsbandet mellan Svearne och Göterna medelst en för begge stammarne gemensam högsta styrelse i kyrkosaker genom upprättande af den erkebiskopliga stolen i Upsala, och från denna tid kommer någon splittring af sjelfva konungadömet icke mer i fråga, striden endast fortgår mellan tvenne om konungaväldet på grund af bördsrätt täflande konungahus, af hvilka det ena dock har sitt huf-

vudstöd i Göterna, det andra sitt i Svearne; IV: 124—25. 131—32. Sverkerska och Erikska konungahusens vexlande tillträde till konungadömet häntyder derpå, att, till fredsstiftelse mellan stammarne och landsfridens i möjligaste måtto bevarande, genom bemedling af de myndigaste och mest förmående män i landet någon öfverenskommelse varit uppgjord, att dela lika rätt mellan de täflande konungahusen; IV: 245. Under dessa förhållanden utbilda sig grundsatserna om folkets valrätt, dock så, att valet ledes och bestämmes med afseende på härstamningen, och riket öfvergår till en blandning af arf- och valrike; IV: 397—98. 401 (n.). 695. V: 172. 329—32. Så öfverherrskande fortlefva grundsatserna om konunga-ättlingarnes arfsrätt till konungadömet, att vissa delar af riket blifva de yngre sönerna tillagda som hertigdömen eller förläningar; IV: 409—12. V: 154. 165—68. Samma rådande åsigter om arfsrättigheten till konungadömet och konungasönernas anspråk på vissa delar af riket, i strid med de uppkommande grundsatserna om konungadömets enhet och fria konungaval, alstra och underhålla inbördes strider äfven i Danmark och Norrige; III: 94 ff. IV: 142—45. 155—57. 424 ff. I Norrige blir i afseende på arfsföljden till riket och konungaval stadgadt, att endast en Konungs äldsta och äkta son egde en ovillkorlig rätt till riket, men i folksinnet och folktron fortlefde de från djupa fornåldern ärfda grundsatser om mansstammens af konungahuset och alla dess manliga ättlingars lika rätt till riket, hvaraf, såsom i tiderna förut, fortfarande alstrades och underhöllos stormfulla, vilda, blodiga strider om konungadömet; IV: 160 ff. 270 ff.

Med Christendomens införande försvinner den ursprungliga, gudomliga grundvalen för konungamakten, då Konungarne ej mer såsom föreståndare för den heliga offertjensten och såsom sjelfva härstammande från Gudarne offra till dessa för folkets lycka och väl; IV: 239—40. Såsom Christna är konungakallet ett dem af Gud anförtrodt embete med det höga åliggande, att i Christendomens anda handhafva frid och rätt och befordra Guds ordning på jorden, och är det nu i Christi namn de utöfva sin på det ursprungliga öfverstepreste-embetet hvilande makt; III: 419. IV: 240. I denna anda är det äfven, de nu af kyrkan invigas i sitt konungakall och af dess händer mottaga de kongliga höghetstecknen; III: 419. IV: 240. Salvade af kyrkan, blifva de Konungar efter gudomlig rätt och hafva af Gud sitt embete, sin herrskaremakt och sin pligt; IV: 241. Att sålunda det hedniska begreppet om konungaväsendets samband

med gudomen icke gick helt och hållet förloradt, ehuru väsendtligen förändradt genom den nya läran; IV: 241.

Att det mest framstående draget i Sverkerska och Erikska konungahusens regeringsomtanka och verksamhet är deras till kyrkoväsendet och dess främjande sträckta omsorg; IV: 223. Konungarne söka i det stadgade kyrkoväsendet jemte hierarkins förbindelse med thronen en fastare grundval för konungamakten; Biskoparne tillbaka finna för sig och sin kyrka lika nödvändigt att stödja sig vid konungathronen; det bildar sig ett samband mellan thronen och altaret till ömsesidigt stöd, och Biskoparne komma sålunda till ett stort inflytande på ledningen af de allmänna angelägenheterna; 224—26.

Att af ålder Konungen såsom högsta föreståndaren för de religiösa angelägenheterna utöfvade i rättssaker högsta domaremakten, så att under hans dom hänskötos mörka, invecklade mål; I: 415. 575. IV: 567. Hade anförarskapet öfver krigsmakten både till lands och sjöss, så att af honom berodde, när han ville hålla fred eller här utsända; I: 399. 576. IV: 568. Förde ordet på Allshärjartingen vid öfverläggningarne om det allmännas angelägenheter; I: 403. 576. Högsta ledande omsorgen om det allmänna öfverlemnad åt enda, emedan i enheten är kraft; I: 578. Att med så mycken makt hos Konungen bestod dock folket fritt: drag af Konungens och folkets förhållande till hvarandra; I: 402—5. 417—21. 578—82. II: 638—39. Olof Skötkonung den första, som kallat sig Svea Konung, emedan alltid hans företrädare burit namn af Upsala Konungar; I: 366. Konungarne sedan kallats och kallat sig Svears och Göters Konung; IV: 132 (n.). 547.

Att genom Allshärjartingens och de gemensamma offrens vid Upsala ting upphörande efter Christendomens införande och den uppkommande splittringen mellan stammarne samt de oroligheter, som deraf följde och långa tider fortvarade i kampen mellan täflande konungahus, den forntida folkmakten öfvergått helt och hållet i de stora slägternas hand och det förändrade tidsskicket tagit en rigtning, som krafde en stark hand till ordnande af de inträdda nya förhållanden, och utvecklar sig i detta hänseende hos Magnus Birgersson Ladulås en mäktigt ordnande kraft, och börjar med honom den stora inflytelsen af främmande statsgrundsatser på vår nord; IV: 547. 575—78. 595—96. Att såsom en följd och en nödvändighet deraf äfven vexer konungamakten och stiger begreppet om Konungens höghetsrättigheter: med

rnsttjenstens införande öfvergå landets store till ett med trohet och tjenst Konungen förpligtadt följe, fjettras närmare vid thronen, räknas till Konungens män och som sådana inbegripas under den allmänna hofmannabenämningen; **578—95.** Genom införandet af Konungs edsöre blifva förbrytelser mot den allmänna friden och säkerheten ansedda som den af Konungen besvurna friden; han mer och mer träder fram i målsegandens ställe, i det han öfvertager den forntida målsegandens sjelfhämndrätt, derifrån mer och mer undanträngер honom och med statens straffande makt belägger alla svårare brott med dödsstraff; **460—67. 678.** Konungsfriden införes, hvarigenom fridshelgd, en högre frid skulle omgifva Konungens person, hvarhelst han komme; **618—20.** Brott mot Konungens person, stämplingar mot honom och hans lif, hvarå de äldre Landskapslagarne icke upptaga eller bestämma något straff, blifva nu mer betraktade som förräderi mot land och rike; **677.** Konungen tillerkännes rättighet, att med sitt råd och sina goda män lagstifta i sådana fall, hvaröfver förut i lag ej var stadgadt; han blir ansedd som högste lagstiftare; **596—97. 674—76.** I samband dermed är det icke nu mer menigheterna, utan Konungen, som sätter domare dom i händer; från Konungen utgår all rätt, all domaremakt; **467. 676.** Konungen kallar till riksmöten de män, honom godt synes, och inga andra fingo dervid infinna sig än de, som kallades genom Konungens bud eller bref; **597.** Att ett högre anseende äfven omgifver dem, som närmast omgifva thronen eller stå i Konungens tjenst; **678—79.**

Att den tid, som förflyter från Folkungaättens uppträde på thronen intill K. Birgers fall, kan öfverhufvud betraktas som konungamaktens höjd; ett stort, allmänt folkting, ett sådant, som de forntida Allshärjartingen, en folkets rättigheter i hela deras omfång bevakande och upprätthållande församling står icke mer gent emot Konungen; men att samtidigt med den vexande konungamakten skjuter aristokratin redan starka rötter, och bildar sig en ny motvigt mot konungamakten. V: **348—51.**

Om de till underhåll för Konungen bestämda skatter, gärder och utskylder; I: **585—89.** IV: **659—666.** Huruvida den i Landskapslagarne Konungen tillagda tredjedelen af böterna härleder sig från djupa fornåldern, eller först tillkommit i XII och XIII med samhällets fortgående utbildning och en mer vidgad konungamakt; IV: **568** (n.). Att förbrutna gods tillfallit Konungen; IV: **555. 556.** V: **197. 198** (n.). Konungen egde full frihet att råda öfver de

skatter och gärder, han uppbar af landet; IV: 582. 688. Att Konungens inkomster redan före Magnus Ladulås och ännu mer i hans och efter hans tid blifvit mycket förminskade; IV: 652. V: 344.

Konungaval, Anund Jakobs val det första i Svealand, vi med någon visshet känna; I: 582—84. Valdemars; IV: 399—403. Birgers; IV: 695. Magnus Birgerssons; V: 172. Erik Erikssons; V: 329—32.

Konungens hof, till sitt ursprung och sin bestämmelse militäriskt; I: 591. De dertill hörande kallades med ett gemensamt namn huskarlar, hirdmän, hofmän, betecknande, att de hörde till Konungens familj, hans hus och gård; 590. Såsom en skola för krigare och hjeltar sökte gerna rika bondesöner att blifva i Konungens hird upptagna, för att lära krigsseder, vinna namnkunnighet och anseende; 591. Efter den grad, man hade i hirden, intog man ett högre eller lägre rum på bänken i konungasalen; 591. Talrikheten af Konungens hird eller hof; 591—92. Se *Hostjenster*.

Konungsari. IV: 569. 570. 571 (n.).

Konungsbannet, innefattande högsta domaremakten, högsta straff böter. IV: 482—83 (n.).

Konungsfriden. IV: 618—20.

Konungs soknare. IV: 570.

Kopparberget. V: 251.

Kopparkittel, Kimbrernas; I: 42. Kimmeriernas; 133. Att ett återljud af Kimbrernas och Kimmeriernas kopparkittel höres i fornmythiska qvädet *Hymis Qvida*, hurn Thor tog bort från den gamle Jätten den välsmidda, milsdjupa kitteln; 152—53.

Korpar, Eddans berättelse om Odens korpar; 196 (n.). Att korpars flygande och skriande vid offer till Oden tyddes som ett godt tecken; 331.

Kormt, nu Karmen, en ö i Norrige. I: 608.

Korsklostret i Dalby i Skåne. I; 60 (n.).

Korstågen. III: 878—81. IV: 72. 79—80. Uppmaningar från Påfliga Stolen till Svenskarne och Svenskarnes Konung, att stå upp till heliga landets befrielse; IV: 328—29. Att väl enskiltas deltagande deri, men icke någon allmän utfärd härifrån skett i detta ändamål; 329. Så mycket oftare betungades kyrkan med gärder till heliga landets hjelp, och uppmanades tillika Sveriges inbyggare, att lägga sitt christliga sinne i dagen genom frivilliga bidrag dertill; 327—28. 330. 617. V: 288. Magnus Ladulås' lösen från

sina löften om ett korståg till heliga landet och till Riga; IV: 687.

Kraft-runor (Meigin-Runar), konsten att verka genom hemliga krafter; I: 150. Dvergen Dain aldraförst uppfunnit och lärt att använda dem; 150.

Kraka, torparflickan i Spangarhed i Norrige, huru hon blir Ragnar Lodbroks gemål; I: 275—77. Hennes berättelse om sin höga härkomst och sina underbara öden, och att hennes egentliga namn vore Aslög; 279—81. Hennes söner; 277. Uppeggar dem till krig mot Upsala Konungen Eisten; 282—83. Söker afråda sin gemål från härfärden till England; 284. Hon möjligen öfver honom qvädit minnessången Biarkamal; 285. Att ännu i XVII årh. lefde hos folket i trakterna af Spangareid i Norrige en gammal visa med återkallade minnen af en konungadotter, som i en guldharpa blifvit uppkastad på stranden, minnen, som lämpa sig på sagan om Kraka och Aslöf, hvarjemte flera ställens namn i samma trakter likaledes bära minnen deraf; 280 (n.).

Krapprummet, rummet i midten af skeppet näst intill masten. I: 361.

Krim, Tauriska halfön; I: 4. Beboddes ännu i XV årh. af Göter, hvaraf södra delen af halfön kallades Gothia; 78.

Krigskonst, Oden lärt, huru hären skulle skipas i hopar och hela slagordningen inrättas med konst och med skicklighet; I: 206—7. Derföre han varit dyrkad som krigets Gud, stridens styresman och ordnare; 207. Af Oden hade Harald Hildetand lärt sin krigskonst, höll äfven under fredstider sina krigsmän i jemn och daglig öfning och hade vid sitt hof serskilta kämpar, som skulle undervisa dem, att med konst föra sina vapen, hvarigenom de äfven vunno en undransvärd färdighet deri; 258.

Att i uråldsta tider krigsskarorna ordnades efter slägtskap i serskilta hopar eller sveiter på det sätt, att de, som voro fränder eller vänner, stodo tillsamman i samma hop eller sveit; sveiterna åter skipades i vissa leder eller fylkingar; I: 448. 509—10. Härens forntida uppställning i slagordning efter det sätt, som kallades att svinfylka hären; 263—64. 333. Uppställning af svinfylkingen och slagordningen i detta skick; 264. 265. 266. Att ömse sidornas kämpar ofta ryckte ur lederna, och striden hufvudsakligen afgjordes genom deras tvekamp med hvarandra; 266. Genom blåsning ur ludrar gafs tecken till stridens början och dess upphörande; 266. 269. Skildring af Bråvalla-slaget och stridens förlopp dervid; 263—69. Slaget på Fyrisvalls slät-

ter, i nordlanden det namnkunnigaste näst Bråvallaslaget; 317—18. Slaget vid Stiklastad; 450—59. Sjöslaget vid Svolldr; 354—64. Drag af använd krigslist i dessa tider; 278 (n.). 281. 317. 434—36. V: 57. 321—22. Drag af Vikingarnes taktik och krigskonst på deras härnadståg till lands i Frankrike och England; II: 51—52. 74.

Krigsvapen: Spjut, slagsvärd, yxor, stridsklubbor, bågar, handyxor och handspjut, hörande till kastvapen; I: 264. 266. 455. Färdigheter i vapnens handterande; II: 382. 384—85. Vapenöfningar dessa tiders enda och förnämsta lekar, derföre krig och vapenskiften af dem kallades hildeslek, vapenlek; 485.

Dessa tiders fästningar eller befästade slott samt drag af deras belägring och försvar; IV: 185. 188 (n.). V: 56. 57—58. 59—60. 237—38. 320—23. Nordmännens belägring af Paris; II: 94—102.

Att när nordboerna togo en ort eller landsträcka i besittning, de genast skyndade att der uppföra ett fäste eller en borg med vallar och grafvar deromkring; III: 37. IV: 254—55. 256. V: 176. 235.

Krigsväsendet, Oden gaf hela staten en militärisk inrättning; I: 206—7. Hans lagstiftningar och läror, för att hos hela nationen ingjuta en krigisk anda; 207—11. Hvaren vigher (stridbar, vapenför) man, Lagmän som hofmän, hönder som höfdingar, pligtige att taga till vapen, då Konungen ledung (krigsfärd) påböd; 566. 576. Konungen högsta befälhafvaren öfver krigsmakten till lands och sjöss; 575—76. Konungens hela hof till sitt ursprung krigiskt; 207. 590—91. Hans hird talrik, en kärntrupp af vapenkunniga, i härnad öfvade och bepröfvade män; 591—92. I landskap, som genom sitt läge voro mest blottställda för fiendtliga anfall och öfverrumplingar, tillsattes serskilta befallningshafvande, att förestå krigsväsendet och värja landet för ofrid; 592. På höjderna hölls böta-varder, vakt, som genom antändande af der uppresta kasar och trädstaplar gaf tillkänna fiendens ankomst, äfvenså i krigstider stranda-varder, vakt vid stränderna; II: 374.

Att som nordiska folkens härfärder från urålder långa tider igenom varit sjökrig, hade landets krigsfot och försvarsanstalter derefter varit lämpade, sjökusten nemligen indelt i skeppslag, det inre af landet åter i härad; I: 568. IV: 580—81. 659—61. 663 (n.). Gottland förbundet till ledung med sju krigsskepp; IV: 630. Krigstjenstens förvandling till vapentjenst till häst, och den stora förändring detta genom rusttjenstens införande hade till följd såväl i

afseende på krigsväsendet som ännu mer på författningen; 581—84.

I Norrige indelas af K. Håkan Adalstens Fostre hela kustlandet i skeppslag och dessa i fylken; krigsväsendets ordnande på denna grund; I: 327. Huru det inrättades och ordnades af Carl d. Store i den Frankiska staten; III: 480—90. Huru krigstjensten till fot derstädes småningom öfvergick och förvandlades till rytteri-tjenst; 505—7. Härsköldarne i den Germaniska rikshären; 553—55.

Kronoinkomster, om de till underhåll för Konungen i Sverige bestämda, af landet utgående gärder och utskylder samt de honom tillkommande bötesandelar m. m., se *Konungadömet* (slutet). Konung Valdemar II:s i Danmark inkomster; IV: 304—5.

Kronorättigheter, huru begreppet om de statsmakten eller kronan tillkommande rättigheter utbildat sig i Europas länder och steg för steg fört derhän, att bergverk jemte myntprägling, allmänna skogar och obebodda trakter, strömar och floder, tullar, fiskerier, qvarnanläggningar underlades statsmakten; IV: 648—51. Huru dessa samma rättigheter uttala sig i det beryktade Helgeandsholms mötesbeslutet; 647—48. Att dermed likstämmiga grundsatser äfven mer och mer framskymta efter Magnus Laduläses tid; 652—54. Och sannolikheten deraf, att Magnus L. till förökande af kronans styrka och betryggande af hennes rätt hade omfattat dessa grundsatser och förehaft eller påtänkt någon åtgärd till skatteväsendets ordnande och kronoinkomsternas upphjelpande på denna väg; 657. 658 (n.).

Kröning, betydelsen af Konungarnes invigelse derigenom i konungakallet; III: 419. Carl den Stores kröning till Romersk Kejsare; 417—18. K. Erik Knutsson, den första af Sveriges Konungar, om hvilken vi med visshet veta, att han genom kyrkan blifvit invigd i sitt konungakall; IV: 240. K. Johans kröning; IV: 245. 249 (n.). K. Erik Erikssons; 268. K. Valdemars; 503. K. Magnus Birgerssons; 530. K. Birgers; V: 152. Kröningssakerna eller de så kallade regalierna; V: 296.

K. Håkan V Håkanssons kröning i Norrige och högtidligheterna dervid; IV: 358—60.

Kufiska mynt, slagna af Arabiska Khalifer och Emirer; II: 293—94. Till stor myckenhet inom Sveriges område uppgräfda ur jorden; 293. 296—98. Äfvenså i kusttrakterna på andra sidan om Östersjön och i nordliga Ryssland; 288. 296. Se *Handel och Handelsvägar*.

Kungsgårdar. I: **585.** Att der funnos serskilta måltidsstugor, stora, långa salar med bänkar utefter väggarne och i midten tvenne högsäten; **245.**

Kungsled, Konungs Lidstolpe, ett af K. Stenkils skottmärken i Levene i Vestergötland. III: **15.**

Kungssundet, detsamma som i våra dagar kallas Söderström eller Södersluss. I: **370.**

Kunimund, Gepidernas Konung, slagen af Longobardiska Konungen Alboin, som tager hans hufvud och gör sig deraf ett dryckeskärl. I: **82.**

Kurer (Chori, Koriones), Kurlands bebyggare; IV: **74. 193. 252.** Kuriska Vikingar; **187.**

Kurland, troligen sedan långa tider tillbaka skattskyldigt under Svea Konungarne; I: **256.** Underlägges Sverige å nyo under K. Olof (vid medlet af IX årh.), sedan det undandragit sig att erlägga den vanliga skatten; **293—95.** Omtalta sednare härfärder dit; **404.** IV: **195.** Kurland är hos Adam af Bremen en ö i Balsiska hafvet; I: **37.**

Kustoder, Kustodier, hos Franciskanerna. IV: **339** (n.).

Kutuby, ett till Upsala öde hörande gods. I: **586.**

Kymreck eller *Kymreig* kallar sig folket sjelft i det Britanniska hertigdömet Wales; Kymriska det språk, inbyggarne derstädes tala, och hvilket af Engelsmännen efter landets namn kallas Welsh. I: **42.** II: **7.** Se *Kimbrer.*

Kynfylgior, Ättarfylgior, följe-andar, genom hvilka lyckan följde en och samma slägt. II: **480.**

Kyrialabotten, Finska Viken. IV: **87.**

Kyrialand och *Kyrialer,* se *Karelen.*

Kyrkan: Kyrkoförfattningen och den Hierarkiska ordningen. Grunddragen af kyrkoväsendets första ordnande och inrättning, christna församlingars bildande och tillsättande af lärare, Prester, Diaconi, Biskopar, Erkebiskopar och Patriarker; III: **102—14.** Dessa blifva ett serskilt, ett mellan Gud och menniskorna medlande, högre stånd, såsom de, hvilka ensame hafva nyckeln till den gudomliga uppenbarelsens urkunder och öfverlemningar; **105—6.**

Huru af uppkommande stridiga meningar och åsigter öfver Christendomens läror samt deraf alstrade söndringar och partier mellan de Christna föranleddes uppkomsten af synoder och större kyrkomöten, de så kallade ökumeniska; **120—24.** Huru deraf kyrkoförfattningen kom på en fastare fot, den hierarkiska ordningen strängare utbildades, hela sammanlänkningen af dess delar framstälde ett stort, imponerande helt, hela klereciet ett heligt, vördnadsbjudande

samfund, hela kyrkoinrättningen en gudomlig hushållning bland menniskorna, en Guds stat midt ibland verldsliga stater; **124—29.** Att Biskoparnes makt öfver det öfriga klereciet mer utvidgades och befästades, och det bildade sig begreppet om ett episcopat, som förestälde kyrkan och bestod i samtligheten af Biskoparne, i andan af hvilken tro Biskopen icke ansågs som församlingens tjenare, men som Christi budbärare, så att hos honom hvilade fullheten af det presterliga embetet; **128—31.** Att denna kyrkans fria, sjelfständiga utbildning inom sig icke kunde blifva utan en mäktig verkan på hela kyrkoväsendet i de följande tiderna och statens och kyrkans ömsesidiga förhållande till hvarandra; **132—34.** Det andliga ståndet, dess värdighet, dess bestämmelse, dess pligter ett af hufvudföremålen för synodernas och kyrkofädernas lagstadganden; andan af deras lagstiftning i denna väg; **177—80.**

Att med Christendomen de Romerska riket eröfrande Germaniska folken äfven antogo de bestående kyrkliga inrättningarne, hvaraf kyrkan äfven inom de Germaniska staterna erhöll all den styrelsemakt, som var nödvändig till bevarande af ordningen och enheten inom densamma, och således med Christendomen såsom grundartikel inplantades den tro, att efter Guds egen anordning ett utvaldt, heligt stånd var kalladt och insatt att regera hans kyrka, och ju okunnigare de nya Christna sjelfva voro, desto mer måste de i Biskoparne erkänna sina styresmän, lagstiftare och domare i allt, som hörde till läran, till tron, till de religiösa inrättningarne och den christliga vandeln; **212—19.** Kyrkans och hierarkiens vexande makt och inflytelse på folket; **237—39.**

Att ursprunglingen användningen och fördelningen af alla kyrkans inkomster berodde uteslutande af Biskoparne; **268—69. 309.** Att tidiga missbruk, som Biskoparne låto komma sig till last vid fördelningen, föranledde vidtagelsen af den lag, att kyrkans hela årliga inkomst, nemligen hvarje kyrkas för sig, skulle skiftas i lika stora delar; **269—71.** Huru det mer och mer kom i bruk, att sockenkyrkans prest fick sig till underhåll anvisad afkastningen af vissa till kyrkan hörande jordstycken; **275—76.** Äldre lagar upplifvades, som gjorde till villkor för kyrkors byggande, att dessa skulle förses med en grundfond, nemligen så mycken jordegendom, att genom afkastningen deraf kyrkans behof kunde bestridas; **307.** Carl den Store och hans son Ludvig den Fromme bestämma, huru stort till det minsta ett sådant kyr-

kans hufvudbol eller stomhemman skulle vara, och sålunda alla landskyrkor förses med stadigvarande prester, andra kyrkor förstöras; 308. Att detta emellertid skedde i egenskap af förläning efter den i tidhvarfvet rådande sed, att med jordagods eller räntorna deraf löna prester, hvaraf de till arfvode för kyrkans tjenst dem tilldelta kyrkoräntor eller gods buro namn af förläning eller så kalladt beneficium; 309—10.

Att Biskoparne ännu mer än i den äldre kyrkan utöfvade i den nya Germaniska en oinskränkt makt öfver hela det öfriga presterskapet i sina stift; grunden dertill; 271—72. I början af nöd, sedan emedan många Biskopar dervid funno sin fördel, utse de till prester de bäst lämpade dertill bland kyrkans lifegna, hvarigenom det afstånd, som redan i den gamla författningen bildat sig mellan Biskopen och hans underordnade prester, ännu mer förstorades; 273—74. Kyrkomötenas bemödanden och stadganden till häfvande af de missförhållanden och missbruk, som deraf uppkommo; 274—77.

Att de Romerska Kejsarne och de Germaniska Konungarne hade sitt serskilta kapell och sina serskilta dervid anstälda prester och diaconi, som buro namn af hofkapellaner och hofprester; 279—81. Att Furstarnes efterdömen följdes af de stora i landet; 281—82. Huru deraf föranleddes oordningar af mångfaldig art, och den presterliga värdigheten nedsattes genom lösdrifvande, kringstrykande prester samt huspresternas begagnande till uppassare, betjenter m. m:; 283—86. 312. Kyrkans långvariga och länge fruktlösa bemödanden, att hämma de missbruk, som härledde sig från huspresters eller så kallade huskapellaners antagande; 297—300.

Att en mångfald uppkommande oordningar föranledde Biskoparne, att bland klerkerna vid den biskopliga kyrkan införa en art af klosterlik sammanlefnad; 286. Man kallade dem Canonici; grunden till denna benämning; 286—87. Biskop Chrodegangs stiftelse i denna väg, och huru deraf de så kallade kapitel, domkapitel uppkommo; 287—92. Att Chrodegangs stiftelse vann allmän efterföljd, och vid alla biskopskyrkor inrättades domkapitel, som skulle vara plantskolor för den presterliga bildningen; 292—96. Att lika stiftelser grundlades i de stora städerna, och detta ursprunget till kollegiat-stift, stiftskyrkor; 296—97. Att biskopsdömenas stora omfång i de Germaniska rikena och de många ännu fortfarande oordningarne tillika förde Biskoparne till vidtagande af den anstalt, att indela

sina stift i vissa styrelsekretsar, nemligen i Archidiakonatdömen och dessa åter i flera eller färre Archipresbyriatdömen; författningen vid dessa serskilta styrelsekretsar och de Landtarchidiaconus och Landtarchipresbyterna tillhöriga serskilta åligganden; 301—7. Att i Christendomens första tider alla dop förrättades vid den biskopliga kyrkan; huru sedermera vissa dopkyrkor uppkommo, och slutligen äfven de mindre kyrkornas rättigheter vidgades till likhet med hufvudkyrkans, så att hvar och en af dem bildade en sjelfständig församling; 302—4.

Huru uppkommande stridigheter mellan Erkebiskopen och Biskoparne samt mellan Biskoparne sjelfva ledde dertill, att Biskoparne så mycket villigare omfattade den nya, efter Pseudisidoriska grundsatser framträdande kyrkorätten, som ställde dem alla i lika beroende af en gemensam öfverherde, och hvarigenom de gjordes nästan oåtkomliga för alla anklagelser, serdeles af det lägre, under dem lydande presterskapet, Erkebiskoparne åter nedsönko till blotta befullmäktigade ombud för Romerska stolen, och Biskoparne slöto sig alla närmare till den Apostoliska Fadern i Rom, i honom erkännande sin allsvåldiga öfverherde och domare, att i förbund med honom göra sig desto oafhängigare af den verldsliga makten; 436—73.

Huru med kyrkans tillvexande rikedom på gods och inkomster Biskoparne blefvo tvungne att företaga en fördelning af kyrkogodsen; 643—44. Att det äfven kom till en fördelning af de gemensamma kapitelgodsen mellan kapitelmedlemmarne sjelfva, och huru deraf uppkommo kanoniska prebenden och semiprebenden; 645. Att dermed äfven den gemensamma samvistelsen upphörde, men här och der dock fortbestod, och huru deraf uppkom skilnaden mellan canonici regulares och canonici seculares; 645—46. Det kom dertill, att kanikerna bildade en kapitel-aristokrati, i mycket inskränkande Biskopens makt, hvaraf i brodernamnets ställe uppkom benämningen Domherre; den verldsliga rigtning dessa kyrkans Domherrar togo; 647—48. Att med kapitelherrarnes vexande makt äfven steg Archidiakonernas, föreståndarnes för stiftets serskilta archidiakonatdömen, och under sådana förhållanden det goda, stiftets indelning i archidiakonatdömen förde med sig, snart öfvervägdes af de förderfliga följder, mångväldet bragte med sig; 648—50.

Biskopsvalen, ursprungliga förhållandet dermed, och hvilka ändringar deruti innan föregingo genom den ställning, hvari kyrkan kom till staten och sedan till påfvedömet; 650—61. 727—30. 754.

Lag, af kyrkan stiftad, att ingen Biskop, presbyter eller diaconus skulle tillstädjas att söka förflyttelse från en stad till en annan, från en mindre kyrka till en större, emedan sådant eftersträfvades blott af äregirighet och för verldslig vinning; **685**.

Huru tiderna igenom till förhöjande af andliga ståndets renhet och helighet det arbetats derhän, att afleda prestерskapet från all tanka på äktenskapliga förbindelser; den ringa framgången deraf, och i öfrigt det förderf detta kyrkans bud hade med sig, hvar det efterföljdes; **722—24.** Coelibatet genomdrifves i hela sin stränghet af Gregorius VII; det politiska syftemålet dermed; **725—26. 733—34. 736—39.** Att Europa derigenom blef bevaradt för ett ärftligt presteстånd, till lycka för menskligheten; **811—12.**

Ed, som Erkebiskopar och Biskopar förbundos att svärja Påfven; **731—32.**

Kyrkoväsendet i de nordiska länderna Sverige, Danmark och Norrige ställes under högsta uppsigt och ledning af den Hamburgska Erkebiskopen, som egde att der tillsätta Biskopar och lärare; II: **629—30. 634.** De nordiska länderna lösslitas från Hamburgska erkebiskopsdömet, och Lund blir sätet för dessa länders Erkebiskop; IV: **17—23.** Från Lundska erkebiskopsdömet lösslites sedermera Norrige, som får sin egen Erkebiskop med säte i Throndhem, och Norriges kyrkoförfattning och förhållanden ordnas af Romerska Legaten Nicolaus Breakspeare; **27—29.** Lundensiska Erkebiskopen blir Svenska kyrkans Primas med de rättigheter, som åtfölja primatet, och tillika Romerska Stolens Legat i norden; **32. 33.** Se *Kyrkans* och den *kyrkliga författningens grundläggning m. m. i vårt land.* Romerska Legaten, Kardinal-biskopen Vilhelm af Sabina ordnar ytterligare kyrkoförfattningen i Norrige och utfärdar i detta afseende flerfaldiga stadgar; **361—63.** Att i Norska häfderna förekomma de, som utmärkas med namn af Biskopsson, hvaraf kan slutas, att Biskoparne derstädes, om också icke lagligen gifta, dock haft offentligen erkända söner; **358. 360.**

Öfversigt af den hierarkiska ordningen såsom bildande en kedja af strängt mellan sig ordnade embeten. IV: **376—77.**

Kyrkan: Gudstjenstliga handlingar, andaktsöfningar, seder och bruk. Döpelsen och Nattvarden, de två heliga bruken, af Christus instiftade; III: **102.** Gudstjenstliga förrättningarne i de första christna församlingarne; **108** (n.).

Att kyrkans stadgar rörande fastor, martyrernas, helgonens, helgonabildernas, helgonöfverlefvornas dyrkan, vallfarterna, de många högtidsdagarne, de många gudstjenstliga

bruken, förtjensterna af goda verk och gerningar, fromma gåfvor och stiftelser m. m., hvarigenom den christna sedolåran öfverlastades och vanstäldes, hafva på den religiösa bildningen i tidens fortgång haft ett förderfligt inflytande, men att dervid dock bör anmärkas, att fröet till många af dessa uppkommande bruk låg redan i de Christnas åsigter vid Christendomens första utbredande; III: 157—58. 206—8. Äfvenså att genom den betydelse, kyrkan inlade i dessa gudaktighetsöfningar, och genom den andakt, hvarmed de förrättades, äfven detta ringhaltiga af den christna sanningens i djupa schaktet förborgade skatt var mäktigt att utöfva en stor verkan på det menskliga sinnet, så att de såsom hjelpmedel att väcka religiösa känslor och befordra andakten hafva gjort religionen stora tjenster; 226—27.

Att det obegripliga, det af djup hemlighet omhöljda i de höga troslärorna, de dunkla föreställningarne, förbundna med det praktfulla, högtidliga och hemlighetsfulla i de gudstjenstliga förrättningarne, tonerna af ett fremmande språk, som mer låto ana en djup betydelse än fatta denamma, det på en gång öfversinnliga och till sinnena talande, gjorde ett mäktigt intryck på de Germaniska och nordiska folkens sinnen. II: 672. III: 226—27. 295—96. IV: 200.

Att i christna kyrkans första tider alla dop förrättades på serskilta, derför bestämda tider, vanligen i serskilta, för detta ändamål invigda, med dopbrunnar eller dopfunter försedda mindre kyrkor eller dophus, och alltid af Biskoparne sjelfva, som räknade till de högtidligaste af sina embetsförrättningar, då nya medlemmar upptogos i Christi församling; III: 302—3. Hvilka förändringar härutinnan föregingo efter Christendomens allmännare utbredande, och serdeles sedan barndop blefvo vanliga; 303—4.

Högtidligheten vid Jutländska Konungen Haralds döpelse i S:t Albani kyrka i Mainz, då Kejsar Ludvig sjelf stod fadder till honom; II: 618—20. Att de, som öfvergingo till Christendomen, korstecknades på panna och bröst, hvilken religiösa handling af våra fornfäder kallades primsigning; 678—79. Att först med döpelsen (i forn-nordiska språket kallad *skirn, skiring,* rening) skedde den egentliga öfvergången till Christendomen; förrättningen i första tiderna af denna religiösa handling; 679—81.

Kyrkans moraliska lagstiftningar och bud till främjande af sedligheten. Såsom Christendomen var grundad på sedoläran, måste det blifva ett hufvudföremål för kyrkan, att främja och underhålla sedligheten, bland dess bekännare; kyrkans hårda kamp mot sedeförderfvet i Ro-

merska riket; Christendomens och kyrkans verkningar börja att gå i stort, sammanslingra sig med folkens och staternas öden, träda i förbindelse med de stora verldshändelserna och fatta de högsta ständen i samhället; att nu framstå synoderna som moraliska lagstiftnings- och sedeanstalter, deras förordningar omfatta alla stånd, utsträcka sig på alla samhälliga förhållanden, ingripa i det enskilta som offentliga lifvet; III: **145—58.** Detta ännu mer i de Germaniska staterna, hvar sedetukten, sedernas renhet i dessa tider icke utgjorde föremål för den offentliga maktens omsorg; **215—19.** Kyrkomötena derstädes outtröttliga i stiftandet af lagar, sådana tiden mest gjordes behof; **228—32.** Att genom kyrkans arbete föregick eller förbereddes en stor och på det hela helsosam omvandling i de Germaniska folkens seder och tänkesätt; **238—39.** IV: **377—78.**

Kyrkans frider och fridslagar samt åtgärder till hemmande af den enskilta straff- och hämnderätten; III: **583—99.**

Kyrkans straffmakt: kyrkotukten, penitens- och botöfningsväsendet. Grunden till, arten och beskaffenheten af det i christna kyrkan sig utbildande botgörelse- eller så kallade penitensväsendet; III: **135—45.** Att sedan Christendomen utbredt sig öfver hela Romerska riket och blifvit statsreligion, då kyrkan nu omfattade alla statens medlemmar, höga som låga, försvunno de offentliga botöfningarne och förvandlades i enskilta, flerfaldiga försakelser, sjelfspåkelser, fastor och andra heliga bruk, som voro förknippade med sjelföfvervinnelse, goda verk och gerningar, almosor, gåfvor och fromma stiftelser, vallfarter, ofta upprepade böner, hvarjemte föregick en väsendtlig förändring i afseende på kyrkotuktens handhafvande; **145—52.** Från kyrkans straffmakt var ingen undantagen; hon kände intet anseende till personen; användningen af kyrkans straffmakt mot Kejsar Theodosius den Store; **152—56.**

Att i de Germaniska staterna i de nya förhållanden, hvari kyrkan till dessa kom, hon måste för kyrkotuktens uppehållande medgifva en viss förvandling af straffen; **220—24.** Att efter det sätt, botgörelseverket och kyrkotuktens handhafvande bildade sig i Vesterländerna, det blef sed och lag, att alla uppenbara, offentliga förbrytelser kommo under den offentliga, andliga domstolen och afbötades offentligen, hemliga synder åter biktades i hemlighet och försonades genom en i tysthet undergående, frivillig botöfning; **224—25.**

Kyrkans stora bann (anathema); III: **596—97.** Det högre, allmänna bannet, kalladt Interdikt; **598—99.**

Att kyrkans bann, ehuru ofta missbrukadt, här helsosamt, der skadligt, utvecklade sig öfverhufvud som en nödvändig motvigt mot den allt mer sig omkringgripande fysiska kraften och de mäktigas herrskare-godtycke; III: 886.

Den religiösa och moraliska afsigten med botöfningarne, genom hvilka kyrkan vid folkens uppfostran för Christendomen först underkastade dem en yttre lagbundenhet och dervid så mycket verkade på det religiösa och moraliska sinnet, som tidsskicket tillät; IV: 378—80.

Kyrkans domsrätt samt inflytelse på Lagstiftningen och Rättegångsväsendet. Kyrkan redan af de första christna Kejsare tillerkänd uteslutande domsrätt i saker, hörande till tron, till läran, till religionsvården, kyrkoordningen och kyrkotukten, till alla mot kyrkans lagar och ordningar begångna förbrytelser; III: 161—64. Kejsar Justinianus tillerkänner Biskopen domsrätt öfver kyrkans prester, så att dessa skulle svara endast inför biskopliga domstolen; 163.

Att i de Germaniska staterna, då Biskoparne förrättade de årliga kyrkovisitationerna, de på samma gång satte ting att hålla räfst och dom öfver alla under året inom kyrkosocknen begångna förbrytelser mot Christendomens bud och kyrkans lagar; 214—19.

Om den af kyrkan införda, så kallade Gudsfriden och derpå grundade fridsförfattningen till hämmande af de fridstörande fejderna; 583—99.

Huruledes med kyrkans stigande makt och det stigande behofvet af en förbättrad rättsförfattning kretsen utsträcktes af de ursprungligen under kyrkans dom lydande mål till alla i närmare eller fjermare samband med kyrkan stående borgerliga rättsförhållanden, således till alla rättstvister, som rörde kyrkans inrättningar, inkomster, i viss mon äfven dess egendomar m. m.; 623. 625—29. 638—39. Att genom den utsträckning kyrkans domsrätt sålunda vann, kanoniska lagens grundsatser gjorde sig gällande äfven i det Germaniska rättegångsförfarandet, hvarigenom detsamma kom i ett förnuftsenligare skick, och en bättre ordning infördes i rättegångsväsendet genom upphäfvandet af det i den Germaniska rättegångsförfattningen häfdvunna bruket af edgärdsmän, envigeskamp och jernbörd; de förbättrade formerna alla lånta från den kanoniska lagen; 621—41.

Kyrkans inflytelse på den lärda bildningen, samt de genom henne och under hennes ledning uppkommande undervisnings- och lärdomsanstalter. Att Investitur-striden gaf tidsandan väckelse och framkallade nya

ideer, i det kyrkans läror och samhällsförhållandena blefvo föremål för tanken och lärda strider; III: 766—68.

Att kyrkan från tiderna af Romerska rikets förfall och störtande och sedan under den långa förvirringen vid de nya staternas grundläggning varit det enda skyddsvärnet för den fornklassiska bildningen; 813—15.

Benediktiner-ordens klosterskolor; 816—26. Att hand i hand med den lärda undervisningen gick omsorgen för anskaffande af böcker genom dessas afskrifvande, och att i detta afseende munkarne förvärfvat sig stora förtjenster af literaturen; 827—33.

Om ursprunget till den, såsom från skolan utgångna, så kallade skolastiska filosofin, så djupt ingripande i Medeltidens vetenskapliga lif; 835—36. Att det bildade sig tvenne mot hvarandra kämpande hufvudåsigter: de filosofiska theologernas och de positiva, mystiska theologernas; 836—37. Huru i bredd med dessa strider och till en del med dem sammanflätade uppstå ännu andra, som söndra de skolastiska filosoferna i tvenne hufvudskolor; 837—39. Paris medelpunkten för dessa strider, för allt vetenskapligt sträfvande; de stora lärare, som der uppträda, och Aristotelis verk deras filosofiska grundkälla, grufvan för deras vishet; 839—42.

Det uppgår en den fria tankens och vetenskapens inre verld, som rigtade sin oändliga, ur menskligheten väsende framgående kraft på en allsidigare och högre utbildning af de menskliga själsförmögenheterna; 842. Romerska rättsvetenskapen uppblomstrar genom den nya, i Bologna grundade rättsvetenskapliga skola; 842—46. Och vid sidan af den verldsliga rättsskolan bildar sig derstädes en ny skola för den andliga rätten; 846—49. På samma tid framträder läkarekonsten till en sjelfständig vetenskap genom den af munkar grundlagda skolan i Salerno, som blef läkarevetenskapens hufvudsäte; 849—53. Den nya rigtning undervisningen tog genom dessa nya uppstigande lärosäten; 853—65. Att i den återlifvade vetenskapens första tidsålder gick man till källorna; sedan åter företogo några hufvudlärare, att öfver sin vetenskap och efter sin uppfattning af densamma utarbeta en kort öfversigt, en så kallad summa; 869. Huru på denna väg i tidens fortgång bildade sig ett skråtvång, som förde dertill, att ingen fick lära eller föreläsa öfver en bok, hvaröfver han icke sjelf hört andra lärare; 869. Huru omsider Dialektiken bemäktigade sig tidens hela vetande; 870—72. Åsigter öfver den skolastiska filosofins

och öfverhufvud dessa tiders vetenskspliga arbete och förtjenst; 872—74.

Att såsom Christendomen genomträngde hela lifvet, i sig upptog alla högre rigtningar, i allt gälde som den lefvande medelpunkten, så var theologin, Christendomsvetenskapen, äfven den högsta af alla, de öfriga vetenskaperna blott dess hjelpmedel och förberedelse; 875—76.

Att såsom skolan ursprungligen utgått från kyrkan, varit vetenskapernas uppammare och vårdarinna, så tillkom i naturlig följd deraf Påfven såsom kyrkans hufvud en rätt till uppsigt och domaremakt öfver vetenskapernas högsäten, och de äfven omfattades af honom med huld omvårdnad; 865. Se *Skolor*.

Kyrkans välgörenhetsanstalter och vård om den lidande menskligheten. De af kyrkan och genom kyrkans fäder tillvägabragta stora välgörenhetsanstalter i Romerska riket, kyrkans vård om fattiga och sjuka, faderlösa barn, enkor, fångar, slafvar, och drag af stora Biskopar, som i detta afseende uppoffrade sina enskilta egodelar, då kyrkans inkomster icke räckte till; III: 164—68. Att detta kyrkans stora, sköna åliggande och det höga värde, hon satte på välgörenheten, hänvisande på Christendomens gudomliga stiftare, äfven väckte menniskornas sinnen för välgörenheten och menniskokärlekens pligter; 168. Se *Kyrkans* inkomster samt förvärf genom gåfvor och testamenten.

Kyrkans arbete för slafveriets upphäfvande; 172—73. 229—30. IV: 467—68.

Att enkor och faderlösa barn i synnerhet betraktades såsom öfverlåtna till Biskoparnes omsorg; III: 174—75.

Kyrkan en fristad och tillflyktsort för flyktingar och sådana olycklige, som sökte ett skydd mot blodshämnaren eller den öfvermäktiga förbrytaren: en kyrkans för dessa våldets sider välgörande skyddsrätt, som af henne med stor ihärdighet försvarades och förfäktades; 231—34.

Hon äfven i de Germaniska staterna, likasom i det Romerska riket, tog den värnlösa delen af slägtet under sitt hägn, från hvilken kyrkans omsorg äfven i Germaniska rikena uppstodo välgörenhetsanstalter, såsom sjukhus, herbergen för vandrare samt inrättningar för hittebarns upptagande och vårdande; 234—36.

Kyrkans lagar, kyrkorätten: Samlingar tid efter annan gjorda af kyrkans canones, kyrkomötenas beslut och Romerska Biskoparnes skrifvelser eller så kallade dekretaler, hvarigenom bildade sig de första kyrkolagarne; III: 386—89. 438

—46. Gratians samling eller *Decreta*; 846—49. De efter Gratians tid gjorda samlingar; IV: 370 (n.).

Kyrkans och *Presterskapets* inkomster samt förvärf genom gåfvor och testamenten: Offer och gåfvor, som församlingens medlemmar framburo vissa dagar, månatliga sammanskott, serskilta allmänna insamlingar, frivilliga skänker, äfven af fasta egendomar, utgjorde i första århundraden kyrkans enda inkomster; III: 171. Konstantin d. Store tillägger kyrkan rättighet, att utan hinder af gällande lagar få mottaga arf och testamenten; 168. Han äfven icke blott vid serskilta tillfällen begåfvade många kyrkor rikligen, men äfven uppmuntrade de stora och förnäma till lika frikostighet; 169. Han tillika anvisade kyrkan en bestämd del af vissa årliga statsinkomster i hvarje provins samt beviljar ännu annat mer, hvarigenom kyrkans egendomar förökades; 169. Kyrkan tillägges arfsrätt efter prester, som frånföllo utan lagliga arfvingar, eller utan rättmätig grund öfvergåfvo kyrkans tjenst; 170. Huru kyrkan sålunda genom arf, testamenten, gåfvor kom till en ansenlig förmögenhet, emedan det ansågs för en religionspligt, att sätta kyrkan i tillfälle, att kunna verka stort och välgörande efter sin höga bestämmelse; 172—73.

Den sida af Christendomen, kyrkan starkast framhade, var välgörenheten såsom det, hvartill Jesus ofta förmanat sina bekännare; 250. Huru efter den rigtning denna lära erhåller, gåfvor till kyrkan blifva betraktade såsom det säkraste medel att vinna hennes förböner och välsignelse och försona himmelens vrede öfver menniskornas brott; 250. Romerska lagbestämmelserna öfver testamentsrätten blifva de Germaniska folken bekanta, och testamentsangelägenheterna komma till en vigtig del under den andliga myndighetens värjo; 251—52. De fromma gåfvorna och öfverlåtelserna betraktades såsom gifna och bestämda icke till egendom åt presterskapet, utan åt kyrkan till uppfyllande af hennes heliga bestämmelse; de voro de fattigas arfvedel, en åt Gud, åt heliga ändamål offrad gärd, så att hvad till kyrkan gafs, var en för evigheten bevarad egendom, och deraf den uppkommande sed, att i de upprättade testamenten i kyrkans och gifvarens namn tillägga de förskräckligaste hotelser och förbannelser öfver dem, som förgrepo sig på det, hvad till fromma ändamål var gifvet; 253—57. Att samma tidens anda, samma tro, samma fruktan och hopp beherrskade de högre som de ringare; Konungarne ansågo för en christendomspligt att visa sig gifmilda mot kyrkan, derigenom de äfven kunde vinna hennes bevågenhet; de begåfva kyrkor och kloster med

betydliga gods; de stora herrarne gifva äfven gods af sina odalbesittningar, i samma mon mera, man hade behof att försona sig med kyrkan; **257—59.** Att så mycken brist detta bevisar på en sann kunskap om menniskans förhållande till Gud, det likväl väckte sinnet för välgörenhet, närde, värmde den religiösa känslan; **259.** IV: **380—81.**

Att sedan Biskoparne länge sökt bringa till allmän efterlefnad det af Gud på Sinai berg anbefalta budet om tiondens gifvande, Carl den Store ändtligen pålade allt folket, att till kyrkan gifva tionde af all landets säd och frukt och af sitt förvärf; hans förordnande i denna väg; **259—67.** Men att blott långsamt och icke utan stor motvilja från folkets sida kyrkan kom till ett fullare åtnjutande af denna henne tillerkända rätt, och icke heller öfverallt i lika mått; **267—68.**

Huruledes kyrkan i de Germaniska staterna kom i besittning af sina många och stora herredömen; **495—501.**

Kyrkans och *Presterskapets* fri- och rättigheter: Kyrkans egendomar jemte kyrkans personer af de Romerska Kejsarne befriade från en del bördor och utskylder till staten; III: **170.** Carl d. Store och hans son Ludvig d. Fromme fritaga kyrkans hufvudbol eller stomhemman från all verldslig tunga, från all skatt och gärd; **308.** Frankiska Konungarne befria alla, kyrkan från Romerska tiden tillhörande jordagods från de afgifter och gärder, som vidhäftade den skattskyldiga Romerska jorden; **362.** Kyrkan erhåller lika befrielse för de jordegendomar, Konungarne af kammargodsen skänka henne, så att de räntor, Konungarne af dessa uppburo, jemte öfriga rättigheter komma med sjelfva godset kyrkan tillhanda; **362.**

Kejsar Justinianus frikallar kyrkans prester att svara inför verldslig domstol, så att alla dem rörande mål skulle hänskjutas under Biskopens dom; III: **163.** Äfven i Frankiska riket tillerkännes kyrkan samma rättighet i afseende på tvister prester emellan; **214. 618.** Men då kyrkan stadgar den grundsats, att icke heller lekmän skulle hafva rättighet att stämma en kyrkans tjenare inför folkets ting, uppstår deraf århundraden igenom fortgående strider mellan andliga och verldsliga makten; **618—22.**

Om personliga friheten från krigstjenst för kyrkans prester. **272. 374—76.**

Kyrkans och *Statens* ömsesidiga förhållande till hvarandra: Grunddragen af andliga och verldsliga maktens förhållande till hvarandra i första tiderna efter Christendomens allmänna erkännande som statsreligion i Romerska riket; III: **133—34.**

Huruledes kyrkan genom sin kyrkotukt, sin moraliska lagstiftning och sina välgörenhetsanstalter redan i Romerska riket kom till stort inflytande på samhällslifvet, till anseende och makt, så att presteståndet kunde genomgripa, hvar ingen annan makt förmådde något; **145—77.** Biskoparne tillades borgerlig makt och rättighet, att föra en art af moralisk uppsigt öfver ståthållarnes, domarenas, godsherrarnes förvaltning och förhållanden; **174.** Kejserliga lagar gåfvo dem makt och äfven gjorde till pligt för dem, att antaga sig de omyndiga samt andra värnlösa och olyckliga, som voro i behof af skydd och understöd; **174.** De kunde hos ståthållarne, hos Kejsaren sjelf fälla förböner, medla för olyckliga, för enskilta som för städer och provinser, hvilka suckade under skoningslöst dem pålagda statsbördor eller fruktade straff; **174.** Hvar menniskofruktan gjorde alla röster stumma, voro Biskoparne de enda, som i religionens och kyrkans namn förde menskligheteus språk; **175.**

Att det stora inflytande på de borgliga samhällsförhållandena, Biskoparne utöfvat redan under Romerska styrelsen, genom de omständigheter, som åtföljde Romerska rikets fall, ännu mer i den Germanisk-Frankiska staten utvecklade sig, så att redan i första tiderna af Merovingiska ättens regering de kommo till ett utomordentligt anseende äfven i förhållanden, som sträckte sig utom gränserna af det kyrkliga lifvet; **209—12.**

Såsom i äldsta tider folkens lagstiftare betjenade sig af den öfverjordiska verldens hemlighetsfulla förbindelse med menniskorna, för att lägga band på de vilda lidelserna och mildra folkens seder, så begagnade sig regenterna i dessa tider af samma makt, räckte presterna handen, omgärdade dem med ett högt personligt anseende, satte hög mansbot på dråp å presterliga personer, för att så mycket mer ingifva vördnad för kyrkans läror och sedebud; **246—47.** Christendomen förmanade till hörsamhet mot öfverheten såsom en gudomlig anstalt, anbefalte förböner för densamma, stödde thronen och den borgliga ordningen, derföre det för Konungarne icke kunde gifvas någon vigtigare sak, än att vinna för sig ett stånd, som med en sådan lära tillika utöfvade så mycken makt öfver menniskornas sinnen; **248.** Men den djupa vördnad, de visade för kyrkans tjenare, utgick dock icke ensamt från statsklokheten, utan de äfven lika med folket delade den med sjelfva Christendomen hos dem inplantade tro, att kyrkan företrädde Guds stad och ställe på jorden; **249.** IV: **223—26.**

Huru med den Vesterländska kyrkans fortgående utbildning hon tog till staten en ställning af vidt omfattande och

djupt ingripande inflytelse på hela samhällsförhållandet, emedan de Germaniska folken icke skilde Christendomen såsom en serskilt för evigheten beräknad angelägenhet från det timliga, men sammansmälte religionen innerligt med hela det husliga och samhälliga lifvet, så mycket mer, som deras forntida prester icke utgjort ett serskilt, från den öfriga menigheten afsöndradt stånd, och Germanerna dessutom i mångfaldiga afseenden behöfde de kunskaper, hvaraf de andlige voro i nästan uteslutande besittning; **310—11.** Konungarne togo dem till sina rådgifvare, valde dem till sina kanslerer, brukade dem till beskickningar, öfverhufvud uppdrogo åt dem alla vigtigare värf och ärender, äfven ställde under deras öfveruppsigt hela lagskipningen och förvaltningen i sina riken; **312—13.** Kyrkans deraf uppkommande ställning till staten, och huru presterskapet såsom den andra medlemmen af statskroppen blef med denna så nära förbundet, att Biskoparne såsom riksstånd lika med rikets verldsliga store hade del i de allmänna angelägenheterna, säte och stämma i riksförsamlingarne; **335—50.** Huru Biskoparne kommo till jemnlika fri- och rättigheter med de verldsliga store, i det de för sina eller kyrkans gods erhålla samma immunitets- eller friherrliga rättigheter, som Konungen och öfriga Frankiska godsegare utöfvade öfver underhafvande på sina gods; **361—71.** Men samma förpligtelser, som ålågo de verldsliga herrar, hvilka för embete och tjenst eller såsom belöning erhöllo förläningar af kronogods, voro äfven Biskoparne underkastade för de jordegendomar, Konungarne af kronans besittningar gåfvo till kyrkan, deraf de äfven betraktades som Konungens män, räknades till hans trogne och tillsvuro honom, såsom sin länsherre, lika med kronans öfriga läntagare huldhet och tro; **371.** I följd häraf förbundne att hålla krigsfolk, vapenförråd och krigsredskap redo till Konungens tjenst, dessutom med kost och herberge förse Konungen, hans talrika följe och embetsmän, när de drogo omkring i landet m. m. **373.** För alla de odalgods och hemman, som kyrkan utöfver det för den presterliga tjensten bestämda kyrkobolet eller stomhemmanet förvärfvat genom köp, gåfvor, testamente, var hon efter samma mått, som gälde för alla öfriga jordegare och läntagare, pligtig att bidraga till landets försvar och dela samma börder; **372.** Att sålunda med den fortgående utvecklingen af den Germaniska författningen Biskoparne erhöllo en verkningskrets, som gjorde dem tillika till verldsliga embetsmän; **376—78.**

Att stat och kyrka såsom delar af ett helt, af Christenheten, till hvars bästa Gud sjelf insatt den verldsliga och

andliga öfverheten, tänktes och äfven framträdde i ytlre måtto såsom en sammanenad monarki, bestående af tvenne serskilta stånd, det andliga och det verldsliga; 424—27. Att emellertid i en verldsordning, hvar den högsta rigtningen till det himmelska uppenbarade sig vid sidan af den gröfsta vildhet och råhet, och det gudomliga behöfde uppkallas för att tämja det tygellösaste sjelfsvåld, det måste ske, att den andliga makten skulle framträda som den högsta; 427—35. Huru det mer och mer kom till erkännelse af presterliga ståndets oafhängighet af verldsliga makten, till erkännande af kyrkans alla rättigheter och de för heliga ändamål bestämda kyrkogodsens okränkbarhet, Romerska Stolens ovillkorliga rätt till en öfver hela Christenheten sig sträckande domaremakt, som lika omfattade alla, de högsta som de ringaste, det verldsliga ståndet som det andliga, och att ingen Biskop eller Erkebiskop utan Romerska Stolens tillstädjelse skulle kunna afsättas, ingen hafva rätt att draga dem inför verldslig domstol, ingen kunna affordra dem allmänna gärder eller utskylder, men alla klerker, munkar, nunnor, enkor och faderlösa barn höra under deras domsrätt, samt tillbörlig ära visas dem af alla verldsliga makter; 436—72.

Huru till följd af Carl d. Stores inrättning af krigsväsendet och de efter hans död deraf uppkommande förhållanden, i Germaniska samhällets dåvarande tillstånd mången af andakt, andra af armod, de fleste af behof utaf skydd kastade sig i kyrkans armar, emedan herdestafven icke hvilade på dem så tung som svärdet i de verldsliga herrarnes hand; 495—500. Huru sålunda kom, att Biskoparne och Grefvarne, kyrkans och rikets tjenare, i täflan med hvarandra framträda som landets hufvudherrar; 501. Huru fortgående i lika rigtning med Germaniska samhällsförfattningens utveckling, kyrkan från de första immunitetsrättigheter, som likställde hennes gods med Konungens och de Frankiska ädlingarnes, efterhand trädde utöfver gränserna af desamma, så att Biskopar och abboter, eller fastmer biskops- och abbotsdömen, erhöllo verklig domsrättighet öfver alla sina så fria som ofria underhafvande, höllo från denna tid jemna steg med det vexande länsväsendet, bekommo oinskränkt frihet, att upptaga fria män under kyrkans skyddskap och domsrätt, erhöllo grefliga rättigheter, bekommo grefskap och furstendömen, detta allt i mon af de hertigliga och grefliga embetenas sig allt mer befästande ärftlighet i de verldsliga herrarnes hand; 516—46.

Kyrkan sträfvar med all makt, att fråntaga lekmannaståndet all domsrätt öfver de till henne hörande personer

och göra kyrkans tjenare oberoende af den verldsliga domaremakten; de härom genom långa tider fortgående strider mellan den andliga och verldsliga makten; 617—22.

Huruledes kyrkan genom den utsträckning, hon gaf sin domsrätt, uppref alla gränser mellan den andliga och verldsliga domaremakten; 625—29. 638—39.

Huru genom den betydelse, Biskoparne vunnit i borgerliga förhållanden, de kommo i ett alltmer invecklad förhållande till riket och statens öfverhufvud, synnerligen i afseende på den vigtiga fråga, hvilken rättigheten tillkom, att tillsätta Biskoparne; förhållandet dermed; 650—61. Svårigheter och frågor uppstodo, huru statstjenst och tjenst i kyrkan skulle stå tillsamman, kyrkans frihet med kyrkans beroende, kyrkans rätt med verldslig rätt; 667—71. Att genom det i Worms afslutna, så kallade Calixtiska Concordatet den grundsats väl fastställdes, att Konungen icke egde någon rätt att välja, att föreslå eller af egen makt tillsätta Biskopar, hvaremot den nyvalde Biskopen genom spiran, i stället för det fordna bruket med ring och staf, af Konungen skulle mottaga förläningen af de till kyrkan öfverlåtna regalier, men att en förändring af de sinnbildande tecknen icke medförde någon förändring af sjelfva saken, i det Biskoparne dädanefter som förut blefvo Konungens vasaller, förbundna till lika länspligter som de verldsliga herrarne; 754—59. IV: 427—30. Se *Påfvedömet.*

Angående domsrätten öfver Biskoparne; III: 661—62.

Att med christna läran utbildade sig den hela Medeltiden igenom såsom en gyllene tråd genomlöpande idé, att all makt, all öfverhet är af Gud sjelf insatt genom hans kyrka, och att från Kejsaren, från Konungen densamma allt utföre städse innehades såsom förläning af en högre; III: 809.

Hamburgska Erkebiskopen Adalberts strider med de nordiska Konungarne; II: 666—68. IV: 18.

K. Magnus Erlingsson i Norrige mottager sitt rike som län af K. Olof d. Helige, så att han och alla hans efterträdare skulle förestå detsamma såsom varande den helige martyrens arf och egendom, under hans herradöme och beskydd såsom hans ståthållare föra styrelsen, och Norriges Konung ingen rätt hafva att blanda sig i biskopsvalen; IV: 159—60. Deraf uppkommande kamp mellan konungamakten och den hierarkiska; 173—78. K. Håkan V Håkanssons långvariga underhandlingar med sitt presterskap och med Romerska Stolen angående sin kröning, emedan han var född af oäkta säng; 350—54. Norska Biskoparnes försök att blifva fritagna från ledungen; 357. 361. Nya utbrytande strider

mellan verldsliga makten och den hierarkiska i Norrige; V: 112—19.

Strider mellan thronen och altaret, mellan andliga och verldsliga makten i Danmark, och de rättsförhållanden och rättsbegrepp, som der träda i kamp mot hvarandra; IV: 426—50. V: 101—11.

Kyrkans och den *kyrkliga författningens* grundläggning och fortgående utbildning i vårt land. Hierarkiska ordningens första grundläggning härstädes; IV: 11—16. Behofvet af en närmare till hands varande öfverherde än den Hamburgska Erkebiskopen; 17—18. 23—24. Sverige och Norrige afsöndras från Hamburgska erkebiskopsdömet och underkastas den Lundensiska Erkebiskopens öfverstyrelse; 19—23. Romerska Legaten Nicolaus Breakspeares hitkomst och det af honom i Linköping hållna kyrkomöte till Christendomens och den kyrkliga ordningens befästande; 29—32. Tvedrägten mellan Svearne och Göterna hindrar hans förehafvande, att härstädes, likasom i Danmark och i Norrige skett, gifva landet en egen Erkebiskop; 32. Detta tillvägabringas först i Carl Sverkerssons tid, då Sverige får egen Erkebiskop, och Upsala bestämmes till erkebiskopssäte; 124—26. Lundska Erkebiskopen förordnas att vara Svenska kyrkans Primas, så att han skulle hafva en viss uppsigt öfver Svenska kyrkan, och Upsala Erkebiskopen af honom mottaga det erkebiskopliga värdighetstecknet och invigas i embetet; 32—34. 125—26.

Att med Christendomen de nordiska folken mottagit en helig vördnad för den andliga fadern i Rom såsom varande Christi Ståthållare på jorden; II: 668. IV: 35—36. 196—97. Af Romerska Stolen utfärdade skrifvelser i Svenska kyrkans första tider till ordnande af kyrkoväsendet härstädes, till afskaffande af de mot Christendomen stridande hedniska bruk samt föreskrifters meddelande för det christliga och husliga lifvet, för lefvernet och tron; III: 743. IV: 197—200. Jfr 30—32.

Att kyrkor och kapell mer och mer byggas; det uppgifna antalet af dem i Vestergötland i början af XIII årh., och i Värend vid medlet af samma årh.; IV: 201—4. Och det religiösa sinnet uppenbarar sig serdeles i kyrkors och klosters begåfvande, så att kyrkan redan inom slutet af XII årh. kommit till icke ringa jordbesittningar, såsom ses af de utaf Romerska Stolen utfärdade skyddsbref för åtskilliga kyrkor; 207—17.

Fortgående utbildning af det Svenska kyrkoväsendet i likstämmighet med den allmänna kyrkans; IV: 322. Att Bi-

skopssäten uppstodo i grannskapet af de forntida samtings-, offer- och marknadsplatserna, hvaraf jemte öfriga samfält verkande orsaker städer vid dem så mycket lättare måste uppkomma, som dessa samma orter af ålder varit marknadsställen; 484. Domkyrkans och erkebiskopssätets flyttning från Gamla till nya Upsala eller det så kallade Östra Aros; 507—12. Början till stiftens indelning i prosterier; 322. Munkar, som genom vigelsen inträdt i det presterliga kallet, Biskoparnes första medhjelpare, kallade kaniker; 322—24. Början till inrättande af domkapitel; 324. 373. Början äfven till prestmöten; 324.

Påfvarnes fortfarande oafbrutna omsorg för Svenska kyrkans fortgående utbildning samt inskärpande af Christendomens och kyrkans bud; IV: 323. 325. Biskoparne tilldelas makt att aflösa förbrytare; 325. De uppmanas att sända skickliga ämnen till Parisiska högskolan, för att bildas till värdiga kyrkolärare; 325; De kallas af Innocentius III till det af honom utlysta allmänna kyrkomötet i Rom; 326—27.

Konungens och Biskoparnes förhållande till hvarandra; IV: 223—25. V: 121. Biskoparne vinna inflytande på ledningen af de allmänna angelägenheterna, och de eller andra män af kyrkan blifva Konungens kanslerer och äfven råd; IV: 225—27. 245—47. 269. 579 (n.). 597. 662. V: 332. 334. 346 (n.). Lysa frid öfver Konungens person och kyrkans bann öfver alla dem, som dristade att tillfångataga, förjaga eller dräpa rikets af kyrkan krönta Konung; IV: 606.

Kyrkan erhåller år 1200 af K. Sverker II frihet för sina gods och gårdar från alla till Konung och krona utgående utskylder; IV: 227. 228—29. K. Johan tillägger Biskoparne rättighet till de säkören, som ådömas kyrkans personer eller för brott, begångna på kyrkans och de andligas grund; 248. Magni Ladulåses stora frihetsbref för kyrkan, hvarigenom hon ej blott befrias från alla utskylder till Konungen, men Biskoparne tillika få rättighet att uppbära alla penningsaker, som falla på kyrkans gods, och detta äfven när edsöre bröts; 609—10. De sålunda kyrkan beviljade fri- och rättigheter tillförsäkras henne äfven af Riksföreståndaren Marsken Thorkel Knutsson, men med uttryckligt förbehåll, att i krigstider vid utfärder eller allmänneligt uppbåd, äfvensom vid allmän bevillning till det allmännas hjelp, intet undantag gälde för kyrkan, men hon i dessa afseenden vore underkastad lika förpligtelser och lika börder med rikets öfriga jordegare, hvarjemte han förbehöll Konungen böterna

mellan verldsliga makten och d[illegible]söresbrott, för mord och tjuf- 112—19.
[illegible]gheten af dessa förbehåll; V: Strider mellan throne[illegible] 206. K. Birgers oinskränkta verldsliga makten i D[illegible]3—85.
rättsbegrepp, som de[illegible] kyrkans prest; Landskapslagarnes be- 426—50. V: 101[illegible]leken deraf; V: 135 (n.). Bönderna *Kyrkans* och den *kyrk*[illegible]samma utgöra alla gärder och utskylder, fortgående u[illegible]ol skulle vara lika frälst som Upsala öde; gens första g[illegible] en närmare[illegible] kyrkan sig beviljad redan mot slutet af XII ska Erk[illegible]04—7. Dess utgående af Helsingland ordnas afsöndr[illegible]mes af Thorkel Knutsson och Erkebiskop Nils den [illegible]; V: 128. 142 (n.). Landskapslagarnes bestäm- me[illegible] öfver tiondens utgörande och fördelningen af den- [illegible]; 99. 141—43 (n.). Kyrkans stränga utkräfjan der- [illegible]: 99. 287. Fattigtionden af Tiunda-, Attunda- och Fjerd- [illegible]raland anslagen till Upsala kyrka; rättmätigheten deraf [illegible] Thorkel Knutssons tid ifrågasatt; 141—43. Indragen i [illegible]ne års tid af Hertig Valdemar; 281.

Men kyrkans lära, att så jordagods som annan egendom kunde i gåfva eller testamente gifvas till kyrkan utan åtal deråt af slägt eller arfvingar, möter motstånd och blir ett fortvarande stridsämne mellan kyrkans lag och bondelagen; IV: 207—14. 607. Landskapslagarnes bestämmanden deröfver; V: 124. Presterna tillerkännas full frihet att bort-testamentera sin egendom; IV: 368. Genom påfliga bullor förklaras munkar och nunnor höra verlden till i afseende på rättigheten att mottaga och besitta all dem lagligen genom arf- eller genom hvilket annat sätt tillfallande egendom och att efter behag fritt kunna förfoga deröfver; V: 98—99. Deremot stridande stadga i våra Landskapslagar; 125—26 (n.).

Presterliga rättigheterna eller de så kallade *jura stolæ*, sådana de i afseende på Helsingland ordnas och bestämmas af Thorkel Knutsson och Erkebishop Nils Allesson; V: 128—32.

Att den af ålder från de norra landskapen till S:t Olofs kyrka i Norrige utgående gärd, kallad S:t Olofs skatt, i K. Birgers och Erkebiskop Nils Kettilssons tid drages till Upsala kyrka; V: 290.

Klagomål från Romerska Stolen öfver kyrkans och presterskapets belastande med krigsgärder och annan verldslig tunga; IV: 342—43. V: 139—40. Utomordentliga gärder, af kyrkan beviljade, eller kyrkan och presterskapet pålagda till Konungens och landets hjelp; IV: 605—6. V: 156—60. 327. Af Hertig Valdemar indrifna gärder af Up-

kyrkas gods i Tiunda- och Attundaland; V: 280—
förbud uppgifves vara utfärdadt af Marsken Thorkel
gårdars och tomters säljande i Stockholm och
till krigs- och andeliga ständen; men ingen
huru dermed förhåller sjg; V: 146 (n.).
kans vexande rikedomar och inkomster; V: 98—100.
kyrkans prester frikallas af Sverker II år 1200 ifrån att
för sina handlingar, sina gerningar och sin lefnad dragas inför verldslig rätt, utan skulle hafva att derför stå till ansvar endast inför Biskopar och Prelater; IV: 227—29.

K. Erik Eriksson tillägger Biskoparne rättighet, att draga under sin dom lägersmål, menedsbrott och andra förbrytelser mot kyrkans lag eller den andliga; IV: 268. Bekräftas deri af Magnus Ladulås; 608.

Men det hierarkiska bandet härstädes ännu icke fast sammanknutet, Svenska kyrkan ännu icke i allo bragt i samma ordning och skick med den allmänna kyrkans: 1:o Biskops- och prestvalen ännu beroende af Konungen och menigheterna; 2:o verldsliga domare ingripa i Biskoparnes domsrätt, prester dragas inför tinget, och verldsliga lagens straff drabbar dem; 3:o Coelibatet härstädes ännu icke infördt eller efterlefvadt, i det här alla prester voro gifta, och prestsöner samt de af oäkta säng födda komma så till biskopliga som andra presterliga embeten och värdigheter; Romerska Stolens ofta upprepade klagomål öfver dessa förhållanden, men ännu länge sagtmodiga och varsamma förfarande härvid; IV: 340—50. Skeningemötet, genom beslutet hvaraf den stora frågan om presternas giftermål afgöres samt ännu annat mer stadgas till kyrkoväsendets bättre ordnande; 364—72. Såsom tillägg till Skeninge mötesbeslutet utfärdar Romerska Stolen påbud om biskopsembetenas tillsättande efter kanoniska ordningens föreskrift, hvarigenom Konungen och menigheterna betagas all rättighet att deltaga i valen af Erkebiskop och Erkebiskopar, och dessa äfven förbjudas att till Konungen eller någon lekman aflägga tro- och huldhetsed; 372—75. Att emellertid de kyrkan förlänta fri- och rättigheter gjorde det till pligt för domkapitlet och den nyvalde Biskopen, att söka Konungens stadfästelse på det skedda valet, såsom det ock visar sig, huru Biskoparne af hvarje på thronen uppstigande Konung sökte stadfästelse på kyrkans friheter, derigenom erkännande, att de ansågo dem beroende af Konungens välbehag och nåd; 429—30. 609—10.

Att konugamakt och folkmakt härstädes sedan uråldriga tider voro starkare, djupare och mera rotfästade, än att Biskoparne kunde fördrista sig att ingripa inom deras område:

drag af konungamaktens och folkmaktens härstädes sjelfständigare förhållanden till kyrkan. V: 121—26. Klagomål från Romerska Stolen, som häntyda på ännu länge fortfarande strider mellan andlig och verldslig rätt, mellan bondelagen och den kanoniska; IV: 607. V: 281.

Kyrkan tager folkets uppfostran under sin ledning, och genom kraften af Christendomens läror föregår en stor omvandling af de forntida föreställningarne, begreppen och sederna: 1:o Tron på en enda Gud, på Christus, på döpelsens kraft m. m. framträda och bestämma tänkesätten, känslorna, sederna och lefnadsvandeln; 2:o Barns utsättande afskaffadt; 3:tio Äktenskapet öfvergår från en blott borgerlig förbindelse till en religiös, onpplöslig förening mellan makar, en i husliga och borgerliga sammanlefnaden så djupt ingripande omvandling, att kyrkans lagstiftningar derutinnan blott långsamt förmå göra sig gällande; 4:to Kyrkans rätt till uppsigt öfver sederna, hennes straffmakt och kyrkotukt i detta hänseende erkända, botöfningar pålagda och undergångna; 5:o Det religiösa sinnet mer och mer uppenbarande sig i de gåfvor, som göras till Gud, till Christus, till helgonen, till kyrkor och kloster, IV: 381—88. Många hedendomens sedvanor dock, föreställningar och bruk, långt ifrån att försvinna, gå öfver i Christendomen, mottaga en christlig betydelse, hedniska och christna seder på mångfaldigt sätt blandade med hvarandra; den nya religionen, för att vinna framgång, måste sluta sig till den gamla; 388—89.

Genom kyrkan och hennes försorg inrättas så kallade Helgeandshus, sjukhus, hospital och herbergen för vandrande pilgrimer; V: 92—93. Äfvenså serskilta herbergen för vägfarande på skogen Ödmorden och Rafvunda skogen; 94—95. Det räknas af henne till förtjenstfulla verk, att anlägga broar och vägar, sjelf hon äfven sörjde derför genom egen åtgärd, och bidrager i flera afseenden till landets odling; IV: 202. V: 93. Hand i hand med Konungarne arbetade äfven kyrkan för allmänna säkerhetens betryggande genom heliga frider; IV: 621. Biskoparne förbundne, att hvar hafva en almoseutdelare; V: 91.

Stiftelser af skolor, de första i vårt land, äfven ett verk af kyrkan; V: 95—96. Anslår en del af fattigtionden till understöd för de vid högskolan i Paris studerande Svenskar och utfärdar föreskrifter till befordrande af ordning i deras sammanlefnad; 96—97.

En företeelse af egen märkvärdighet inom Svenska kyrkan, att derstädes upptråder en kättare, som dömes till bålet. V: 291.

Utgående afgifter till Romerska Stolen: 1:o Peterspenningen; IV: 29. V: 287—88. Korstågshjelpen; IV: 327—28. 330. V: 288. 3:tio Romerska Stolens öfriga penningeutpressningar och skattepåfund; V: 288—89.

Biskoparne taga ingen del i de inre oroligheterna, men fastmer framträda som medlare, rådande till endrägt och fred och stödjande konungamakten; IV: 237. 245. 249. 521—22. 606. V: 120—21.

Kyrkan: tillståndet inom den allmänna kyrkan i afseende på sedligheten hos presterskapet. Att det stora företräde, som inrymdes presteståndet, det verldsliga inflytande, som det mer och mer tillvann sig, de gåfvor, hvarmed det öfverhopades, dess stigande makt, dess tillvexande rikedomar äfven voro lika många frestelser till herrsklystnad, till prakt och frosseri, till oheligt bruk af det heliga för verldsliga ändamål, till sträfvanden, som rakt stridde mot ståndets egentliga bestämmelse; III: 180. Att det förderf, som derigenom i tidens fortgång alstrades inom kyrkan, allt mer tillvexte med de rika gåfvorna, med de hopade besittningarne, och huru vid inträffande ledighet af en biskopsstol en trängsel uppstod, som födde mångfaldiga missbruk och alstrade simoni, handel med andliga embeten, ända derhän, att de högsta andliga värdigheter ända ned till de ringaste kyrkotjenster voro för penningar fala och icke utan mot betalning kunde erhållas; 680—91. Jfr 648.

Att äfven efter den af Gregorius VII åsyftade och tillvägabragta reform genom den förändrade ställning, han gaf kyrkan till staten, och genom coelibatets stränga genomförande förderfvet fortockrade och klereciet blef i samhället det stånd, som djupast kränkte sedligheten och satte all yttre ärbarhet och tukt å sido. III: 759—66.

Att vid de många hemska skildringarne öfver det andliga ståndets stora förderf dock icke bör förgätas, att dessa skildringar ofta äro författade af dystra, munkartade sededomare, som skåda allt från den mörkaste sidan; III: 887 (n.).

Att framhålla Medeltidens hierarki blott från dess mörka sidor, men ej aktgifva på det goda, som presterskapet verkat, är mindre rättvist och leder till en origtig uppfattning af menskliga slägtets och menskliga tingens utvecklingsgång; III: 886—89.

Kyrkobol, *Prestbol*, bestämmanden öfver storleken deraf och dess fritagande från alla skatter och gärder. III: 308. V: 134. 135 (n.).

Kyrkofogde, den honom tillkommande befattning. III: 366—371.

Kyrkofriden. IV: **464.**
Kyrkovisitationer; III: **215. 217.** IV: **322.** De i afseende deräa på Skeninge mötet stadgade ordningar; IV: **368—70.**
Kyrkovärjare, Kyrkodrottar (kyrkovärdar), tillsättas af församlingen sjelf; dem tillhörande befattningar. V: **122.** Jfr **119** (n.).
Kvenland och *Kvener*, Norrmannen Others berättelse derom för K. Alfred i England; IV: **84—85.** Isländska sagans berättelser; **85.** Att sjelfva kallade Kvenerna sig *Kainulaiset* och sitt land *Kainu* eller *Kainunmaa;* huru deraf uppkommit dikten om ett Kvenland eller Qvinnoland, som uteslutande beboddes af qvinnor eller Amazoner, hvilka sades hafva sina bostäder vid Baltiska Hafvets stränder; I: **37.** IV: **86.** Läget och omfattningen af Kvenland; IV: **85. 86** (n.). Betydelsen af *Kainu, Kainunmaa* och dess liktydighet med *Bottn* och *Pohjanmaa*, såsom Österbotten af Finnarne kallas; **86** (n.). Om Anunds, sonens af Emund Gammal, härtåg till Kvenland; I: **489.** IV: **97—98.** Att på Österbottniska kuststräckan i de forntida Kvenernas land träffas en mängd ansenliga högar, vittnande om någon slägtskap med de Svenska ätthögarne; IV: **97** (n.).
Käpsir, kallades den gifta trälen. I: **599.**
Kättare, hvilka dermed förstodos; III: **122** (n.). **182. 183.** Kättare inom Svenska kyrkan; V: **291.**

Ladoga, gammal stad vid Ladogasjön; II: **290.** Angripes år **1164** af en Svensk härflotta; IV: **127.** Hotas år **1240** af en anryckande här af Svenskar och Finnar; V: **23—24. 28** (n.).
Ladoghaer, folk från trakterna af Ladogasjön. II: **293.**
Lagar, Lagstiftelse, att lagen tiderna igenom fortbildats af Konungen och folket gemensamt; IV: **674—75.** Konungen ansedd som högsta lagstiftare; IV: **675—76.** Hvad Konungen med skälom vill, thet är lag; I: **486.** Se *Landskapslagar.*
Lagmän, att de trädt i de fordna Fylkiskonungarnes ställe och spår af dem kunna skönjas från medlet af IX årh.; I: **541.** IV: **566.** Valdes af bönder, och bondeson skulle Lagmannen vara; I: **574.** Ingen tjensteman fick komma till detta embete; grunden dertill; I: **574.** IV: **575.** Att lagmännen valdes ur de stora odalborna slägterna; I: **574.** IV: **563—65.** Lagmannens befattning, att på landstingen upp-

läsa och förklara lagen; I: **569.** Lagmansembetets anseende, vigt och betydenhet; I: **574. 581—82.** Tiunda Lagmannens myndighet och makt; **402. 404. 575. 579.** Om Lagmäns inträdande i Konungens råd; IV: **600. 602—3.**

Lagmansembetet för Danmark alldeles fremmande; i Norrige utan den politiska myndighet som i Sverige; IV: **567** (n.).

Lagnum, en obekant hafsvik, som omtalas af Plinius d. ä.; I: **23.** Förmodan, att härunder framsticker Danska ön Langelands eller Laalands namn. I: **23.**

Laholm, fredsmöte derstädes mellan Magnus Ladulås och Danska Konungen Erik Glipping. IV: **542.**

Lambert af Aschaffenburg, en af Medeltidens lärde. III: **822.**

Lamer, nämnas af Adam af Bremen bland de folk, som bodde ända upp till Ryssland. I: **37.** II: **292.**

Landboer, landbönder, som icke besuto egen, men mot viss afrad brukade annans jord, hade ingen röst i saker, som angingo det allmänna. I: **553. 554.**

Landnamaboken, boken om Islands första bebyggande; II: **230.**

Landnamsmän kallades på Island de, som varit första besittningsinnehafvare på ön; **228.**

Landsallmänningar. IV: **655.**

Landsdomare. IV: **569. 571** (n.).

Landsherrar. IV: **569. 570. 571** (n.).

Landskrona, dess anläggning af Thorkel Knutsson invid Neva; läget af detta fäste; V: **56. 57—58.** Belägras och intages af Ryssarne; **59—62.**

Landskapslagar, tänke- och kärnspråk de första domarereglor, hvarifrån våra Landskapslagar upprunnit; I: **569.** Att med samhällsordningens fortgående utbildning de första, efter fornhäfd och naturlig billighet vidtagna rättsgrundsatser blefvo mångfaldigade, samlade, ordnade; **570.** Att deraf de serskilta Landskapslagarne uppkommit, i det hvarje landskap hade sin egen Lagman och betraktade sig som ett eget, sjelfständigt samhälle; **571.** Att Vestmanna-, Helsinge- och Södermanna-lagarne hafva en stor öfverensstämmelse och likhet med Upl.Lagen; **571—72.** Mellan de Svithiodska lagarne och de Götiska träffas åter vissa skiljaktigheter; **572.** Om Landskapslagarnes utarbetande och bringande i deras nuvarande skick; V: **76—86.** Till Lagmannens befattning hörde, att på landskapstingen uppläsa och förklara lagen; I: **569.**

Heidsivia-lagen, Norriges äldsta lag, stiftad, såsom man tror, af Fylkiskonungen Halfdan Svarte i IX årh.; I: **300.** Gulatings- och Frostetings-lagarne införda af Håkan Adal-

stens Fostre i X årh.; 327. Olof d. Hel. öfverser och förbättrar de gamla lagarne i öfverensstämmelse med Christendomen och införer i dem en Kyrkobalk eller Christenrätt; 429—30.

Landsting. I: 569.

Landtarchipresbyter, Landtdekaner, Landtkapitel. III: 305—7.

Landtständer, huru de uppstodo. III: 581—82.

Landupptäckter af Nordboerna, se *Island, Grönland, Amerika* eller *Vinland det goda* och *Färöarne.* Af nordiska Vikingar kringseglades Nordkap och upptäcktes vägen till Hvita Hafvet; II: 285.

Landvärnsmän. I: 333

Langfedgatal, slägtregister; fornfädrens stora omsorg att vårda minnet af sina ättfäder. I: 212.

Lappar, att de fordom haft ett med Finnarne gemensamt namn och blifvit kallade Finnar, till dess från XII årh., då med Svenskarnes eröfringar i Finnland förhållandet med detta land och dess inbyggare blef mera bekant, man började åtskilja begge folken såsom tvenne serskilta, i mycket med hvarandra olika stammar, ehuru ännu i dessa tider de haft mycket med hvarandra gemensamt i lefnadssätt och näringsfång; IV: 90. 93 (n.). Om förhållandet med ortnamnen efter Lapparne; 94 (n.). De olika sökta härledningarne till namnet Lapp; sannolika ursprunget och betydelsen deraf; 94 (n.). Att de så kallade Lappringarne och Lapprösen utvisa Lapparnes bostäder och tillhåll; 93—94 (n.). Att Lapparne och Finnarne skola varit Skandinaviens ur-invånare, de Jotnar, om hvilka fornsagorna tala, saknar all historisk grund; I: 158—60 (n.). IV: 94—95 (n.). Se *Finnland.*

Lappegunda, ett landområde i Estland. IV: 94 (n.).

Lappie, Lippie. V: 23 (n.).

Lappringar, Lapprösen, Lappgrafvar, förekomma inga i mellersta och södra Sverige. I: 158 (n.). IV: 93—94 (n.).

Lars af Rumby, IV: 313 (n.).

Lars Sunesson, en af Danmarks krigserfarnaste höfdingar, stupar i slaget vid Kongslena. IV: 233.

Lars Ulfsson (Stengafvel). V: 346 (n.).

Latris, en af Plinius d. ä. omtalad ö, som låg vid mynningen af hafsviken Cylipenus och tillåfventyrs häntyder på Lädre, Hleidre. I: 24.

Laurentii gamla kloster i Lund. IV: 60 (n.).

Laurentius den helige, såsom en kyrkans martyr känd och högt ansedd äfven i norden, och domkyrkorna i Lund och Upsala helgade honom till minne och ära. IV: 115.

Laurentius, Erkebiskop i Upsala. IV: 508. V: 109 (n.). 142 (n.).
Laurentius (I), Biskop i Linköping. IV: 324.
Laurentius (I), Biskop i Skara. IV: 508.
Laurentius, Lagman i Tiundaland. IV: 304.
Laurentius, Lagman i Östergötland, bortröfvar Sune Folkessons dotter. IV: 315—16.
Lausitzer, i nedre Lausitz, en stamafdelning af Sorberna. IV: 72. 75.
Lavarder, herre, husbonde, kallades odalmannen i förhållande till sina trälar. I: 552.
Leal, slottet i Estland, der Carl Jarl och Östgöta Biskopen Carl öfverraskades af en mansstyrka från Ösel och nedergjordes. IV: 260. 261.
Ledung, sjötåg, krigsfärd. I: 576. 588.
Ledungslame. I: 588. IV: 663. 688.
Legater, Romerska, utsändas kring hela Christenheten, att undersöka och ordna kyrkoförhållandena; deras stora anseende, myndighet och makt. IV: 24—26.
Legister, benämndes de, som, i motsats till Dekretisterna eller Dekretalisterna, gjorde Romerska rätten till sitt kunskapsyrke. III: 847.
Leifr Eriksson, hans färd att utspana det nyupptäckta landet, det sedermera så kallade Vinland det goda. II: 268—70.
Lejre, se *Hledre*.
Lekare, spelman, gycklare, huru en sådan ansågs. V: 89.
Lektonien, att detta forntida land, hvarom sagorna talat, möjligen gått under, då Svarta Hafvet genombrött det land, som skilde det från Medelhafvet, och att öarne i Grekiska Archipelagen tilläfventyrs äro lemningar deraf. I: 132.
Lekvallar, *Lekplatser*, der inför talrika åskådare vid folkmöten och ting ynglingarne mätte sig med hvarandra i styrka och öfriga idrotter. II: 383—84.
Lemovier, skildras af Tacitus såsom boende i grannskapet af Gothonerna, men närmare hafvet. I: 27.
Lena gård. IV: 419. V: 187. 328.
Leo I, den Store, Romersk Biskop, räddar Rom, och uttalar klart och bestämdt Romerska Stolens höga bestämmelse. III: 389—93.
Leo III, Romersk Biskop, kröner Carl den Store till Romersk Kejsare. III: 409—10.
Leo IX, Romersk Biskop, en af de nitfullaste och verksammaste Påfvar, förhöjer Romerska Stolens anseende och makt. III: 695—96. 699—700.

Leofdag eller *Lifdag*, sändes af Hamburgska Erkebiskopen, att predika Christendomen för Svenskarne. II: 651.
Lettgaller. IV: 74.
Lettiska folkstammen; IV: 74. 77. 79. 80. 253. Sägnen hos de norrom Düna-floden boende Letter om deras fordna stamsäten vid Weichseln och deras första regent Widewut, kommen från Skandinavien; I: 92.
Lettland. IV: 74 (n.).
Levene i Vestergötland, minnet der länge lefvat om K. Stenkils skottmärken; III: 15. Sägen, att Kungskullen derstädes gömmer hans stoft; 15. K. Håkan Röde uppgifves der vara född, och åtskilliga ställens namn, enligt folksägnen, bevara minnet af honom; 20.
Liderne, nu Kungsholmen. IV: 616.
Liſland, af Skandinaverna fordom kalladt Estland, under hvilket namn af dem betecknades hela kustlandet från Weichseln till Finska Viken; II: 307. IV: 74. Troligen långt tillbaka i gamla tider skattskyldigt under Svea Konungen; I: 256. 404. Till Liſland kom, åtföljande de Tyska köpmännen på en af deras färder, Biskop Meinhard, som der företog omvändelseverket; IV: 80.
Limö, skänkes af Magnus Ladulås till S:t Clara kloster. IV: 616.
Liodasmidir, sångsmeder, diktare af qväden; Asarne så kallade. I: 206. II: 395.
Liodhus, Lödöse, gammal köpstad; II: 562. IV: 483. 495. Nedbrännes i grund af Hertigarne Erik och Valdemar; V: 176.
Liongaköpunger, Linköping, gammal marknadsort. II: 566.
Liongating, Östgöternas landsting. I: 569.
Liothider, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.
Lister, nämnes i gamla handlingar såsom ett eget, från Blekinge åtskildt landskap eller härad; IV: 254 (n.). Hemsökes af Estländska Vikingar; 254.
Lithauer. IV: 74. 252. I striden mot dem stupar Carl Ulfsson från Sverige jemte många andra af Tyska Ordens riddare; 414.
Liver, deras bostäder; IV: 74. Förhållandet med deras omvändelse till Christendomen; 78. 80. 250. 252—53.
Ljus-Alfer, goda och skönare än solen, bodde i Alfhem. I: 149.
Ljussvenner. IV: 572.
Lochlanach, vikingarne från norden så benämnda af Irländarne. II: 13. 59.

Lochlin, hos Ossian betecknande Skandinavien. I: 515.
Lodbrok och hans son *Björn Jernsida* nämnas i de utländska krönikorna. II: 23. 24 (n.). 25. 76. 162.
Lodjor, farkoster, smärre skepp. V: 57.
Loft. II: 584.
Lofön, der innebrännes Ups.-Konungen Östen, då han derstädes befann sig på gästning; I: 240. Har troligen af ålder hört till Upsala öde; 586.
Loge, son af Finnhöfdingen Froste och broder till Skjalf, hvilka begge som fångar bortfördes af K. Agne. I: 224.
Longobarder, Paul Winfrids berättelse om deras härkomst, deras uttåg från ön Skandinavien samt deras vandringar och af hvilken anledning de blefvo kallade Longobarder; I: 80—82. Hans berättelser bestyrkas af Romerska författare; 83. Deras utseende, skaplynne och egenskaper; 83—4. Inkräkta större delen af Italien och upprätta det Longobardiska riket; 80. Deras lagar vittna äfven om deras nära slägtskap med nordens bebyggare; 84. Longobardiska rikets kufvande och undergång genom Konung Pipin och Carl d. Store; III: 407—9.
Lottkastning med *hlutir,* lotter, stora tärningar, till utforskande af Gudarnes vilja; I: 293. 514. Lottkastningen med tärningar mellan Olof Skötkonung och K. Olof Haraldsson om en bygd på ön Hisingen; 422.
Lubba, broder till Jarlen Ubbe, höfding öfver en vikingahop i England. II: 65.
Ludrar, genom blåsning ur dem gafs tecken till stridens början och dess upphörande. I: 266. 269. 317. 355. 358.
Ludvig Albrektsson, Konungens af Danmark Marsk. V: 325.
Ludvig den Fromme, Kejsare. II: 617—21. 629—30. III: 431—33.
Lumber, I: 570. Lumbers hög; 570 (n.). Lumbs lag; 570—71.
Lund, får en stenmur rundtomkring och tillvexer ansenligt under K. Erik Lamms tid, hvilken för det mesta vistades der; III: 80 (n.). Utses till säte för Danska rikets Erkebiskop; IV: 21. Dess kyrka, den rikast begåfvade; 19—21. Domkyrkans högtidliga invigning; 21—22.
Lungho, ett af Upsala ödes-godsen i Vestergötland. I: 586.
Lupicinus, Romersk Ståthållare, hans nedriga uppförande mot Göterna och försåt för dem, hvarigenom de uppretas till ett hämndekrig. I: 57 ff.
Lutitzer, äfven kallade *Wilzer* och *Welataber,* en folkrik Vendisk folkstam vid sydöstra Östersjökusten. IV: 72. 75.
Lübeck, erhåller sina första handelsfriheter på Sverige af K. Knut Eriksson; IV: 219. Stadfästas deri af Birger Jarl,

som bestämmer omfånget af dem; 471—73. Liksså af Thorkel Knutsson; V: 75. Gör Hertigarne Erik och Valdemar penningeförsträckningar och erhåller af dem fribref till fri fart på Neva; V: 274—76. Bekräftas deri äfven af K. Birger; 275. Får af Hertigarne rättighet att någon tid obehindradt idka sillfiske och handel på kusterna af Kalmar, Möre och Öland; 276.

Lyder Foss, en af de i K. Birgers tjenst varande utlänningar, afrättas på Brunkeberg. V: 322.

Lydien i Mindre Asien, Göter erhålla der bostäder af Kejsar Theodosius den Store; I: 61. En forntida skald sjunger om dem; 79—80.

Långskepp, kallades med ett gemensamt namn alla till härfärder bestämda skepp. II: 570.

Läkarekonsten, hos våra forntida fäder; II: 433—34. 437. Sårförbindningar och chirurgiska operationer; 434—38. Qvinnorna de, som förnämligast haft insigter och färdighet i sårläkningen; 437. De slutsatser, hvartill man hade kommit genom forskningar och aktgifvelser på menniskokroppen; 439.

Klerkerna, serdeles munkarne, under hela första hälften af Medeltiden de enda, af hvilka man väntade hjelp i svåra sjukdomar; III: 849. Beskaffenheten af deras läkarekonst; 850—51. Södra Italien läkarekonstens egentliga hem; 851—52. Läkarekonsten framträder ur kretsen af öfriga kunskapsarter till en sjelfständig vetenskap, och Salerno blir läkarevetenskapens hufvudsäte; 852—53.

Län, det landområde, som innehades i förläning af den tjenstеman, hvilken var satt till föreståndare deröfver. IV: 570.

Länsmadher, Länsman, Länsherrar; IV: 569—71. Magnus Laduläses stadgande mot missbruk af Länsherrarnes och Länsmännens makt; 622—23.

Länsväsendet, dess ursprung; III: 331—35. Den fortgående utvecklingsgången af det ursprungliga förläningsväsendet och det sedermera deraf utbildade läns- eller så kallade feodalsystemet; 501—72. Dess inflytande på bildningen af de Europeiska samhällsförhållandena; 573—82. Det olika förhållandet derutinnan i serskilta stater, i det i Frankrike länsväsendet förde till en nära obegränsad konungamakt, i Tyskland till en förbundslik och i England till en fri författning; 582 (n.). Länsadeln i kamp med den i städerna uppvexande borgerliga friheten; 807—9. IV: 476—80.

Lärft, att i Helsingland, Medelpad och Ångermanland skatten utgick i vissa marker lärft; beräkningen deraf. IV: 665.

Läsir, ryktbar af sin seger öfver Hunerna, kommer med ett

långskepp, fullbesatt med goda stridsmän, Sigurd Ring till hjelp vid Bråvalla-slaget. I: 262. 264.
Lödöse, se *Liodhus*.
Löften, Löftesgång vid dryckeslag. I: 244. II: 522. 600—2.
Lögaren, Mälarens forntida namn, sagan om uppkomsten af denna sjö. I: 192.
Lönardrott, kallades odalmannen eller husbonden i förhållande till sina tjenare. I: 552.
Lönnmord, räknades till nidingsverk. II: 518.
Lösbröllop (lausabrullaup, skyndibrullup), hvad dermed betecknades. II: 531—32.
Löwen, derstädes i många århundraden minnet firadt af den seger, K. Arnulf derinvid vann öfver Nordmännen år 891 och det stora nederlag dessa ledo. II: 112.

Mæoter, kallades af Grekerna med ett gemensamt namn alla vid Mæotiska (Asovska) sjön boende folkstammar. I: 101.
Mæotiska (Asovska) sjön, enligt Herodotus Skyternas gräns i söder. I: 4.
Magnus Birgersson Ladulås, bär redan under sin faders tid namn af Hertig; IV: 412. Och är den förste, som i våra häfder bär detta värdighetsnamn; 513. Hos honom hugstort sinne, moget förstånd, herrskarekraft och herrskarebegär; 514—15. Öknamn, som gifvas honom och hans broder Erik af K. Valdemars gemål; 515—16. Utbrytande tvedrägt mellan honom och hans broder K. Valdemar; 519—22. Begifver sig öfver till Danmark att värfva krigsfolk, söker och får bistånd af Konung Erik Glipping, hvarom ett fördrag mellan dem upprättas; 524—25. Rycker in i Vestergötland med den fremmande krigsmakten och vid Hofva öfverrumplar och slår den af Valdemar samlade bondehären; 526—27. På ett möte i Vestergötland delas riket mellan honom och Valdemar; 529. Magnus antager konunganamn, och vid Morating erkännes och hyllas som Konung; 529. Krönes i Upsala och skänker åtskilliga gods och gårdar till kyrkan; 530. Ett fredsmöte beramas vid Göta-elf till biläggande af stridigheterna honom och hans broder Valdemar genom bemedling af Konung Magnus i Norrige och ömse sidors goda män, men derigenom uträttas intet; 531—35. Förmäler sig med Grefve Gerhard I:s af Holstein dotter Helvig;

538. Mellan Magnus och K. Erik Glipping uppkommer ett missförstånd, som har till följd härjande fiendtliga infall i hvarandras länder; **538—42.** Förlikning och fredsslut mellan dem; **542—44.** Valdemar afstår från krona och välde, och från denna tid kallar Magnus sig Svears och Göters Konung; **545—47.**

Utländska, om fremmande statsförhållanden, seder och bruk kunniga män, äro hos Magnus välkomna, upptagas vid hans hof, äras och hedras, hvaraf Magnus dock i början af sin regering lider åtskilligt mehn och äfven väcker afund hos de Svenska herrarne; uppträdet mellan honom och Peder Pors; **547—48.** Folkungarnes resning mot Magni gunstling Ingemar, som dräpes af dem; Magni förhållande dervid; Romerska rätten mot dem åberopad; hufvudmännen afrättas; deras gods indragas, men återgifvas till barnen och enkorna, och Magnus söker på allt sätt att försona och vinna de fallnes fränder, så att oron i sinnena stillas och lugnet återkommer; **548—60.**

Magnus, kommen i säker besittning af makten såsom en öfver hela riket herrskande Konung, vänder sin uppmärksamhet på det inre tillståndet, ordnar krigsväsendet på lika fot med de öfriga Europeiska ländernas genom den så kallade rusttjensten eller krigstjenstens förvandling till vapentjenst till häst; **578—87.** Upptager i samband dermed de till riddarväsendet hörande inrättningar på ett sätt, att detsamma hos oss från sin början blef en med samhällsförfattningen sammansmält inrättning; **587—92.** Men på samma gång han derigenom drager närmare till thronen och med värdigheter omgärdar de stora i landet, lägger han äfven genom förbud mot sjelfhämnd, mot lönliga samband m. m. tyglar på dem till bevarande af ordning, frid och rätt; **592—94.**

Bekommer till viss del en oinskränkt lagstiftande makt; **596—97.** Stadgar såsom dädanefter gällande, att till de af Konungen sammankallade riksmöten eller så kallade "samtal med riket" inga andra måtte komma än de, som voro kallade genom Konungens bud eller bref; **597—602.** Att från honom äfven kan räknas den tidpunkt, då jemte Biskoparne också Lagmännen inträda i Konungens råd; **602—3.**

Hos Magnus en djup känsla af sitt beroende af Försynens nåd, full, lefvande öfvertygelse, att konungadömet vore af Gud insatt att regera öfver folken till skydd för kyrkan och upprätthållande af frid och rätt på jorden; hans förhållande i denna anda till kyrkan och kyrkans till honom; **604—9.** Hans stora utfärdade frihetsbref för kyrkan; **609—10.** Magnus egentliga stiftaren och grundläg-

garen af Gråmunkarnes kloster i Stockholm, hvilket han äfven utser till sitt sista hvilorum samt rikligen begåfvar och tager under sitt beskydd, stiftar äfven andra kloster och serdeles S:t Clara kloster i Stockholm, som framför alla andra frikostigt af honom begåfvas med jordagods och lägenheter; **610—17.** Hans förhållande till Romerska Stolen; **617.** Utlofvar korståg till heliga landet och till Riga, och löser sig derifrån med rika gåfvor; **687.**

Allmänna landsfreden, säkerheten och ordningen det stora syftemålet för Magni omtanka och verksamhet: lagstiftelser af honom till hämmande af blods- och sjelfhämnden; Konungsfriden; serskilt frid lyst öfver enkor och faderlösa barn, ålderstigna, orkeslösa, värnlösa personer; **618—21.** Stiftar lag till hämmande af våldgästningen, men tillika främjande af de vägfarandes fortkomst; **621—22.** Äfvenså till skydd för allmogen mot missbruk af länsherrarnes makt; lagstiftelser, hvarigenom han af folket förvärfvade tillnamnet Ladulås; **522—23.** Drag af hans stränga allvar i handhafvandet af dessa stadgar och de allmänna fridslagarne; **624—28.**

Han bringar ön Gottland i en närmare och fastare förbindelse med riket, än som i tiderna förut egt rum; **629—34.** Strider uppstå derstädes mellan landtfolket och stadens borgerskap; Magnus får kunskap derom, stämmer begge parterna till sig i Nyköping, pålägger Visby borgare stränga böter och bringar den stolta köpmannastaden, att ovillkorligen underkasta sig Svea Konungen; **641—45.** Skyddar allmogen på Öland mot otillbörlig skattindrifning, ordnar författningen derstädes och bestämmer Ölänningarnes skatt; **645—47.** Angående Helgeandsholms mötesbeslutet och sannolikheten deraf, att i någon enlighet med de der uttalade grundsatser Magnus påtänkt att omgärda de konungsliga rättigheterna och bringa det hela af statsskicket på en fast och bestämd fot; **647—59. 670—71.** Han äfven till städerna utsträckte sin ordnande hand och sin uppsigt genom utfärdande af stadgar i afseende på förvaltningen, styrelsen och handeln derstädes samt handelsrättigheters tilldelande; **671—73.**

Konungamakten förhöjd genom Magnus; **673—80.** Han ingår förbund med fremmande Furstar; **680.** Hans anseende stort äfven utom riket, så att hans bemedling sökes; **680.** Afdömer tvisterna mellan Östersjöstäderna och Norrige på ett sätt, att det af honom afkunnade förlikningsfördraget af begge parterna antages; **680—83.** Hans hela lefnad handling; **683.** Dör på Visingsö; den all-

männa sorgen öfver hans frånfälle; **684—85.** Hufvuddragen af hans karakter, hans handlingar och styrelse; **685—87.** Hans märkliga bref till Helsingarne; V: **344—45.** Hans testamente; IV: **687—89.** Hans barn; **695—96.** Hans grift i den fordna Gråmunkeholms-, nu Riddarholmskyrkan; V: **8—9** (n.). Tillståndet i de nordiska rikena vid Magni död; IV: **696—99.**

Magnus Barfot, K. i Norrige, vill underlägga sig Vermland och Dalsland; striderna derom mellan honom och K. Inge d. Ä.; III: **34—39.** Fredsmöte i Konghell mellan honom samt Konungarne i Danmark och Sverige; **39—40.** Död; **41—42.** Hans söner samkonungar efter honom; **45.**

Magnus Blinde, K. i Norrige, son af K. Sigurd Jorsalafarare, har strider med Harald Gille och behandlas grymt, då han i Bergen blir tillfångatagen; III: **95. 96.** Flyr öfver till Sverige till Jarlen Carl Sunesson i Vestergötland; **96.** Begifver sig derefter öfver till Danmark; **97.**

Magnus den Gode, son af K. Olof Haraldsson d. Helige, anförtros af sin fader i Furst Jaroslavs i Gardarike och Ingegerds vård; I: **442.** Hemtas af Norrmännen från Gardarike; **466.** Uttågar från Svithiod med en stark här af Svear, att intaga sitt fädernerike; **466—67.** Af Norrmännen tagen till Konung; **467.** Fredsslutet mellan honom och K. Hördaknut i Danmark; **468.** Blir K. äfven öfver Danmark; **468.** Gör anspråk äfven på England, men afstår sedermera villigt derifrån; **468—69.** Upphöjer Sven Estridsson till Jarl och sätter honom till föreståndare öfver Danmarks rike; **473—4.** Krig mellan dem, sedan Sven Estridsson i Danmark blifvit tagen till Konung; **474.** Öfverlåter till sin farbroder Harald Sigurdsson halfdelen af Norriges rike; **479.** Afträder på sotsängen till Sven Estridsson all sin rätt till Danmarks rike; **482.** Efterlemnar ett älskadt minne, så att han blef kallad Magnus den Gode; **482.** Frispråksqvädet till honom af Sigvater Skald; II: **411—13.**

Magnus Erlingsson, tagen till K. i Norrige; IV: **157.** Mottager riket som län af Olof d. Helige; **159—60.** Strider, som han och hans fader Erling Skakke, den sistnämnde som styresman för riket under sonens minderårighet, hafva att bestå mot de om konungadömet täflande ättlingar af konungahuset och serdeles mot Sverre; **161—72.** Stupar; **172.**

Magnus Lagabäter, Konung i Norrige efter sin fader Håkan V Håkansson; IV: **506.** Förmäld med K. Erik Plogpennings dotter Ingeborg; **421 451.** Möten i Sarpsborg och i Lödöse med K. Valdemar; **505—6. 516—17.** Söker

på ett möte vid Göta-elf tillvägabringa förlikning mellan K. Valdemar och dennes broder Hertig Magnus; **531—34.** Har tillnamnet Lagabäter af sin vård om lagarnes förbättring; **535—36.** Karakteren för öfrigt af hans regering: **536—37.** De stora fri- och rättigheter som af honom dels beviljas, dels å nyo stadfästas för kyrkan; V: **113—16.**

Magnus, K. Birgers son; V: **152.** Koras och erkännes som sin faders blifvande efterträdare på thronen; **172.** Erkännes som sådan äfven af sina farbröder, Hertigarne Erik och Valdemar; **182.** Räddas vid Håtuna-leken undan till Danmark af Arvid Smålänning: **203.** Trolofvas högtidligen med K. Håkan VI Magnussons dotter Ingeborg; **231. 233. 248.** Förlofvas med Hertig Witzlaw III:s af Rügen dotter Eufemia; **270—71.** Uppehåller sig i Danmark; **297.** Anbefalles af sin fader K. Birger, att hemkomma till hans samt kronans räddning och försvar; **309.** Återkommer, undsatt med en krigshop af sin morbroder, K. Erik Menved i Danmark; **313—14.** Vid Birgers flykt till Gottland qvarlemnas Magnus på Stegeborg, att försvara detta slott; **321.** Nödsakas af brist på lifsmedel att uppgifva borgen, och öfverlemnar sig sjelf fången i de Svenska herrarnes händer; **323.** Insättes och qvarhålles i fängelse; **325. 329.** Dömes att med svärd afrättas, och domen verkställes på Helgeandsholmen; **336—38.** Nedsättes i sin farfaders grift i Gråbrödernas klosterkyrka; **338.**

Magnus, Hertig Eriks son; V: **294.** Koras vid 3 års ålder på Mora ting till Sveriges Konung; **329. 331—32.** Arfboren till Norriges krona, blir han äfven Konung i Norrige, och Sveriges och Norriges riken förenade; **332—36. 351.**

Magnus Starke, son af K. Nils i Danmark och hans gemål Margareta Fridkulla; III: **66. 67.** Blir af Vestgöterna tagen till Konung; **68.** Plundrar på en härfärd ett hednatempel på en ö vid Svenska kusten; **70.** Bringar Knut Lavard om lifvet; **72.** Får deraf att kämpa med stora oroligheter i Danmark; **74—77.** Stupar i slaget vid Fotvig; **77.**

Magnus Henriksson, son af Henrik Skatelär, på möderne härstammande från Stenkilska huset, öfverrumplar Erik den Helige i Östra Aros (Nya Upsala), nedergör honom och sätter sig på konungasätet i Upsala; IV: **110—11. 117—18.** Ett allmänt uppbrott sker till hans fördrifvande, och Magnus, öfvervunnen, stupar i en strid, icke långt från

Upsala; **118—20.** Att Magnus Henriksson, såsom Saxo uppgifver, anstiftat mordet på K. Sverker Gamle, har ingen sannolikhet och kan antagas som en grundlös uppgift; **122** (n.).

Magnus, son af K. Erik Lamm, stämplar mot K. Valdemar I för återvinnande af sin arfsrätt till konungadömet. IV: **143—45.**

Magnus, Upsala Erkebiskop. IV: **616.**

Magnus, Biskop i Wexiö. V: **253.**

Magnus, Biskop i Finnland. V: **68—69.**

Magnus (Bengtsson?), Lagman i Östergötland. IV: **290.**

Magnus Algotsson, insatt i fängelse för någon våldsgerning, och K. Birgers gemål Margareta utbeder sig hans lösgifvande som enda morgongåfva. IV: **628—29** (n.).

Magnus Bengtsson, Riddare och Rådsherre. V: **346** (n.).

Magnus Birgersson, son af Vestg. Jarlen Birger Brosa; IV: **285. 291** (n.).

Magnus Brok, sonson af Vestg. Jarlen Birger Brosa; IV: **285. 298** (n.). Gift med K. Knut Erikssons dotter Sigrid; **398.**

Magnus Carlsson (Puke, vapnet ett Hjorthorn), Lagman i Värend. V: **291** (n.).

Magnus Dysavald, en kämpastark Dansk Riddare, dukar under i tornering mot Upländska Svenska herren Erengisle Plata. IV: **544.**

Magnus Håkansson, Marskalk i Magnus Ladulåses tid. IV: **598.**

Magnus Minnisköld af Bjälbo, sonson af Folke den Tjocke och son af Bengt Folkesson; IV: **285—86.** Hans talrika afkomma; **286—91.** Framkastad förmodan, att han möjligen varit en af hufvudanförarne i slaget vid Kongslena; **286** (n.).

Magnus Nilsson (Röde), Riddare och Rådsherre. V: **347** (n.).

Magister, det uppkommande bruket af denna värdighets tilldelande vid högskolorna; III: **867.** Betecknande ursprungligen en lärare; olika betydelsen deraf, satt framför eller efter namnet; **867** (n.).

Magyarer, räknade till Finnarnes stamförvandter, och slägtskapen mellan begges språk omisskännelig. IV: **83** (n.).

Malfrid, dotterdotter af K. Inge d. Ä.; förmäld först med K. Sigurd Jorsalafarare, sedan med K. Erik Emun i Danmark. III: **54** (n.).

Malmö, K. Valdemars brudskatt med sin gemål Sofia; IV: **452.** Frilöser sig genom brandskatt från brand och plundring vid Matts Kettilmundssons fiendtliga infall i Skåne; V: **324.**

Manhelgd, frid och säkerhet till person. *Manhelger* den, som har sig sådan frid och säkerhet tillförsäkrad. I: 599—600.

Manhem, männernas land, kallades af Oden och Asarne samt de med dem invandrande folkstammar det land, som de aldra-först intogo och bebygde. I: 490.

Mannon, en af Medeltidens utmärkta lärde, som på Latinska språket öfversatt Aristotelis Ethik samt Platos Republik och Lagar. III: 822.

Mantal, att dermed i äldre tider betecknades antalet af män. IV: 664. 666.

Margareta Fridkulla, K. Inge d. Äldres dotter, förmäld först med K. Magnus Barfot, sedan med K. Nils i Danmark. III: 39—43. 66. 67 (n.).

Margareta, dotter af Arne på Stodreim och K. Inge d. Äldres sondotter Ingrid. III: 52.

Margareta, dotter af Erik d. Helige och gemål till K. Sverre; IV: 179. Hennes förhållanden; 179—81 (n.).

Margareta, dotter af K. Erik Knutsson, gift med Nils till Tofta. IV: 398.

Margareta, dotter af K. Valdemar, tagit doket och ingått i Skeninge nunnekloster. IV: 693.

Margareta, dotterdotter af Birger Jarl. IV: 503. 504 (n.).

Margareta, K. Erik Glippings dotter, trolofvad med K. Birger och öfverförd till Sverige, att der uppfostras; IV: 543. 696. 699. Förmäld; V: 150—52. Vidare om henne; IV: 629 (n.). V: 172. 202. 298. 302. 321. Död; 341.

Margareta, Thorkel Knutssons dotter, gift med Knut Folkesson. V: 199.

Margareta, kallad *Svarta Greta*, K. Christofer I:s gemål och moder till K. Erik Glipping. IV: 449. 450. 454.

Mark, karlgild och köpgild, hvad dermed i penningeräkningen betecknades. I: 596. IV: 462 (n.).

Markerna, *Markbygden*, d. v. s. skogen, skogsbygden, Dalslands forntida benämning; I: 297. *Markmänner*, inbyggare af Markerna; I: 298. Hopar af dem alltid färdige att taga till vapen för de om konungadömet täflande ättlingar af Norska konungahuset; IV: 163. 273. 276.

Markland jord. IV: 666—67.

Marina, dotter af K. Valdemar, förmäld med Grefve Rudolf af Diepholt. IV: 693.

Marknader, *Marknadsplatser*, hos de gamla Skandinaverna; II: 559. 566. IV: 11—12. 482—85. De största och betydligaste marknader och varunederlag uppkomma vid domkyrkorna och klostren; III: 520.

Markomanner, en Germanisk folkstam, blir slagen af Julius Cæsar, men sysselsätter Romarne ännu länge. I: 43.
Mars- eller *Majfältet*, de årliga Frankiska mönstringarne och mötena. III: 334. 344.
Marskalk, i den Frankiska hoftjensten; III: 323. 324. 328. Förekommer hos oss i urkunderna och krönikorna i Magnus Laduläses tid och derefter; IV: 598. V: 266. 347 (n.).
Marsk Stig. IV: 525. 697. 698.
Martin Puka, sändes af Lübeck, att med Svenska styrelsen underhandla om farten på Neva. V: 73.
Mask-runor, sammanknutna till likhet med maskarne i ett nät. II: 463.
Massageter, Herodoti skildring af dem; I: 7. Deras bostäder; II: 301.
Massilia (Marseille), stor, namnkunnig stad, grundlagd på Frankrikes södra kust af flyktiga Phocæer från Mindre Asien; I: 9. Dess handel och dess kolonier, hvarigenom utsåddes de första frön till kultur bland folkstammarne i landet; 9. Sänder på upptäcktsresor Euthymenes åt södern och Pytheas åt vestern och norden af Europa; 10.
Matheus, hans sändning af Birger Jarl till *K.* Håkan i Norrige. IV: 319.
Matskott, sammanskott af matvaror till presterskapet. V: 67.
Matthæus Paris. IV: 363 (n.).
Matts eller *Magnus Algotsson*, } omkomma båda i en strid med
Matts eller *Magnus Christineson*, } Norrmännen. V: 226–27.
Matts eller *Mårten Dufva*, höfvidsman för en af Erik Menved i Danmark sänd härhop till K. Birgers undsättning. V: 313.
Matts Kettilmundsson, framträder vid Thorkel Knutssons härtåg till Karelen som en oförskräckt krigare och hjelte; V: 58. Trogen anhängare af Hertigarne Erik och Valdemar och deras förnämsta stöd; 163. 171. 178. 180. 203. 236. 307. 308. Utses efter Hertigarnes död och K. Birgers flykt till rikshöfvidsman. 316. 317. Företager ett härjande infall i Skåne; 324. 325. Kommer till Gottland och tar hyllning af ön; 326. Hans rikshöfvidsmannaskap; 327. 328. Befordrar Magnus Erikssons val till Konung; 331. 346 (n.). 351 (n.).
Maurungania, kallas af Geografen af Ravenna det invid Albis (Elben) liggande landet (Nordalbingien?). I: 35.
Mechtild, enka efter K. Abel; förmäld med Birger Jarl. IV: 453. 456. 504.
Medalbær, Mellby i Eda socken i Vermland. IV: 274 (n.).
Medelfria, hvilka till dessa räknades i Medeltidens Germaniska författning. III: 553.

Medelpad, I: **502.** Trakter, hvar runstenar derstädes träffas; **503.** Gods eller bo, som derstädes hörde till Upsala öde; **586.** Att skatten af Medelpad utgick i vissa marker lärft; IV: **665.**

Medien, det forn-Mediska eller Persiska riket, det så kallade *Iran*, dess läge och omfattning; I: **129.** Att stamfäderna till de Skandinaviska, Germaniska, Grekiska, Thraciska, Indiska m. fl. stammar, som i sina minnen och sitt tungomål röja en omisskännelig frändskap med hvarandra, derifrån medfört grunddragen af sin gudalära och sitt språk jemte fröet till sin odling; **126—30.** Mediska stammar omtalas i Thracien och öfre delarne af Italien; **120.** (n.). **131.**

Meinhard, munk från klostret Sigeberg i Holstein, kommer till Liland, att arbeta på de Lettiska stammarnes omvändelse. IV: **80. 250.**

Meinverk, Biskop i Pederborn, nitisk för skolan. III: **826.**

Melanchläner, hos Herodotus en från Skyterna vidt åtskild folkstam; I: **5.** Förmodas vara desamma med Bastarnerna, en gren af den stora Germaniska folkstammen; **5.** Hänföras af andra till stamfäderna för de Finska folkätterna. IV: **81—82.**

Menestriers, Minstrels. II: **206.** V: **88.**

Menja, en i sagan ryktbar trälinna, se *Fenja.*

Mentonoon, så kallas af Pytheas af Massilia en af Guttoner bebodd, sank och flack, för hafvets öfversvämningar blottställd kust; I: **11.** Ursprunget till namnet återfinnes i Kymriska eller Wallisiska språket, betecknande ett ställe, som tidtals står under vatten; **13.** Olika tankar bland de lärde, hvilken del af Östersjökusten dermed bör förstås; **13** (n.).

Merer, en af de forntida folkgrenar, som bebodde Ryssland; II: **292.** IV: **82. 83** (n.).

Metropolit, Biskopen i provinsens hufvudstad. III: **126.**

Mildeshed, nu Mildesmaden, en Skara domkyrka tillhörig gård. IV: **13.**

Micklagård, nordiska sagans Konstantinopel; I: **476.** II: **326.** Se *Konstantinopel.*

Miles, betecknar i Medeltidens språk egentligt vasallen, riddaren; III: **552** (n.). IV: **588** (n.). Att *miles* (krigare) och *nobilis* (ädling) ofta brukades som likbetydande; III: **564.**

Milzer, i öfre Lausitz, en stamafdelning af Sorberna. IV: **72.**

Mimer, en mycket klok man bland Asarne. I: **97. 168.**

Mindre Asien, hemsökes af Göterna, som genomströfva landet, intaga dess städer, plundra och göra stort byte; I: **49—50.** Göter erhålla der i Phrygien och Lydien bostäder af Kejsar Theodosius den Store; **61.**

Ministeriales, hoftjenstemän, tjenstemän, tjenare; III: **322—29.**

357. Att ministerialites- (hoftjenstemanna-) förhållandena förete under Medeltiden flera skiften; **555—65.**

Minister provincialis, hos Franciskanerna. IV: **339** (n.).

Minnen, skålar, som af fornfädren druckos: Odens skål, Konungen till seger och folket till lycka; Frejs och Njords skål för god årsvext och frid; skålar för utmärkta hjeltar, som fallit i krig; skålar äfven för fränder, som utfört någon märklig bedrift; I: **521.** Minnesskålen för den aflidne, hvars egendom man tillträdde; **529.**

Minnesinger. V: **88.**

Minoriter, se *Franciskaner-orden.*

Mirrher, nämnas af Adam af Bremen bland de folk, som ofvanför Kvenland bodde ända upp till Ryssland. I: **37.** II: **292.**

Miskunna kona, en fallen flicka, huru ansedd i forntiden. II: **526.**

Missvexter och andra landsplågor ansågos af de forntida fädren såsom tecken af Gudarnes onåd, hvilken de tillskrefvo sina regenter såsom de, hvilka ådragit sig Gudarnes ovilja och hat; I: **222.** Så offrades Domalder till Gudarne för vinnande af en god årsvext efter flera förutgående missvextår; **222.** Så äfven Olof Trätelja i Vermland; **251.** Att de missvexter, som i sista årtionden af XI årh. drabbade Vesterländerna samt Ryssland och Danmark, sannolikt äfven sträckt sig till Sverige; III: **47—49** (n.). **64** (n.). Missvextår och deraf alstrade sjukdomar och stor dödlighet omnämnda; V: **7. 287.**

Missäga sig (mismæle), betraktades af de forntida fädren som ett olyckstecken. II: **490.**

Mithridates, underlägger sig alla länder och folk rundtomkring hela Asiatiska kusten af Svarta hafvet, bekrigar Skyterna och utsträcker sitt välde ända till Dniprn. I: **134.**

Mjölkalånga i Skåne, föregående drabbning der mellan Svenskarne och Danskarne. V: **324.**

Moesien, att derunder innefattades de nuvarande landskapen Servien och Bulgarien och indeltes af Romarne i öfre och nedre Moesien; I: **48. 121—22.** Har burit detta namn efter de från det Asiatiska Mysien invandrande Mysier; **122.** En del deraf kallad Dacia Aureliani; **51.** Öfverlåtes af Kejsar Valens till Göterna; **56—57.** Talrika lemningar af den Götiska folkstammen, kallade *Gothi minores*, der ännu funnits i Jordanis tid; **79.**

Moesier, tillhörande de Europeiska Thraciska folkstammarne; I: **109.** Moesier kallades af Romarne de, som af Grekerna kallades Mysier; **122.**

Mongoler, utgörande en stamafdelning af den talrika Tatariska hufvudstammen och den mest betydande af de många horder eller mindre stammar, hvari densamma var söndergrenad; V: 33, Stränderna af Onon och Kerulan stamsätet för den Gyllene Horden; 33. Mongoliska höfdingen Temudschin, sedan kallad Dschingiskhan, underlägger sig hela den Tatariska folkstammen, bildar af densamma ett krigiskt, oöfvervinnerligt folk, öfversvämmar större delen af Asien, underkufvar det ena folket, det ena riket efter det andra; 33—34. Delningen af de underkufvade länderna mellan hans söner; 34. Ryska Furstarnes stora nederlag vid Kalka i grannskapet af Asovska sjön; 37. En ny Mongolisk härskara under Dschingiskhans sonson Batu infaller i Ryssland, intager städer efter städer, underlägger sig hela landet; Mongolernas framfarande; 37—40. Men icke blott Ryssland, äfven de tillgränsande länderna hemsökas af dessa förfärliga skaror, och öfverallt samma förhärjelser; 40. 41—42. Sättet af Mongolernas tillvägagående vid belägringar; 38. Deras sätt att färdas med hustrur och barn; 40—41. Deras krigskonst; 41. Deras utseende och skaplynne; 41. Den allmänna förskräckelsen för dem; 42. Påfvens och K. Ludvig d. Heliges i Frankrike beskickningar till Storkhanen i Asien; 42. Dennes och hans höfdingars öfvermodiga svar och utlåtanden; 42. 43 (n.). Vesterländerna räddas genom uppkommande inre strider bland Mongolerna; 43. Ryssland och Ryska Furstarne under det Mongoliska väldet, hvilket de fortfarande blefvo underdåniga; 43—45.

Monte Cassino, om det af Benedictus från Nurcia derstädes grundlagda kloster. III: 198. 203.

Mora ting, dit stämmes till konungaval, då Valdemar valdes; IV: 399—400. Magnus der erkänd och offentligen hyllad som Konung; 529. Konungaval derstädes, då Magnus Eriksson valdes; V: 329.

Mordbäcken. III: 25—26.

Mordviner, en stamafdelning af de folk, som bebodde Ryssland. II: 292. IV: 82.

Morgongåfva. II: 535. V: 151—52.

Morimarusa och ***Cronium,*** hos gamla Grekiska geografer betecknande, såsom det synes, delar af Nord- eller Ishafvet, och ursprunget till benämningarne återfinnes ännu i det gamla Britanniska språket. I: 12.

Mstislaw Wladimirowitsch, nedstammande i tredje led från Olof Skötkonungs dotter Ingegerd; III: 53—54. Förmäld med K. Inge d. Äldres dotter Christina och genom henne morfader till K. Valdemar I i Danmark; 54. 89—90. (n.)

Motala å, står en dag stilla och andra elfvar flera dagar. V: 7.
Mundr, kvanar-mundr, qvinnogåfva, den egendom, som friaren uppgaf att vilja inlägga i boet för sin blifvande hustrus räkning; II: 530. *Mundgift kona*, äkta, laglig hustru; 532.
Munk, ursprungligt betecknande ensling, som lefde i stillheten för sig. III: 194.
Munkholmen i Göta elf, sammanträdet derstädes mellan K. Håkan i Norrige och Svenska Hertigen Erik. V: 222.
Munktorp i Vestmanland, hvar den hel. David och de munkar, han säges haft med sig, bodde och lärde. III: 28.
Munkväsendet, Munkordnar och Klosterstiftelser: att Jesu lära, för hög att helt och hållet kunna fattas och oförfalskad bevaras, alstrade sträfvandet efter det gudomliga i en rigtning, som afklädde menniskan hennes menskliga natur, i det den högsta stränghet i fastande, den renaste kyskhet, fullkomlig afhållelse från äktenskap, försakelse af alla lifvets njutningar, oafhängighet, afsägelse af verlden, den allvarliga, stilla, andäktiga sinnesstämning, som gör själen mäktig att höja sig till det eviga och gudomliga, betraktades såsom utvalda christnas arfvedel, såsom något synnerligen heligt och förtjenstfullt och mer än den vanliga dygd, som utöfvas i det menskliga lifvet; III: 187—93. Huru härigenom alstrades munkväsendet, och huru detsamma från Egypten, der ända till Libyen alla ödemarker voro uppfylda med talrika munkföreningar och klosterceller, utbredde sig till Palästina, till Syrien, till Italien och Gallien; 193—97. Huru de vilda utbrotten af det svärmiska sinnet och andra urartelser af munkväsendet i Österländerna samt det mer verldsliga än ascetiska lifvet i de Italiska och Galliska klostren födde mångahanda oordningar, som Biskopar och kyrkomöten förgäfves sökte att hämma; 196—98. Att Benedictus från Nurcia uppträdde som en ny lagstiftare för klosterväsendet genom de reglor, hvilka han uppsatte för det af honom stiftade klostret på Monte Cassino; 198. Andan och innehållet af dessa reglor och den bana, derigenom utstakades för den af honom stiftade ordens verksamhet, att nemligen bland folken utbreda den christna läran, utrota hedendomen, sörja för ungdomens undervisning och arbeta på landets uppodling; 198—203. Att klostret på Monte Cassino blef stammoder för otaliga dylika stiftelser; 203. 240—45. Benedictiner-ordens stora förtjenster af Christendomens utbredande och fortplantande; 239—45. Dess klosterskolor de verksammaste befordrare och utbredare af de klassiska studierna; 816—27. Benediktiner-ordens slutliga förfall i öfverflödet af jordiska besittningar; IV: 37.

Att det bästa och sämsta, hvad christlig och icke christlig anda framalstrat, sammanträffade i munkväsendet, och att detsamma, om också i sig sjelft icke en ren, från Christendomens sanna anda framsprungen lifsform, dock blef ett medel att medverka till Christendomens framgång och nära det religiösa sinnet; III: 204—5. Att klosterstiftelserna, på en gång religiösa, åkerbrukande, uppfostrings- och lärdomsanstalter motsvarade kulturens dåvarande behof; 245—46. Att samma åsigter, som i Christendomens första tider alstrade munklefnaden, och de höga föreställningarne om ett lif, helgadt helt och hållet åt det gudomliga och lösslitelse från alla jordiska band, fortplantades med Christendomen och gjorde, att ett kloster betraktades som ett föreningsband mellan jorden och himmelen, hvarigenom menniskornas böner uppburos till Gud genom englarne; derifrån vördnaden för dessa heliga ställen och de rika gäfvor, som tillflöto dem; IV: 46. Att höga och låga, fattiga och rika, menniskor af alla åldrar och stånd, söka en fristad inom de heliga klostermurarne, inviga sig åt klosterlifvet, helga sig åt Gud, och att derifrån uppstår ett otroligt antal kloster; III: 877—78. IV: 37.

Ellofte och XII årh. klosterstiftelsernas stora tidhvarf: Cluniacenser-orden, dess stiftelse; Clugny, dess stamkloster, blir medelpunkten för en förbindelse, hvarigenom alla i hela verlden kringspridda kloster, som antagit dess stadgar och ordningar, sammanvexte till en stat, och härifrån början till klostercongregationer, till ordensförbindelser mellan kloster, hvarigenom bildade sig af klosterväsendet en alldeles ny inrättning; IV: 37—40. Kartusian- eller Karthäuser-orden, grunddragen af denna orden; 40. Premonstratenser-orden, en orden af presterliga munkar; 41. Cistercienser-orden, grunddragen af dess författning och de skiljaktigheter, som derutinnan och i andra afseenden förete sig mellan denna orden och Cluniacenser-orden; 41—45. 52 (n.). Cistercienser-ordens hastiga och stora utbredelse; 45—46. Att från densamma utgick den högtberömde Bernhard, som var själen i denna orden och sitt århundrades orakel: 45—46.

De första klosterstiftelserna i vårt land, alla af Cistercienser-orden; IV: 52—60. Klosterstiftelserna i de till Danmark då hörande landskapen Skåne och Halland; 60—61 (n.).

Franciskaner- och Dominikaner-ordnarnes stiftelse; karakteren af dem, deras bestämmelse, deras inrättningar, och hvaruti de skilja sig från de öfriga munkord-

narne; IV: 331—35. 338—39 (n.). Medlemmarne af dem i allmänhet kallade Tiggarmunkar; 332 (n.).

Dominikaner-ordens fortplantning till Sverige och de första klosterstiftelser härstädes af denna orden; IV: 335—36. Romerska Stolens synnerliga vårdnad om denna orden, och de för densamma utfärdade rättigheter; 337—38. Franciskaner-ordens fortplantning till Sverige och klosterstiftelserna härstädes af denna orden; 338. Hospitaliterna eller Johanniter-bröderna af den hel. Johannis Döparens hospital i Jerusalem stifta ett kloster i Eskilstuna med rättighet till dervarande kyrka; 339. Äfven Riddarne af S:t Maria hospital i Jerusalem förvärfva härstädes gods; 339 (n.). 414.

Om Gråmunkarnes och S:t Clara kloster jemte ännu andra af Magnus Ladulås stiftade och begåfvade kloster, alla af Franciskaner-orden, hvilken orden han framför de öfriga med kärlek och tillgifvenhet omfattade; 610—17. 687. Att af Hertigarne Eriks och Valdemars testamente man får ett begrepp om de många kloster och öfriga andliga stiftelser, som härstädes funnos redan i början af XIV årh.; V: 317 (n.).

Om klostrens fri- och rättigheter såsom varande desamma, hvilka förunnades kyrkan i allmänhet, se *Kyrkans och kyrkoförfattningens grundläggning och fortgående utbildning i vårt land.*

Om böckers afskrifvande genom munkarne, hvilka i detta afseende förvärfvat sig stora förtjenster af litteraturen. III: 827—33.

Munkarne Medeltidens förnämsta Läkare, se *Läkarekonsten.*

Munskänk (Pincerna), i den Frankiska hoftjensten; III: 323. 324. 328. I den Nordiska; IV: 573. 574.

Muromer, en forntida folkstam i Ryssland, af hvilken staden Murom ännu bär namn; IV: 83.

Musik, ett icke okändt samqvämsnöje hos de gamla nordboerna. II: 596—98.

Mynt, har åtminstone före XI årh. icke varit prägladt i norden; II: 296. Att i handeln man hjelpte sig med fremmande mynt, gångbara efter vigten; 296—98. Att i det af Magnus Ladulås upprättade testamente omtalas myntpressar i nio nämnda städer härstädes; IV: 688.

Mynt och *Mynträkning,* Romerska och Frankiska; III: 483—85 (n.).

Myrbläster, myrverk, myrjern, myrjernstillverkning hos de gamla nordboerna. II: 571—72.

Mysier, efter Trojas fall går en här af dem öfver till Europa och nedsätter sig i Thracien; I: 119—20. Att det är efter

dem de nuvarande landskapen Servien och Bulgarien fordom burit namn af Moesien; se *Moesien.* Sägas jemte Tencrerna innehaft landet mellan Hämus och Donau; **121.** Till dem gränsade Dardanerna; **121.**

Mysing, en ryktbar sjökonung. I: **218.**

Mythiska fornqväden; I: **162—90. 198—99.** II: **402.** Bevarade och fortplantade på Island; II: **240.**

Mål-runor, till afböjande af en annans harm. II: **457.**

Mårten, Mäster, Konungens af Danmark Kansler; IV: **696.**

Mälaren, se *Lögaren.* Omkring dess stränder nedsätta sig de invandrande Asarne; I: **194.**

Märkisman, banerförare, en af hirdstyrarne eller de förnämsta vid Norska Konungens hof. IV: **573.** V: **335.**

Mässa, ursprunget till ordet och hvad dermed betecknades. III: **108—9** (n.).

Möre eller *Meore,* nämnes i Wulfstans reseberättelse af IX årh. I: **492.**

Möten, Landskapsmöten, Riksmöten, beskaffenheten af dessa, serdeles i tiderna efter Allshärjartingens upphörande. IV: **598—61.**

Naddodr, en stor Viking, gaf Island namn af Snöland. II: **220.**

Namnfäste, namntillökningar, vedernamn. II: **551—52** (n.).

Nastasia eller *Egmunda,* dotterdotter af Olof Skötkonung, förmäld med K. Andreas I i Ungern. I: **412.**

Nattstuga, för fremmande hos de gamla Nordboerna. II: **583—84.**

Nemzen, Nemez, kallades af Ryssarne hvar och en, som icke talade Ryska, synnerligast dock Tyskar, Svenskar och Danskar. V: **19** (n.).

Nerigon, hos Plinius d. ä. en bland öarne i det till Germanien gränsande hafvet; I: **24.** Här första gången Norrige framträder, ehuru namnet efter det fremmande uttalet förvandladt; **25.**

Nerike. I: **490.** Trakter, hvar runstenar derstädes träffas; **503.**

Nesia, i Opslofjärden i Norrige, hvar derutanför det afgörande slaget föregick mellan Olof Haraldsson och Sven Jarl. I: **379.**

Nestor, Rysslands äldsta historieskrifvare. IV: **82** (n.).

Neurer, Herodoti berättelse om dem. I: **4.**

Nicklaborg. V: **175. 182. 222.**

Nicolaus I, Påfve, bringar genom sitt handlingssätt Romerska Stolen i högt anseende bland folken. III: 456. 458—60. 467—73.

Nicolaus II, Påfve, förbereder det sedermera af Gregorius VII utförda verk, att göra påfvevalet och Romerska Stolen oberoende af Kejsaren. III: 706.

Nicolaus Breakspeare, hans ungdomsöden, hans karakter; IV: 26—27. Sändes som Legat af Romerska Stolen till nordiska länderna, att ordna kyrkoväsendet derstädes; 27. Hans förrättningar i Norrige; 27—29. Håller i Sverige ett kyrkomöte i Linköping; 29—32. Bestämmer Erkebiskopen i Lund, att vara Svenska kyrkans Primas; 32—34. Afräder Sven Grate från det fiendtliga infallet i Småland; III: 84. Bestiger Påfliga stolen under namn af Hadrian IV; IV: 34 (n.).

Nicolaus af Werle, befryndad med Svenska konungahuset; V: 234. 248 (n.). 268. 269. 270.

Nicolaus, namngifven Biskop i Upsala. IV: 68.

Nicolaus från Lund, i Bologna upptagen i Dominikaner-orden, fortplantar denna orden. IV: 335—36.

Nidarholmen i Norrige, der tjufvar och illgerningsmän plägade afrättas. I: 340.

Nidaros, Olof Tryggvason der låtit bygga en kungsgård och der äfven lagt grund till en köpstad, densamma som nu kallas Throndhem. I: 379.

Nid, Nidstång. II: 390—91.

Nidingsverk. II: 518. 519.

Nidvisor. II: 414—15. 421.

Nils, K. i Danmark efter sin broder Erik Eyegod och förmäld med K. Inge d. Äldres dotter Margareta Fridkulla; III: 43—44. 55—56. 66. 76. Dräpen i Slesvig; 77—78.

Nils, son af K. Knut Magnusson. IV: 143.

Nils till Tofta, stamfader för Sparre-ätten, gift med K. Erik Knutssons dotter Märta. IV: 311 (n.). 398 (n.).

Nils, Biskop i Vesterås. V: 180.

Nils Algotsson, kanik i Skara, sannolikt en son af Lagman Algot, ehuru ej med visshet derom kan bestämmas. IV: 629 (n.).

Nils Allesson, Erkebiskop i Upsala, en af de verksammaste och outtröttligaste i sitt kall. V: 94. 128. 133. 167.

Nils Björnsson (Färla), Riksråd och Riddare, Lagman i Nerike. V: 347 (n.).

Nils Kettilsson, Biskop i Vesterås, sedan Erkebiskop, tillfångatagen i Håtuna tillika med Konungen, men åter frigifven. V: 202. 214 (n.). 230. 253. 290—91. Död; 309 (n.).

Nils Olofsson, K. Erik Menveds i Danmark Drots. V: 272.

Njord, den rike, en af Vanernas yppersta män, gifven Asarne

till gisslan, upptagen bland dem och af Oden satt till offerföreståndare i Asgård; I: 97. 214. Efter andra uppgifter varit en sonson af Oden; 213. Invandrar med Oden i vår nord och får bostad i Noatun; 194. Sagan om honom och hans hustru Skade; 214. Ynglingasagans berättelse, att han efter Odens död vidmakthållit offren och varit den rikaste af Asarne; 214. Af honom säges Yngve Frej varit en son; 215.

Njudung i Småland; I: 492. Trakter hvar runstenar derstädes träffas; 503.

Nordalbingien, hvilka landskap derunder inbegrepos. II: 617.

Nordfala, i gamla Vestg.Lagen uppgifvet som allmänningsskog. I: 498.

Nordingrå, i Ångermanland, derstädes mot norden sista runstenen. I: 503.

Nordiska länderna, för Grekerna och Romarne bekanta blott efter dunkla hörsagor; I: 1. De af Alpiska bergskedjan bildade hälfter af Europa, södern och norden, utgjorde likasom tvenne skilda verldsdelar och denna bergskedja en ömsesidig skyddsmur för de på båda sidor om densamma boende folken; 2. Herodoti berättelser om folken i norden af det östliga Europa och det vestliga Asien; 4—8. Han hade hört rykten om långt bort liggande, obekanta länder och öar i fjerran norden, men visste icke, hvad tro de förtjente; 9. Om Phoeniciernas och Karthaginensernas upptäcktsresor, och möjligheten deraf, att de framträngt till bernstenens hemkuster, Östersjöländerna; 8—9. Pytheas' af Massilia underrättelser om norden; 10—16. Bernstenen kastade en ljusstråle på den Skandinaviska norden, men hela det mellan Alperna och Baltiska Hafvet liggande landet var emellertid för de gamle ännu omhöljdt af mörker; 16—19. Med Romarnes eröfringar, sedan de öfverstigit den bergsmur, som skilde dem från nordens vilda folk, uppgår något ljus öfver de på denna sidan om Alperna och Pyreneerna liggande Vesterländerna; 19. Men Romarne kommo icke längre än till Elbe, och om det högre upp mot norden liggande landet jemte de öster om Elben och Karpaterna liggande länder, hela Skandinaviska norden, hela det Europeiska Ryssland, hade de ingen annan kunskap än efter berättelser; 19. Dessa berättelser missförstodos ofta, och serskilta berättelser från olika håll om ett och samma land uppfattades så, som angingo de serskilta länder; 19—20. Att derifrån och af ännu annat härleda sig de origtigheter, de förvirrade begrepp och för oss gåtlika namn, som mer än en gång förekomma i de gamles berättelser om de för dem obekanta land; 20. Pom-

ponius Melas, Plinius den äldres, Taciti och Claudius Ptolemæi berättelser om nordländerna och deras invånare; 20—28. Man ser af deras framställningar, att de tänkte sig endast öar i vår nord och att de icke kände Östersjön som en vik, men förestälde sig här Nordhafvet och tillika trodde afståndet mellan detta haf och det Kaspiska mycket ringa, så att de voro långt ifrån att ana den stora vidd, denna okända del af Europa intog; 28. Derifrån kom äfven, att de förestälde sig jorden i öster och vèster dubbelt större än i söder och norr; 28. Detta begrepp om jordens läge förblef, äfven sedan genom Romarnes vapen de nordvestligare länderna Gallien, Britannien och Germanien ända till Elbe blifvit upptäckta och kända, så att de gåfvo dessa länder en mycket nordöstlig rigtning, och allt, som i verkligheten ligger mellan söder och norr, det tänkte de sig ligga mellan öster och vester; 28—29. Den rymd således, det vidsträckta Ryska riket på våra kartor upptager, var, med undantag endast af de närmast ofvanför Svarta och Kaspiska hafven liggande trakter, på de gamles kartor icke annat än himmel och haf; de Skandinaviska rikena åter jemte vissa delar af östliga Östersjökusten, hvarom de hört några dunkla sägner, endast öar i det nordliga hafvet; Europas vestra hälft, Spanien, Gallien, Britannien ett långsträckt land i nordostlig rigtning, hela nordkusten i följd deraf hopdragen och kort, och nordtrakterna af Svarta och Kaspiska Hafven sammanstötande med den Baltiska eller Östersjö-norden; 29—30, IV: 93 (n.). 95—96 (n.). Tillika trodde man, att Svarta Hafvet stod genom Tanais i förbindelse med Nordhafvet, och att Kaspiska Hafvet genom en lång och smal kanal sammanhängde med detta Nordhaf, så att man kunde komma ur det ena hafvet i det andra; I: 30. Att samma föreställningar återfinnas hos Medeltidens häfdatecknare och jordbeskrifvare; 31. Så hos Jordanes, som förbinder Scandien med Skytien; 31—34. Hos Geografen af Ravenna; 35—36. Äfven hos Adam af Bremen; 36—38. Och likaledes i våra gamla krönikor, hvar Sverige kallas Sithia (Skytien), och i Sn. Sturlesons konungasagor, der det talas om ett Svithiod hin mikla, som sträckte sig ända till Asien bortom Uralska bergen; 38—40.

Att de forntida handelsfärderna tvifvelsutan föranledt de gamles föreställningar om Svarta och Kaspiska Hafvens gemenskap med Nordhafvet samt de derpå grundade dikter. II: 303—4.

Drag af den urgamla, hos alla okunnniga folk lika naturliga som vanliga sed, att beteckna hela länder, riken och

verldsdelar efter de landskap, som ligga dem närmast och tidigast blifvit dem bekanta. II: 310.

Nordkap, kringsegladt och vägen till Hvita Hafvet upptäckt af Nordboerna. II: 285.

Nordmör, ett af fylkisrikena i Norrige. I: 303. 365.

Nordstigher i Sioboradhi, Säbro socken i Ångermanland, ett af de till Upsala öde hörande godsen. I: 586.

Normandie, hvilken landsträcka det sedermera så kallade hertigdömet af detta namn innefattade; II: 134. Jordstycken deraf utskiftas med rep mellan Rolfs följeslagare; 136—37. Många lägenheter derstädes bibehålla ännu namnen af de Skandinaviska krigare, som varit deras första innehafvare; 137—38. Karakteren af Rolfs, första Hertigens af Normandie, styrelse öfver hertigdömet; 136—46. Drag af sederna och lynnet hos Nordmännen derstädes och deras sammanlefnad med de Frankiska inbyggarne; 141—46. Normandie under Rolfs efterträdare; 147—58.

Nornor, som bestämde alltings öde och för menniskorna utstakade deras lefnadstid. I: 169—70. II: 478.

Norrala i Helsingland, Norrlänningarnes Apostel S:t Stefan derstädes begrafven, och på kyrkogården ett kapell bygdt öfver hans graf. III: 26.

Norrbaggar. IV: 178 (n.). 419.

Norrige framträder första gången hos Plinius d. ä. under landets nuvarande namn, ehuru detta efter det fremmande uttaladt förvandladt till Nerigon, och landet efter de gamla föreställningarne om norden beskrifves såsom en ö, liggande i det till Germanien gränsande hafvet; I: 24. 25. Dess läge och sträckning ända till Ripæiska bergen efter Adams af Bremen beskrifning; 37. Fordom fördeladt i en mängd sjelfständiga, af hvarandra oberoende och af egna Konungar styrda småriken utan gemensamt hufvudtempel, utan minne eller spår af någon, gemensam öfvermakt; 299—303. Samtliga Småkonungarne besegras af Harald Hårfager, som underlägger sig deras riken med den rätt, som tillkommer en eröfrare, tillegnar sig hela landet, förklarar alla gods för sin egendom, pålägger bönderna skatt och sätter en Jarl öfver hvarje fylke eller landskap; 303—4. Norrige under Harald Hårfagers enväldsstyrelse; 321. Efter hans död sönderslitet af inbördes oroligheter; 322—23. Att obestämdhet i thronföljden och det olyckliga mellantinget af arf- och valrike alstrade och underhöll ett nära oupphörligt inbördes krig genom striden mellan ättlingarne af Harald Hårfagers ätt om besittningen af konungadömet, och detta så mycket mer, som inom konungaslägten ingen skilnad gjordes mellan äkta

och oäkta söner, i det alla med lika rätt togo konungadömet i anspråk; III: 94. Se *Konungadömet* och *Fylkiskonungar*.

K. Håkan Adalstens Fostre återgifver bönderna deras odalrätt, stiftar Gulatings- och Frostatingslagarne, indelar kustlandet i skeppslag och ordnar krigsväsendet. I: 326—27.

Kyrkoväsendets ordnande genom Romerska Legater, och striderna mellan konungamakten och den hierarkiska, se *Kyrkan*, Kyrkoförfattningen och den Hierarkiska ordningen (mot slutet) samt *Kyrkans* och *Statens* ömsesidiga förhållande till hvarandra (mot slutet).

Fordna gränsen mellan Sverige och Norrige, se *Gräns*. Om det mellan Sverige och Norrige år 1319 upprättade föreningsfördraget; V: 332—36.

Konungamakten i Norrige vunnit fasthet under K. Sverres efterkommande. V: 120.

Norrland, så kalladt efter sitt läge till Folklanden; I: 490. Hela landet mellan Skellefteå och Uleåborg skiftadt i trenne lotter mellan Konungen, Upsala Erkebiskopen och tvenne andra män; IV: 653.

Norrmannerna, ättlingarne af Normandiska hertigdömets grundläggare, med i arf från deras fäder fortplantadt sinne för äfventyr och anlag för stora företag, utföra hjeltebedrifter i nedre Italien, eröfra Apulien, Calabrien, hela nedre Italien jemte Sicilien och stifta konungariket Neapel eller det så kallade begge Sicilierna, som till våra dagar nära oförändradt bibehållit samma gränser, dess Normandiska grundläggare gåfvo deråt; II: 185—202. Underlägga sig England under Hertig Vilhelm af Normandie med namn af Eröfraren, den femte Normandiska Hertigen i rätt nedstigande led från Rolf; 203—7.

Notker Labeo, en af Medeltidens utmärkta, kunskapsrika män. III: 822.

Nousis, ett af de första stamsätena för Christendomen i Finnland. V: 10.

Novgorod, hufvudsätet för Rurik, grnndläggaren af Ryska riket; II: 313. Att Varäger till en väsendtlig del utgjorde folkmängden derstädes; 325. Om en i medlet af XII årh. mellan Novgorodska köpmansfartyg och en Svensk härflotta förefallen strid; IV: 98—99 (n.). En Svensk härflotta kommer år 1164 styrande in i Neva och lägger sig framför staden Ladoga; Svenskarne slagna; 127—28. Novgorod en stat för sig, stark och mäktig; 128—31. Dess handel och handelsförbindelser med det Tyska och Gottländska köpmannasamfundet i Visby; 636—38. Novgorodernas oupphörliga strider med Jemerna (Tavasterna) och än förbund, än krig

med Karelarne samt kamp med Svenskarne om land och välde i Finnland; 98—99. 193—94. V: 11—13. 16—17. 23—25. 52—62. Novgorod af Rysslands alla furstendömen det enda, som undgick hemsökelsen af de allt förhärjande Mongolerna; V: 46—47.

Nyenschanz eller *Schanz der Nyen*, invid Neva. V: 55—56.

Nyköpings hus (slott), sätet för Hertig Eriks hertigdöme, belägras och intages af Thorkel Knutsson. V: 177. Erik återfår detsamma; 189. K. Birger och hans gemål insättas der i fångenskap af Konungens bröder; 203. Belägras utan framgång af K. Erik Menved med en väldig Dansk här; 236. 237—40. K. Birger vistas der året 1317 med hela sitt hof och mottager besök af sin broder Hertig Valdemar; 299—300. Hertigarne Erik och Valdemar, dit inbjudna af K. Birger, inspärras derstädes i ett torn; 302—6. Och aflida der; 316—17. Slottet belägras, intages och förstöres af det hertigliga partiet; 308—9. 318. 319. 322—23. Myntpress derstädes; IV: 688.

Nydala kloster i Småland, stiftadt samtidigt med Alvastra kloster; IV: 54. Vidare om detsamma; 215. 243. 365—66.

Näfgälden, troligen samma gärd med ättargälden. IV: 664 (n.). 688.

Näs i Selånger i Medelpad, ett till Upsala öde hörande gods. I: 586.

Näskonung, Näskonungsson. III: 64. V: 285 (n.).

Nästhough, den äldsta och första skatt i vårt land. I: 585.

Nörvasund, så Gibraltarsund kalladt af de gamla Nordboerna. I: 38.

Nöteborg. V: 56.

Obotriter, en mäktig Vendisk folkstam, hade sitt hufvudsäte i Mecklenburg. III: 71. IV. 73. 75.

Ochon, en Herulisk Konung, blir dräpen af sitt eget folk. I: 88.

Odainsakur, odödlighetens land. II: 305.

Odal; I: 552. Odaljorden en helgedom för hvarje slägt. 563—64. 565.

Odalmannaståndet: att forntida odalmännen betraktade sig såsom egna, sjelfrådande män öfver den odaljord, som tillkom dem genom deras förfäders odling och plöjning och de sjelfva försvarade med sitt blod, så att hvarken i en eller annan måtto de erkände någons makt eller myndighet deröfver; I:

552. Odalbonden satt en Konung på sin gård, i allt sin egen herre, och herre öfver allt sitt husfolk; **552—53.** II: **528—29. 536—37.** De boande, jordegande männen de enda maktegande i riket; I: **553—55.** Hela deras lefnad egnad åt krigiska och offentliga värf; I: **593.** Husfäder, som genom blodsband med hvarandra voro förenade, ansågo sig deraf förbundne, att gemensamt skydda och försvara hvarandra, och bildade i sådant afseende ett samfund för sig; **555—61.** Derifrån den föreskrift i gamla lagarne, att då husfäder af en ätt kommo till medlemmarne af en annan, gisslan på ömse sidor skulle gifvas och tagas till betryggande af full säkerhet och frid; **562—63.** Döttrars bortgiftande derigenom en angelägenhet af vigt för hela slägten; **563.** Deraf äfven de forntida odalmännens stora omsorg, att någon slägtens jord icke måtte afsöndras eller gå till annan ätt; **563—64.** Derifrån den uppkommande börds-rätten, fordom så helig; **564.** Och att härigenom mer än genom något annat bondeståndet förblifvit i besitning af sina fädernehemman och bibehållit sig sjelfständigt; **564—65.**

Huru genom rusttjenstens införande odalmannaståndet förlorade sin forntida stora betydelse, sedan de förmögnaste af detsamma öfvergått i frälseklassen och de qvarvarande bönderna, skattebönderna, allt mer nedtrycktes af dem påbördad skatt och tunga; IV: **584—85.** Se *Samhällsförfattningen.*

Odalmännen i den Germaniska staten nedsjunka nära till likhet med de vid jordtorfvan bundna ofria; III: **568—72.**

Oden: Ynglingasagans berättelse om höfdingen Oden i Asgård; I: **96.** Hans vandringståg, invandring och bosättning i vårt land; **97. 191—94.** Väljer sin borgstad på Mälarviken Skarfvens södra strand, bygger der ett stort gudahus, som tillika med det kringliggande landet blef kalladt Sigtuna; **194.** Sätter tolf Diar till offerföreståndare och domare mellan folket; **194.** Inrättar trenne stora offerhögtider; **195.** Att Oden förstått öfver många saker kasta ett gudomligt skimmer eller hölja dem i djup hemlighetsfullhet; **196. 200.** Deraf de många underbara idrotter honom tillegnas; **196—97.** Att sagans gåtfulla föreställningar derom kunna betraktas som vanstälda lemningar och dunkla minnen af fordna kunskaper och en större kännedom af naturens krafter; **198.** Den stora öfverensstämmelsen mellan Geternas Diceneus och den Skandinaviske Oden; **198. 205** (n.). Läran om alltings upphof och skapelse, de verkande krafternas natur och egenskaper, Gudarnes och verldens undergång och slut, dessa de fornkunskaper, som Diarne, gudahofvets föreståndare, oförfalskade skulle bevara; **198—99.** Odens korpar; **196**

(n.). Oden runornas uppfinnare, och med honom och Asarne runskriften troligen inkommit; 199—200. Odens visdom och visdomsreglor framstälda i de gamla qväden, som bära namn af Odens höga sånger; 200—206. Dessa runor de vittra idrotter, hvarifrån våra fäders bildning och odling utgått; 205—6. Oden gifver hela staten en militärisk inrättning såsom grundfäste för dess politiska sjelfständighet och makt; 206—7. Religion och vapen de grundstenar, hvarpå han stödde sin statsbyggnad; hans lagstiftelser och läror i denna anda; 207—9. Han beseglade dem med sitt eget efterdöme, då han vid slutet af sina dagar lät märka sig med svärdsudd; 209—10. Att genom det krigiska lynne, derigenom hos folket inplantades, bildade sig af detsamma, såsom Oden ville, en hjeltestam; 209—11. Blir dyrkad som Gud; 210. Åt honom offrar Erik Segersäll till seger; 317. Och Oden uppenbarar sig i hans läger; 318. Sagan äfven låter honom uppträda i det stora slaget vid Kongslena; IV: 233.

Forngötiska traditionernas Gautr eller Götr tvifvelsutan en äldre Oden; I: 113. Sachsiska och Anglosachsiska Konungarne räkna sina anor från Vuoddan eller Wothen, densamme "hvilken Danskar, Norrmän och Svenskar dyrka som Gud;" 98. 113. Bland stamfäderna åter till denna Wothen sätta de en Geat eller Geta, "hvilken fordom varit dyrkad som Gud", och uppenbart är densamme med den Götiske Oden; 113. Att Wodan, den Gud, som dyrkades af alla Germaniska folk, säges fordom varit i Grekland; hvad detta innebär; 114. Den krigsgud, Frankerna dyrkat, troligen densamma med Sachsarnes Wodan, den nordiske Oden; 98. Han sannolikt äfven den Wodan, till hvilken Vandalerna vända sig, att utbedja sig seger af honom; 81. Letternas Widewut, som kommit från Skandien, infört bland dem samhällsordning, varit deras första regent och lagstiftare, anses beteckna Wodan eller Oden, Viternas Gud; 92.

Åtskilliga Odens benämningar i mythen och sagan; I: 113. 194 (n.). II: 494. Hans högsäte Hlidskjalf i Asgård; I: 115.

Från Trojas Konungar leder gamla Isl. Langfedgatalet Odens ätt och kallar honom på samma gång Tyrkia-konung. I: 116.

Odense på Jutland, så kalladt efter Oden. I: 192.

Odinkar den Äldre, sändes som Biskop till Svenskarnes land af Hamburgska Erkebiskopen. II: 651.

Odoaker, af Rugisk eller Herulisk stam; I: 72. Störtar det Vest-

romerska kejsardömet; 73. Besegras af Östgötiska Konungen Theodorik och tvingas att nedlägga vapnen; 73—74.
Odomanter, en gren af folkstammen Pæonierna. I: 122.
Odr, Frejas man. I: 216.
Odr Vidfarne, en af kämparne i Bråv.slaget. I: 261.
Odryser, en af de Europeiska Thraciska folkstammarne. I: 109.
Odödligheten, ett lif efter detta, tron derpå hos intet forntida folk så djupt och allmänt i folksinnet inplantad som hos de nordiska stammarne. II: 475.
Offer, fornnordisk tro, att Gudarnes nåd kunde vinnas genom offer, hvarföre till dessas uppehållande en skatt utgick af landet; I: 222. Genom dem hembar man Gudarne sin dyrkan, offrade till dem i lunder, på höjder och i tempel, att nedkalla deras skydd, blidka deras vrede och utforska deras vilja; 511—12. Att mången husfader vid sin gård hade enskilt gudahus, der han offrade åt skyddsgudarne de gåfvor, man trodde för dem vara de behagligaste; 513. Också djur offras, äfven menniskor, efter de gamles tro, att endast med blod menniskornas brott kunde försonas, Gudarne blidkas och deras nåd vinnas; 522—24. Att offringar af menniskor hos våra fornfäder framträda från en ljusare sida i så måtto, de finnas dertill hafva tagit illgerningsmän och således såsom religiösa, såsom offer åt Gudarne, betraktade de sorgliga handlingar, som vi kalla afrättningar; 522 (n.).
Offerfester, af Oden inrättade; I: 195. De stora offerhögtiderna i Upsala, till hvilka folket kom tillsamman till gemensamma offer och gemensamma rådplägningar; Upsala-templets prakt och inrättning, offerredskapen, bruket och högtidligheterna vid offringarne och offermåltiderna; I: 519—25.
Offsoknir, hvad dermed betecknades. IV: 567.
Oknebek, nu Kronobäck i Småland. V: 317 (n.).
Ofrälse, ofrälst folk, ursprungligen betecknande trälar; I: 605. Öfverflyttas sedan på de skattdragande bönderna, i motsats till dem, som genom rusttjensten frälsade sin jord; IV: 584.
Oleg, Varägisk Furste, frände af Rurik; hans hjeltebedrifter; II: 318—19. 321—22.
Olga, Ryska Storfursten Igors gemål, född af Varägiska föräldrar, förde styrelsen under sin sons minderårighet och lät slå bryggor samt anlägga vägar till främjande af gemenskapen mellan stammarne. II: 322.
Olo, se *Ali* den Fräkne.
Olof Skygne, Konung i Nerike, morfader till Olof Trätelja. I: 250.
Olof Trätelja, Ingiald Illrådas son, uppfostras af Bove i Vestergötland tillika med dennes son Fletter; I: 248. Drager

upp till Nerike, derifrån till en å, som faller ut i Venern och kallades Elfven, börjar derinvid att hugga och bränna och får deraf tillnamnet Trätelja; 250. Många draga upp till honom, ödemarker rödjades och stora härad uppkommo, som kallades Vermland; 250. Förmäler sig med Solveg eller Sölva, dotter af Konung Halfdan Gulltand i Norrige; 251. Olofs söner Ingiald och Halfdan; 251. Blir genom den sistnämnde stamfader för Norriges Envåldskonungar; 251. Brist på lifsmedel uppstår, Olof försummar att offra till Gudarne och blir derföre af folket innebränd till offer åt Oden för ett godt år; 251. I By socken i Näs härad finnes en stor ättehög, som tros hölja hans aska; 251.

Hans söner, efter våra inhemska minnen och konungalängder, Halfdan, som blef Konung i Norrige, och Inge, som blef Konung i Sverige och stamfader för den nya konungaätten; I: 259 (n.).

Olof Näskonung. III: 64. 74—75 (n.).

Olof, Konung, som i Birka (Forn-Sigtuna) hade sitt hufvudsäte, då Ansgarius ditkom andra gången och blef af honom vänligt mottagen; I: 293. II: 636. Konungen äfven skänker plats till en kyrka derstädes; II: 640. Denne Olof troligen icke varit Upsala Konung, men bland de Konungar, hvilka såsom ättlingar af konungahuset och berättigade till arf af fäderneriket, innehade någon viss del deraf; II: 640 (n.). Företager ett härnadståg till Kurland och underlägger Sverige å nyo detta land, som en tid hade undandragit sig skatten; I: 293—95. Inkräktar Skåne, Halland och Danska öarne, och satt länge Konung öfver Danmark och Sverige; 295. Hans söner Gyrd och Knut taga Danmarks rike efter honom; 295.

Olof, son af Stolkonungen Björn Eriksson och samkonung med sin broder Erik Segersäll; I: 311. Fader till Styrbjörn den Starke; 311.

Olof Skötkonung, son af Erik Segersäll och Sigrid Storråda; I: 340. 342. Fördrifver den till Danmark återvändande Sven Tväskägg och underlägger sig Danmark på nytt; 340. Gifver sedermera Sven sitt fädernerike tillbaka, när denne öfvergår till Christendomen; 341. Träder i förbund med honom till skydd för Christendomen; 341. Förenar sig äfven med honom till ett gemensamt krig mot K. Olof Tryggvason i Norrige; 342. Det namnkunniga Svolldr-slaget, hvari Olof Skötkonung med sin flotta åtskilliga gånger lägger till den Norska; 349. 357. 358—59. 363. Får sin andel af Norrige vid skiftet af detta rike mellan de segrande efter Svolldr-slaget; 365. Förlänar sin andel deraf till Sven Håkansson,

hvilken han upphöjer till Jarl och gifver honom sin syster Holmfrid till äkta; **365.** Låter draga jernkedjor öfver Stocksund, när Olof Haraldsson härjade i Mälaren, och vredgas på sina män, att de låtit honom undkomma; **369—70.** Olof Skötkonungs Norska skattländer gå åter förlorade; **379—80.** Hans vrede deröfver, vill icke dess mindre uppbära skatten af dem och ditsänder i detta ärende tvenne män; **381—83.** Äfven Ranriket, landet mellan Göta-elf och Svinesund, frånryckes honom af Olof Haraldsson, eller såsom han vanligen kallas, Olof Digre; **383—88.** Olof Skötkonung, ehuru deröfver så förbittrad, att ingen i hans närvaro vågade nämna den Norska Konungen vid hans rätta namn, drager dock i betänkande att uppbåda allmogen till ett härtåg mot Norrige; **388.** Björn Stallares sändning till Svea Konungen, att på Norska Konungens vägnar bjuda förlikning; **390—91.** Huru äfventyrligt ett sådant uppdrag ansågs; **391—92.** Väfnaden af de rådslag, som nu sammanspinnas mot Olof Skötkonung; **392—402.** Det för honom förödmjukande uppträdet på Allshärjartinget, då han måste lofva att gifva sin äkta dotter Ingegerd till gemål åt den Norska Konungen; **403—5.** Hans missnöje deröfver; **406.** Undandrager sig att efterkomma Allshärjartingets beslut; **406—8.** Stämplingar af Ragnvald Jarl, som bortförer hans andra dotter Astrid till Norrige; **409—12.** Vestgöternas fruktan för ett krig med Norrige och Lagman Emunds sändning upp till Svea Konungen; **412—15.** Konungens öfverläggningar och samtal med sina rådgifvare; **416—18.** Rådplägningarne och uppträdet på Ulleråker; **418—20.** Hans son Jakob, af Svearne kallad Anund, medregent med honom; **421.** Förändringen i Olof Skötkonungs lynne och förhållande; **422.** Förlikningen och mötet vid Göta-elf med Norska Konungen och lottkastningen med tärningar mellan dem om en bygd på Hisingen; **422.** Olof Skötkonungs död; **423.** Hans gemål, hans barn; **409.** Om hans tillnamn af Skötkonung; **584.**

Hans lynne, egenskaper, karakteren af hans styrelse; I: **366—68. 388. 395. 396—97. 412. 422.** Sade sig vara tionde Konungen i Upsala af dem, som hvar efter annan varit Envåldskonungar öfver Sveavälde; I: **396.** Är Sveriges första christna Konung, och den första, som kallat sig Svea Konung; **366.** Om hans öfvergång till Christendomen och mottagelse af dopet; II: **653—657.** Skänker tvenne gårdar till Östrabo eller den sedermera så kallade Vexiö kyrka; **662.** Vill förstöra Upsala tempel, men hindras derifrån af Svearne; **662—63.** Lägger i Husaby i Vestergötland grund till kyrka och biskopssäte derstädes, hvartill han gaf Husaby

Anhåller hos Hamburgska Erkebiskopen om en föreståndare för den af honom grundlagda kyr-

ländska skalder vid sitt hof, och mottager andra skalder, som från Island komma II: 407. Poetisk täflan mellan tvenne ägen; II: 407 (n.). Ett qväde, diktadt af Hallfred Vandrådaskald; 409 (n.).

den Store med hjelpsändning af en härhop gen af England; II: 182. Men då Knut efter eröf-sänder, för att afdagatagas, Engelska Konungen Eds söner, Edmund och Edvard, till Olof Skötkonung i Sverige, afskyr denne en sådan gerning, utan skickar konungasönerna välbehållna till Gardarike, hvarifrån de sedan kommo till Konungen i Ungern; I: 368. 468—69.

Olof, son af Harald Hårfager, upphäfver sig till Öfverkonung öfver Viken, men nedlägges af sin broder Erik Blodyxa. I: 323.

Olof Tryggvason, son af Tryggve, Konung i Viken; I: 334—35. Hans moder Astrid flyr med honom till Håkan Gamle, en myndig bonde i Svithiod; 335. På färden derifrån till Gardarike tagen af Estländska vikingar och af dem såld som träl; 337. Igenkännes af sin morbroder Sigurd, som i Gardarike innehade ett högt embete, friköpes af honom och uppfostras hos honom; 337. Uppvexer till en reslig och stark man med stor färdighet i alla idrotter; 337. En tid Furstens i Gardarike landvärnsman; 338. Samlar eget manskap och drager ut i Vikingafärder; 338. Mottager i England dop och Christendom; 338. Återkommer till Norrige, och blir tagen till Konung öfver hela landet; 339—40. Förmäler sig med Thyra, som, dotter af Harald Blåtand, kommer flyktande till Norrige och förmår honom att draga till Venden, för att återfordra hennes dervarande egodelar; 346. 347—48. Öfverrumplas på färden derifrån af Olof Skötkonung och Sven Tvåskägg, hvilka förenat sig mot honom: det derpå följande namnkunniga sjöslaget vid ön Svolldr; 350—65. Störtar sig i hafvets djup, och en sägen öfver hela norden, att han genom simmande räddat sig, men icke velat återvända till norden, utan slutat sina dagar i ett kloster i Syrien; 364.

Hans utmärkta idrotter eller färdigheter, hvari han öfverträffade alla män i Norrige; II: 380. 381. 382. 384.

Olof Haraldsson den Helige, under sin lefnad vanligen kallad Olof Digre, son af Fylkiskonungen Harald Gränske och Asta; I: 368. Stiger 12 år gammal på härskepp; 369.

Härjar på Svenska kusten, lägger in i Mälaren, och förmodas, att Forn-sigtuna, det namnkunniga Birka, då blifvit förstördt; 369. Sagans berättelse, huru han, innestängd, genomgräfver Agnefit och på detta sätt banar sig väg ut genom Mälaren; 370. Ankommer med sin vikingaflotta till England, bistår K. Ethelred vid Londons intagande och genom sin krigsfyndighet bidrager väsendtligen till framgången deraf och till Ethelreds återvinnande af riket; II: 180—81. Återkommer till Norrige, sedan han i 10 år drifvit omkring på alla kuster och haf; I: 371. Hans moder Astas och stjuffader Sigurds öfverraskning vid hans återkomst och gästabudet för honom; I: 372—74. Hans rådplägningar med sina föräldrar öfver sitt förehafvande att blifva Öfverkonung i Norrige; 374—77. Sammanträdet med Småkonungarne och underhandlingarne mellan dem öfver samma ämne; 377—78. Blir Öfverkonung; 378. Segrar i sjöslaget vid Nesia mot Sven Jarl; 379. Bemäktigar sig de landskap, som hade tillfallit Olof Skötkonung samt Konungen i Danmark och Erik Jarl vid delningen mellan dem af Norriges rike; Olof Skötkonungs förbittring deröfver och de förhållanden af fiendtlighet, som deraf uppstå mellan honom och Norska Konungen; 379—400. Rustar sig att mottaga sin brud, Olof Skötkonungs dotter Ingegerd, som blifvit honom utlofvad på Allshärjartinget i Upsala; 406. Blir harmfull och dyster, då han finner sig sviken deri af Olof Skötkonung; 408. Genom stämplingar af Ragnvald Jarl tillföres honom Olof Skötkonungs frillodotter Astrid, med hvilken han förmäler sig; 409—10. Båda Konungarnes förlikning och möte vid Götaelf; 422.

Hans våldsamma nit för Christendomens utbredande, hvarigenom han afvänder från sig folkets hjertan; I: 400 (n.). 429—30. Öfverser och förbättrar de gamla lagarne och införer i dem en Kyrkobalk eller Christenrätt; 430. Hans i öfrigt stränga styrelse; 430—31. Ingår ett nära förbund med K. Anund Jakob i Sverige till gemensamt försvar mot Knut den Store; 431—32. Hans krigsrustningar och anfall på Danmark; 432—33. Sjöslaget vid Helge-å; Olof Haraldssons krigslist genom fördämning af den sjö, hvarifrån Helge-å utfaller; 434—36. De förenade Konungarnes förhållanden och rådplägningar efter slaget; 437—39. Olof Haraldsson tågar landvägen genom Småland och Vestergötland hem till Norrige; 439—40.

Länshöfdingarne vinnas och intagas af Knut den Stores makt, rikedom och prakt och rika gåfvor; 431. 440. Olof, af alla öfvergifven, "emedan alla bortlofvat sig för pennin-

gar", lemnar Norrige, kommer till Sverige, qvarlemnar der sin gemål och dotter, och drager derifrån till sin svåger Furst Jaroslav i Gardarike, af hvilken han blir med stor vänskap mottagen; 441: Bryter åter upp från Gardarike och återkommer till Sverige; 441—42. Förstärkt af K. Anund J. med 400 de stridbaraste män af hans hird, tågar han genom skogarne i Jernbäraland, derifrån genom stora skogsbygder, genom ödemarker och öfver stora vatten till Jemtland, uppbygger till skjul om nätterna kojor, hvilka ännu i långa tider stodo qvar och kallades "Olofs bodar", drager från Jemtland vidare öfver fjellen ned i Throndhemsbygden, och folk stöter till honom från alla sidor under detta tåg; 443—47. Ordnar sin här i hopar eller sveiter, rycker fram till Stiklastad och håller till hären ett uppmuntrande tal; 448—53. Slaget vid Stiklastad; 453—59. Året och dagen derför; 454. 458. Konungen stupar; 458. Hans lik upptages och räddas genom list af en honom tillgifven man; 460—61. Underverk, som af den aflidne Konungen förrättas; 461. Hans lik flyttas till S:t Clements kyrka i Nidaros, och han blir efter sin död dyrkad som ett helgon; 462—63. Att denna efter döden honom egnade dyrkan bidrog mera till Christendomens rotfästande i Norrige, än alla hans ansträngningar och våldsamma medel derför förmått tillvägabringa; 462. S:t Olofs skrin, i hvilket hans ben förvaras; 462. Heliga minnen af honom äfven i Sverige, S:t Olofs offerkyrka, S:t Olofs källa, S:t Olofs gård, S:t Olofs socken i Albo härad i Skåne; 463. S:t Olofs skatt, en från Norländska landskapen Helsingland, Medelpad, Ångermanland, till S:t Olofs kyrka i Norrige i långa tider utgående gärd, till dess densamma i K. Birgers och Erkebiskop Nils Kettilssons tid indrogs till Upsala; V: 290. Hans svärd Hneiter, en helgedom, som en tid gick i arf inom en Svensk slägt; 458.

Drag af Olofs innerliga, upprigtiga, allvarliga tro på Christendomen och afsky för hedendomen; I: 445—47. En tid sinnad att draga bort till Jerusalem och i helig andakt inviga sina öfriga dagar åt klosterlifvets pligter; 441.

Olof Kyrre, Konung i Norrige. III: 33—34.

Olof, på möderne en ättling af Magnus Barfot, tagen till Konung på Upplanden i Norrige. IV: 162.

Olof Hunger, Konung i Danmark. III; 40 (n.). 41 (n.). 63 (n.).

Olof, son af Harald Kesia, undankommer blodbadet, som öfvergick hans fader och bröder, och flyr öfver till Sverige till K. Sverker; III: 79. Förer ett blodigt krig med K. Erik Lamm till återvinnande af sina arfvegods i Danmark och ta-

ger i förtvifladе omständigheter sin tillflykt till Sverige; 80. Stupar i slaget vid Tjute-å i Skåne; 80.

Olof, höfding för en till Irland ankommande vikingahär, blir der Nordmännens Öfverkonung med Dublin till hufvudsäte. II: 59—60. 70.

Olof Röde, Engelska krönikornas *Anlaf*, Nordmanna Konung i Irland med Dublin till hufvudsäte; hans kamp och krig med Engelska Konungarne Athelstan och Edmund till återupprättande af Nordmännens makt i England. II: 162—70.

Olof, Sigtryggs son, en Nordmanna Konung, tillvällar sig Northumberland, men blir slagen af Konung Edmund och fördrifven. II: 170.

Olof Lambatunga, Erkebiskop i Upsala. IV: 227. 346.

Olof Basatömir, Erkebiskop i Upsala; IV: 227 (n.). 268. 303. 335. Sätter sig emot Dominikanernas qvarblifvande i Sigtuna; 336. Hans jordiska qvarlefvor icke tillika med de öfriga Erkebiskoparnes flyttade från Gamla till Nya Upsala; 512.

Olof, kallad den Vise, Erkebiskop i Upsala. V: 309. 320 (n.). 346 (n.).

Olof, Biskop i Roskild. V: 325. 340 (n.).

Olofs bodar. I: 445.

Olufa, dotter af Stefner, Jarl i England; husfru till Palnatoke. I: 315.

Oluström. IV: 301—2.

Omynd, se *Hemfylgdh*.

Onlungsey, Anglesey. I: 286.

Ooniska öarne, hvilkas invånare lefde af fogelägg och hafre, omtalas af Plinius d. ä. I: 22.

Ordalier, bruket och sättet af dem, att i mörka, tvifvelaktiga saker vädja till Guds dom; III: 603—5. 613—17. Ordets härledning; 605 (n.). Kyrkans förhållande i afseende på dem och hennes arbete för deras afskaffande genom en förbättrad rättegångsförfattning; 613—41. IV: 198.

Orkadal, ett härad i Throndhemsbygden; I: 379. 383.

Orknöarne, Orkadiska öarne dermed betecknade i nordiska sagan; II: 17. Stamhåll för de nordiska vikingarne, hvilka öfver dem äfven tillvällade sig herredömet; 17. 208—9.

Orm, son af Ivar Sney och K. Inge d. Äldres sondotter Ingrid; III: 52. Flyr till sin halfbroder K. Magnus Henriksson i Sverige; IV: 118.

Orm af Anglien, en bland kämparne i Bråv. slaget. I: 265.

Ormen Långa, Olof Tryggvasons stora drakskepp. I: 348. 355. 356. 363. 365.

Ormuzd, ljusets Furste, ursprunget och stiftaren af det goda, efter Zoroasters lära. 128—29.
Osericta, en ö af detta namn omtalad såsom liggande på Germaniens kust, och hvarifrån bernsten utflödade; hänsyftande sannolikt på Estland. I: 15.
Osker, se *Asker*.
Osmund, af K. Emund Gammal satt till Erkebiskop. II: 666. IV: 13.
Ossian, sjunger om nordiska Konungen Svaran, om Lodakretsarne i Lochlins (Skandinaviens) skogrika land m. m.; I: 515. Skildring af en offerscen; 523 (n.).
Ostiäer, ett folk af detta namn omtalas af Pythias af Massilia, och icke osannolikt, att dermed hänsyftas på Esterna. I: 15.
Ostrogota, en af Göternas Konungar, besegrar Gepiderna. I: 48.
Ostrogother, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.
Other, hans berättelse för K. Alfred om sin färd ofvanför Halogaland utefter nordliga kuststräckan till Biarmaland. II: 270. IV: 84—85.
Othinger, ett med Evagerna blandadt folk och såsom dessa boende i bergsskrefvor och klyftor, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folkstammar. I: 33.
Otignir, de, som icke innehade några höga värdigheter. I: 606.
Ottar, son af Egil och efter honom Upsala Konung; I: 235. Hans strider och fall i Danmark; 236. Blef kallad Ottar Wendelkråka; 237.
Ottar, Jarl i Götaland; hans dotter Ingeborg moder till Palnatoke; I: 315. Stämmer ting och utropar Håkan Jarl i Norrige, som sköflat och uppbränt gudahuset i Göta rike, för biltog och vargr i veum; 332.
Ottar Svarte, Skald hos Olof Skötkonung. I: 394. 397.
Otto af Bamberg, Biskop, bryter banan för det stora omvändelseverket bland Pomeranerna. IV: 80.
Otto I, kallad den Store, Romersk Kejsare, återställer ordningen i den förfallna Romerska kyrkan. III: 677—78.
Otto II, Romersk Kejsare, gör ett fiendtligt infall i Danmark, slår Dana-konungen Harald Blåtand och har med Konungen ett möte på ön Marsey i Limafjärden. I: 331.

Pachomius, den egentliga stiftaren af klosterlefvernet. III: 195.
Padreimslekarne, hvad i nordiska sagan dermed betecknades. II: 339.

Pæonier, en Thracisk, på gränsen af Macedonien boende folkstam, sade sig sjelfva vara en koloni af Trojanska Teukrer; I: 120. Sägas vara stamfäder till Pannonierna, eller så, att de, som af Grekerna varit kallade Pæonier, sedermera af Romarne kallades Pannonier; 120. Efter dem har Pannonien namn, samma land, hvarifrån Frankerna sägas hafva uttågat; 121. Bredvid dem bodde Dardanerna; 121.
Pallium. III: 451.
Palnatoke, egentligen *Toke Palneson*, höfding på Jomsborg och stiftare af vikingasamfundet derstädes; härstammade på mödderne från Ottar Jarl i Götaland; innehade höfdingedömet Füen samt ett grefskap i England; I: 315.
Palne Hvit, infaller med en Dansk här i Småland. IV. 541.
Pannonien, hvad derunder inbegreps. I: 54. Se *Pæonier.*
Panticapæum på Tauriska halfön (Krim), den största af alla barbarernas köpstäder i dessa trakter; I: 102. De stora forntida marknaderna derstädes; II: 303.
Paris, dess märkliga belägring af Nordmännen år 885. II: 93—103. Hufvudsätet för den skolastiska, med filosofi förbundna theologin; III: 839. Parisiska högskolan mönstret för England och Tyskland; 864. 866. Svenska studerande derstädes; V: 96—97.
Paschal II, Påfve. III: 749—52.
Paschasius Radbertus, föreståndare för Benediktiner klosterskolan i Corbeja. II: 621.
Patronaträttighet, faderlig rätt. III: 654—56. V: 119. 122 (n.).
Paulus, Dominakaner-munk i Sigtuna, sändes till Estland, att grundlägga ett kloster af denna orden i Reval. IV: 336 (n.).
Peder, Biskop i Viborg. V: 230. 233.
Peder Bang, Biskop i Roskild. IV. 448.
Peder Hösel, Konungens i Danmark Kansler. IV: 696.
Peder Pors, bördig från Halland, fördrifven från Danmark, flyr öfver till Sverige och inträder i K. Magni tjenst; uppträdet mellan honom och Konungen; IV: 547—48. En af K. Erik Glippings mördare; 548 (n.). 697.
Peder Pors d. yngre. V: 58. 163. 279 (n.). 299 (n.).
Peder Skåning, Dansk riddare. IV: 544.
Peder Sunesson, Biskop i Roskild, deltager i det stora slaget vid Kongslena. IV: 233.
Pekensari, ö vid Nevas utlopp i Ladoga. V: 56—57.
Pelsverk, i fornåldern en vigtig handelsvara. II: 298. 301 (n.).
Penitens och *Botöfningar.* Se *Kyrkans Straffmakt.*
Penitentialböcker. III: 221.
Penningar blå. IV: 14.
Penningland. IV: 666—67.

Perm, nu Tscherdyn, fordom en hufvudstapelort för handeln. II: 287—88. 290. 300.

Permien, Stor-Permien, Permiska riket, nordiska sagans Biarmaland; II: 286—88. 299. 300. *Permier*, sagans Biarmier; IV: 83.

Peter, den tredje i ordningen af Upsala Erkebiskopar. IV: 205. 323.

Peter, Biskop i Vesterås, bör icke förblandas med Konungens Kansler Peter. IV: 581 (n.). 597. V: 145 (n.).

Peter Algotsson, K. Magni Kansler, broder till Folke Algotsson, flyr till Norrige. IV: 625. 628 (n.).

Peter Liqvidsson (3 Sjöblad), Rådsherre och Riddare. V: 196.

Peter Trogill, en af landets store i Konung Knut Erikssons tid. IV: 297.

Peter af Blois. IV: 44.

Peterspenningen, utgående af hvarje gård, till tecken af Svenska kyrkans förbindelse med Christenhetens gemensamma moder, den Romerska kyrkan; IV: 29. Förhållandet med densammas utgående från Danmark, Norrige och England; 29—31 (n.). Romerska Stolens stränga kraf på dess insamlande; V: 287—88.

Petschorer. IV: 83.

Phoenicier, icke osannolikt, att de och Karthaginenserna, dessa stora handlande och sjöfarande nationer, som hemtat bernsten, tenn och bly från de Britanniska öarne, äfven framträngt till bernstenens hemkuster, Östersjöländerna. I: 8. 16.

Phrugundiones, en folkstam, omnämnd af Ptolemæus, som sätter dem österut från Weichseln, och icke osannolikt, att dermed kan hänsyftas på Pruzzerna, de forntida Preussarne. IV: 74 (n.).

Phrygier, i Mindre Asien, en Thracisk folkstam; I: 109. Om Phrygiska stammar i det Europeiska Thracien talas äfven af de gamla; 122.

Phrygien i Mindre Asien, Göter erhålla der bostäder af Kejsar Theodosius d. Store; I: 61. En forntida skald sjunger om dem, att de urartat, plöjde och skötte sina vingårdar; 79—80.

Pileati (Hattbetäckta), kallades hos Göterna deras från gudaslägt härstammande Konungar, prester och förnämste af den höga hufvudbonad, som utmärkte dem från andra; I: 47. Motsvarande Skandinavernas Sidhöttur (Sidhattad), såsom Oden i Eddan kallas; 138.

Plinius d. ä., huru han beskrifver de nordliga länderna af Eu-

ropa; I: 21—25. Är den första, som nämner Skandinavien; 22.
Polaber, en stamafdelning af Obotriterna, hade sina bostäder vid Elbe. IV: 73. 75—76.
Poluta svarf, hvad i nordiska sagan dermed betecknades. II: 337.
Pomeraner, *Pomorj*, kustinvånare, en Vendisk folkätt. IV: 73. 77. 80.
Pomponius Mela, hans beskrifning öfver den hitom Elbe liggande norddelen af Europa samt de i den obekanta delen af norra oceanen varande öar. I: 20—21.
Poppo, Biskop i Slesvig, som genom sina underverk inför Erik Segersäll säges hafva bragt honom att bekänna sig till Christendomen. I: 320.
Po-Russen, hvilka folk dermed af Polackarne betecknades. IV: 73 (n.).
Prebenden, huru de uppkommo, och hvaraf de så benämndes. III: 645.
Predikarbröder, se *Dominikaner-orden*.
Prestmöten, omtalade hos oss i första hälften af XIII årh. IV: 324. 371.
Presträttigheter, de så kallade *jura stolæ*. V: 128—32.
Primas, *primat*, hvad dermed betecknades. IV: 32—33.
Primicerius, den förnämste af kanikerna näst Archidiaconus. III: 290.
Primsigning (primum signum). II: 678—79.
Prior i klostren; III: 201. *Prior provinciales* eller *conventualis* hos Dominikanerna; IV: 339 (n.).
Procopius, hans berättelser om de nordiska folken och deras förhållanden. I: 86—88.
Prost; III: 201. 291. Prostar i Sverige nämnas redan i första Erkebiskopen Stefans tid, och sedan framgent; IV: 203. 322. 335. Prost äfven på Öland omnämnes; 646 (n.).
Pruzzer, Preussens bebyggare. IV: 73. Se *Phrugundiones*.
Pseudisidoriska samlingen af kyrkolagarne; de deri uttalade grundsatser och åsigter. III: 438—46.
Ptolemæus, hans lefnadstid, geografiska verk och berättelser om nordländerna. I: 27—28.
Puke Jonsson, Lagman i Tio härad. V: 347 (n.). 350 (n.).
Pund och *Pund korn*. IV: 647. 663 (n.).
Pytheas af Massilia, utsändes på upptäcktsresor till vestern och norden af Europa, att inhemta kunskap om dervarande länder och öar; I: 10. Kommen till Britannien hörer han berättas om ett land Thule: hans skildring af detta land; 10—11. Meddelar underrättelser om bernstenskusten och

bernstensön Abalus eller Basilia och om Guttonerna samt det af dem bebodda kustlandet Mentonoon; 11—12. Hans egen reseberättelse förlorad, och blott bruten stycken deraf bevarade af Strabo, Plinius m. fl.; 12. Förmodas hafva lefvat vid samma tid med Alexander den Store, vid pass 100 år efter Herodotus; 12. Hans uppgifter sedermera ansedda för otroliga. 18.

Påfvedömet: Grunden för Romerska kyrkans och Romerska Biskopens stora anseende, dess företrädesrätt och befogenhet till högsta uppsigt öfver läran, öfver rättrogenheten och kyrkolagarnes efterlefnad i hela Christenheten; III: 378—98. Att de af tiden och tidsomständigheterna alstrade höga begrepp om apostelen Petri efterträdare på Romerska Stolen fortplantades genom Benediktiner-munken Augustini beskickning till England, men ännu mer genom den helige Winfrid, som företrädesvis erhållit namn af Tysklands apostel, äfvensom genom de i Orienten timande händelser vid Muhamedanernas öfversvämmande af Mindre Asien, Syrien och Egypten samt Longobardernas eröfringar uti Italien; 398—410. Att då i en blick man öfverskådar kyrkans hela utvecklingsgång, det uppenbarar sig från dess första tider ett sträfvande steg för steg till allt högre enhet, och att vid de uppkommande stora, hela kyrkan skakande striderna, hvaraf de för Christendomens höga idé kämpande fäderna fördes till uppfattande af begreppet om en allmän, enda saliggörande, helig, apostolisk kyrka, behofvet mer och mer kändes af ett gemensamt, hela Christenheten sammanhållande band; 411—13. Huru det sålunda blef tro, att i Petrus se förebildad kyrkans enhet och i Romerska Stolen såsom arfvinge af Petri stol den fortvarande lefvande bilden af den biskopliga enheten; 413—14. Att derigenom Christenheten lärde anse sig som ett stort helt, ett stort Guds folk, och att det var det uppstigande, efter tidens behof och kraf sig utvecklande påfvedömet, som gaf lif åt denna åsigt och utbredde från land till land, från folk till folk en gemenskap, hvars följder voro oöfverseeliga; 415—16.

Betydelsen af Carl den Stores kröning genom Påfven och Romerska kejsardömets återupprättande; de förhållanden derigenom uppstodo mellan Romerska Kejsaren och Romerska Stolen; 410. 416—35. 460—62. 671—72. 734. Men hvilka rättigheter tillkommo Romerska Stolen i alla serskilta fall, hvilka gränserna voro för dess öfveruppsigt och dess verksamhet, deröfver hade ännu icke bildat sig några fasta, bestämda grundsatser; 425—26. Huru dessa bestämmas, ut-

bilda sig genom samlingar af kyrkans lagar, kyrkomötens beslut och påfliga dekreter, serdeles genom Pseudisidoriska samlingen, och huru derigenom samt genom den statskloke och kraftfulle Nicolaus I det kom till erkännande deraf, att äfven Konungar i alla saker, hvaröfver kyrkan tillkom en rätt till uppsigt, stodo under dess domaremakt, att Romerska Stolens förpligtelse öfverhufvud innebar ovillkorlig rätt till en öfver hela Christenheten sig sträckande domsrätt, som lika omfattade alla, de högsta som de lägsta, det verldsliga ståndet som det andliga, och att ingen Erkebiskop eller Biskop skulle utan Påfvens tillstädjelse kunna afsättas från sitt embete; 436—73. Huru, då strider uppstodo om kejserliga kronan och vid den med feodal-aristokratins vexande makt uppkommande kamp mellan Konungarne och deras vasaller, man från alla sidor sökte att vinna Påfven för sin sak, eller han uppmanades att träda emellan som medlare; 473—79.

Den förvirring och det förfall, hvari Romerska Stolen råkar i tiderna efter Nicolaus I genom uppstigandet af ett Romerskt-aristokratiskt parti, som vill draga Rom undan beroendet af den Frankiska makten; 671—77. Tillståndet inom kyrkan, missbruken vid de högre presterliga embetens tillsättande, prakt, frosseri, verldslighet öfverhandtagande med de vexande rikedomarne, och förderfvets stigande med sedernas och kyrkotuktens förfall från det högre presterskapet till det lägre, på samma gång påfliga makten låg nedtryckt, förqvafd af de Romerska partierna; 681—91. Huru för en tid oordningarne tillrättastäldes och en förbättring tillvägabragtes genom Kejsarne Otto I:s och Henrik III:s tåg till Italien, hvarigenom Romerska Stolen åter gjordes beroende af den Romersk-Germaniska Kejsaren; 677—80. 691—701.

Att i Rom det uppenbarar sig en uppsträfvande anda, som vill göra påfvevalen, derigenom den Heliga Stolen och hela kyrkan helt och hållet oberoende af den verldsliga makten; de förberedande stegen dertill, och deraf uppkommande strider; 703—17. Gregorius VII:s uppträdande, de af honom uppstälda grundsatser: kyrkans renhet och enhet, kyrkans oafhängighet af allt verldsligt inflytande, all verldslig makts underordnande under kyrkans; dessa grundsatsers genomdrifvande förmedelst det stränga genomförandet af coelibatet och Biskoparnes frigörande från alla band af den verldsliga makten; 717—39. Gregorii åsigter öfver andliga och verldsliga makten: staten skulle vara kyrkan undergifven, emedan staten var grundad af menniskor med verlds-

kyrkan åter en gudomlig stiftelse för gudomliga
—44. Påfvedömets idé, efter Gregorii upp-
759. Gregorii personlighet och karakteren
som Påfve; 744—47. 759—60.
orii tid rörande Biskoparnes tillsät-
g i embetet eller den så kallade in-
-54. Det häröfver i Worms afslutna för-
t så kallade Calixtiska concordatet; 754—56.
dens fortgång nära motsatsen inträffade af det,
egorius VII genom sin reform åsyftade till kyrkans
ing och förbättring; 760—64. Att Investitur-striden
af tidsandan väckelse och framkallade en stor, allmän gäs-
ning i tankar, läror och sträfvanden; 766—68. De stora,
på menskligheten och menskliga samhällsutvecklingens gång
djupt gripande, af Gregorius icke förutsedda följder af de
utaf honom tillvägabragta hvälfningar: Europa bevaradt för
ett ärftligt prestestånd, och alla krafters uppväckelse genom
ordets kamp med svärdet; 811—13.

Påfven tillkommer rätt till uppsigt och domaremakt öfver vetenskapernas högsäten, och dessa äfven omfattas med huld omvårdnad af den Heliga Stolen; 865. Att genom korstågen Romerska Stolen lyftades till höjden af sitt anseende och sin makt; 881—82.

Åsigter öfver påfvedömet såsom till sitt ursprung och hela sin fortgående utveckling ett verk af tidsandan och tidsomständigheterna; 882—90.

Påfvar af stor myndighet och kraft på Romerska Stolen i XII och XIII årh.; IV: 349. Midt under hårdaste kampen med Kejsarne af Hohenstaufiska huset följa de med ett vakande öga Christendomsverkets och den kyrkliga ordningens utvecklingsgång i Sverige; 350.

Qvader, en folkstam, besegras af Göterna. I: 48.
Quadrivium. III: 818.
Qvalldinsö, Kållandsö, en skans uppföres der af Magnus Barfot, men intages af Inge d. Ä. III: 37—38.
Qvasir, den visaste af alla Vaner. I: 97.
Qvenland och *Qvener*, se *Kvenland*.
Qvinnofriden, en af de allmänna friderna; IV: 464. Frid lyst öfver Finnlands qvinnor af K. Birger; V: 72.

Qvinnor, deras villkor och ställning i det forn-nordiska lifvet, i många afseenden friare och bättre än hos andra folk; II: 522—23. Kyskhet och ärbarhet villkor, hvarförutan de icke kunde göra anspråk på aktning; 524. Hos forntiden stor ömtålighet för allt, som kunde skada deras goda rykte och familjens heder; 524—26. Miskunna kona, en fallen flicka, huru hon i forntiden ansågs; 526. Att kyskheten, ärbarheten i nordbons ögon hade ett dubbelt värde, när densamma var förenad med vishet och förstånd och en viss sjelfkänsla, fasthet och manlighet i sinnet, helst man trodde detta fortplantas på barnen; 526. Qvinnan tillbaka fordrade hos mannen ett karlavulet väsende, stolt, manlig uppsyn och i härfärd genom mod och tapperhet ådagalagdt heroiskt sinne, och såg mindre på ungdom än på förvärfvad ryktbarhet och ära; 527—28. Lynnet, karakteren, högsinnet och stormodigheten hos nordens qvinnor; I: 302. 377. II: 543—47. Drag deraf, huru nordiska qvinnan deltog i mannens rådslag, vanligen äfven gaf manliga råd och ofta hade på mannens handlingar ett stort inflytande; I: 393. II: 502—4. 523. 538—40.

Döttrarne sjelfva hade ingen rådighet öfver sitt giftermål; II: 528—29. Dock vanligt, att fädren i detta afseende aldraförst inhemtade modrens och dotterns tankar och läto det ofta bero af deras godtfinnande; I: 246. II: 529—30. Qvinnans husmoderliga sysselsättningar och myndighet; II: 535—36. Mannens oinskränkta rätt öfver qvinnan, i det alla förbrytelser af henne betraktades såsom icke vidkommande det allmänna, men husfadern i allt borde svara för henne och hennes gerningar; 537. Att denna oinskränkta rätt öfver qvinnan emellertid af våra fornfäder begagnades med den största hofsamhet; 537—38. Det räknades af dem till omanliga gerningar, att misshandla de värnlösa och svaga; redan det var skam att kifvas med qvinnor, och ännu mer att bära händer på dem; 538. Till motsvarighet af eftergifvenhet och foglighet från mannens sida äfven vackra drag bevarade af ren, innerlig tillgifvenhet från qvinnans; 540—41.

Qvinnornas färdighet i väfnad och sömm samt finare, konstrikare arbeten deri; II: 536. 578—80. Qvinnorna äfven de, som förnämligast haft insigter och färdighet i sårläkningen; 437. Äfven ett utmärkande drag, att det isynnerhet var qvinnorna, som hade erfarenhet i trolldomsväsendet och voro invigda i de dertill hörande förborgade kunskaper; 472—73. Spåqvinnor; 485—89. Flerfaldiga drag deraf, att qvinnor med värma omfattat Christendomen

och i sin mon icke ringa bidragit till dess framsteg; IV: 61—63.

Angående Qvinnornas arfsrätt, se *Arf, Arfsrätt.*

Finnlands forntida qvinnor föga annorlunda ansedda och behandlade än som trälinnor; V: 72.

Qvinnorån, i forngamla tider icke sällsynt. II: 522. 535. IV: 293—94. 316. 624—25.

Rachinburgii, boni homines, gode män; sannolika härledningen till ordet. III: 318 (n.).

Rackeby, på Kållandsö. V: 170.

Radbard, Furste i Gardarike; till honom flyr Ivar Vidfamnes dotter Aud och förmäler sig med honom; I: 254. Lemnar folk och skepp åt sin stjufson Harald, för att taga sin morfaders länder i besittning; 256.

Rafn Aunundarsson, poetisk täflan mellan honom och en annan Isländsk skald inför Olof Skötkonung. II: 407 (n.).

Rafvunda skogen i Jemtland, derstädes genom kyrkans försorg herberge inrättadt till underhållande af gästning för de vägfarande. V: 95.

Ragnar, en bland de ryktbara höfdingar, som stått i spetsen för de från norden uttågande vikingahopar; omtalas i de Frankiska krönikorna. II: 53.

Ragnar Lodbrok, Sigurd Rings son, vidt ryktbar för sina och sina söners härnadståg; I: 270. Hans utseende och sinne för stora, manliga gerningar; 274. Räddar Konung Herrauds i Östergötland dotter Thora Borgarhjort från den förskräckliga orm, som lagt sig i ring omkring hennes jungfrubur; 274—75. Förmäler sig med henne, och hon föder honom 2:ne söner; 275. Ragnars stora sorg öfver Thoras frånfälle; 275. Återtager sin förra vikingalefnad, kommer till en hamn vid Spangarhed i Norrige och hör berättelsen om torparflickan Krakas skönhet; 275. Pröfvar hennes skarpsinnighet och förstånd, och hon genomgår profvet; 276. Tager henne till äkta, och hon föder honom 5 söner; 277. Besöker K. Eisten i Upsala och trolofvar sig med dennes dotter Ingeborg; 277—78. Kraka, underrättad derom, gör trolofningen om intet genom berättelsen om sin höga härstamning; 279—81. Hans söners strider med Ups. Konungen Eisten; 281—83. Ragnars sista härfärd till England och död i ormagården; 284—85.

Minnessången Bjarkamal, hvari hans utförda bedrifter och hjeltedater besjungas; 285—87.

De stridiga uppgifterna om Ragnar Lodbroks tidsålder och svårigheterna att reda dem genom den sammanblandning af tider och händelser, som eger rum i afseende på honom; sannolikaste lösningen, att på honom och hans söner blifvit öfverflyttadt och lämpadt, hvad utländska krönikorna vetat berätta om en Ragnar, en Ivar och Björn samt deras bröder; I: 270—73 (n.).

Ragnfrid eller *Ramfrid Gustafsdotter*, husfru till Lagmannen i Tiundaland Israel Andersson (And). V: 79 (n.).

Ragnhild, dotter af Erland Engel och husfru till Johan Carlsson af Fånö. IV: 550 (n.). 558.

Ragnhild, dotter af K. Magnus den Gode, gift med Jarlen Håkan Ifvarsson. III: 12.

Ragnhild, dotter af Fylkiskonungen Harald Gullskägg, förmäld med Harald Hårfagers fader Halfdan Svarte. I: 300.

Ragnhild, dotter af Fylkiskonungen Sigurd Hjort, förmäld äfvenledes med Halfdan Svarte i dennes andra gifte. I: 300.

Ragnhildarholmen, nu Rana- eller Rangleholmen i Göta-elf. IV: 528.

Ragnild den Heliga, till hvilkens åminnelse Södertelges helsobrunn bär namn af S:t Ragnilds källa. III: 63 (n.). IV: 62—63.

Ragnvald Knaphöfde, af Svearne tagen till Konung, blir ihjelslagen af Vestgöterna. III: 64. 68—70. 74—75 (n.).

Ragnvald, son af K. Inge d. Ä., har efterlefvat i talrika slägter genom sin dotter Ingrid. III: 51.

Ragnvald, son af Henrik Skatelär, är Jarl hos sin broder K. Magnus Henriksson i Sverige. III: 51. IV: 118.

Ragnvald, son af den myndiga bonden Håkan Gamle, är upptagen vid K. Erik Segersälls hof. I: 335—36.

Ragnvald till Reik, en af landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: 297.

Ragnvald Ulfsson, Jarl i Vestergötland, sonson af Skoglar Toste; I: 389. Öfvergår till Christendomen, mottager dopet år 1000 och får till husfru K. Olof Tryggvasons syster Ingeborg; II: 652. Hans förhållande vid tvedrägten mellan Olof Skötkonung och Norska K. Olof Haraldsson; I: 389. 392—93. 399—403. 405. 406. Fäster af eget bevåg, utan Konungens tillspörjande, dennes dotter Astrid till Ol. Haraldsson i Norrige; 410. Från den fara, som för detta tilltag hotar honom från Olof Skötkonungs sida, räddas han af dennes dotter Ingegerd; 411—12. Blir Jarl öfver Alde-

joborg; 412. Är fader till K. Stenkil; 412. Om hans söner Eilif och Ulf; 470 (n.). 475 (n.).
Ragnvald I, Biskop i Finnland. V: 67—68.
Ragnvald Puke, Riddare och Rådsherre. V: 218.
Ragnvald, kallad den Rådvise, en mäktig Jarl i Norrige i K. Harald Hårfagers tid; fader till den namnkunnige Rolf. II: 119.
Ragvald, son af Ragnar Lodbrok. I: 277. 282.
Ragvald den Rådkloke, en af de yppersta kämpar i Bråv.slaget. I: 262. 264. 267.
Randver, son af Furst Radbard i Gardarike och Ivar Vidfamnes dotter Aud; I: 258. Efter andra berättelser son af Valldar, hvilken Ivar satt till Konung öfver Danmark och gifvit honom sin dotter till äkta; 259 (n.).
Ramundaboda. IV: 526. 527.
Rana, *Ruja*, *Rujana*, ön Rügen. IV: 73 (n.).
Rana-rike. I: 298. 384—87.
Rane den Götiske, Jarl öfver Rana-rike. I: 298. 309.
Rane Hildersson, en af Sigurd Rings stormodige Svenska kämpar i Bråv.slaget. I: 262.
Rane, Olof Haraldsson den Heliges fosterfader. I: 369. 374.
Raner, *Rugianer*, bebyggare af ön Rügen; IV: 72. 76. Stora vikingar, göra ett yrke af sjöröfveriet; 185—86.
Ratherius, en af Medeltidens utmärktaste pedagoger, hade i sin klosterskola femtusen lärjungar samlade omkring sig. III: 822.
Raudur eller *Raudulf*, en rik, storättad Svensk man, som från Svithiod flytt till Norrige; Konung Olof Haraldssons gästning hos honom; II: 432. Både Raudur och hans söner mycket kunniga och förståndiga män. 433.
Raugnariker, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.
Raumarike, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige. I: 299. 300. 301. 306.
Raumariker, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: 33.
Raumsdalen, ett af de forntida fylkisrikena i Norrige. 303. 365.
Raymundus de Pennaforti eller *de Rupeforti*. IV: 370 (n.).
Ravare- (Ragnvalds-) *hög* i Vartofta härad och Karleby socken. III: 68 (n.).
Raven eller *Reafan*, den heliga fana, som trenne af Lodbroks döttrar hade sytt. II: 76.
Refil, Upsala Konungen Björn Jernsidas son, en sjö- och härkonung, som låg ute på hafvet och i härnad. I: 288.

Reginald, en af Nordmanna Konungarne i England, Guthreds eller Guthfarts son, tillvällar sig Northumberland, men blir fördrifven. II: 170.

Rhätien, hvad derunder inbegreps. I: 63.

Reidgotaland, i Eddan betecknas dermed Jutland; I: 93. I andra sagor åter landet på södra och sydostliga kusten af Östersjön, nemligen de af Götiska stammar bebodda trakter mellan Oder och Düna; 93. II: 306.

Resar, se *Jotnar*.

Reval. IV: 256.

Ribbungarne. IV: 271. 272. 273. 276. 277.

Richard af Aversa, en af de Norrmanniska hjeltarne vid eröfringen af nedre Italien. II: 189. 191.

Richissa, se *Rikiza*.

Riddarne af S:t Maria hospital i Jerusalem, Tyska ordens riddare, spår af dem äfven hos oss. IV: 339 (n.). 413—14.

Riddarordnarne, upptaga under något förändrade namn och former det väsendtligaste af munkordnarnes inrättningar och bruk. IV: 43 (n.).

Riddarväsendet. III: 563—65. IV: 587—90. Att hos oss icke förekomma spår till några riddarslag före Magnus Laduläses tid; IV: 588. Att vid riddarväsendets införande hos oss genom Magnus L. detsamma från sin början blef en med samhällsförfattningen sammansmält statsinrättning; 591. Friheter, som tillkommo Riddarne; 591—92. Att dråp å riddare måste försonas med serskilta böter, kallade thukkaböter; 678.

Ridderskap, Ordo militaris. III: 564.

Rig, se *Erik*, förste Konungen i Götalandom.

Rig, Konung i Danmark; hans sondotter Drott moder till Konung Dyggve i Svithiod. I: 223.

Riga, dess grundläggning; IV: 250. Dess handelsfriheter på Sverige, se *Handel* och *Handelsvägar*.

Rigkebäck, invid dess utlopp i Düna staden Riga anlagd. IV: 250.

Rignabro, troligen någon bro öfver Rönne-å. IV: 540.

Rigsmal, ett forntida qväde, dess målning af de stora ätternas. af böndernas och af de ofrias eller trälarnes olika lefnadsseder och villkor i hedendomen. I: 614—19.

Rikismän, stora, mäktiga män. IV: 563.

Rikiza, dotter af Hertig Boleslav i Polen och förmäld först med Magnus Starke i Danmark, sedan med en Rysk Furste af namn Valedar eller Vladimir, och sist med K. Sverker den Gamle; III: 82—83. Försök till utredande, hvilken af

Rysslands Furstar med namnet Vladimir, Vladimirko eller Volodar varit hennes gemål i andra giftet; 83 (n.). 90—91 (n.).

Rikiza, dotter af K. Valdemar I i Danmark och gemål till K. Erik Knutsson. IV: 241. 246 (n.).

Rikiza, Birger Jarls dotter, förmäld med unga Konung Håkan i Norrige; IV: 319. 321. 412. Enka efter honom och sedan förmäld med en Furste i Slavernas land; 503. I detta sitt äktenskap moder till tvänne söner; 503 (n.).

Rikiza, K. Valdemars dotter, förmäld med Przemyslav, Hertig af Posen, sedermera Konung af Polen. IV: 692—93.

Rikiza, dotter af K. Valdemars dotter Rikiza, förmäld först med K. Wenceslav af Böhmen, sedan med Rudolf af Österrikiska huset, äfven Konung i Böhmen. IV: 693.

Rikiza, dotter af Magnus Ladulås, bestämmes att ingå i det af honom stiftade S:t Clara kloster i Stockholm, der hon sedan äfven blef Abbeddissa. IV: 615. 696.

Riksföreståndarskap, Konung Håkan VI Magnussons förordnande deröfver under en Konungs minderårighet. V: 334—36.

Riksmöten, att efter Allshärjartingens upphörande inga spår mer förete sig af några stora, allmänna folkmöten, och att till de riksmöten, de så kallade "Samtal med riket", som nämnas i Magnus Ladulåses tid, inga andra fingo komma än de, som voro kallade genom Konungens bud eller bref; IV: 597—601. År 1319 utgår bud öfver hela riket med kallelse till Mora ting och konungaval; V: 329. Förhållandet dermed, och huruvida äfven fullmäktige från städerna varit kallade; 330 (n.).

Frankiska riksmötena, sådana de ordnades af Carl den Store. III: 341—50.

Rimbert, af Ansgarius förordnad till Biskop i Sverige. II: 641.

Rimbertus, Ansgarii efterträdare i det erkebiskopliga embetet; II: 641 (n.). 646. Har äfvenledes besökt Sverige; 647. Likasom Ansgarius en äkta apostolisk man; 648.

Rimstafvar. II: 448.

Rinbarge (Risaberga kloster?). III: 52 (n.).

Ring, att han varit Upsala Konung, son af Svenska Konungen Ingild och densamme, som med Harald Hildetand hållit det namnkunniga Bråv.slaget. I: 258.

Ring, en Konung af detta namn i Birka, då Erkebiskop Unni i förra hälften af X årh. besökte Sverige. I: 310.

Ring, Konung på Uplanden i Norrige, derifrån fördrifven, flyktar till Sverige och får län af Olof Skötkonung. I: 378. 444.

Ringstads kyrka, Valdemarernas och Erikarnes af Danska Konungahuset begrafningsort, der äfven K. Birgers stoft hvilar bredvid hans syster Ingeborgs. V: 341.

Riseberga munnekloster. III: 52 (n.). IV: 242—43. 285 (n.). V: 317 (n.).

Ripæiska bergen, om hvilkas guldbevakande Gripar och andra vidunder Grekerna och Romarne hade många dikter; I: 3. Flyttades med sina vidunder, i samma mon de Europeiska länderna blefvo mer bekanta, allt längre bort i den dunkla, obekanta norden och slutligen till sitt sista hem, de Uralska bergen, längst bort i det okända Siberien; 17.

Robert Guiscard, son af Tancred i Normandie. II: 189. Norrmannernas anförare vid eröfringen af nedre Italien och Sicilien; 191. 194. 196—99. Hans förhållande till Romerska Stolen; 198. III: 708—9.

Roden, norra Roden, södra Roden. IV: 661 (n.).

Roe Langskägg, en bland Harald Hildetands yppersta härförare i Bråv.slaget. I: 268.

Roger, son af Tancred i Normandie, en af hjeltarne vid eröfringen af nedre Italien. II: 189. 194. 196.

Roger, son af Robert Guiscard; II: 199. Konung och stiftare af konungariket Neapel eller begge Sicilierna; 201.

Rogö, en af öarne i Södermanlandsskären, der Botvid, Södermanlänningarnes apostel, mördas. III: 59.

Rolf, K. i Danmark, öfverrumplas och med alla sina kämpar bringas om lifvet af en Konung Hjorvard. I: 240.

Rolf, ankommer till England, ingår fred och vänskapsförbund med K. Alfred; II: 119—20. 122. Bryter in i Frisernas land; 121. Drag af högsinnighet och själsstorhet hos honom; 122. Blir landsflyktig från Norrige; 123. Ankommer till Frankrike och genom sina hjeltedater tillkämpar sig der land och hertigdöme; 123—46. Se *Normandie*.

Rolf Krake, en i sagorna ryktbar Konung, son af Dana-konungen Helge Halfdansson och Yrsa; I: 238. Hans ryktbara färd upp till Svithiod i K. Adils' tid; 238—39.

Rolf den Qvinske, en bland Sigurd Rings stormodige Svenska kämpar i Bråv.slaget. I: 262.

Rollöger, broder till Rolf, som blef Hertig af Normandie; bosätter sig på Island. II: 119.

Rom, intages af Götiska Konungen Alarik; I: 65. Hemsökes och plundras på nytt af Götiska Konungen Athaulf; 66.

Romerska Kejsardömet, återupplifvadt genom Carl d. Stores kröning till Kejsare af Rom; III: 410. Det den nya Romerska Kejsaren tillkommande skyddsherrskapet öfver kyrkan, till följd hvaraf hans skyddsmakt, såsom omfattande den allmänna

kyrkan, sträckte sig öfver hela Christenheten, så att han derigenom stod upphöjd öfver alla andra verldsliga herrskare, och jordens alla Furstar och folk borde räcka honom handen och vara honom hörsamma; **417—18.**

Romerska lagen, hos oss åberopad i Magnus Laduláses tid. IV: **555.**

Romulus Augustulus, den sista Romerska Kejsaren, störtas af Odoaker. I: **73.**

Rotalien. IV: **260. 261** (n.).

Roxolaner, nämnas af Geografen af Ravenna, som säger, att bakom deras land långt ut i hafvet låg den ö, som kallas Scanza och af många jordbeskrifvare det gamla Skytien. I: **35—36.**

Rubeas, hos gamla Grekiska geografer en till Nordhafvet stötande landspets, och hvarmed man tror syftas på Raudaberg, Rauberg eller Röberg, i äldre tider Norriges yttersta gräns mot norden. I: **12. 13** (n.).

Rubruquis, Konung Ludvig den Heliges sändebud till Mongoliska Storkhanen i Asien. V: **42** (n.). **43** (n.).

Rudolf, Finnlands andra Biskop. IV: **193.**

Rufin, till börden en Galler, förestår de Östromerska regeringsärenderna. I: **52.**

Rugier, nämnas af Tacitus såsom boende i grannskapet af Gothonerna, men närmare till hafvet: I: **27.** Deras vandringståg upp till öfre trakterna af Donau; **67—68. 72.** Räknas af Procopius till den Götiska folkstammen; **89.**

Rugiland, hvad detsamma innefattade. I: **68.**

Rumlaborg, ett forntida fäste i Haharps socken i Småland. V: **235.**

Runhamer, skänkes af K. Magni broder Bengt till S:t Clara kloster i Stockholm. IV: **617.**

Runhenda, en versart med slutrim. II: **398.**

Runor, Oden deras uppfinnare; med honom och Asarne runskriften sannolikt blifvit införd i norden; I: **199—200.** Genom dem lärde Oden andra sina idrotter; **197.** Med runor betecknades både bokstäfver och vetenskaper; **205.** Jotnars och Gudars runor kallas i de mythiska qvädena de forntida lärorna, som Diarne eller gudahofvets föreståndare skulle oförfalskade bevara; **198—99.**

Att all vetenskap betecknades med namn af runor; II: **439.** Runors ristande på stenar, trädskifvor eller kaflar; **440—42. 462.** Runorna äldre än den Latinska bokstafsskriften; **443—47.** Skandinaviska norden runornas hemland; **448.** Jemnförelse mellan de Skandinaviska runalfabeten samt de Tyska och Anglosaxiska; **448—50.** Runornas

likhet med det Joniska eller äldsta Grekiska alfabetet; 451—53. I äldsta tider ansedda för en hemlighetsfull vetenskap; de mångfaldiga arterna och bruken af dem i detta afseende; 453—68. 470. Helsinge-runor; 464.

Runstaf, Årsstaf; II: 426. Längst i bruk hos Dalkarlarne; 462—63.

Runstenar, talrikaste delen af dem resta i Christendomens första tider, XI och XII årh., men att sådana äfven förekomma, som tillhöra hedendomen; II: 440. 462. Runstens-minnesmärken träffas i Odinska religionens hufvudsäte, Folklanderna, till lika mängd som i hela det öfriga Sverige jemte Danmark och Norrige; 440. 461. Trakter, der runstenar träffas i de serskilta landskapen, utmärkande de äldsta bosättningarne; 503—4.

Rurik, grundläggaren af Ryska riket jemte hans tvenne bröder Sune och Truvor. II: 313. V: 35.

Rus, Rusi, Ruotzi, Rhos, Ruotzalainen, att dermed betecknades Sverige och Svenskarne; II: 310—12. 317.

Rusttjensten, dess införande genom Magnus Ladulås; IV: 581—84. Ursprungligen och ännu länge icke bestämdt, i hvilket motsvarigt förhållande rusttjenst och skatt stodo till hvarandra; 583—84.

Rügen, att ön och dess invånares namn förekommer i tvenne former, nemligen *Rujana* eller *Ruja* och *Rana;* IV: 73 (n.). K. Valdemar I:s härfärder till denna ö, till hämmande af dess invånares sjöröfverier; 187. 308 (n.).

Ryska Hafvet, Östersjön dermed betecknad. II; 303. 304.

Ryssland, att Svenskarne varit de första Ryssar, af hvilka landet har sitt namn, och att de grundlagt Ryska riket, nordiska sagans Gardarike; II: 309—17. Dess äldsta område; 318. Dess utvidgning under Furstarne af den Skandinaviska stammen; 318—21. Att dessa samma Furstar, som med jättesteg utvidgade rikets makt, äfven införde lagar och borgerlig ordning och efter måttet af egna insigter främjade landets kultur och folkets upplyftande ur dess okunnighets och råhets tillstånd; 321—22. Att till Ryska väldets hastiga framgångar, dess stadgande och befästande mycket bidrogo Ryska herrskareslägtens fortfarande förbindelser med stamlandet och de understöd, som derifrån erhöllos; 323—26. Till Ryssland draga stridlystna Skandinaviska ynglingar och män, som i fremmande Konungars tjenst sökte ära, byte och namnkunnighet; 324. De bildade kärnan af Ryska hären; de anförde de Finska och Slavonska stammarne; de sattes till höfdingar; de bildade

Störfurstarnes råd och hird, och de äfven utgjorde en väsendtlig del af folkmängden i Novgorod; **324—25.**

Ryska statens område och inre förhållanden vid Mongolernas inträngande i landet; V: **34—37.** Mongoliska härskarornas härjande, ödeläggande framfart; de göra sig till herrar öfver landet; Ryssland och Ryska Furstarne under det Mongoliska väldet; **37—47.**

Rysta ö, skänkes af Magnus Ladulås till S:t Clara kloster i Stockholm. IV: **616.**

Råd, Rådsherrar: Tolf Diar sattes af Oden till offerföreståndare och domare mellan folket; I: **194.** Tolf de visaste och förståndigaste män suto med Olof Skötkonung i nämnden och rådslogo öfver svåra saker; **367.** Konungens rådsherrar *(consiliarii)* nämnas uttryckligen först under förra hälften af XIII årh.; IV: **226** (n.). **269.** Om Konungens råd i Magnus Laduläses tid och Lagmännens jemte Biskoparnes upptagande i rådet; IV: **601—3. 657.** Att dråp å Konungens rådsherrar måste försonas med serskilta böter, kallade thukkaböter; **678.**

Rådmö, Rödme, Rothmö (troligen Rådmansö, eller kanske hellre Rimmarö, utanför Djurhamn), skänkes af M. Ladulås till S:t Clara kloster. IV: **616.**

Rändämäki, der i XIII årh. flere af Finnlands Biskopar sägas hafva sin lägerstad; V: **10.** Om biskopssätets flyttning från Rändämäki till Åbo; **69.**

Ränninge, der innebränner sig Ingiald Illråda tillika med sin dotter och flera af sitt hof; I: **249.** På Fogdön i Mälaren på Ränningebys egor finnas lemningar efter en forntida borg; **249.** På samma ö en stor ättehög, som bär namn af Kungshögen; **249.**

Rättare, Magni Laduläses stadga om tillsättande af rättare till befordrande af de vägfarandes fortkomst. IV: **622.**

Rättegångsförfattningen: grunddragen af den ursprungliga Germaniska rättegångsförfattningen; III: **599—622.** De förändringar och förbättringar deri, som tillvägabragtes genom kyrkan; **622—41.**

Att i äldsta tider äfven tvister om mitt och ditt i mörka, tvifvelaktiga saker, då bättre bevis felades, afgjordes genom tvekamp, och detta sätt, då ett annat icke gafs att utröna det rigtiga förhållandet eller förlika parterna, var det mest öfverensstämmande med då varande tiders begrepp, seder och skaplynne; II: **392—95.**

Rättsvetenskapen, den Romerska, återupplifvas genom den af Irnerius grundlagda rättsvetenskapliga skolan i Bologna. III: **842—45.**

Röcklingebacke, i Lådebro socken på Gottland. V: **283.**
Röd Kiœldorsson, Rådsherre, Riddare och Höfvidsman på Stockholms slott, en af Upl.Lagens utarbetare. V: **79.**
Rödsot, synes hafva varit den farsot, hvaraf Vikingarne ofta ledo under sina härnadståg i Frankrike. II: **31.**
Rörik Algotsson, Rådsherre och Riddare, son af Lagman Algot Brynolfsson, insättes i fängelse, såsom delaktig uti eller medvetande af sin broder Folkes qvinnorån; IV: **625.** Slutar i Norrige sina dagar; **628.**
Rörik Birgersson, en storättad man, varit bland M. Ladulåses hufvudfiender, men försonas åter med Konungen, som gifver honom sin fränka Helga Amundsdotter till husfru. IV: **559—60.**
Rörik, Konung på Seland, förmäler sig med Ivar Vidfamnes dotter; Ivars försåtliga beteende mot honom. I: **253.**
Rörik, Fylkiskonung på Hedemarken i Norrige. I: **377.**
Rörik, omtalas i Frankiska krönikorna bland de ryktbara höfdingar, som stått i spetsen för de från norden uttågande vikingaskaror; II: **52.** Får af Konung Lothar land och län i Frisland; **53. 89.**
Rörstrand, skänkes af Magnus Ladlås till S:t Clara kloster i Stockholm. IV: **616.**

Saba kloster, se *Juleta kloster.*
Sabelklingor, Muhammedanska, att de hört till de i norddelarne af Ryssland införda artiklar vid handeln med dervarande folk. II: **291—92** (n.).
Sachser, boende vid nordsjökusten, uppträda i III och IV århundr. som dristiga, erfarna sjömän; II: **4—5.** Berättas vara utgångna från Grekland, af andra åter att vara komne af nordiska folkens ätt, traditioner, som hänsyfta på och förena sig deri, att de utvandrat från Thracien, Skandinaviska fornfädrens hembygder; I: **114.** Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska riket i den stora folkvandringens tider; I: **64. 67.** Gå under sina Konungar Hengist och Horsa öfver till Britannien och jemte Juter och Angler göra sig till herrar öfver den Brittiska ön; **67. 97.** Sachsarnes Wodan; **113. 114.**
Sachsland, Saxland (Sachsen), att derunder inbegrepo de gamla Skandinaverna hela Tyskland, men uti inskränktare mening innefattades under detsamma Ost- och Westfalen jemte Engern; I: **97.** Intages af Oden, som satte sina söner till styresmän deröfver; **97.**

Sæmund Frode. II: 241. 243.
Sagoförtäljaren, en öfverallt välkommen gäst; II: 415—19. Att den, som odlat sitt förstånd och riktat sitt minne med sagor om forntida och samtida tilldragelser, helsades lika med Skalden för Frodr, Frædimar, en vis, kunnig man; 418.
Sagor, Fornsagor, Isländska: huru de tillkommit; II: 236—40. De historiska; 240—42. De Romantiska; 243—46.
Sakristan (äfven kallad *Thesaurarius),* hade vården om kyrkans skatt och dyrbarheter samt de heliga kärlen. III: 292.
Sale den Götiske, en af Sigurd Rings stora kämpar i Bråv. slaget. I: 262.
Salerno, läkarevetenskapens hufvudsäte. III: 851—53.
Salices, ej långt från staden Tomos; derinvid slår Göternas Konung Fridiger en Romersk här. I: 58.
Samdrickningar, Samdryckeslag, se *Skandinaverna:* drag af deras lefnadssätt, seder och bruk.
Samhällsförfattningen, till sin grund utgått från slägt- och stamförbindelser; I: 509. Att de i samma härhop under de långa vandringarne förbundna, genom frändskap förenade krigare slöto sig till hvarandra äfven då, när de valde sig fasta bostäder i det land, hvari de satte sig ned; 510. Derifrån vårt lands ursprungliga indelning i hundari eller härad; 510—11. Religionen det hufvudband, som sammanknöt dessa smärre samhällförbund; 511—12. Idén om en nationalgud ett mäktigt band, som närmare fästade folkstammens medlemmar vid hvarandra; 512. Derifrån i äldsta tider alla politiska lagstiftningar bära en religiös prägel; 512. Religion och vapen de grundstenar, hvarpå Oden stödde vår samhällsbyggnad; 194—96. 207—9. Hvad kamratskapet var i krig, det blef gemensam gudstjenst och dom i fred, offer- och tingsställen föreningspunkter, höfdingen offerprest och domare, häradet ett krigs- och samhällsförbund af flera husfäder, landskapet ett större förbund mellan flera härad, riket ett förbund mellan landskapen, Upsala templet och de stora offerfesterna derstädes hela folkets gemensamma föreningsband, och hvad höfdingen eller häradskonungen var för häradet, fylkis- eller landskapskonungen för landskapet, detsamma var för hela riket föreståndaren för de stora nationaloffren i Upsala; 518—19. 525—26.

Att husfäder af samma ätt bildade ett samfund för sig i förhållande till andra ätter; I: 555. De sjelfva utkrafde hämnden för dråp och annan tillfogad oförrätt; deraf uppkommande slägtkrig; 555—57. Drag deraf, huru bland denna tidens storsinnade, patriarkaliska bönder husfäder af

samma ätt bistodo hvarandra i alla förhållanden, derföre äfven vore måne om ättens styrka, renhet och anseende; **607 13.** Huru, då medlemmar af en ätt kommo till husfäder af en annan, gisslan på ömse sidor måste gifvas och tagas till betryggande af full säkerhet och frid; **562—63.** Att från denna slägternas sjelfständighet äfven kom deras stora omsorg derom, att någon slägtens jord icke måtte afsöndras och gå till annan ätt; **563.** Derifrån den uppkommande bördsrätten och dess helgd; **564.** Inflytelsen häraf på bibehållelsen af allmogens sjelfständighet och frihet; **564—65.**

Att söner af samma fader hade alla lika anspråk och togo lika arf; I: **527.** Att detta äfven sträckte sig till konungadömet, emedan i dessa tider man kände ingen statsrätt, men allt stod under den allmänna eller borgerliga lagen; **528.** Att deraf de samregeringar, hvarom våra fornhäfder tala, och de uppkommande många små konungadömen voro en naturlig följd; **529—30.** Nyttan i dessa tider för landets uppodling af de många småkonungarikena: **530—31.** Men knappt en skugga blef slutligen qvar af Öfverkonungens makt, en förändring i författningen blef nödvändig, och under hvilka förhållanden det kom derhän, att Småkonungarne alldeles försvinna, och Lagmän, valda af bönder och bland bönder, stå i spetsen för landskapen, och Häradshöfdingar för häraden; **536—42.** Att riket nu framställer en förbundsstat af fria menigheter, med hvarandra under ett gemensamt öfverhufvud förbundna till upprätthållande af frid, frihet och rätt; **542.** Den olika gången och utvecklingen härutinnan mellan vårt Skandinaviska rike och de Germaniska; **543—50.** Att härstädes den ursprungliga folkfriheten slagit djupare och fastare rötter, och massan af nationen utgjordes af den fria odalmannaklassen; **550.**

Öfversigt af samhällsförfattningens äldsta skick, dess grund och rot; I: **566—68.** Landskaps- och häradstingen; **568—69.** Att hvarje landskap hade sin egen lag, vigten, betydelsen och inflytelsen deraf på Svenska folkets medborgliga sinne och karakter; **569—73.** Lagmännens, såsom valda af bönder och bland bönder, serdeles Tiunda Lagmannens och Allshärjartingens stora vigt och betydenhet såsom en motvigt mot konungamakten och ett värn för folkfriheten; **573—75. 578—80.** Odalmännens fordna stora betydenhet såsom de enda maktegande i riket och som ensame hade talan vid de allmänna ting och möten, der folkets angelägenheter afgjordes; **553.** Drag af böndernas makt, myndighet och anseende; **306—8. 335—36.** Konungens och

folkets förhållande till hvarandra; 560—82. Spridda drag deraf; 402—5. 418—21. II: 638.

Att de forntida höfdingarne eller föreståndarne för folket på en gång varit krigshöfdingar och förvaltare och tillika domare eller ordförande vid tingen, emedan folken i sin barndom icke kände någon delning af makten; IV: 566.

Att samhällslagarne icke lade några återhållande band på krafternas fria rörelser, men länge ännu till stor del rådde lika sjelfrådighet i handlingar och företag som i vikingafärdernas tider, deraf äfven flyktande konungasöner från andra riken kunde erhålla understöd af sina härvarande fränder och vänner, eller genom dem värfva skaror af frivilliga, utan att Konungen förmådde hindra det, eller krig deraf upppväcktes mellan rikena; IV: 153—54. 155. 156. 271—72. Att härutinnan andra grundsatser och förhållanden börja göra sig gällande; 321.

Att det band af gemensam gudadyrkan, som sammanhöll de tvenne hufvudstammarne, hvilka bildade Svea-väldet, förslappades, då vid Christendomens införande de delade sig i tro och gudalära, hvartill kommo strider mellan dem om politiska företrädesrättigheter; III: 5—6. 17—19. 65. 68—69. 72—73. Att dessa förhållanden och de sedan i långa tider fortvarande oroligheter i kampen mellan täflande kongahus lade den politiska öfvervigten i de stora slägternas hand och sålunda beredde en öfvergång från den forntida folkmakten till en annan författning; IV: 577—78. Att genom de kyrkan tilldelta friheter uppkommit ett från de öfriga medborgarne afskildt stånd; 227—29. Och huru genom rusttjenstens införande det uppstår en skilnad mellan frälse och ofrälse (i annan mening än den forntida), mellan frälsejord och skattskyldig jord; huru derigenom föregår en förändring i författningen, och inflytelsen deraf på odalmannaståndet; 579—86. 591—95. I hvilket motsvarigt förhållande rusttjenst och skatt stodo till hvarandra finnas långa tider igenom inga bestämda upplysningar, men att bördorna synas hafva motsvarat hvarandra; 583—84.

Att begreppet om stat, som ordnar det enskilta under det allmänna, länge förblef främmande för den fria nordbon, som, stolt på sin personliga frihet, icke ville uppgifva den, efter hans sinne honom tillkommande naturliga rätt, att möta våld med våld, sjelf hämnas förmenta eller verkliga förnärmelser mot honom: Lagstiftarens långsamma och svåra arbete, att inskränka den personliga sjelfständigheten i detta afseende och öfverflytta den enskilta hämndrätten till statens

straffande makt; I: 557—62. IV: 460—67. 592—93. 618—21.

Den allmänna samfundsförfattningen antager i strängare och fullare mått karakteren af ett under konungamaktens skydd stående stort fridsförbund, i det alla förbrytelser mot den allmänna friden och säkerheten blifva ansedda såsom brott mot den af Konungen besvurna friden; IV: 467. Att i samband med den fortgående utvecklingen af denna grundsats Konungen öfvertager den forntida målsegandens sjelfhämnderätt, undanträngер honom derifrån och med statens straffande makt belägger alla svårare brott med dödsstraff; 678. Att folkmenigheternas höfdingar och domare icke mer omedelbart tillsättas af folket sjelft, men utnämnas af Konungen, landskapet och häradssamfundet således icke mer upprätthålla och bevaka sin frid genom sjelfvalda domare, utan Konungens embetsmän upprätthålla och bevaka i häradet den af Konungen besvurna friden; 467. 676.

Att efter Allshärjartingens upphörande spår till några stora, allmänna folkmöten ej mer te sig, de politiska rättigheterna öfvergå till landets store, och att till de af Konungen sammankallade riksmöten ej andra fingo komma än de, som voro kallade genom Konungens bud eller bref; IV: 598—600.

Att de i samhällsförfattningen inträdande förändringarne framkallades af tidsförhållandena; IV: 595—96. 600. Jfr *Konungadömet.*

Germaniska samhällsförfattningen: hufvuddragen af den ursprungliga författningen; III: 313—14. 351—52. Huru inrättningarne i de genom inkräktningen af de Romerska provinserna nystiftade Germaniska rikena hvilade på en tvåfaldig grund; 314—22. Att Germanerna i de eröfrade Romerska länderna lefde icke mer tillsamman, men bodde spridda öfver en vidsträckt yta, skilda från hvarandra, med mångfaldiga och delade intressen; huru derigenom på ena sidan enheten i folkmakten upplöste sig, och på den andra bildade och befästade sig konungamakten; 329. Att dermed upphörde nationens deltagande i förvaltningen af de allmänna angelägenheterna; 330. Riksmötena i Carl d. Stores tid, och riksförsamlingens afdelning i tvenne kamrar eller bänkar; 341—50. Huru förhållandena mellan de stora jordegarne och deras underhafvande ordnade och utbildade sig på grundvalen af den forn-germaniska författningen, och huru deri låg fröet till de adliga slägternas fri- och herrerättigheter; 352—61. Fortgående utbildningen på denna grund af den Germaniska författningen, huru länsväsendet

omslingrade alla förhållanden, och de fria odalmännen, som i gammal tid utgjorde samhällets kärna, och suto sjelfständiga, i allo fria på sina fädernehemman, nedsjönko i ett underdånighetsförhållande, som föga skilde dem från de ofriga, sedan urgammal tid vid jordtorfvan bundne ofria, blefvo skattskyldiga och afväpnade; 479—572. Öfversigt af den Germaniska samhällsutvecklingens gång; 805—10.

Samland eller *Semgallen*, omtalas af Adam af Bremen som en ö i Baltiska hafvet. I: 37.

Samogitien, af infödingarne kalladt *Shemaiten*, föregifves vara en lemning af Suomernas (Finnarnes) urgamla bosättning. IV: 74 (n.).

Samstafva- (bundna) *runor*, då till en staf sattes flera runors kännestreck. II: 463.

Samsö, mötesplats för holmgångsmän. II: 387.

Samtalsstuga (malstofa), hos Konungar, Jarlar och Lagmän en serskilt stuga, der samråd och öfverläggningar höllos. II: 585.

Samvetsfrihet, af Svearne påyrkad och gjord gällande som grundsats, så att hvar och en skulle ega fritt, att efter eget godtfinnande blifva Christen eller icke. II: 662—63.

S:t Clara kloster i Stockholm, dess stiftelse, rika begåfvande och högtidliga invigelse af M. Ladulås. IV: 612—17.

Sangipan, Alanernas Konung, anförer dem i den mördande drabbningen mot Hunnerna vid Châlons i Frankrike. I: 70.

Sanskrit-språket, stor likhet och öfverensstämmelse mellan detsamma och Zendspråket samt dessa begge språks frändskap med det Grekiska och det Latinska och ej mindre med de Skandinavisk-Germaniska. I: 126—27.

Santestad eller *Sanstad* i Vestmanland, betecknande S:t Dåvids stad, der den helige David bott. III: 28.

Sarmater, *Sauromater*, deras förmodade hemvist enligt Herodoti beskrifning; I: 5. Bryta upp efter Mithridatis fall från Astrakanska stepplandet, gå öfver Don och undertvinga Skyterna; 134. Undanträngas sedan af Alanerna; 134.

Sarper, fors i Raumelfven. I: 386.

Sarpsborg, kungsgård och köpstad, anlagda af Olof Haraldsson. I: 386. Möte derstädes mellan Konungarne Valdemar och Magnus Lagabäter. IV: 516. 527 (n.).

Satrer, en Thracisk folkstam, bodde på gränsen mellan Macedonien och det egentliga Thracien och hade prester, som kallades Bessi. I: 122.

Saxa-Åsa, uppgifves af Isl. sagorna att vara moder till Sven Tväskägg. I: 319.

Savolax, Savolaxare, en gren af den Karelska folkstammen; IV: 87. Deras stamsäte; 87 (n.).
Saxe, en af Sigurd Rings kämpar i Bråv.slaget. I: 262.
Saxer och *Saxland,* se *Sachser* och *Sachsland.*
Scandia, omtalas af Plinius d. ä. bland öarne i det till Germanien gränsande hafvet. I: 24. Se *Skandinavien.*
Schack, icke obekant hos våra fornfäder. I: 472.
Schanz der Nyen, invid Neva. V: 55—56.
Scirer, nämnas bland de Götiska och Germaniska stammar, som utgjorde hufvudstyrkan af den Romersk-Vesterländska krigsmakten; I: 72. Räknas af Procopius till Götiska folkstammen; 89.
Scordiscer, en mäktig Thracisk folkstam. I: 122.
Scriptorium, skrifkammaren i klostren. III: 828.
Sculuara, skojare, landstrykare; utfärdad förordning och straffbestämmelse mot dylika; V: 87.
Sebelia (den jemt rämande), kallades den ko, som utgjorde föremålet för Upsala Konungen Eistens offer och dyrkan; sagan derom; I: 277. Framkastad förmodan om anledningen till denna dikt; 278 (n.).
Seeburg eller *Seleburg,* stad i Semgallien, öfverrumplas och intages af Svenskarne vid medlet af IX årh. I: 294.
Seger-runor, som gåfvo seger. II: 457.
Shetlands-öarne, nordiska sagornas *Hjaltland.* II: 208—9.
Seid, en konst, som öfvades med sjudande och kokande och var den kraftigaste af alla idrotter; derigenom förespådde Oden menniskornas öden; I: 197. II: 470. En kraftig trolldom I: 221. 258. II: 470. *Seidkonor,* qvinnor företrädesvis kunniga i trolldomsyrket; II: 472—73. *Seidhiall,* spåqvinnans trollsäte; II: 487. *Seidvillur,* seidvillande runor; II: 470.
Seland, huru det enligt sagan uppkom. I: 192.
Sela-ön i Mälaren, förmodan att denna ö eller kungsgården derstädes hört till Upsala öde. I: 586.
Semgaller. IV: 74. 252.
Seminger, Odens son, stamfader för Håkan Jarls ätt enligt det om denne diktade qvädet Haleygiatal; I: 212. Sättes af Oden till höfding i Norrige; 214.
Semiprebende. III: 645.
Semperfria, de högst fria, som hade säte och stämma i fursterätten och på riksdagen. III: 553.
Sendemän, Sendgrefvar, Sendeting; Carl d. Stores indelning; af riket i Sendkretsar; beskaffenheten af denna inrättning: III: 349. 371. 487—88. 490—92.
Seneskalk, i den Frankiska hoftjensten. III: 323. 324. 328.

Serica, hvilka länder dermed betecknades. I: 40 (n.). II: 295. 301.

Serkland, att dermed af nordboerna betecknades egentligen södra Asien, de gamles Serica, stundom äfven Afrika, i allmänhet de södra länderna. I: 39—40. II: 348.

Sevoberget, beskrifves af Plinius d. ä. såsom i höjd och anseende icke ringare än de Ripæiska. I: 22. 23.

Siavidarsund, i sagorna betecknande Bosporen eller Konstantinopolitanska sundet. I: 477.

Siberien, att södra Siberiens guldgrufvor synas i äldsta tiderna icke varit alldeles obekanta. II: 301 (n.).

Sicamber, *Sigambrer*, ett folk af detta namn i Frankernas fordna land vid Rhenstranden, samma land, hvaröfver Oden satte sin son Sigge att styra och råda. I: 99.

Sidhöttur (Sidhattad), se *Pileati*.

Sigard, Konung; om hans genom sin kärlek och sin död namnkunniga dotter Signe; I: 228. Sigerstad på Seland förmenas efter honom bära namn; 230.

Sigars berg och *Sigars hög* i Nerike, sägas bevara minnet af Signe och hennes fader Konung Sigard. I: 230.

Sigbert den helige, en Irländsk munk, lade grunden till det i Schweiziska häfderna namnkunniga klostret Disentis. III: 241.

Sigebert, munk från Corbej, Erkebiskop Unnis följeslagare på dennes färd till Sverige, har författat hans nu mer förlorade lefvernesbeskrifning. II: 650.

Sigfrid, en Nordmanna höfding, står i spetsen för Nordmännens märkliga belägring af Paris år 885. II: 94. 100. 103.

Sigfrid från England, kommer öfver till Sverige, predikar i Värend, väljer Östrabo, nu Vexiö, till hufvudsäte, och bygger derstädes en kyrka, till hvilken Olof Skötkonung skänker 2:ne gårdar; II: 653—58. 662. Grunder och skäl derför, att icke af denne Sigfrid, men af Olof Tryggvasons hofbiskop Sigurd, Olof Skötkonung mottagit dopet; 653. 657 (n.). Berättelsen om Sigfrids i Östrabo qvarlemnade fränder och det å dem öfvade dråp, till minne hvaraf Vexiö domkapitels sigill förevisar 3:ne hufvuden; 659—62. Hans outtröttliga arbete för Christendomens framsteg i Sverige, så att han näst Ansgarius förtjenar namn af nordens Apostel; 663—64. Hans jordiska qvarlefvor hvila i Östrabo, nu Vexiö. 654.

Sigge eller *Sige*, en af Odens söner, får Franken att råda öfver och blir ättfader för Frankiska konungaätten, den i sagorna namnkunniga Völsunga-slägten; I: 97. Från honom

ledde den i fornsagor och sånger vidtfrejdade Sigurd Ofnersbane sin ätt; 279.

Sigge, Erkedjekne i Upsala, Rådsherre i K. Magnus Ladulåses tid. IV: 657.

Sigge Güttormsson till Ljunom, troligen densamme, som var gift med Birger Jarls dotter Christina. IV: 503. 504. (n.).

Sigge Halstensson (Örnsparre), Riksråd och Riddare. V: 222. 292. 334 (n.).

Sigge Lake, höfding för besättningen på Kexholm i Finnland. V: 54.

Sigmund, köpstadskämpe från Sigtuna, deltager i Bråv.slaget. I: 262.

Sigmund Brestisson, en stor Viking, sändes af Håkan Jarl i Norrige att härja Svenska kusterna; I: 333. Drabbning mellan honom och Svea Konungens befallningshafvande Björn; 333—34.

Signe, *Signild*, se *Habor* och *Signild*.

Sigrid, skänker till munkar den gård, på hvilken grund lades till Varnhems kloster. IV: 55.

Sigrid, dotter af K. Knut Eriksson, gift med Magnus Brok. IV: 398.

Sigrid Storråda, dotter af Skoglar Toste; I: 342. Erik Segersäll tager henne till äkta, men fördrager icke hennes egenrådighet och stolthet och skiljer sig åter vid henne; 342. Innebränner sina friare för att afvänja Småkonungar att komma från andra länder i friare-ärender till henne; 343—44. Uppträdet mellan henne och K. Olof Tryggvason; 344—46. Förmäler sig med Sven Tväskägg i Danmark; 346. Uppeggar honom till krig mot Olof Tryggvason; 346—47. 348—49.

Moder till Olof Skötkonung; 342. Och till en dotter af namn Astrid, förmäld med Ulf Jarl; 471.

Sigridlef. IV: 135 (n.).

Signildsberg i Upland, *Signildsbur* i Halland, *Signildshälla* i Halland och Nerike, ställen, som sägas bevara minnet af Signild. I: 230.

Sigtrygg, höfding för en till Irland kommande Vikingaskara, och Konung öfver ett nordmannarike derstädes med Waterford till hufvudsäte. II: 59.

Sigtrygg, en rik och mäktig man i Nerike, hos hvilken K. Haraldsson en tid uppehåller sig. I: 441.

Sigtyr, *Sigfathr*, ett af Odens namn. I: 194 (n.).

Sigtuna, Svea rikes största, rikaste köpstad, hemsökes och ödelägges af Estländska Vikingar; IV: 187—88. Genom sitt läge i midten af riket väl belägen för den forntida handeln;

483—84. Om dess och Forn-Sigtunas fordom blomstrande handel och rikedom; II: 297. 561. Svartbrödra-klostret derstädes; IV: 336. 365 (n.).

Se *Forn-Sigtuna*, och att der Oden nedsatte sig och bygde ett stort gudahus, som med allt det kringliggande landet blef kalladt Sigtuna, I: 194. Köpstadskämpe från Sigtuna omtalad bland kämparne i Bråv.slaget; 262.

Sigurd, Domare, en af Upl.Lagens utarbetare. V: 79.

Sigurd Fofnersbane eller *Sigurd Sven*, den ryktbaraste af Völsungarne och hans öden sammanväfda med de i fornsånger och sagor vidtfredjdade Giukungarne; I: 279. Huru han på fjället funnit den visa Brynhild, och hon födt honom dottren Aslög; 279.

Sigurd Ring, sonson af K. Radbard i Gardarike och son af Randver med Asa, dotter af en K. Harald i Norrige; I: 258. Sättes af sin farbroder Harald Hildetand till Konung öfver det egentliga Svithiod och Vestergötland, då Harald sjelf förbehöll sig Östergötland och Danmark; 258. Förhållanden, som uppväckte oenighet och krig mellan dem; 259—60. Utmanas af Harald till strid; 260. Mötas med sina härar på den utstakade valplatsen Bråvalla-slätten; 261—63. Förloppet af det namnkunniga Bråv.slaget; 263—69. Sigurd Ring segrar och låter högtidligt bränna den fallne Konungen Harald Hildetands lik samt talar öfver den dödas grift; 269. Blir sedan Konung äfven öfver Danmark; 270. Företager ett härnadståg till England; 270. Förmäld med Alfhild, dotter till K. Gandalf den Gamle i Alfhem; 270. Hans son Ragnar; 270.

· Efter andra berättelser har den med Harald Hildetand samtida och kämpande Upsala Konungen Ring varit en son af Svenska Konungen Ingild; 258.

Sigurd Hjort, Fylkiskonung öfver Rhingarike i Norrige. I: 300.

Sigurd, Jarl i Throndhem, fader till den beryktade Håkan Jarl. I: 324. 326. 328. 329.

Sigurd, broder till K. Tryggves gemål Astrid, innehar ett högt embete hos Fursten i Gardarike; I: 337. Igenkänner på en färd genom landet sin till träl sålda systerson Olof Tryggvason, friköper honom och tager vård om hans uppfostran; 337.

Sigurd Syr, Fylkiskonung öfver Hringarike på Upplanden i Norrige, förmäld med Asta, moder till Olof Haraldsson den Helige. I: 368. 372. 373—74. 376.

Sigurd Jorsalafarare; III: 45. Vill christna Småland och infaller der med fiendtliga vapen; 55—57. Död 94—95.

Sigurd Slemdjäkne. III: 95—96.

Sigurd Haraldsson, son af Harald Gille; III: **96.** Samkonung i Norrige med Inge och Eisten; hans skaplynne; IV: **27.** Uppkommande oenighet och blodiga uppträden mellan bröderna; **155—56.**

Sigurd Sigurdsson, son af K. Sigurd Haraldsson, afrättas af sin styffader Erling Skakke. IV: **162—63.**

Sigurd Ribbung, anförare för Ribbungarne och Slittungarne. IV: **271. 272. 276.**

Sigurd Thorersson, en rik och ansedd bonde i Norrige; I: **607.**

Sigurd Svinhufvud, en af kämparne i Bråv.slaget. I: **261.**

Sigvald, kommer med ellofva skepp Sigurd Ring till hjelp i Bråv. slaget. I: **262.**

Sigvald Jarl, höfding på Jomsborg; den roll, han spelar vid det stora, namnkunniga Svolldr-slaget. I: **350. 351. 354.**

Sigvater, K. i Attundaland, innebrännes af Ingiald Illråda. I: **244. 245.**

Sigvater Skald, sändes af K. Haraldsson i en beskickning till Götaland; I: **410.** Diktar det qväde, som blifvit kalladt Bersöglis-visor, frispråksvisor; II: **411—12.** Hans stora skaldeförmåga; **415.**

Sigveder eller *Sivard*, Braut-Anunds broder, af hvilken Anund säges blifvit ihjelslagen. I: **242.**

Silistria, i deromkring liggande trakter skola spår ännu träffas af en Götisk dialekt. I: **79.**

Sillfiske, vid kusterna af Kalmar, Möre och Öland. V: **276. 277.**

Simon från Sverige, i Bologna upptagen i Dominikaner-orden, fortplantar här denna orden. IV: **335. 336.**

Simoni, hvad dermed betecknades. III: **686.**

Simunsö, forntida namnet af det nuvarande Hörningsholm. V: **251.**

Sinder, ett Indiskt folk, beboende landet Sindike eller Indike vid Svarta Hafvet, i grannskapet af Asaland. I: **102.**

Sineus (Sune), broder till Rurik, grundläggare af Ryska riket. II: **313.**

Sinrik, en af nordmanna-höfdingarne vid den märkliga belägringen af Paris år **885.** II: **100.**

Sithe (Skyter), Gamla Prosaiska krönikan säger, att de bygde Helsingland; I: **26** (n.). *Sithia* (Skytien) det är Sverige; **38** (n.).

Sithoner, nämnas af Tacitus såsom boende näst intill Svionerna; I: **26.** Antydd förmodan, att med dem måste förstås Göterna eller Norrmännen; **26** (n.). Men sannolikare och troligare, att dermed hänsyftas på Kvenerna; IV: **94—96.**

Sjelfhämnden, se *Blodshämnden.*

Sjelfmord, icke ansedt som syndigt och icke ovanligt i norden. II: 516—17. 674.

Själavandringen, tillhörande forn-asiatiska dogmerna, troddes af de nordiska folken och af Kelterna. I: 193.

Sjö- och *Härkonungar*, omtalta under Ynglinga-ättens tider; I: 228. 239—40. 245. Och ännu efter denna tid förekomma Här- och Sjökonungar, som lågo ute på hafvet och i härnad; 288. Sedvanligt, att höfdingar, som drogo i vikingsfärd, derest de voro af konungslig börd, kallades Konungar, om de än ingen jordtorfva egde att råda öfver; 369.

Sjökonung sades med rätta den vara, som aldrig sof under sotad ås och aldrig drack ur horn vid elden; II: 374.

Sjöslag, att vid dessa skeppen bundos tillsammans; I: 355. Anordningarne vid och förloppet af märkligare sjödrabbningar: det namnkunniga Svolldr-slaget; 351—65. Vid Helge-å mellan Knut den Store samt de mot honom förenade Konungarne Anund Jakob och Olof Haraldsson; 434—36.

Slaviska folkstammar, besegrade af Göterna; I: 48. Venderna en hufvudgren af den stora Slaviska folkstammen; IV: 73. Se *Vender*.

Slitehamn vid Gottland. V: 283.

Slittungarne. IV: 271. 272.

Skade, först Njords, sedan Odens maka och moder till Seminger. I: 214.

Skæparådmö, skänkes af M. Ladulås till S:t Clara kloster. IV: 616.

Skalander, ett af de till Upsala öde hörande godsen i Vestergötland. I: 586.

Skaldekonsten, en öfver hela norden högt värderad konst; II: 395. De serskilta slagen af de gamles qväden och sånger, arten och karakteren af dem; 396—402. 403—4. 413—14. Skalderna äfven som Christna bibehöllo det fornmythiska språket. 408.

Skalder, sådana omtalas ofta såsom varande vid Konungarnes hof; I: 278, 289 (n.). 318. 394. II: 402—3. 405. 407—8. 410. Vandrande från land till land, från hof till hof, vane att umgås med Konungar och höfdingar, sjelfva ej sällan ättstora män och ryktbara hjeltar, tillika vittra, innehafvande högsta bildningen på sin tid, voro de öfverallt välkomna och hedrades; deras mottagande och anseende vid konungahofven; I: 391. 394. II: 404—14. Skalderna sjelfva äfven hjeltar i de strider, som af dem besjöngos; I: 318. 451—52. 453—54. 456. Alla K. Olof Haraldssons skalder stupa jemte honom i slaget vid Stiklastad; II: 456. 459. Skal-

derna äfven brukades i vigtiga värf och beskickningar; I: 391—92. 395—98. 410. II: 410.

Skamandrios, Hektors och Andromaches son, säges efter Trojas fall hafva kommit till Skyternas land och satt sig ned vid Tanais. I: 123.

Skandinavien, i äldsta tider för Grekerna och Romarne ett okändt land, hvarom blott några dunkla sägner kommit till dem; I: 1. Sannolikt, att med den stora ön Baltia, som af gamla Grekiska skriftställare omtalas, beteeknas Skandinaviska halföns östliga kustland; 12. 14—15. Med Romarnes utvidgade eröfringar till Rhen och till Elbe falla äfven några ljusstrålar på Skandinavien genom de, ehuru ännu dunkla och orediga, från serskilta håll inhemtade sägner och berättelser om de mot norden liggande öar och länder; 19—20. Att med den af Pomponius Mela beskrifna, stora, af Teutoner bebodda ön Codanonia troligen förstås den stora Skandinaviska halfön; 20—21. Scandinavia nämnes aldraförst af Plinius d. ä. såsom den ryktbaraste af alla de i Codaniska hafsviken liggande öar; hans beskrifning deröfver; 22. Beboddes i 500 härader af folket Hillevioner; 23. Der fanus ett i de Romerska länderna aldrig sedt djur Achlis eller Alchin, älgen; 23. Äfven omtalas af honom Scandia såsom en serskilt ö, emedan han från olika håll bekommit underrättelser om öar i Nordhafvet, således icke anande, att Scandia och Scandinavia voro ett och samma land; 24. 25. Hos Tacitus bär Östersjön namn af det Sveviska hafvet, och der, i öppna oceanen, lågo Svionernas samhällen; hans skildring af dem och deras omgifningar; 25—27. Af Ptolemæus omtalas 4 i öster om den Kimbriska halfön liggande öar, som buro namn af Skandiska, och af hvilka den största och östligaste, liggande midt emot Weichselns mynning, kallades Skandeia; 27—28. Jordanis skildring af Scanzia eller Scandia och der boende folk; I: 31—4. Sammanblandar ön Skandien med Skytien, hvarifrån hos Medeltidens skriftställare, som från honom hemtat sina underrättelser, komma de orediga, förvirrade föreställningarne om de nordiska länderna, i det de förblanda tider och folk och förvexla den Pontiska norden med den Baltiska; 34—35. Så hos Geografen af Ravenna, som omtalar den långt ut i oceanen liggande stora ön Schythia, hvilken af jordbeskrifvare kallades Scanza; 34—36. Från Skandiska ön, berättar Jordanes, hafva de verldsstormande Göterna utgått; 34. Procopius beskrifver den i norra oceanen liggande stora ön Thule, dess märkvärdigheter och dervarande folkstammar, en beskrifning, som tydligen

hänvisar på Skandinavien; 86—88. Till Theodorik den Store uti Italien kommer från Skandinavien en Rodulf, som der var Konung öfver 5 stammar; 89. Hos Ossian betecknas Skandinavien med namnet Lochlin; 515. Se *Nordiska länderna*.

Skandinaviens äldsta invånare, deras forntida stamsäten och invandringar i vår nord: Ynglingasagans och Eddans berättelser om Odens och Asarnes vandringar och intåg i vårt land; I: 97. 99—100. 191—94. Det träffas en stor öfverensstämmelse mellan dessa berättelser samt Frankiska och Sachsiska folkens fornsägner: af nordiska folkens ätt säga Frankerna sig vara komna, och man har vinkar, att den Gud, de dyrkat, är densamme med den historiske Oden; 98. Att landet, hvarifrån Asarne kommo, kallades Asaland och låg öster om Tanais, der äfven från norra foten af Kaukasus upp till Tanais var ett Asia för sig; 100—1. Strabos berättelse om der boende Aspurgianer (Asaborgare) samt andra stammar; 101—2. Att i detta gamla Asaland träffas en förvånande mängd ättehögar; 102—3. I dessa samma trakter omtalas äfven ett annat folk under namn af Alaner, som fört namnet Asar, och de ännu på Kaukasiska bergen varande lemningar af denna folkstam, Oss eller Osseter, bära genom sitt språk vittne derom, att de på ena sidan stå i slägtskap med de Skandinaviska och på den andra med de forn-Mediska eller Persiska folken; 103—6. Se *Asar* och *Alaner*.

Asarne emellertid vid invandringen i vår nord funno der före sig ett annat folk, som hade en äldre Asa-lära, och så långt tillbaka vi ega eller förmå uppspåra några underrättelser, sammanstämma alla deri, att detta äldre folk var Göterna; 100. 193. Den obestridliga slägtskapen mellan de Skandinaviska språken och de Grekiska samt Latinska, gemensamheten i många drag af dessa folkens gudalära, seder och bruk samt likheten i skaplynnet mellan den Skandinaviska stammen och den Doriska häntyda på ett gemensamt stamland, hvarifrån deras fäder utgått; 106—8. Alla historiska spår hänvisa på Thracien såsom det land, hvarifrån de talrikaste och förnämsta stammar, som i urminnestid befolkat Grekland, invandrat; 108—9. Den stora Thraciska folkstammen, på det hela utgörande en enda hufvudstam, men inom sig fördelad i mångfaldiga stamgrenar, utbredde sig på ömse sidor om det land, som förenar Svarta och Medelhafven, i Mindre Asien intill Halys-floden, i Europa ända till Donau och Pannonien på ena sidan samt på den andra till Joniska hafvet och floden Peneus; 109.

med dem besläktade Thraciska stammar då, hellre än att underkufvas, vandrat ut och sökt sig nya bostäder; 141—43. Så träffas Götiska stammar, Guttoner, 3 till 400 år f. Chr. vid sydostliga Östersjökusten, och ett Asburg (Asgård) omtalas af de gamle vid trakterna af Weichseln; 143. Efter denna tid komma Kimbrer och Teutoner, som enligt gamla berättelser bebott Jutländska halfön, sannolikt äfven Danska öarne och sydliga delarne af Sverige, vandrande från norden, troligen undanträngde af de ankommande, sig vidare utbredande Götiska stammarne; 143—44. Folkvandringarnes hela historia företer vid hvarje uttåg eller stor rörelse af något mäktigare folk en lika kedja af orsaker, verkningar och rörelser, och hela gången deraf återfinner man vid den sista Odinska folkinvandringen, då en stor rörelse uppstår bland de nordiska folken och utflyttningar ske från den Skandinaviska halfön (se *Folkutvandringar från Skandinavien*); 144—45. Att dermed äfven sammanstämma inhemska fornsägner om tremne slags märkliga, namnkunniga folk, som efter hvarandra beherrskat och bebygt vår nord; 145. Att en häntydning derpå synes äfven innefattas i forntida qvädet Rigsmal; 614—19. Att de otaliga griftvårdar, stenmonumenter och andra forntida minnesmärken, som från djupa fornåldern blifvit till våra dagar bevarade, äfvenledes vittna, att de tillhört olika tider och folk af olika anda och seder; 145—48. Om vigten af ett sorgfälligt aktgifvande på forntidslemningar och deras olika beskaffenhet i serskilta landskap, härad och socknar, för att deraf, i bredd med derjemte fästad uppmärksamhet på skaplynnet och sederna hos de serskilta landskapens och häradens invånare, möjligen kunna sluta, huruvida spår röja sig till några ursprungliga stamolikheter; 160—61 (n.). Sagor och vinkar om blandning och sammansmältning med hvarandra af flerahanda folkstammar, som bebygt vår nord; 148—51. Om Jotnarne och Asarnes strider med dem; 151—54. Att mythens Jotnar äfven hafva en historisk betydelse, och att Kimbriska, Teutoniska och andra oss obekanta stammar sannolikt varit de Jotnar och Resar, med hvilka de första, öfver Östersjön från dess sydostliga sida kommande Götiska stammar haft strider om land och välde; 154—56. *Fundin Noregr's* berättelse om de nordiska ländernas bebyggande; 156—57. Denna saga i sig sjelf endast en samling af etymologiska och genealogiska dikter; 161. Att emellertid på grund af densamma tvenne hvarandra rakt motsatta åsigter blifvit framstälda i afseende på Skandinaviens äldsta forntid; 157—58. Att Lappar och Finnar varit Skandi-

naviens äldsta inbyggare, är en åsigt, som, ehuru allmänt utbredd, i sig sjelf saknar all historisk grund; 158—60 (n.).

Spår träffas i sagorna, att fornfädren kastat längtansfulla blickar till det fordna Asahemmet; 219. Till Tyrkland, till Vanahem företager Svegder, Svithiods Drott, färder, att uppsöka Gudhem, det gamla Asgård; 219.

Sveor och Göter de hufvudstammar, som befolkat vår nord; 494—95. Hvaremot de i söder liggande landskapen Skåne, Halland, Blekinge, Bohus och äfven Småland synas erhållit sin urgamla befolkning från andra stammar och från mer än en folkgren; 493. Att detta synes äfven vara förhållandet med vissa trakter af Södermanland; 494. Om de skiljaktigheter, som förekomma mellan inbyggarne i Dalarne, ej blott i de serskilta hufvuddalarne, men äfven i socknar, som gränsa till hvarandra; 494. Att i vår nord långt flera inflyttningar och invandringar föregått, än hvarom fornsägner och gamla berättelser bevarat några dunkla minnen; 495—96. Om invandringar från det tillgränsande Norrige; 501—2.

Att de äldsta bosättningarne skett vid hafskusten samt omkring de stora, in i landet liggande fiskrika sjöarne, hvarifrån de uppefter floderna, som i dem utfalla, utbredt sig allt högre uppåt landet, floddalarne således i hela sin sträckning eller de närmast intill de stora vattendragen liggande trakter aldraförst blifvit bebygda; 503—4. Att dessutom tillfälliga händelser föranledt bosättningar i ödemarken och upprödjningar af de djupt in i landet liggande tjocka skogarne; 504. Huru efter forn-nordiska seder obebygda trakter blefvo tagna i besittning; 504—6. 550—52.

Att spår förete sig till en från urgammal tid underhållen förbindelse mellan Götiska stammarne vid Svarta Hafvet och vid Östersjön; II: 303—5. Att utefter Östersjöns sydliga kust, omkring Oder och Weichseln och derifrån vidare uppåt Niemen och Düna till, finnas stammar af Götisk ätt hafva bott, så långt i tiden tillbaka några underrättelser gå; 305. Att der var hemlandet för bernstenen, af Nordboerna kallad *glæs*, och der fornsagornas Glæsisvall; 305. Att till denna landsända Oden äfven aldraförst rigtade sitt tåg; till dessa samma kuster gingo äfven Göterna öfver från ön Skandien, och samma väg togo väl äfven Svegder och andra, som färdades till länderna vid Svarta Hafvet, att uppsöka Godhem, de gamla Gudarnes hem; 305. Att till dessa Göternas bostäder, i sagorna kallade Reidgotaland, gränsade på ena sidan Finska folkstammar, sagornas Jotnar, invånare af Jotunhem, på den andra Slaverna, som i nordi-

ska fornsagorna förekomma under namnet Huner, hvilkas land derföre kallades Hunaland; 306. Att dessa folk efter Götiska stammarnes uppbrott och stora utvandring till södra länderna kastat sig öfver deras fordna hemvist vid Östersjökusten; 306. Att då sagorna således tala om Glæsisvall såsom ett härad i Jotunhem, om Hunnernas granuskap till Reidgotaland och Reidgoternas strider med Hunalands Konungar, hänsyfta dessa berättelser på de tider, då Finnarne och Slaverna trängde in på lemningarne af den Götiska folkstammen och satte sig ned i deras land; 307. Att sägner om dessa strider äfven lefvat bland de fordna Preussiska Letterna; 307. Att från denna tid det äfven är, sagorna tala om ständiga härnadsfärder af Skandinaviska Konungar och Vikingar till kustländerna på andra sidan om Östersjön; 308.

Skaplynnet, kropps-, själs- och sinnesegenskaper, färdigheter och idrotter hos de gamla Nordboerna:

Nordmännens skaplynne, karakter och egenskaper skildrade af utländska författare; II: 141.

Att sinne för mensklighet och en för dessa tider oväntad upphöjdhet i tänkesätt icke sällan framlyser i våra fornfäders handlingar. I: 603—4. II: 122. 505—6.

Sjelfva öppna för sorgens som glädjens känslor och pröfvande med- som motgång, hade de äfven aktning för andras sorg och olyckor. II: 509—10.

Förtroende till menskligheten, tro på mensklig dygd, ett af de stora, vackra drag, som utmärka den fornnordiska karakteren. II: 497—500.

Drag af de gamles högsinthet och stolthet. I: 560. 607—13.

Det var stridande mot nordbons höga, stolta sinne, att tillfoga den ondt, som godvillig och värnlös öfverlemnade sig åt hans ädelmod. II: 500—4.

Med förakt af dem ansedt och afskydt allt, som vittnade om lömskhet, feghet, låghet och nedrighet i sinnet; man ville i ondt som i godt se oförsagd öppenhet och manlighet i lynnet, storhet och kraft i handling och gerning. I: 555—56. II: 520—21.

Det räknades till omanliga gerningar att misshandla värnlösa och svaga. II: 518. 519. 538.

Redan det var skam att kifvas med qvinnor och ännu mer att bära händer på dem. II: 538.

Till försäkringar om löftens och öfverenskommelsers helgd

hos de forntida männen ingen annan underpant än handslag och ord; att rygga dessa, räknades till den största vanheder. II: 509.

Lust och håg hos den uppvexande yngligen att se ut i verlden och erfara något mera, än hvad hemma skedde; drag, som vittna om en till utbildning och förädling sträfvande anda. II: 356—58.

Begär efter stort namn och rykte och odödligt minne ett rådande hufvuddrag i nordbons karakter. II: 358—62. 404.

En våldsam död betraktades som ärofull, och sotsängens död, den nesliga strådöden, ansedd med förakt. I: 209. II: 674.

Huru de genom hela sin uppfostran danades till starka, modiga, härdade män med kämpakraft, till sinne och kropp sunda och friska: deras kroppsöfningar, färdigheter och idrotter; II: 378—83. Att jemte de gymnastiska färdigheterna vapenöfningar utgjorde deras förnämsta lek, hvarföre äfven krig och vapenskiften af dem kallades hildeslek, bardalek, och vid samqväm, vid folkmöten och ting bestodo deras förlustelser i kraftpröfvande lekar, till hvilken ända man hade bestämda lekvallar och lekplatser; II: 383—85.

De gingo städse väpnade, och hellre med vapen än med ord afgjorde de sina tvister. II: 386. 394—95.

Ej djupare kunde man såra dessa tiders män, än att man förebrådde dem räddhåga och feghet. I: 348. II: 508.

De ingenting fördrogo mindre än förnärmelser och våld, inga förolämpningar uppburos med tålighet, och ingenting var för dem odrägligare än tvång. II: 392. 510. De måste ledas genom skäl, talande till deras förstånd och deras hjerta. II: 511.

Deras vänskap gick i döden, deras hat deremot var eld; ingen fiendskap lemnades ohämnad. II: 392. 514—21.

Vittra lekar till tankekraftens och förståndets utbildande och själsförmögenheternas uppöfvande äfven högt ansedda; II: 395. De älskade vältalighet, satte värde derpå, att man visste väl lägga sina ord och uttrycka sig med styrka; 418. Funno behag i mörka, djupsinniga talesätt, älskade det sinnrika i talet, spetsfundiga, sinnrika svar, bitande epigrammer, snillrika ordlekar; 419. Ett godt, naturligt förstånd, en viss skarpsinnighet och stor vetgirighet de utmärkande dragen hos de forntida fädren; 421—22. Se *Skalder* och *Skaldekonst*. *Sagor* och *Sagoförtäljning*. *Gåtor*. *Runor*. *Stjernkunskap*. *Tidräkning*. *Läkarekonst*. De äfven egde en serdeles skarpsinnighet, att af vissa märken

och äktgifvelser sluta till personers lynnen, karakter och förhållande. II: 422.

Vett och förstånd i ord och handling gjorde man framför allt anspråk på, att finna hos män af något värde och något anseende; II: 507. Att helsas för vis, förståndig, ädelsinnad och röna menniskors aktning var ögonmärket för de bättres traktan, det mål, hvartill de sträfvade icke blott genom vapenbragder, men äfven genom rättrådiga handlingar och ett manligt uppfattande af de pligter, dem ålågo i det medborgerliga som enskilta lifvet. II: 507.

I umgänget öppenhet och ärlighet, en viss belefvenhet och höflighet, som yttrade sig icke i sirliga ord och artigheter, men i en värdig allvarsamhet och aktning för hvarandra; II: 509. De älskade munterhet, glam och glädje; 595.

Till grunddragen af deras karakter det äfven hörde, att frikostigt och gerna med andra dela sitt öfverflöd, att lefva och låta lefva. II: 595.

Hos nordbon känsla för qvinlig skönhet; II: 523—24. Holmgångar, vapenskiften för det vackra könets skull icke sällsynta; 534. Mannens oinskränkta rätt öfver qvinnan begagnades af honom med största hofsamhet; 529. 537—38. Se *Qvinnor*.

De hade stort behag för det praktfulla i kläder, vapen och husgeråd; II: 608—12. Älskade att se qvinnans behag förhöjda af en präktig klädebonad; 612.

Hvad hos de gamla Nordboerna räknades till manlig skönhet; II: 613. Och de fordringar, som af dem gjordes på en man af något värde och anseende; 613. Att stort afseende af dem gjordes på bord; II: 528. IV: 562.

Hufvuddragen af de forntida fädrens karakter, sinnes- och själsegenskaper, sådana man af deras handlingar genom häfderna lär att känna dem. II: 616.

Att af klagomålen i de från Romerska Stolen utgångna skrifvelser och Landskapslagarnes straffbestämmelser i afseende på blodskam, tidelag, våldtägt, mordbrand, rån och andra sådana brott man icke får sluta till lefvernet, sederna, karakteren hos folket. IV: 386 (n.).

Lefnadssättet, seder och bruk.

Målning af de stora och ansedda ätternas, af böndernas och af de ofrias olika lefnadsseder och villkor under hedendomen, efter forntida qvädet Rigsmal. I: 614—19.

Skildring af hvardags- och högtidslifvet vid Småkonungarnes hof. I: 372—74.

Julgästabud, samdryck, samdryckeslag till firande af den gamla midvintersfesten samt öfriga åt Gudarne bestämda högtider; I: 426—27. II: 590—91. 594—96. Skick, seder och bruk vid gästabud; I: 245—46. 343. II: 591—95.

Löftesgång vi julgästabuden; II: 600—2. Ett äfven hos de gamle älskadt gästabudsglam, att hvar uppräknade sin förnämsta färdighet eller idrott; 602—3. Ännu sedvanligare, att kämparne jemnförde sig med hvarandra, täflande om företrädet i förtjenster och bragder, hvilket kallades mannajemförelse; 603—8.

Deras måltider, drycker och matanrättningar. II: 586—87.

Hussysslor, gårdsskötsel, gårdsarbeten. II: 587—88.

Klädebonader. I: 373—74. II: 610. 612—13. 615.

Prakten i kläder, smycken och vapens utsirande m. m. II: 608—12.

Konung Håkans i Norrige kröning, upplysande för tidens seder; IV: 356—60. 363—64. Prakten och ståten vid Konung Birgers förmälning med Margareta; V: 150—51. Prakten och seden vid Hertigarne Eriks och Valdemars i Lödöse anstälda hemkomstgille för sina Norska brudar; V: 266.

Danska konungadottern, då hon öfverföres till Sverige att förmälas med Svea Konungen (Erik Knutsson?) och på stranden mottages af Svenska herrar och fruar med ståtligt sadlade hästar för hennes vidare färd, förundrar sig, att icke få karm och körsven. IV: 241—42.

Sed, då män gåfvo sig i herretjenst, att de togo handen om svärdsfästet till tecken, att de lofvade huldskap och trohet. I: 324.

Sed och bruk vid utnämningar till Jarl och Jarlsnamns tilldelande. I: 474.

Sed och bruk, när under hedendomen arföl hölls efter Konungar och Jarlar. I: 244.

Seder och bruk vid friare-färder, trolofningar och bröllop. II: 530—35.

Sed och bruk vid nyfödda barns upptagande i familjen och deras vattenösning, samt gåfva, kallad tandfä, som dem gafs, när de fingo tänder. II: 551—53.

Sed, när ett vedernamn gafs någon till utmärkelse af någon dess bedrift eller dess karakter och sinnesbeskaffenhet, att då tillika namnfäste skulle gifvas. II: 551—52 (n.).

Att ett barn, som blifvit knäsatt (satt i en annans knä), ansågs införlifvadt med dennes familj, så att den, som tagit

barnet i sitt knä, hade iklädt sig en fosterfaders skyldigheter; I: 325. II: 554.

Att nämna sig efter sitt möderne icke ovanligt, likasom fordom icke heller sällsynt hos Grekerna; grunden dertill. IV: 297 (n.).

Inflytelsen af fremmande seder och bruk på de nordiska. II: 613—15.

Näringsfång, konstfärdigheter, boningshus och husgeråd:

Jagt och fiske de ursprungliga och i långa tider de vigtigaste näringsfång, hvarpå äfven de sinnebilder häntyda, som flere af Sveriges landskap föra i sina vapen; II: 555. Boskapsskötseln en väsendtlig näringsgren; 555—57. Åkerbruket; 557—58. Köpenskap, köpfärder, se *Handel* och *Handelsvägar.*

Handaslöjder och konstfärdigheter: skeppsbyggeriet och skeppbyggnadskonsten; II: 567—71. Jerntillverkning och konsten att smida; 571—73. Konstfärdighet i metallers bearbetande och i arbeten af träd; 572—78. Qvinnornas färdighet i väfnad och sömm samt äfven finare, konstrikare arbeten deri; 536. 578—80. Att hos de forntida fädren hvar och en i allmänhet var sin egen handtverkare och konstnär; åkerbruk, slöjder, konster, handel ännu inga afskilda yrken; 588—89.

Boningshusen och deras inredning; II: 580—83. På de stora gårdarne dessutom serskilta stugor, såsom gästabudsstugor eller gästsalar; samtalsstuga *(malstofa)*, der Konungar, Jarlar och Lagmän höllo samråd och öfverläggningar med sina män eller andra; frustuga eller jungfrubur, der husets döttrar suto med sina tärnor; 583—85. Om öfriga byggnader och uthus; 584—85. Husgeråd; 584. 586.

Skanör, frilöser sig från brand och plundring genom erläggande af brandskatt vid Matts Kettilmundssons fiendtliga infall i Skåne. V: 324.

Skara, ansenlig stad och marknadsplats; II: 566. IV: 11. Utses till biskopssäte; IV: 13. Grund lägges till domkyrka derstädes, och vid dess invigning bestämmes kyrkans inkomst; IV: 14. Öfriga kyrkor derstädes; 202. Omfattningen af Skara biskopsdöme; 15.

Skara hus eller slott. V: 313.

Skatter och *Gärder*, om de i första tiderna utgående gärder eller skattgåfvor; I: 207. 585—89. IV: 659. Huru deraf i tidens fortgång utbildade sig de skattebördor, som vi af Landskapslagarne och urkunderna finna hafva öfvergått till

bestämda utskylder, och att den skatt, som ännu åtföljer Svenska hemmanen under namn af ordinarie Jordeboksräntan, i sin grund går tillbaka till djupa fornåldern; IV: 661—66. Att jordbesittningen blef tagen till grund för hvar och ens åliggande, att deltaga i de utgående gärderna och de allmänna bördorna, samt huru och efter hvilka grunder deraf uppkomma de äldsta hemmanens indelning och värdering; 661—71. Att en ojemnhet i skatteväsendet uppstått genom det under tidens lopp uppkommande olika värdet hemmanen emellan; 670. 671 (n.). Jfr *Kronorättigheter.*

Skatt utgående af Gotland till Svea Konungen; IV: 630. 632. V: 284. Magnus Ladulås ordnar och bestämmer Ölänningarnes skatt; IV: 645—46.

Stränga, utomordentliga gärder utskrifna och indrifna af flertigarne Erik och Valdemar; V: 236—37. 245—46. 279—80. Att äfven K. Birger synes på samma väg hafva velat upphjelpa sina inkomster, ehuru man öfver förhållandet dermed icke har några säkra, bestämda uppgifter; 282—86. Utomordentliga, ovanliga gärder pålagda Helsingarne af Magnus Ladulås; 344—45.

Om de med samhällets fortgående utveckling inträdande nya förhållanden, som gjorde de af ålder Konungen tillerkända inkomster af landet otillräckliga och föranledde kraven på urtima gärder; V: 343—44. Att ännu ingen lag fanns, som bestämde, när och under hvilka förhållanden urtima gärd till hjelp vid det allmännas behof kunde utskrifvas och sättet för dess beviljande; 345—46. De första grundsatserna härröfver uttalas och bestämmas år 1319 af rikets herrar och råd, och upptagas i nära öfverensstämmelse dermed äfven i Södermanna-Lagen; 346—48.

Om befrielse från vanliga hemmansskatten för de gods och gårdar, som tillhörde kyrkan eller de andliga samt dem, hvilka tjente till häst, och deraf uppkommande skilnad mellan skattskyldig jord och frälsejord, se *Frälse.*

Att på Island till offrens underhåll utgick af hvar gård en viss afgift, kallad hoftollr (tempelskatt). I: 506.

Skattkonungar, de, som vid Småkonungarnes fördrifvande eller småkonungaväldets upphäfvande ännu behöllo sina småkonungadömen, men mot villkor att erlägga skatt till Öfverkonungen. I: 257. IV: 566. Se *Fylkiskonungar.*

Skattländer, att icke blott Kurland, Lifland, Estland, tilläfventyrs äfven Kyrialand och Finnland, men ännu andra Finska och äfven Slavonska stammar varit Svea Konungen undergifna, i så måtto nemligen, att de varit tillhållna erlägga

skatt till honom, ett förhållande, som till viss del bestämda uppgifter gifva vid hand, dels äfven sagorna antyda i berättelserna om de af Svea Konungarne företagna beständiga härnadsfärder till de på andra sidan om Östersjön liggande kustländer. I: 223—24. 240. 241. 256. 293—95. 296. 404. II: 308—9. IV: 195. 260.

Skattpenning eller *näs-skatt*, som öfver hela Svithiod hvar man skulle gifva Oden att offra till Gudarne för god årsvext och skydda landet för ofrid. I: 207. 585.

Skeninge, Svartbrödraklostret derstädes; IV: 336. 366 (n.). Skeninge-mötet; 366—72. Skeningestadgan, af Magnus Ladulås, tillhör rätteligen år 1285 eller 1286; 596—97. 598 (n.).

Skens fiske i Småland. IV: 215.

Skepp, skeppsbyggeri, hos de gamla nordboerna; de olika slagen af skepp, deras byggnad och inredning. II: 567—71.

Skeppa, det vanliga spannmålsmåttet i Vestergötland. IV: 667 (n.).

Skeppslag, hvari sjökusten af landet indeltes; IV: 659. Skeppslagens indelning i ar eller har, och hvarje sådan svarande för en åra i skeppet; 659. 660—61. Se *Krigsväsendet*.

Skeppsvist, utskyld i matvaror för sjötåg, huru och på hvilka tider densamma utgjordes. IV: 662—63. 666.

Skialf, dotter af Finnhöfdingen Froste, bortföres som fånge af K. Agne, men hon sedan upphänger Konungen i ett träd på Agnefit med den guldkedja, han bar om halsen. I: 224—25.

Skialg Erlingsson I: 611—12.

Skiotans- eller *Vapnevad*, en å i Reidgotaland. I: 224.

Skjöld, son af Oden, stamfader för Danmarks Konungar; *Skjöldungar*, Skjölds ättlingar. I: 192.

Sko, Skokloster, namnets ursprung; kyrkans och klostrets ursprungliga läge; klostret från början bestämdt för Dominikaner-orden, sedan förvandladt till hemvist för nunnor af Cistercienser-orden; gården tillhört Knut Länge, som der troligen äfven ligger begrafven jemte hans son Holmger; IV: 314—15. Att i K. Knut Erikssons tid nämnes en Kol såsom egare till Sko; 297. Och i Magnus Ladulåses tid omtalas en Helena till Sko, Holmgers husfru; 556. Gåfva till Sko af Carl Ulfsson, Ulf Jarls son; 415.

Skoglar Toste, en myndig bonde i Svithiod, fader till Sigrid Storråda, ligger alla somrar ute i härnad; I: 335. 342. Hos honom gästar den från Norrige flyende konungasonen Harald Gränske i 5 vintrar; 335. Skoglar Tostes afkomma; 470 (n.).

Skojare, se *Sculuara*.

Skolaster (Scholasticus), medlem af domkapitlet och föreståndare för domkyrkoskolan. III: **290.**

Skolastiska filosofin, se ***Kyrkans*** inflytelse på den lärda bildningen.

Skolor, att genom beslut af kyrkomöten Presbyterna tillsades att anlägga skolor i städerna och byarne, och för den högre undervisningen inrättades skolor vid de större biskopliga kyrkorna, hvarjemte de med klostren förbundna läroanstalter för den ungdom, som derstädes intogs, småningom öfvergingo till ordentliga klosterskolor; III: **813—15.** Benediktiner-ordens klosterskolor de verksammaste befordrare af de klassiska studierna; **816.** Beskaffenheten af dessa skolor och undervisningsämnena derstädes; **816—27.** Böckers afskrifvande för skolan, och boksamlingen i många kloster icke obetydlig; **827—33.** Domkyrko- och klosterskolorna i fem århundraden de enda lärosäten; **833—35.**

I XI och XII årh. uppstår en stor vetenskaplig verksamhet, vetenskaperna komma från kloster- och domkyrkoskolornas slutna rum till öppna, fria lärosalar, och undervisningen tager en ny rigtning; huru deraf småningom bildar sig en art af högskolor, kallade ***Scholæ, Studium, Allmänneligt studium, Universitet;*** om läroanstalterna af detta namn i Paris, Bologna, Salerno; deras fortgående utbildning; uppkomsten af serskilta Fakulteter inom dem; Doctors- och Magister-värdigheters utdelande; styrelsesättet vid dem, och de fri- och rättigheter dem tilldelas af verldsliga makten; **835—74.**

Bristen af skolor hos våra forntida fäder ersatt genom den sed, att lemna sina barn till kloka, förståndiga män att uppfostras; II: **553—54.** Skolor i vårt land ett verk af kyrkan, och de första sådana vid domkyrkorna och klostren; V: **95.**

Skraa (skrå), hvad dermed egentligen betecknades; IV: **536** (n.). Gamla Skånska kyrkorätten, af gammalt kallad ***Skraa***; **432. 433** (n.).

Skridfinnar, nämnas af Jordanes under namn af ***Crefennæ*** bland de på Skandiska ön boende folk; I: **32.** Rerefennernas (Skridfinnarnes) land omtalas äfven af Geografen af Ravenna; **35.** Procopius sätter dem bland Thules invånare och beskrifver dem, såsom förde de ett lif icke olikt djurens; **87.** Scritovinni jemte deras land skildras äfven af Paul Winfrid; **87** (n.).

Skript, botöfning, penitens dermed betecknad i våra Landskapslagar; ***yppinbar skript, lönda skript;*** IV: **379** (n.).

Skroksoknir, hvad dermed betecknades. IV: **567.**

Skule Jarl, traktar att bemäktiga sig konungadömet i Norrige. IV: 270. 316.

Skutilsvenner, en klass af hofmän; deras befattningar vid Norska konungahofvet. IV: 358. 359. 572.

Skrälingar (Eskimoer). II: 259—60. 272. 274. *Skrälingaland*; 271.

Skyter och *Skytien*, Herodoti skildring af Skytiska folkstammarne, deras bostäder och gränserna af dessa; I: 4. Skytiska namnet, efter Herodoti tid, utsträckt till alla folkstammar i den vida norden, från Östersjön ända djupt inåt det nordliga Asien; 17. Skytien utstakas af Jordanes till gränser och vidd alldeles lika, med hvad Grekerna och Romarne derunder förstodo; 34. Han förvexlar Skandien med Skytien, den Pontiska norden med den Baltiska, hvaraf den Skandiska ön äfven blifvit kallad Skytien; 35—38. Skyter nämnas af Adam af Br. bland de folk, som bodde ända upp till Ryssland; 37. Hos flera skriftställare förekomma Göterna under namn af Skyter; grunden dertill; 50 (n.).

Skyterna hade efter Kimmeriernas undanträngande i 500 år besutit det från dessa eröfrade landet mellan Don och Donau; 134. De gå till undergång, då Mithridates underlägger sig alla länder rundtomkring Asiatiska kusten af Svarta Hafvet, der bortom bekrigar Skyterna och utsträcker sitt välde ända till Dniepern; 134. Geterna underlägga sig eller fördrifva de af Mithridates redan försvagade Skyterna och sätta sig i besittning af deras land; 111. Lemningarne af Skytiska makten utrotas af Sarmaterna så, att endast namnet blef öfrigt af denna mäktiga nation; 134.

Skåne, har af ålder varit räknadt till Danmark, men ursprungligen utgjort ett eget rike, och om än sedermera tidtals af en och annan Svensk Konung eröfradt, dock aldrig bildat någon varaktig Svensk besittning; I: 493. III: 43. Uppgifves att hafva blifvit eröfradt och en tid beherrskadt af K. Inge d. Ä.; sannolika förhållandet dermed och med den beryktade gränsutstakningen mellan Svea och Dana välden, hvarigenom Skåne, Halland och Bleking föregifvas att hafva blifvit afsöndrade från Sveriges rike; III: 40—44 (n.). Skåne Danmarks skönaste provins, tvådubbelt rikare på kyrkor än Seland; IV: 19. 20. Afskiljes från Seländska stiftet och indelas i tvenne biskopsdömen, men hvilka sedermera förenas med Lund till hufvudsäte; III: 10 (n.). Att hos dess inbyggare ännu rådde en anda af sjelfständighet och stark frihetskänsla, och de alltid de villigaste att upptaga och erkänna undanträngda konungasöner; behandlas hårdt af de erkebiskopliga fogdarne och länsmännen, taga

till vapen, resa sig, men tvingas att underkasta sig; IV: 145—51. Om gamla Skåniska kyrkorätten, af ålder kallad Skran, och de strider deröfver uppstodo mellan Lundensiska Erkebiskopen och Dana-konungen; IV: 431 ff. Skåne härjas och plundras af Magnus Ladulås; IV: 540. Af Hertigarne Erik och Valdemar; V: 212—13. Af Matts Kettilmundsson; V: 324.

Skålar till ära för Christus, Jungfru Maria och christna kyrkans heliga män. II: 678. Se *Minnen*.

Skäklestenen, Kungsstenen, ett af K. Stenkils skottmärken i Vestergötland. III: 15.

Skärkind, i Östergötland. V: 314.

Sköfde, stadens upprinnelse från den dyrkan, som egnades den heliga Heleha. IV: 64—65.

Sköldborg, sköldvakt, som i striden stod omkring höfdingen. I: 333.

Sköldmör. I: 260—61. 265. 268.

Skötning, hvad dermed betecknades. IV: 211.

Smeder, kunniga uti att förarbeta silfver och guld, funnos hos de gamla Nordboerna; II: 572—73. Och för dessa öfverhufvud konsten att smida väl bekant; 571—72. 588. Konsten att tillverka och smida jern äfven urâldrig hos Finnarne; IV: 102—3.

Småkonungar, se *Fylkiskonungar*.

Småland, så kalladt af de här och der mellan bergen upröjda små land; I: 491. Framskymtar först vid Christendomens införande; 491. Har varit tidigt bebygdt, men om der boende folkstammar och deras förhållande till Göterna saknas alla underrättelser; 491. 492. Har i äldsta tider bestått af flera små stater eller serskilta samhällen; 492. Den nordliga delen deraf lydt under samma lag med Östgöterna; 492. Genom Småland och öfver Holveden ledde under hednatiden ännu ingen väg; 497. Runstenarnes sträckning derstädes; 503.

Om den helige Sigfrids ankomst till Småland, Christendomens derstädes första planterande af honom och grundläggande af en kyrka; II: 653—62. 664. Christendomens tillstånd efter den helige Sigfrids tid; III: 55. Hela Småland, med undantag af Värend, lydt under Linköpings stift; IV: 15—16.

Vid delningen af riket mellan K. Birger och hans bröder tillfalla Konungen de delar af Småland, som nu innefattas under Jönköpings och Kronobergs län, och Hertigarne den del, som nu räknas till Kalmar län; V: 251. 252. 254. Vid häfdabytet åter mellan Hertigarne faller på Hertig Eriks

lott Kalmar med den del af Småland, som tillkom Hertigarne i kraft af riksdelningen med deras broder; 292. Upproriska rörelser i K. Birgers del af Småland, och sannolika förhållandet med den föregifna Smålands-konungen Buggo eller Byrgo; 284. 285 (n.). K. Birger pantförskrifver till K. Erik Menved landskapet Småland från Danska landamärket intill gränsen af Östergötland tillika med Visingsö samt dess slott; 310—11.

Småland hemsökes med fiendtliga vapen af Norska Konungen Sigurd Jorsalafarare; III: 56—57. Danska Konungen Sven Grates fiendtliga infall i Småland, och den beryktade utgången af detta tåg; 85—87. Hemsökes af en Dansk här, åtföljd af Svenska Konungen Valdemar, då Vexiö med dess domkyrka lägges i aska; IV: 540—41. Fiendtliga infall i Småland af Danska Konungen Erik Menved; V: 219. 234.

Om Sillfångsten på Småländska kusten, och af Hertigarne Erik och Valdemar för Lübeck beviljad rättighet, att derstädes någon tid fritt och obehindradt idka sillfiske; V: 276.

Smålands-lagen; I: 573. V: 85—86.

Snickeri, konstfärdigheten i arbeten af träd hos de gamla nordboerna. II: 573—78. 588.

Snorre Sturleson, Lagman på Island, nedstammade på möderne från en Svensk man; II: 230. Samlat och ordnat de sagor, som bära namn af Heims Kringla; 241. Besöker år 1219 Lagman Eskil i Vestergötland och hans husfru Christina, till hvars ära han diktat ett qväde, kalladt *Andvaka*; IV: 288 (n.).

Snyterstad. IV: 611. 615.

Snäckor, ett slag af långskeppen. II. 570.

Snäfringe härad i Vestmanland, dess forntida benämning och omfattning. III: 27 (n.).

Snö den Gamle i Finnland, sagan om Svithiodska Drottens färd till honom I: 220.

Snösvallen, en ort i Herjedalen, der Herjulf och Ingeborg sägas hafva bott. I: 502.

Sofia, styfdotter af K. Sverker den Gamle genom dennes förmälning med Sofias moder Rikizza, enka efter sin Ryska gemål; III: 90. Trolofvas med Valdemar I i Danmark; 92. Skildras såsom i skönhet ett naturens mästerstycke; 90—91.

Sofia, dotter af K. Erik Plogpenning, förmäld med Birger Jarls son K. Valdemar; IV: 451—52. Kastar hat på sina svågrar och gifver dem spefulla namn; 515—16. Om hennes

systrar och hennes färd till Danmark att återse sitt fädernesland; 518. Vidare om henne; 526. 537. Död; 690.
Sofia, dotter af Nicolaus af Werle, befryndad med Svenska konungahuset, förlofvas med Hertig Erik; V: 248. 255. Hvilken förlofning går om intet och hon sedan blir förmäld med Grefve Gerhard III af Holstein; 268—69.
Sogn, ett af de forntida Fylkisrikena i Norrige. I: 300.
Soknare, Biskops soknare, Konungs soknare, deras befattningar och åligganden. IV: 371. 570.
Soknar Sote, en bland Sigurd Rings stormodiga Svenska kämpar. I: 262.
Sokne, rigtigare *Sogn*, se under detta namn.
Solberga vid Göta elf, möte derstädes mellan K. Birger och Norska Konungen Håkan. V: 161.
Sollöer i Norrige, upprödjes och bebygges af Sölvar den Gamle; I: 251. Inkräktas af ett från Vermland kommande folk, som sätter Olof Träteljas yngre son Halfdan Hvitben till Konung deröfver; 299. Vattenförbindelser mellan Sollöer och Vermland; 250—51.
Solveg eller *Sölva*, dotter af K. Halfdan Gulltand i Norrige, förmäles med Olof Trätelja. I: 251.
Sorber, en mäktig Vendisk folkstam; dess bosäten. IV: 72. 75.
Solaskär, vikingabol vid kusten af Södermanland. I: 369.
Sote, en Viking. I: 369.
Spabodde eller *Spadbodde*, en af S:t Eskils banemän. III: 31.
Spaler, ett Asiatiskt folk, blifva slagne af Göterna. I: 46.
Spanien, erbjudes Göterna af Kejsar Honorius; I: 64. Göternas Konung Athaulf underlägger sig större delen deraf och stiftar det stora Vestgötiska riket med Toulouse till hufvudstad; 67.
Spann, spannmålsmått. IV: 667 (n.).
Spannemalen, gärd af en spann korn och en spann malt. IV: 662. 666.
Sparrsäter i Vestergötland, fordom varit kalladt Kjösäter; anledningen till dess nuvarande namn; 310 (n.).
Sparrsätra, att socknen af detta namn, liggande nära intill Enköping i det fordom till Fjerdhundraland hörande Åsunda härad, varit skådeplatsen för den afgörande striden mellan Knut Långe och K. Erik Eriksson; IV: 310. Bevisen derför, namnets ålder och folksägnen om dess ursprung; 310—11 (n.).
Spelmän. V: 88—90. Jfr *Fidlare*.
Spetelskehus. V: 92.
Spikaborg, gifves af Danska Konungen i förläning åt den från

Sverige landsflyktige K. Birger, som derstädes äfven dör. 340. 341 (n.).

Sporsnialler, Konung i Nerike, innebrännes af Ingiald Illråda. I: 244. 245.

Spröe, en liten ö i St. Bält; der befästa sig K. Erik Glippings mördare. IV: 698.

Spådisor. II: 479.

Spåmän, sådana som egde förmåga och kunskap att tyda de vinkar, hvilka af Gudarne gåfvos. II: 485.

Spådomsförmåga, hos visa, kunniga män, profeter af kommande händelser; I: 201. II: 422. Den vises förmodan är spådom; I: 201.

Ssum, hvarmed af Ryssarne betecknades Suomerna; se *Suomer*.

Stadier, längdmått hos Grekerna och Romarne, och huru många beräknades på en dagsresa. I: 11.

Stadslag, *stadsrätt*, ursprunget till och uppkomsten af särskilt lag för städerna. IV: 493—94.

Staf och *Stol*, betecknande biskopsembetet med dertill hörande egendomar och inkomster. IV: 13.

Stafkarlar, tiggare, stackare, egentligen sådana, som gingo med staf. I: 599.

Stafkarla-runor, sådana, der på en mycket lång staf flera runors känne- eller bistreck voro tecknade. II: 464.

Stafsmyrorna. I: 450.

Stallare, hans befattning. IV: 573. 574.

Starkoder den Gamle, en af de stora kämparne i Bråv.slaget; I: 261. Hans hjeltedater; 266. 267. 268. Uppgifves att hafva författat ett, nu mera förloradt qväde om det stora Bråv.slaget; 261 (n.).

Stefan, Staffan, Norrlänningarnes Apostel; minnena och sägnerna om honom; III: 24—26.

Stefan, Sveriges första Erkebiskop; IV: 125—26. Att han år 1164 invigdes i det erkebiskopliga embetet; 126 (n.). Uppehåller sig i Danmark under de inbördes stridernа mellan Erik d. Heliges son Knut och Sverkerska husets ättlingar; sändes derunder af Danakonungen Valdemar I till Rom med uppdrag till Påfven, och är närvarande vid Knut Lavards högtidliga canonisation; 138—40. Drag af honom såsom fredsmäklare, och är sannolikt, att han äfven arbetat och verkat till biläggande af den långa, blodiga tvedrägten inom sitt eget land; 141—42. Förrättar den heliga Helenas skrinläggning; 64. Hans lägerstad i Alvastra klosterkyrka; 125 (n.).

Stefan II, Romersk Biskop. III: 407—8.

Stefan Röriksson (hans vapen Två Sparrar), Riksråd och Riddare. V: 334 (n.). 346 (n.). 350 (n.).

Stefner, Jarl i England; hans dotter Olufa hustru till Palnatoke. I: 315.
Stegeborg, V: 309. 315. 320. 323.
Sten, befälhafvare på Landskrona i Finnland; V: 59. Stupar vid denna fästnings intagande af Ryssarne; 61.
Sten, från Venern, en af K. Sigurd Rings utmärktaste kämpar och hofmän. I: 262.
Sten, en by på andra sidan om Östersjön, der Svegder, Svithiods Drott, fann sin död. I: 220.
Stenkil, son af Vestg. Jarlen Ragnvald Ulfsson; hans slägtförhållanden; III: 6—7. Efter Emund Gammal tagen till Konung; 8. Det talas om förefallna vapenskiften mellan honom och Konungen af Danmark; 13—14. Stenkils skaplynne, egenskaper och utmärkthet som bågskytt; 14—15. Död; 15. Hans söner; 16.
Stenkär, köpstad i Norrige. I: 379.
Sticklaborg. IV: 534. V: 176 (n.).
Stiftskyrkor. III: 297.
Stig Andersson, Marsk; IV: 525. En af K. Erik Glippings mördare; 697. Flyr öfver till Danmark; 697. Härjar på sitt fädernesland; 698. (Densamme, som härförut är upptagen under *Marsk Stig*.)
Stig Hvitaleder, en storättad man i Skåne, svärfader till K. Carl Sverkersson. IV: 133.
Stigmän, skogsmän, skogsinbyggare, röfvare. I: 445.
Stilicho, till börden en Vandal, förestår de Romersk-Vesterländska regeringsärenderna; I: 52. Drager troppar tillsammans från flera håll, att skydda Italien för Göterna; 63. 64.
Sticklastad, drabbningen derstädes mellan K. Olof Haraldsson och bönderna. I: 450—59.
Stjernkunskap, våra fornfäders aktgifvande på himmelskropparne samt märke på naturens gång och rörelser; II: 422—23. Deras kunskap om himmelskropparnes rörelser och gång samt derpå grundade beräkningar för tidmätningen och årets indelningar; 423—33.
Stjerne-Odd, hans kunnighet om himlafästet. II: 432.
Stjerntyderi, spår dertill hos våra fornfäder. II: 433.
Stjäla, ansedt för en i högsta grad neslig last. II: 520—21.
Stockholm, dess grundläggning, dess hastiga uppkomst och dess utseende under Medeltiden; IV: 485—89. 610—17. Att den så kallade Bjärköa-rätten ursprungligen varit gifven för Stockholm; 494—97. Vid häfdabytet mellan Hertigarne Erik och Valdemar af de landskap, som tillfallit dem vid riksdelningen med deras broder K. Birger, kommer Stock-

holm med derunder lydande höfdingdöme på Hertig Eriks lott; V: 293—94. Dess borgerskap väpnar sig, tillbakavisar och drifver på flykten K. Birger, som efter Hertigarnes fångslande på Nyköpings slott vill sätta sig i besittning af Stockholm; V: 307. Att S:t Nicolai eller den så kallade Storkyrkan fordom benämndes bykyrkan (stadskyrkan), emedan under hela Medeltiden alla öfriga kyrkor i staden endast voro klosterkyrkor; 320.

Stocksund, detsamma som nu kallas Norrström. I: 369.

Stolpbod, i Norrige äfven kallad *Stabur* och i sagorna *Stokkebur*, *utebur*, uthus på stolpar till förvarande af torra matvaror m. m. II: 584.

Storbjörn, Biskop i Skara, den första införding, som kommit till detta embete. IV: 14.

Storbönder, drag af deras makt, myndighet och anseende; I: 306—9. 335—36. 554. 606—14. Att dessa bondeätter i tidens fortgång kommo till en öfvervägande inflytelse i staten och bildade en familjadel, hvaraf uppsteg en mäktig aristokrati; IV: 614. 561—65. 575—78.

Att de höllo på sina gårdar en stor mängd huskarlar och att med dem bemannades skeppen, när de eller deras söner drogo ut i härnad. II: 367.

Storflockar, det talrika följe af hirdsvenner, som beledsagade herrarne, när de drogo till konungahofvet eller eljest omkring i landet; K. Magnus Laduläses och Magnus Erikssons förbud deremot. IV: 593—94.

Straff, att brånna missdådares hus, ett forntida bestraffningssätt; I: 485—86. Dödsstraff: afrättning med svärd; IV: 313. 555. 628. V: 190. 338. Stegel och hjul; V: 322. En kättare, dömd till bålet; 291. Att brännas på bål, ett straff, som eljest egentligen drabbade qvinnokönet; V: 291 (n.).

Att hängas, upphängas i galge, i äldsta tider icke ett vanhederligt dödssätt, ty åt Oden blefvo de gifna, som upphängdes; I: 232.

Strandhugg, Vikingarnes sätt att proviantera på sina färder; II: 123.

Strands bygdelag i Vermland. IV: 275.

Strand-Wyck, af Tyskarne så kallad den nordvestliga, gent mot Ösel liggande kusten af Estland, våra krönikors Rotalien. IV: 260.

Strengnäs, troligen af hedenhögs den ort, der Södermanlänningarne kommo tillsamman till offer, samting och marknad; II: 566. III: 30. Blir säte för Biskop; omfattningen af hans biskopsdöme; IV: 15.

Strind, ett landskap i Norrige. I: 383.

Stromberg, se *Henrik af Stromberg*.
Stup-runor, upp och ned vända runor. II: 463.
Sturle Thordarsson, Snorre Sturlesons broderson, författat den för kännedomen om tidens skick, seder och förhållanden mycket upplysande Hakonar Konungs S. IV: 360 (n.).
Styr den Starke, en af Sigurd Rings utmärktaste kämpar och hofmän. I: 262.
Styrbjörn den Starke, son af Upsala Konungen Olof, uppfostras vid sin farbroder Erik Segersälls hof; I: 311. Hans obändiga, stolta, herrsklystna lynne; 311. Fördrifven af allmogen från tinget, då han, ännu mycket ung, med trotsiga ord krafde på sin arfvedel af riket, får han af sin farbroder skepp och manskap att draga ut i vikingafärder; 312—13. Förmodas, att hafva varit bland den skara af Varäger, som hjelpte Vladimir den Store till väldet öfver Ryssland; 313. Besegrar och intager det för oöfvervinnerligt ansedda vikingafästet Jomsborg; 313—15. Var sedan sjelf en tid höfding öfver denna borg; 315. Hemsöker derpå Dana-konungen Harald Blåtand, tager Konungen sjelf till fånga och hans dotter Thyra till äkta; 315. 470 (n.). Samlar tillhopa en väldig flotta samt tvingar äfven Danska Konungen att utrusta 200 skepp och draga med honom upp till Svithiod, der han med vapen i hand vill sätta sig på konungastolen; 316. Det väldiga slaget på Fyrisvalls slätter, det namnkunnigaste i norden näst Bråvallaslaget; 317—19. Styrbjörn stupar; 318. Hans krigare- och herrskare-egenskaper; 319.
Styrbjörn, Biskop i Strengnäs. V: 317. 346 (n.).
Stånd, Ståndsskilnader, att de i sednare tiders mening voro för vårt äldsta samhällsskick obekanta; IV: 561. Huru emellertid redan från ålder grund var lagd till en viss ståndsolikhet; 561—78. Utbildningen deraf genom rusttjenstens införande och deraf uppkommande frälseståndet; 579—87. 594—95.
Stångapelle, S:t Capellsbro. I: 488.
Stångsberget, om K. Stenkils skottmärke derstädes. III: 15.
Städer, huru i städerna uppstod en mångfald af invånare, och vid domkyrkor och kloster uppkommo de vigtigaste marknader och varunederlag; de förhållanden deraf utbildade sig, och att biskopssätena blefvo de första orter, som, slutna inom sig, fritagna från den allmänna lagskipningen, bildade ett serskilt samhälle med egen stadsrätt; Biskoparnes från första tiderna af de nya staternas grundläggning stora förtjenster af städernas uppkomst och flor; III: 518—27. 792—93. Att under Romerska republikens tider hela den inre förvaltningen var öfverlemnad åt städernas egen omsorg; 769. Att

samma var förhållandet äfven i de under Romerska väldet lydande länder; 769—76. Att städer med utbildad Romersk municipal-författning, som afskilde staden från det öfriga landet, företedde en sida af det offentliga lifvet, som för de eröfrande Germanerna var mycket främmande; 776. Att de Germaniska folken emellertid läto den utbildade Romerska borgliga ordningens inrättningar, styrelsesätt och författning fortbestå i allt, som icke stod i omedelbart sammanhang med högsta maktutöfningen; 777—78. De Lombardiska städerna; 779—82. Forn-Romerska städerna vid Rhen och Donau; 782—84. Städernas invånare på det hela delade i 2:ne hufvudklasser, fria och ofria; 784—89. Den fortskridande utvecklingen af lifvet i städerna; 789—93. Att de första rörelserna till kamp för den borgerliga friheten sammanfalla med den uppskakelse, verlden erfor genom den väldiga strid, Gregorius VII började med den verldsliga makten; 793—96. Att ingenstädes den borgliga friheten tog en sådan djerf flykt som uti Italien; 796—800. Städernas kamp för sin frihet mot Länsherrarne och feodal-adeln; 800—5. 807—10. IV: 478—81.

Städer med egen styrelse och egen rättskipning i äldsta tider okända i vår nord; IV: 482. Marknadsplatser och köpingar deremot icke obekanta; 482—84. Huru från dessa och af uppkommande bosättningar vid biskopskyrkorna våra städer leda sin första upprinnelse; 484—85. Uppstäder, i det inre af landet liggande köpingar, tidigare hos oss uppkommit än sjöstäderna; 485. Stockholms grundläggning och dess hastiga upphlomstrande; 485—89. Att borgliga samfund begynna bilda sig i städerna, och huru med den tillvexande handeln och bosättningarne af främmande köpmän konungamakten börjar sträcka sin uppsigt öfver handelsrörelsen, öfver styrelsen och förvaltningen inom städerna genom utfärdande af stadgar och ordningar, beviljande af handelsfriheter samt bud och förbud i afseende på ut- och införsel; 496. 671—73. V: 200. Jfr *Handel och Handelsvägar*. Angående köpstädernes rättighet att deltaga i konungaval och öfverläggningarne om allmänna angelägenheter; V: 329. 330 (n.).

Uthrytande fiendtligheter mellan de Tyska Östersjöstäderna och Norrige. IV: 680—83.

Stäkesön, Almarstäk, plundras af Estländska Vikingar, som der nedergöra Upsala Erkebiskopen Johannes. IV: 190.

Suartuas, af Herulisk slägt, utses af Östromerska Kejsaren till Konung öfver Herulerna, men fördrifves af dem och flyr till Konstantinopel. I: 88—89.

Summa, kallades den af en lärare utarbetade öfversigt af sin vetenskap. III: 869.
Sumaros, Svinraros, troligen samma ort med Cimbrishamn. III: 56—7 (n.).
Sunnarsti Högker, hörande till Upsala öde i Helsingland. I: 586.
Sune Folkesson, son af Folke Jarl; IV: 293. Bortröfvar ur kloster K. Sverker II:s dotter Helena; 293—94. 295 (n.). Hans döttrar; 294. 312.
Suno Jonsson (vapenmärket: Tre Åkerhöns), Rådsherre, Riddare och Lagman på Öland. V: 347 (n.). 350 (n.).
Suomer, de egentliga Finnarne, Ryska krönikornas *Ssum*; deras landområde; IV: 88. Namnets härledning; 88 (n.).
Svall-runor, att skepp berga på stormande haf. II: 457.
Svantepolk Knutsson till Viby, son af Hertig Knut till Reval och sonson af K. Valdemar II i Danmark; IV: 294. 543. Om hans döttrar; 624. 629 (n.) 630 (n.). Vidare om honom; V: 218. 256. Död; 256.
Svart-Alfer, onda och svartare än beck, hade sina tillhåll i jorden; I: 149. II: 468. Men behjelpliga Asarne genom sina konstrika arbeten; I: 149.
Svarta Hafvet, fordom en landsjö, har genombrutit det land, som skilde det från Medelhafvet, och föranledt det sednares utbrott genom det nu så kallade Gibraltarsund; I: 131. Svarta och Kaspiska Hafven fordom stått vida högre än nu; 132. Skiljer efter gamla nordiska lärdes föreställningar jorden i trenne delar; 38—39.
Svartbröder, Svartmunkar, se *Dominikaner-orden*.
Svartsjö. V: 317.
Svartån, hvarinvid Thorkel Knutsson anlade Landskrona. V: 55—56 (n.).
Svear, omnämnas aldraförst af Tacitus under namn af *Sviones*, hvilkas samhällen af honom skildras; I: 25—26. Uppräknas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk under de skilda benämningarne af *Suethans* och *Suethidi*, hvilka sistnämnde af honom beskrifvas såsom de resligaste af de på Skandiska ön boende folk, och af deras ätt, säger han, voro Danskarne utgångna; 32—33. En forntida författares vittnesbörd om deras utmärkthet som krigare och såsom utgörande Svea rikes styrka; 484. Deras företrädesrätt vid konungaval och styrelsen af riket; 419—20. 575. Olof Skötkonung den förste, som kallat sig Svea Konung, emedan alla hans företrädare burit namn af Upsala Konungar; 366.
Svea Sandö, Svenska Sandön, Sandhamn, skänkes af Magnus Ladulås till S:t Clara kloster. IV: 616.
Svegder, Fjolners son, Drott i Svithiod efter sin fader; hans

färder till Tyskland och det stora Svithiod, Asahemmet, och huru han fann sin död i en by, som kallades Sten. I: 219—20.

Svem, by i Ödesbögs socken; der reda sig Hertigarne Erik och Valdemar till strid mot Danska hären. V: 236.

Sven Tvåskägg, son af Harald Blåtand och efter sin fader Konung i Danmark; I: 319—20. Besegras af Svea Konungen Erik Segersäll, som underlägger sig hans rike; 320. Flyr öfver till England; 320. Återkommer efter Erik Segersälls död, men fördrifves på nytt af dennes son Olof Skötkonung; 340. Öfvergår till Christendomen och återfår sitt fädernerike; 340—41. Ingår med Olof Skötkonung förbund att skydda Christendomen; 341. Förmäler sig med Sigrid Storråda; 346. Uppeggas af henne till krig mot K. Olof Tryggvason; 346—47. 348—49. Det namnkunniga Svolldr-slaget; 350—65. Hans härnads- och hämndetåg till England i anledning af det på Nordmännen derstädes anstälda blodbadet; II: 175—78. Har i gamla skrifter blifvit kallad Englands Djefvul; 177. Underlägger sig England: 178. Död; 179.

Hans med Sigrid Storråda aflade dotter Astrid förmäld med Ulf Jarl. I: 471.

Sven Knutsson, son af Knut den Store, sättes af sin fader till Konung öfver Norrige; I: 464. Författningar, som af honom vidtagas, för att hålla Norriges rike och folk i sträng undergifvenhet; 464—65. Missnöjet deröfver i Norrige; 465—66. Flyr öfver till Danmark; 467. Död; 467.

Sven Ulfsson, vanligen kallad *Sven Estridsson*, son af Ulf Jarl, I: 470—71. Hans slägtleder från Thorkel Sprakaleg; 470 (n.). Flyr till K. Annnd i Sverige och förblir hos honom i 12 år; 473. Hans utseende och hans utmärkta egenskaper; 473. Blir af K. Magnus den Gode i Norrige upphöjd till Jarl och satt till föreståndare öfver Danmarks rike; 733—34. Konung i Danmark; 474. Har strider och drabbningar med Norska Konungen Magnus, tager i nöden sin tillflykt till Sverige och understödes derifrån; 474—75. Ingår förbund med Harald Sigurdsson, Olof den Heliges halfbroder; 478. Förbundet upplöses, och de blifva fiender; 479. Magnus d. Gode i Norrige, döende, öfverlåter till Sven Danmarks rike; 482. Krig och fredsslut mellan honom och K. Harald Sigurdsson i Norrige; 483.

Om hans giftermål; III: 8 (n.). Hans söner hvar efter annan, efter sin ålder, kommit till värdigheten af Konung öfver riket; 66.

Sven Grate, son af K. Erik Emun, tagen till Konung af Se-

landsboerna och Skåningarne; III: 81. Förer ett blodigt krig med Knut Magnusson; 81. Hans härtåg in i Småland och dess skymfliga utgång; 82—89. Delning af Danmarks rike mellan honom samt Valdemar och Knut Magnusson; 93. Anstiftar mot dem ett lönnmord, men stupar i det afgörande slaget på Gratehed; 93.

Sven Håkansson, son af Håkan Jarl i Norrige; I: 340. Flyr till Sverige; 340. Deltager i det stora Svolldr-slaget; 349. Får till husfru Olof Skötkonungs syster Holmfrid; 365. Upphöjes af Olof Skötkonung till Jarl och förlänas med hans andel af Norrige: 365. Besegras af Olof Haraldsson och flyr till Sverige; 379—80. Död; 380.

Sven den Kullote, en bland Sigurd Rings stormodiga Svenska kämpar i Bråv.slaget. I: 262.

Sven Ovin, bland landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: 297.

Svano, namngifven Biskop i Upsala. IV: 68.

Sverker den Gamle, sonson af Blotsven och son af Kol eller Erik Årsäll, af Svearne och Östgöterna korad till Konung; III: 72. 73—75 (n.). Ensam Konung öfver riket; 78. Till honom flyr Knut Magnusson, att begära hans hjelp, och säljer en del af sina mödernegods i Sverige; förhållandet dermed; 81—82. Tager inga mått och steg till motande af Sven Grates fiendtliga infall i Småland; 84. 88—89. En brytning föregår, hvarigenom Sverkers makt blir inskränkt till Göta rike; 83—84. IV: 120—21. Förmäld först med Ulfhild, dotter af Håkan Finsson i Norrige; förhållandet med detta giftermål; III: 82. 83 (n.). Sedan med Rikiza, dotter af Hertig Boleslav i Polen och enka först efter Magnus den Starke, sedan efter en Rysk Furste; 82—83. Mördas af sin hästesven; 99. Året för Sverkers död; 98 (n). Kallas den Gamle till skilnad från sonsonen af samma namn; 99. Begrafven i Alvastra klosterkyrka; 160.

I hans tid och genom hans och hans gemåls nitälskan stiftas de första kloster i vårt land; IV: 52—54.

Sverker II, son af Carl Sverkersson, räddas vid fadrens död undan till Danmark; IV: 135. Kommer till konungadömet i all fred, utan svärdsslag, ehuru företrädaren efterlemnat flera söner och arfsrätten till konungadömet säges hafva varit tillförsäkrad én af dem efter dess fader; 222—23. Befriar kyrkan för dess gods och gårdar från alla till Konung och krona utgående utskylder och frikallar äfven kyrkans prester, att för sina gerningar och handlingar svara inför världslig

rätt; **227—29.** Skildras som en förståndig och behaglig man med höfviska seder; **229.** Öfver hans förhållande till K. Knut Erikssons till manliga år komna söner hvilar ett dunkel; det vissa endast är, att dessa i Elgarås blefvo alla nedergjorda med undantag af en enda, som undankom; **230—32.** Svearne resa sig, sinnesstämningen i hela riket mot Sverker, han får hjelp af Danmark, men lider med Danska hären ett stort nederlag på Falbygden i Vestergötland i trakten af Kongslena by och berg; **232—34.** Återkommer från Danmark med en ny Dansk här, men blir vid Gestilren på nytt slagen och stupar sjelf; **235—38.** Hans gemåler; **229—30.** Hans barn; **230.** Hans grift i Alvastra; **239.**

Har skänkt åtskilliga hemman till underhåll för kanikerna i Upsala. IV: **323.**

Sverre, hans börd; IV: **164.** Kommer från Färöarne öfver till Norrige; **165.** Hans ankomst till Vestg. Jarlen Birger Brosa, att af honom få hjelp och understöd i sina anspråk på konungadömet i Norrige; **165—66.** Hans vandring till Vermland; **166.** Birkebenarne gifva honom konunganamn och tvinga honom att ställa sig i spetsen för dem; **167—69.** Bryter vägen för sig fram till thronen under en kamp, underbar genom arten af äfventyr, mödor och strider; **169—72.** Hans kamp mot kyrkans fäder och de af dem uppstälda anspråk på grund af de utaf K. Magnus Erlingsson kyrkan beviljade rättigheter; **173—78.** Stamfader för den konungaätt, som från denna tid herrskade i Norrige, intill dess på manliga sidan hans ätt i sjette led utslocknade och Norrige då förenades med Sverige; **178—79.** Förmäld med Erik den Heliges dotter Margareta; **179.** Död; **284—85.** Hans barn; **179** (n.).

Svethans och *Svethidi,* se *Svear.*

Svever, en Germanisk folkstam, blir slagen af Julius Cæsar, men sysselsätter Romarne ännu länge; I: **43.** Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska riket i den stora folkvandringens tider; **63. 67. 71.**

Sveviska Hafvet, Östersjön med detta namn betecknad hos Tacitus. I: **25.**

Sveza, ett forntida skansverk vid Weichseln. II: **307.**

Sviagris, en dyrbar guldring, som Konung Adils' förfäder haft; äfventyret med densamma. I: **238—39.**

Sviatoslav, af Ryska häfdatecknare förliknad med Alexander den Store; fader till Vladimir den Store. II: **322.**

Sviavälde och *allt Svithiod,* betecknande både Svea och Göta rikena. I: **533.**

Svinfylka hären, *Svinfylking,* se *Krigskonst.*

Svipdager, Konung i Tiundaland, Ingiald Illrådas fosterfader, faller jemte 2:ne sina söner i striden mot Granmar i Södermanland. I: 243. 247.

Svipdager, en väldig kämpe, strider för K. Hugleik. I: 230. 231.

Svithiod, har enligt Eddan blifvit så kalladt efter *Svithr,* ett af Odens namn; I: 113. Beskrifves af Adam af Br. såsom sträckande sig lika långt med det Baltiska hafvet och i öster gränsande till de Ripæiska bergen samt dervarande kalla ödemarker och djupa snödrifvor; 37. Efter den af gamla jordbeskrifvare gjorda förvexling af Skytien med Skandiska ön, af Baltiska norden med den Pontiska, har det, som de gifvit namn af Skytien, af nordens egna häfdatecknare blifvit kalladt Svithiod; 38. Och på grund af den hos Jordanes gjorda skilnad mellan mindre Skytien och stora Skytien deraf uppkommit Svithiod hin mikla, det stora Svithiod, hvilket således sträckte sig ända till Asien bortom Uralska bergen; 38. Att samma föreställningar återfinnas i Snorre Sturlesons beskrifning öfver verldsdelarne; 38—39. Se *Skytien* och *Nordiska länderna.*

Svithiod, Svearnes land, skildes från Götaland genom Kolmorden och Tiveden; I: 490—91. 496. I gamla skrifter kalladt Nordanskog; 496. I Braut-Anunds tid ännu ett stort skogsland med vidsträckta ödemarker; 241. 496. Runstenar träffas der längre från hafvet; 503. Allt Svithiod innefattande både Svea och Göta riken; 533.

Fordna råmärket mellan Sveriges och Norriges riken. I: 384. 425. Se *Gräns.*

Svolld, förmodas vara den lilla ön Ruden; I: 351 (n.). Det namnkunniga sjöslaget derstädes mellan de Nordiska Konungarne; 351—64.

Svärd-dansen. II: 599.

Svärdsbröderna, Svärdsriddarne, stiftelsen och inrättningen af denna orden; IV: 251—52. Deras strider och förhållanden till hedniska stammarnes omvändelse i de östliga Östersjöländerna; 259. 260—61. 263. 308. V: 63—64.

Svärta, der Hertigarne Erik och Valdemar voro sinnade taga nattherberge, innan de redo in till Nyköping. V: 302.

Schweiziska Alpdalarne, sägnen hos dessas inbyggare om deras härstamning från Svenskarnes land; II: 209—12. Sannolikheten, nära vissheten om Schweiziska urstammens invandring och bosättning i dess nuvarande hem under vikingafärdernas århundraden och att densamma hört till de vikingaskaror, som på härnadståg gått ut från Sverige; 212—18.

Tavasternas hamn. V: 30. 31 (n.).
Taypale, en ö i Finnland. V: 14.
Teja och *Totilas,* det stora Östgötiska rikets sista Konungar. I: 77.
Telge i Södertörn, nämnes af Adam af Br. II: 566.
Tempel, se *Gudadyrkan.*
Tennöarne eller de *Kassiteriska,* med hvilket namn de Sorlingiska och Britanniska öarne benämndes för den handel med tenn och bly, som derifrån hemtades af Phœnicierna och Karthaginenserna. I: 8—9.
Terfinnarnes land, inbegripande Ryska Lappmarken. II: 280.
Terskoi-Leporie, Ryska Lappmarkens namn på gamla kartor, och i gamla handlingar *Trennes.* II: 280.
Tertiarier, ett sällskap af botöfvande. IV: 335 (n.).
Testamenten, kyrkan får af Kejsar Konstantin d. Store genom bestämd lag rättighet att mottaga arf och testamenten af hvilken helst, som till kyrkan vill öfverlåta sin egendom; III: 168. Äfven i de Germaniska lagarne upptagas i det väsendtliga lika stadganden med de Romerska i afseende på rättigheten att till kyrkan testamentera sin egendom, och testamentsangelägenheterna komma till en vigtig del under andliga myndighetens värjo; 250—52. I Sverige möter detta motstånd, och testamentsfriheten blir ett fortvarande stridsämne mellan kyrkans lag och bondelagen; IV: 208—14. 607—8. Landskapslagarnes bestämmanden deröfver; V: 124.

Presterna tillägges full frihet att borttestamentera sin egendom, till hvilken dem godt syntes. IV: 368.
Tetralogus, skaldeqväde öfver Kejsar Konrad II af dennes kapellan Vippo. III: 824.
Tetraxitæ, kallades de Göter, som bodde vid Mæotiska sjön, hvar denna utfaller i Svarta Hafvet; Procopii skildring af dem. I: 77.
Teukrer, i Mindre Asien, en Thracisk folkstam; I: 109. Efter Trojas fall går en mäktig här af dem öfver till Europa och nedsätter sig i Thracien; 119—20. Sägas innehaft allt landet mellan Hämus och Donau; 121. Till dem gränsade Dardanerna; 121.
Teutobuch, Germanernas härförare. I: 40.
Teutoner, nämnas af Pomponius Mela såsom jemte Kimbrerna beboende en långt ut i hafvet utskjutande halfö (den Jutländska); I: 20. Bebo äfven den stora ön Codanonia; 20. Skildring af dem, deras härtåg och nederlag år 102 vid Aquæ Sextiæ (Aix) i Provence; 40—41. Att de tillika med Kimbrerna bebott jemte Jutländska halfön äfven Danska

Söderöarne, Hebriderna dermed betecknade i nordiska sagan. II: 17.

Sölve med tillnamnet Jute, en sjökonung, drager med sin härflotta upp till Svithiod och innebränner på Lofön Upsala Konungen Östen. I: 240.

Sölve, son af Halfdan Gullland och efter sin fader Konung öfver Sollöer i Norrige; hos honom uppfostras Olof Träteljas son Halfdan Hvitben; I: 251. Nedergöres af ett från Vermland uttågande folk, som inkräktar hans rike och sätter Halfdan Hvitben till Konung deröfver; 299.

Tacitus, hans föreställningar och beskrifning om Nordländerna; I: 25—26. Hos honom aldraförst förekommer namnet Svioner; hans skildring af deras samhällen; 25—27.

Talge, hos Pomponius Mela en ö vid utloppet af Kaspiska Hafvet. I: 21.

Tanais, nordiska sagans *Tanaqvisl* eller *Vanaqvisl*, ansågs af Grekerna och Romarne bilda gränsen mellan Europa och Asien samt upprinna från de Ripæiska bergen, och samma föreställningar återfinnas hos nordens fornlärde; I: 39. *Tanais*, stad invid floden af samma namn; 102.

Tancred af Nordmannabörd, hade sin gård Hauteville i Normandie i arf efter sina nordmannafäder; hans söner. II: 187—89.

Tancred af Norrmannisk stam, drager med blomman af Norrmanniska krigaradeln i förening med Gottfrid af Bouillon att rycka heliga grafven ur de otrognas händer. II: 200.

Tandfä, gåfvor, som gåfvos barnen, då de fingo tänder. II: 553.

Tarbes i sydvestra Frankrike, uppgifves ännu i dag fira minnet af ett nederlag på Nordmännen. II: 29.

Taurer, ett stridbart folk, bebyggare af halfön Krim, kallad den Tauriska. I: 4.

Tavastehus, Tavasteborg. V: 32. 216. 293.

Tavaster, af Ryssarne kallade Jemer, men deras Finska namn Hämelaiset; ursprunget till dessa benämningar; IV: 88 (n.). Området af deras land; 88. Ständiga fiendtligheter mellan dem och Novgoroderna samt de med Novgoroderna förbundne Karelarne, och på andra sidan deras än vänskapliga, än fiendtliga förhållande till Svenskarne och Suomerna eller de egentliga Finnarne; IV: 98—99. 193. V: 11. 12. 13. 23. Underkufvas af Birger Jarl; V: 30—32. Hemsökas på nytt af en Novgorodisk här; V: 49—50.

Thiodolf den Vise, diktat qvädet Ynglingatalet. I: 212.
Thiodolfer, Isländsk skald. II: 406.
Thomas, Biskop i Finnland, nitfull och verksam för Christendomsverkets fortgång och kyrkoväsendets ordnande derstädes; V: 13—16. 25—26. Nedlägger biskopsstafven och tillbringar sina återstående dagar i stillhet hos ett andligt brödraskap i Visby på Gottland; 26—27. Testamenterar sina böcker till Dominikaner-munkarne i Sigtuna; IV: 336 (n.). Död; V: 27.
Thor, hans strider med Jotnarne eller Jättarne; I: 152—53. Åt honom offrar Styrbjörn den Starke; 318. Och Thor uppenbarar sig i Styrbjörns läger; 318. Är en af de med Oden invandrande Diar i vår nord och får bostad i Thrudvang; 194.
Thora Borgarhjort, dotter af K. Herraud i Östergötland, räddas af Ragnar Lodbrok från ormen, som i en ring slingrat sig omkring hennes jungfrubur; I: 274—75. Förmäles med Ragnar och föder honom 2:ne söner: 275. Ragnars sorg öfver hennes tidiga död; 275.
Thorarin Loftunga, en utmärkt Isländsk skald. II: 405.
Thord, från trakterna af Göta-elf, en af Sigurd Rings kämpar. I: 262.
Thord Folason, K. Olof Haraldssons banerförare i slaget vid Stiklastad, stupar der. I: 456.
Thord Knappr, en Svensk man bland Islands första bebyggare, uppgifves hafva varit son af Björn på Håga. I: 289. II: 228.
Thord Unge, till börden Norrman, först Svenska Hertigarne Eriks och Valdemars, sedan Konung Håkans befälhafvare på Konghells slott; hans förhållande i denna befattning. V: 242—43.
Thorer, Lagman i Jemtland. I: 425—26. 427.
Thorer Helsing, förste bebyggare af de öfre trakterna i Helsingland. I: 423.
Thorer Helsing, höfding för Väringarne i Grekiska Kejsarens tjenst. II: 334.
Thorer Hund. I: 451. 457. Gifver K. Olof Haraldsson blodsår i slaget vid Stiklastad; 458. 459. Thorer Hunds färd till Biarmaland. II: 282—85.
Thorer Klack, Håkan Jarls förtrogne, sändes af honom till England att locka Olof Tryggvason i Jarlens våld. I: 339.
Thorer Länge, höfding för Konung Olof Haraldssons Gäster. I: 385.
Thorer Sel, K. Olof Haraldssons fogde på ön Kormt (Kar-

men); sagans skildring af honom och hans förhållande. I: 608. 610. 611.

Thorer Snepill, en af Islands första bebyggare, uppgifves hafva varit dotterson af en Lagman Thorgny i Svearike. II: 230.

Thorer af Steig, broder på möderne till Norska K. Magnus d. Gode. I: 479. 481.

Thorer den Tigande, son af Ragnvald Jarl i Norrige och broder till Rolf, som blef Hertig af Normandie. II: 119.

Thorfin Karlsefne, i rätt nedstigande led en ättling af Björn Jernsida; hans färd till det nyupptäckta landet Vinland det goda och afsigt att der bosätta sig. II: 273—74.

Thorfin Munner, Isländsk skald, deltager i slaget vid Stiklastad; I: 453—54. 456. Stupar der; 456.

Thorgeir, en helig man, begrafven i Vermland. IV: 275.

Thorgerd Hörgabrud och Yrpo, Jotniska trollsystrar, döttrar af trollens Drottning Hulda; I: 155. 220. Till dem sätter Håkan Jarl i Norrige sin mesta förtröstan; 155.

Thorgil Halmoson, bonde på Stiklastad, tar vård om K. Olof Haraldssons lik. I: 460—61.

Thorgny, Tiunda Lagman, hans deltagande och åtgärder i slaget på Fyrisvalls slätter; I: 317. Hans vördnadsbjudande utseende och stora myndighet; 401—2. Ådagalagd på allshärjartinget i Olof Skötkonungs tid; 404—5.

Thorgöter Skarde, hans sändning af Olof Skötkonung att indrifva skatten af Konungens landskap i Norrige; I: 381—83. Eröfrar ett köpmansskepp, men stupar sedan i striden; 387.

Thorir från Möre, en af kämparne i Bråv.slaget. I: 261.

Thorkel Knutsson, förordnas af Magnus Ladulås till förmyndare för hans söner och föreståndare för riket under K. Birgers minderårighet; V: 1—2. Thorkel Knutssons börd och förfäder icke med visshet kända; 2. Endast det om honom bekant, att han varit befryndad med landets stora slägter och en af dess största jorddrottar; 3. Hans stora jordabyte med K. Birger och äfven med andra; 3—6 (n.). Hans första härtåg till Karelen; Karelarne underkasta sig och antaga dopet; Viborg anlägges, och Kexholm intages; 51—54. Andra härtåget till Karelen, anläggningen af fästningen Landskrona, och kamp med Novgoroderna; 55—59. Östersjöstäderna medgifves frihet, att fortfarande drifva sin handel på Novgorod genom Finska Viken och Neva, likväl under vissa villkor; 73—75. Lübecks handelsfriheter på Sverige förnyas och stadfästas; 75—6. Tiunda-Lagmannen bemyndigas, att med de förståndigaste män från hvarje af

de tre Folkländerna efterforska och begrunda, hvad gammal lag vore, och företaga en ny utarbetning af Upl.Lagen; 78. Karakteren af Thorkel Knutssons förhållande till kyrkan, utvisande på ena sidan aktning för de kyrkan tillerkända, efter allmän christlig tidssed henne tillkommande fri- och rättigheter, men på andra sidan tillika sträng vårdnad om Konungens och det allmännas rättigheter; 126—45. Rikets fridsamma och lyckliga tillstånd under Thorkel Knutssons tid, så att krönikorna icke veta nog prisa kraften af hans styrelse och huru allt i riket då stod väl till; 146—47. Efter hans föranstaltande firas K. Birgers förmälning med prakt och ståt; 150—51. Likaså Konungens kröning; 152. Och Thorkel Knutsson sjelf, en lång tid enkling efter förlusten af sin första hustru, träder i nytt gifte; 152—53. Nedlägger derefter förmyndare- och riksföreståndarskapet; 153—54. En brytning föregår derpå i Konungens och rikets öden genom uppstående misshällighet först mellan Konungen och presterskapet, och sedan mellan Konungen och hans bröder; 155—56. Öfver det uppkommande missnöjet hos presterskapet och de tillvitelser, som i sammanhang dermed göras Thorkel Knutsson; 156—60. Th. K. närvarande vid det mellan Konungarne af Sverige och Norrige slutna nära förbundet; 164—65. Konungen och hans bröder gästa hos Thorkel Knutsson på Aranäs; uppträdet och förhandlingarne dervid mellan Konungen och hans bröder Hertigarne; 168—69. Efter de af Hertigarne öfvade fiendtligheter belägrar och intager Th. Knutsson Nyköpings slott, sätet för Eriks hertigdöme, samt anlägger eller starkare befäster och förskansar fästet Gullbrandshus vid Göta-elf; 177—78. Drager krigsmakt tillsamman, inrycker i Dalsland och belägrar det af Hertigarne anlagda fästet Dalaborg; 178—79. Efter fördraget i Kolsäter vänder sig Hertigarnes hat mot Th. Knutsson, och Birger låter sig af dem intalas, att han vore upphofvet och skulden till hela den uppkomna missämjan mellan dem samt allt deraf härflytande onda; 185—87. Han fängslas på sin gård Lena, föres till Stockholm och insättes der i fängelsetornet; 187—89. Afrättas två månader derefter; 190—91. Öfversigt af hans handlingssätt och förhållande, men hvaremot man föga eller med ingen visshet känner anklagelserna mot honom, hvarpå domen grundade sig; 192—96. Hans testamente; 196—97. Att hans gods synas äfven hafva blifvit ansedda som förbrutna; 197—98. Hans gemåler; 152—53. 198. 200. Hans döttrar; 152. 189. 198—99.

Thorkel den Höge, namnkunnig Viking. I: 371.

Thorkel Dydrid, K. Olof Tryggvasons morbroder, och
Thorkel Nefia, K. Olof Tryggvasons broder, höfdingar hvar för sitt skepp i Svolldr-slaget. I: **355. 356—57.**
Thorkel Thrae samt
Thorkel den Djerfve, kämpar i Bråv.slaget. I: **261. 268.**
Thorkil Sprakaleg, dikten om hans härkomst; gissningar eller sannolikheter om förhållandet dermed. I: **470** (n.).
Thorleif Göte, en af kämparne i Bråv.slaget. I: **261.**
Thorleif Jarlaskald, Isländsk skald, hans märkliga nidvisa mot Håkan Jarl. II: **414.**
Thormod den Starke, Svensk man, en bland Islands första bebyggare. II: **228.**
Thormoder Kolbrunarskald, hans kämpaqväde, kalladt *Huskarla-hvöt* (Huskarla-eggelse) till härens uppmuntrande i det förestående slaget vid Stiklastad; I: **451—52.** Deltager sjelf i striden och stupar; **453. 459.** II: **435—36.** Erhållit tillnamnet Kolbrunarskald för sina qväden om en svartlockig flicka på Island; II: **552** (n.).
Thorodd Snorreson, K. Olof Haraldssons sändebud till Jemtland att indrifva skatten; utgången deraf. I: **425—28. 447.**
Thorolf, Skalagrims son från Island, en af hjeltarne i det stora slaget vid Brunanburh i Northumberland. II: **163. 167.**
Thorsharg, Thorshälla; II: **566.** IV: **616.** Får af K. Birger stadsrättigheter, hvarvid Fredagen i hvarje vecka bestämmes till torgdag; V: **289.**
Thorskabacken, midt för Lödöse; minnet deraf qvar i Thorskog. IV: **321.**
Thorsten af Sandbro eller Sambro, en af Upl.Lagens utarbetare. V: **79.**
Thorsten Frode, hans sagoförtäljning inför K. Harald Hårdråde. II: **416—18.**
Thorsten Knarrarsmed (skeppsbyggare). I: **451.** Gifver K. Olof Haraldsson banehugget i slaget vid Stiklastad; **458.** Men får i samma ögonblick sjelf sin bane; **458.**
Thorsten Oxefot, en af K. Olof Tryggvasons starkaste kämpar, och genom hvilken bedrift han af Konungen fick tillnamnet Oxefot. I: **362.** II: **552** (n.).
Thorvald Eriksson, Vinlandsfarare. II: **271—72.**
Thorvald Hialte, diktar ett qväde öfver det stora slaget på Fyrisvalls slätter. I: **318.**
Thorvid Stammare, en af Olof Skötkonungs rådgifvare. I: **417. 418.**

Thotn, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige. I: **299. 300. 301.**
Thracien, hvad derunder inbegreps. I: **48** (n.).
Thraciska Bosporen, Konstantinopolitanska sundets fordna benämning. I: **109** (n.).
Thraciska folkstammen, dess stora utbredelse på ömse sidor om det sund, som förenar Svarta och Medelhafven; I: **109.** Stammar, som i Mindre Asien räknades till densamma; **109.** Skildring af de Asiatiska Thracerna; **109.** Deras stamförvandter i Europa och skaplynnet hos dessa samt den stora likheten i mycket mellan dem och forn-Skandinaverna; **109—10.** Se *Skandinaviens* äldsta invånare, deras fordna stamsäten m. m.
Thrond af Throndhem, en af kämparne i Bråv.slaget. I: **261.**
Throndelagen, Throndhemsbygden, den manstarkaste delen af Norrige: I: **305.** Åtta Småkonungar derstädes, hvilka af Harald Hårfager öfvervinnas; **303.** Der i Hlader vid Nidaros tager Harald sitt hufvudsäte; **305.** Fyra fylken deraf tillfalla Olof Skötkonung vid skiftet af Norrige efter Svolldrslaget; **365.**
Throndhem, dess grundläggning som köpstad af Olof Tryggvason; I: **379.** Utses till säte för Norriges Erkebiskop; IV: **28.**
Thukkaböter. IV: **678.**
Thule, första berättelsen om detta land genom Pytheas af Massilia, som i Britannien fått underrättelsen derom; hans skildring af detsamma; I: **10—11.** Sannolikheten deraf, att dermed utmärkes Skandinaviska halföns vestliga del; **16.** Att upprinnelsen till namnet återfinnes i ett af de Brittiska öarnes gamla språk, betecknande norden; anses åter af andra att häntyda på Thelemarken i Norrige; **16.** Omnämnes äfven af Pomponius Mela såsom den nordligaste af alla öar i den obekanta delen af norra oceanen; **21.** Omtalas äfven af Plinius d. ä. såsom den yttersta af alla öar i det till Germanien gränsande hafvet; **24.** Procopii beskrifning om denna, i norra oceanen liggande ö, dess märkvärdigheter och dervarande folkstammar; en beskrifning, som tydligen hänvisar på Skandinavien; **86—88.**

Förblifver i allmänna föreställningen alltid ett längst i fjerran norden liggande land och flyttades allt längre bort til yttersta delen af norra verldshafvet; I: **25.** Skalderna sjunga om Thules mörker, berätta derom underbara sagor, Strabo åter betviflar hela tillvaron af Thule; **18—19.** Vidunderliga och äfventyrliga dikter af Grekiska skriftställare om färder till Thule; **30—31.**
Thure Kettilsson (Bjelke), Rådsherre och Riddare. V: **347** (n.). **350** (n.).

Thure Sverkersson, föregifvandet om honom, att han skulle varit en son af K. Sverker II och stamfader för Häckarne på Häckeberga i Skåne, saknar allt stöd af trovärdiga källor. IV: 230 (n.).

Thurgot, Vestergötlands första Biskop med säte i Husaby. II: 664. IV: 13.

Thussar och *Thussablendingar*, se *Jotnar*.

Thyra, dotter af K. Harald Blåtand, tages till äkta af Styrbjörn d. Starke; I: 315. Tvingas att förmäla sig med Vendiska Konungen Boleslav; 346. Flyr från honom och kommer till Norrige; 346. Förmäles med Olof Tryggvason; 346. Förmår honom att företaga en färd till Venden, för att återförskaffa de egodelar, hon der egde; 347—48. Hennes sorg öfver Olof Tryggvasons fall; 365.

Thyssageter, Herodoti skildring af dem och deras hemvist. I: 6. II: 299. 300. IV: 81.

Tideman Friis, borgare i Stockholm, får i gåfva af Magnus Ladulås för trogen tjenst ön Arxö eller Harxö, hvilken åter frántages honom af Hertig Valdemar, men efter Hertigarnes död återgifves honom af deras gemåler med skattefrihet derå för vissa år. V: 327. 328.

Tidräkningen, tidmätningen, hos våra fornfäder, årets och dygnets indelningar, veckodagarnes namn, run- eller årsstafven. II: 423—33.

Tielvar, som först fann Gottland. I: 94.

Tiggarmunkar. IV: 332 (n.).

Ting, att i äldsta tider tingen icke voro inskränkta till blotta rättegångsstämmor, men fastmer voro allmänna möten, till hvilka man kom tillsamman, att på en gång offra åt Gudarne, skipa rätt och lag och tillika rådpläga öfver allmänna angelägenheter; offer- och tingsställen derföre desamma, gudstjenst och lagskipning på det närmaste förknippade med hvarandra; I: 518. De gamles domareplatser, domkretsar, domringar, omgifna med en helig kringhägnad, ett heligt skrank, vebönd, som afstängde dem från den kringliggande marken; 516. 517. Det heliga rummet i forntida språket kalladt *Vi* eller *Ve*, helgedom; 517. Att vanligen på samma ställen, der domare- och tingshögar varit, träffas gamla offerplatser, fornheliga andaktsställen, och oftast i närheten af dem ättebackar och griftvårdar; 517—18.

Häradstinget; 567—68. Landskapstinget; 569. Allshärjartinget; 400. 576. 578. Ting aldragöta, alla Göters ting; 569.

Att vid allmänna tingsplatser man hade så kallade bodar

Thotn, ett af de fordna fylkisrikena i Norr… sig under tin-
Thracien, hvad derunder inbegreps. I…
Thraciska Bosporen, Konstantinopp… ade på samma
nämning. I: 109 (n.). …rrättades offren; I:
Thraciska folkstammen, dess … tillika häradets höf-
om det sund, som förenar… e rättegångarne; 506.
Stammar, som i Mindr…
109. Skildring af d… g eller furstlig värdighet; I:
stamförvandter i Eur… r och Biskopar räknades der-
stora likheten i my… tign, Konungens värdighet så-
109—10. Se … högsta; 605. Ordets härledning;
fordna stam…
Throud af Throm…
Throndelagen, …17—18. Anunda-högen, på hvilken ting
Norrige… rit hållna; 242.
Harald … IV: 664.
dares … I: 492. 573.
till… gen. I: 500. IV: 170.
s… kyrkans åsigter derom, och dess första införande genom
Thr… den Store. III: 260—68. Förhållandet med dess för-
…beviljande och utgående i Sverige; IV: 204—7. Land-
T… skapslagarnes bestämmanden; V: 99. Kyrkans stränga kraf
på tiondens rigtiga utgörande; 99. 287.
Ordnandet af tiondeväsendet i Helsingland genom Thorkel Knutsson och Erkebiskop Nils Allesson; V: 128.
Den märkliga tiondestadgan i Norrige, gifven i K. Lagabäters tid; V: 116.
Tiosnur, *Tiosnublot*. II: 388.
Tiundaland; I: 490. Sagans berättelse om namnets uppkomst; 233. Egentliga ursprunget till benämningen, att det varit indelt i 10 härad; 511.
Tiunda Lagmannen, hans stora anseende, myndighet och makt. I: 401—2. 404—5. 575. 579.
Tiveden, gränsskog mellan Svithiod och Götaland. I: 491. 496.
Tjenstemän, att till landets, serdeles till gränslandskapens och kusternas försvar, till skatternas uppbärande samt utförande af Konungens andra befallningar tillsattes af honom befallningshafvande; I: 592. IV: 568—71. Att de betraktades icke som det allmännas, men som Konungens enskilta tjenare, hvaraf de icke ansågos som män för sig, men såsom en annans tjenare, och således i lagstiftning och lagskipning icke hade någon rätt till deltagande med de fria odalmännen; IV: 575. Huruledes en förändring derutinnan föregår med rusttjenstens införande och det uppkommande frälseståndet; 584—87. 591—92.

åp å Konungens tjenstemän måste försonas med ser-
kallade thukkaböter, till upprättelse för den
igenom tillfogade skymf; IV: 678.

natoke.
a kämparne i Bråv.slaget. I: 262.
IV: 170. Midt på skogen en kyrka
4.
en eller Tolgs by i Tolgs socken i Småland.

erup, Tumatorp i Skåne; III: 57. *Tomerups* klo-
, IV: 61 (n.).
l, kommer med 12 skepp till Sigurd-Rings bistånd i Bråv.-
slaget. I: 262.
Tora Mosterstång, moder till Håkan Adalstens Fostre. I:
324.
Torf Einar, Jarl öfver Orknöarne, broder till Hertig Rolf i
Normandie. II: 119.
Tornerspel, Torneringar. IV: 544. 589. 614. V: 151. 266
—67.
Tove. I: 475 (n.).
Tranöjanäs, Trænyanæss, skall troligen vara *Strængianæs.* IV:
520 (n.).
Trefaldighetskyrkan, i Östra Aros eller nya Upsala, der Erik
d. Hel. höll sin gudstjenst, då han öfverrumplades af fiendt-
lig makt, synes hafva blifvit tillbygd under olika tider. IV:
110 (n.). 507. 530 (n.).
Trekyngham i England; tre nordiska Konungar der begrafna,
till minne hvaraf den fordna byn Laundon erhållit detta
namn. II: 63.
Trelleborg, K. Valdemars brudskatt med sin gemål Sofia. IV:
452.
Trennes, Terfinnarnes land, se *Terskoi-Leporie.*
Triballer, en fordom mäktig Thracisk folkstam, som fört blodiga
krig med Philippus och hans son Alexander d. Store, men
sedan försvagad tagit sin tillflykt till Geterna. I: 122.
Trivium. III: 817.
Troja, säges i Eddan vara den Asgård, der Asa-gudarne och
deras slägter bodde; I: 115. Eddans målning af denna
stad; 115—16. Låg i verldens medelpunkt i det land, som
kallas Turkland; 116. Från Troja leder gamla Isländska
Langfedgatalet Odens ätt, och kallar honom på samma gång
Tyrkia-konung; 116. Spår till den Trojanska härstam-
ningen förekomma äfven hos Sachsarne och Frankerna; säg-
nen derom i deras krönikor; 116—17. Frankerna företaga,

att vid Rhen uppbygga en stad, uppkallad efter deras forngamla i Mysien eller Phrygien belägna stad Troja; 117. Att den i Cleviska landet, på stranden af Rhen, liggande staden Xanten, nära intill det gamla Asburg, i Medeltiden burit namn af Troja; 117—18. Att Nordmännen, som hemsökte Frankrike, påstodo sig härstamma från Trojanerna; 118. En stad af namn Troja och ett slott Trojenborg säges i Medeltiden hafva legat i Kinnevalds härad i Småland; 118. Att der ännu finnes en gård af namn Trojamåla och skogen deromkring bär namn af Troja-skog; 118—19. Att det fordna Trojenborg nu kallas Hönsehylteskans; 119.

Att äfven på historisk väg en ledtråd kan finnas för de härförut nämnda folkstammarnes sägner om den Trojanska härstamningen; 119—24.

Äfven Veneterna eller Heneterna, som efter Trojas fall gå öfver till Europa och bosätta sig i öfre trakterna af Italien, gifva der en viss trakt namn af Troja; 120.

De sista ringa lemningarne af Troja försvinna vid ett fiendtligt infall af Göterna i Mindre Asien; 49.

Troll, se *Jotnar.*

Trolldomar, häxerier, besvärjningar, mycket herrskande i forntiden; II: 468—72. Ett utmärkande drag, att det i synnerhet var qvinnorna, som hade erfarenhet i trolldomsväsendet och voro invigda i de dertill hörande förborgade kunskaper; 472—73. Finnarne synnerligen namnkunniga derför, se *Finnland.* Jfr IV: 104. Trollsystrarne Thorgerd Hörgabrud och Yrpo och deras moder Hulda; I: 155. 220. 221.

Trollrunor, Trollrunristningar. II: 467.

Trollsånger, till besvärjande af underverldens makter. II: 470.

Trolofningar, de forntida. II: 531—34.

Troubadourer. V: 88.

Truvor, broder till Rurik och Sineus, grundläggare af Ryska riket. II: 313.

Trygghetseden, till stadfästelse af ingången förlikning och försoning mellan tvenne kämpande ätter och krigstillståndets upphörande mellan dem. I: 561—62.

Tryggve, sonson af Harald Hårfager och son af Olof, efter hvilken han träder till konungadömet öfver Viken; I: 328. Nedergöres af sin farbroder Erik Blodyxa, som underlägger sig hans rike; 328. Är fader till den namnkunnige Olof Tryggvason; 334—35.

Tryggve, en af Sigurd Rings kämpar i Bråv.slaget. I: 262. 264. 267.

Trälar, att fångar, som togos i krig, betraktades som annat krigsbyte, hemsläpades och användes till skogsrödjningar, ödemarkers uppbrytande samt andra arbetsförrättningar och landtmannasysslor; I: 593—94. Hemfödda trälar kallades Fostre; 594 (n.). 595. Gäfträlar de, som frivilligt gåfvo sig i trældomen, af alla de mest föraktade; 596. Till skilnad från andra tjenstehjon buro trälarna namn af annödughs-hjon; 596. Ambat kallades trälinnor, som förrättade de inom huset och vid ladugården förefallande sysslor, och Bryti de bland trälarne, som sattes till föreståndare för afvelsgårdar: 597. Husbondens oinskränkta makt öfver sina trälar; 597—99. Trälar hade ingen frid af lagen sig tillförsäkrad, intet skydd af det allmänna; 599—601. Trälarnes bättre behandling hos våra fornfäder än fordom hos Romarne; 601—4. Frigifning och ättledning; 604—5.

Kyrkans arbete och nitälskan för trældomens mildrande och dess småningom afskaffande; III: 172—73. 229—30. IV: 467—68.

Tscheremisser, en stamafdelning af de forntida folk, som bebodde Ryssland. IV: 82.

Tschinevad, efter Zoroasters lära den brygga, som skiljer himmelen från jorden, och der Ormuzd vid menniskornas uppståndelse håller dom öfver dem. I: 129.

Tschuder. II: 292. IV: 74. 81. 82. Härstamningen och ursprungliga betydelsen af namnet Tschud; IV: 81 (n.).

Tschuwascher, en stamafdelning af de forntida folk, som bebodde Ryssland. IV: 82.

Tunne, träl, som varit K. Anes rådgifvare och skattvårdare, tillvägabringar en resning bland de öfriga trälarne och håller 9 drabbningar med K. Egil, Anes son och efterträdare; I: 234—35. Deraf Egil får namn af Tunnadolgi, Tunnefienden; 235.

Tuph, ett förbråkadt namn, sannolikt betecknande Ulf. I: 475.

Turan, Nomadernas land, motsats af Iran, forn-Mediska riket, det förra bilden af Mörkrets, det sednare af Ljusets rike, efter den föreställning Zoroasters lära framhar. I: 128—30.

Turchot, tagen till Konung af en hop, som hade uttågat från Troja och efter honom kallades *Turchi,* Turkar eller Tyrker. I: 117

Turkar, att dermed i fornsagan förstås Thraker, Thracerna. I: 141. Nämnas hos Adam af Br. bland de folk, som bodde ända upp till Ryssland; I: 37. II: 292.

Turkland, Tyrkland, kallades det land i verldens medelpunkt, der Asgård eller Troja låg; I: **116. 213** (n.). Der hade Oden många egendomar; **96.** Dit företager Svegder, Svithiods Drott, en färd, att uppsöka Gudarnes hem; **219.** Oden kallas Tyrkia-Konung; **116.** Tyrkia-konung kallas af Are Frode åfven Yngve, första konung i Svithiod; **213.**

Turzlinger, nämnas bland de Götiska och Germaniska stammar, som utgjorde hufvudstyrkan af Vestromerska krigsmakten. I: **72.**

Tvekamp, skilnaden mellan en sådan och holmgång, se *Holmgång.* Att med tvekamp och holmgång äfven afgjordes rättstvister i tvifvelaktiga saker; II: **392—95.**

Tvemänning, fordom sed att dricka Tvemänning, man och qvinna tillsamman. I: **245.**

Tyrker, se *Turkar. Tyrkland,* se *Turkland.*

Tyrcholm, Tjurholmen, en ö i Göta-elf, möte derstädes mellan K. Birger och Norska K. Håkan. V: **164.**

Tyska Orden, se *Riddarne af S:t Maria hospital.*

Ubbe Jarl, höfding för en vikingaskara i England. II: **65. 70. 71—74. 76.**

Ubbe af Frisland, en af de stora kämparne i Bråv.slaget; hans bedrifter i detta slag. I: **265. 266. 267. 268.**

Uffo, Dana-konungen Erik Glippings Marsk. IV: **540.**

Ulf, Styrbjörn den Starkes morbroder. I: **312. 318.**

Ulf Jarl, son af Thorkil Sprakaleg. I: **470.** II: **182** (n.).

Ulf Tostesson, son af Skoglar Toste och fader till Ragnvald Jarl i Vestergötland; I: **389. 470** (n.).

Ulf, son af Ragnvald Jarl i Vestergötland; I: **470** (n.). **475** (n.). Sannolikt, att han är den Tuphi, Jarl i Vestergötland, hvarom Adam af Br. talar; **475** (n.).

Ulf Stensson, en af landets store i K. Knut Erikssons tid. IV: **297.**

Ulf Jarl, fader till K. Sven Estridsson i Danmark; rörande hans härstamning; I: **471.** Hans stora anseende i Knut d. Stores tjenst; **471.** Förmäld med Sven Tväskäggs och Sigrid Storrådas dotter Astrid; **471.** Konungen fattar till honom misstroende; **471—72.** Han emellertid räddar Konungen i slaget vid Helge-å; **436. 472.** Ordvexlingen mellan honom och Konungen, när de tillsamman spelte schack; **472.** Ulf nedstickes på Konungens befallning; **472.** Hans son Sven flyr till K. Anund i Sverige; **473.**

Ulf Jarl, IV: **123.** Varit samtida med Guttorm Jarl; **133** (n.).
Ulf Jarl, med tillnamnet Fasi, son af Carl Jarl den Döfve; IV: **292.** Om tillnamnet Fasi; **292** (n.). Har en son af namn Carl; **292. 293—94** (n.). Och en annan af namn Bödvar; **533.** Om honom vidare; **304. 312. 313. 317. 391.** Död; **318.**
Ulf Carlsson (Ulf), Rådsherre och Riddare; IV: **533. 541.** Död; **580** (n.).
Ulf Holmgersson, en storättad man, Rådsherre och Riddare, försonas med Magnus Ladulås, som gifver honom sin fränka Helena till husfru; **559.**
Ulf Gudmarsson (af Ulfåsa-ätten), Lagman i Nerike; minnesvården öfver honom; IV: **266** (n.).
Ulf Lagmansson, och
Ulf af Ödnestad, tvenne af Upl.Lagens utarbetare. V: **79. 80.**
Ulf Swalebek, utländsk man i K. Birgers tjenst; V: **304—5.** Afrättas på Brunkeberg jemte Johan Brunke m. fl.; **322.**
Ulf Röde, banerförare och stamförsvarare på Ormen Långe i det namnkunniga sjöslaget vid ön Svolldr. I: **356.**
Ulfhild, dotter af Håkan Finsson i Norrige, förmäld med K. Inge d. Yngre; III: **63** (n.). Sedan med K. Nils i Danmark och sist med K. Sverker d. Gamle; **82. 83** (n.). Gifver jord af sin morgongåfva till stiftelse af Alvastra kloster; IV: **52—53. 62.**
Ulfhild, dotter af K. Olof Haraldsson och Astrid, Olof Skötkonungs dotter. I: **441.**
Ulleråker. I: **400. 401. 418. 586.**
Umeruger, vid Pommerska hafskusten, besegras af Göterna, som bemäktiga sig deras land. I: **45.**
Ulphilas, förfäderna till honom bland de fångar, som göras af Göterna vid ett fiendtligt infall i Mindre Asien. I: **50.**
Ulvid domare, en af Upl.Lagens utarbetare. V: **80.**
Umeå, mot norden sista ättehögen derstädes. I: **503.** Se *Vesterbotten.*
Universitet. III: **868.**
Unixer, nämnas af Jordanes bland de på Skandiska ön boende folk. I: **33.**
Unni, Erkebiskop öfver Hamburgska stiftet, besöker Sverige och dör derstädes. I: **310.** II: **650.**
Upland, dess omfattning och indelning i 3:ne fylken eller landskap med det gemensamma namnet Folkländerna; I: **490.** Dessa ursprungligen sannolikt bebygda af 3:ne stammar eller serskilta grenar af en hufvudstam; **511.** *Uplands-Lagen;* **570—72.** Dess utarbetande i sitt nuvarande skick. V: **76—84.**

Uppfostran, barns, se *Barn*.
Upsala, Gamla, se *Gamla Upsala*. Ursprunget till namnet *Upsala, Upsalir*, och hvad dermed betecknades; I: 194 (n.).
Upsala, Nya, har, såsom beläget vid Fyris-åns mynning, fordom varit kalladt *Aros* och *Östraaros* till skilnad från *Vestraaros* (Vesterås); IV: 12 (n.). I fordomtima hamn derstädes för Konungens skepp och de skutor, som från Mälaren lupo in i Fyrisån; 507. Kungsgård derstädes; 507. Domkyrkans och erkebiskopssätets flyttning från Gamla till Nya Upsala eller det så kallade Östraaros; 509—12. Jfr *Trefaldighelskyrkan*.
Upsala öde, (Upsala egendom), de under Upsala konungasäte lydande, till Konungens och offrens underhåll bestämda gods och gårdar, hvartill grunden lades af Yngve Frej; I: 215. 243. Ursprunget till kungsgårdarne eller de så kallade kronogodsen; 585. Uppgift på de gods, som efter Vestgöta- och Helsingelagarne hörde till Upsala öde; 586.
Upsala Erik, se *Erik* i Upsala. Ovisst emellertid, hvilken af Upsala Konungarne af namnet Erik förstås med Upsala Erik eller Erik i Upsala. I: 290.
Uralska bergen, fornsagans Ripæiska, vidundrens hem. I: 3. 17. IV: 91.
Urban II, Påfve, fullföljer Gregorii VII:s verk. III: 732—34.
Urne landsting. IV: 426.
Ursina, sköldmö, deltager i Bråv.slaget. I: 260—61. 265. 268.

Vaddjalaiset, se *Woter*.
Vadh, ett till Upsala öde hörande gods i Vestergötland. I: 586.
Vagother (Vestgöter), nämnas af Jordanes bland de på Skandinska ön boende folk. I: 33.
Valdemar, son af Birger Jarl och systerson af K. Erik Eriksson samt dotterson af K. Erik Knutsson, blir vid 10 års ålder tagen till Konung; IV: 400. Krönes i Linköping; 403. Förmäles med Danska K. Erik Plogpennings dotter Sofia; 451—52. Förhållandet till hans fader under dennes styrelsetid; 505. Hans första regeringsår stilla och lugna; 505—6. Det minnesvärdaste af hans regering erkebiskopssätets och domkyrkans förläggande från Gamla till Nya Upsala; 507—12. Svag till karakteren; olikhet i lynne och väsende mellan honom och hans broder Hertig Magnus; 514—15. Uppkommande missämja mellan bröderna; 515—16. Tecken röja sig till stundande tvedrägt och söndringar; 516.

K. Magnus i Norrige medlar på ett möte i Sarpsborg mellan Valdemar och de med honom i venighet varande Svenska herrar; 516—17. Valdemars förhållande till Jutta, syster till hans gemål Sofia; 518. Skyndar till Rom, att försona sin förbrytelse; 519. Hemkommen, utbryter tvedrägten mellan honom och hans bröder; 520—22. Valdemar söker skydd hos Romerska Stolen; 523—24. Uppbådar folk att möta sin från Danmark med fremmande krigsfolk antågande broder Magnus, men flyr till Norrige, rådlös och bestört, sedan den af honom samlade bondehären blifvit slagen; 526—27. Återkommer till Vermland, blir der gripen, förd som fånge till sin broder, afsäger sig konungadömet och kommer åter på fri fot; 528 På ett möte i Vestergötland delas riket mellan honom och Hertig Magnus; 529. Handlar och betraktar sig i följd deraf såsom regerande Konung öfver Göta rike; 530—31. Begifver sig till Norrige till K. Magnus, att af honom söka bistånd och råd för återvinnande af sitt konungadöme; 531. Ett möte beramas vid Göta-elf till biläggande af stridigheterna mellan Valdemar och hans broder genom bemedling af Konungen i Norrige och ömse sidors goda män, men någon förlikning åstadkommes derigenom icke; 531—35. Valdemar förfogar sig öfver till Danmark och förenar sig med K. Erik Glipping till ett fiendtligt infall i Småland och Vestergötland, men utan att derigenom något uträttas eller han något vinner; 538—42. Vänder sig till Markgrefvarne af Brandenburg, och erbjuder dem Gottland; 544—45. Af alla öfvergifven, utan något hopp mer för sig, öfverlåter han krona och välde till sin broder Magnus med förbehåll endast af sina arfvegods samt fri rådighet och rätt deröfver; 545—47.

Uppehåller sig ömsom i Sverige, ömsom i Danmark; 689. Anklagas för löslig lefnad och för stämplingar, och insättes på Nyköpings slott; 689. 691 (n.). Men eger fortfarande fri rådighet öfver sina arfvegods, utfärdar gåfvobref, är närvarande hos K. Magnus på Bjälbo och behandlas i öfrigt väl; 689—90. Död; 690.

Valdemar I, Konung i Danmark, son af Knut Lavard och K. Inge d. Äldres dotter Ingeborg; III: 89. Födes och uppfödes i Ryssland hos sina mödernefränder: 89—90 (n.). Tager Sven Grates parti uti inbördes kriget mellan denne och Knut Magnusson; 90. Öfvergår sedan på Knut Magnussons sida af kärlek till dennes halfsyster Sofia; 91. Begifver sig till Sverige, att begära Sofia af hennes dåvarande styffader Sverker Gamle; 92. Valdemar, Sven Grate och Knut Magnusson dela Danmarks rike mellan sig; 93.

Af Sven anstiftas ett lönnmord, för hvilket Knut faller ett offer, men Valdemar räddas och blir ensam Konung öfver Danmark; **93.**

Får sin son Knut erkänd för sin efterträdare på thronen; IV: **140.** Har strider med ättlingarne af Danska konungahuset, som anse sig lika berättigade till konungadömet med honom och hans son; **143—45.** Qväfver ett i Skåne utbrytande uppror; **145—50.** Hans anstalter till hämmande af de Vendiska sjöröfverjerna och Danska kustländernas skydd mot dem; **187.**

Valdemar II, K. i Danmark, företager en härfärd till Öland till Christendomens utbredande och förekommande af dessa öboers plundringståg; IV: **254.** Har till mål och afsigt att underlägga sig hela den sydliga och östliga kuststräckan af Baltiska hafvet: **255.** Hans härtåg till Estland att christna och underlägga sig detta land; **256—59.** Danska rikets stora omfattning och anseende i hans tid; beskaffenheten och rikdomen af Konungens inkomster; styrkan af Danska rikets flotta och krigsmakt; **256** (n.). **304—6.** Valdemar fängslas och bortföres af Grefve Henrik af Schwerin **306—7.** Lider ett stort nederlag invid Bornhoved i Holstein; **308.** Hans, hans faders och farfaders alla eröfringar gå på en gång förlorade; **308.** Skiftar riket mellan sina söner, i det han tilldelar dem hertigdömen; **422.** De blodiga följderna deraf och uppkommande långvariga strider öfver hertigdömenas ärftlighet; **423** ff.

Valdemar, den yngsta af Magnus Ladulåses söner; IV: **696.** Förmäler sig med Thorkel Knutssons dotter Christina och blir på samma gång af sin broder Konungen slagen till Riddare; V: **152.** Hertig af Finnland; **154. 216** (n.). Sluter sig i allt till sin broder Hertig Erik; **156.** Upplöser åter äktenskapet med Christina; **189.** Förmäles med Norska Konungen Erik Presthatarens dotter Ingeborg; **264.** Företager en utfärd till länderna på andra sidan om Östersjön; **279.** Har med sitt hof mycket uppehållit sig på Öland, till hvilken ö han synes hafva fattat ett stort behag; **299.** Hans besök i Nyköping hos K. Birger; **299—300.** Hans öfriga handlingar, förhållanden och lefnadsslut, såsom i allt gemensamma och sammanflätade med hans broders, se *Erik,* son af Magnus Ladulås.

Valdemar, son af K. Valdemars dotter Ingeborg och Grefve Gerhard II af Holstein, har tvist med Håtuna kyrka öfver ett sitt mödernegods; IV: **692.** Stupar i en strid med Ditmarskerna; **692.**

Valdemar, son af Knut Magnusson; IV: **143.** Biskop i Slesvig,

förehar stämplingar mot K. Valdemar och flyr till Sverige eller sannolikare till Norrige; **152.**

Valdemar, äldsta sonen af Valdemar II, krönt och hyllad som sin faders blifvande efterträdare, fångas tillika med sin fader af Grefve Henrik af Schwerin; IV: **306—7.** Död; **422.**

Valdemar, Hertig öfver södra Jutland eller Slesvig, son af K. Abel. IV: **426.**

Valdemar, Hertig af Slesvig, sonson af K. Abel, förer jemte Enkedrottningen Agnes styrelsen öfver Danmarks rike under Konung Erik Menveds minderårighet. IV: **699.** Åtföljer Erik Menved på dennes stora härtåg till Sverige; V: **234. 241** (n.).

Valdemars- eller *Valmundsön,* Magnus Ladulås tillbyter sig en del deraf af Erkebiskopen och domkyrkan i Upsala och skänker densamma till S:t Clara kloster. IV: **615** (n.). **616.**

Valens, Romersk Kejsare, lider mot Göterna ett stort nederlag och innebrännes af dem. I: **58—59.**

Valerius, K. Sverker II:s kapellan; IV: **347.** Erkebiskop, ehuru icke född i lagligt äktenskap; **347—48.** Åtföljer Sverker II på dennes flykt till Danmark; **236—37.** Angående hans dödsår; **249—50** (n.).

Valgauter, en ättstor man i Vestergötland, af sitt nit för hedendomen kallad Hundheden. I: **475** (n.).

Valhall, föreställningarne derom. I: **175—76. 208.**

Valkyrior. I: **177. 208.**

Vallby sockenkyrka i Upland, sägnen att kyrko- och sakerstidörrarne derstädes skola fordom varit borgport och källardörr på Gröneborg. IV: **399** (n.).

Valldar, satt till Konung öfver Danmark af Ivar Vidfamne. I: **259** (n.).

Vana. Svegder, Svithiods Drott, tager sig en hustru af detta namn i Vanahem. I: **219.**

Vanahem, Vanaland, kallades fordom landet inom Vanaqvisl. I: **39.** Svegder färdas dit att uppsöka gudahemmet eller det gamla Asgård; **219.**

Vanaqvisl se *Tanaqvisl.*

Vaner, en folkstam, hvarmed Oden och Asarne förde krig, men sedan ingå med dem förlikning och fred, och Vaniska Gudar upptagas bland Asarne; I: **96—97.** Hade på ting och föremål andra benämningar än Asarne; **150.**

Vandaler, besegras af Göterna efter dessas uttåg från Skandiska ön; I: **45.** Deras vandringståg, krig och bostäder under kampen mot Romerska väldet i den stora folkvandringens

lider; 54. 63. 67. 81. Räknas af Procopius till den Götiska folkstammen; 89.

Vandaliska riket i Afrika, med Karthago till hufvudstad, stiftas af Vandaliska Konungen Genzerik. I: 67.

Vandill, K. Erik Segersälls landvärnsman; sjöstriden mellan honom och Vikingen Sigmund Brestisson. I: 333—34.

Vanland, Svegders son, så kallad till minne af sin härkomst från Vanahem, Vanernas land; I: 220. Hans färd till Finnland, der han tager Snökonungens dotter Drifva till äkta; öfvergifver henne, förtrollas och dör; 220—21.

Vapen, se *Krigskonst*. I sagorna förekommande beskrifningar öfver guldbeprydda vapen och hjelmar. II: 611—12.

Vapendragare. IV: 594 (n.).

Vapensmeden, hos de forntida nordboerna i lika anseende med skalden. II: 571.

Vapnevad, en å i Reidgotaland. I: 224.

Varberg. IV: 699. V: 182. 183. 222. 258. 292.

Vardlokr, ett till seid hörande verksamt trollqväde. II: 487.

Varenger, att hos Arabiska skriftställare dermed förstås Svenskarne; II: 309. Se *Varäger*.

Varenger-hafvet, hos Arabiska skriftställare detsamma med Baltiska hafvet eller Östersjön. II: 309.

Vargr i veum, helgedomsrånare. I: 332. 514.

Varnhems kloster, förloppet af dess stiftelse och svåra början; IV: 54—58. Om ursprunget till klostrets namn; 55 (n.). Begåfvas af Magnus Ladulås, att med själsmässor och måltider helga minnet af hans fäder, af honom och hans broder; 688.

Vartoptær, ett till Upsala öde hörande gods i Vestergötland. I: 586.

Varäger, att dermed betecknades Svenskarne; II: 309. Bära i nordiska sagorna namn af Väringar, betecknande krigare, som träda i fremmande Furstars tjenst till värn för dem och deras land; 329. Deraf de af Slaverna kallades Variager eller Varäger, hvilket i Ryssland blef deras allmänna och vanliga namn, och hvadan de af Araberna benämnas Varenger; 329.

Ryska rikets grundläggande af Varägiska Furstar och deras stora Varägiska medföljе; 312—14. Till Varägiska män anförtroddes alla högre, vigtigare befattningar och beställningar i Ryska riket, och de till en väsendtlig del utgjorde folkmängden i staden Novgorod; 324—25. Af stridslystnad, vandringlust och begär att se sig om i verlden banade sig Skandinaviska ynglingar och män vägen fram till Konstantinopel; 326—28. Bilda i Grekiska Kejsarens tjenst

en serskilt corps under namn af Baranger, "yxbärande barbarer från Thule"; 328. Byzantiska skriftställares berättelser om dem, deras hjeltedater i Grekiska Kejsarens tjenst och deras stora anseende; 330—37. Att efter medlet af XI årh. eller mot slutet deraf Väringarnes hop i Grekiska kejsar-riket mycket ökades genom utflyttningar från Britannien, hvaribland de flesta tvifvelsutan tillhört ätterna af de i England talrikt bosatta Skandinaviska nordmän; 341—42. Se *Konstantinopel.*

Varägiska hafvet, Östersjön dermed betecknad. II: 303. 309.

Vas hos Jordanes, troligen samma folk med Ryska krönikornas Ves, Vesi, Vesser. II: 292.

Vasall. I: 545.

Vattenösningen, en uråldrig sed, hvarmed hos fornfädren det nyfödda barnet helgades åt ortens och familjens skyddsgudar. II: 551—52.

Ve, broder till Oden. I: 96. 97. Se *Viler.*

Vebiorg, sköldmö, deltager i Bråv.slaget. I: 261. 265. 268.

Vebönd, heligt skrank, som omgaf fornfädrens helgedomar, tings- och offerplatser. I: 517.

Vedernamn, se *Namnfäste.*

Vefiur, sammanväfda runor. II: 463.

Veggdeg, en af Odens söner, blir en mäktig Konung öfver östra Sachsen. I: 97.

Veitsla, gästa, sades, då Konungarne med sitt hof färdades omkring i landet, att uppbära och förtåra afkastningen af kungsgårdarne jemte den matgärd, som häradet sammansköt till gästning för Konungen på sådana färder; I: 240. 587—88. Motsvarande det Germaniska beneficium; 545.

Veland, nämnes i Frankiska krönikorna bland de ryktbara höfdingar, som stått i spetsen för de från norden uttågande vikingaskaror; II: 53. Öfvergår till Christendomen och får i Frankrike land och län; 53.

Venden, nordiska fornsagans Vindland. IV: 73 (n.).

Vender, en hufvudgren af den stora Slaviska folkstammen; IV: 73. Att icke förrän i VI eller VII årh. de befinnas i besittning af Östersjökusten; II: 307. Vendiska stammar nämnas af Tacitus såsom boende i öster från Æstyerna (Esterna); I: 27. IV: 92 (n.). Vendiska Vikingar göra de sydliga Östersjökusterna osäkra, öfverfalla Konghell, förstöra denna stad i grund, kringsvärma öfverallt, serdeles mellan Danska öarne, plundra köpmansskepp och härja kusterna; IV: 183—87.

Vendsyssel, Vendelsbygden på Jutland, plundras af Upsala Konungen Ottar. I: 236.

Venersö i Sverige, mötesplats för holmgårdsmän. II: 387.
Veneter, af andra kallade *Heneter*, gå efter Trojas fall under Antenors anförande öfver till Europa, bosätta sig mellan Alperna och Adriatiska hafvet och gifva en viss trakt af det intagna landet namn af Troja. I: 120.
Vermland, dess första upprödjande och odling af de folk, som med Olof Trätelja och andra efter dem drogo dit upp, att söka sig en fristad och rödja åt sig nya bostäder; I: 250. 298—99. Talrik mängd af ättehögar derstädes; 298. Att östra delen af nuvarande Vermland räknades till Vestergötland eller till Nerike; 298. Det vester åter om Klara elf liggande landet egentligen det, som bar namnet Vermland; 299. Olof Träteljas son Ingiald och efter honom hans broder Halfdan Konungar öfver Vermland; 299. Vermlänningarne underkasta sig Svea Konungens lydnad; 300. Upsala Konungen Erik Emundsson och Norska Konungen Harald Hårfager göra båda anspråk på detta land; 306. Deras möte och samtida gästning hos Åke Bonde i Vermland; 306—8. Vermlänningarne underkasta sig Norska Konungen; 309. Men Vermland synes icke länge förblifvit lydande under Norrige, hvarföre Norska Konungen Magnus Barfot vill åter underlägga sig detsamma; III: 34—37. Vermland städse en tillflykt i nöden för de om konungadömet täflande ättlingarne af Norska konungahuset; IV: 169—70. 271—72. 276. Hemsökes till straff derför med plundring och brand af K. Håkan i Norrige; IV: 272—76. Antalet af kyrkorna derstädes i XIII eller XIV årh.; IV: 204 (n.).
Vermlands Berg, så Vermländska bergslagen fordom kallad. I: 298.
Vermaskog, har i gamla tider den skog varit kallad, som enligt sagan skilt Götland och Vermland, men sedan genom tilltagande odlingar blifvit delad i flera smärre. I: 498.
Vesser, *Vesi*, en stamafdelning af de forntida folk, som bebodde Ryssland. IV: 82. 83 (n.). Se *Vas*.
Vesterbotten, derstädes sista ättehögen mot norden i Umeå socken; I: 503. Att skatten af Umeå och Bygdeå och der nordom boende utgick i vissa skinn af hvarje båge, men ingen ledungslame, emedan de sjelfva skulle försvara sitt land; IV: 665.
Vestergötland, att Dal eller Dalsland, den fordna Markbygden, och till en del äfven Vermland derifrån erhållit sin första befolkning och i fordomtima varit räknade till Vestergötland; I: 491. Att djupa, vidsträckta skogar, svåra att färdas, i gamla tider öfvertäckte trakter, hvarest nu äro slättmarker, ljunghedar, fruktbärande fält; 497—98. Trakter,

der runstenar träffas; 503. Gods eller så kallade bo, som derstädes hört till Upsala öde; 586. Att Vestergötland varit indeladt i 8 sådana bo, som hvardera troligen omfattat flera härad och utgjort hufvudsäte för ett län; IV: 570 (n.).

Att Ups. Konungen Erik Emundsson utsträckte Vestergötland till Svinesund; I: 298. Vestergötlands råmärken utstakade i 2:ne med Vestg.Lagen åtföljande förteckningar; III: 36 (n.). Det uppgifna antalet af kyrkorna derstädes i förra hälften af XIII årh.; IV: 203.

Vesterviking, vikingatågen åt Vester- och Söderländerna. II: 216.

Vesterås, ursprungligen kalladt *Aros*, *Vestraaros*; IV: 12. Blir biskopssäte; omfattningen af dess biskopsdöme; 15.

Vestgöta-lagen, dess äldre codex; I: 571. 572. V: 85. Dess yngre; I: 572. V: 86 (n.).

Vestgöter, efter stammarne och läget af de landsträckor, de utvandrande Göterna intogo, då de nedsatte sig mellan Don och Donau, kallades de Vestgöter, som besuto vestra delen af landet; I: 46. Öfver dem regerade den Baltiska konungaslägten; 46. Om deras vandringståg och öden, se *Göter*.

Vestgötiska riket, med Toulouse till hufvudstad, stiftadt af Götiska Konungen Athaulf. I: 67.

Vestfolden, ett af de fordna fylkisrikena i Norrige. I: 299. 300. 301. 306.

Vestmanland, så kalladt efter sitt läge till de äldsta Folklanden eller det ursprungliga Manhem; I: 490. De mot norden och vestern liggande delarne deraf ännu i slutet af hednaåldern namnlösa, föga kända marker; 498—99. Trakter, der runstenar träffas; 503.

Vestmanna-lagen. I: 571. V: 85. 86 (n.).

Vetalahedh, omtalas i gamla Svenska krönikor, som derunder förstå Danska öarne. I: 91 (n.). Se *Vithesleth*.

Vettar, se *Vårdkasar*.

Vexelundervisning, en art deraf redan införd i Medeltidens klosterskolor. III: 825.

Vexiö, fordom kalladt Östrabo; II: 655. Olof Skötkonung skänker 2:ne gårdar till dess kyrka; 662. Säte för Biskop; dess stift inskränkt inom Värend; IV: 13. 16. Lägges med dess kyrka i aska vid ett fiendtligt infall af K. Valdemar med Danska hären; IV: 540.

Vi eller *Ve*, helgedom, deraf *Viga*, helga. I: 517.

Viborg, dess anläggning af Thorkel Knutsson vid dess härtåg till Karelen. V: 51. 52. 216. 293 (n.).

Viby eller *Vigby*, kloster nära Sigtuna; dess förflyttning till Juleta. IV: 58. 214.

Viby eller *Vigby* gods, hvartill Svantepolk Knutsson var egare; nämnes i förteckningen på K. Valdemars i Danmark Svenska arfvegods. IV: 294 (n.).

Vidcoul, sägnen om honom hos Letterna, att han kommit från Skandinavien, infört bland dem samhällsordning, varit deras första regent och lagstiftare; I: 92. Hans namn anses beteckna Viternas Wodan eller Oden, Viternas Gud; 92.

Vidigoja eller *Vidikull*, en af Göterna i deras sånger firad Konung; I: 47. Sannolik förmodan, att han är densamme med den i våra inhemska fornsägner omtalade Vidrik eller Vidike, Velands son; 94.

Vidivarii, Viter, omtalas i Göternas fordna land vid Weichseln. I: 92.

Vidrik eller *Vidike*, se *Vidigoja*.

Viflsborg, *Wiflisburg* i Waatland i Schweiz. II: 215—16.

Vigarf. I: 556.

Vigby, se *Viby*.

Vigher Spa. I: 570.

Vighers Flockar. I: 570. 572. V: 76.

Viglysning, lysning eller tillkännagifvande, att ett dråp blifvit begånget. I: 556.

Viken, dess omfattning i vidsträcktaste och uti inskränktare mening; I: 296. Uti inskränktaste mening åter förstås derunder landet mellan Göta-elf och Svinesund, det nuvarande Bohuslän; 296. Kallades fordom äfven Alfhem; 297. Äfven Ranarike; 298.

Vikingafärder: Skandinaverna troligen redan från första århundraden af vår tidräkning gjort härfärder till sjös och bekrigat fjerran liggande länder, ehuru de ännu icke uppträda under egna namn, men varit bland de Sachsiska och Frankiska vikingar, hvarom häfderna tala; II: 5. Såsom från Sachsen Anglien och Jutland, så troligen äfven från Skandinavien drogo talrika skaror öfver till Britannien, sedan Romarne öfvergifvit detta land, och de af Pikter och Skotter hårdt ansatta Britterna kallade de vid Danska och Sachsiska Nordsjökusten boende folken under höfdingarne Hengist och Hors till hjelp; 6—7. Att anförarne för de eröfrande hoparne gjorde sig till herrskare hvar och en öfver en viss del af det inkräktade landet, hvaraf uppkommo sju serskilta riken, Kent, Northumberland, Ostangeln och Mercien samt Westsex, Essex och Sussex; 8. Att från denna tid nordboerna blifvit allt mer förtrogna med dessa farvatten; 9. Huru de stora förändringarne, som vid samma tid i norden föregingo genom småkonungavåldets upphäfvande jagade en mängd småkonungar och konungasöner ut på hafvet, så

att de föregående tidernas vikingatåg ur häfden och sagen försvunnit såsom knappt märkbara mot de väldiga härnader, som nu från norden företogos; 9. Att äfven naturen och beskaffenheten af de Skandinaviska länderna gjorde dess inbyggare förtrogna med vattnet och sjöfärder, hvartill ytterligare kom folkrikheten i förhållande till landets ringa odling, och ännu dertill det hos nordboerna inneboende oregerliga hjeltelynne och öfvermåttet af brusande krafter; 9—10.

Att de nu uppträda på skådeplatsen under det gemensamma namnet af *Dani* och *Nortmanni* (Danskar och Nordmän), hvarmed i dessa tiders fremmande krönikor förstås folk från Skandinaviska norden, Sverige, Danmark och Norrige; 11. De visa sig vid kusterna af England i medlet af VIII årh.; några och 30 år derefter anländer en skara till Westsex; samma år komma 3:ne skepp till Mercien; de följande åren hemsökes, härjas hela kusten af Brittannien; 11—12. Samma tid, mot slutet af VIII årh., komma andra Vikingar, som härja Irland; man kallade dem *Gal* (fremlingar), äfven *Lochlanach*, sjömän från norden, allmännast dock *Ostmanni*, Östmän; 12—13. De intaga Leinster och Meath; samma tid kommer till Frisland en Dansk Konung Godefrid med 200 skepp, utplundrar alla vid kusten liggande öar, slår Friserna i 2:ne drabbningar, och samtidigt dermed visa sig vikingaflottor på kusterna af Frankrike; då lefde ännu Carl d. Store; hans sorgliga aningar dervid för framtiden; 13—14. Icke långt efter hans död löper en vikingaflotta in i Seinen; 14. År 827 infinna sig Vikingarne på nytt, sträcka då sin härnad ända till Spanien, återvända sedan till Frankrike, plundra, förstöra kloster; 15. Tre år derefter visa de sig åter på Frankrikes kust, andra komma till Irland, åter andra hemsöka kusterna af England; 15. Åren 833—837 hemsökas på en gång kusterna af Frisland, Holland, Flandern och Frankrike, men förfärligast slå de ned på Irland; 15—17.

Att de Skottland omgifvande öarne Hebriderna och Orkaderna i synnerhet voro Vikingarnes stamhåll och mötesplats, och för öfrigt till hvilken kust de kommo, der öar funnos, togo de helst sitt hemvist på dessa, emedan de lågo der i vikarne i säkerhet och kunde derifrån lätt utspeja alla tillfällen till öfverraskningar; dit förde de äfven fångarne och det eröfrade bytet; 17. Hvarken Frankerna, Engelsmännen, Irländarne eller Skottarne hade några flottor, derföre Nordmännen beherrskade hela Oceanen; 17.

Intill år 836 hade blott små, spridda vikingaflottor visat sig i de Vester- och Söderländska vattnen, likasom de endast

velat bespeja kusterna och inloppen; men efter sistnämnde år blifva deras företag vidsträcktare; de öfversvämma nu alla länder, och då mot vintern de ditintills alltid vändt hem, börja de nu att qvarligga och befästa sig i länderna; 17—19. Engelska krönikornas skildring af dem; 19. Jemte Danskar och Norveger nämnas i krönikorna uttryckligen äfven Svear och Göter, af hvilka de härskaror bildades, som nu uppträda; 18.

Vikingatågen från denna tid till

Frankrike.

Vikingarne gå upp efter floderna Seinen, Loire, Garonne, intaga städerna Rouen, Amboise, Tours, Nantes, Bordeaux, Luçon, Perigueux, Angers, le Mans, Portiers, Chartres, Noyon med flera, plundra, förstöra en mängd kloster, härja de kringliggande trakterna, genomströfva landet än till häst, än till fot, än i båtar, utbreda en allmän förskräckelse, skövla byar och slott och samla en omätlig myckenhet af guld, silfver och dyrbarheter, som de hemföra med sig; II: 22—57. 79—82. 89—90. Belägringen af Paris år 885; 92—102. Besöka derefter staden; Parisarnes och Nordmännens umgänge med hvarandra; 103. Landets fortgående hemsökelser af Vikingarne; de härja Bourgogne, Champagne, Lothringen, Artois och Picardie, intaga och skövla städerna Auxerre, Troyes, Châlons, Toul och Verdun, och förskräckelsen för dem så stor, att i Litanian insättas böner till Gud för landets bevarande från Nordmännens raseri; 103—8. De beherrska alla floder från de största till de minsta utefter hela kusten från Elbe till Pyreneerna och hafva vid mynningarne af dem, vanligen på öar, sina befästade läger; 32. Hafvet hvimlar af Vikingaflottor; 32.

Krönikornas skildringar af de Nordiska Vikingarne; 29. 30. 48. 60. 66. Och af det sorgliga tillståndet i Frankrike; 46—49. Huru Vikingarne visste att begagna sig af detta tillstånd; Frankerna aldrig haft en svårare fiende att bekämpa, emedan man icke visste några försvarsmedel mot ett folk, som var lika hemma på vattnet som på landet; 49—50. Frankiska rikets Konungar och store se ofta ingen annan räddning för sitt land från svårare ödeläggelser, än att köpa fred af dem; 31. 35—36. 43—44. 45. 88. 103. 107.

Lodbroks söner, af dessa synnerligen Björn Jernsida, och i sällskap med dem Hasting, den fruktansvärdaste af alla, äfvenså en Asker eller Osker, Rörik, Gottfrid, Ragnar och Veland nämnas i Frankiska krönikorna bland de ryktbara

höfdingar, som stått i spetsen för de från norden uttågande vikingaskarorna; **23. 25. 52—53.**

Rolfs ankomst, uppträdande och inträngande i landet; **123—33.** I Frankrike ser man icke annat än en allmän undergång för ögonen, och efter Konungens, åt ständerna meddelta och af dem samtyckta beslut afträdes till Rolf allt landet mellan hafvet, Ponthieu, Bretagne, Chartres, Maine och Beavais, det sedermera så kallade hertigdömet Normandie, hvarjemte han erhåller Konungens dotter Gisela till äkta; **133—34.** Detta hertigdöme erhåller Rolf med oinskränkt rätt, att detsamma innehafva och besitta som arf och eget, så att det med full egande rätt såsom annan ärftlig egendom skulle öfvergå till hans efterkommande samt äfven af döttrar kunna ärfvas; **135.** Rolf svär Konungen trohet och till hyllningstecken lägger sin hand i hans; **135—36.** Öfvergår till Christendomen och gör föräringar af gods till kyrkor och kloster; **136.** Hans bröllop med Konungens dotter firas med stor prakt; **138.** Utdelar gods och län till sina vapenbröder efter det nordiska bruket på det sätt, att med rep tillmätes hvar och en dess del; **136—37.** Att ännu i dag många lägenheter skola bevara namnen af de Skandinaviska krigare, som varit deras första innehafvare; **137—38.** Rolfs lagstiftelser, stränga handhafvande af makten, och den trygghet och säkerhet, som rådde under hans styrelse, **138—41. 142—43.**

Feodalsystemet rådande i Normandie likasom i Frankrike, men icke så, att det förmådde helt och hållet nedtrycka Norrmannernas höga sinne, emedan hvarje menniska förblef fri, och hvarje jordstycke fritt; **143—44.** Nordiska lynnet och nordiska seder länge qvarlefvande i Normandie; **144.** Norrmanniska skaldernas höga sänger och hjelteqväden i motsats till Troubadourernas herde- och kärleksdikter; **145—46.** Rolf död år **931** i Rouen; **146.** Normandie under hans efterträdare; **147—58.** Norrmanniska och Frankiska ätter efter hand sammanblandade med hvarandra; **157.** Norrmanniska staten från Vestersjösidan ett skyddsvärn mot fiendtliga anfall af Vikingar och de förhärjelser, ödeläggelser, hvarför Frankiska riket under de föregående tiderna varit blottställdt; **158.**

Att hos ättlingarne af Normandiska statens grundläggare bibehöllo sig som arf af deras fäder vandringslust, sinne för äfventyr och stora företag, se *Norrmannerna.*

I Frankiska krönikorna nämnda Vikingahöfdingar, som i Frankrike erhållit land och län och der bosatt sig: Hasting erhåller grefskapet Chartres; Veland får land och län;

Herbert får grefskapet Senlis; Gerlo eller Gello förlänas med Mont-de-Blois; andra såsom Rörik och Gotfrid erhålla land och län i Frisland; 53. 136.

Till England.

På samma tid Vikingarne famnade hela kuststräckan från Elbe till Pyreneerna och öfversvämmade Frankrike, komma andra vikingaflottor till England, gå upp efter Themsen, hemsöka Canterbury och London, taga sitt stamhåll på Thenet och Shepey, öfvervintra på dessa öar och göra derifrån beständiga anfall på de Engelska kusterna: II: 57—61.

Intill denna tid hade de icke vunnit annat, än att de förskaffade sig uppehälle och egodelar. Men efter denna början, sedan de genom sina framgångar blifvit kunniga om de stora rikenas svaghet och i stället för spridda, enskilta härfärder rönt fördelen att förena sig tillsamman i stora skaror och flottor, tänka de nu på inkräktningar och grundläggande af välden; 61.

År 866 kommer till England en väldig här af Svear, Göter, Danskar och Norrmän: flottan, den starkaste, som ditintills utlupit från norden, anfördes af 8 Konungar och mer än 20 Jarlar; 61—62. De landstiga i Ostangeln, öfvervintra der, skaffa sig hästar, göra sig beridna, företaga ströftåg än hit, än dit, och öfverallt hvar de framdraga, i Northumberland, Ostangeln, Mercien, öfvergår en svår ödeläggelse kyrkor och en mängd kloster; tre Nordmännens Konungar stupa i en strid med Grefve Algar den yngre af Holand; men i en annan strid stupar Grefve Algar sjelf och sex höfdingar med honom; 62—66. Vestsaxiska Konungen Alfreds strider med dem; Nordmännen underlägga sig Northumberland, Ostangeln och Mercien, upprätta af dessa landskap egna riken, dela landet mellan sig och börja att der nedslå fasta bopålar; 67—70. 75. Nordmannahärar öfversvämma äfven Vestsaxiska riket, och K. Alfred kommer i yttersta nöd, men hemtar sig åter, vinner fördelar öfver Nordmännen, slår dem, förmår emellertid ännu på länge icke att återeröfra London, ingår med Nordmännen fördrag och lemnar dem i ostörd besittning af Northumberland, Ostangeln och Mercien; 75—79. K. Alfred, efter med Vikingarne ingången fred, använder de fredliga åren att bygga flottor, iståndsätta förfallna städer och kasteller, anlägga borgar och fästen, hvarjemte han ordnar krigsväsendet och inrättar staten på en militärisk fot; 113—14. Nya vikinga-

flottor ankomma; krigiska andan hos de i Northumberland och Ostangeln bosatta Nordmän uppvaknar åter, de förena sig med de ankommande Vikingarne och uppsäga fredsfördraget med Alfred; 114—15. Striderna åren 892—897 mellan K. Alfred och Nordmännen; 115—18. Rolf landar vid kusten af Vestsaxiska riket; K. Alfred och Rolf ingå med hvarandra freds- och vänskapsförbund; 120. K. Alfred kommer i yttersta nöd, sänder bud till Rolf, som då var i Frankrike, och Rolf skyndar genast tillbaka till England och räddar Alfred; 122. Alfreds närmaste efterträdare gå i sin stora föregångares fotspår, vårda sig om flottan, bygga skansar och torn, utsträcka sitt välde öfver en del af Mercien och Wales och blifva mäktigare, än någon Engelsk Konung varit före dem; 160—61. De rycka till sig steg för steg Nordmännens besittningar och bringa det derhän, att Nordmanna-rikena Northumberland, Ostangeln, Essex och Mercien underkasta sig Konungen af England; 161—70. Oroligheter och missämja mellan Nordmännen sjelfva en bidragande orsak till undergången af deras makt; 161. Ehuru icke mer bildande egna, sjelfständiga stater, fortforo dock Nordmännen att utgöra en betydlig del af Englands folkmängd, synnerligen i Northumberland, och från Skandinavien ströma Nordmän till England, emedan de blifva der med välvilja mottagne och det lemnas dem frihet att följa de lagar, som de funno vara för sig de bästa; 170—71. Men efter K. Edgars död, då år 979 hans broder Ethelred, en i allt oskicklig regent, uppstiger på thronen, flottan försummas och inbördes oenigheter uppkomma, landstiga Vikingar åter öfverallt på kusterna, härja, plundra, utbreda sig vidt omkring i landet, och Ethelred kommer i sådan nöd, att han måste köpa sig fred af dem med 10,000 Pund, en penningskatt, som sedan ej blott ofta måste förnyas men äfven mångdubblas, och är bekant under namn af Danegeld; 171—72. Den lömska mordanläggningen af Ethelred mot Nordmännen och det gräsliga blodbad, som öfvergick dem år 1003 på S:t Brixie dag den 13 November; 173—75. Tolf unga karlar rädda sig öfver till Danmark och gifva Sven Tväskägg tillkänna, hvad i England tilldrog sig; 175. Sven Tväskägg gör öfverallt kunnigt i sitt rike det öde, som drabbat Nordmännens fränder och vänner i England, sänder ridande bud derom till Sverige, uppmanande till hämnd, rider sjelf omkring från ting till ting, samlar en väldig krigsmakt, drager öfver till England, tager en förskräcklig hämnd, underlägger sig hela landet, herrskar med

jernhård hand och indrifver stora skatter; **175—79.** Hans son Knut, kallad den Store, blir efter många strider ensam regerande Konung öfver England; **181—84.** Efter hans son Hördaknuts död, med hvilken Danska konungaätten på manliga sidan utslocknade, uppstiger åter med Ethelreds son Edvar Confessor på Englands thron en Konung af Anglosaxiska fursteätten; **184.**

Till Irland.

År **795** härjas Irland samt öarne deromkring af ankommande Vikingar; II: **12—13.** Hemsökes å nyo mellan åren **833** och **837**, då Vikingarne framfara så, att Öfverkonungen på Irland dör af sorg öfver landets olyckor; **16—17.** År **838** anlända två vikingaflottor, som förena sig med de förutvarande Vikingarne och gemensamt med dem bekriga Irerna; **20—21.** Vid medlet af IX årh. göra Vikingarne sig till mästare af Dublin, bemäktiga sig hela det omkringliggande landet och grunda nya välden; Vikingahöfdingen Sigtrygg blir Konung i Waterford, Ivar i Limmerik och Olof i Dublin, och den sistnämnde erkänd för Öfverkonung; **58—60.** Än i krig än i förbund med Irländarne fortfara Nordmännen att innehafva Dublin, Waterford, Limmerik och Cork såsom hufvudsäten för sin makt; **160.** Nordmannakonungarnes i Dublin ansträngningar för att återupprätta Nordmännens förfallna makt i England och underlägga sig detta land; deras strider i detta hänseende med Konungarne i England Athelstan och hans son Edmund; det stora slaget vid Brunanburh i Northumberland, det största och blodigaste, som intill den tiden på ön England förefallit, emedan Nordmän här stridde mot Nordmän; **162—70.**

Ända till mot slutet af XII årh. bibehålla de af nordiska Vikingar stiftade riken på Irland sin sjelfständighet, och ännu i XIV årh. utgöra Nordmännen der ett folk för sig; **208.**

Till Skottland.

Vikingar landstiga der vid medlet af IX årh., hålla ett stort slag med Pikterna, segra och plundra kusterna; II: **21.** De af Skottarne undertryckta Pikterna kalla Nordmännen till hjelp; dessa komma med en talrik flotta; drabbningar mellan dem och Skottarne; dessas nederlag och Nordmännens stora seger; **70—75.**

Ännu längre än på Irland bibehålla Nordmännen väldet öfver de omkring Skottland liggande öar, de Hebridiska och Orkadiska samt Shetlands- och Färöarne, hvilka från Vikingafärdernas första tider utgjort beständiga vikinga-stamhåll; **208—9.** På Färöarne lefva ännu i folksånger minnen och traditioner från Skandinaviens mythiska, sago- och hjelteålder; **209.**

Till Frisland, Belgien, Flandern.

År 810 kommer en Dansk Konung Godefrid till Frisland med en flotta af 200 skepp, utplundrar alla vid kusten liggande öar, uppbränner Gröningen, slår Friserna i 2:ne drabbningar och pålägger dem skatt; II: 13. Vikingaflottor på vikingaflottor komma till kusterna af Frisland och Flandern, gå upp efter floderna, intaga städer, plundra hela landsträckan mellan Rhen och Waal och indrifva skatter; **32—33.** En mäktig vikingaflotta ankommer år 879 till Flandern; Vikingarne taga sitt hufvudläger i Gent; företaga beständiga ströftåg uppefter floderna, plundra en mängd städer, bestå mångfaldiga strider, hvari de ömsom blifva slagne, ömsom segra; **82—88.** Godefrid, den förnämste af de fyra Konungar, som stodo i spetsen för nordmannahären, får gods och län i Frisland, öfvergår till Christendomen och får K. Lothar II:s dotter Gisela till äkta; **88—89.** En ny vikingaskara kommer år 884 till Brabant och tager sitt vinterqvarter i Löwen; **90.** Nya vikingahopar anlända och utse Löwen till samlingsplats; **108.** Slå i grund en Tysk, mot dem sänd här; **109—10.** Men besegras af Konung Arnulf och lida år 891 ett stort nederlag vid Löwen; **110—12.** Slå icke dess mindre på nytt läger dersammastädes; **113.** Frislands hemsökelse af Rolf; **120—22.** Belgien, Holland, Frisland hemsökas tidt och ofta af kringsvärmande vikingar; **160.**

Till Spanien, Portugal och Afrika.

År 827 komma Vikingar till kusten af Spanien, lägga till i Gallicien och plundra vidt och bredt omkring; II: 15. Ett nytt besök af dem på Spanska kusten; **28.** Vid medlet af IX årh. anländer åter en mäktig Vikingaflotta, framtränger ända till Lissabon, belägrar denna stad, belägrar Sevilla; Vikingarne slå Araberna i trenne drabbningar, intaga Algeziras, ströfva omkring i trakterna af Ca-

dix och Medina, hvarefter de med rikt byte vända åter till skeppen; 36—37. Ett lika besök kort tid därefter af en annan Vikingahär, som från Spanien styr öfver till Afrika, nedergör en mängd Saracener, kommer sedan till de Baleariska och Pityusiska öarne, plundrande på Majorca, Minorca och Formentera; 38—39. 42. Spaniens hemsökelser i X årh. af mäktiga Vikingaflottor; Nordmännen plundra en mängd städer och slå flera mot dem samlade Spanska härar, men lida slutligen ett stort nederlag; 159—60.

Till Italien.

Den namnkunniga Vikingahöfdingen Hasting vill sätta Romerska kejsarkronan på sin fostersons, Björn Jernsidas hufvud, kommer med en vikingaflotta till Genuesiska bugten och löper in i Spezzia-viken; II: 38. Intager genom ett listigt anslag den väl befästade staden Luna; 39—42.

Till trakterna omkring Kaspiska Hafvet.

Arabiska skriftställares berättelser om de under namn af Ryssar uppträdande Nordmännen, som styrde med sina flottor Dnieprn utföre till Svarta Hafvet, togo vägen omkring den Tauriska (Krimska) halfön, kommo genom Kimmeriska Bosporen in i Asowska sjön, gingo upp efter Don, drogo derifrån öfver en landtunga skeppen in i Wolga, kringspridde sig på Kaspiska Hafvet, hemsöka de omkring detta haf liggande, af Saraceniska Furstar beherrskade länder, landstiga öfverallt på kusterna, kommo som åskor öfver de säkra inbyggarne och uppskrämma alla de vid kusterna boende Asiatiska folken, hvilka, så långt menniskorna mindes tillbaka, ännu aldrig sett på Kaspiska Hafvet annat än fiskares och fredliga köpmäns farkoster; II: 319—20. Att äfven nordiska sagan synes hafva bevarat ett dunkelt, oredigt minne af dessa härnadståg till djupaste östern, till långt bort liggande, ditintills obesökta länder, bebodda af mångahanda folk med fremmande tungomål och fremmande seder; 349—50.

Nordiska sagornas berätelser *).

I Ynglingasagan omtalta Vikingar och vikingafärder redan från Ynglingaättens första tider; I: **226—27. 228. 230. 232. 236. 237. 245.** Sjökonungar, vikingahöfdingar ströfva på sina härskepp omkring i Östersjön och göra landgång, hvar de kunna; **239—40.** · Upsala Konungen Yngvar låg ständigt ute på sina härskepp, att värna kusterna för Vikingarnes härjningar; **240.** Ivar Vidfamnes vikingafärder; **248. 256.** Harald Hildetand förer sina vapen vidt omkring i fremmande länder; **257.** Sigurd Ring företager ett stort härnadståg till England; **270.** Ragnar Lodbroks och hans söners härnadsfärder; **270—73. 282—87.** Björn Jernsidas son Refil en sjö- och härkonung, som låg ute på hafvet och i härnader; **288.** Styrbjörn den Starkes härnader; **313—16.** Norska konungasönerna Erik Blodyxas härfärder; **323.** Olof Tryggvasons; **338—39.** Olof Haraldssons; **369—71.**

Upsala Konungarnes härnadsfärder till de motliggande Östersjöländerna, nemligen till Finnland, Kyrialand, Estland, Liffland, Kurland, och dels tillförlitliga uppgifter, dels mer eller mindre vissa antydningar, att dessa länder betalt till dem skatt, och att dessa härfärder skett i ändamål, att bringa dem till undergifvenhet eller att indrifva skatten; I: **220. 223—24. 240. 241. 256. 293—95. 404.** II: **308—9.** Jfr *Skattländer*. Att efter Christendomens införande och stadgande härnadsfärderna till länderna på andra sidan om Östersjön företagas i annan mening än blott att indrifva skatt eller plundra och härja, dock så, att tillika med Christendomens utbredande derjemte åsyftades att upplifva anspråken på de fordna skattländerna derstädes; IV: **195. 254. 559—61.**

Vikingafärder genom Gibraltarsund till Medelhafvet och deromkring liggande länder samt fram till Konstantinopel och Heliga Landet. I: **476—77.** II: **340.** III: **45. 56.** IV: **156.**

Vikingafärderna till det beryktade Biarmaland, Nordkap kringsegladt och vägen till Hvita Hafvet upptäckt; II: **282—85.** Se *Biarmaland*.

---

*) De föregående berättelserna nemligen äro alla hemtade ur fremmande länders, synnerligen Frankiska och Engelska krönikor och de minnen, dessa bevarat, af hvad förenämnde länder sett och erfarit af de nordiska Vikingarne.

Vikingatågen sedda i sin helhet, jemte spridda drag till deras historia.

Öfversigt af vikingatågens historia; II: **342—44.** Till sina följder rika på verkningar af stor, omfattande art genom grundläggningar af nya välden och riken; **351—52.** Vikingalifvets och vikingatågens verkningar och inflytelse på Nordboerna sjelfva; **353—56.** Färderna till fremmande länder betraktade som en lefvande skola så väl för medborgerlig som höfdinglig klokhet och erfarenhet; **356—58.** Vikingen på hafvet, hans rådfullhet, oförsagdhet, hjeltesinne; **376—78.** Runristade minnen öfver Svenska män, som i härtåg och vikingafärder till öster- och vesterländerna funnit sin död; **344—51.**

Utländska skriftställares berättelser, att bonden visade sina vuxna söner ut till hafs, att sjelfva sörja för sig och förvärfva sig egodelar; II: **24.** Att synnerligen vid tilltagande folkmängd och hotande hungersnöd den stridbaraste ungdomen då lemnade hemmet och i manstarka skaror på talrika flottor styrde utåt hafvet, att med svärdet skaffa sig uppehälle och gods i rikare länder; **24.** De samfält verkande, i hvarandra ingripande hufvudföremålen för vikingafärderna; härmanna-lagen; **362—64. 366—68.** Vikingafärder utgjorde konungasöners värdigaste yrke; I: **288. 323. 369.**

Vikingarnes sätt att proviantera genom strandhugg, och lättheten för dem att öfverallt lägga till, att rädda sig vid påkommande faror och att färdas utan stora matförråd; II: **20. 123.** Fransmännens förundran ännu i dag, huru Nordmännen så ofta och med så mycken lätthet kunde befara Seinen; **50.** Deras sätt att färdas med sina flottor öfver land; **104. 319.** Deras skepp beräknade för rodd som för segling, och de visste äfven att begagna ebb och flod; **50.**

Drag af Vikingarnes krigskonst och krigstaktik i strider till lands; II: **51—52. 74.** Till tecken af stillestånd och fred eller uppehåll i striden uppsattes i höjden en sköld, som deraf bar namn af fridsköld, och girdingar kallades de, som anföllo om natten, ifrån det att den hvita skölden var uppsatt, till dess en röd sköld blef buren i höjden om morgonen, då med ludraskall början till striden tillkännagafs; **88.** Drag af Vikingarnes sätt att skipa rättvisa och upprätthållna ordning mellan sig; **44. 69—70.**

Vikingased, när på sina färder de mötte krämarskepp; II: **369.** Att i allmähet det alltid ansågs för hederligast, att

besegra andra Vikingar; II: 371. Vikingaseder, när vikingaskepp möttes, och att då gälde det blod; sjöstrider mellan Vikingar; I: 333—34. II: 371—73. Lagar, som vikingasamfundet på Jamsborg stiftade för sig; I: 314—15.

Att de vanligen lågo i vikar, hvaraf troligen äfven benämningen Vikingar uppkommit; II: 369. Bohuslänska skärgårdstrakten ett stamhåll för dem, och i sagorna beskrifvas serdeles de i grannskapet af Göta-elf liggande Brennöarne och Elfvaskären såsom gamla, beryktade vikinganästen; 370. Mycket hafva de äfven uppehållit sig på kusten af Gottland; 369.

Vikingalefnaden om vintern och om sommaren; II: 364—66. 367. 373—74. Vikingars sed att sitta vid dryckeshornet långt inpå qvällarne under samspråk och glam; I: 227. Och i gästabud drucko de, såsom vikinga-lagen böd, alla tillhopa vid ett serskilt bord, hvilket kallades Sveitardryckia, men icke Tvemänning, man och qvinna tillsamman, såsom eljest bruk var; I: 246. II: 593.

Drag till bevis af de rikedomar, vikingatågen förskaffade; II: 608—9. 610—11. Vikingafärder äfven förenade med köpfärder; 282—83. 562.

Att efter vikingafärdernas upphörande de nordiska makterna vända sina vapen mot hvarandra och i en ny rigtning mäta och pröfva sina krafter; I: 341—42.

Vendiska, Kuriska, Estniska Vikingar hemsöka nu de nordiska länderna, sedan med Christendomens rotfästande de Skandinaviska vikingatågen hade upphört; IV: 183—91. 254. 262. 264.

Vikveriar, Vikboer, inbyggare af Viken; I: 297.

Vildbråd, af mångfaldig art fordom på de små Danska öarne IV: 306.

Villo-runor, förborgad skrift. II: 464.

Viler och *Ve*, bröder till Oden, sättas af honom att råda öfver Asgård, då Oden sjelf med sina Diar och en myckenhet folk bröt upp till den stora utvandringen. I: 97.

Vilhelm, Biskop i Strengnäs, afträder till klosterbröderna i Eskilstuna rättigheten till dervarande kyrka med alla till densamma hörande åkrar, ängar m. m. IV: 339.

Vilhelm, Biskop af Modena; IV: 262. Hans beskickningar af Romerska Stolen till Estland och Lifland och förrättningar derstädes för ordnandet och bestyrandet af Christendomsverkets och kyrkoväsendets fortgång och befästande derstädes; 354—55. Blir Kardinal-biskop af Sabina; 355. Sändes till Sverige och Norrige som Romerska Stolens fullmyndige Legat; 355—56. Kröner K. Håkan i Norrige; 356—60.

Utfärdade stadgar af honom i Norrige; **361—62.** Hans färd till Sverige och uppträdande derstädes; **363—66.** Mötet i Skeninge; **366—74.**

Vilhelm Eröfraren, den femte Norrmanniska Hertigen i rätt nedstigande led från Rolf, eröfrar och underlägger sig England; II: **203—4.** Hans inrättningar derstädes, följderna deraf och tillståndet i England under det Norrmanniska väldet; **204—8.**

Vilhelm Jernarm, son af Tancred i Normandie, blir Grefve af Ascoli och får tillnamnet Jernarm till minne af sina hjeltebedrifter på Sicilien vid eröfringen af Messina och Syracusa. II: **189.**

Vilhelm af Champeaux, Realisternas hufvudman. III: **839.**

Vilhelm, Abbot för S:t Thomas' kloster på Eskilsö i Danmark, en högt ansedd man. IV: **174.**

Vina-å, Dvina-floden. II: **280** (n.). **283.**

Vindland, Venden dermed betecknadt i nordiska sagan. IV: **73** (n.)

Vindesö, skänkes af Magnus Ladulås till S:t Clara kloster. IV: **616.**

Vinfrid eller *Varnefrid, Paul*, af Longobardisk stam, Kansler hos Carl d. Store, har efter forntraditioner och andra samlade underrättelser sammanskrifvit Longobardernas historia; I: **80.** Hans berättelser om deras härkomst och vandringar; **80—84.**

Vinfrid, den helige, se *Bonifacius*.

Ving i Ås eller Valle härad, kyrka derstädes i XII årh. genom Biskop Bengt den äldre i Skara. IV: **202.**

Vingulmarken, ett af de forntida fylkisrikena i Norrige. I: **300. 301. 309.**

Vingäf, vängåfva, den gåfva som friaren bestämde att vilja gifva sin blifvande hustrus fader. II: **530.**

Viniler, stamfäder för Longobarderna; Paul Vinfrids berättelse om dem. I: **80—81.**

Vinland, *Vinland det goda*. II: **270.**

Vippo, Kejsar Konrad II:s kapellan; hans skaldeqväde Tetralogus. III: **824.**

Visavalder, Furste i Gardarike, friar till Sigrid Storråda, men innebrännes af henne. I: **344.**

Visbur, Vanlands son, Drott i Svithiod efter sin fader; I: **221.** Innebrännes af sina söner; **221.** Guldkedjan, han vägrade att återgifva till sina med Aud den Rikes dotter aflade söner, samkar förbannelsen öfver Ynglinga-ätten; **221—22. 225.**

Visby, hufvudsätet för det stora, verldsbekanta köpmannasamfund.

som på Gottland bildar sig af infödingar och Tyskar; IV: 634—36. Gottländska och Tyska köpmännens vidsträckta handel och handelsförbindelser, och Visby medelpunkten derför; 636—40. Visby på Östersjön det, hvad Venedig var på Adriatiska hafvet; 640. Stadens fordna prakt och rikedom; 641. Staden omgifves med mur; 641. 644 (n.). Om strider mellan stadens borgare och landtfolket, se *Gottland*. K. Birger kommer till Visby, och der upprättas fördraget mellan honom och Gottlänningarne, angående skatten till Konungen; V: 284. Den svåra eldsvåda, som år 1314 öfvergår staden; V: 284 (n.). Svartbrödrakloster derstädes; IV: 336.

Visdomsreglor, Odens, bevarade i de urgamla qväden, som bära namn af Odens höga sånger; I: 201—5. De voro de runor, de vittra idrotter, hvarifrån fornfädrens bildning och odling utgått; 205.

Visu, hvilket land och folk troligen dermed betecknas. II: 292.

Vitæ Schola (Lifsens skola), kloster af detta namn på Jutland. IV: 56.

Vitalum (troligen en förkortning af *Vitaläund*, *Vitalund*, Viternas land), om en första Konung Erik derstädes qvädes i en gammal forntidssång; I: 90. Danska öarne och Jutland i gamla tider burit namn af *Vitland*; 92. Så kallades äfven fordna bernstenskusten, det vid Weichseln på dess östra sida liggande land, der Göter fordom bott och hvarifrån de uttågat; 92. IV: 74. Kallas af Letterna ännu i dag *Vid-semme*; I: 92. Jutlands invånare i gamla tider äfven varit kallade *Viter*; 92. *Vider*, *Viter* omtalas likaledes i Göternas fordna land vid Weichseln; 92. IV: 73 (n.). Förmodas varit desamma, som af Romarne och Grekerna kallades Gepider; I: 92. *Viter* omnämnas af Geografen af Ravenna, som säger dem vara komna från Skyternas land; I: 35.

Vithesleth, *Vetalahed*, derunder förstås Danska öarne Seland, Mön, Falster, Laaland. I: 91.

Vors i Norrige, mötesplats för holmgångsmän. II: 387.

Vreta nunnekloster, dess stiftelse. IV: 60.

Våldgästning; IV: 621. Magnus Laduläses stadga till dess hämmande genom tillsättande af rättare för att befordra de vägfarandes fortkomst; 621—23.

Vårdbergs kyrka, sägnen om striden derinvid mellan 2:ne konungaättlingar och minnet deraf i en gammal målning på ryggsidan af samma kyrkas gamla altartafla. III: 16 (n.).

Vårdkasar (vettar), att sådana upprestes på höga fjällar till

teckens gifvande, när fiendtlig här vore kommen i landet. I: 327.

Väderleksförhållanden, ovanligt starka vintrar i krönikorna antecknade; IV: 274. V: 8. 205. Andra omvexlingar och egenheter i väderleksförhållanden; IV: 270 (n.). 361 (n.). 505 (n.). V: 287.

Vände-runor, omvända runor. II: 468.

Väpnare, svenner eller *män af vapen*. IV: 594.

Värend. I: 492. Sigfrid från England predikar der Christendomen; II: 654—64. III: 55. Har haft sin egen Biskop och bildat eget biskopsdöme; IV: 16. Det uppgifna antalet af kyrkorna derstädes vid medlet af XIII årh.; 203—4. Trakter, der runstenar förekomma; I: 503.

Värends-qvinnornas tappra förhållande vid ett fiendtligt anfall af Danskarne; sägnen och minnena derom; sannolikheten, att tilldragelsen tillhör den tid, då Dana-konungen Sven Grate företog ett fiendtligt infall i Småland; III: 87—89 (n.). Värends-qvinnornas till minne af deras tappra förhållande lika arfs- och giftorätt med männen, en rättighet, genom konungabref för dem stadfästad under namn af "Värnsrätt" eller "Värends Härads-rätt"; II: 547.

Väringar, se *Varäger*.

Völsung, Hunalands (Franklands) ryktbare Konung, och hans efterkommande kallade Völsungar; I: 279. Sigge Ödens son, ättfader för den Frankiska konunga-ätten, den i nordiska fornqväden mycket besjungna och genom sina öden i sagorna namnkunniga Völsunga-slägten; 97.

Völuspa, Vala den Visas höga sång; I: 115. Se Nordiska Gudasagan; 162—90.

Völvor, Valor, Visindakonor, spåqvinnor, med vördnad ansedda såsom gudaingifna, i förbindelse med andeverlden varande qvinnor, med förmåga att förutsäga menniskorna deras tillkommande öden samt annat mera. II: 486—89.

Vörva, en by i Reidgotaland. I: 223—24.

Völter och *Faste*, Kung Frodes i Danmark Jarlar; i striden mot dem stupar Upsala Konungen Ottar. I: 236.

Wagrier, en stamafdelning af Obotriterna. IV: 73. 75.

Walram Skytte, en af de i K. Birgers tjenst varande utlänningar, afrättas på Brunkeberg tillika med Johan Brunke m. fl. V: 304. 322.

Wazo, både som Scholasticus och sedan som Biskop utmärkt genom sitt nit för skolundervisningen. III: 827.
Welataber eller *Wlotaber*, en Vendisk folkstam. IV: 72.
Werner Brunke, af fremmande börd, förekommer i urkunderna bland Magnus Ladulåses rådsherrar och synes af Konungen varit mycket använd; Johan och Elof Brunke troligen söner af honom. IV: 696. V: 299 (n.).
Wiflisburg, se *Viflsborg*.
Wilzer, nämnas af Adam af Br. bland de folk, som ofvanom Kvenlaud bodde ända upp till Ryssland. I: 37. II: 292. Se *Lutitzer*.
Withmar, Ansgarii följeslagare och medhjelpare på missionsfärden till Sverige. II: 626.
Witzlav, Furste af Rügen. IV: 257. 696. V: 161—63.
Wladimir, kallad den Store, fördrifven från sitt rike Novgorod, flyr öfver till Sverige och kommer derifrån tillbaka med en Varägisk här; II: 323. Förtjensten och karakteren af hans styrelse till Ryska statens bildande; 322.
Wladimir Wsewolodowitsch, med tillnamnet Monomach, Storfurste. III: 53 (n.).
Wladislav, Hertig af Krakau och Polen; med honom ingår K. Birger ett förbund. V: 297.
Wodan, Wothen, Vuoddan; I: 113. Se *Oden*.
Wolfred från England, bland Christendomens förkunnare i norden. II: 665.
Woliner, en folkgren af Lutitzerna. IV: 73.
Wollin eller *Wollin Werder*, en ö, på hvilken den fordna rika handelsstaden Júlin, af Nordboerna kallad Jome eller Jomne, och det derinvid varande Jomsborg legat. I: 313.
Wolok, hvad dermed betecknades. II: 286 (n.). IV: 87 (n.).
Worms, det derstädes mellan Kejsaren och Romerska Stolen afslutna fördraget, kändt under namn af Calixtiska concordatet. III: 755.
Woter, kalla sig sjelfva *Vaddjalaiset*, en folkgren af Ingermanlands ursprungliga invånare. IV: 82. V: 11. 22. 23 (n.).
Wotjäker. IV: 83.

Xanten, en liten stad i Cleviska landet vid Rhenstranden, har i Medeltiden burit namn af Troja. I: 117.

Yxkeskola, nu *Yxkul*, vid Düna i Liffland, borg derstädes anlagd af Liflands förste Biskop Meinhard med hjelp af Gottländska handtverkare och stenhuggare. IV: 250. 638.

Ymseborg. IV: 551. 558.

Ynglingarne, så Yngve Frejs efterkommande benämnda, och deraf hela slägten kallad. Ynglingaätten; I: 216. Förbannelsen, som samkas öfver densamma genom Visburs vägran att återgifva guldkedjan till sina med And den Rikes dotter aflade söner; 221—22.

Att enligt inhemska minnen och öfverlemningar Ynglingaätten efter Ingiald Illrådas död ännu fortbestått i Sverige och Olof Träteljas son Inge varit den nya konungaättens stamfader; 258. 259 (n.). Tillika förekomma antydningar, som bestyrka, att ättlingar af denna gudastam ännu länge funnos qvar i Sverige; bland Sigurd Rings kämpar i Bråv.slaget nämnas såsom de tappraste bland Svearne Guden Frejs ättlingar, en Guthfaster, en Yngve, en Alver m. fl., ypperliga män, både krigare och prester; 257 (n.). 262.

Till Norrige fortplantas Ynglingaätten genom Olof Träteljas son Halfdan Hvitben; 251.

Ynglingasagan, att deri för den högsta forntiden blanda och förlora sig mythen och historien i hvarandra; I: 213. Grundar sig till väsendtligaste delen på Thiodolf den Vises om Harald Hårfagers förfäder i 30 slägtleder tillbaka diktade qväde, kalladt Ynglingatalet deraf, att Harald nedstammade från Svenska Ynglingarne; 212.

Yngvar, son af Östen och Upsala Konung efter sin fader, låg ständigt ute på sina härskepp, att freda kusterna för Vikingarnes härjningar; I: 240. Stupar i en strid med Esterna på Adalsyssel; 240—41.

Yngvar, Konung i Fjerdhundraland; I: 243. Innebrännes jemte sina söner Alf och Agnar af Ingiald Illråda; 244—45.

Yngve, Tyrkia-konung, förste Konung i Svithiod, son af Oden och fader till Njord. I: 213.

Yngve Frej, Svearnes Drott, son af Njord, flyttar offren till Upsala och lägger derunder till Upsala Drottens och offrens underhåll all sin inkomst, så väl den skatt Svearne gåfvo, som ock alla honom enskilt tillhörande jordagods; I: 215. Sagans målning af den goda tiden under honom; 215. Lägges efter sin död i hög; 216—17. Efter sin död dyrkad som Gud, och till honom offrade Svearne för god årsvext och frid; 216. 217. Hans efterkommande blifvit kallade Ynglingar. 216.

Yngve, son af Alrek och efter honom Konung i Svithiod samfält med sin broder Alf. I: 226.
Yngve, af guden Frejs ättlingar, Sigurd Rings frände, stupar i Bråv.slaget. I: 262. 264. 267.
Yrpo, se *Thorgerd Hörgabrud*.
Yrsa, en Sachsisk furstedotter, bortröfvas af Upsala Konungen Adils på en härfärd till Sachsland, och han tager henne till äkta; I: 237. Bortröfvas åter från honom af Helge Halfdansson, Konung i Hledre på Seland; 237—38. Honom föder hon den i sagorna namnkunnige Rolf Krake; 238. Återsändes till Adils, sedan det blifvit upptäckt, att Helge var hennes fader; 238—39.

Zamolxis, Geternas urtida lärare. I: 110—11.
Zend-språket, stor likhet och öfverensstämmelse mellan detsamma och Sanskritspråket samt frändskap äfven med Grekiska och Latinska och likaså med de Skandinavisk-Germaniska språken. I: 126—27.
Zeno Isauricus, afträder till Östgötiska Konungen Theodorik det Vestromerska riket. I: 73.
Zoë, Byzantisk Kejsarinna; I: 476. Hennes förhållande mot Harald Sigurdsson; 477.
Zoroaster, reformator och lagstiftare i forn-Mediska eller Persiska riket; hans lära. I: 127—29.

Åbo, nämnes som uppbrändt af Ryssarne redan mot slutet af XII årh.; IV: 193. Åbo slott; V: 15 (n.). 71. 216. 293. Biskopssätets flyttning till Åbo; V: 15. 69.
Åke, en bland Sigurd Rings utmärktaste kämpar och hofmän. I: 262.
Åke, den rikaste bonde i Vermland, tillreder gästabud för Konungarne Erik Emundsson och Harald Hårfager; I: 306—7. Hans samtal efter gästabudet med Erik Emundsson; 308. Får banehugg af denne; 308.
Åkerbruket, hos de gamla Skandinaverna. II: 557—58.
Åland, att derstädes öfverallt skola träffas ätthögar. IV: 97 (n.).
Ångermanland, mot norden sista runstenen derstädes i Nordingrå; I: 503. Gods eller bo derstädes, som hörde till Upsala öde; 586. Att skatten utgick i vissa marker lärft samt i skinn; IV: 665.

Årets indelning hos våra fornfäder. II: 423—24.
Årsäll, Årgod, betydelsen deraf; III: 64. Gammal fornnordisk tro, att Gudarne rådde för årsvexten, missvexter således ett tecken af deras onåd, och denna åsamkad, när landets regenter ådragit sig deras ovilja och hat; man således tillräknade dem såsom en hög förtjenst de goda åren, deras försummelse åter och förgätenhet af Gudarne de onda åren; förekommande drag deraf; I: 222. 251. 301. III: 64. IV: 244.
Ås kloster i Halland. IV: 61 (n.).
Åsa, dotter af Ingiald Illråda, hvilken hon till lynnet fullkomligt liknade; I: 248. Innebrännes tillika med hennes fader; 249.
Åsa, dotter af Eisten Hårdråde på Upplanden i Norrige, förmäles med Olof Träteljas son Halfdan Hvitben. I: 299.
Åsa, se *Saum-Åsa.*

Äktenskapet: döttrars bortgiftande en hela slägten vidkommande angelägenhet; I: 563. II: 531. Döttrarne i afseende på giftermålet underkastade fadrens oinskränkta makt; II: 528—29. Att fädren dock vanligen alltid först inhemtade modrens och dotterns tanka och läto det ofta bero vid deras godtfinnande; 529. Äktenskapsafhandlingen genom bestämmande af de ömsesidiga gåfvorna, kallade brudköp; 530—31. Trolofningen och dess stadfästelse i öfvervaro af ömse sidors fränder, hvarförutan äktenskapet betraktades som olagligt och kallades lösbröllop; 531—34. Blodiga fiendskaper vanligen följder af ryggad trolofning; 534. Brudens hemfärd och sängledning; 533. 535. Husfruns, husmodrens rättigheter, sysselsättningar och åligganden; 535—36. Hon dock i allt underkastad mannens vilja och herredöme; han kunde aga, straffa henne efter godtfinnande, såsom den der i allt borde svara för henne och hennes gerningar; 537. Att denna mannens oinskränkta rätt öfver qvinnans person af våra fornfäder begagnades med stor hofsamhet; 537. Skilsmässa från hustrun kunde göras af mannen, när helst han fann det för godt; 541—42. Rättmätiga skäl äfven för hustrun, då hon kunde förklara skilsmässa; 544—45. Hos männen stränga fordringar på äktenskapstrohet af sin hustru; 542. Äktenskapsbrott från qvinnans sida äfven sällsynta, och huru ett sådant bestraffades af mannen, enligt hvad derom i de gamla lagarne förekommer; 543 Äktenskapet hos de forn-

tida fädren blott en borgerlig förbindelse, derföre efter dess upplösning de egde oinskränkt frihet, att strax åter träda i nytt gifte; 541—42. 548—49. Äktenskapliga bandet icke oskäradt genom mannens umgänge med frillor; 549.

Vidtaget stadgande på Island till förekommande af äktenskap mellan sådana, hvilka voro så fattiga, att de sjelfva icke kunde försörja sig och sina barn; II: 551.

Att det band Christendomen lade på äktenskapet såsom en helig, oupplöslig förening, och att efter dess lära det icke var mannen tillåtet att jemte den laggifta hustrun äfven hafva frillor, stötte de forntida fädren mycket för hufvudet; II: 673. Småningom dock genom kyrkans arbete öfvergår äktenskapet från en borgerlig till en innerligare, oupplöslig förening mellan makar, men långsamt och icke utan motstånd; IV: 383—85. Offentlig lysning till äktenskap påbuden; 384—85. Giftermål icke få ingås mellan personer inom närmare slägtskapsled än det femte; grunden dertill; 384.

Ättarbot. I: 561.

Ättarfylgior, se *Kynfylgior.*

Ättargälden, en personlig skatt. IV: 664.

Ättehögar, träffas till förvånande mängd i det gamla Asalandet vid Tanais och ännu högre upp vid Dons och Donäets förening; I: 102—3. Sådana äfven på slagfälten vid Marathon, Leuktra, Thermopyle och Chæronea; 107. Asios och Æsyetes kallades de heliga ättehögarne, på hvilka de Troiska kämparne höllo sina rådslag; 125. Ättehögar skola till stor mängd träffas på Aland, äfvenså en mängd högar, till någon del liknande de Svenska ätthögarne, på Österbottniska kuststräckan; IV: 97 (n.). Inom vårt land sista ättehögen mot norden i Umeå i Vesterbotten; I: 503. Ättehögar, ättebackar träffas ofta i närheten af de gamles offerplatser eller fornheliga andaktsställen; I: 517—18.

Ättleda, upptaga någon i sin ätt. I: 604.

Ättstupor. II: 674.

Öde, fornnordisk tro, att ett visst, oåterkalleligt öde var menniskan förelagdt. II: 473—78.

Ödgrim, Biskop i Skara, fullbordade och invigde domkyrkan derstädes. IV: 14. 22.

Ödmorden, Tynnebroskogen; III: 25. 26 (n.). Ett sälohus eller herberge för vägfarande midt på skogen, troligen det-

samma, som i en gammal urkund finnes benämndt "Hedningegården"; V: 94.
Öfveds kloster i Skåne; IV: 61 (n.).
Ögvalldsnäs, kungsgård på ön Kormt (Karmen) i Norrige. I: 608.
Ö-götaland, Gottland. I: 254.
Öland, från urminnestid varit räknadt till Sveavälde; I: 492. Dess tidiga befolkning bevittnas af dess minnesmärken; 493. Magnus Ladulås bestämmer Ölänningarnes skatt till skydd mot otillbörlig skattindrifning och ordnar öns författning; IV: 645—46. Ön har sin egen Prost; 646 (n.). Hertig Valdemar synes med sitt hof derstädes mycket hafva uppehållit sig och till denna ö haft ett serdeles behag. V: 293. 299 (n.).
Ökol, ett till Upsala öde hörande gods i Vestergötland. I: 586.
Ön i Dalarne, har tillhört Marsken Thorkel Knutsson, som bortbyter gården till K. Birger, hvilken sedermera åter försäljer densamma till Biskop Israel i Vesterås. V: 3 (n.). 282 (n.).
Örebro, att med stället af detta namn, der K. Magnus Henriksson blef öfvervunnen och slagen, sannolikt förstås den öfver Öresundsån från gammal tid varande bron, kallad Öresundsbro. IV: 120 (n.).
Öresland. IV: 666—67.
Ört-runor, att läka och hela sår. II: 457.
Örtugsland. IV: 666—67.
Ösel, en flotta af 16 Öselska vikingaskepp hemsöka Listers härad på kusten af Bleking; IV: 254. Öselska vikingaskepp återkomma från Sverige med rof och byte och en mängd fångar; 262. K. Valdemar II:s härfärd till Ösel till förekommande af dessa öboers plundringståg; 254—55. Härtåget till Ösel af Svärdsriddarne med undsättning från Gottland, då Öselboernas starkaste fästen bestormas och intagas och inbyggarne underkasta sig dopet samt lösgifva alla hos dem varande Svenska fångar; 263.

Att denna ö synes varit det hufvudnäste, hvarifrån de vikingaskaror utdrogo, som oroade kusterna och hafven, och troligt, att de i våra krönikor omtalta Ester, som hemsökte Mälaren, varit Vikingar från Ösel; 264.
Östen, se *Eisten*.
Österfala, i gamla Vestg.Lagen förekommande som allmänningsskog. I: 498
Östergötland, att först mot slutet af hednatiden dess norra bygd och bergslag synes hafva fått sina första inbyggare; I: 497. Dess södra skogsbygd mot Smålandska sidan

denna tid ännu vild och ödslig; 497. Folkungaättens stambygd; IV: 280.

Östersjön, har från gammal tid burit namn af Baltiska Hafvet; I: 14. Af de gamla Nordboerna kallad Austursalt, Eystrasalt; 15. Bär hos Tacitus namn af Sveviska Hafvet; 25. Och hos Adam af Br. namn af Ryska Hafvet; II: 304. Kallas af Ryska Slaverna Varägiska Hafvet och af Araberna Varenger-hafvet; II: 303. 309. I IX årh. känd såsom en utifrån Vesterhafvet mot öster gående hafsvik, men ännu i XI årh. visste man icke, huru långt densamma sträckte sig; I: 36. Se *Nordiska länderna.* De på andra sidan om Östersjön liggande länder fordna hemvist för Götiska stammar; I: 11. 27. 45. 53. 89—90. 92—93. II: 305—8. Från denna tid är det äfven sagorna tala om ständiga härnadsfärder af Skandinaviska Konungar och Vikingar till de på hinsidan af Östersjön liggande kustländer, hvilka till en del äfven synas varit Svea Konungen undergifna, så nemligen, att de till honom betalt skatt; se *Skattländer* och *Vikingafärder.*

Österviking, kallades härnadsfärderna till de i österväg från Skandinavien liggande länder. II: 308.

Östgöta Lagen. I: 572. V: 85. 86 (n.).

Östgöter, efter stammarne och läget af de landsträckor, de utvandrande Göterna intogo, då de nedsatte sig mellan Don och Donau, kallades de Östgöter, som innehade östra delen af landet; I: 46. Öfver dem regerade den Amaliska konungaslägten, den förnämsta grenen af konungastammen; 46. Om deras vandringståg, se *Göter.*

Östgötiska riket, stiftas af Östgötiska Konungen Theodorik; I: 73—74. Dess omfattning; 74. Dess undergång; 76—77.

Östmän (Ostmanni), män från öster, detta namn det allmännaste, nordiska vikingarne bära i de Irländska annalerna; II: 13.

Östraaros, se *Upsala.*

Östrabo. II: 655. IV: 13. Se *Vexiö.*

Rättelser:

Sid.	97	r. 25	*står:*	*converfy*	*läs:*	*coverfy*
„	124	„ 2	„	presters begående af sådana mot lekmän,	„	lekmäns begående af sådana mot prester,
„	—	„ 4	„	af lekmän mot prester	„	af prester mot lekmän
„	154	„ 25	„	farfaderns	„	fadrens
„	157	„ 5	„	flera år, derefter	„	flera år derefter,
„	209	„ 4	„	Gerhard af Holstein,	„	Grefve Gerhard af Holstein,
„	290	„ 21	„	offergärd	„	offergärd,
„	297	„ 28	„	Brandenburg	„	Brandenburg,
„	317	„ 17	„	Gudhem	„	Gudhem,
„	319	„ 29	„	1318	„	1317
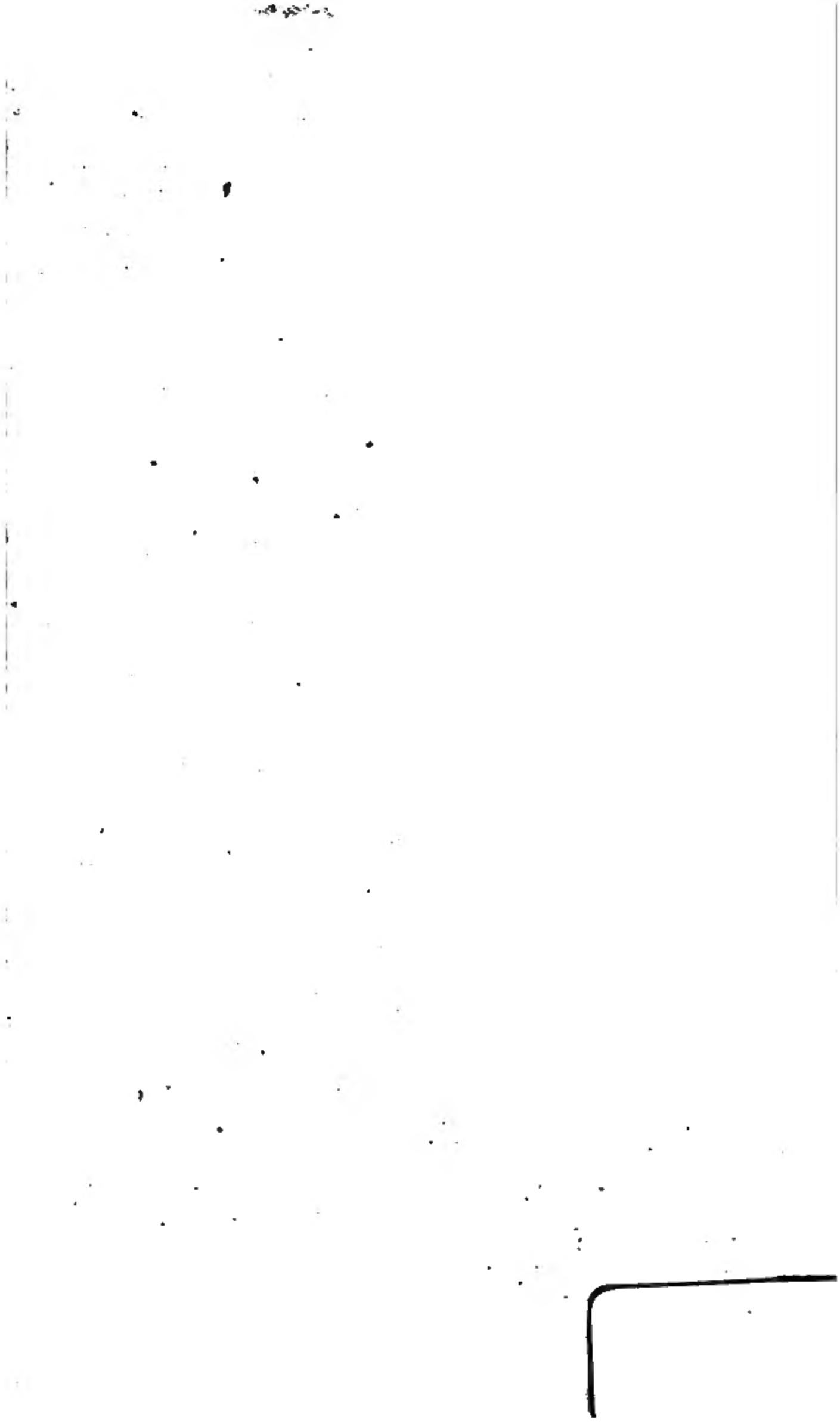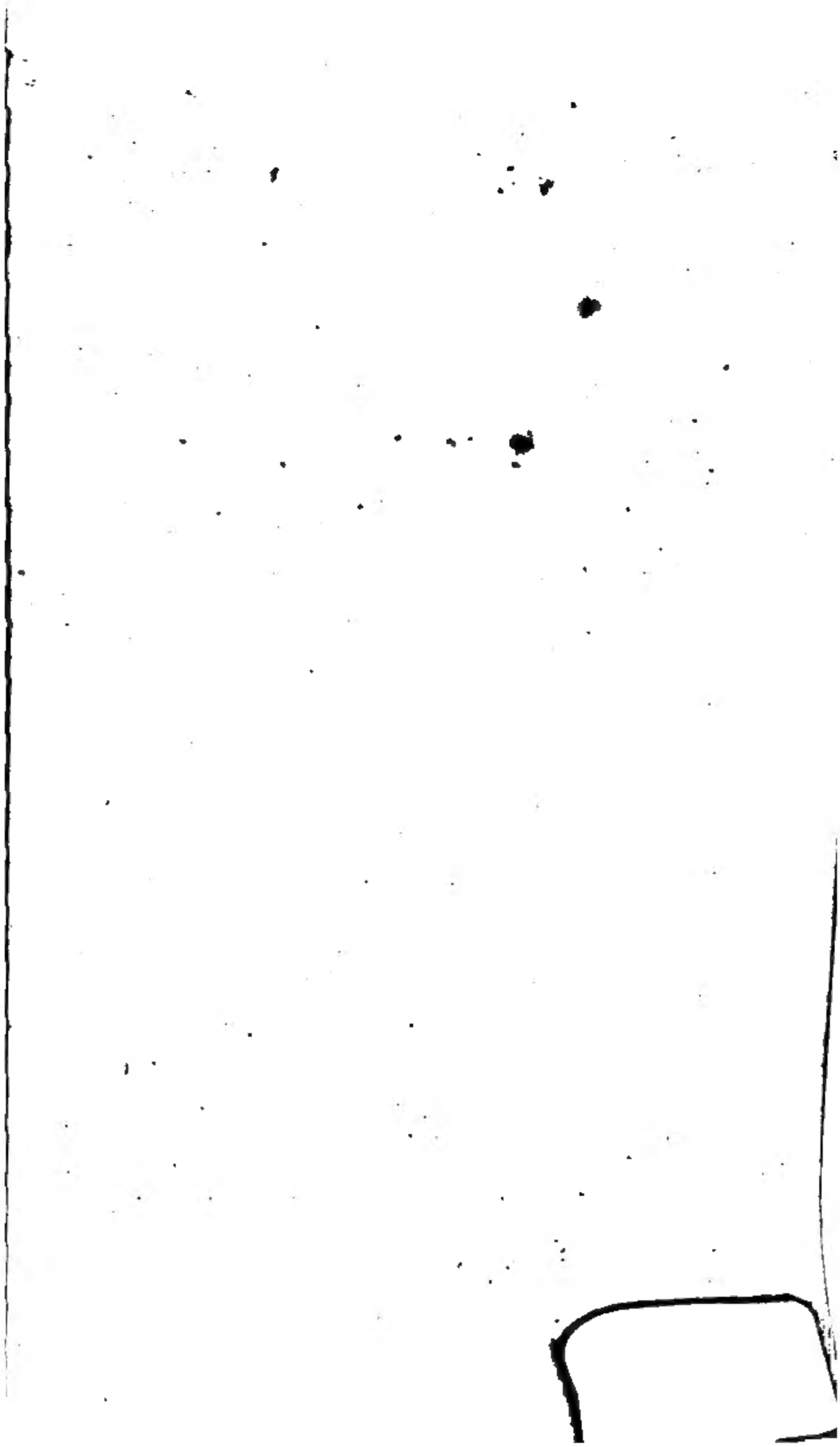
Fel af mindre betydenhet, som undfallit uppmärksamheten, såsom s. 2, r. 15 år (*läs:* är), s. 20, r. 4 *Dnx* (*läs: Dux*), s. 127, r. 26 sum (*läs:* cum), s. 131, r. 17 spiritalium (*läs:* spiritualium), och möjligen ännu andra täckes Läsaren benäget ursäkta.